

VET TES TAM EN NOV TVM
Dei Sub Numine Viget

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE GUSTAF CEDERSCHIÖLD HJALMAR FALK
MARIUS HÆGSTAD FINNUR JÓNSSON KRISTIAN KÅLUND
ADOLF NOREEN LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

TJUGOSJUNDE BANDET.

NY FÖLJD.
TJUGOTREDJE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1911.

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1911

Innehåll.

De gammelnorske adjektiver paa *-ligr* og adverbier paa *-liga, -la.*

En studie i gn. orddannelse.

Indledning.

Den germanske stamme *-līka-* optræder som et adjektivdannende element i alle de gamle germanske dialekter: got. *-leiks,* ght. *-līh,* gs. *-līk,* ags. *-līc,* gsv. *-līker,* gd. *-līk(ær)*; hertil svarer adverbier paa got. *-leikō,* ght. *-līcho* (*-līhho*), gs. *-līko,* ags. *-līce,* gsv. *-līka,* gd. *-līk(æ)*. Identisk i betydning og orddannende natur, men i lydlig henseende betydelig avvigende er det gn. adjektivsuffiks *-ligr* og adverbialsuffiks *-liga* og *-la.* Denne lydlige avvigelse og bestræbelsen for at forbinde *-liga* og *-la* har fört prof. Noreen til at fremsætte en teori, som ganske fornegter en sammenhæng mellem gn. *-ligr, -liga, -la* og germ. *-līka, -līkō.* Efter Noreen (Aisl. Gramm.[3] § 307, 3 a og 240 anm. 4) skulde gn. *-ligr* "væsentlig" være identisk med det græske suffiks *-λικος* (i ord som *τηλίκος,* saa stor, *πηλίκος,* hvor stor); hertil skulde svare germ. *-*liha* og — efter Verners lov — *-*liga*; den sidste form skulde da foreligge i gn. *-ligr* og *-liga,* medens *-*liha* over *-*leha* er blit gn. *-la.* Denne opfatning maa dog være helt uantagelig, og Noreen staar vel ogsaa ganske alene med den. For det förste synes det ganske uforstaaelig, at gn. *-ligr* ikke alene skulde være helt forskjellig fra det got. og vestgerm. suffiks, men endog staa som et isoleret fenomen inden de nordiske sprog, saa at altsaa gn. *harðligr* og *harðliga* intet skulde ha at gjöre med gsv. *harþlīker* og *harþlīka.* Og likesaa usandsynlig er det vel, at et idg. suffiks *-liko,* som ellers ikke forekommer i germ.[1]), og som kun findes i en rent speciel betydning i græsk og slavisk (se Brugm. Grundr. II, p. 250, 256, 274), i gn. alene tilfældigvis er blit sprogets mest utbredte adjektivsuffiks. Forövrig er, saavidt jeg kan forstaa, Noreens teori saa fuldstændig gjendrevet av Kock i Arkiv, N. F. 17, p. 97 ff., at jeg kan nöie mig med at henvise til hans artikel. Alene ved et par ord av pronominal art, nemlig *hvilíkr,* hvordan, *slíkr, þvílíkr,* saadan, got. *hwileiks, swaleiks,* ght. *welīh, solīh* etc.

[1]) Naar Noreen som stötte for sin teori anförer alem. *wele(h)ēr* og *sole(h)ēr,* som ogsaa Brugmann (Grundr. II, p. 250) antar har germ. *-liha* < idg. *-liko,* saa er dette uholdbart, da vi i disse ord netop har en sekundær utvikling av ældre *-līhha*; se Braune, Althd. Gramm. § 292, anm. 1, Kluge, § 238; Wilm. II, § 361, 3 anm.

er der en mulighet for, at der oprindelig har foreligget et idg. suff. _-liko_ som i græsk (Kluge, § 238, Wilmanns, II, § 361, 3 anm.), skjönt dette vel neppe kan bevises. Og hvordan det nu end forholder sig hermed, saa maa allerede i fællesgerm. tid _-līka_ ha fortrængt det ældre _-liko_ i disse ord, og de har helt associeret sig med de övrige dannelser paa germ. _-līka._

Vi kommer altsaa til det resultat, at gn. _-ligr_ umulig lar sig skille fra de nævnte suffikser i de övrige germ. sprog, men at ogsaa _-ligr_ maa være opstaat av et germ. _-līka._ Jeg tror ogsaa, at det lydlige forhold mellem germ. _-līka_ og gn. _-ligr_ ikke er saa umulig at forklare. For det förste er det lange _ī_ i _-līka_ lydret forkortet til _ĭ_ i gn. i svakt betonet stavelse; sml. germ. _-īga_ > gn. _-igr_ (got. _mahteigs_ : gn. _máttigr_), germ. _-īna_ > gn. _-inn_ (got. _gulþeins_ : gn. _gullinn_), got. _haírdeis_ : gn. _hirðir_ (Noreen[3], § 144, 3). Men da adj. paa _-ligr_ opr. er komp., passer det maaske bedre at sammenligne ord som _valrof_ (ags. _wælrēaf_), _Rǫnnug_, _Sǫlug_ o. a. (se ib. §§ 144 og 145a), _Alrekr_, _Hrærekr_ (_-rekr_ < _-ríkr_), etc. (sml. Hægstad, G. T. p. 76). Derpaa er saa _i_ gaat over til _e_; i isl. overalt: _guðlegr, holdlegr, kvennlegr, mildlegr, nýlegr_ etc. (ib. § 138, 1); i gn. fölger enkelte haandskrifter vokalharmonien, altsaa _harðlegr, bráðlegr, glǫgglega, kvennlegr, fljótlegr,_ men _blíðligr, mildligr, dýrligr, fúsligr_; men flere gn. haandskrifter har dog _-legr, -lega_ uten hensyn til den foregaaende vokal, altsaa _virðulegr, æfinlegr, dýrlegr, nýlegr, kristilega, leynilega_ etc.; ja hyppig er i gn. _e_ endog blit aapnet til _æ_, saaledes _virðulægr, mannlægr, nýlægr, dýrlægr_ etc.; men paa den anden side findes ogsaa _-ligr_, hvor man skulde ventet _-legr_, som i _lagligr, andligr_ etc. Om disse litet regelbundne forholde i gn. se Kock, Arkiv, 12, p. 245 ff. og Hægstad, Gam. Tröndm. p. 18 og 84, Vestn. Maal. p. 14, 48, 63. — Dernæst maa man vel anta, at _k_ i germ. _-līka_ allerede meget tidlig i gn. er blit svækket til _g_ i svakt betonet stavelse (se Torp og Falk, Dansknorskens lydhistorie, § 100). Den samme svækkelse av _k_ er tidlig indtraadt i _jarteign_ ved siden av _jarteikn_ [1]); videre finder vi allerede i urnordisk _k_ svækket til _g_ i det suffigerede pronomen _ek,_

[1]) Noreen mener, at _jarteign_ forholder sig til _jarteikn_ som _smjúga_ til _smokkr_, som _fljúga_ til _flokkr_. Hertil er at bemerke, at _teikn_ er opstaat lydret av idg. _*doigno-_ (se Falk og Torps ordbok under _tegn_); derimot kunde et germ. _*taigná-_ < idg. _*doicnó-_ hverken bli gn. _teign_ eller _teikn_, da _gn_ assimileres og forhærdes til _kk_; sml. _smokkr_ < germ. _*smugná_ = idg. _*smuknó-_, _flokkr_ < germ. _*flugná-_ = idg. _*pluknó-_. Rimeligere er det da at henföre _teikn_ til en idg. siderot _*dig_ i lat. _digitus_. Ags. _tǣcan_ av _*taikjan_ tyder bestemt paa en rot med _g_. Men da formen _teign_ kun findes i gn. og der kun i sammensætningen _jarteign_, og da det synes urimelig, at en urgerm. formdifferentiering skulde være beholdt alene i gn. i de to synonyme sammensætninger _jarteikn_ og _jarteign_ (men ikke i det enkle ord), uten at den sædvanlige betydningsdifferentiering er indtraadt (som f. e. i _rǿ_, f. hjörne < _*wranhō_ og _rǫng_, f. spant < _*wrangō_), saa forekommer det mig, at det eneste naturlige er at forklare _g_ i _jarteign_ som en svækkelse av _k_ i _jarteikn_ paa grund av sidste leds forholdsvis svake betoning.

f. e. *haðerag* (Björketorp), *haitega* (Kragehul); og i det 13. aarh. træffer vi former som *mjog, mig, þig, sig* (ved siden af *mjok, mik, þik, sik*), en svækkelse, som vel indtraadte först, hvor disse ord stod pro- eller enklitisk i sætningen og saaledes var svakt betonet; men i uttalen er denne svækkelse visselig av langt tidligere dato. Kun i ordene *hvílíkr*, hvordan, *þvílíkr*, saadan, *slíkr*, saadan og *glíkr* [1]), lik, lignende (got. *galeiks*) er hverken vokalforkortning eller konsonantsvækkelse indtraadt, fordi leddet *-líkr* i disse ord beholdt hovedaksenten; men ogsaa her er leddet *-līk-* svækket til *-lig-*, saasnart dette kom i svakt betonet stilling, saaledes *hvílig-leikr*, m. beskaffenhet [2]). — Men om end overgangen *-līk-* > *-lig-* saaledes lar sig forklare rent lydlig, saa tror jeg dog, at der ogsaa har været andre faktorer tilstede, som har bidraget til at hidföre den for gn. eiendommelige suffiksform. Allerede Kock (Arkiv, N. F. 17 p. 106) har pekt paa, at den tidlige overgang *k* > *g* i vort suffiks kan skyldes paavirkning fra adjektiverne med suffikset *-igr*, som *auðigr, aurigr, máttigr, nauðigr, hróðigr*, etc. Ogsaa *-igr*, der er opstaat av germ. *-īga* (sml. got. *mahteigs, listeigs, ansteigs, þiuþeigs*, etc.), deler jo skjæbne med *-ligr* i forkortelse av det lange *ī*; og særlig har vel den omstændighet bidraget, at i neutrum endte begge dannelser paa *-ikt*, altsaa *daglikt, harðlikt, blóðlikt, ástúðlikt* likesom *auðikt, máttikt, blóðikt, ástúðikt*. Kock har her visselig set rigtig, men det forekommer mig dog, at forholdet maa kunne paapekes endnu nærmere. Jeg tror nemlig, at den analogiske tilknytning til adjektiverne paa *-igr* er utgaat fra og har gjort sig sterkest gjældende i saadanne tilfælde, hvor grundordets stamme hadde utlydende *ll* eller kons. + *l*, idet dannelser paa *-igr* og med germ. *-līka* da i neutrum maatte falde helt sammen. Saaledes har man i ord som *málikt, felikt, skjalikt* vel i regelen endnu hat en fölelse av skillet *mál-ikt, fel-ikt, skjal-ikt*; men ved ord som *fjallikt* (til *fjall*, n.), *gollikt* (til *goll*, n.), *hollikt* (til adj. *hollr*), *yfiraflikt* (til *yfirafl*, n.), *fiflikt* (til *fifl*, m.), *djǫflikt* (til *djǫfull*, m.), *guðspjallikt* (til *guðspjall*, n.), *smuglikt* (til adj. *smugall*), *veslikt* (til adj. *vesall*), *fuglikt* (til *fugl*, m.), *skamfyllikt* (til *skamfylli*, f. og n.); derimot har det vel endog for datidens sprogfölelse været temmelig vanskelig at avgjöre, hvilket suffiks der foreligger. Ogsaa former som *heimilikt, heimulikt, djǫfulikt, postolikt, engilikt*, hvor *ll* er forkortet til *l* mellem en vokal med "levis-

---

[1]) Herfra maa vel skjelnes ord som *jafnlíkr*, av aldeles like beskaffenhet, *kynlíkr*, som slegter paa nogen, *lyndislíkr*, lik av sindelag, *skaplíkr*, likesindet, etc. Dette er nemlig sammensætninger med adjektivet *líkr* < *glíkr*.

[2]) Med denne svækkelse *k* > *g* kan ogsaa sammenlignes overgangen *t* > *d* i formen *þad* (< *þat*), som Bugge har paavist paa to danske guldbrakteater skrevne med den længere runerække (se Bugges avhandling i Aarböger for Nord. Oldk. for 1905 p. 266 og 287). Formen *þad* findes ogsaa paa Rökstenen med den længere rækkes runer, medens samme sten med den kortere rækkes runer har *þat*.

simus" og en vokal med "semifortis" (Kock, Arkiv, N. F. 15, p. 97 og 17 p. 111) har bidraget til sammenblandingen av de to suffikser. Og i en form som *forsjálikt*, forsigtig, kunde man likesaa godt se en dannelse med *-igr* til adj. *forsjáll*, forsigtig, som en dannelse med *-ligr* til substantivet *forsjá*, f. forsigtighet [1]). Der kan vel saaledes neppe være nogen tvil om, at adjektiverne paa *-igr* har analogisk paavirket de gn. adjektiver med germ. *-līka* og har derved bidraget til overgangen $k > g$ i vort suffiks. Men naar Kock (Arkiv, N. F. 17 p. 108) synes at mene, at denne overgang kun er opstaat ad analogisk vei, tar han vistnok feil. Jeg tror at ha paavist, at overgangen $k > g$ i vort suffiks tilstrækkelig kan forklares som en rent lydlig utvikling; men denne utvikling er blit stöttet og befordret ved analogisk paavirkning fra adjektiverne paa *-igr*, og derfor er den ogsaa saa tidlig fuldbyrdet, at der ikke i hele den gn. litteratur kan paavises et eneste tilfælde (bortset fra *hvílíkr, þvílíkr, slíkr* og *glíkr*), hvor vort suffiks endnu har bevaret den oprindelige *k*-lyd.

At det germ. suffiks *-līka* maa være en oprindelig nominalstamme er utvilsomt. Adjektiverne dannet med germ. *-līka* er altsaa at opfatte som saakaldte kompositionsdannelser, d. v. s. oprindelige kompositioner, hvis andet led er sunket ned til et rent avledningselement, et suffiks. Denne som suffiks optrædende stamme *līka-* har först Zimmer (Die Nominalsuffikse *a* und *ā* in d. germ. Sprachen, p. 231 ff.) identificeret med det germ. neutrale subst. *līka-*: got. *leik*, kjöt, legeme, lik, gn. *lík*, skikkelse, person, lik, ags. *līc*, krop, lik, gs. *līk*, ght. *līh*. Grundbetydningen av subst. *līka-* er "det formede, dannede", dernæst "legeme, skikkelse, utseende"

---

[1]) Former som *sæligr* (Lok. 43?; sml. ght. *sālig*, ags. *gesǣlig*, gn. *sælugr*), *allúsæligr* (Heilag. II, 8[7]), *dæligr* (i *dæligleikr*) ved siden av *sælligr*, *dælligr* er vel tvilsomme; men det er jo ikke umulig, at der til adjektiverne *dæll* og *sæll* har været dannelser baade paa *-igr* og *-ligr*, saameget mere som *-igr* efter min mening slet ikke var helt uten produktivitet i gn. Jeg tror nemlig, at den alm. opfatning av *-igr* som et "dödt" suffiks i motsætning til det "levende" *-ugr* er feilagtig. Vistnok var dannelserne paa *-ugr* betydelig talrikere, og sin store popularitet vandt *-igr* först i det senere sprog ved nedertysk indflydelse. Men antallet av adjektiver paa *-igr* i gn. var dog tilstrækkelig stort — nemlig ca. 70 mot ca. 120 paa *-ugr* — til at man med god grund kan anta, at suffikset allerede i gn. var produktivt. Dette stöttes ogsaa ved det store antal adjektiver paa *-ig* i nynorsk; og for denne antagelse taler særlig den omstændighet, at der til de mange feminine substantiver paa *-úð*, som *ástúð, illúð, léttúð, varúð*, etc., kun (og vistnok i ubegrænset utstrækning) dannes adjektiver med suffiksformen *-igr*, som *ástúðigr, illúðigr, léttúðigr, varúðigr, heiptúðigr* etc., men aldrig med *-ugr*; ja ikke saa sjeldent finder vi adj. paa *-úðigr*, uten at noget grundord paa *-úð* er bevaret, som f. e., *stórúðigr, afarúðigr, fastúðigr, langúðigr, lastúðigr, mannúðigr, meinúðigr* (poet.), saa det kunde se ut, som forbindelsen *-úðigr* var paa vei til at rive sig lös og optræde som selvstændig suffiks. I gd. og gsv. derimot (d. v. s. för den nedertyske indflydelse) var adjektiverne paa *-igh* temmelig sjeldne (se Tamm, Tyska änd. p. 28, Om avledningsänd. hos svenska adj. p. 25 ff.; Kristensen, Fremmedordene i det ældste danske skriftsprog, p. 64 ff.), og kunde derfor ikke öve den indflydelse som i gn.

og i kompositionerne den mere abstrakte betydning "beskaffenhet, art, natur". Adjektiverne dannet med germ. *-līka* maa derfor opfattes som oprindelig possessive kompositer, eller — for at bruke de indiske grammatikeres uttryk — som "bahuvrîhi". Saadanne bahuvrîhi-dannelser var meget almindelige i germansk, og ogsaa andre adjektiviske kompositionsdannelser kan forklares som bahuvrîhi. Jeg behöver ikke her gaa nærmere ind paa denne art av komposition i germ., men kan nöie mig med at henvise til Zimmer. p. 223–234, Wilmanns, Deutsche Gramm. II, § 313 ff., Kluge, Nom. Stammb. § 176. Oprindelig er disse kompositer substantiver likesom deres sidste kompositionsled; men ved metaforisk bruk er de blit til betegnelser for personer og er dermed gaat over i adjektivkategorien. Et bahuvrîhi-adjektiv betegner da: "som er i besiddelse av sidste kompositionsleds begrep saaledes modificeret eller med den nærmere indskrænkning, som uttrykkes ved förste led". Förste led kan være et substantiv, adjektiv, pronomen, talord, adverbium, præposition eller en partikel, derimod ikke et verbum eller en konjunktion. Altsaa betegner got. *waíraleiks* eller gn. *mannligr* egentlig "som har en mands skikkelse, utseende, beskaffenhet"; got. *liubaleiks* eller gn. *kærligr* "som har et kært utseende, en kær natur, kærlig"; got. *galeiks* gn. *glíkr* "som har samme utseende, beskaffenhet, lik, lignende" (sml. lat. *conformis*).

Denne forklaring av adjektivdannelserne paa germ. *-līka* som oprindelig bahuvrîhi-kompositer er nu almindelig antat. Imidlertid antyder dog saavel Franck (se hans ordbok under *lijken*) som Wilmanns, at de ogsaa tildels kan være utgaat av sammensætninger med en adjektivstamme **līka-*, skjönt et saadant adjektiv ikke kan paavises i nogen germansk dialekt. Dog maa der vel ha eksisteret et adj. *līka-* med betydningen "jevn, glat, passende, lignende"; derpaa tyder verber som got. *leikan,* ght. *līchēn,* behage, ght. *līchōn,* glatte, polere, *līchisōn,* sammenligne o. a. Til stötte for denne opfatning anförer Wilmanns, at de talrike kompositer, som kun optræder i adverbial form (got. *-leikō*, gn. *-liga,* etc.), taler mot en sammensætning med et substantiv, og han mener, at sikkert er mange ord der senere brukes som adjektiver, oprindelig dannet som adverbier. Men dersom Wilmanns hermed kun mener, at fra adjektiverne paa *-līka* har *-līkō* tidlig löst sig ut som et selvstændig adverbialsuffiks, saa hindrer ikke det antagelsen av sammensætning med et substantiv, da jo derved adjektivdannelsen blir det primære, og denne godt kan forklares som bahuvrîhi. Mener han derimot, at adverbialsuffikset *-līkō* er likesaa oprindelig som adjektivsuffikset *-līka,* at altsaa et til adjektivet **līka-* svarende adv. **līkō* uavhængig av adjektivet er optraadt som andet sammensætningsled og derefter er sunket ned til et produktivt adverbialsuffiks, saa er dette en paastand, som neppe lar sig bevise, og som synes litet sandsynlig. Forövrig er det ikke umulig, at der ogsaa til substantiver kan dannes adv. paa *-ō*; sml. saaledes

got. *sniumundō*, i hast (til grund for hvilket der maa ligge et subst. **sniumunda-*, en dannelse av samme art som ght. *hliumunt*), got. *þiubjō*, "verstohlen" (til got. *þiubi*, n. gn. *þýfi*, tyveri). Videre kan det ikke indsees, hvorfor de gamle partikelkompositer lettere skulde la sig forklare som forbindelser med et adjektiv end med et substantiv. Det skulde dog synes det naturligste at opfatte got. *galeiks*, lik, *analeiks*, lignende som bahuvrîhi-adjektiver likesom *gagups*, from, *gaskōhs*, forsynet med sko, *analaugns*, skjult, og alle partikelkompositer (med *ga-*, *ana-*, *af-*, *fram-*, *in-*, *uf-*, *us-*). Om det saaledes ikke er helt umulig, at de germ. adj. med suff. *-līka* tildels ogsaa kan gaa tilbake paa sammensætninger med et germ. adj. **līka-* som sidste led, saa er det dog langt fra at denne stamme danner det "naturligere grundlag" (Wilmanns) for kompositerne. Selv om man ser bort fra, at denne adjektivstamme ikke er paavist i nogen germ. dialekt, saa at det er vanskelig at forstaa, hvorledes et adjektiv, der maa ha fört en temmelig stakket tilværelse, har kunnet utvikle sig til det mest utbredte adjektivsuffiks i germansk, saa taler dog ogsaa vore kompositers betydning mot antagelsen av sammensætning med et adjektiv. Got. *liubaleiks*, betyder dog ikke "som ligner det kjære", gn. *góligr* ikke "som ligner det gode". Hvorledes vil man forklare got. *samaleiks*, *anþarleiks* (gn. *annarligr*), *swaleiks* (gn. *slíkr*) og i det hele tat alle de talrike adjektivkompositer? Det kan vistnok derfor fastslaaes, at det eneste naturlige grundlag for de germanske adjektivdannelser paa *-līka* er bahuvrîhi-kompositioner med det neutrale substantiv *līka-* som sidste led.

I gotisk er der ikke mange adjektiver paa *-leiks* (se Wilmanns, II, § 361, 3), og de synes ikke at ha fjernet sig synderlig fra bahuvrîhi-trinnet. I vestgermansk og nordisk derimot maa man tidlig ha tapt fölelsen av forbindelsen med substantivet *līka-*, saa at stavelsen *-līk-* er sunket ned til at være et blot og bart middel til av substantiver og adjektiver at danne kvalitative adjektiver, der henter sit betydningsinhold i det förste kompositionsled, og som altsaa ikke længer opstaar ved en forbindelse av to selvstændige ord med hver sin særskilte betydning. Derefter har saa suffikset utbredt sig med en stadig voksende produktivitet. Der har dannet sig forskjellige betydningsgrupper alt efter grundordenes betydning, likesom ogsaa grundordenes form har fört til, at der er opstaat forskjellige mere eller mindre produktive avledningstyper. Ja tilslut er man endog gaat saa vidt, at man har anvendt suffikset til dannelse av verbaladjektiver. Dog kan man hyppig saavel ved adjektiv- som ved substantivavledningerne spore den oprindelige bahuvrîhi-betydning. Alt dette skal for gammelnorskens vedkommende nærmere paavises i det fölgende.

För jeg gaar over til at behandle de forskjellige avledningstyper i gn., kan det ikke være av veien at peke paa de vigtigste eiendommeligheter i avledningernes lydforholde. Sammenstötet

mellem suffiksets *l* og grundordets utlydende konsonant bevirker nemlig forskjellige forandringer i avledningernes konsonantisme. Disse forandringer bestaar dels i assimilation, dels i konsonantbortfald, og dels i konsonantforkortning.

1:o. Assimilation. Naar suffiksets *l* stöter sammen med et utlydende *ð* i grundordet, assimileres *ðl* > *ll* f. e. *hrapalligr*, hastig (til *hrapaðr*, hast), *prúlliga* < *prúðliga*, med iver, *frilliga* < *friðliga*, med ro, *brálla* < *bráðla*, pludselig, *traulla* < *trauðla*, neppe, *sílla* < *síðla*, silde, *grelligr* < *greiðligr*, klar tydelig, etc. (sml. Noreen[3], § 259, 4); hyppig er dog *ðl* ved association beholdt uforandret, ialfald i skrift. Likesaa assimileres undertiden *rl* > *ll*, f. e. *framalla* < *framarla*, *síðalla* (Geisli, str. 44) < *síðarla*, *valla* < *varla* (sml. ib., § 261, 1). Om overgangen *-inligr* > *-iligr* se under II.

2:o. Konsonantbortfald. Det er en bekjendt sak, at hvor der ved sammensætning eller paa andre maater opstaar en av tre konsonanter bestaaende gruppe, som ellers ikke er almindelig i sproget, der utstötes den midterste konsonant. Dog beholdes den ogsaa ofte paa grund av association. Saaledes falder *ð* bort mellem *r* og suffiksets *l* f. e. *harla* < *harðla*, meget, *jarligr* < *jarðligr*, jordisk (ib., 281, 3). Av anden art er bortfaldet av *ð* i *góligr* (til *góðr*, se ib., § 282). Likeledes er *d* faldt bort mellem *l* og suffiksets *l* og mellem *n* og *l*, f. e. *veralligr* < *veraldligr*, verdslig, *margfalligr* < *margfaldligr*, rikelig, *skapfelligr* < *skapfeldligr*, som er efter ens sind, *auðvella* < *auðveldla*, let, *milliga* < *mildliga*, barmhjertig, *elligr* < *eldligr*, av ild, *vanliga* < *vandliga*, omhyggelig, og alle ordene paa *-anligr* < *andligr*, hvorom se under III (ib., § 281, 2). Videre er *k* faldt bort mellen *s* og *l* i *heimsligr* < *heimskligr*, taapelig, *bernsligr* < *bernskligr*, barnlig, *heysliga* < *heyskliga*, hövisk, sandsynligvis ogsaa i *kvennsligr*, kvindelig (til *kvenska*. f. se p. 16; sml. ib. § 281, 6). Endelig er *t* faldt bort mellem *p* og *l* i *oplegr* < *optlegr*, hyppig (se Hægstad, V. M. p. 52; sml. Noreen § 281, 10). Om bortfaldet av *g* i *-uligr* < *ugligr* se under IV.

3:o. Konsonantforkortning. Dersom suffikset slutter sig til et ord, der ender paa *ll* eller kons. + *l*, forkortes overalt *ll* > *l* ifölge den almindelige regel, at efter en anden konsonant forkortes geminater (Noreen, § 273), altsaa *fífligr*, tosset (til *fífl*), *fugligr*, eiendommelig for fugle (til *fugl*), *karligr*, mandlig (til *karl*, ogsaa *karlligr* ved association), *holliga*, med velvilje (til *hollr*), *fjalligr*, bjergfuld (til *fjall*), etc. Videre er *ll* forkortet til *l* mellem en vokal med "levissimus" og en vokal med "semifortis" i *heimiligr*, *heimuligr*, hjemlet (til *heimill*, *heimull*), *engiligr*, englelig (til *engill*), *postoligr*, apostolisk (til *postoli*), *djǫfuligr*, djævelsk (til *djǫfull*), *hnæfiligr*, stiklende (til **hnæfill*).

Endelig kan nævnes, at dialektisk er et *r* undertiden indskutt som en glidelyd mellem *ð* og *l*, f. e. *bliðrlega*, med venlighet, *gangstaðrlegr*, motsat (se Hægstad, G. T. p. 37).

I det fölgende ordner jeg de gn. adjektiver paa *-ligr* efter de

forskjellige avledningstyper, hvorunder de grupperer sig. Först behandler jeg den rene suffiksform *-ligr*, hvortil hörer typerne substantivavledninger, adjektivavledninger, partikelavledninger og avledninger med genitivisk grundord. Jeg skal her ogsaa saavidt mulig söke at paavise de forskjellige betydningsgrupper, som har dannet sig. Dernæst behandles typen *-iligr*, typen *-anligr*, typen *-uligr*, typen *-samligr* og typen *-urligr*. Overalt her tilföies i parentes avledningen paa *-liga* (*-iliga, -uliga*, etc.), hvor denne ikke er andet end det til adjektivet paa *-ligr*, (*-iligr*, *-uligr*, etc.) svarende adverbium. Derimot behandles særskilt de adverbier, som har en fra adjektivet forskjellig betydning, og likesaa de, hvor *-liga* optræder som selvstændig adverbialsuffiks. Til slut skal omtales adverbialsuffikset *-la.*

I. Suffiksform -ligr.

A. Substantivavledninger.

Adjektivdannelserne paa *-ligr* til substantiver var overordentlig talrike i gn. Mange av dem har bevaret den oprindelige bahuvrîhi-betydning. Men alt eftersom suffikset har utbredt sig mere og mere, er denne betydning blit mere og mere utvisket, og tilslut har da avledningerne faat en rent generel og abstrakt betydning av "som staar i forbindelse med grundbegrepet", eller med andre ord: suffikset spiller ikke anden rolle end den at overföre substantiver til adjektivkategorien. Mellem disse to yderpunkter har der dog dannet sig andre, mere eller mindre produktive betydningsgrupper.

1:o. Til levende væsener. Her ligger betydningen nærmere bahuvrîhi-dannelsen, og adjektiverne uttrykker saaledes "som har saadant utseende, væsen, saadan beskaffenhet, som uttrykkes ved grundordets begrep", eller har betydningen "som er kjendetegnende for grundordets begrep". Men ofte finder vi ogsaa den mere abstrakte betydning "som staar i forbindelse med eller som hörer til grundordets begrep". Og mange av avledningerne viser begge betydninger, saaledes f. e. "með svá hárri rǫddu ok skærri, at hon sýndist heldr *engillig* en mannlig (Mar. 670^{16}), men ogsaa: *engilligr* flokkr (Heilag. II, 10^{32}); "Þat var mál manna, at eigi hafði sét 3 menn *hǫfðingligri* en Þessa" (Fm. VII, 63^{3}), men ogsaa: "Þá er jarl var i kristkirkju var honom veitt *hǫfðinglig* tign" (Fm. IX, 277^{13}); sml. ogsaa *"mannlig* náttúra" med *mannlig* i det förste eksempel. Av saadanne dannelser til levende væsener kan nævnes:

barnligr, barnlig, barnagtig, til *barn*, n. barn.

biskupligr (og *-liga*), biskoppelig, til *biskup*, m. biskop.

búandligr, som ser ut som en bonde, bondeagtig, til *búandi*, m. bonde.

djǫfulligr (*djǫfuligr*, *djǫfligr*), djævelsk, som hörer djævelen til, til *djǫfull*, m. djævel.

dróttinligr, som hörer Herren til, til *dróttinn*, m. Herren.

dróttningligr, som det sömmer sig for en dronning, til *dróttning*, f. dronning.

engilligr (*engiligr*), englelig, engle-, til *engill*, m. engel.

erkibiskupligr, erkebiskoppelig, til *erkibiskup*, m. erkebiskop.

félagligr, kammeratslig, venlig, snild, til *félagi*, m. kammerat, ven.

fífligr, taapelig, tosset, til *fífl*, n. taape, tosse.

fjándligr, (og *-liga*), djævelsk, til *fjándi*, m. djævel.

fugligr, som kjendetegner fugle, til *fugl*, m. fugl.

garpligr, som ser ut som, kjendetegner en "garpr", til *garpr*, m. uforfærdet, stridbart menneske.

goðligr, *guðligr* (og *-liga*), guddommelig, til *goð*, *guð*, m. n. gud; *afguðliga*.

greppligr (og *-liga*), som ser djerv, morsk ut, til *greppr*, m. djerv, morsk mand.

greyligr (og *-liga*), ussel, ynkelig, til *grey*, n. usling.

gyðingligr, jödisk, til *gyðingr*, m. jöde.

haukligr, som har en höks beskaffenhet, hurtighet, rask, hvas som en hök, til *haukr*, m. hök.

heiðingligr (og *-liga*), hedensk, til *heiðingi*, m. hedning.

hrafnligr, som har en ravns utseende, væsen, til *hrafn*, m. ravn.

hirðligr, hyrde-, *hirðir*, m. hyrde.

hundligr, som kjendetegner en hund, hundsk, djævelsk, til *hundr*, m. hund, djævel.

hǫfðingligr (og *-liga*), som ser ut som en hövding; som det sömmer sig for en hövding; som tilhörer, tilkommer en hövding, til *hǫfðingi*, m. hövding; *allúhǫfðingligr*, *úhǫfðingligr*.

hǫggormligr, som kjendetegner, tilhörer en hugorm, til *hǫggormr*.

jóðligr, trivelig, til *jóð*, n. nyfödt, trivelig barn.

jungfrúligr, jomfruelig, til *jungfrú*, f. jomfru, mö.

karlligr (*karligr*), mandlig, til *karl*, m. mand (mots. *kona*).

keisarligr, keiserlig, til *keisari*, m. keiser.

klerkligr, geistlig, prestelig (egentl. som kjendetegner en geistlig person); studeret, lærd (og *-liga*), til *klerkr*, m. geistlig person; studeret, lærd mand.

konungligr, *kóngligr* (og *-liga*), kongelig, til *konungr*, *kóngr*, m. konge; *úkonungligr*, *allúkonungligr*.

kvennligr (og *-liga*), kvindelig (mots. *karlligr*), til *kvenna*, f. kvinde.

kvikvendligr, *kykvendligr*, dyrisk, til *kvik-*, *kykvendi*, n. dyr.

mannligr, menskelig; mandlig, mandomslig, som det sömmer sig for en mand (og *-liga*), til *maðr*, m. menneske, mand; *úmannligr* (og *-liga*).

meistarligr (og *-liga*), mesterlig, til *meistari*, m. mester.

meyligr, jomfruelig, til *mey*, f. jomfru, mö.

munkligr, som kjendetegner, hörer til munke, til *munkr,* m. munk.

níðingligr, som kjendetegner en nidding, kjeltringagtig, til *níðingr,* m. nidding, kjeltring.

oflátligr, som kjendetegner *ofláti,* m.

ormligr, som kjendetegner, er eiendommelig for orme, slu, listig, til *ormr,* m. orm.

postoligr, apostolisk til *postoli,* m.

prestligr, prestelig, til *prestr,* m. prest.

pútligr, som hörer til en skjöge, skjöge-, til *púta,* f. skjöge.

refligr, som er eiendommelig for, hörer til ræve, rævagtig, til *refr,* m.

riddarligr, som ser ut som en rytter; som er eiendommelig for, hörer til en soldat, krigsmand, til *riddari,* m. rytter, soldat, krigsmand.

skáldligr, poetisk, til *skáld,* n. skald, dikter.

smásveinligr, som hörer til smaagutter, til guttealderen, til *smásveinn,* m. smaagut.

smiðligr (og *-liga*), som kjendetegner en haandverker, til *smiðr,* m. haandverker; dertil *hagsmiðliga,* nyttig (i arbeide); *úsmiðligr* (og *-liga*) *gullsmiðligr.*

snákligr, snogagtig, underfundig, til *snákr,* m. snog.

snápligr (og *-liga*), taapelig, letsindig, til *snápr,* m. taape.

úhrossligr, som ikke ser ut som en hest, *hross,* n. hest.

úvinligr, som röber uvenlig, fiendtlig sindelag (og *-liga*), til *úvinr,* m. uven, fiende.

víkingligr, som har en vikings utseende, som kjendetegner en viking, til *víkingr,* m. viking.

vinligr, venlig, venskabelig, til *vinr,* m. ven.

þjófligr, som har en tyvs utseende, beskaffenhet, til *þjófr,* m. tyv; *úþjófligr.*

þorparligr, som kjendetegner en person fra landet, til *þorpari,* m. person fra landet.

þorpkarligr, = *þorparligr,* til *þorpkarl,* m. simpel landboer.

þursligr, som har et trolds utseende, til *þurs,* m. trold.

yfirvættligr, overmaade stor, til **yfirvættr,* f. væsen av overordentlig störrelse.

Herunder hörer ogsaa de talrike adjektiver paa *-ligr* og adv. paa *-liga,* dannet til kompositer med sidste led *-maðr;* saaledes kan nævnes: *bogmannliga,* paa bueskyttes vis, *flugumannligr,* som ser ut som en "flugumaðr" (og *úflugumannligr*), *formannligr,* som kjendetegner, er skikket til at være "formaðr", *fornmannliga,* efter fortidens vis, *fyrirmannligr,* som ser ut som en "fyrirmaðr", *fǫrumannligr,* som ser ut som en omstreifer (*fǫrumaðr*), *gæfumannligr,* som ser ut til at være en "gæfumaðr", heldig, *gǫngumannliga,* paa tiggers vis, *hermannligr* (og *-liga*), som kjendetegner en "hermaðr", *herramannliga,* paa en herres vis, *hreystimannligr* (og *-liga*), som

kjendetegner en mand med mod og kraft ("hreystimaðr"), *hugmannliga*, modig, *karlmannligr*, maskulin; mandig (og *-liga*), *kaupmannliga*, paa kjöbmandsvis, *kennimannligr*, prestelig, geistlig, *kvennmannligr* (og *-liga*), kvindelig, *leigumannliga*, paa leiesvends vis, *leikmannligr* (og *-liga*), som kjendetegner "leikmaðr" (lægmand), *liðmannligr* (og *-liga*), som kjendetegner en god "liðmaðr", *lýðmannligr*, som kjendetegner en mand av folket, *málamannligr*, som sömmer sig for en "málamaðr", *smámannligr*, som kjendetegner en "smámaðr" (ubetydelig person), *veiðimannligr* (og *-liga*), som kjendetegner, passer for en "veiðimaðr", *vígmannligr* (og *-liga*), tapper, *yfirmannligr*, som ser ut som en "yfirmaðr", *þrekmannliga*, med kraft, *bleyðimannligr*, frygtagtig, *drengmannligr*, modig, *glæpamannligr*, som ser ut som, bærer sig ad som en misgjerningsmand, *spámannligr*, som ser ut som en "spámaðr"; *ǫldurmannligr*, som ser ut som en "ǫldurmaðr"; hertil ogsaa sammensætninger med det forsterkende *all-*, *al-* og med det privative *ú-*: *allhermannligr*, *allhreystimannliga*, *allkarlmannliga*, *allkaupmannliga*, *allvígmannliga*, *úflóttamannliga*, *úflugumannligr*, *úhermannligr* (og *-liga*), *úhreystimannligr*, *úkarlmannligr*, *úliðmannliga*, *úráðmannliga* ("ráðamaðr").

Dernæst forekommer der mange sammensætninger med *-mannligr*, *-mannliga*, uten at noget sammensat grundord med *-maðr* kan paavises. Derimod staar der ofte kompositer med *-menni*, n. ved siden, men adjektiver med sidste led *-menniligr* er yderst sjeldne. Forholdet er da vistnok det, at *-mannligr* i saadanne ord optræder som et produktivt kompositionselement. Nævnes kan: *almannligr*, almindelig (= "almenniligr"), *frjalsmannligr*, som sömmer sig en fri mand, *góðmannligr* (og *-liga*), ædelmodig, *harðmannligr*, stridbar, *hreinmannligr*, mandhaftig, *illmannligr* (og *-liga*), som kjendetegner et slet menneske (sml. *illmenni*, n.), *ítrmannligr*, anselig, *kotmannliga*, paa smaafolks vis, *lítilmannligr* (og *-liga*), som kjendetegner en ringe person (sml. *lítilmenni*, n.), *lǫðrmannligr*, ussel (sml. *lǫðrmenni*, n.), *mikilmannligr* (og *-liga*), som kjendetegner en stormand (sml. *mikilmenni*, n.), *ríkmannligr* (og *-liga*), anselig (sml. *ríkmenni*, n.), *roskinmannligr* (og *-liga*), som kjendetegner en moden mand, *siðmannligr*, velopdragen, dannet (sml. *siðarmaðr*), *slyttumannliga*, med dorskhet, *snarpmannligr*, som ser tapper ut, *snǫfurmannligr*, rask, *stórmannligr* (og *-liga*), som kjendetegner en stormand (sml. *stórmenni*, n.), *tiginmannligr*, som kjendetegner en fornem mand, *vitmannligr*, forstandig (sml. *vitmenni*, n.), *vesalmannligr*, ussel, ulykkelig, elendig (sml. *vesalmenni*, n.), *yppimannligr*, paa en maate som naar man ypper sig, *þrifmannligr*, som ser godt ut, *glímumannliga*, paa en god bryters vis, *sterkmannligr*, sterk, *vǫrpumannligr*, anseelig av utseende; sammensætninger med *all-* og *u-*: *allmikilmannliga*, *allríkmannligr*, *allsnǫfrmannligr*, (men *snǫfurmannligr*), *allstórmannligr* (og *-liga*) og *alstórmannligr*, *úgóðmannligr*, *úharðmannligr*, *úríkmannliga*, *úsnǫfur-*

mannligr, úvitmannliga. Ved en flerhet av den sidstnævnte art adjektiver paa *-mannligr,* kan man dog som grundord sætte en syntaktisk forbindelse av *maðr* og et attributivt adjektiv; altsaa grundord som: "frjáls, góðr, harðr, hreinn, illr, lítill, mikill, ríkr, roskinn, snarpr, stórr, tiginn, vesall, vitr maðr". Men sammensætningen med *-mannligr* har dog en rent adjektivisk betydning av et egenskabsord, hvori begrebet "mand" ikke længer indgaar, saa den ofte ikke siger mere end det usammensatte adjektiv; det viser uttryk som: "ertu Hákon *snarpmannligr maðr* ok virðuligr" (O Hm. 22[8]).

I vestgermansk og östnordisk er forholdet ganske som i gn.; dog er de sammensatte adjektiver paa *-mannligr* eiendommelige for gn. — Karakteristisk saavel for vestg. og östnord. som for gn. er mangelen paa adjektiver paa *-ligr* til nomina agentis. Saaledes findes der kun faa adjektiver til de talrike nom. ag. paa *-ari,* oht. *-āri,* ags. *-ere.* Vistnok synes man ikke at ha havt nogen sky for at danne adjektiver paa *-ligr* til avledede ord med endog sterkt utprægede suffikser; men ved nom. ag. paa *-ari* har det dog været naturligere at danne adjektivet enten til det til grund liggende verbum eller til et hermed beslegtet abstrakt substantiv eller et adjektiv; saaledes har man *hjálpari* men *hjálpligr, leikari* men *leikligr, neitari* men *neitiligr, svikari* men *svikligr* etc.; og særlig har vel aarsagen været den, at jo mere suffikset er blit anvendt med en rent almindelig adjektivisk betydning, desto mere har det tapt evnen til at danne nye ord med den oprindelige bahuvrîhi-betydning. Uproduktivt er ogsaa *-ligr* til dannelse av adjektiver til betegnelser for levende væsener paa *-ungr, -ingr, -ingi, -lingr;* kun *gyðingligr, hǫfdingligr, konungligr, níðingligr, dróttningligr* og *víkingligr* forekommer. En overordentlig produktivitet i dannelse av nom. ag. med forskjellige suffikser viser det poetiske sprog; her har vi saaledes de talrike sammensatte primære nom. ag. med suffikset germ. *-a-* og præsensvokalisme, og likeledes de med suffikset *-an* og sædvanlig laveste vokaltrin; videre nom. ag. paa *-ir* og *-uðr,* samt de av præsens particip dannede (se Falk, PBB. 14, p. 1 ff.). Men heller ikke hertil findes dannelse paa *-ligr.* Overhovedet er nemlig adjektiverne paa *-ligr* forholdsvis sjeldne i det poetiske sprog. Det er prosaen, for en stor del dagligtalen, men fornemmelig den lærdere, kirkelige stil, som er dette suffiks' egentlige felt; her har det vokset sig sterkt, og her har det skutt ut sine talrike grene. Men i den gammelnorske poesi, særlig den ældre, har ikke disse adjektiver formaadd at vinde nogen popularitet som æstetisk hjælpemiddel, og derfor har det heller ikke kunnet finde anvendelse inden de for den poetiske stil eiendommelige orddannelser. I den senere poesi — i epigontiden — synes de dog at trænge mere og mere ind.

2:o. Ved de övrige konkreter, t i n g o r d e n e, er det vanskelig at opstille tydeligere betydningsgrupper. Av den oprindelige bahuvrîhi-betydning er der faa spor igjen. Nævnes kan dog:

dritligr, uren, til *drit*, n. skarn.

gersimligr (og *-liga*), værdifuld, kostelig, til *gersimi*, f. klenodie.

hrakligr (og- *liga*), slet, uduelig, fortrædelig, beskjæmmende, til *hrak*, n. værdilös ting; *úhrakligr*, som ikke ser ilde ut (om *hrak* se Ark. 13, 371).

hrørligr, skröpelig, skral, til *hrør*, n. dödt legeme, lik; *úhrørligr*, som ikke er kommet i forfald.

hunangligr (og *-liga*), honningsöt, til *hunang*, n. honning.

krakligr, tynd, smækker, til *kraki*, tynd stang, tynd, vek kar; sml. nyn. *krakeleg*.

saurligr, uren, til *saurr*, m. skarn, smuds.

skitligr, ringe, foragtelig, til nyn. *skit*, n. skarn, smuds; *smáskitligr*, plettet, fregnet.

Men fra betydningen "som har det konkrete grundords beskaffenhet" er der kun et litet skridt til betydningen "som er av det ved grundordet betegnende stof". Der synes ogsaa virkelig at eksistere en produktiv gruppe av stofbetegnende adjektiver paa *-ligr* i gn. Her konkurrerer da vort suffix med det germ. suffiks *-ina-*; og det er betegnende, at medens dette suffiks i alle de övrige germ. dialekter var produktivt med stofbetegnende betydning, saa findes der i gn. kun ganske faa stofadjektiver paa *-inn*. Her er det vistnok *-ligr*, som har fortrængt *-inn* i denne betydning. Ex.:

berligr, som er av bær, til *ber*, n. bær. — *duptligr*, (og *-liga*), som er av stöv, til *dupt*, n. stöv. — *eirligr*, av kobber, til *eir*, n. kobber; sml. ags. *ǣren*, gs. *ērīn*. — *eitrligr*, av edder, giftig, til *eitr*, n. edder, gift; sml. ags. *ǣtren*. — *eldligr*, som er av ild, til *eldr*, m. ild; ogsaa formen *elligr*. — *golligr*, *gulligr*, av guld, til *goll*, *gull*, n. guld; sml. *gullinn*, got. *gulþeins*, ags. *gylden*. — *grasligr*, som er av græs, til *gras*, n. græs. — *grjótligr*, av sten, stenhaard, til *grjót*, n. sten. — *járnligr*, av jern, jernhaard, til *járn*, n. jern; sml. got. *eisarneins*. — *kjǫtligr*, av kjöt, men ogsaa i overfört bet. "kjödelig" (sml. *holdligr*), til *kjǫt*, n. kjöt. — *leirligr*, av ler, til *leir*, n. ler; sml. ags. *lǣmen*. — *línligr*, av lin, til *lín*, n. lin; sml. gs. *līnīn*. — *mjólkligr*, av melk, til *mjólk*, f. melk; sml. ags. *milcen*. — *regnligr*, av beskaffenhet som regn, til *regn*, n. regn. — *silfrligr*, av sölv, til *silfr*, n. sölv; sml. got. *silubreins*. — *skýligr*, som bestaar av en sky, til *sky*, n. sky. — *snjóligr* (og *snæliga*), av sne, sneagtig, til *snjór* (*snær*), m. sne. — *stálligr*, av staal, staalsat, til *stál*, n. staal. — *steinligr* (og *-liga*), av sten, til *steinn*, m. sten; sml. got. *staineins*, ags. *stǣnen*. — *tréligr*, av træ, til *tré*, n. træ; sml. got. *triweins*.

Paa samme maate som adjektiverne paa germ. *-īna-* kunde ogsaa adjektiverne paa gn. *-ligr* ved enkelte grundord anta en mere farvebetegnende betydning; saaledes har vi:

blóðligr, blodfarvet, til *blóð*, n. blod; sml. ght. *bluotin*.

purpurligr, purpurfarvet, purpurröd, til *purpuri*, m.; sml. ght. *purpurin*.

smaragdligr, smaragdgrön, til *smaragdr*, m. smaragd.

Men nogen produktiv gruppe farveadjektiver paa *-ligr* kan der dog neppe opstilles.

3:o. Ogsaa ved **abstrakte** grundord viser adjektiverne paa *-ligr* ofte spor av den oprindelige bahuvrîhi-betydning: "som har grundordets art, væsen, beskaffenhet". Dog kan man vel her ofte være i tvil, om det er bahuvrîhi-betydningen som ligger til grund eller kun den rent generelle betydning av "tilhörenhet". I fölgende tilfælde tror jeg det er det rigtigste at forutsætte en bahuvrîhi-betydning, mere eller mindre nyanseret:

augabragđligr, av et öiebliks varighet, öieblikkelig, til *augabragđ*, n. öiekast.

byrligr, som gir utsigt til god bör, til *byrr*, m. bör.

draumligr, drömmeagtig, til *draumr*, m. dröm.

élligr, som ser ut til at varsle nedbör og storm, til *él*, n. nedbör, storm.

endemligr, vidunderlig, overordentlig, til *endemi*, n. noget uhört, makelöst.

fádœmligr, ualmindelig, overordentlig, til *fádœmi*, n. pl. hvad der er ualmindelig, overordentlig.

friđligr (og *-liga*), fredelig, til *friđr*, m. fred; hertil *úfriđligr* (og *-liga*), som gir anledning til at vente ufred (til *úfriđr*).

kostligr, fordelagtig, til *kostr*, m. hvad der utgjör en tings fortrin; hertil *stórkostligr* (og *-liga*), av fortrinlig beskaffenhet.

kynligr (og *-liga*), underlig, til *kyn*, n. vidunder; hertil *allkynligr* (og *-liga*), *úkynligr* ikke underlig, forstaaelig.

meginligr, væsentlig, av stor betydning, til *megin*, n. hoveddelen, det störste og meste.

skjalligr, beviskraftig til *skjal*, n. skriftlig bevislighet (derimot *skjaligr*, snaksom med suff. *-igr*).

spádómligr (og *-liga*), som er av spaadoms art, til *spádómr*, n. spaadom.

svipligr, hurtig forbigaaende, forgjængelig; som gjör et ubehagelig indtryk paa en; og *-liga*, med sterk fart, til *svipr*, m. glimt, syn, som farer en hurtig forbi og derefter forsvinder; utseende (sml. *svipillr*, hæslig av utseende); hertil *úsvipligr*, av et slet, mistænkelig utseende, *illsvipligr*, styg.

undrligr, *undarligr*, forunderlig, usædvanlig, til *undr*, n. vidunder, det overnaturlige; *allundarligr*, meget underlig.

váveifligr (og *-liga*), pludselig, som kommer uventet og uforvarende, til *váveifi*, n. overraskelse; en sideform er *váđveifligr* (og *-liga*), hvor grundordet kan være et **váđveifi*.

yfirskotligr, urigtig, feilagtig, vistnok til et **yfirskot*, n. skud over maalet, feilskud.

4:o. Men ved en mængde abstrakter, særlig de som betegner

en egenskap, maatte det avledede adjektiv fra betydningen "som er i besiddelse av grundbegrepets art, natur, beskaffenhet" naturlig gaa over til at betegne "som er i besiddelse av selve den egenskap, den eiendommelighet, som grundordet uttrykker" og dernæst "som viser, röber den ved grundordet uttrykte egenskap, eiendommelighet". Med andre ord, betydningsforholdet mellem det abstrakte grundord og det avledede adjektiv svarer i det hele ganske til betydningsforholdet i vort nuværende rigsmaal mellem et substantivisk egenskabsord paa *-het* og dets adjektiviske grundord, medens forholdet i formel henseende er netop det omvendte. Suffiksets rolle ved disse adjektiver er saaledes ikke en anden end den: til et substantivisk egenskabsord at danne det tilsvarende adjektiviske. Av denne art adjektiver paa *-ligr* findes der en meget talrik gruppe i gn. Eksempler:

afbragđligr, udmerket (fremfor andre), til *afbragđ*, n. det som er udmerket.

alhugligr (og *-liga*), alvorlig, oprigtig, til *alhugi*, m. alvor.

álitligr (og *-liga*), omtænksom, vel overlagt, til *álit*, n. overveielse, eftertanke.

alvarligr (og *-liga*), kjærlig, hjertelig, til *alvara*, f. kjærlighet, hjertelighet.

ásjáligr, av godt utseende, vakker, til *ásjá*, f. utseende, skikkelse.

ástúđligr, kjærlig, elskelig, til *ástúđ*, f. kjærlighet; hertil *allástúđligr*, meget kjærlig, *úástúđligr*.

atferđligr, foretagsom, til *atferđ*, f. foretagsomhet.

dýrđligr, herlig (poet., Flat. II, 391), til *dýrđ*, f. herlighet.

fáskrúđligr, ringe, til et **fáskrúđ*, ringe prydelse (sml. *fáskrúđigr*).

félagskapligr, kammeratslig, venskabelig, til *félagskapr*, kammeratskap, venskap.

forsjáligr, forsigtig, var, til *forsjá*, f. forsigtighet; *úforsjáligr*, som röber uforsigtighet.

forsligr (og *-liga*), heftig, hidsig, til *fors*, n. heftighet, hidsighet.

fyrnskligr, forældet, forfalden av ælde, til *fyrnska*, f. ælde.

gáligr, agtsom, opmerksom, til **gá*, f. agtsomhet, opmerksomhet, i ord som *úgá*, uagtsomhet, *gálauss*, uagtsom, etc.

grunnúđligr, som synes enfoldig, röber enfoldighet, til et **grunnúđ*, f. enfoldighet (sm. *grunnýđgi*, f. d. s.).

hégómligr, forfængelig, falsk, til *hégómi*, m. forfængelighet, falskhet.

heiđrligr (og *-liga*), anselig, fortjenlig, til *heiđr*, m. ære, anseelse.

hófligr (og *-liga*), passende, maadeholden, til *hóf*, n. det passende, maadehold.

hórdómligr, utugtig, til *hórdómr*, m. utugt.

hvatskeytligr, fremfusende, ubesindig, til ***hvatskeyti***, f. fremfusenhet, ubesindighet.

lífligr, levende, til *líf*, n. liv; ***úlífligr***, som synes ikke at kunne leve, *allúfligr*.

líknligr, barmhjertig, til *líkn*, f. barmhjertighet.

lítilfjǫrligr, som har liten livskraft, til et **lítilfjǫr*, n. liten livskraft.

linkindligr, lemfældig, til *linkind*, f. lemfældighet.

lítilmótligr (og *-liga*), uanselig, ynkelig, til et **lítilmót*, n. uanselig, ringe ydre.

meydómligr, jomfruelig, til *meydómr*, jomfruelig stand, virginitas.

mikilúđligr, storsindet, til **mikilúđ*, f. storsindethet.

móđligr, ophidset, heftig, til *móđr*, m. heftig sindsbevægelse.

mundangligr (og *-liga*), passelig, til ***mundang***, n. det passelige, som ligger midt imellem to yderligheter; ***úmundangligr***, umaadelig, overdreven.

munhugđligr, *munúđligr*, begjærlig, vellystig, til *munhugđ*, *munúđ*, f. begjær, vellyst.

kvennsligr, kvindelig; staar vel for **kvenskligr*, **kvensligr* til *kvenska*, f. kvindelighet, men har faat *nn* ved paavirkning fra *kvenna*, f. og *kvennligr*; sml. *bernskligr* > *bernsligr*, etc. se p. 7.

nauđsynligr (og *-liga*), fornöden, til *nauđsyn*, f. fornödenhet.

sjáligr, av godt utseende, til **sjá*, f. i ord som *ásjá*, *forsjá*, *tilsjá*, *umsjá*, etc.; *raunsjáligr* (poet.), d. s.

skammfylligr, undselig. skamfuld, til *skamfylli*, f. og n. undseelse, skamfuldhet (mon suff. *-igr*?).

skapligr (og *-liga*), tilbörlig, tilfredsstillende, til ***skap***, n. form, skikkelse, beskaffenhet; sml. uttryk som "vera e-m at skapi", være efter ens sind, tilfredsstille en; *úskapligr*, hæslig; utilbörlig, upassende (og *-liga*), *afskapligr*, utilbörlig.

skilgreinligr, skjönsom, til *skilgrein*, f. skjönsomhet.

skrautligr (og *-liga*), praktfuld, staselig, anselig, til *skraut*, n. pragt, stas, herlighet; hertil *allskrautligr*.

skynligr, forstandig, til *skyn*, f. rede paa, besked om noget.

slenskapligr, doven, dorsk, til *slenskapr*, m. dovenskap, dorskhet.

sútligr, sorgfuld, til *sút*, f. sorg, bekymring.

úgeđligr, uvenlig, til *geđ*, n.; sml. "honum var vel í geđi til Freysteins", var venlig stemt mot F. (Flat. I, 255[34]).

útírligr, uanselig, til *tír*, m. ære, berömmelse; hertil *allútírligr*.

vándskapligr, ond, til *vándskapr*, m. slet tænkemaate.

vegligr, anselig, til *vegr*, m. ære, anseelse; hertil *allvegligr*, meget anselig, *mikilvegligr*, d. s., *stórvegligr*, d. s., *úvegligr*, vanærende.

þrekligr (og (*-liga*), av sterk, kraftig legemsbygning, til *þrekr*, m. legemlig (og sjælelig) styrke og kraft; *allþrekligr*.

þrifligr, av godt utseende, til *þrif*, n. lykke, velfærd.

**þróttligr* (og *-liga*), kraftig, til *þróttr*, m. kraft; hertil *úþróttligr*, svak.

yfirafligr, overmægtig, til *yfirafl*, overmagt (suff. *-igr?*, sml. *öflugr*).

ærligr (og *-liga*), hæderlig, anselig, til *æra*, f. ære, anseelse.

Hvor grundordet er et abstrakt femininum paa *-úð*, optræder *-ligr* sterkt konkurrerende med suffikset *-igr*; saaledes har vi *ástúðligr* ved siden av *ástúðigr*, *grunnúðligr* v. s. av *grunnúðigr*, *mikilúðligr*, men intet **mikilúðigr*, *munúðligr*, men intet **munúðigr*. Men tiltrots for at *-igr* her har et saa produktivt og livskraftig suffiks som *-ligr* at kjæmpe med, saa har det allikevel seiret i konkurransen; jeg har ikke kunnet finde flere end de nævnte fire adjektiver paa *-úðligr*; og dette skulde jo tydelig nok vise, at suffikset *-igr* — som jeg tidligere har hævdet — langtfra var noget dödt suffiks i gn. Men denne konkurranse har ogsaa faat et andet interessant resultat. Idet paa den ene side *-igr* har formaadd at hævde sig som adjektivdannende suffiks til femininer paa *-úð* og saaledes reagerer mot anvendelsen av *-ligr* ved de samme grundord, og der paa den anden side dog har været en tendens til at anvende *-ligr* ved disse femininer, saa er fölgen blit, at vort suffiks vistnok har maattet gi tapt i sin adjektiviske form, men i sin adverbiale form *-liga* hadde det saa meget lettere for at trænge igjennem, fordi *-igr* jo ikke hadde nogen adverbialform at stille op imot det. Derfor finder vi flere adverbier paa *-úðliga* uten tilsvarende adjektiver paa *-úðligr*, men ordene paa *-úðliga* kom til at optræde likefrem som adverbialformer til adjektiverne paa *-úðigr*. Saaledes kan nævnes *fastúðliga* adv. til *fastúðigr*, karakterfast, stö; *harðúðliga*, adv. til *harðúðigr*, barsk, haardhjertet; *varúðliga*, adv. til *varúðigr*, forsigtig; *þverúðliga*, vrangvillig, *ǫlúðliga*, oprigtig. Her kan vi da tydelig iagttage en av de sproglige processer, som har fört til, at adverbialformen *-liga* efterhaanden har lösrevet sig fra adjektivformen *-ligr* og er saa blit viderefört som et uavhængig adverbialsuffiks.

5:o. Ofte træder adjektivet i nært forhold til et i grundbegrepet liggende handlingsmoment. Herved er der i adjektivets betydning indtraadt en overgang fra denominal til deverbal anskuelse, en utvikling, som maatte bli av den störste betydning for suffiksets viderefórelse til verbale grundord. Og som fölge av denne utvikling er der da opstaat to nye betydningsgrupper.

a. Den ene gruppe danner de adjektiviske nomina agentis med betydning av tilböielighet. Idet nemlig det avledede adjektiv er traadt i nært forhold til det i grundbegrepet liggende handlingsmoment — uten at dog grundordet formelt behöver være noget nomen actionis — er betydningen "som er i besiddelse av det ved grundordet uttrykte" gaat over til "som er tilböielig til at handle, optræde saaledes som grundordet uttrykker", saa at

altsaa et ord som f. e. ***sviklígr*** har faat betydningen: "tilböielig til at begaa svik" (*svik*, n.). I denne betydning, som vi senere skal se *-ligr* ogsaa har ved andre grundord, kommer vort suffiks i nær beröring med andre suffikser, som ogsaa uttrykte tilböielighet; saaledes suffikser som *-all* og *-ull*, som *-samr*, og særlig suffikset *-inn*, der i gn. var meget produktivt til dannelse av adjektiver med betydning av tilböielighet. Derfor er det ikke saa sjeldent, der ved siden av adjektivet paa *-ligr* staar et enstydig adjektiv paa *-all*, *-ull*, *-samr* eller *-inn*. Eksempler:

brigđligr (og *-liga*), foranderlig, ustadig, til *brigđ*, f. forandring; eller til og = adj. *brigđr*; *úbrigđligr*, uforanderlig, paalitelig.

brotligr, forbrydersk, til *brot*, n. bryten, nedbryten.

gagnstađligr, som er en imot, motsat, motstridende, til *gagnstađa*, f. motstand; sml. *gagnstæđligr*.

glensligr, skjemtsom, fjasende, til *glens*, n. skjemt, fjas, sml. *glensugr*, d. s.

glæpligr, syndefuld, forbrydersk, til *glæpr*, m. misgjerning, synd; sml. *glæpinn*. d. s.; hertil *stórglæpligr*.

hatrligr (og *-liga*), hadefuld, ödelæggende; forhadt, til *hatr*, n. had, forfölgelse; sml. *hatrsamr*, hadefuld, fiendtlig sindet.

hjalpligr, hjælpsom, til *hjǫlp*, f. hjælp.

hrapalligr (og *-liga*), hastig, skyndsom, til *hrapađr*, m. hast, skynding; *úhrapalliga*, i god ro og mag.

leikligr, tilböielig til lek, spök, lystighet, til *leikr*, m. lek, spök, lystighet; sml. *leikinn*, d. s.

liđligr (og *-liga*), hjælpsom, til *liđ*, n. hjælp; sml. *liđsamr*; *úliđligr* (og *-liga*), ubehjælpelig, klodset.

mótbárligr, gjenstridig, til *mótbára*, f. indvending, motsigelse.

mótstađligr, *mótistađligr*, som er en imot, skadelig, fiendtlig til *mót(i)stađa*, f. motstand.

prettligr, svikagtig, til *prettr*, m. kneb, svik, sml. *prettóttr*, *prettugr*.

sigrligr, seierrik, til *sigr*, m. seier.

skriđligr, tilböielig til at bevæge sig langsomt glidende eller krypende fremad, til *skriđr*, m. bevægelse hvormed noget glider, skrider avsted; sml. *skriđligt kvikvendi*, krybdyr.

skrǫkligr, bedragersk, skuffende, til *skrǫk*, n. usandfærdig tale.

sóttligr, sykelig, til *sótt*, f. sygdom; sml. *sóttall*, d. s.

spottligr, tilböielig til at spotte, spottende?, til *spott*, n. spot; sml. *spottsamr*, d. s.

sviklígr (og *-liga*), forrædersk, til *svik*, n. svik, forræderi; sml. *svikall*, d. s., *sviksamr*, trolös, svigefuld.

váligr, skadelig, frygtelig, slem, til *vá*, f. skade.

verkligr, virksom, praktisk, til *verk*, n. gjerning, arbeide.

b. Den anden gruppe dannes av en række adjektiver, som i betydning sterkt nærmer sig verbaladjektiverne. De har dels en aktivisk, dels en passiv betydning. Undertiden findes begge

betydninger forenet ved samme ord. I sin aktiviske betydning berörer de sig med gruppe *a*; i sin passive betydning betegner de dels mulighet dels nödvendighet (participia necessitatis). Eksempler:

afskrámligr (og *-liga*), skrækindjagende, maaske til et tapt subst. **skrám*, n. el. f. skræk, sml. *skrámast*, flygte; *áskrámligr* (og *-liga*), d. s. — *angrligr*, sörgelig, til *angr*, m. og n. sorg. — *auđskilligr*, let at forstaa, til *skil*, n. pl. det hvorved man kan skille den ene ting fra den anden; sml. nyn. *skilleg*, tydelig. — *bragđligr*, som kan gripes til som utvei, til *bragđ*, n. i uttryk som "taka e-t til bragđs", gripe til noget som utvei; *úbragđligr*, *allúbragđligr*, ubrukbar, *yfirbragđligr*, overordentlig. — *brosligr*, som man maa smile av; latterlig, til *brosa*, f. smilen, smil; *allbrosligr*. — *drepsóttligr*, (og *-liga*), pestiferus, til *drepsótt*, f. pest. — *fárligr*, skadelig, uheldbringende, til *fár*, n. skade. — *forkunnligr*, fortrinlig, kostelig, egentlig "som man maa længes efter", til *forkuđr*, f. lyst, længsel. — *forlitligr*, foragtelig, til et **forlit*, n. foragt; sml. *álit*, n. overveielse, *forlitning*, f. foragt. — *frambođligr*, som kan frembydes, tilbydes, til **frambođ*, n. tilbud. — *fyrirlitligr*, foragtelig, til et **fyrirlit*, n. foragt; sml. *fyrirlitning*, *fyrirlíta*. — *geigrligr*, frygtelig, til *geigr*, m. skade; sml. *geigurligr*. — *glysligr*, glimrende, til *glys*, n. glimmer. — *grandligr*, skadelig, til *grand*, n. skade. — *grátligr* (og *-liga*), som man maa graate over, til *grátr*, m. graat; sml. *grátinn* (pot.) graatende. — *grunbrusligr*, mistænkelig, maaske til et **grunbrusa*, f. mistænkelig smil, mistanke, sml. *brosligr*. — *hagligr* (og *-liga*), som man maa være tilfreds med, behagelig, til *hagr*, m. fordel; *úhagligr* (og *-liga*). — *hlægligr*, *hlæligr*, latterlig, til *hlægi*, n. hvad der fremkalder latter. — *hæfligr*, let at træffe (om et maal); dygtig til at træffe et maal; passende, til *hæfi*, n. maal man söker at træffe; hvad der er passende; sml. *hæfinn* = *hæfligr* 2. — *kjǫrligr*, önskelig, til *kjǫr*, n. valg; *úkjǫrligr*, som ikke er at vælge. — *lastligr*, dadlende, til *last*, n. dadel. — *lofligr*, rosende, berömmende; rosværdig, berömmelig, til *lof*, n. ros, berömmelse. — *munligr*, önskelig, fordelagtig, til *munr*, m. attraa, lyst, fordel. — *ráđligr* (og *-liga*), raadelig, som bör tilraades, tjenlig, til *ráđ*, n. hvad der er tilraadelig, bör gjöres, *allráđligr*, *úráđligr* (og *-liga*). — *sorgligr*, sörgelig, til *sorg*, f. sorg. — *svívirđligr* (og *-liga*), beskjæmmende, vanærende, til *svívirđ*, f. skam, beskjæmmelse. — *tárligr* (og *-liga*), rörende, til *tár*, n. taare. — *uggligr*, som maa befrygtes; tvilsom, til *uggr*, m. frygt, bekymring. — *unađligr*, tilfredsstillende, behagelig, til *unađ*, n. tilfredshet, hvad der gjör tilfreds. — *upphafligr* (og *-liga*), som der kan, bör begyndes med, til *upphaf*, n. begyndelse. — *vánligr* (og *-liga*), som man kan vente, til *ván*, f. forventning om noget. — *várkunnligr*, som man maa bære over med, til *várkunn*, f. overbærenhet. — *þolligr*, som kan taales, til *þol*, n. utholdenhet i at taale; *úþolligr*.

Likesom alle verbaladjektiver forbinder ogsaa disse substantivavledninger med verbaladjektivisk betydning sig hyppig med den

privative partikel *ú-*; ja ofte mangler det tilsvarende adjektiv uten *ú-*; og som vi senere skal se, viser de ægte verbaladjektiver paa *-ligr* (d. v. s. paa *-iligr* og *-anligr*) netop en betydelig produktivitet i forbindelse med en saadan privativ partikel. Av de herhen hörende adjektiver sammensat med *ú-* og uten tilsvarende positive adjektiver kan da nævnes:

úaflátligr (og *-liga*), uophörlig, stedsevarende, til *aflát*, n. ophör, slut.

úárligr, utrivelig, til *ár*, n. god aaring; sml. *ársamr*, trivelig.

úskilligr, uadskillelig, udelelig, til *skil*, n. pl. hvad der utgjör forskjellen paa tingene, det hvorved man skiller den ene ting fra den anden; *úsundrskilligr*.

útalligr (og *-liga*), utallig, utællelig, til *tal*, n. optælling, beregning, v. s. av *útal*, n. utallig mængde.

úvistligr, som ikke kan beboes, til *vist*, f. ophold, væren paa et sted.

úþrotligr, uforgjængelig, uophörlig, til *þrot*, n. mangel.

úyfirstigligr, uovervindelig, til et **yfirstig*, n.; sml. *yfirstíga*.

6:o. Forövrig gives der endnu en hel del adjektiver, som ikke lar sig indordne under bestemte betydningskategorier, der danner mere eller mindre produktive grupper. Suffikset har her en rent generel og abstrakt betydning av tilhörenhet; adjektiverne betegner saaledes "som hörer til grundbegrepet" eller "som staar i forbindelse med grundbegrepet". Denne betydning optræder dog, netop paa grund av sin abstrakte almindelighet, mere eller mindre nyanseret alt efter grundordets art og betydning. Man kan derfor sige, at suffiksets egentlige funktion er her kun at overföre substantiver til adjektiv-kategorien uten at indforlive dem i nogen speciel betydningsgruppe. Jeg anförer eksemplerne i alfabetisk orden uten hensyn til grundordets art, om det er konkret eller abstrakt:

alþýðligr, almindelig, sædvanlig, til *alþýða*, f. alle mennesker, almue.

andligr (og *-liga*), aandelig, til *andi*, m. aand; *úandligr*.

andvarpligr, forbundet med sukken, til *andvarp*, n. suk.

austrligr, östlig, til *austr*, n. öst (eller til adv. *austr*); intet adj. til *norðr*, *suðr*, *vestr*, derimot til de adv. komp. *norðarr* og *vestarr* findes adv. *norðarliga*, *norðarla* og *vestarliga*.

bókligr, boklig, til *bók*, f. bok.

brúdkaupligr, som tilhörer, er av beskaffenhet som bryllup, til *brúdkaup*, n. bryllup.

dómligr, som hörer til dom, judiciel, til *dómr*, m. dom.

farligr, passende, rimelig, til *far*, n. maate, stilling, orden.

galdrligr, som hörer til troldom, magisk, til *galdr*, m. troldom.

graptligr, som hörer til, vedkommer begravelse, til *grǫptr*, m. begravelse (sml. ord som *graptardagr*, *graptarsiðr*, etc.)

guðdómligr (og *-liga*), guddommelig, til *guðdómr*, m. guddom.

guðspjalligr, evangelisk, til *guðspjall*, n. evangelium.

hafligr, som hörer til havet, til *haf*, n. hav.
handligr, som hörer til haanden, manuel, til *hǫnd*, f. haand.
hátíđligr (og *-liga*), höitidelig, til *hátíđ*, f. höitid, fest.
heimligr, verdslig, til *heimr*, m. verden.
helvítligr, som hörer til helvede, til *helvíti*, m. helvede.
herligr, som hörer til krig, skikket til krig, til *herr*, m. hær, krigsfölge, eller rettere med den betydning som foreligger i sammensætninger som *herfang*, n. krigsbytte, *herfloti*, m. krigsflaate, o. a.
himinligr, himmelsk, til *himinn*, m. himmel.
hirđligr (og *-liga*), som hörer til hirden, til *hirđ*, f. hird.
hjúskapligr, ægteskabelig, til *hjúskapr*, m. ægteskap.
holdligr, kjödelig, sanselig, til *hold*, n. kjöt.
íþróttligr, som hörer til *íþrótt*, f. idræt.
jarđligr, jordisk, til *jǫrđ*, f. jord.
kaupligr, som hörer til, vedkommer kjöp, handel, til *kaup*, n. kjöp, handel.
forvitligr, interessant, vistnok til et **forvit*, n. videbegjærlighet.
lagligr (og *-liga*), tilbörlig, hövelig, til *lag*, n. stilling hvori noget bör eller skal være; sml. *lǫgligr*.
letrligr (og *-liga*), skriftlig, bogstavelig, til *letr*, m. skrift, bogstaver.
líkamligr (og *-liga*), legemlig, til *líkamr, líkami*, m. legeme. *úlíkamligr*, ulegemlig.
loptligr, som hörer til luften, luft-, til *lopt*, n. luft.
lǫgligr, som hörer til loven, lov-; lovlig (og *-liga*), til *lǫg*, n. pl. lov; *aflǫgligr* (og *-liga*), ulovlig, *úlǫgliga, aflagliga*, ulovlig.
manndómligr, menskelig; human, til *manndómr*, menskelig natur; humanitas.
nafnligr, tjenlig, passende til navn, til *nafn*, n. navn; *únafnligr*, som ikke er passende til navn.
náttúrligr, naturlig; passende, passelig; overordentlig, som avviger fra det almindelige (og *-liga*), til *náttúra*, f. natur; eiendommelighet, egenskap, særlig om overnaturlige og overordentlige evner; *únáttúrligr*, unaturlig.
ofrligr (og *-liga*, i höi grad), overvættes stor, til *ofr*, n. stor mængde (eller til præfikset *ofr-*).
okrligr, som hörer til aager, aager-, til *okr*, n. aager.
orrostligr, som hörer til kamp, strids-, til *orrosta*, f. kamp, strid.
samstafligr, som hörer til en stavelse, til *samstafa*, f. stavelse.
siđligr (og *-liga*), sædelig, kristelig, hövisk, til *siđr*, m. sæd, skik, kristelig forskrift; *úsiđligr* (og *-liga*), usædelig.
skrifligr (og *-liga*), som hörer til skrift, skreven, til et **skrif*, n. skrift, skriven, sml. isl. *skrif*, n., nyn. *skriv*.
stađligr, stedlig, lokal; urokkelig; til *stađr*, m., sted; staaen, at man holder stand; *ústađligr*, ubestandig, ustadig.
stafligr, som hörer til bogstaver, litteralis, til *stafr*, m. bogstav.

stefligr, som hörer til stev, omkvæd, til *stef*, n., stev, omkvæd.

stjórnligr, bundet, ordnet ved en vis regel, til *stjórn*, f., styren, styrelse.

setligr (og *-liga*), passende, tilbörlig; positivus; dette ord hörer vistnok til *set*, n. opholdsrum (egentl. "sidden") eller til *seta*, f. sidden, ophold; *setligr* betegner da egentlig "som hörer til det fastsatte, det bestaaende"; *úsetligr*, upassende.

styrjaldligr, utfört, forbunden med voldsomhet, til *styrjǫld*, f. voldsomhet, kamp, strid.

syndligr, syndig, til *synd*, f. synd.

trolldómligr, som hörer til troldom, til *trolldómr*, m. troldom.

undirborgligr, suburbanus, til *undirborg*, f. avhængig borg eller stad.

undirstaðligr, substantivus, substantialis, til *undirstaða*, f. væsen i motsætning til utseendet, substantia.

veraldligr (og *-liga*), verdslig, til *verǫld*, f. verden, det verdslige.

vindligr, som hörer til, bestaar av vind, til *vindr*, m. vind; *úvindligr*, uten vind, storm.

Betydningen "hörende til" foreligger ogsaa i egentlig forstand ved de adjektiver, hvis grundord har tidsbetydning, uttrykker et tidsöieblik eller en tidsavdeling (som f. e. aarstiderne). Her gaar da betydningen "hörende til" over til "som indtræffer paa den tid, grundordet betegner". Men ofte har de tillike betydningen "som er av grundbegrepets beskaffenhet" eller "som er eiendommelig for, kjendetegner grundbegrepet":

árligr (og *-liga*), aarlig, til *ár*, n. aar.

árligr (og *-liga*), tidlig, til *ár*, n. begyndelse, förste tid (eller til adv. *ár*, tidlig?).

dagligr, som hörer til, finder sted om dagen (og *-liga*, daglig, hver dag); timelig, til *dagr*, m. dag; hertil desuten *hversdagligr*, som indtræffer hver dag (og *-liga* med sideformer *hvarsdagliga*, *hvasdagliga*); hverdagslig.

kveldligr, som hörer til, indtræffer om kvelden, til *kveld*, n. kveld.

morgonligr, som hörer til morgendagen, til *morginn*, m. morgen, morgendag.

náttligr (og *-liga*), som hörer til, indtræffer om natten, til *nátt*, f. nat.

páskligr, som hörer til, indtræffer i paasken, til *páskar*, m. pl. paaske.

stundligr, timelig (mots. *eilífr*, evig), til *stund*, f. tid, tidsrum, time; *ústundligr*, evig.

sumarligr, sommerlig, til *sumar*, n. sommer.

várligr, vaarlig, til *vár*, n. vaar.

vetrligr, vinterlig, til *vetr*, m. vinter. Disse tre sidste adj.

har som endnu baade betydningen "som hörer til, indtræffer om sommeren, vaaren, vinteren" og "som er eiendommelig for, kjendetegner sommeren, vaaren, vinteren"; noget **haustligr* er ikke paavist.

tíðligr, timelig, til *tíð,* f. tid, time.

ǫldligr, timelig, jordisk, til *ǫld,* f. tid, tidsalder, menneskeslegt.

I nogle faa tilfælder synes betydningen at være forsynet med, den betydning, som særlig tilkommer adjektiverne paa *-óttr*; men nogen produktiv gruppe saadanne adjektiver paa *-ligr* kan ikke opstilles:

féligr, kun i forb. med en negtelse: *ekki féligr,* i ussel forfatning, egentl. "ikke forsynet med gods, penge", til *fé,* n. gods, penge.

fjalligr, opfyldt av fjelde, bjergig, til *fjall,* n. fjeld (mon suff. *-igr*?).

hafnligr, forsynet med havn (se Eg. kap. 23), til *hǫfn,* f. havn.

hamsligr, av godt utseende, vel egentl. "forsynet med et smukt ydre", til *hams,* n. skal, hylster.

hreistrligr, skjældækket, til *hreistr,* n. skjæl.

Som man vil se, er det et temmelig broget og mangfoldig billede disse substantivavledninger frembyder. Suffikset har en saa almindelig og uindskrænket evne til at overföre substantiver til adjektivkategorien, at det er vanskelig indenfor den hele type at opstille tydelige og skarpt avgrænsede betydningsgrupper. Jeg tror dog at ha paavist, at mange av disse adjektiver saavel paa grund av grundordenes ensartethet som efter sin betydning associerer sig med hinanden i den sproglige bevidsthet til sammenhængende grupper, inden hvilke suffikset optræder med större eller mindre produktivitet. Produktive grupper danner saaledes adjektiverne til betegnelser for levende væsener (1o), stofadjektiverne (2o), adjektiver som uttrykker tilböielighet (5o a), de med verbaladjektivisk betydning (5o b); hvad angaar de under 6o nævnte adjektiver, saa viser de jo en stor produktivitet, men hænger som gruppe betragtet temmelig löst sammen paa grund av suffiksets generelle betydning; ogsaa ved de under 4o nævnte adjektiver spiller suffikset en saadan generel rolle, men paa grund av grundordenes ensartethet fremtræder dog disse som en tydelig gruppe for sig med "moralsk" betydning og med en betragtelig produktivitet. Uproduktive er derimot dannelserne med bahuvrîhi-betydning til tingsord (2o) og til abstrakter (3o). Men paa den anden side er det ogsaa klart, at ved et suffiks med en saa omfattende og om sig gripende karakter som suffikset *-ligr* kan disse grupper ikke staa skarpt adskilte, men maa faa temmelig flydende grænser. Hyppig hörer derfor adjektivet efter sin betydning til mere end én gruppe. Saaledes finder vi ved gruppe 1o ikke blot bahuvrîhibetydningen, men i stor utstrækning ogsaa betydningen "hörende til". Ved de under 3o nævnte adjektiver har jeg allerede pekt

paa, at det kan være tvil, om man bör lægge bahuvrîhi-betydningen eller betydningen "hörende til" til grund. Sammenligner man videre gruppe 4o med gruppe 5o a, saa synes ikke disse gruppers adjektiver at vise synderlig forskjel i betydning; det er adjektiver med "moralsk" betydning; men betragtet fra bahuvrîhi-kompositionens synspunkt og i forhold til sine grundord grupperer de sig dog tydelig ut fra hinanden; gruppe 4o har egentlig ikke nogen betydning av tilböielighet. Likeledes forenes gruppe 5o a og gruppe 5o b ofte i betydningen av et "tilböielighetsparticip", og flere adjektiver har baade denne betydning og betydningen av et passivt verbaladjektiv, saaledes *hatrligr*, "hadefuld" og "forhadt", *hæfligr*, "dygtig til at træffe" og "let at træffe", *lofligr*, "rosende" og "rosværdig", *brigđligr*, "ustadig" og "forkrænkelig"; men som regel er der dog i den aktive betydning ved gruppe 5o b ikke noget moment av tilböielighet. Den gruppe som staar skarpest markeret er stofadjektiverne.

Jeg har alt tidligere omtalt, at man neppe har hat nogen sky mot att danne adjektiver paa *-ligr* til substantiver med endog sterkt utprægede avledningsendelser, hvorved *-ligr* kom til at stöte sammen med et andet suffiks. Det viser tydelig ord som: *konungligr, heiđingligr, hǫfđingligr, dróttinligr, djǫfuligr, meistarligr, dróttningligr, meginligr, slenskapligr, spádómligr, himinligr, sumarligr,* etc. Men paa den anden side findes der dog flere og store grupper av substantiver, hvor suffikset ikke har trængt ind i nævneværdig grad. Dette behöver dog ikke bero paa nogen begrænset produktiv evne hos suffikset, — tvertimot. Saken er nemlig den, at ved et suffiks som *-ligr*, hvor avledningstyperne er saa talrike, idet det danner adjektiver til alle mulige ordklasser, der vil der, saasnart det sproglige behov for et adjektiv melder sig, altid være flere dannelsesveie at vælge mellem. Og da vil det som regel være naturligst, at man istedetfor det længere med tydelig avledningsendelse utstyrede substantiv, — særlig hvor det dreier sig om sekundære avledninger —, heller griper til det kortere grundord eller til et dermed beslegtet andet ord, som egner sig til avledning med *-ligr*. Jeg har allerede sökt at paavise dette ved betegnelserne for levende væsener (se under 1o). Og endnu tydeligere kommer dette tilsynes overfor de mange og store grupper av abstraktdannelser. Nogle eksempler kan tjene til belysning herav. Vi har i gn. en mængde abstrakter paa germ. *-iþō*; disse er for en stor del adjektivabstrakter, og adjektivet paa *-ligr* dannes da heller til det til grund liggende adjektiv end til det avledede abstraktum, saaledes *dýpt* men *djúpligr*, *fegrđ* men *fagrligr*, *spekt* men *spakligr*, etc.; andre abstrakter paa *-iþō* er verbalabstrakter, men ogsaa her ser vi det samme forhold, altsaa *bygđ* men *byggiligr*, *nefnd* men *nefniligr*, *skemmd* men *skemmiligr*, etc. Paa samme maate forholder det sig ved de fleste andre abstraktdannelser. Saaledes ved de feminine nominal- og ver-

balabstrakter paa *-ing, -ung: bráđung* men *bráđligr, djǫrfung* men *djarfligr*, etc.; *kenning* men *kenniligr, neiting* men *neitiligr*, etc. Ved de maskuline adjektivabstrakter paa *-leikr* (*-leiki*): *harđleikr* men *harđligr, fróđleikr* men *fróđligr, hagleikr* men *hagligr*, etc. Overfor de feminine adjektivabstrakter paa *-semd* og *-semi* dannes adjektiverne paa *-ligr* altid til grundordene paa *-samr*, som vi skal se ved behandlingen av suffiksformen *-samligr*. Overfor de mask. verbalabstrakter paa *-ađr* og *-nađr* finder vi adjektivet paa *-ligr* undertiden til det til grund liggende verbum, men hyppigst til et med verbet beslegtet adjektiv eller substantiv, saaledes *sjúknađr* men *sjúkligr, hagnađr* men *hagligr* (fordelagtig), *þjófnađr* men *þjófligr, trúnađr* men *trúligr, trúanligr*, etc. Overfor de feminine verbalabstrakter paa *-an* (< germ. *-ōni*) slutter *-ligr* sig til præs. part. av det verbale grundord, som vi skal se ved behandlingen av suffiksformen *-anligr*. Hvad angaar de talrike feminine grupper paa *-ōn* og dermed utvidede suffiksformer (som *-jōn, -slōn, -iskōn*, etc.) finder vi tildels det samme forhold, særlig ved adjektivabstrakterne; men, som vi senere skal se, er der ikke saa faa adj. paa *-ligr* til abstrakte *-ōn*-stammer, men da med grundordet i genitiv. Ogsaa til mask. abstrakter paa *-dómr* og *-skapr* har vi allerede fundet en del adj. paa *-ligr*; men i nogen större mængde optræder de dog ikke; det maa jo nemlig indrömmes, at former som f. e. **konungdómligr* og **skǫrungskapligr* er ikke særlig tiltalende for sprogfölelsen; man greier sig med *konungligr* og *skǫruligr* (til et **skǫrugr*). I det hele taget viser det sig altsaa, at mangelen paa (eller faatallet av) adjektiver paa *-ligr* til flere store grupper av substantiver finder sin forklaring ved suffiksets egen produktive natur.

B. Adjektivavledninger.

I vestgerm. er adjektivavledningerne ikke saa talrike som substantivavledningerne; heller ikke synes de at være det i gd. og gsv. Men i gn. er det netop denne type, som er rikest repræsenteret blandt de forskjellige avledningstyper med suffikset *-ligr*. Likesom substantivavledningerne gaar ogsaa adjektivavledningerne, som nævnt, tilbake paa bahuvrîhi-kompositionen. Og de har ogsaa i betydning gjennemgaat en utvikling, der er analog med den vi har fundet ved substantivavledningerne. Ved en stor gruppe adjektiver finder vi saaledes endnu spor av den oprindelige bahuvrîhibetydning. Men efterhaanden har suffikset antat en stadig mere generel og abstrakt betydning, saa det tilslut er sunket ned til et temmelig betydningslöst tillæg, hvorfor en mængde adjektivavledninger paa *-ligr* i betydning ikke skiller sig væsentlig fra sine adjektiviske grundord. Dette kan vel være grunden til, at denne type er saa talrik repræsenteret i gn., skjönt heller ikke i de andre germ. dialekter er dette forhold ualmindelig.

1o. Den oprindelige bahuvrîhibetydning viser sig ved de

adjektiver, som uttrykker "som har et saadant utseende som grundordet betegner", f. e. *góligr* = "som har et godt utseende, som ser godt ut, smuk"; sml. "hann var heldr ljótr en *góligr* at áliti" (Elucid. 68[13]). Eller de betegner "som har en saadan beskaffenhet, natur, som grundordet uttrykker", som f. e. *fastligr* = "som har en fast, urokkelig natur, paalitelig". Man kan derfor sige, at disse adjektivavledninger "forholder sig til grundordet som betegnelser for art og maade til egenskabsbetegnelser" (Falk og Torp, Etym. ordb. I, p. 459); eller med andre ord forholdet mellem avledningen og grundordet svarer omtrent til forholdet mellem "god" og "av god art" eller "godartet" (Wilmanns, II, § 363, 5). Eksempler:

ágjarnligr (og *-liga*), som vidner om havesyke, grisk til *ágjarn*, begjærlig, havesyk.

armligr (og *-liga*), ynkelig, rædsom, til *armr*, ulykkelig.

auðnæmligr, som synes let at lære, til *auðnæmr*, let at lære.

auðsóttligr, som synes let at kunne opnaaes, til *auðsóttr*, let at opnaa; *allauðsóttligr*; *úauðsóttligr*.

aumligr (og *-liga*), ynkelig, til *aumr*, ulykkelig, elendig.

bannsettligr (og *-liga*), som ser bansat ut, avskylig, til *bannsettr*, bansat.

blautligr (og *-liga*), umandig, kjælen, til *blautr*, blöt, myk, vek.

blíðligr (og *-liga*), av venlig utseende, natur; behagelig, tillokkende, til *blíðr*, blid, venlig; behagelig; *allblíðliga*; *úblíðliga*.

bráðfeigligr, som ser ut til at være döden nær, til **bráðfeigr*, nær döden, sml. nyn. *braafeig*.

dáligr, skadelig, fiendtlig, ond, slet, til *dár*, ubehagelig.

daprligr, som ser sörgmodig, nedslaat ut, sturen, til *dapr*, tung, sörgmodig.

daufligr, kjedsommelig, til *daufr*, döv; sml. nyn. *dauvleg*. *údaufligr*.

digrligr (og *-liga*), av overmodig beskaffenhet, til *digr*, overmodig.

djarfligr (og *-liga*), av modig, dristig beskaffenhet, til *djarfr*, modig, dristig; *alldjarfliga*, *údjarfliga*, *fulldjarfliga*.

djúpligr, grundig, dyptgaaende, til *djúpr*, dyp.

dælligr, som ser ut til at være *dæll*, let; medgjörlig, hyggelig; sml. nyn. *dælleg*; *údælligr*, vanskelig at komme tilrette med.

einarðligr (og *-liga*), som ser paalitelig ut, trofast, til *einarðr*, fast bestemt, standhaftig; *alleinarðliga*.

einrænligr, besynderlig, av en fra det alm. avvigende art, til *einrænn*, som i sit væsen avviger fra det alm.

eptirlátligr (og *-liga*), ubehagelig, til *eptirlátr*, eftergivende, föielig.

ernligr, som ser duelig ut, staut, til *ern*, duelig, dygtig.

fagrligr (og *-liga*), som ser vakker ut, tiltalende, til *fagr*, vakker, smuk; *úfagrligr* (og *-liga*), som ser hæslig ut.

fastligr (og *-liga*), som ser fast, urokkelig ut, paalitelig, til *fastr*, fast.

fátækligr (og *-liga*), fattigslig, til *fátækr*, fattig.

feigligr, som ser ut til at være döden nær, som bebuder dödens komme, til *feigr*, döden nær; *allfeigligr*.

fimligr (og *-liga*), behændig, smidig, til *fimr*, rask, snar; *bolfimligr*, ledig i kroppen, rask; *málfimliga*, med veltalenhet; *orðfimliga*, talefærdig; *úfimligr*, ubehændig (og *-liga*), utilbörlig; *allúfimliga*.

fjǫlkunnligr, av troldoms art, til *fjǫlkunnr*.

fljótligr, som synes snar til at gjöre fremskridt, til *fljótr*, snar, rask.

fornligr, som ser gammel ut, av gammel beskaffenhet, gammeldags, til *forn*, gammel.

frjálsligr (og *-liga*), uhindret, uforstyrret, uindskrænket, til *frjáls*, fri.

fróðligr (og *-liga*), av vis, forstandig beskaffenhet, til *fróðr*, vis, forstandig; *allfróðligr*; *úfróðligr* (og *-liga*).

frœknligr (og *-liga*), av uforfærdet utseende, beskaffenhet, djerv, til *frœkn*, uforfærdet, modig.

fúlligr, som er av en "fúll" art, avskylig, hæslig, til *fúll*, raadden, stinkende, avskylig.

gálausligr, av letsindig art, til *gálauss*, letsindig.

gamalligr, som ser gammel ut, gammelagtig, til *gamall*, gammel.

gildligr (og *-liga*), som ser ut til at være fuldgod, til *gildr*, fuldgod.

glaðligr, glad at se til (og *-liga*); glædelig, behagelig, til *glaðr*, glad; glædelig; *allglaðliga*.

góligr, smuk, fin, til *góðr*, god.

gramligr, bitter, fortrædelig, til *gramr*, vred, forbitret.

grannligr, grannvoksen, av smækker figur, til *grannr*, grann, tynd, smækker.

grimmligr (og *-liga*), som ser grum ut, frygtelig, forfærdelig, til *grimmr*, grum, ildesindet; *úgrimmliga*, paa en ikke ildesindet maate; *hvargrimmligr* (poet.).

hagligr (og *-liga*), som viser, röber kunstfærdighet, dygtighet, til *hagr*, kunstfærdig, dygtig.

harðligr (og *-liga*), som ser haard ut, er av haard beskaffenhet, natur; forhærdet; utaalelig, til *harðr*, haard; *allharðligr*.

harðlundligr, som ser haardsindet ut, til et **harðlundr*, haardsindet (= *harðlyndr*); sml. *stríðlundr*, *gǫfuglundr*, etc.

heilagligr (og *-liga*), som ser hellig ut, til *heilagr*, hellig.

heilligr, som ser frisk, sund ut; ærlig, retsindig (og *-liga*), til *heill*, frisk, sund; ærlig; *úheilligr* (og *-liga*), som ser syk ut; *vanheilligr*, som ser syk ("vanheill") ut.

heimiligr, som er av hjemlet beskaffenhet; egen, som man

har for sig selv; alene, ensom; sideformer er *heimolligr* (og *-liga,* for sig selv, særskilt) og *heimonligr,* og *heimuligr* (og *-ugliga*).

himneskligr (og *-liga*), av himmelsk art, til *himneskr,* himmelsk.

hógværligr (og *-liga*), av sagtmodig, stilfærdig art, til *hógværr,* sagtmodig, stilfærdig.

hraustligr (og *-liga*), som er av en modig art, beskaffenhet, til *hraustr,* modig; *allhraustliga; úhraustligr.*

hreinligr, som ser ren ut, av ren beskaffenhet, til *hreinn,* ren.

hrumligr (og *-liga*), som er av en svak, skröbelig art, viser svakhet, skröbelighet, til *hrumr,* svak, skröbelig; *allhrumliga.*

hvatligr (og *-liga*), som ser djerv, uforfærdet ut, er av saadan beskaffenhet, til *hvatr,* modig, djerv, uforfærdet; *einhvatligr,* d. s.

kaldligr (og *-liga*), kjölig, til *kaldr,* kold.

kátligr (og *-liga*), av munter, lystig art, fornöielig, morsom, til *kátr,* munter, lystig; *allkátligr.*

klókligr (og *-liga*), klöktig, til *klókr,* klok.

kristinligr, kristelig, til *kristinn,* kristen; sml. *kristiligr* (og *-liga*).

kvikligr (og *-liga*), som ser levende, livlig ut, livagtig, til *kvikr,* levende, livlig.

kærligr (og *-liga*), kjærlig, til *kærr,* kjær.

kænligr (og *-liga*), av kyndig, indsigtsfuld art, som viser kyndighet, til *kænn,* indsigtsfuld, kyndig; *(all)skjallkænliga,* paa en meget indsmigrende maate.

lágligr, lav av utseende, til *lágr,* lav.

lausligr (og *-liga*), tankelös, skjödeslös, flygtig, til *lauss,* lös, ubundet, ustadig.

leiðinligr (og *-liga*), avskylig, hæslig, til *leiðinn,* ubehagelig; sml. *leiðiligr.*

leikligr, av lægmandstand, til *leikr,* læg.

léttfærligr, av en "léttfœrr" art, til *léttfærr,* dygtig til at bevæge sig med lethet.

léttligr, av en venlig, munter, lystig art (og *-liga*); ringe, simpel, til *léttr,* venlig; ringe, simpel.

linligr (og *-liga*), av en sagtmodig, lemfældig art, til *linr,* sagtmodig, lemfældig.

magrligr, av magert utseende eller beskaffenhet; til *magr,* mager.

makligr, tilbörlig, som det bör være (og *-liga*); fortjent, værdig til noget; skyldig, til *makr,* som let kan komme overens, komme til rette, harmonere; *allmakligr, úmakligr* (og *-liga*), ufortjent til ng.

meyrligr, tynd, svak, til *meyrr,* mör, skjör.

mikilligr (og *-liga*), anselig, betydelig, gjæv, til *mikill,* stor.

mildligr, av en velvillig, naadig, barmhjertig art (og *-liga*); velgjörende, glædelig, til *mildr,* velvillig, naadig, gavmild.

mjúkligr (og *-liga*), venlig, sagtmodig; ydmyk, til *mjúkr*, myk, föielig, blid; *úmjúkliga*.

náligr (og *-liga*), nær, nærværende, til *ná-* (got. *nēhwa*, ags. *nēah*) i samsætn. som *nábui*, *nálægr*, etc.

nýligr (og *-liga*, nys; paa ny maate) nuværende; ny, fersk, til *nýr*, ny; fersk.

olmligr (og *-liga*), av fiendtlig utseende eller beskaffenhet, til *olmr*, tilböielig til fiendtlig overfald; *allolmliga*.

prúðligr (og *-liga*), av en staselig art, anselig, som man har ære av, til *prúðr*, smuk, staselig, stolt; *ofprúðliga*; *úprúðligr*.

rammligr (og *-liga*), av en sterk, betryggende, forsvarlig beskaffenhet, til *rammr*, sterk; *allrammliga*.

ranglátligr, av uretfærdig beskaffenhet, urigtig, til *ranglátr*, uretfærdig.

rǫskligr (og *-liga*), uforfærdet, djerv, til *rǫskr*, rask, modig; *allrǫskliga*.

sannligr, som ser sand ut, sandsynlig; ret, tilbörlig, rimelig, til *sannr*, sand, ret; *allsannligr*; *úsannligr*, *allúsannligr*.

siðlátligr (og *-liga*), av sædelig, kristelig art, til *siðlátr*, sædelig, kristelig.

sigrstrangligr, som ser seiersæl ut, til et **sigrstrangr*, seiersæl.

skeifligr (og *-liga*), som gaar i skjæv retning, uheldig, til *skeifr*, skjæv.

skýrligr, som ser forstandig ut; av en forstandig, indsigtsfuld art, som viser forstand, indsigt (og *-liga*); tydelig, klar, til *skýrr*, forstandig; tydelig, klar; *fáskýrligr* (og *-liga*), uforstandig; *úskýrligr*, d. s.

sljóligr (og *-liga*), som er uten kraft, forgjæves, til *sljór*, slöv; sideform *slæliga* (til *slær*); *allslæliga*; *úsljóliga*, *úslæliga*, av al kraft.

slægligr (og *-liga*), av slu, snedig art, til *slægr*, slu, snedig; *allslægliga*.

spakligr (og *-liga*), av belærende art, som viser forstand, visdom, til *spakr*, forstandig, vis; *allspakliga*; *hagspakligr* (og *-liga*), skjönsom; *úspakligr* (og *-liga*), som viser sig voldsom i sin færd (til *úspakr*, voldsom); *hugspakligr*, betænksom.

sælligr (og *-liga*), av lykkelig art, som vidner om lykke, til *sæll*, lykkelig; *sigrsælliga*, med seierlykke; *þarfsælligr*, gavnlig; *úsælligr* (og *-liga*), som viser at man er "úsæll"; *allúsælligr* (*-sæligr?*), *farsælligr* (og *-liga*), nyttig, gavnlig.

ungligr, *jungligr*, som ser ung ut, ungdommelig, til *ungr*, *jungr*, ung.

údyggligr (og *-liga*), som synes uærlig, upaalitelig, til *údyggr*, uærlig.

úsyknligr, uhyggelig, fæl, til *sykn*, uskyldig, ubesmittet.

vakrligr (og *-liga*), som ser aarvaaken, rask, uforfærdet ut, av aarvaaken, rask, uforfærdet art, til *vakr*, aarvaaken, rask, uforfærdet.

vandvirkligr (og *-liga*), som er utfört med omhyggelighet, til *vandvirkr*, omhyggelig; sideform: *vandyrkliga* (til *vandyrkr*).

veikligr, blötagtig, til *veikr*, svak, eftergivende.

verđligr, anselig, værdifuld, til *verđr*, værd.

vesalligr (og *-liga*), som ser ussel ut, uanselig, av ussel, elendig, ulykkelig art, til *vesall*, ussel, elendig, ulykkelig.

vitrligr (og *-liga*), av forstandig art, til *vitr*, forstandig; *allvitrliga*; *úvitrligr* (og *-liga*).

þakklátligr, som vidner om taknemmelighet, til *þakklátr*, taknemmelig.

þéttligr, som ser tæt ut, er av tæt beskaffenhet (om skibe), til *þéttr*, tæt.

þráligr (og *-liga*), stadig, uavbrutt, til *þrár*, uböielig, vedholdende.

þungligr (og *-liga*), av tung art, nedtrykkende (om sindet), til *þungr*, tung; *allþungliga*.

þurrligr, av tört utseende eller beskaffenhet (om veiret), til *þurr*, tör.

þýđligr, (og *-liga*), av venlig utseende, til *þyđr*, venlig; *úþýđligr*.

ærligr, som vidner om sindsforvirring, til *ærr*, sindsforvirret.

ǫrligr (og *-liga*), av gavmild art, rikelig, overflödig, til *ǫrr*, gavmild.

ǫrlyndligr, som vidner om gavmildhet, til *ǫrlyndr*, gavmild.

2:o. Imidlertid er det klart, at allerede i mange av de ovenfor nævnte tilfælder er betydningsforskjellen mellem grundadjektivet og avledningen paa *-ligr* saa uvæsentlig, at der kun er et litet skridt til fuldstændig betydningsidentitet. Der findes ogsaa i gn. en mængde adjektivavledninger paa *-ligr*, hvor man ikke i motsætning til grundadjektivet kan paavise den ovenfor omtalte mere abstrakte betydning. Man maa derfor som en gruppe for sig opstille de adjektiver, som i betydning ikke adskiller sig fra sine grundadjektiver. Nogen bestemt grænse mellem disse adjektiver og de ovenfor behandlede kan heller ikke trækkes: en adjektivavledning paa *-ligr* kan snart synes at ha mere av betydningen "-artet", snart synes neppe merkbart forskjellig fra grundadjektivet. Nogle eksempler vil tydelig vise betydningsidentiteten mellem grundadjektivet og avledningen paa *-ligr:*

Ágætr hǫfđingi (Flat. I, 78[3]); *ágætt* pell (Flat. II, 55[12]); men ogsaa: *ágætligr* mađr (Fm. X, 223); *ágætligt* pell (Fm. X, 231). — *Bitrt* sverđ (sml. Eg. kap. 61); men ogsaa: *bitrligt* sverđ (Bragđa-Mág. 97). — *Banvænt* sár (Eg. kap. 9); men ogsaa: *banvænligt* hǫgg (SE. I, 226). — Vil ek þola nu *bráđan* dauđa (Kgs. 150); men ogsaa: *bráđligr* dauđi (Barl. 129). — Mannlig náttúra er svá *breysk* (Kgs. 150), men ogsaa: *breysklig* náttúra (Bp. I, 238[7]). — *Haldkæmt* skot (Kgs. 85[2]); men ogsaa: *haldkæmligt* hǫgg (Kgs. 84[22]). — *dýrr* hǫfđingi (Flat. I, 211[7]), men ogsaa: *dýrligr* hǫfdingi

(Flat. II, 140[10]). — *Hæg* hvíla (Fm. XI, 290[20]); men ogsaa: lét gera honum *hægliga* sæng (Barl. 9[21]). — *Ljótar* hugrenningar (Leif. 45[7]); men ogsaa: *ljótlig* lostagirnd (Alex. 87[19]). — *Nákvæm* svǫr (Kgs. 94[6]); men ogsaa: Sem konungrinn heyrir *nákvæmlig* orð (Post. 508). — *Rǫng* girnd (Heilag. 141); men ogsaa: *rangligt* ágirndarkapp (Anecd. 7). — Konungrinn varð allreiðr, er hann heyrði þetta sagt, ok skorti þar eigi orð *stórlig* (Flat. II, 50[32]); men ogsaa: hafa þeir svarat oss hégat til með stuttum ok *stórum* orðum. (D. N. II, 97).

Disse eksempler viser tydelig, at suffikset er sunket ned til at være kun en prydende tilvækst til grundadjektivet uten nogen selvstændig betydning. Denne anvendelse av suffikset forekommer saavel i de vestgerm. dialekter som i de övrige nord. dialekter, men neppe saa hyppig som i gn. Suffikset kan da ha tjent til at gi et adjektiv, som ved bruk er blit slitt og avlægs, fornyet livskraft. Det er ogsaa at merke, at det avledede adj. ofte er identisk med grundadjektivet kun i en enkelt av dettes betydninger, og det er vel derfor mulig, at anvendelsen av adjektivet paa *-ligr* skyldes et behov for at gi denne enkelte betydning en særskilt form. Særlig synes denne betydningslöse bruk av suffikset at höre hjemme i den lærdere stil, hvor man vel har fundet, at det længere avledede adjektiv har tat sig bedre ut en det kortere grundadjektiv; her har da denne bruk været en ren mode, som ikke altid vidner om god stilistisk smak. Eksempler:

afleitligr (og *-liga*), utækkelig, til og = *afleitr.*
ágætligr (og *-liga*), fortrinlig, udmerket, til og = *ágætr.*
ámátligr, rædsom; overordentlig, til og = *ámátr.*
andærligr (poet.), stridig, til og = *andærr.*
auðgætligr, let at faa, ringe, til og = *auðgætr.*
auðmjúkligr (og *-liga*), ydmyk, til og = *auðmjúkr.*
auðsæligr (og *-liga*), let at se, tydelig, til og = *auðsær.*
auðveldligr (og *-liga*), let, som ikke koster möie, til og = *auðveldr; allauðveldligr* (og *-liga*).
auðþreifligr, let at faa, letvint, til og = **auðþreifr.*
beiskligr (og *-liga*), bitter, smertende, til og = *beiskr.*
berligr (og *-liga*), aabenbar, tydelig, til og = *berr.*
bernskligr eller *bernsligr* (og *-liga*), barnlig, barnagtig, til og = *bernskr*; *úbernskligr* (og *-liga*).
bitrligr, skarp, hvas, bitende, til og = *bitr.*
bjartligr, klar, straalende (poet. og sent), til og = *bjartr.*
bráðligr (og *-liga*), hastig, pludselig, til og = *bráðr; allbráðliga*, *ofbráðliga*, i overilelse.
breyskligr, skröbelig, til og = *breyskr.*
brjóstfastligr (og *-liga*), standhaftig til og = *brjóstfastr.*
brugðligr, foranderlig, forgjængelig, til og = **brugðr*, sml. gsv. *helbrughdher*, "frisk, helbregda" (Söderwall).
brýnligr, iöinefaldende, tydelig, til og = *brýnn.*

drjúgligr, dröi, rikelig, til og = *drjúgr*.
dýrligr, ypperlig, fortræffelig, til og = *dýrr*.
eigingjarnligr, egenkjærlig, egennyttig, til og = **eigingjarn*.
eiginligr (og *-liga*, i besynderlighet), egen, eiendommelig, til og = *eiginn*; *úeiginligr*.
eilífligr (og *-liga*), evig, til og = *eilífr*; *ælífliga*.
einhugaðligr (og *-liga*), enig, til og = **einhugaðr*.
fákunnligr, usædvanlig, til og = **fákunnr*.
fáligr (og *-liga*), forstemt, ordknap, uvenlig, til og = *fár*.
fallvaltligr, forgjængelig, til og = *fallvaltr*.
fátíðligr, sjelden, usædvanlig, til og = *fátíðr*.
festifligr (og *-liga*), festlig, til og = lat. *festivus*; ordet er sent og forekommer i Stjórn (p. 51 og 280), men det er et karakteristisk exempel paa suffiksets magt: lat. *festivus* er laant, men istedetfor at opta det i en form som f. e. **festifr* har man videredannet det med suffikset *-ligr*.
forligr (og *-liga*), heftig, voldsom, overordentlig, til og = *forr*.
frábærligr (og *-liga*), udmerket, fortrinlig, til og = *frábærr*.
fráligr (og *-liga*), rask, til og = *frár*.
framligr, fremragende, udmerket, til og = *framr*; *allúframliga*, *úframliga*.
fráskilligr (og *-liga*, langt borte), adskilt fra ngt., til og = *fráskila*.
frekligr (og *-liga*), streng, strid, til og = *frekr*; *allfrekligr*, *úfrekliga*.
frjóligr, frugtbar, til og = *frjór*.
frýnligr, venlig, behagelig, til og = *frýnn*; *úfrynligr* (og *-liga*).
gegnligr, tjenlig, bekvem, beleilig, til og = *gegn*; *úgegnliga*, utilbörlig.
gnógligr eller *nógligr* (og *-liga*), rikelig, til og = *gnógr*, *nógr*; *úgnóg-*, *únógligr* (og *-liga*).
góðgjarnligr (og *-liga*), besjælet av god vilje, til og = *góðgjarn*; *úgóðgjarnligr* (og *-liga*).
gráligr (og *-liga*), uvenlig, til og = *grár*.
grannligr, tynd, smækker, til og = *grannr* (poet.).
grandvarligr (og *-liga*), som tar sig i agt for det onde, til og = *grandvarr*; *úgrandvarliga*.
greiðligr eller *grelligr* (Kgs. 88[3]) (og *-liga*), grei, som ikke volder vanskeligheter; tydelig, klar; til og = *greiðr*.
greypligr (og *-liga*), grov, haard, grum, til og = *greypr*.
grunnsæligr (og *-liga*), godtroende, enfoldig, til og = *grunnsær*.
haldkvæmligr eller *-kæmligr*, nyttig, fordelagtig, til og = *haldkvæmr*, *-kæmr*.
háleitligr (og *-liga*), ophöiet, anselig, til og = *háleitr*.
háligr (og *-liga*), höi, til og = *hár*.

heilnæmligr, gavnlig for helbreden, til og = *heilnæmr* (Fld. I, 411).

heilsmíđligr (og *-liga*), forsvarlig, dygtig gjort, til og = *heilsmíđr*.

heimskligr eller *heimsligr* (og *-liga*), taapelig, enfoldig, uforstandig, til og = *heimskr*; *allheimskliga*, *stórheimskligr*.

heitligr, het, varm, til og = *heitr*.

hentligr, tilpas, tjenlig, til og = *hentr*.

hógligr (og *-liga*) bekvem, beleilig, letvint, til og = **hógr* = *hægr*; *úhógligr* (og *-liga*), ubeleilig.

horskligr (og *-liga*), klok, forstandig, til og = *horskr*.

hugkvæmligr eller *-kæmligr*, omtænksom, agtsom, til og = *hugkvæmr*, *hugkæmr*.

hundrađfaldligr (og *-liga*), hundredfoldig, til og = *hundrađfaldr*.

hvassligr (og *-liga*), hvass, haard, til og = *hvass*.

hýrligr (og *-liga*), blid, venlig, til og = *hýrr*; *úhýrligr*.

hættligr (og *-liga*), farlig, til og = *hættr*; *bráđhættligr* (og *-liga*); *úhættligr*; *mannhættliga*, slik at ens liv er i fare.

hægligr (og *-liga*), bekvem, beleilig, til og = *hægr*; *úhægliga*.

hæverskligr (og *-liga*), hövisk, dannet, til og = *hæverskr*; sideformer: *heyveskligr* (og *-liga*) (til *heyveskr*), *heysliga*, (til *heyskr*); *úhæverskligr*.

illfúsligr, skadelysten, ondskabsfuld, til og = *illfúss*.

illgjarnligr (og *-liga*), skadelysten, ondskabsfuld, til og = *illgjarn*.

innvirđligr, særskilt, til og = **innvirđr*, sml. *heiđvirđr*, *innvirđiligr*, *einvirđuligr*.

jafnligr (og *-liga*), upartisk, billig, til og = *jafn*; *újafnligr* (og *-liga*).

knáligr (og *-liga*), sterk, duelig, god, til og = *knár*; *allknáliga*, *úknáligr*.

kostgæfligr (og *-liga*), nidkjær, ivrig, til og = *kostgæfr*.

kurteisligr (og *-liga*), hövisk, dannet, til og = *kurteiss*; *úkurteisligr*.

langæđligr, langvarig, til og = *langæđr*.

langæligr (og *-liga*), langvarig, til og = *langær*.

líkligr (og *-liga*), sandsynlig, ventelig; antagelig, god, tilfredsstillende, til og = *líkr*; *alllíkligr* (og *-liga*), *allúlíkligr* (og *-liga*), *úlíkligr*; *vandræđalíkligr*, som ser ut til at volde vanskeligheter.

lítillátligr (og *-liga*), ydmyk; ringe, ubetydelig, til og = *lítillátr*.

ljótligr (og *-liga*), styg, avskylig, til og = *ljótr*.

margfaldligr og *-falligr* (og *-liga*), mangfoldig, rikelig, til og = *margfaldr*.

mikilfengligr, meget foretagsom, til og = *mikilfengr*.

mjúklátligr (og *-liga*), ydmyk, til og = *mjúklátr*.

mótstæðligr, som er en imot (sml. *mótstaðligr*), til og = **mót-stæðr*.

mútugjarnligr, begjærlig efter uretmæssig fordel, til og = *mútugjarn*.

nákvæmligr, træffende, passende, til og = *nákvæmr*.

nýráðligr (og *-liga*), uventet, overraskende, forunderlig, vel til et **nýráðr*, sml. *harðráðr*, *snarráðr*, *stórráðr*, etc.

opinberligr (og *-liga*), aabenbar, tydelig, til og = *opinberr*.

rangligr (og *-liga*), urigtig, uretfærdig, til og = *rangr*.

rífligr (og *-liga*), god, önskelig, til og = *rífr*; *úrífligr* (og *-liga*).

ríkligr, prægtig, utsökt (Thom. 145), til og = *ríkr*.

rúmligr (og *-liga*), rummelig, til og = *rúmr*.

rýrligr (og *-liga*), ringe, ubetydelig, til og = *rýrr*; *úrýrliga*.

sameiginligr (og *-liga*), fælles, til og = *sameiginn*.

sárligr (og *-liga*), smertelig, til og = *sárr*.

sáttgjarnligr (og *-liga*), tilböielig til at indgaa forlig, til og = *sáttgjarn*; *allsáttgjarnliga*.

sjaufaldligr (og *-liga*), syvfoldig, syvdobbelt, til og = *sjaufaldr*.

skammfulligr (og *-liga*), undselig, skamfuld, til og = **skammfullr*.

skammæligr, kortvarig, til og = *skammær*.

skapfelligr, som er efter ens sind, tækkelig, til og = *skapfeldr*; *úskapfeldliga*.

skírligr, lys, skinnende, til og = *skírr*.

skynlausligr, uforstandig, ufornuftig, til og = *skynlauss*.

slíðrfengligr, ulykkebringende, til og = *slíðrfengr*.

smáligr, ringe, ubetydelig, til og = *smár*; *úsmáligr*.

smeykligr, smygende, til og = **smeykr*, sml. isl. *smeykr*, frygtsom, gn. poet. *smeykinn*.

smugligr (suff. *-igr*?), skarp, gjennemtrængende, til og = *smugall*; *smásmugligr* (og *-liga*).

snarligr, hurtig, rask (og *-liga*), dristig, modig, til og = *snarr*.

snarpligr, tapper (og *-liga*); grov, haard (om töi), til og = *snarpr*; *allsnarpliga*.

snauðligr, fattig, til og = *snauðr*.

sorgfulligr, sorgfuld, bedrövet, til og = *sorgfullr*.

staðfastligr (og *-liga*), fast, urokkelig, til og = *staðfastr*; *ústaðfastligr*.

staðlausligr, ustadig, til og = *staðlauss* (som vistnok kun er paavist i bet. "frygtsom", men vel egentlig betyr "ustadig"), sml. *staðlausa*, f. upaalidelighet, *staðleysi*, n. ustadighet.

strangligr, heftig, voldsom; streng; nöieregnende (og *-liga*), til og = *strangr*.

sterkligr, sterk (og *-liga*); betydelig, stor, til og = *sterkr*; *allsterkligr* (og *-liga*); *ústerkligr*.

stórligr (og *-liga*), stor; overmodig, umedgjörlig, til og = *stórr; allstórliga.*

stutligr (poet.) (og *-liga*), kort, til og = *stuttr*, kort.

svásligr, mild, blid, behagelig, til og = *sváss.*

sætligr (og *-liga*), behagelig, til og = *sætr.*

tilheyrinligr, henhörende til, passende, til og = *tilheyrinn.*

torsóttligr, vanskelig, besværlig, til og = *torsóttr.*

tortryggligr, uvis, tvilsom, upaalitelig, til og = *tortryggr.*

torveldligr eller *-velligr* (og *-liga*), vanskelig, besværlig, til og = *torveldr; útorvelligr.*

trúlyndligr, trofast av sindelag, til og = *trúlyndr.*

tryggligr, paalitelig, tro, til og = *tryggr; útryggligr.*

tvífaldligr (og *-liga*), dobbelt, til og = *tvífaldr.*

úsamjafnligr, som staar over, ikke kan sammenlignes med noget andet, til = *úsamjafn.*

úsjalfrádligr, uforskyldt, til og = *úsjalfráðr.*

vandligr, (poet.) vanskelig, til og = *vandr; úvandliga.*

vanheilligr, syk, helselös (*-heiligr*?), til og = *vanheill.*

varligr (og *-liga*), forsigtig, til og = *varr; úvarligr* (og *-liga*).

vaskligr (og *-liga*), rask, uforfærdet, til og = *vaskr; allvaskligr.*

vingjarnligr (og *-liga*), venskabelig, til og = *vingjarn; allvingjarnliga; meðalvingjarnligr*, kun litet venlig; *úvingjarnligr* (og *-liga*).

vinveittligr (og *-liga*), venskabelig, til og = *vinveittr; úvinveittliga.*

vísligr, vis, sikker, tilforlatelig (og *-liga*), til og = *víss*; hertil en del sammensætninger paa *-vísligr*, som dels har sammensatte grundord paa *-víss* ved siden, dels optræder *-vísligr* som selvstændig kompositionsled: *bragðvísligr* (og *-liga*), klöktig, listig, slu (sml. *bragðvísi*, f.); *kävisligr* (og *-liga*), trættekjær; *lævísliga*, med falskhet, underfundighet; *pretvísligr* (og *-liga*), underfundig; *réttvísliga*, med retfærdighet; *skilvísligr* (og *-liga*), paalitelig, nöiagtig; *kjǫrvísligr*, önskelig; *úvísligr* (og *-liga*), usikker, uforstandig, *allúvísliga.*

vænligr (og *-liga*), som gir anledning til at vente noget, vente godt utfald; av godt utseende, til og = *vænn; úvænligr* (og *-liga*), *allvænligr* (og *-liga*), som har et sympatiskt utseende, *allúvænligr* (og *-liga*); videre hertil en mængde sammensætninger paa *-vænligr*, som dels har sammensatte adjektiver paa *-vænn* ved siden, dels optræder *-vænligr* som selvstændig kompositionsled: *banvænligr*, som ser ut til at skulle volde ens död; *byrvænligr*, som gir utsigt til god vind; *févænligr* (og *-liga*), som gir utsigt til pengefordel; *friðvænligr*, som gir utsigt til fred; *gagnvænligr*, som man kan gjöre sig haab om nytte av, *úgagnvænligr; geigvænligr* (og *-liga*), som lar befrygte en ulykke, *ugeigvænligr; giptuvænligr*, som ser ut til at ha lykken med sig; *góðvænligr* (og *-liga*), som bebuder godt, *allgóðvænliga; gróðrvænligr*, som ser ut til at ville læge;

heillavænligr, som varsler lykke; *hjalpvænligr* (og *-liga*), som gir haab om frelse; *hrođavænligr,* som ser ut til at ville yppe strid; *mannvænligr,* som tegner til at bli et duelig menneske, *allmannvænligr; órvænliga,* uten sandsynlighet; *sáttvænligr,* som gir haab om forlig; *sigrvænligr,* som gir haab om seier, *úsigrvænligr; skađvænligr* (og *-liga*), som kan ventes at ville skade; *sæmdarvænligr,* som gir utsigt til ære, anseelse; *tíđendavænligr,* som ser ut til at varsle vigtige begivenheter; *váđvænligr* (og *-liga*), som synes at bebude fare, ulykke; *vandræđavænligr,* som ser ut til at være forbunden med vanskeligheter; *virđingarvænligr,* som synes at skulle föröke ens anseelse; *árvænligr,* som gir haab om godt aar.

yfirberligr, overordentlig, til og = *yfirberr.*

yfirgjarnligr, særdeles begjærlig, til og = *yfirgjarn.*

ýmisligr (og *-liga*), indbyrdes forskjellig, til og = *ýmiss; úymisliga,* paa en bestemt maate.

þarflausligr, unyttig, unödig, til og = *þarflauss.*

þrárækligr, haardnakket, uböielig, til og = *þrárækr.*

þrífaldligr (og *-liga*), tredobbelt, til og = *þrífaldr.*

æfinligr (og *-liga*), evig, stedsevarende, til **æfinn* (got. *aiweins*) i sammensætn. som *æfinleikr, æfinvist,* etc.; ogsaa *æfiligr* (og *-liga*).

æverđligr (og *-liga*), evigvarende, til og = **æverđr.*

Ved siden av disse to saa uhyre omfattende grupper, lar der sig neppe opstille andre produktive betydningsgrupper. Dog forekommer ogsaa ved adjektivavledningerne betydningen av tilböielighet; men den er langtfra saa hyppig som ved substantivavledningerne, og nogen produktiv gruppe danner disse adjektivavledninger neppe:

hreinligr (og *-liga*), renslig, til *hreinn,* ren; *úhreinligr* (og *-liga*). — *krankligr,* sykelig, til *krankr,* syk. — *kyrrligr* (og *-liga*), stilfærdig, til *kyrr,* stille, rolig; *úkyrrligr.* — *seinligr* (og *-liga*), langsom, sendrægtig, til *seinn,* sen. — *sjúkligr,* sykelig, til *sjúkr,* syk. — *skjótligr,* rask til at handle, tilböielig til at gaa hurtig tilværks, til *skjótr,* rask, hurtig. — *sparligr* (og *-liga*), sparsom, gjerrig, til *sparr,* sparsommelig; *úsparliga.* — Maaske ogsaa det under 1o nævnte *veikligr* (og *-liga, veykliga*), blötagtig, til *veikr, veykr,* svak, eftergivende.

Man vil av de under 1o og 2o nævnte eksempler ha set, at der ogsaa er flere adjektivavledninger med verbaladjektivisk betydning, som f. eks. *auđnæmligr, auđsóttligr, auđveldligr, auđgætligr, auđþreifligr, brugđligr, fallvaltligr,* etc. Men her er det ikke, som ved substantivavledningerne (se under A 5o b), suffikset, som gir avledningerne denne betydning; men den verbaladjektiviske betydning skyldes kun den omstændighet, at grundordene er verbaladjektiver (eller adjektiver med verbaladjektivisk betydning), medens avledningerne, i kraft av den rolle suffikset spiller og i forhold til sine grundord, rettelig hörer hjemme under 1o eller 2o. Derimot har vel denne betydning bidraget til, at suffikset, som vi

senere skal se, er blit videreført til verber, selv om dette ikke er skeet i formen *-ligr*. Der gives dog to adjektivavledninger, hvor den verbaladjektiviske betydning synes at tilkomme suffikset:

auðligr, som kan ödelægges, til *auðr*, tom, blottet, forladt (vel egentl. "lagt öde", "ödet"); maaske skyldes her betydningen indflydelse fra det beslegtede *eyðiligr*, som kan ödelægges; *úauðligr*.

lofgjarnligr (og *-liga*), rosende, til *lofgjarn*, ærgjerrig, begjærlig efter ros; her foreligger maaske betydningsindflydelse fra *lofligr*.

I andre germ. sprog — særlig de moderne — har adjektivavledninger med suffikset germ. *-līka* ofte en betydning av tilnærmelse til grundordets begrep, en betydning som er særdeles hyppig ved vort fra nt. laante suffiks *-agtig*. Denne betydning har saaledes i vort nuværende riksmaal ord som *blaalig*, *grönlig*, *sötlig*, etc., og i nht. ord som *ältlich*, *dicklich*, *länglich*, *bläulich*, *bräunlich*, *gelblich*, etc. (Willmanns, II, p. 479). Av denne betydning har jeg ikke kunnet opdage spor i gn. Det er vel derfor sandsynlig, at den i vort riksmaal skyldes tysk indflydelse.

Ogsaa til pronominale adjektiver forekommer enkelte avledninger paa *-ligr* (se ogsaa under *D.*):

annarligr, fölgende i tid; fremmed, alienus, til *annarr*, fölgende i tid, anden.

hvárginligr, som ikke tilhörer nogen av de to, til *hvárgin*, ingen av begge; "hvárginligt kyn" (SE. II, 116) = "genus neutrum".

sumligr, nogen, til og = *sumr*; *sumligir—sumligir*, nogle—andre.

Endelig er det at merke, at da substantiver og adjektiver ofte har samme stamme, kan avledningen paa *-ligr* henföres saavel til et substantiv som til et adjektiv. I saadanne tilfælder har man da ikke havt nogen tydelig fölelse av hvad der er avledningens rette grundord. Og hvor det som her dreier sig om et suffiks, der er overmaade levende til avledning saavel av substantiver som av adjektiver, der kan i virkeligheten begge ord ligge tilgrund for avledningen, forutsat at der heller ikke fra betydningens side er noget i veien herfor. Allerede ved flere av de tidligere nævnte ord kan en saadan dobbelt avledning være mulig. Jeg skal her kun nævne de adjektiver, hvor dette forhold synes mig at træde tydeligst frem.

ákafligr (og *-liga*), heftig, voldsom, til *ákafi*, m. heftighet, voldsomhet, eller til og = *ákafr*; *úákafliga*.

dauðligr, dræpende; dödelig (og *-liga*, paa en syndig maate som har den evige död tilfölge), til *dauðr*, m. död, eller til adj. *dauðr*, död; *údauðligr*.

erfiðligr (og *-liga*), besværlig, möisommelig; besværet, betynget, til *erfiði*, n. besvær, stræv, möie, eller til *erfiðr*, besværlig, stræysom, möisommelig.

falsligr (og *-liga*), falsk, til *fals*, n. svik, bedrageri, eller til og = adj. *fals*.

langæđligr, langvarig, til *langæđ*, f. langvarighet, eller til og = *langæđr*.

ljósligr (og *-liga*), klar, tydelig, aabenbar, til *ljós*, n. lys, aabenbar tilstand, eller til og = adj. *ljóss*.

meinligr (og *-liga*), skadelig, farlig, til *mein*, n. skade, eller til *meinn*, skadelig, ond.

réttligr (og *-liga*), ret, rigtig, tilbörlig, til *réttr*, m. ret, retfærdighet, hvad der er ret og rigtig, eller til og = adj. *réttr*; *úréttligr* (og *-liga*); *guđréttligr* (og *-liga*), som er ret for gud, efter guds vilje.

róligr, rolig, uforstyrret, til *ró*, f. ro, fred, eller til *rór*, rolig, stilfærdig; *úróliga*.

sannligr, som ser sand ut, sandsynlig; ret, tilbörlig, rimelig, til *sannr*, m. hvad der er sandt; hvad der er ret, tilbörlig, eller til adj. *sannr*, sand, ret; *allsannligr*, *úsannligr*, *allúsannligr*.

skyldligr (og *-liga*), paahvilende en som pligt, med forpligtelse, til *skylda*, f. pligt, forpligtelse, eller til *skyldr*, skyldig, forpligtet.

spáligr, som staar i forbindelse med spaadom, til *spá*, f. spaadom, eller til *spár*, spaaende; *úspáligr*.

stríđligr, fiendtlig; av streng, haard beskaffenhet (og *-liga*) (sml. "stríđligr dómr" i Kgs.), til *stríđ*, n. kamp, strid, eller til *stríđr*, streng, haard.

styrkligr (og *-liga*), som ser sterk ut, til *styrkr*, m. styrke, eller til *styrkr*, sterk (= *sterkr*).

svinnligr, av forstandig, fornuftig art, til *svinnr*, m. forstand, klökt, eller til adj. *svinnr*, forstandig, klok; *allsvinnligr* (og *-liga*).

traustligr, av paalitelig, sikker art (og *-liga*), til *traust*, n. hvad man kan stole paa, eller til *traustr*, paalitelig.

tregligr (og *-liga*), vanskelig, möisommelig, til *tregi*, m. hindring, vanskelighet som möter en eller gjöres ved en sak, eller til *tregr*, uvillig, vanskelig at bevæge til noget.

trúligr, paalitelig (og *-liga*, med troskap); betryggende, som tillater en at være tryg; troende, til *trú*, f. forsikring; tro, eller til *trúr*, paalitelig, tro; troende; *útrúligr*, utrolig (og *-liga*); mistænkelig, upaalitelig.

vígligr, som ser kampdygtig ut, til *víg*, n. kamp, eller til adj. *vígr*, kampdygtig; *úvígligr* (og *-liga*), uskikket til kamp; *allvígligr*, som synes at være meget kampdygtig.

þarfligr, fornöden, nyttig; til *þǫrf*, f. trang, fornödenhet, eller til *þarfr*, gavnlig, nyttig; *sáluþarfligr*, fornöden, tjenlig til fremme av ens salighet; *úþarfligr* (og *-liga*), skadelig.

feiknligr, forfærdelig, frygtelig, til *feikn*, n. ondskap, hvad der er til fordærvelse, eller til adj. *feikn*, skrækkelig, uhyggelig.

úþroskligr, svak, kraftlös, til *þroski*, m. utvikling til mands modenhet, eller til *þroskr*, sterk, kraftig.

falligr, som har eller kan faa et behagelig, antagelig utseende; usikker etym.; maaske til et **fallr*, m. behag eller **fallr*, behagelig; sml. *fallinn*, behagelig (*falla*) og nyn. *falleg*, myk, ledig.

ferligr (og *-liga*), vederstyggelig, avskylig, hæslig; sml. *ferlíkan*, n. *ferlíki*, n. vanskapning, vederstyggelig ting; maaske til et **fer*, n. eller til et adj. **ferr*?

konungborligr (Fm. VI, 159[8]), som er av kongeæt; et merkelig ord; det synes at være en forkortning av **konungborinligr*.

C. Avledninger av adverbier, præpositioner og partikler.

Denne type er vistnok temmelig gammel og fællesgermansk, og den har, som substantiv- og adjektivavledningen, bahuvrîhi-dannelsens oprindelighet. Den forekommer saavel i got. som i vestgerm. Saaledes kan nævnes i got. *galeiks* (= gn. *glíkr*) og *analeikō*; i ght. ord som *gilîch*, *inlîh*, *uflîh*, *hiutlîh*, *suntarlîh*, *westarlîh*, etc.; i ags. *æfterlīc*, *ǣrlīce*, *anlīc* (= got. **analeiks*), *forþlīc*, *framlīc*, *giestranlīc*, etc. Ogsaa i gn. er der ikke saa faa dannelser av denne type, skjönt flere av dem kun forekommer i adverbial form og vil derfor bli nærmere behandlet under adverbierne paa *-liga*. Eks.:

afarligr, overordentlig, hævet over det alm., til *afar*, forsterkende partikel foran adjektiver og adverbier.

árligr (og *-liga*), tidlig, til *ár*, adv. fordum, tidlig, eller til *ár*, n. begyndelse, förste tid (se under A, 6:o; sml. ogsaa adj. *árr*, tidlig).

eiligr (og *-liga*), stedsevarende, evig, til *ei*, adv. altid.

núligr, nuværende, til adv. *nú*; men da ordet kun forekommer i Elucid., som ofte har *u* for *y*, er det mulig, at det staar for *nýligr*, skjönt en dannelse til *nú* ikke er usandsynlig.

ofarligr (og *-liga*), som er höit oppe, höit beliggende, til *ofarr*, adv. komp., höiere oppe.

optligr (og *-liga*), hyppig, til *opt*, adv. ofte.

sérligr (og *-liga*), særlig, særskilt, til *sér*, adv. særskilt (egentlig pron. refl. dat.).

sundrligr, forskjellig, til *sundr*, adv. i tu, fra hinanden. (*sundr* er dog et opr. adj.).

yfirligr, himmelsk, supremus, til præp. *yfir*, ovenover.

æligr, ringe, ussel, vistnok til *æ*, interjektion, som uttrykker beklagelse.

D. Avledninger med grundordet i genitiv.

Eiendommelig for nordisk er det, at grundordet ved avledninger paa *-ligr* ofte staar i genitiv. Denne dannelsesmaate er ganske ukjendt saavel i got. som i vestgerm. (ght. ord som *tagolîh*. *mannolîh* skal straks nedenfor omtales). Blandt de nordiske sprog synes dette dannelsesprincip særlig at ha været yndet i gn. Vistnok

var det ikke ukjendt, hverken i gd., eller i gsv. f. e. gsv. *barnslīker, brōþorlīker, diävulslīker, dottorlīker, eldslīker, faþurlīker, hundslīker, iordslīker, konungslīker, manzlīker, mōþorlīker, skaþalīker, systorlīker, trolzlīker* og nogle andre [1]). Men nogen större utbredelse synes ikke disse dannelser at ha vundet. Dog maa det erindres, at nedertysk her har hat en saa gjennemgripende indflydelse paa det ældre danske og svenske sprog (se Tamm, Om avledningsändelser hos svenska adjektiv, p. 35, Kristensen, Fremmedordene i det ældste danske skriftsprog, p. 60 f.), at de oprindelig herskende dannelsesprinciper neppe lar sig efterspore. Men i gn., hvor nedertysken ikke kom til at faa nogen indflydelse paa vort suffiks' skjæbne, der finder vi talrike avledninger med grundordet i genitiv, særlig til substantiver av alle deklinationsklasser.

Hvorledes er nu dette dannelsesprincip opstaat? Det kunde synes rimelig at sammenligne ght. ord som *tagolīh,* hver dag, *mannolīh,* hver mand, hvor grundordet staar i gen. plur. Men en nærmere betragtning vil dog vise, at de gn. dannelser intet kan ha tilfælles med de ght. De ght. ord er sammensætninger med adjektivet *gilīh* (= got. *galeiks*) i bet. "enhver"; *mannogilīh, mannolīh* betyr saaledes egentlig "enhver av mænd". Derfor staar ogsaa grundordet altid i gen. plur. (se nærmere om de ght. dannelser: Ernst Henrici i PBB, V, p. 57, Wilmanns, II, § 371). Nogen saadan betydning foreligger ikke i de gn. dannelser, som i betydning ikke adskiller sig fra de övrige substantiv- og adjektivavledninger. De gn. dannelser har derfor ogsaa grundordet som regel i gen. sing. Heller ikke tror jeg, at dette dannelsesprincip er opstaat derved, at adjektivet *líkr* (= *glíkr*) — i bet. "lik, lignende" — i sammensætninger med förste led i genitiv (som f. e. *lyndislíkr*) er sunket ned til et suffiks, som saa helt er smeltet sammen med suffikset *-ligr.* Det maa nemlig erindres, at de gn. adjektiver paa *-ligr* med genitivisk grundord er av forholdsvis sen dato. De forekommer saaledes hverken i Eddadigtene eller i den övrige poetiske litteratur, naar undtages *vondzligr* i Óláfsríma fra det 14. aarhundrede (Flat. I, p. 11). Der kan vel derfor ikke være nogen tvil om, at disse dannelser er særnordiske og först opstaat i historisk tid, sandsynligvis först i den klassiske periode. Hvis det derfor virkelig var adjektivet *líkr,* som i sammensætninger var sunket ned til et suffiks, skulde vi ventet at finde tydelige spor av denne utvikling, for eksempel former paa *-ligr* ved siden av enstydige sammensætninger paa *-líkr* med förste led i gen. Men det kan neppe paavises. I det hele synes sammensætningerne med

[1]) Noreen (Altschw. Gramm. § 334, anm. 2) mener, at i ord som *konungs-, elds-, barns-, iords-, manzlīker* skyldes *s* analogisk paavirkning fra *brutzlīker, rætzlīker* (hvor *s* har utviklet sig mellen *t* og *l*), *læslīker, løslīker,* o. a. Er dette rigtig, kan man ha opfattet det analogiske *s* i de förstnævnte ord som en genitivendelse, hvorpaa anvendelsen av genitivisk grundord ved avledninger paa *-līker* kan ha bredt sig ogsaa til ord med andre genitivendelser.

-líkr at ha hævdet sig godt. Derimot er der jo en mulighet for, at for datidens sproglige bevidsthet stod suffikset *-ligr* som oprindelig identisk med adj. *líkr* — at identificere *-ligr* med subst. *lík* maatte jo ligge temmelig fjernt —, og dette kan da videre ha fört til, at man begyndte at sætte grundordet i genitiv ved substantiv- og adjektivavledningerne paa *-ligr,* likesom i sammensætninger med et adjektiv som sidste led.

Imidlertid foretrækker jeg dog — eller lægger ialfald mere vægt paa andre forklaringsmaater. Som nævnt tilhörer dannelserne paa *-ligr* med genitivisk grundord et forholdsvis sent sprogtrin. De er sikkert senere end adjektiverne paa *-samligr,* som allerede forekommer i Eddadigtene, saaledes *undrsamligr* i Vsp. str. 61 og *nytsamligr* i Háv. str. 153. Jeg tror, at anvendelsen av genitivisk grundord i avledninger paa *-ligr* for en stor del skyldes paavirkning fra adjektiverne paa *-samligr.* Adjektiverne paa *-samr, -samligr* og *-ligr* staar hinanden meget nær saavel i dannelse som i betydning. Man finder ikke sjeldent adjektiver med disse tre suffikser, som har samme grundord og samme eller nær beslegtet betydning; sml. saaledes:

angrligr, sörgelig — *angrsamligr,* som volder sorg = *angrsamr.* — *friðligr,* fredelig = *friðsamligr* = *friðsamr.* — *hjalpligr,* hjælpende = *hjalpsamligr* = **hjalpsamr.* — *hljóðliga,* stilfærdig = *hljóðsamliga* — *hljóðsamr,* stilfærdig. — *hófligr,* maadeholden, passende = *hófsamligr* = *hófsamr.* — *liðligr,* som man har hjælp av = *liðsamligr* = *liðsamr.* — *lofligr,* rosende, rosværdig = *lofsamligr* = **lofsamr.* — *svikligr,* forrædersk = *sviksamligr* = *sviksamr,* etc., etc.

Ofte finder vi ved siden av adjektivet paa *-ligr* kun et adjektiv paa *-samligr* uten noget tilsvarende paa *-samr,* idet *-samligr* optræder som et selvstændig suffiks; f. e.:

falsligr, bedragersk = *falssamligr.* — *glysligr,* glimrende = *glyssamligr.* — *glæpligr,* forbrydersk = *glæpsamligr.* — *klókligr,* klöktig = *klóksamligr.* — *uggligr,* som maa befrygtes = *uggsamligr,* etc.

Dette viser jo tydelig, hvilken nöie forbindelse der bestod mellem *-ligr* og *-samligr;* de synes at gaa helt i hverandre. Da nu videre adjektiverne paa *-samr* meget almindelig dannedes med grundordet i genitiv (sml. *fylgjusamr, glutranarsamr, vafasamr, vandasamr, orðasamr, giptusamr, háskasamr,* etc., etc.), saa kom ogsaa de med *-ligr* videredannede adjektiver paa *-samligr* til at faa grundordet i genitiv, ja *-samligr* synes ogsaa her snart at optræde som selvstændig suffiks. Og i kraft av den nære forbindelse som allerede bestod mellem *-ligr* og *-samligr,* fik man snart ganske naturlig ogsaa her sideformer paa *-ligr,* som derved fik genitivisk grundord likesom de tilsvarende paa *-samligr.* Likesom man altsaa ved siden av *glyssamligr* hadde *glysligr,* ved siden av *lofsamligr* hadde *lofligr,* etc., saa fik man ogsaa ved siden av *giptusamligr* et *giptuligr,* ved siden av *háskasamligr* et *háskaligr.* Av saadanne

dobbeltformer er der et ganske betydelig antal i gn. Saaledes kan nævnes:

athugasamliga, med opmerksomhet og omtanke = *athugaliga.* — *ávaxtasamligr,* frugtbringende, nyttig = *ávaxtaligr.* — *blómasamligr,* udmerket, deilig = *blómaligr.* — *galdrasamligr,* magisk = *galdraligr.* — *giptusamligr,* heldig = *giptuligr.* — *gæfusamliga,* heldig = *gæfuliga.* — *háskasamligr,* farlig = *háskaligr.* — *herrasamligr,* ridderlig = *herraligr.* — *óttasamligr,* frygtelig = *óttaligr.* — *skaðasamligr,* skadelig = *skaðaligr.* — *skuggasamligr,* mistænkelig = *skuggaligr.* — *sómasamligr,* hædrende, hæderlig = *sómaligr.* — *sorgarsamligr,* sörgelig = *sorgarligr.* — *tignarsamligr,* ærværdig = *tignarligr.* — *váðasamligr,* skadelig, farlig = *váðaligr.* — *vináttusamligr,* venskabelig = *vináttuligr.* — *vizkusamligr,* forstandig = *vizkuligr.* — *þrætusamligr,* som hörer til "þræta" = *þrætuligr.*

Men ogsaa andre analogier har sikkert hat indflydelse paa utviklingen av denne type. Saaledes synes mange av de talrike dannelser til abstrakter (særlig fem. paa germ. *-ōn*) at være dannet efter mönster av genitiviske sammensætninger, hvor sidste led er adjektiver som *-fullr, -lauss, -góðr, -vænn* (*-vænligr*), etc.; f. eks. *dygðarligr* efter *dygðarfullr, -lauss, andaligr* efter *andalauss, elskuligr* efter *elskufullr, -lauss, heilsuligr* efter *heilsulauss, -lítill reiðuligr* efter *reiðubuinn,* etc. Og i det hele kan der vel neppe være tvil om, at de talrike sammensætninger med förste led i genitiv, som jo repræsenterer det almindeligste princip for komposition i gammelnorsk, maa ha gjort sig sterkt gjældende ved utviklingen og utbredelsen av denne type adjektiver paa *-ligr.* Derpaa tyder ogsaa saadanne tilfælder som *rekkjuligr búnaðr* (Heilag. I, 117) = *rekkjubúnaðr, hjónaligt samband* (Stat. 243) = *hjónaband, bróðurligt dráp* (Gyð. 82) = *bróðurdráp, einsetuligr lifnaðr* (Heilag. II, 625) = *einsetulifnaðr,* etc. Desuten tilhörer disse dannelser for störste delen den lærde litteratur — kun faa er folkelige —, som jo er saa overordentlig rik paa nylagede ord. Og mange er *ἅπαξ λεγόμενα* og kan derfor betragtes som rent individuelle nydannelser.

Efterat saaledes anvendelsen av genitivisk grundord ad forskjellige veie er trængt ind i avledningerne paa *-ligr,* er dette dannelsesprincip hurtig blit meget yndet, og adjektiverne paa *-ligr* med genitivisk grundord danner derfor i gn. en temmelig produktiv gruppe. Imidlertid skal jeg nærmere paapeke de forskjellige momenter som har gjort sig gjældende ved hvert enkelt ords dannelse, idet jeg nu gaar over til at anföre de herhen hörende avledninger. Av praktiske grunde ordner jeg eksemplerne efter de forskjellige genitivendelser som kommer til anvendelse i avledningerne.

1o. Til substantiver med gen. paa *-s*:

fíflsligr, uforstandig, til *fífl,* n. nar, tosse; sml. *fíflsmegir* (Vsp. 48).

fjándsligr, djævelsk, til *fjándi*, m. djævel; sml. *fjándsboð*, *fjándsmaðr* (se Noreen, Altisl. Gramm.[3] § 412, anm. 4).

fólsligr (og *-liga*), tosset, taapelig, til *fól*, n. tosse, taape (eller maaske heller til og = *fólskr* eller til *fólska*, f.)

geðsligr, behagelig, tækkelig (nyn. *gjedsleg*), til *geð*, n. sind, hug (sml. uttryk som: honum var vel í geði til Freysteins", han var vel sindet mot F., Flat. I, 255). Dette ord er dog temmelig tvilsomt; det forekommer nemlig kun i Vǫls. og i Ragnars saga, altsaa i samme haandskrift (Magnus Olsens utgave p. 115 og 153), og der kan ifölge prof. Olsen paa begge steder ogsaa læses *gósligr* (hvorom nærmere nedenfor).

hundsligr (Barl. 160), som kjendetegner en hund, hundsk, djævelsk, til *hundr*, m. hund, djævel; sml. *hunðsgerd* og *fjándsligr*.

mannsligr, menskelig, til *maðr*, m. menneske; sml. *mannsbarn*, *mannsfótr*, *mannslíf*, *mannsverk*, etc.

meinsligr, skadelig, til *mein*, n. skade; sml. *meinsfullr*, *-vanr*.

sveinsligr (Fld. III, 486), gutagtig, til *sveinn*, gut; sml. *sveinsleikr*.

trollsligr (og *-liga*), av beskaffenhet som trold, til *troll*, n. trold; sml. *trollslæti*; *útrollsligr*.

valdsligr, mægtig, væld̈ig, til *vald*, n. magt, herredömme; sml. *valdsmaðr*, *valdsord*, etc.

þrælsligr, som tilhörer en træl, er eiendommelig for en træl, til *þræll*, m. træl; sml. *þrælsnafn*, *þrælsverk* = *þrælsligt verk* (Mar. 508); *úþrælsligr*.

2o. Til subst. med gen. paa *-ar*.

ambáttarligr, av utseende eller væsen som trælkvinde, til *ambátt*, f. trælkvinde; sml. *ambáttarbarn*, *ambáttarsonr*, *ambáttarmót*.

dygðarligr, av dydig beskaffenhet, til *dygð*, f. dyd; sml. *dygðarfullr*, *-lauss*, *-leysi*, *-verk*, etc.

gróðrarligr, lægende, til *gróðr*, m. groning, groen.

heiðarligr (og *-liga*), hæderlig, til *heiðr*, m. hæder; sml. *heiðarlauss*.

jurtarligr, som hörer til urter, er eiendommelig for dem, til *jurt*, f. urt; en sideform er *jurtaligr*, som kan indeholde gen. plur. av grundordet (eller dissimilation?); begge former paa samme side i Stjórn; sml. ogsaa *jurtaklefi* (Stj. 205).

matarligr, spiselig, til *matr*, m. mat, spise; sml. *matarlauss*, *-góðr*, *-illr*, etc.

ógnarligr (og *-liga*), frygtelig, rædsom, til *ógn*, f. skræk, rædsel; sml. *ógnarlaust*, *-mál*, *-orð*, etc.

sorgarligr, sörgelig, til *sorg*, f. sorg; sml. *sorgarsamligr*, *sorgafullr*, etc.

sunarligr, sönlig, til *sunr*, m. sön; vistnok dannet efter *bróðurligr*, *föðurligr*, *móðurligr*.

tignarligr (og *-liga*), anselig, til *tign*, f. anseelse; sml. *tignarsamligr*, *tignarlauss*, etc.

úþektarligr, ubehagelig, til *úþekt,* f. mishag; sml. *úþektarsvipr.*

3o. Til subst. med gen. paa *-a* (mask. og. neutr. *n*-stm.).

ábótaligr, som tilhörer en abbed, til *ábóti,* m. abbed.

andaligr (og *-liga*), aandelig, til *andi,* m. aand; sml. *andalauss.*

blómaligr, blomstrende, deilig, til *blomi,* m. blomstring, friskhet; sml. *blómasamligr, blómamikill.*

endaligr (og *-liga*), endelig, avsluttende; tilstrækkelig, til *endi,* m. ende, avslutning; sml. *endalauss,* etc.; *úendaligr* (og *-liga*).

fjándaligr, djævelsk, til *fjándi,* m. djævel; sml. *fjándaflokkr, -kraptr.*

háskaligr (og *-liga*), farlig, til *háski,* m. fare; sml. *háskasamligr, háskafullr, -lauss, -vænn,* etc.

herraligr (og *-liga*), stormandsmæssig, ridderlig, til *herra,* m. stormand, ridder; sml. *herrasamligr, -mannliga, herradómr,* etc.

hjartaligr (og *-liga*), som kommer fra hjertet, hjertelig, kjærlig, til *hjarta,* n. hjerte; sml. *hjartagóðr, -blauðr,* etc.; *hjartaligr tregi* (Heilag. II, 140) = *hjartatregi.*

hroðaligr, tilböielig til at yppe klammeri, krangelvoren, til *hroði,* m. klammeri, krangel; sml. *hroðavænligr.*

keisaraligr, keiserlig, til *keisari,* m. keiser; sml. *keisaradómr, -nafn,* etc.; *keisaraligt veldi* (Post. 672) = **keisaraveldi* (sml. *konungsveldi*).

krismaligr, salvet, indviet, til *krismi,* m. den hellige salve, chrisma; sml. *krismaker.*

líkamaligr, legemlig, til *líkami,* m. legeme; sml. *líkamalíf.*

óttaligr, frygtelig, til *ótti,* m. skræk, forfærdelse; sml. *óttasamligr, óttafullr, -lauss, -mikill, -sleginn,* etc.

páfaligr, pavelig, til *páfi,* m. pave; sml. *páfadómr, páfagarðr,* etc.; *páfaligt sæti* (NL, I, 455) = *páfasæti.*

papaligr, pavelig, til *papi,* m. pave.

persónaligr, som hörer til en enkelt person, til *persóni,* m. person; sml. *persónalauss.*

purpuraligr, purpurfarvet, purpurröd, til *purpuri,* m. purpurklæde; sml. *purpuradúkr, purpurapell,* etc.

riddaraligr, som hörer til, kjendetegner en "riddari", til *riddari,* m. rytter, soldat, ridder; sml. *riddarabúnaðr, riddaradómr,* etc.; *riddaralig slekt* (Sn. E. I, 20) = *riddaraslekt; riddaraligt vápn* (Mar. 880) = *riddaravápn.*

risaligr, som kjendetegner en rise, til *risi,* m. rise; sml. *risakyn, risabarn,* etc.; *risaligr vǫxtr* = *risavǫxtr.*

skaðaligr, skadelig, til *skaði,* m. skade; sml. *skaðasamr, -samligr, -fullr, -lauss,* etc.

skuggaligr, mistænkelig, til *skuggi,* m. hvad der kaster skygge paa noget, er mistænkelig; sml. *skuggasamligr, -lauss, -mikill.*

sómaligr (og *liga*), hædrende, hæderlig, til *sómi,* ære, hæder; sml. *sómasamligr, -góðr, -lauss,* etc.

tímaligr, timelig, til *tími*, m. tid, tidsrum; sml. *tímasamliga*, *-lauss*, etc.

úþokkaligr (og *-liga*), ubehagelig, til *úþokki*, m. hvad der mishager; sml. *úþokkasæll*, *úþokkasvipr*, etc.

váðaligr (og *-liga*), skadelig, farlig, til *váði*, m. skade, ulykke; sml. *váðasamligr*, *-laust*, *-verk*, etc.

vanaligr, sædvanlig, til *vani*, m. vane, sædvane; sml. *vanasótt*, *vanasǫngr*.

viljaligr, frivillig, til *vili*, m. fri vilje; sml. *viljagóðr*, *-leysi*, etc.

þorparaligr, som kjendetegner en person fra landet, til *þorpari*, m. person fra landet; sml. *þorparaskapr*, *-sveinn*, etc.

4o. Til subst. med gen. paa *-u* (fem. *-ōn*-stm.).

alvǫruligr, hjertelig, kjærlig, til *alvara*, f. hjertelighet, kjærlighet; sml. *alvǫrusamligr*.

bernskuligr, barnslig, barnagtig, til *bernska*, f. barndom; sml. *bernskualdr*, *bernskuráð*, etc.

dúfuligr, som hörer til, kjendetegner duer, til *dúfa*, f. due; sml. *dúfuungi*.

eiguligr, værd at eie, til *eiga*, f. eie, eiendom; sml. *eigulutr*, *-deill*; *alleiguligr*.

einsetuligr, som hörer til eremitlivet, til *einseta*, f. eremitliv; sml. *einsetuligr lífnaðr* (Heilag. II, 625) = *einsetulífnaðr*.

elskuligr, elskende, kjærlig; elsket, kjær, til *elska*, f. kjærlighet; sml. *elskufullr*, *-lauss*, etc.

frásǫguligr, værd omtale, interessant, til *frásaga*, f. fortælling.

giptuligr (og *-liga*), heldig, lykkelig, til *gipta*, f. held, lykke; sml. *giptusamligr*, *-vænligr*, *-fullr*, *-fár*, etc.; *giptuligr maðr* (Fm. VI, 9) = *giptumaðr*; *úgiptuligr*.

heilsuligr, god for helsen, til *heilsa*, f. helse, sundhet; sml. *heilsulauss*, *-lítill*, *-ráð*, etc.

hneisuligr (og *-liga*), fornærmelig, krænkende, til *hneisa*, f. beskjæmmelse.

kirkjuligr, kirkelig, til *kirkja*, f. kirke; sml. de mange sammensætn. med *kirkju-*.

latínuligr, latinsk, til *latína*, f. latinsk sprog; sml. *latínumál*, *-orð*, etc.

leiðuligr, avskylig, hæslig, til *leiða*, f. mishag, avsky.

náttúruligr (og *-liga*), naturlig, medfödt, til *náttúra*, f. naturlig beskaffenhet, natur; sml. *náttúrulauss*, *-bragð*, etc.; *únátturuliga*.

nǫðruligr, som hörer til orme, orme-, til *naðra*, f. orm; sml. *nǫðrukyn*.

orrostuligr, som hörer til kampen, til *orrosta*, f. kamp; sml. *orrostulaust*, etc.

pínuligr (og *-liga*), pinlig, smertelig, til *pína*, f. pine, smerte.

púuligr, som hörer til en skjöge, skjöge-, til *púta*, f. skjöge; sml. *pútusonr*, *-barn*, etc.

regluligr, regelbundet, til *regla*, f. regel, rettesnor; sml. *reglulifnaðr, -lǫg*, etc.
reiðuligr, redelig, ærlig (og *-liga*); behagelig, hyggelig, til *reiða*, f. betaling, utredsel, hvad der trænges til livets förnödenheter; sml. *reiðubúinn*.
rekkjuligr, som hörer til, kjendetegner en seng, til *rekkja*, f. seng; sml. *rekkjuklæði, -stokkr*, etc.; *rekkjuligr umbúnaðr* (Heilag. I, 117) = *rekkjubúnaðr*.
rósuligr, rosenfarvet, rosenröd, til *rósa*, f. rose.
siðvenjuligr, sædvanlig, almindelig, til *siðvenja*, f. sædvane.
snubbuligr, irettesættende, til *snubba*, f. irettesættelse.
svívirðuligr, beskjæmmende, vanærende, til *svívirða*, f. beskjæmmelse, vanære.
sǫguligr, værd at fortælle, til *saga*, f. fortælling; sml. *sǫgumaðr -sǫgn*, etc. (sml. ogsaa **sǫgull* i *sannsǫgull*, sandfærdig).
undirstǫðuligr, substantivisk, til *undirstaða*, f. substantia (sml. *undirstaðligr*).
útǫluligr, utallig; ubeskrivelig, til *tala*, f. tale, optælling, beregning.
venjuligr (og *-liga*), sædvanlig, som man pleier at gjöre, til *venja*, f. vane, hvad man pleier at gjøre; sml. *venjubragð*.
vináttuligr (og *-liga*), venskabelig, til *vinátta*, f. venskap (sml. *vináttuligleikr*); sml. *vináttusamligr, -heit, -kærleikr*, etc.
virðuligr (og *-liga*), anselig; som grundord for dette adj. tror jeg kan sættes et subst. **virða*, f. ære, anseelse i sammensætn. som *svívirða*, f., *vanvirða*, f.; sml. ogsaa det ovenfor anförte *svívirðuligr* (til *svívirða*, f.), *innvirðuliga*, nöie; jeg kan derfor ikke være enig med Kock, som i Arkiv, N. F. 17, p. 110 er tilböielig til at anta et **virðugr* som grundord (skjönt han dog sætter det som uvist); heller ikke kan hans forklaring finde nogen synderlig stötte i gsv. *værdhogher*, som jo er identisk med gn. *verðugr*, hvortil ogsaa et *verðuligr*; naar vi i senere islandsk finder *virðugligr*, saa er her *g* sikkert at forklare som analogi fra de andre adj. paa *-ugligr*. Hertil *allvirðuligr* (og *-liga*), *einvirðuligr* (og *-liga*), særskilt, *úvirðuligr* (og *-liga*).
vissuligr (og *-liga*), sikker, tilforlatelig, til *vissa*, f. viss kundskap, sikker efterretning.
vizkuligr (og *-liga*), forstandig, til *vizka*, f. forstand; sml. *vizkusamligr, -bragð, -munr*, etc.
þrætuligr, som hörer til disputeren, til *þræta*, f. motsigelse, disput; sml. *þrætusamligr, -fullr, -mál*, etc.
æruligr, hæderlig, anselig, til *æra*, f. ære; sml. *ærulauss*.
ǫsnuligr, asinarius, til *asna*, f. aseninde.

5o. Til subst. med gen. paa *-ur* (*r*-stammer).

bróðurligr, broderlig, til *bróðir*, m. broder; sml. *bróðurbani, -dauði, -leikr*, etc.; *bóðurligt dráp* (Gyð. 82) = *bróðurdráp*; *úbróðurliga*.

fǫđurligr, faderlig, til *fađir*, m. far; sml. de mange sammensætninger med *fǫđur-*; *úfǫđurligr*.

móđurligr (og *-liga*), moderlig, til *móđir*, mor; sml. mange smstn. med *móđur-*.

En isoleret dannelse til en anden konsonant-stamme er:

nætrligr, natlig, til en gammel gen. av *nátt*, f. nat; sml. *nætrgestr*, *-greiđi*, *-vist*, etc.

6:o. Substantivavledninger med grundordet i gen. plur. Av sikre dannelser er der her kun faa:

ávaxtaligr, frugtbringende, nyttig, til *ávǫxtr*, m. vækst, avkastning, utbytte; sml. *ávaxtasamr*, *-samligr*, *-lauss* (ogsaa *ávaxtarsamr*, *-samligr*).

bœnaligr, som der kan bedes om, til *bœn*, f. bön, begjæring; sml. *bœnahald*, *-hús*, *-traust*, etc.

galdraligr, som hörer til trolddom, til *galdr*, m. trolddom; sml. *galdrasamligr*, *-fullr*, *-laust*, *-list*, etc.

hirđaligr, som hörer til hyrde, hyrde-, til *hirđir*, m. hyrde.

hjónaligr, ægteskabelig, til *hjón*, n. ægtefolk (kun i plur.); sml. *hjónalag*, *-tak*, etc.; *hjónaligt samband* (Stat. 243) = *hjónaband*.

prestaligr, prestelig, til *prestr*, m. prest; sml. *prestadómr*, *-garđr*, etc.

rósaligr, rosenfarvet, rosenröd, til *rós*, f. rose; sml. *rósavatn*.

sampykkjaligr, samstemmig, enstemmig, til *sampykki*, n enighet.

syndaligr (og *-liga*), syndig, til *synd*, f. synd; sml. *syndafullr*, *-lauss*, *-lausn*, etc.; *syndaligr lifnađr* (Stj. 26) = *syndalifnađr* (Stj. 144).

7o. En gruppe for sig danner nogle ganske faa tilfælder, hvor adjektivet paa *-ligr* er dannet til adverbialt brukte genitiver. Og disse adjektiver skulde saaledes efter sin dannelse egentlig være at henregne under I C.

annarsligr, av anden beskaffenhet, til *annars*, anderledes (egentl. gen. av adj. *annarr*).

einsligr (og *-liga*), enslig; enkelt; særegen, til *eins* (adv. gen. av *einn*), overens, *til eins*, *at eins*, alene, kun; *úeinsligr*.

furđuligr (og *-liga*), vidunderlig, overordentlig, vistnok til *furđu*, gen. sing. av *furđa*, f. vidunder, noget overordentlig, brukt forsterkende foran adjektiver og adverber, som f. ex. "furđu góđr".

hversdagsligr (og *-liga*), som forekommer hver dag, daglig, som hörer til hverdagen, til den adverbiale tidsbetegnelse *hvers dags* (sml. Nygaard, Norrön Syntaks, § 140); sml. ogsaa *hversdagslig klæđi* (Hom. 204) = *hversdagsklæđi*.

þessligr (og *-liga*, saaledes), av saadant utseende, saadan beskaffenhet, til *þess*, gen. sing. av pron. *sá*, brukt adverbialt i betydningen "av den beskaffenhet"; *úþessligr*.

8o. Videre skiller jeg ut tre ord, som synes dannet til genitiv av adjektiver:

gózligr, godslig, godhjertet, til *góđr*, god, venlig.
illsligr, frygtelig, avskylig, til *illr*, ond, slet.
vándsligr (og *-liga*), ond, til og = *vándr*.

Mig bekjendt findes kun disse 3 tilfælder; og sammenlignet med de talrike dannelser til gen. av subst. synes saaledes det genitiviske dannelsesprincip egentlig ikke at höre hjemme blandt adjektivavledningerne. Jeg skulde derfor være tilböielig til at tro at *illsligr* (Flat. I, 204) egentlig staar for **illskligr* (til *illska*, f. ondskap), hvor saa *k* er faldt bort liksom i *bernsligr*, *heimsligr*, *heysliga*, *kvennsligr* (se p. 12). Paa samme maate kunde ogsaa *vándsligr* staa for **vándskligr*, til *vándska*, f. slet tænkemaate, opförsel. Og i analogi hermed, er saa maaske dannet det motsatte *gózligr*. Ogsaa *fíflsligr* og *fólsligr* (se under 1o) kunde være dannet til henholdsvis *fíflska* og *fólskr*. Men hvordan det nu end forholder sig hermed, saa maa man dog senere ha fölt de ovennævnte tre ord (kanske ogsaa *annarsligr, einsligr, meinsligr*) som dannelser til gen. av adj., hvorefter saa det genitiviske dannelsesprincip er trængt ind i adjektivavledningerne; derpaa synes nemlig de nynorske maalföre at tyde, hvor det genitiviske dannelsesprincip nu vistnok er det eneste levende i adjektivavledninger paa *-leg*.

Tilbake staar endelig *þínsligr* (og *-liga*), som passer sig for, som man kan vente sig av dig, til *þínn*, din; ogsaa *úþínsligr* (og *-liga*). Nogen nærmere forklaring paa denne dannelse kan jeg ikke give; men den skyldes vel analogi med de andre avledninger med en *s*-genitiv.

Hvad angaar disse dannelsers betydning, saa vil man se at mange er dannet til betegnelser for levende væsener, og de hörer da efter sin betydning til den gruppe som er behandlet under I, A, 1o. De fleste er dog dannet til abstrakter og kommer efter betydningen dels under I, A, 4o, dels under I, A 5o, a og b. Enkelte er dannelser til mere konkrete begreper, nemlig: *jurtarligr*, *matarligr, hjartaligr, purpuraligr, krismaligr, líkamaligr, kirkjuligr, rekkjuligr*.

Som nævnt hörer de fleste av disse dannelser med genitivisk grundord hjemme i den lærde litteratur. Sikre folkelige er dog: *trollsligr* (og *-liga*), *valdsligr, úþokkaligr* (og *-liga*), *eiguligr, fráspguligr*, *hneisuligr* (og *-liga*), *venjuligr, furđuliga* (men ikke *furđuligr*, hvilket tyder paa at den adverbiale dannelse er den oprindeligste), *þessligr* (og *-liga*), *þínsligr* (og *-liga*). Ogsaa andre synes ikke ubrukelige i folkelig stil.

Det er klart, at dette avledningsprincip, jo mere produktivt det blev, maatte komme til i höi grad at krydse det oprindelige princip, som lar suffikset slutte sig umiddelbart til grundordets stamme. Fölgen er da ogsaa blit en række synonyme dobbeltformer, som f. e. *fíflsligr* = *fífligr*; *fjándsligr, fjándaligr* = *fjándligr*; *meinsligr* = *meinligr*; *hundsligr* = *hundligr*; *heiđarligr* = *heiđligr*;

sorgarligr = *sorgligr*; *andaligr* = *andligr*; *keisaraligr* = *keisarligr*; *purpuraligr* = *purpurligr*; *riddaraligr* — *riddarligr*; *líkamaligr* — *líkamligr*; *náttúruligr* = *náttúrligr*; *orrostuligr* = *orrostligr*; *svívirðuligr* = *svívirðligr*; *nætrligr* = *náttligr*; *galdraligr* = *galdrligr*; *hirðaligr* = *hirðligr*; *prestaligr* = *prestligr*; *syndaligr* = *syndligr*. Undertiden er der indtraadt betydningsdifferentiering, sml. saaledes *annarsligr* og *annarligr*, *gózligr* og *góligr*, *mannsligr* og *mannligr*. Som det av eksemplerne vil sees, synes det genitiviske princip særlig at finde anvendelse ved avledninger til maskuline og feminine *n*-stammer, hvortil der kun er faa dannelser med grundordets stammeform. Men, som jeg har vist, konkurrerer dog de to principer med hinanden, og ned igjennem tiderne er denne konkurranse blit stadig sterkere, genitiv-dannelserne har vundet stadig mere terræng paa de andre dannelsers bekostning. Dette kan da ogsaa tydelig iagttas saavel i senere islandsk som i vore bygdemaal. I islandsk synes saaledes det genitiviske princip at være det for tiden mest anvendbare ved substantivavledninger; særlig er det almindelig ved de neutrale *ja*-(*ia*-)stammer og ved *n*-stammerne, men anvendes hyppig ogsaa ellers; sml. saaledes: *afskræmislegur*, hæslig, *algyðislegur*, pantheistisk, *auðfræðislegur*, nationalökonomisk, *efnislegur*, materiel, *meinleysislegur*, godmodig, etc.; *afkáralegur*, upassende, *bókmentalegur*, litterær, *borgaralegur*, borgerlig, *dauðalegur*, dödbebudende, etc.; *biflíulegur*, bibelsk, *fræðslulegur*, pædagogisk, *grýlulegur*, gruopvækkende, *gufulegur*, kraftlös, *gyðjulegur*, guddommelig, etc.; *dýrslegur*, dyrisk, *einræningslegur*, individuel, *engilslegur*, englelig, *félagslegur*, social, *framkvæmdarlega*, praktisk, *gerðarlegur*, som tar sig godt ut, *greindarlegur*, intelligent, etc. I vore bygdemaal, hvor det gamle deklinationssystem er gaat tilgrunde, maatte det bli *s*-genitiven, der blev den seirende i denne art avledninger. Saaledes har vi substantivavledninger, som f. e. *barnsleg*, *trælsleg*, *uvensleg*, *aalvorsleg*, *stakarsleg*, *djevelsleg*, *fiendsleg*, *drambsleg*, *fjellsleg*, *trollsleg*, *trolldomsleg*, *karsleg*, *mannsleg*, *gjedsleg*, *hundsleg*, *hovdingsleg*, etc., etc. Men særlig blev *s*-genitiven det levende dannelsesprincip ved adjektivavledninger; saaledes: *fælsleg*, *finsleg*, *einsleg*, *vænsleg*, *fatigsleg*, *feigsleg*, *gamalsleg*, *gildsleg*, *godsleg*, *grimsleg*, *illsleg*, *hardsleg*, *reinsleg*, *uvandsleg*, *kaldsleg*, *kjendsleg*, *klensleg*, *olmsleg*, etc., etc.

Til slutning skal omtales et allerede tidligere (se under A, 3o) nævnt merkelig ord paa *-arligr*, nemlig *undarligr* (og *-liga*). Jeg ser mig ikke istand til at gi nogen tilfredsstillende forklaring paa denne eiendommelige form. Dannelsen synes at være temmelig gammel. Den forekommer i vore ældste sagaer (Eg. kap. 12, Nj. kap. 41, Laxd. 45), og i poesi synes ordet förste gang at optræde i en av Tormod Kolbrunarskalds viser (Flat. II, p. 215), altsaa omkr. 1020. Og *undarligr* er sikkert meget ældre end sideformen *undrligr*, der vel kan betragtes som en senere rekonstruktion. Man kunde derfor fristes til at anta, at der allerede tidlig

har utviklet sig en svarabhakti-vokal *a* i *undarligr*, og denne form er saa blit fastholdt, idet den har fundet stötte i de talrike andre ord paa *-arligr* (*-arliga*), som *sumarligr*, *riddarligr*, *keisarligr*, *þorparligr*, ordene under 2o hvortil ogsaa *hastarliga*, *forkunnarliga*, *minkanarliga*, videre *austarliga*, *framarliga*, *innarliga*, *neđarliga*, *norđarliga*, *ofarligr*, *sumarliga*, *vestarliga*, *útarliga*. Men mot denne forklaring taler dog ordet *undrsamligr*, som jo allerede forekommer i Vǫluspá, og likeledes den omstændighet, at der ikke forekommer spor av nogen svarabhakti-vokal i ord som *eitrligr*, *silfrligr*, *hatrligr*, *sigrligr*, *angrligr*, *geigrligr*, *galdrligr*, *okrligr*, *hreistrligr*. Af samme art som *undarligr* er ogsaa *ítarligr* (og *-liga*), udmerket, fortrinlig, anselig, til og = *ítr*, som i det poetiske sprog brukes hyppig forsterkende, sml. *ítrborinn*, *ítrlaukr*, *ítrskapađr*, etc.

(Forts.) **Jakob Sverdrup.**

Gamle danske Oversættelser af Gutasaga.

I 1907 fuldendte Pipping sin fortræffelige Udgave af Gullandsloven og den saakaldte "Gutasaga" med et Indledningshæfte, hvis første Afsnit omhandler "Källorna till vår kunskap om Gotlandslagen och Gutasaga".

Pipping nævner her flg. Kilder:

1. Hovedhdskr. "*Cod. A.*", der indeholder Loven *og* Sagaen paa Oldgullandsk.

2. "*Cod. B.*", der indeholder Loven paa Oldgullandsk, men ikke Sagaen.

Disse to Haandskrifter er de eneste, der er skrevne i gull. Dialekt.

Men — hedder det S. XX — "vid sidan af de på fgotl. affattade handskrifterna cod. A och cod. B finnas några på andra språk skrifna källor .... Dessa källor äro..."

Nu nævnes flg. tre Hdskrr.

1. Den gamle *tyske Oversættelse* af Loven *og* Sagaen, der er udgivet af Schlyter.

2. Den gamle *danske Oversættelse* af Loven — ***men ikke af Sagaen*** — ligeledes udg. af Schlyter.

3. En *middelsvensk* Oversættelse af "en bit ur G. S.", der ikke er udgivet.

Denne sidste Oversættelse nævnes ikke af Schlyter, som jo ellers endog medtager Afskrifters Afskrifter i sin Kildeoversigt [1]), saa han har sikkert ikke kendt den. Og hverken Schlyter eller Pipping nævner, at der findes to gamle danske Oversættelser af Gutasaga og "en Bid" af en tredje. Det er disse, jeg i det følgende vil henlede Opmærksomheden paa.

Det ældste er et lille Oktavhdskr., *N:o 408, i ny kgl. Saml.* paa det kgl. Bibl. i Kbh. Det er stærkt medtaget, de første Blade er gennemhullede, — men man bringes dog ingen Steder i Tvivl om Læsemaaden. Hdskr. bestaar nu af 9 Blade, men der har tidligere været 10 Blade; andet Blad, der har indeholdt Begyndelsen af Sagaen, mangler. Hdskr. er — lidet tilfredsstillende — udgivet i Slutn. af 18. Aarh. i Suhms ny Saml. III B. S. 133—38. Det findes lige nævnet af H. F. Rørdam i hans Disputats "Historieskrivningen etc." 1867. S. 132 Fodnote 1. Dets Alder ansættes af Rørdam til "Beg. af det 16. Aarh.", hvorimod Nyerup [2]) skriver: "Haanden viser, at det er fra det XVde Seculum" [3]).

Vistnok *kunde* Haanden være fra det 15. Aarh., men peger dog snarest hen til Beg. af det 16. Aarh., og afgørende bliver det, at den yngre Analogiform *thennem* findes flere Gange [4]), medens denne Form aldrig findes i Haandskrifter fra 15. Aarh. [5]).

Paa første Blad staar øverst: "*Sperne vilia dilige veri-*

---

[1]) Corpus juris sveo-gothorum antiqui. Vol. VII. S. XIX—XX.

[2]) Nyerup har udg. Suhms ny Saml. (jfr. Nyerup og Krafts alm. Litteraturlex. S. 433).

[3]) Ny Saml. III S. 133.

[4]) Pron. skrives *thn̄* Bl. 2v, 5v o. fl.; derimod *thm̄* d. e. them Bl. 2r, 6r o. fl.

[5]) Denne Oplysning skylder jeg Magister Joh. Bröndum-Nielsen.

tatem", og midt paa Siden: *"om gamall gullandz handell"*. Begge Sætninger er skrevet med samme Haand som den øvrige Text. Denne begynder Bl. 2r med Ordene: *"borth fra landith, men the fore til torsborgh ok bygdhæ ther sydhæn"*, svarende til den gull. Text, Pipp. [1]) S. 62.24—63.1. I det hele stemmer Omfang og Indhold af N:o 408 overens med Cod. A, men mange Enkeltheder er forskellige, og Forskellighederne er af en saadan Art, at de til Dels maa skyldes Oversættelsens Original; — paa den anden Side er der saa mange Overensstemmelser ogsaa i Enkeltheder, at der ikke er den mindste Tvivl om, at den samme Redaktion ligger til Grund for Cod. A og for den Afskrift, som N:o 408 er oversat efter.

Jeg skal ikke her opregne alle Afvigelser og Overensstemmelser, da enhver let vil kunne se dem ved en Jævnførelse af Nyerups Udg. af N:o 408 med f. ex. Pippings af Cod. A; derimod skal jeg nævne nogle enkelte ejendommelige Uoverensstemmelser, der viser, hvor langt tilbage i Tiden de endnu omstridte Steder har givet Anledning til Divergens eller Misforstaaelse.

Men forinden nogle Ord om de andre Oversættelser.

Den anden Oversættelse findes indhæftet bag en haandskreven Afskrift af Niels Pedersens berygtede Værk: *Cimbrorum et Gothorum origines* etc. Denne Afskrift findes i den *gl. kgl. Samling* paa d. kgl. Bibl. og er betegnet *N:o 2414, 4:o.* Den er skrevet med to Hænder, der "kjendes som Vedels Afskriveres" [2]). Forskellig fra disse Afskriveres Hænder er den Haand, hvormed Oversættelsen af Gutasaga er skrevet — ligesom ogsaa Papiret er kendeligt forskelligt fra det øvrige Haandskrifts. Haanden og Sproget lader næppe Tvivl tilbage om, at Oversættelsen er fra Beg.

[1]) Gutalag och Gutasaga utg. för "Samf. t. Udg. af gl. nord. Litt." af Hugo Pipping 1905—07.

[2]) H. F. Rørdam, Historieskrivn. S. 132.

af 17. Aarh., i hvert Fald fra dette Aarhundredes første Halvdel. Oversættelsen har otte Blade — Haandskriftets S. 69 ff. De sidste Blade er ubeskrevne. I Modsætning til i N:o 408 mangler Slutningen af Sagaen, [1]) og det øvrige er ganske forskelligt fra Overs. i N:o 408. I det hele er Overs. temmelig fri, hvorfor det er vanskeligt nærmere at bestemme Forholdet mellem Cod. A og den Afskr., der ligger til Grund for denne Oversættelse. Dog skal Forholdet belyses ved nogle enkelte Jævnførelser. — Oversættelsen er ikke udgivet noget Sted.

Den tredje Oversættelse bestaar kun af et Par smaa Fragmenter, som findes i Tillægget i Peder Syvs *"betenkninger om det Cimbriske Sprog"*. Kbh. 1663. Peder Syv har, mens hans Bog var "under Persen", faaet fat i *"een haandskrefven bog, hvis Titel er denne: En kort fortegnelse paa nogle danske antiqiteter, om hues i Danmark, Boringholm og Gulland, førend Dan er blefven første Konge i Danmark, sig tildraget hafver; huilke ere fundne paa Gulland i Gullandske og Tydske sprog"* [2]).

Af denne haandskrevne Bog anfører han nu nogle Steder, der viser sig at være en god dansk Oversættelse af Gutasaga. Meget bedre end de tidligere nævnte Oversættelser og aabenbart uafhængig af disse. Men den Titel, Syv anfører, passer jo lidet til Indholdet af Sagaen, derimod fortræffeligt til en Oversættelse af Niels Pedersens Gullandskrønike. Men intet Steds i denne findes de anförte Steder af Sagaen. Jeg anser det derfor for sandsynligst, at Syv har faaet et Exemplar af en Oversættelse af Niels Pedersens Gullandskrønike, og at hertil som Tillæg har været föjet en Oversættelse af Gutasaga, ganske som Tilfældet er i gl. kgl.

[1]) Oversættelsen slutter: *"saa komme mange biscoper thill guldland som waare Pillegrimme, huilcke som Lerde oc wnderuisede folckith ÿdermere ÿ thende Christelig tro"*; dette svarer omtr. til Pipping S. 66, nederst. Sidste Del af Sagaen Pipp. S. 67—69 mangler altsaa i N:o 2414.

[2]) Nogle betenkninger etc. S. 195.

Saml. N:o 2414, 4:o. Paa den Maade forklares baade Titel og Citater. At Titlen vilde passe til en saadan Oversættelse, viser Titlen paa en haandskreven Oversættelse af Niels Pedersens Gullandskrønike, *gl. kgl. Saml. N:o 2415. 4:o.* Den lyder: *Danmarcks første begÿndelse oc herkomst, sammeledis naar Borringholm oc Gulland er først besidden aff Danske mend. Nyligen fordansked aff den Gotiske Crønicke aff Niells Mickellsøn prest vdi Noseby oc Aaridsløff sogner*". Øverst paa første Blad staar morsomt nok med Syvs Haand: *P. P. Syv.* I Margenen findes flere Steder — ligeledes med Syvs Haand — Paginajævnførelser med "*Chron. Goth.*" [1]). Saa Sagen har aabenbart interesseret Syv.

Vi skal nu se noget nærmere paa en Del Enkeltheder.

1. Begyndelsen af Gutasaga lyder i *Cod. A* (Pipp. S. 62.1–5):

Gutland hitti fyrsti maþr þan sum þieluar hit. þa war gutland so eluist at þet daghum sanc Oc natum war uppi. En þann maþr quam fyrsti eldi a land Oc siþan sanc þet aldri.

Hertil svarer i den gamle tyske Overs. (Schl. S. 162):

Gotland vant aller erstin eyn man der was geheysen thieluar. do was gotland so eliuch das is des tages neder sang vnde des nachtes vffen was. Na der czit das der man vůr vf das land brachte do en sang das nicht mer.

N:o 2414 har Bl. 69ʳ:

I Guldlandt kam først enn mand som hed thieluar. paa denn thidt wor Guldland saa øde atth deth sanck nedt wnder wandeth om dagenn och om nattinn bleff thedt offuen wandith, menn effther thendt thidt ath thieluar bar ild paa Landith nedsanck deth icke mere.

---

[1]) f. Ex. Bl. 16: "*Chron: Goth p: 17*". Med dette "chron. goth." menes vel Niels Pedersens latinske Text. Her kan ikke være hentydet til "Gutasaga", da Henførelserne findes ved flere Steder i Oversættelsen, hvor intet tilsvarende findes i Sagaen.

Og endelig har *P. Syv* S. 197:

Dend første mand, som fand Gulland, hede Tjelvar; og da var Gulland saa lidet til at see, at det sank om dagen, men om natten var oven vandet og strax samme mand fik ild paa landet, sank det aldrig derefter.

Disse Citater vil give et Skøn over Oversættelsernes Art og deres Forhold til den gullandske Text. — Om det omstridste *eluist* kun flg.: Schlyter antog, at her oprindelig havde staaet *oliust* (Schl. S. 93, Note a), og til dette Ord svarer fortræffeligt Syvs "*lidet til at see*". Jeg tror derfor, at Originalen til Syvs Overs. har haft *oliust*, som atter er en Forvanskning af Urtextens *eluiskt*. Thi herom kan der vanskeligt være Tvivl, at Cod. A's *eluist* og B. 65's *eliuch* viser tilbage til et *eluiskt*, Neutr. til *eluiskr*, formelt samme Ord som ty. *elbisch*, en Afledn. til *Alf* med Betydning "hjemsøgt af Alfer, forhexet". Denne Tolkning gav Lyngby allerede i Antiquarisk Tidsskr. 1858—60 (S. 269), men den tilbagevistes af Schlyter som "föga lycklig", og Bugge forsøgte da en ny Tolkning i N. T. f. Fil. n. R. III S. 260, hvor *el-* knyttes til *ellar*, got. *aljis*; *vist* til *vitr*, *vættr*. Denne Tolkning forkastes dog atter af Wadstein Upsalastudier 1892, S. 153. Wadstein optager Lyngbys Tolkning, men mærkelig nok uden at nævne Lyngbys Navn. Nyligst har G. Schütte søgt at forklare Ordet i "Oldsagn om Godtjod" Kbh. 1907 S. 194. Schütte foreslaar at forklare Ordet som Sammensætning af *el-* besl. med *Ellefolk* og *-uist*, Afledn. af *vistas* "gæste". Dette Tolkningsforsøg er "lidet lykkeligt". *Elle-* har $f > v$ i Stammen, og dette *v* kan ikke være assimileret med *l* paa hin Tid, dernæst kan Bindevokalen ikke være synkoperet, jfr. æ. da. *elvevild* (Kalkars Ordb.), og endelig hører *vistas* til 4de sv. Kl. og vilde derfor i Perf. Partc. Neutr. have heddet *vistat*, altsaa hele Ordet *elvivistat*. Schütte synes ikke at kende noget af de tidligere Tolkningsforsøg; de kunde have sparet ham for hans Gisninger. — Om Lyng-

by har Ret i, at *elvist* skulde genfindes i jy. *ælst* "uhyggeligt", er vel tvivlsomt [1]).

2. Da de udvandrede Gullændene er kommet til Grækenland, hedder det i *Cod. A*, Pipp. S. 63.9:

þar baddus þair byggias firir af grica kunungi vm ny oc niþar. Kunungr þann lufaþi þaim Oc hugþi at ai miþ ann manaþr wari.

Den tyske Overs. har (Schl. S. 163):

do boten sy czu bůwen van deme könynge czu krichen jn dem nůwen vnde in deme abnemende. das irloubete en der könyng vnde meynte das is eyn mande were.

N:o 408 har Bl. 2r–2v, (jfr. Suhm S. 133. 8–9):

ther bede the loff aff greca konnigh ath boo y nyy ok nedher, ok han loffwædhe them thet, ok meyntith icka være mera en monadh.

N:o 2414 har Bl. 70r:

daa begierrede de aff thend Grecker konning att de matte bÿgge och blyffue der ij nÿ och nede, deth thillstede kongenn thennom och mentte att thedt haffde weritt Enn manede tiidt.

Endelig har *P. Syv* S. 195:

de bade kongen, at de mautte byge sig huuse i ny og nede; huilket og kongen bevilgede, tænkendes, at det varede ikkun en maanets tiid.

Cod. A's "*ai miþ*" har voldt store Vanskeligheder. Schlyter foreslog at læse: *oc hugþi at ai maira þan ann manaþr wari* (Schl. S. 95, Note 11); Pipping mener, derimod at Ordene *ai miþ* er Fejllæsning for *ain niþ* (Nya gotl. st. S. 14); ifølge denne Tolkning skulde Kongen altsaa have tænkt "at en Nid var en Maaned". Men dette var mærkelig tænkt af Kongen. Ordet "Nid, Næde", hvis oprindelige Betydning var "Nedgang, Dalen" brugtes i ældre Tid som i nyere om

---

[1]) If. Feilberg er dette Ord alm. i hele Jylland, men *e* er i Nørrejy. labaliseret til *ø* ligesom i "elleve" (Jy. Ordb. I 243). Lyngby kender kun Ordet fra Angel. — Jfr. for Lydudviklingen jy. *ǟle, ø̆le* : *ellifu* med *ælst, ø̄let* : *elvist*.

Tiden, da Maanen er i Dalen, d. v. s. Tiden mellem Fuldmaane og Ny. En "Nid" er altsaa en halv Maaned, og sikkert vilde man ikke oprindelig have skrevet, at en Nid, Næde var en Maaned, hvorimod man ypperligt kunde have skrevet, at "Ny og Næde var en Maaned". Det vilde ogsaa have passet meget bedre til det foregaaende Spørgsmaal. Endnu i 19. Aarh. findes "et Ny og Næde" i Betydningen "Maaned". Saaledes f. Ex. hos Grundtvig:

"Ja Du mindes det med Glæde,
at i dette Ny og Næde
fylder alt tre Hundred Aar
første Frederiks Kongestamme" [1]).

Fra Betydningens Side taler alt derfor imod Pippings Tolkning, men dertil kommer, at ingen af de fire Oversættelser har bevaret "en Nid". Alle har det rigtige, at "det" d. e. "*Ny og Nid*" er en Maaned. Texten i Cod. A kan da næppe restitueres paa den af Pipping anførte Maade; end mindre kan man tænke sig, at "Urtexten" — hvad Pipping skriver — skulde have haft den foreslaade Form. Urtexten har rimeligvis haft: *ai maira þann manaþr* "ikke mere end Maaned", ikke som Schl. mente: ikke mere end *een* (ann) Maaned". At der intet Kendeord eller Talord fandtes foran Maaned var fuldstændig efter Sprogbrug.

Den opr. Text er da bedst bevaret i N:o 408, der netop har "ikke mere end Maaned". N:o 2414 og den ty. Text stemmer overens, idet de har en friere Omskrivning, men med ganske samme Mening: Kongen tænkte, at det var en Maaned. Paa lignende Maade har Syv: "det varede ikkun en Maaned". Grundtextens *maira þann* er da

---

[1]) "Dette Ny og Næde" er Januar Maaned; Digtet er skrevet til Kongens Fødselsdag i Jan. *1824* — og i Jan. *1524* havde Kong Fr. I holdt sit Indtog i Kbh. Se Grundtvigs Poet. Skr. udg. af Sv. Grundtvig V. 1883. S. 187 og S. 145 med Fodnote.

Citatet findes i Dahlerups haandskrevne Ordbogssamling, som jeg takker for at have haft Adgang til at benytte.

i Cod. A forvansket til *miþ ann*, hvad der i dette Hdskr., hvor der iøvrigt findes en Mængde Skrive- og Læsefejl [1]), let lader sig forklare.

3. Herefter følger i Sagaen Beretningen om Gullændernes gamle Tro.

Cod. A (Pipp. S. 63.19—23) har:

Firi þan tima oc lengi eptir siþan Troþu menn a hult oc a hauga wi oc stafgarþa oc a haiþin guþ, blotaþu þair synnum oc dydrum sinum Oc fileþi miþ mati oc mundgati. þet gierþu þair eptir wantro sinni.

Afvigelser findes i alle Oversættelser. Den tyske Overs. har:

Vör der czit vnde lange dar na, gelöubete das volk czu godlande an holcz vnde an berge vnde an gebrůche vnde an der heyden got. vnde ůbeten apgötlich anbetunghe myt spise vnde myt getrenke vor ere kyndere vnde vye noch erem vngelouben.

Her er Ordet "wi" bortfaldet, "blote" er omskrevet ved "øve afguderisk Tilbedelse", "Sønner og Døtre" er gengivet ved "Børn".

Meget større er dog Ændringen i visse Maader i *N:o 408;* det hedder her (Bl. 2ᵛ):

thaa wore the hetnæ ok lenghe sydæn troo oppaa agudher ok suore om dÿtrom. thet gyordhe the effther syn wantro.

Her er den gamle stavrimede Besværgelsesformular [2]) bortfaldet, og det øvrige er ganske forvansket. Det er Værd at lægge Mærke til, at "blote" her er oversat ved dets oprindelige Betydning "sværge". Ordet *dÿtrom* er aabenbart lige afskrevet efter den gullandske Text og da rimeligvis slet ikke forstaaet. Den Text, N:o 408 er oversat efter, har rigtigt haft *t*, medens Cod. A ved Afskriverfejl har *d* (*dydrum*).

---

[1]) Jfr. Noterne i Pippings Udg.

[2]) Jfr. E. H. Lind *Om rim och verslemningar etc.* Ups. Univ. Årsskr. 1881 S. 72—73.

Texten i *N:o 2414* ligner meget den tyske. Det hedder Bl. 70ᵛ:

For thenne tiidt och end Lenge der effther sette folckitth synn tro thill thre, stocke och bierge och Hedenske Auguderij och øffuede Augudiske tillbedelsse med mad och dricke for deris børnn och far eller queg effther deris wantro.

Man lægge Mærke til, at Omskrivningen af "*blote*" er fuldstændig svarende til den tyske Overs., at "Sønner og Døtre" ligesom i den ty. Overs. er gengivet ved "Børn", og at *wi* lige saa lidt er gengivet i N:o 2414 som i den ty. Overs. Alt dette kunde friste til den Antagelse, at N:o 2414 var oversat efter en tysk Oversættelse, der stod den bevarede tyske nær. At de skulde være oversat efter en fælles gull. Text er lidet rimeligt, thi i Gull. har selvfølgelig *blote* aldrig været omskrevet ved "øve afguderisk Tilbedelse".

4. Ogsaa det flg. Stykke er oplysende. Her har *Cod. A* (Pipp. 63.24–64.2):

land alt hafþi sir hoystu blotan miþ fulki, ellar hafþi huer þriþiungr sir. En smeri þing hafþu mindri blotan meþ filiþi, mati oc mungati, sum haita suþnautar, þi et þair suþu allir saman.

Dertil svarer i den ty. Overs. (Schl. 163—64):

Das land hatte dy högeste anbetunge vnde czöuberye myt syme volke, vnde iczlich dritteil by sich. vnde iczlich dyng by sich ůbete sich an czouberye an syner anbetunge myt spise vnde myt getrenke also, das sy genömet worden sudnauther, das bedůtet so vil also spise-genosen ader sytgenosen, wen sy ere spise czu samene zoten.

Her er "blotan" altsaa gengivet ved "Tilbedelse og Trolddom"; "sudnauter" er overført uforandret fra den gull. Grundtext, men forklaret.

N:o 408 har de mærkeligste Forvanskninger. Texten lyder Bl. 3ʳ:

størstæ tredingh haffdhe blothan, the andhræ tredingh

haffdhe myndræ blothan met mati ok mungati som theres henskæ setwanna war, fforthy the sodhe allæ til hoppæ.

Dette er jo ganske uden Mening. "*haita supnautar*" er sikkert efter megen Grublen hos Oversætteren læst: "*henskæ setwanna war*". Den Afskrift, han har haft, har rimeligvis været temmelig ung, maaske fra c. 1500, og derfor temmelig utydelig. — "*met mati ok mungati*" er aabenbart uforandret overført ligesom "*blothan*".

N:o 2414 ligner den ty. Overs. Den har Bl. 70ᵛ:

och Landit haffde allsomstørst Auguderij med sytt folck, och huer tredingh for sig sellff. Alle øffuede sig ij Auguderij med falske thillbedelsse ij mad och dricke. Saa de bleffue kaldith sudnauther, fordij de søde deris madt thill sammens.

Dette Hdskr. har ligesom den tyske Overs. uforandret overført Ordet "*supnautar*", men iøvrigt er der jo nogen Afvigelse.

5. I *Cod. A* kaldes Fredsmægleren: *awair strabain af alfha socn* (Pipp. 64.6 7), i den tyske Overs.: *awayr strabayn van dem kirspil czu alua*, men i *N:o 408* (Bl. 3ʳ): *halwar stroben aff alwa sogn*, og hermed stemmer *N:o 2414* (Bl. 71ʳ): *Aluar Strabenn aff Aluesogenn;* i endnu en dansk Version findes denne Navneform, nemlig i *Niels Pedersens* Skrift, Udg. 1695, S. 106: *Halvarus Straabeen*, — ogsaa de ældre Afskrifter af Værket har denne Form. Denne Overensstemmelse i de danske Versioner er paafaldende, da intet ellers tyder paa nogen som helst Forbindelse imellem dem [1]).

6. Om *awair strabain* fortælles i *Cod. A* (Pipp. 64.12

---

[1]) Dog lader Overensstemmelsen sig forklare, uden at det er nødvendigt at antage nærmere Forbindelse mellem de danske Versioner. Navnet *awair* har været Afskriverne ganske ukendt — om dets Forekomst i Dansk se Wimmer, Danske Runemindesmærker IV. 2, S. XLI — hvorimod *Halwar, Alwar* har været et alm. brugt Navn. Flere Afskrivere kan derfor uafhængigt af hinanden have foretaget Rettelsen af *w* til *lv*. Og at ændre *air* til *ar* laa da meget nær.

—13), at "*hann war senieldir oc fiel kunungur*"; hertil svarer i den ty. Overs. (Schl. 164): *Her was wol sprechende vorsichtich vnde manches dynges wys.* Paafaldende er Overensstemmelsen med *N:o 2414*, der har (Bl. 71r): *hand waar weltalinnde, forsiunlig och ij alting wis och klogh.* Ogsaa *Niels Pedersen* fremhæver hans Veltalenhed: *facundia omnes anteibat* (l. c.). Helt forskellig herfra er *N:o 408.* — Cod. A har *kunungur*, men dette er Fejlskrift for *kunnugr* [1]) "kyndig", saaledes er Ordet ogsaa forstaaet baade i den tyske og yngre danske Overs., hvorimod N:o 408 Bl. 3v gengiver Ordet ved "Konge", og man ledes da let til at tro, at dets gull. Text har haft *kunnungr* ligesom Cod. A., men nødvendigt er det for øvrigt ikke; heller ikke det foregaaende *fiel* "mangt" er forstaaet, det er gengivet ved "selv", saa det hele lyder: *thy han war sneller ok selff konnigh.* Men at den Afskrift, hvorefter N:o 408 er oversat, har været nærmere beslægtet med Cod. A, end den hvorefter N:o 2414 er oversat, det beviser dette Sted med Sikkerhed.

7. Om Forliget med Sverrig hedder det i *Cod. A* (Pipp. 64.13): *gicc hann a staggaþan ret wiþr suia kunung.* Og længere fremme (Pipp. 64.17): *þinna staþgaþ gierþi hann miþ lanz raþi* Den ty. Overs. har: *her bestetigete vor eyn recht myt deme swedeschen könynghe . . . Dys bestetegiten dy Goten selbir, er awair strabayn van steten vür.* — *N:o 408*, Bl. 3v har: *sydhæn giordhæ han semæ meth sweriges konnigh . . . thenne contrach giordhe han met landsins roodh før han for til swerige.* Endelig har *N:o 2414* Bl. 71r: *Aluar Strabenn giorde saadann forligelsse och willchor med denn suenske Kongenn . . . . dette samtÿckte och wedt thoge Gudtzlantz mend før end Aluar Strabenn drog affsted.*

Det har i begge de danske Oversættelser voldt Vanskelighed at gengive det gullandske *staþgaþr*, Partc., og *staþgi*,

[1]) Hadorph har læst *kunnungr*, Schl. *kunnugur*.

Nom. Masc.; N:o 408 bruger begge Gange Enkeltsubstantiver; *semæ* = sv. *semia* er forældet i Dansk i 16. Aarh.; i Slutn. af Aarh. forstaas det ikke mere. Huitfeldt skriver saaledes *sennie* fer *semie* (IV. 534) [1]). Omvendt er vistnok "Kontrakt" temmelig ungt i Beg. af Aarh. Kalkar har først Ex. paa Ordet fra 1572. — Ganske fri er Omskrivningen jo i N:o 2414 ved de to Tautologier "Forligelse og Vilkaar", "samtykte og vedtoge".

8. Om Kong Olavs Gaver siger *Cod. A* (Pipp. 65.10—11): *þa gaf helgi olauir kunungr hanum atr agin tua bulla oc aina braiþyxi.* Den ty. Overs. har: *vnde der heilige here sente Olauus gap ym widder II trynke kare vnde eyne Barte.* Betydningen af *Barte* er tvivlsom. *N:o 2414* har Bl. 71v: *och den hillig herre Sanctus Olaus gaff hannem igienn ii dricke karr och enn breide.* Atter her findes en mærkbar Overensstemmelse mellem det tyske og danske Hdskr. i Modsætning til det gullandske. — *N:o 408* Bl. 4r har derimod: *tha gaff helligh konnigh Olaff hannem ighen ii bulla ok ii bredhwxer.* Altsaa nöje i Overensstemmelse i Ordvalg og Ordstilling med Cod. A. Af mindre Betydning er det at N:o 408 har "to Bredøxer" i St. f. "een Bredøxe", en saadan Fejl kan let fremkomme, hvis den Afskrift, hvorefter N:o 408 er oversat, har skrevet "*i*" ikke som Cod. A "*aina*".

Oversætteren af N:o 408 har overført *bulla* uforandret, ligesom tidligere "*mungati*", "*dÿtrom*" o. fl. Ordet "*Bolle*" findes dog i Dansk i 16. Aarh., f. Ex.: "*en mecktig stor bolle full met sölff penninge*" (Chr. Pedersens da. Skr. V. S. 402.29, Vedels Afskr.).

9. Om Botair fortælles i *Cod. A*, at han selv var rig "*oc ʀicasca manz dotur hafþi hann sum hit liccair snielli boandi þar sum ....*" (Pipp. 66.27). Den ty. Overs. har: *vnde*

[1]) Det Diplom, Huitfeldt har benyttet, er affattet paa Svensk; det er udg. i Rydbergs *Sverges Traktater* III S. 128, og her findes svarende til Huitfeldts "*venskaff oc sennie*" : "*semmye oc wenscap*".

hatte des rychsten mannes tochter, der hyes lickayr der wise Bunde vnde wonete dar, das .... Og atter stemmer *N:o 2414* overens hermed. Dens Text lyder (Bl. 72ᵛ): *och haffde denn Rigiste mandtz daatther, huilckenn som Kalledis Lickaÿr denn wise bonnde och hand bode der ....*

N:o 408 stemmer derimod overens med Cod. A, men har, som ofte ellers, misforstaaet Texten. Det hedder Bl. 5ʳ: *ok haffdhe righæ mantz dotther, som rodhe mest oppaa then tidh ok hwn heth lickher snelle. bondhe ther bodhe som ....* Denne Misforstaaelse fører til, at N:o 408 længere fremme maa udelade Navnet, hvor det staar i Apposition til et Masc. *Cod. A* har her (Pipp. 66.8–9): *lit suer hans lickair snelli sic crisna oc husfroyu sina, barn sinn oc hiscep sin allan,* men *N:o 408* har Bl. 5ʳ: *loodh hans swer*[1]) *crisna sigh ok sin hustru ok barn ok alth hans folk;* som det ses er Overenssstemmelsen fuldstændig, kun er Navnet udeladt.

Den ty. Overs. har (Schl. S. 166): *vntfyng syn swager lickayr der wise Bunde den Cristen glouben vnde syne hůsvrouwe vnde syne kyndere vnde alle syn gesynde.*

Dertil svarer i *N:o 2414* Bl. 72ᵛ: *thog Lÿckaÿr denn wiise bonnde wed Christelig tro och hanns husfrue, børnn och alle hans folck.*

10. I *Cod. A* hedder det om Kirkeopførelser (Pipp. 66.20–22): *af þaim briscaþus kirchiur allar i gutlandi, þy et menn gierþu sir kirchiur at mairu maki.* Ordet *briscaþus* kendes kun herfra. Nyligst er det omtalt af Bugge i "Norges Indskr. m. d. ældre Runer", I S. 155—56. Bugge drøfter

---

[1]) *swer* er rimeligvis mekanisk overført fra den gull. Text. I Dansk er Ordet nemlig meget sjældent, og i 16. Aarh. vistnok ganske forældet. Det findes et Par Gange i en Folkeviseafskr., men i Betydning "Sviger*moder*": *"Her staar y, stalt Mettelille, suier mynn, huor er herr Thymand, eders sønn saa fynn?"* Vers 21 i Karen Brahes Foliohdskr. af "Bod for Vaande", i Vers 23 hedder det: *"men om jeg dynn sueerr waarre"*. (Danm. Folkev. V. 1, S. 224.) Derimod hedder det i en anden Afskr.: *"Hell staar i fruw Mette-lille kierre suerreske minn, huor er her Jennes kierre sønne dinn?"* (Afskr. E. Vers 22, S. 226.)

her, om dets Betydning er "øges", idet Ordet skulde være beslægtet med got. *gawrisqan*, nord. *roskinn*, eller om dets Betydning er "udbredes", og Ordet saaledes skulde staa i Aflydsforhold til nord. *breiðr*[1]). Oversættelserne viser, at der tidligt har været Usikkerhed i Forstaaelsen. Den ty. Overs. har: *van den worden geöket alle dy kirchen czu gotlande wen sy bůweten sich kirchen czu merer gemache.* I *N:o 408* Bl. 5v–6r staar: *aff thennem børiade alla kirkher oppaa Gutlandh ffor thy ath the giordhe them flere kirkher them bære til magh.* Endelig har *N:o 2414* Bl. 73r: *der effther bÿgedis Kirckenn epther som folckith tÿckte dennom best maligtt werre.* Som det ses er her adskillig Uoverensstemmelse. Brugen af *børia* i Beg. af 16. Aarh. er paafaldende, sandsynligvis har da *den* gull. Text, som har ligget til Grund for Oversættelsen i N:o 408 ændret *briscas* til *byrias*, som da er bevaret i den danske Oversættelse.

Paafaldende er den ty. Plur. paa *-en* i *Kirckenn* i N:o 2414; dette *kunde* forklares ved, at Orig.-texten for denne Oversættelse var tysk.

Slutningen af Sagaen mangler som sagt i N:o 2414; men endnu kan der være et Par Steder at omtale i N:o 408.

11. I *Cod. A* (Pipp. S. 67.1) staar: *wendus wiþr cristindom*, dette oversatte Schlyter: *"omvände sig till christendomen"*, idet han opfattede *wendus* som Præt. af *wenda.* Formen her er imidlertid Præt. af *venia*[2]) og Betydningen saaledes "vænnede sig til". Dertil svarer ikke blot den tyske Oversættelses: *"gewonet worden"*, men ogsaa *N:o 408*'s: *vandes veth*[3]).

---

[1]) Ifølge Kock, Alt- u. neuschwed. accentuierung (1901) S. 212 udledes *briska* af **bi-wriska.*

[2]) Wimmer, Døbefonten i Åkirkeby S. 44, Söderberg, Forngutn. ljudl. S. 12, Pipping, Gotl. stud. S. 115 jfr. Noreen Gramm. II § 549. 2 a.

[3]) Der kan ofte i *N:o 408* være Tvivl om, om der staar *a* eller *æ*, men her er det fuldstændigt sikkert, at der staar *a*. I Højsgaards Grammatik fra Midten af 18. Aarh. hedder Præt. af vænne *"vænede (vænte)"*, men i Laur. Kocks Gramm. fra Midten af 17 Aarh. anføres kun Formen *"vande"* (Laur. Kocks Danske Grammatik udg. af Carl S. Petersen. 1909. S. 26.)

12. I Stykket om "Gengærd" findes en mærkelig Misforstaaelse i N:o 408.

Cod. A (Pipp. S. 67.17–18) har flg.: *af andrum huerium presti sum ai gierþi gingerþ a þy ari, taki biscupr af huerium lausn.* Til dette svarer i *N:o 408* Bl. 7r: *the som icka gøre hannem ghengerdh giffwa hannem lawffs mark for hwarth bordh.*

Ligesom tidligere er det vanskeligt forstaaelige Ord bevaret, men forvansket.

13. Medens Udeladelser er temmelig hyppige i *N:o 408*, er Tilføjelser sjældne. Enkelte findes dog. I *Cod. A* (Pipp. 68.6 og 8) tales der om at rejse over til Sverrig fra Gulland; dette kaldes begge Steder: *yfir fara.* Den tyske Overs. har (Schl. S. 167) første Gang: *öbir varen*, anden Gang: *obir zcien*, men *408* har begge Gange: *fare offwer syø ok salth vatn* (Bl. 7v). Rimeligvis har Oversætteren da af egen Drift indsat denne stavrimede Tautologi, som jo er yndet i Folkeviserne, og som har holdt sig til vor Tid, skønt Ordet "Sø" har ændret Betydning og netop ikke betyder "det salte Vand, Havet" [1]).

14. Ordet *laiþingslami* i *Cod. A* (Pipp. 68.24) har voldet Forskerne store Vanskeligheder. Senest har Wadstein søgt at forklare det ved ligesom ældre Forskere at sætte det i Forbindelse med Adj. "lam", saa dets Betydning omtrentlig skulde være "Ledingslamhed" (T. f. F. 3 R. III S. 7). Den tyske Oversætter gengiver slet ikke Ordet, og den danske gengiver det ved den nærliggende Forvanskning: *ledingslaghen* (*N:o 408*, Bl. 8r).

Disse Exempler maa være tilstrækkeligt til at give et Indblik i Oversættelsernes Art og deres indbyrdes Forhold. Til Slut skal jeg dog samlet fremsætte, hvorledes jeg tænker mig dette.

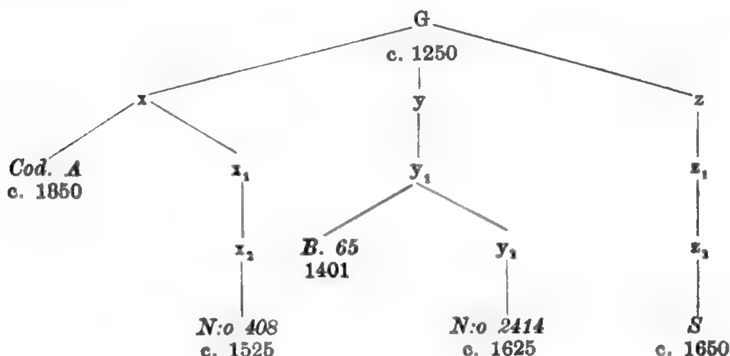
[1]) Betydningen "Hav" er dog bevaret i staaende Udtryk som *"til Søs" "paa Søen"* o. fl., samt i alle Ordsammensætninger: *Sømand, søstærk, søsyg* osv.

Et af os ukendt Grundhdskr. (G) forfattedes i 13. Aarh. Af dette har der vistnok existeret i hvert Fald tre forskellige Afskrifter x, y og z.

Fra x udgaar direkte og indirekte den gullandske Text i Cod. A og den danske Text i N:o 408.

Fra y udgaar gennem en ukendt tysk Overs. direkte og indirekte den tyske Text i B. 65 (Kgl. Bibl. i Stockh.) og den danske Text i N:o 2414.

Fra z udgaar gennem en eller flere Afskrifter den danske Overs. hos P. Syv (S). Grafisk fremstillet ser dette saaledes ud:

I. At Cod. A og N:o 408 udgaar fra samme Afskr., at B. 65 og N:o 2414 udgaar fra samme Afskr., og at disse to Afskrifter (x og y) er indbyrdes forskellige vil følgende vise:

a. Jfr Punkt 2 foran	Cod. A: *ai miþ an* < ai maira þann N:o 408: *icka mera en*	B. 65: *eyn* N:o 2414: *Enn*
b. Jfr Punkt 3 foran	Cod. A: *blotaþu* N:o 408: *suore*, overs. af »blotaþu»	B. 65: *ubeten apgötlich anbetunge* N:o 2414: *øffuede Augudiske tillbedelse*

c. Jfr Punkt 3 foran	Cod. A: ***synnum oc dydrum*** N:o 408: ....***dytrom*** synnum er sikkert bortfaldet.	B. 65: ***kyndere*** »Kinder» N:o 2414: ***børnn***
d. Jfr Punkt 6 foran	Cod. A: ***senieldir oc fiel kunnungur*** N:o 408: ***sneller oc selff konnigh*** Cod. x. har vistnok haft ***kunnungr*** for ***kunnugr***	B. 65: ***wolsprechende, vorsichtich vnde manches dynges wys*** N:o 2414: ***weltalinnde, forsiunlig och ij alting wis och klogh***
e. Jfr Punkt 8 foran	Cod. A: ***helgi olauir kunungr*** N:o 408: ***helligh konnigh Olaff***	B. 65: ***der heilige here sente Olauus*** N:o 2414: ***den hillig herre Sanctus Olaus***
f. Jfr Punkt 8 foran	Cod. A: ***tua bulla oc aina braiþyxi*** N:o 408: ***ii bulla ok ii bredhwxer*** ***bulla*** er direkte overført	B. 65: ***II trynkekare vnde eyne Barte*** N:o 2414: ***ii drickekarr och enn breide*** y_1 har vistnok haft ***breide; Barte*** er forvansket heraf
g. Jfr Punkt 9 foran	Cod. A: ***liccair snielli*** N:o 408: ***lickher snelle***	B. 65: ***lickayr der wise Bunde*** N:o 2414: ***Lickaÿr denn wise bonnde***

h. Jfr Punkt **10** foran. I N:o 2414 findes den tyske Plur. Form ***kirckenn***, medens forskellige gullandske Former findes i N:o 408, jfr. nf. S. 70, nederst.

II. At *S* udgaar fra en Afskrift der er forskellig fra x og y, viser Oversættelsen "*lidet til at see*", der forudsætter gull. *oliust*, jfr. Punkt 1 foran; men x maa have haft *eluist*, da Cod. A, som udgaar herfra, har *eluist*, og y maa have haft

eluist, da B. 65, der udgaar herfra, har *eliuch*, som maa være forvansket af *eluist* [1]).

Der kan endnu være Grund til i Korthed at omtale *Sproget* i de to danske Oversættelser.

Sproget i *N:o 408* viser betydelige Afvigelser fra Rigssproget. De vigtigste er flg.

1. Den i nydanske Dialekter meget udbredte Overgang af *å* (< *ā*) > *o* er almindelig; f. Ex.: *stro-*, *moo*, *bodhe*, *roodh*, *wodhe*, *goor*, *nor*, *stoor*, *gordh*, *ordhith* = *Straa*, *maa*, *baade*, *Raad*, *Vaade*, *gaar*, *naar*, *staar*, *Gaard*, *Aaret*.

Denne Overgang er meget hyppig i Skrifter fra 15. Aarh. De fleste Forskere mener imidlertid, at *o*, *oo* ikke er Udtryk for en *o*-Lyd, men for en *å*-Lyd, og at Skriftbrugen saaledes kun beviser Lydovergangen *ā* > *å*, ikke den yngre Udvikling *å* > *o*. Jeg tror ikke, dette er rigtigt. Havde *å*-Lyden ikke ligget *o*-Lyden meget nær, vilde næppe Sammenblanding af de to Lydtegn have været saa udbredt. I nærværende Hdskr. findes saaledes ikke blot Ex. paa Brug af *o*, *oo* for opr. *ā*, men ogsaa Ex. paa *aa* for opr. *ō*. Det sidste maa just forklares ved, at Skriveren, der vidste, at *aa* ofte brugtes, hvor Lyden var *ō*, ikke har kunnet skelne opr. *ō* fra opr. *ā*. Saaledes Bl. 7ᵛ: *ær syndhen saa staar*, *ath ickæ moo proysthen løsith* . . ., hvor *staar* betyder *stor*, og *moo* er Rigsspr. *maa*.

Naar Rigssproget ikke har Spor af Overgangen *aa* > *ō*, skyldes dette, at der til Stadighed har været Diplomer, hvor de gamle Lydforhold kun i ringe Grad forplumredes, da Dialekterne her kun lidet gjorde sig gældende. Dette er navnlig Tilfældet med Diplomer, der udgik fra Kancelliet, og disse har paa nogle Punkter — især saadanne, hvor det

---

[1]) Dog anser jeg Punkt II, som kun støttes paa Opfattelsen af et enkelt Ord, for tvivlsom, hvorimod der næppe kan rejses Tvivl om Punkt I.

gjaldt om i Skriften at vedligeholde de gamle Lydforhold — haft en meget væsenlig Indflydelse paa Rigssproget.

2. Ligeledes findes i N:o 408 den i Dialekter alm. Overgang af *forlænget ă > aa* f. Ex. *faare* Inf., fāre, *tiltaal*, Tiltale.

3. Endvidere Overgangen *ang > ong* f. Ex. *gongen*, *gongne*.

Disse Overgange er hyppige i Haandskrifter fra alle Egne af Landet.

4. Overgangen *ev > øv* som nu nærmest findes i Vestda. var i 15. Aarh. i Skrift mere alm. Derfor kan en Form som *uthdrøffwen* Bl. 8^v ikke stedfæste Haandskriftet.

5. Heller ikke kan Formen *møssæ* Bl. 7^v "Messe" bidrage til Stedfæstelse.

6. Derimod maa Overgangen *em > øm* afgjort betegnes som Østdansk. N:o 408 har denne Lydudvikling i *høm* "hjem" Bl. 4^v, *hømæ* "hjemme" Bl. 8^r bis og 8^v. Exempel paa denne Skrivemaade har jeg ikke fundet andetsteds. Derimod vidner Rimet: *hiemme* : *forsøme*, Dyrerim udg. af Joh. Bröndum-Nielsen 1908, S. 10.15, om Labialisering af *e*. Jævnføres kan det i sjæll. Skrifter almindelige *thøm* < *them* og det sjældnere *hvøm* < *hvem*, f. Ex. i et Orig. Dipl. fra Kjøge, 1450, udgivet i Nyrops *Gilde- og Lavsskraaer* I S. 730.22.

7. Dialektisk er Overgangen *kø̆b > kyƀ*, se Ordlisten S. 56 i *Kort over danske Folkemaal*. Exempel herpaa er *kypmantz skap* Bl. 4^v.

8. Overgangen *or > ør* findes spredt i nydanske Dialekter, men allerede i Lovene findes Exempler herpaa baade i Vest- og Østdansk, f. Ex. *a tørghæ* "paa Torvet" E. L. 2.22, *thørsk* Fl. St. 93. — N:o 408 har *valbør-* Bl. 7^v [1]).

9. Mærkeligere end disse Lydovergange er den, der betegnes ved Skrivemaaden *ey for ē*, f. Ex. *meyntith* "mente

---

[1]) Stregen gennem o er meget svag.

det" Bl. 2r; *skeyr* Præs. "sker", Bl. 7r bis, 8v, og *skeyl* "Skel" Bl. 3v, 6r [1]).

Denne Overgang findes i Nydansk kun i Nordvestfynsk; Exempler fra ældre Tid paa denne Lydudv. er vist meget sjældne.

10. Nævnes kan endvidere, at Brydning mangler i *selff*, *selffwer*, alm.

11. at *k og g ikke er palataliserede* foran Tungeforlyd: *kære*, *gøre*, alm.

12. at *rd er blevet r*, hvad den fejle Skrivemaade *ordhith* for *orith* > *ārit* viser.

13. at *ld er blevet ll*: *holle* Bl. 2v < *halda*; *ildhe* Bl. 8v < *illa*.

14. at *ð*, *g og v er bortfaldet mellem Vokaler*, hvad flg. fejle Skrivemaader viser: *ryghæ* Bl. 2v for *ryvæ* > *rjūfa* "bryde", *ath widhe* Bl. 6v for *vighæ* < *vīgja* "indvie", ligeledes *vydhesell* Bl. 6v.

15. Fynsk er Lydformen *bære* Bl. 6r "bedre".

16. Alm. i 14—16 Aarh. er enklitisk Brug af Pron. "det", som i: *meyntith* = mente det, *skallith* = skal det, *løsith* = løse det.

17. Alm. er ogsaa *Sammenblanding af i og y* f. Ex.: *y*, *fry*, *sydhæn* osv. = i, fri, siden.

18. *Endevokalen* er undertiden *tabt* som i Vestdansk, f. Ex. *tiltaal* "Tiltale"; i Alm. er den som i gl. danske Skrifter *æ* eller *e*, men ofte er den *a*; dette skyldes utvivlsomt direkte Paavirkning fra den gullandske Text. En saadan Paavirkning viser sig ogsaa i en Del grammatiske Former som *bulla* "Boller", *manna* "Mænds", *dytrom* "Døtre", *mati*

---

[1]) At Vokalen i "skæl" er lang maa skyldes Forlængelse fra aaben Stavelse i bestemt Form el. anden tostavelses Form. Saadant langt *ē* findes f. Ex. hos Chr. Pedersen, der næsten regelmæssigt skriver *skeel(l)* f. Ex. Da. Skr. I, 89; II 15; V. 169.16 o. m. fl., og *ee* betegner altid langt *ē* hos Chr. P. ikke kort *e*, *æ* som i nogle ældre Skr. f. Ex. Dyrerimene.

mungati "Mad, Mungodt" og den mærkelige Præt. *hith*, Bl. 2^r og Bl. 4^v = gull. *hit*, sv. *hēt*, da. *hēd*, dette sidste findes Bl. 5^r.

19. Af Pron.-former kan nævnes den alm. gl. da. Form *idhers* Bl. 2^v og den yngre da. Anal.-form *thennem*.

20. Endelig kan fremhæves Formen *agudher*, hvorpaa man vistnok ikke har Exemp. andetsteds, og som viser Lydudviklingen: *af-* > *av-* > *a-*, jfr. *Auguderij* i N:o 2414.

I det hele er Sproget altsaa stærkt dialektfarvet. Af Skrivemaaden *ey* for *ē*, som jo er yderst sjælden, slutter jeg, at Afskriften skyldes en Fynbo. De sjællandske og jydske Dialektejendommeligheder *kan* skyldes Paavirkning fra ældre sjæll. og jy. Afskrifter, men kan ogsaa forklares ved den almindelige ortografiske Usikkerhed, som fandtes omkr. 1500 og langt ind i 16. Aarh.[1]).

Mindre Interesse har Sproget i *N:o 2414*. Retskrivningen er, som det ofte er Tilfældet i skrevne Aktstykker fra hin Tid, meget overfyldt og meget inkonsekvent; men Lydformerne er næsten helt igennem Rigssprogets.

Kun en enkelt Form *hillig* "hellig" er der Grund til at fremhæve. Denne Form er nemlig meget sjælden udenfor Forbindelsen *hillige mend*[2]), Rigsspr. *Hillemænd*, hvor den direkte er overført fra mnt. *hilge mans*. Jeg vilde derfor være tilböjelig til at tro, at *hillig* her i Hdskr. simpelt hen var en plattysk Form, som var overført fra den tyske Original, den plattyske bestemte Form er jo *hillich*. Ganske vist har det tyske Hdskr., vi kender, *heilige*, men som ovenfor fremført kan dette Hdskr. ikke betragtes som Orig. til N:o 2414. Orig. til dette har jeg kaldt y_2, og jeg har antaget, at y_2

---

[1]) I øvrigt maa jeg henvise til den udførlige Fremstilling, jeg har givet af Lydforholdene i ældre Dansk (1350 til 1550) i: *Studier til det danske Rigssprogs Historie*. Kbh. 1910.

[2]) Denne Form findes ikke hos Kalkar og er vist ogsaa temmelig sjælden. Jeg har truffet den hos *Poul Helgesen*, Da. Skr. S. 2,1: *hillige mendz*, men S. 3,12 *hellige mentz*.

og B. 65 har haft fælles Kilde (y_1). Simplest vilde det efter mit Skøn være at antage, at y_1 var plattysk (og ligeledes y_2), hvorimod B. 65 var afskrevet af en Höjtysker, deraf den mærkelige Blanding af Plattysk og Höjtysk. Det samme Forhold kendes jo fra mange danske Haandskrifter — jeg skal blot nævne Hdskr. AM 455 12:o af Vald. Lov, hvor Blandingen af Jydsk og Sjællandsk maa forklares ved, at en Jyde har afskrevet en sjællandsk Orig. (eller omvendt). Mindre rimelig synes den af Schlyter fremsatte Formodning, at Afskriveren har talt et Blandingssprog af Höjtysk og Plattysk (Schl. S. XIV).

Endnu kan der være Grund til et Par historiske Oplysninger om de ovennævnte Haandskrifter og Udgaver.

Gutasaga er forfattet i 13. Aarh. (Pipp. S. III). Den eneste bevarede gullandske Text er fra Midten af 14. Aarh. (Pipp. l. c.). Den tyske Oversættelse vi kender er fra Beg. af 15. Aarh. Den ældste danske Overs. N:o 408 er fra Beg. af 16. Aarh. og den yngre danske fra Beg. af 17. Aarh., medens Overs. hos Syv vistnok er fra dette Aarh:s Midte. Men imellem den ældste og den yngre da. Overs. ligger Niels Pedersens berømte og berygtede Bearbejdelse, der tjente som Grundlag for Lyschanders og Strelows Fantasier.

Niels Pedersen kom til Gulland 1547. Han fortæller selv i sit Hovedværk, *Cimbrorum et gothorum Origines* etc. [1]) S. 34: *Inter alia monumenta, quæ in Gothia visuntur, exstat fragmentum Chronicorum Gothica et Germanica lingva conscriptum. Ejus inquam fragmenti aliquot exemplaria membranea adhuc apud Judices in Gothia reservantur, neque extraneo facile inspiciendi copia conceditur, nam eodem codice etiam conscriptæ sunt Leges vetustissimæ.* Der kan jo ikke

[1]) Citeres efter den første trykte udg. 1695. Forskellige ældre Haandskrifter er bevarede, se Rørdams Historieskrivning etc. S. 121 ff.

være den aller mindste Tvivl om, at de "monumenta" her omtales er Afskrifter af den gullandske Gutalag og Gutasaga *og* af den tyske Oversættelse heraf. Altsaa begge Dele har paa Gulland været velkendte i Midten af 16. Aarh. Efter megen Möje lykkes det Niels Pedersen at faa fat i en Afskrift af Gutasaga. Denne udgiver han imidlertid ikke, men lader den indgaa i det Sammensurium af alskens gamle Antiquiteter og opdigtede Fabler, som han har givet det prangende Navn: *Cimbrorum et Gothorum origines, migrationes, bella atque coloniæ.* Dog benytter han kun Sagaens fantastiske Begyndelse, og denne er endda udsmykket næsten til Ukendelighed. Mærkelig nok tilbageviser han (S. 44) som Fabel Sagnet om Gullands Forsvinden i Havet, hvorimod han omstændelig beretter om *Huitestiernes* Drøm (S. 46 ff.). Toget til *Farø* og *Dageþer* nævnes S. 69, og S. 106 f. fortælles om *Halvarus Straabeen.* Men dermed har han udnyttet Sagaen, hvis virkelige Beretninger kun udgør en forsvindende Del af hans Skrift. Nærmere at bestemme Arten af den Redaktion eller Afskrift N. P. har brugt er umuligt. Paafaldende er — som ovf. nævnt — Navneoverensstemmelsen mellem Krønikens *Halwarus*, N:o 408's *Halvar* og N:o 2414's *Aluar*.

Det er morsomt nu at vide, at medens Niels Pedersen med store Anstrengelser, mellem "Agelæs af Bøger, der ganske er formulnede oc af Skarn oc Støf ilde forderfvede" [1]), fremdrager Sagnene om Gullands Bebyggelse, ligger den ganske Krønike hjemme i Danmark, oversat paa Dansk efter Grundsproget — og Oversættelsen er ikke 50 Aar gammel. Den fremdrages først et Par Aarhundreder senere.

Den flg. Oversættelse, vi kender, er den, der findes i N:o 2414; meget kendt har denne dog heller ikke været. Da Peder Syv skriver sine "betenkninger" 1663, kender han ikke Guta-

[1]) Citeret efter en pyntelig Overs. fra 1706 *"Cimbrers og Gothers ældgamle Herkomst og Handel etc."*

saga, men som ovf. omtalt lærer han den just da at kende. Det hedder saaledes i Tillæget S. 195: "Dette som iblant andet er mig forekommet, mens Traktaten var under persen", hvorpaa Citaterne af Gutasaga følger. Jeg formoder som nævnt S. 53, at denne Oversættelse ligesom den i N:o 2414, fandtes bagi et Hdskr. af Niels Pedersens Skrift. Og dette er maaske Grunden til, at Kendskaben til det var saa lidet udbredt. Sikkert er det, at da Cod. A knap en Snes Aar senere findes paa Gulland i en Kirke paa Landet "bland orenlighet, såsom en förkastad ting" [1]), mener Hadorph i de historiske Beretninger i dette Hdskr. at have fundet et ganske nyt af Samtiden ukendt Bevis imod Strelows Fremstilling i "Guthilandiska Cronica". 1687 udgiver Hadorph Cod. A med svensk Oversættelse i en statelig Foliant. Men ogsaa den gaar i Glemme.

Da Nyerup i Slutn. af 18. Aarh. finder og udgiver det lille Hdskr. N:o 408, troer ogsaa han at have fundet et hidtil ukendt Bevis paa, at "Bonsach [2]) og Niels Pedersen og Strelow ikke ligefrem har digtet og opspundet alt, hvad de fremsatte". At Hadorph et Aarhundrede tidligere havde udgivet selvsamme Beretning og tilbagevist forskellige af Strelows Paastande, aner han ikke [3]).

---

[1]) Findes i en Dedikation i nogle enkelte Udg. af Cod. A. Se Schl. S. I Fodnote 2 og S. XXI—XXII. Dedikationen findes ikke i Exempl. paa d. kgl. Bibl. i Kbh.

[2]) Hvem denne Bonsach er, har jeg ikke kunnet oplyse. Det kan ikke være den filosofiske Forf. *Gerhard Bonsach*, der omtales i Nyerups Litteraturlex. Skulde det være den *Joh. Bonsach*, Niels Pedersen omtaler S. 36 (Udg. 1695)??

[3]) Om Nyerups Udg. kun dette: Sprogligt er den ganske upaalidelig. Exempelvis skal blot nævnes, at paa første Side findes to Gange *byghæ* for *bygdhæ*, endvidere *theden* for *tedhen*, *godh* for *gath*, *vatnit* for *vatnith*, *meynthet* for *meyntith*, *edhers* for *idhers*, *Eedh* for *ordh* o. fl. I øvrigt kan bl. meget andet nævnes: *Datther* 135.16 for *dotther*, *gaffwor* 135.4 for *goffwor*, *fforothen* 135.27 for *fforuthen*, *gengerdh* 136.21 for *gingerdh*, *bær* 136.5 for *bære* "bedre", *giøre* 136.21 for *gøre*, *gonga* 138.5 for *gongna*, *vand veth* 136.10 for *vandes veth*.

Men heller ikke Nyerups Udgave huskes. Da Cod. A i Midten af 19. Aarh. udgives paa ny af Schlyter, der har eftersøgt baade danske og svenske Biblioteker og omhyggeligt omtaler alle Afskrifter og Afskrifters Afskrifter — nævnes hverken det gamle danske Hdskr. eller Udgaven heraf, saalidt som Oversættelsen i N:o 2414. Titlerne paa begge Dele anføres af Rørdam i en Fodnote i hans Disputats, men her har de været saa godt gemt, at de ogsaa har undgaaet Pippings Opmærksomhed, da han nu i 20. Aarh. har udgivet Gullandsloven og Gutasagaen i diplomatisk Aftryk med Oplysninger om alle Kilder til Loven og Sagaen.

Derfor har jeg ment det berettiget paa ny at fremdrage de to gamle danske Oversættelser.

Flere Steder har Nyerup ikke kunnet læse Hdskr. og har maattet erstatte Text med Stjerner. Paa intet af Stederne kan der være Tvivl om Læsemaaden; den er flg.:

Nyerup 184.3 *troo oppaa Agudher ok ....* Hdskr. Bl. 2v: *troo oppaa agudher ok sworæ om dytrom.*

Nyerup 184.5 *met ......* Hdskr. Bl. 3r: *met mati ok mundgati*

Nyerup 185.5 *ii bredh ..ker* Hdskr. Bl. 4r: *ii bredh wxer*

Nyerup 185.17 *Lickr .r Snelle* Hdskr. Bl. 5r: *lickher snelle*

Nyerup 187.21 *forthy ath the gydhe icka ....* Hdskr. Bl. 8r: *forthy ath the gydhe icka roodh,* ɔ: "fordi de ikke kunde ro over".

Lis Jacobsen.

Textkritische bemerkungen zu Saxo.

"Bei dem fast vollständigen mangel an handschriftlicher überlieferung muss jeder versuch, anstössige stellen im texte des *Saxo* zu verbessern, ausgehen von sorgfältiger beobachtung des sprachgebrauchs und des stils des schriftstellers selbst und seiner vorbilder, namentlich des Valerius Maximus".

Von diesem leitsatze ausgehend hat Kinch (in Aarbøger, Kjøbenhavn 1874) einen beitrag zur textkritik der sieben letzten bücher des *Saxo* veröffentlicht: er hat hierbei auf der einen seite durch eingehende besprechung einer reihe von verdächtigen stellen die berechtigung eines scharfen kritischen eingreifens in den durch die erste ausgabe überlieferten text und auf der andern seite durch eine reiche anzahl von überzeugenden verbesserungen die richtigkeit und fruchtbarkeit jenes von ihm aufgestellten leitsatzes nachgewiesen.

Nicht immer jedoch ist Kinch diesem wegweiser treu geblieben: an mehreren stellen hat er mit seinen vorschlägen für abänderungen sich nicht streng an den sprachgebrauch des Saxo gebunden, und die folge ist gewesen, dass diese conjecturen nicht den gleichen anspruch auf beifall machen dürfen. Einige dieser stellen sollen im folgenden besprochen werden.

1) 835_{15} M. V. (572_{30} H.) Bei der belagerung von Arcona bieten die Rugidaer übergabe der festung unter gewissen bedingungen an. Das Dänische heer ist über die verhandlung unwillig, weil ihm die gehoffte plünderung des ortes zu entgehen droht. Der König beruft eine versammlung der grossen vasallen und legt ihr die frage vor, ob übergabe oder eroberung. Zuerst soll Absalon seine ansicht kund geben; er rät unbedingt zur annahme der ergebung unter bedingungen, weil die eroberung der feste nur durch

eine langwierige belagerung zu erreichen sei; aus einer übelwollenden beurteilung seiner vorschläge mache er sich nichts, denn "*malle se apud malignos studiorum suorum aestimatores ob salutares monitus displicere, quam sociorum* (= des heeres) *salutem tanta rerum utilitate subvertere*". Es ist nun Kinch ohne weiteres zuzugeben, dass die worte *tanta rerum utilitate* keinen sinn geben; ferner auch, dass eine verbesserung nach dem stile des Saxo in der zweiten satzhälfte möglichst scharfe gegensätze zu den worten der ersten erscheinen lassen muss; wenn er nun aber die verbesserung in den von ihm vorgeschlagenen worten sucht "*temeraria civilitate*", so weicht er damit von dem sichern boden ab. Denn wenn auch die geforderten gegensätze mit diesen worten erscheinen, da namentlich mahnung (*monitus*) und nachdemmundereden (*civilitas*) sich gut gegenüber stehen, einigermassen auch *salutares* und *temeraria*, so ist der vorschlag dennoch nicht zu billigen, weil erstens *civilitas* bei Saxo sonst nicht vorkommt und zweitens ein ausdruck (*rerum utilitate*) beseitigt wird, der so ganz in der schreibweise des Saxo liegt: durch die hinzufügung von *rerum* (oder auch *praesens*) giebt er nämlich das "concrete, reale, in den vorliegenden umständen begründete" im gegensatze zum abstracten begriffe, z. b. *rerum beneficia*, *commoditas*, *dominium*, *duritia*, *experientia*, *fortuna*, *fulgor*, *lux*, *maturitas*, *prosperitas* u. a., einmal sogar (im verse) *hoc rerum scelus*. Ferner — wenn auch ein abschreiber aus *civilitate* leicht das bekanntere *utilitate* machen konnte, so ist doch nicht abzusehen, wie aus *temeraria* die worte *tanta rerum* entstehen konnten. Die wirkliche verbesserung giebt auch hier die beachtung des sprachgebrauchs: Saxo liebt es denselben gedanken mit kleineren oder grösseren änderungen im ausdrucke öfter zu verwerten; so hat er auch den an unserer stelle vorliegenden noch zweimal, ebenfalls in gegensätzen, ausgesprochen, dabei aber nicht der einen art der rede (den *monitus*) eine andere art (die *civili-*

tas) entgegengestellt, sondern, besonders deutlich in der zweiten, den contradictorischen gegensatz angewendet. Die stellen sind: a) 715_{18} (485_{33}): *ut nec huius mandatum neglegeret nec illius salutem silentio falleret* und b) 915_{31} (648_{34}): *quarum alteram tacendo, alteram loquendo offendere posset.* Diese stellen lehren also, dass an unserer keine tiefer gehende textverderbnis durch die abschreiber vorliegt, sondern nur ein sehr leichter schreibfehler: alles ist in ordnung, wenn statt *tanta* gelesen wird *tacita*; dieses *tacere* ist der gegensatz zu *monere.* (Saxo gebraucht *tacitus* noch an einer anderen stelle als passivform: 388_{18} (262_{28}) *tacito nomine* = unter verschweigung des namens).

2) 887_{10} (602_{11}): *honoratiorem se ratus, si cum indignantis viri fastu humilitate certasset.* Bei einer zusammenkunft zwischen könig Waldemar und herzog Heinrich von Sachsen will dieser jenem nur bis zur hälfte der brücke über die Eider entgegen gehen und der könig lässt seine ursprüngliche forderung, dass der herzog ihm über die ganze brücke entgegen kommen soll, fallen in der in oben stehenden worten enthaltenen erwägung. Kinch hat nun wiederum ganz recht, wenn er hervorhebt, dass *indignantis* nicht zu verstehen ist, dass vielmehr ein wort erwartet wird, das "im range oder an ehren tiefer stehend" bedeutet; er hat ferner recht, wenn er *indignantis* als abglättung eines *indignatioris* betrachtet, das den geforderten begriff geben soll; wenn er nun aber dieses wort im texte stehen lassen will, so setzt er, hier in der scheu, zu viel am überlieferten zu ändern, wiederum seinen leitsatz ausser augen, denn der sprachgebrauch Saxos schliesst ein solches barbarisches wortungetüm aus. Saxo weiss den verlangten begriff sehr wohl gut lateinisch auszudrücken, denn er sagt 694_{10} (468_{40}): *stipendium* (Lehen) *nec fructu parcius nec spatio contractius nec honore defectius.* Nun kann an unserer stelle nicht *honore defectioris* gestanden haben, denn dann bedurfte es nicht der glosse (denn

dieses allein ist es) *indignatioris*, sondern es muss ein ganz seltenes wort gewesen sein, das die ungeschlachte glosse, die dann das ächte wort verdrängt hat, hervorgerufen hat und dieses wenig gebrauchte wort kann nur *sequioris* gewesen sein, das dem Saxo wohl aus Ammianus Marcellinus (18, 6, 6) bekannt war. Kein treffenderes wort konnte Saxo verwenden, denn der herzog ist dem Könige gegenüber wirklich ein *vir sequior* oder, wie er 270_1 (180_{10}) sagt, ein *vir sequioris ordinis*. Auch an dieser stelle war das seltene wort durch ein anderes (*sequestris*) verdrängt worden und ist erst durch Barth dem texte wiedergegeben worden.

3) 881_{24} (598_1): *Universi Saxonum satrapae gerendi cum Danis belli cupiditate insignem viribus exercitum amplificabant.* Hier ist natürlich *amplificabant* neben *insignem viribus* nicht zu dulden, es wird vielmehr ein wort erwartet, das die verwendung des heeres angiebt. Kinch glaubt nun, man könne sich mit dem von Stephanius eingesetzten *applicabant* begnügen, weil andere schriftsteller der späteren latinität dieses wort so gebrauchen. Auf andere schriftsteller darf man sich aber nicht berufen, wenn es sich um den sprachgebrauch des Saxo handelt und diesem die in frage stehende verwendung eines wortes nicht entspricht. Das ist hier der fall, denn bei Saxo steht *applicare* immer in der bedeutung: "hinreichen, in nähere berührung bringen mit, anschliessen an"; deshalb steht dabei entweder ein dativ (je einmal dafür *ad* und *in*), z. b. *se iis*, *eum iis*, *eam sibi*, *animum commentis*, *cervices igni*, *torquem bracchio*, *cultrum ori* u. a., oder ist leicht zu ergänzen, wie *ore applicato*, nämlich an die wunde, *veste applicata*, an den Körper; ausserdem hat Saxo das wort noch in seemännischen ausdrücken: *classem applicare*, *nave propius applicata* und *illic applicantes* = dort landend. Nirgend aber hat er mit oder ohne dativ gesagt *applicare exercitum* oder *agmen*; das wort ist also trotz der autorität des Stephanius an dieser stelle abzulehnen. Was

aber dafür setzen? Es bedarf einer längeren auseinandersetzung, um darauf antwort zu geben.

Aus verschiedenen anzeichen kann mit sicherheit geschlossen werden, dass bei der drucklegung der editio princeps der text dem (französisch sprechenden) setzer wenigstens stellenweise dictiert worden ist; darauf führt das wiederholte *seu* für *ceu*, *linum* für *lignum*, *Grandvicus* (grand!) für *Gandvicus*, *danorum* für *damnorum*, *diutile* für *diutule*, die verwechselung der endsilben *i*, *is*, *es* und *us*, der wegfall des anlautenden H in eigennamen (Ialto neben Hialto) und die verschiedene schreibung der eigennamen überhaupt, die durchaus nicht dem codex eigen gewesen zu sein braucht; auch die auslassung einzelner silben erklärt sich so am leichtesten. Wenn man nun weiter bedenkt, dass die damaligen setzer meist halbe gelehrte waren, somit dem texte nicht teilnamlos gegenüber standen, so wird man es begreiflich finden, dass ein solcher den dictierenden als den gelehrteren um aufklärung über worte ersuchte, deren specielle bedeutung an einer bestimmten stelle er nicht sofort ergriff. So ist es gekommen, dass manchmal der setzer nicht das zunächst gehörte wort, sondern die später gehörte erklärung in den text brachte; da nun aber diese erklärung nicht immer die wortbedeutung gab, die nach dem zusammenhange erforderlich war, sondern eine andere, die das wort in einem anderen zusammenhange haben konnte, so sind worte in den text gekommen, die an sich unerklärbar sind. Einige beispiele mögen das deutlicher machen:

a) 335_{10} (228_{19}): König Sivard sperrt seine tochter ein und lässt ihre wohnung durch zwei schlangen bewachen. Dazu macht Saxo die bemerkung: *Neque enim facile thalamus investigari poterat, quem tanti discriminis pessulum obserabat.* Hier ist *investigari* nicht zu erklären: wenn unauffindbarkeit erstrebt wurde, so nützten die schlangen nichts, sondern Sivard hätte für einen Vitolf sorgen müssen, dessen

zauber die augen der suchenden mit blindheit schlug. Auch die folgenden worte: *si quis eius aditum frustra temptasset* können doch nicht auf einen gehen, der den weg nicht gefunden, sondern der vor den schlangen hatte weichen müssen; was sollte auch sonst die hervorhebung des *pessulum*? Auch bei dem folgenden kampfe ist von einem voraufgehenden ausspüren keine rede. An der stelle von *investigare* stand also im codex ein wort, dessen bedeutung in der passiven form der setzer nicht sofort erfasste und das ihm der dictierende durch *investigare* erklärte; es musste also nach der einen seite annähernd in dieser bedeutung verwendet werden können, musste aber nach der andern seite die bedeutung des eindringens haben; dieses wort ist *penetrare*. Bei Saxo erscheint *penetrare* nur in seiner ursprünglichen verwendung mit *antrum*, *fauces*, *freta*, *nemora* als object, der erklärer aber deutete es nach übertragener verwendung, wie namentlich auch das französische *pénétrer* gebraucht wird und da ist *investigare* ein passendes synonymum. Es ist demnach für *investigare* zu lesen *penetrari*; passivisch ist dieses verbum von Saxo noch 892_{17} (612_{32}) gebraucht.

b) 588_{3} (391_{19}). König Knut (der heilige) hat seine beamten (*milites*, *quæstores*) angewiesen, bei einer eintreibung von strafgeldern milde zu verfahren, diese aber drücken das volk. Die gegner Knuts benutzen das, um das volk durch übertreibung des geschehenen gegen die beamten und somit auch gegen den König aufzuhetzen. Dazu sagt Saxo: *Quippe militum* (= *quæstorum*) *opus*, *non regis imperium* (= befehl) *iudicabant*, *nec iubentis* (= des Königs), *sed iussi* (muss heissen *iussorum* = der beauftragten, sc. *militum* oder *quæstorum*) *studium intuebantur*. In diesen worten ist *iudicabant* nicht richtig, denn Saxo sagt weder *iudicare aliquid* noch *iudicare de ea re* (= beurteilen), sondern verbindet *iudicare* nur mit dem acc. c. infin., bzw. doppeltem accusativ. Das wort, das dem setzer durch *iudicare* erklärt wurde, musste

neben anderen verwendungen auch *so* gebraucht werden können, dass er dem *intuebantur* (= auf etwas sehen, in betracht ziehen, beurteilen) parallel gesetzt werden konnte, in dieser verwendung aber etwas selten sein; dieses wort ist *pensare*. Aenlich sagt Saxo noch 702_{32} (475_{17}) *odia ac familiaritates iuxta pensare*, 861_{29} (590_{34}) *strenuam operam iniqua aestimatione pensare*, 559_{23} (373_{7}) *virtutis potius, quam scientiae elementa pensare*, ungleich häufiger aber verwendet er *pensare* in der bedeutung von "aufwiegen, vergelten", und dass es an dieser stelle das nicht bedeuten konnte, machte den setzer stutzig.

c) 361_{23} (247_{21}): *Finito noctium convivio.* Was ist noctium convivium? Es handelt sich um ein hochzeitsmahl, man könnte also geneigt sein, eine zahl, vielleicht *trium* einzuschieben; jedoch rechnet Saxo bei gastschmausereien und festen nur nach tagen, z. b. 85_{16} (55_{3}) *tertio convivii die*, 185_{12} (123_{28}) triduano convivio excepti sunt. Kurz: Saxo wollte die zu häufige wiederholung von *nuptiae* vermeiden und schrieb, wie 220_{9} (145_{25}) *taedarum convivio.* Dieses *taedarum* liess sich der setzer erklären und brachte, wohl unter einwirkung eines französischen missverstandenen "festin de noces", das unverständliche *noctium* in den text.

Nunmehr wird es leicht sein, zu sagen, was an der stelle, von der diese etwas lang geratene erörterung ausgegangen ist, statt des unpassenden *amplificabant* gestanden haben muss: das wort konnte nach einer seite hin so gebraucht werden, dass es durch *amplificare* erläutert werden konnte, war aber von Saxo in verbindung mit *exercitum* in einer andern bedeutung gesetzt, die dem worte auch zukam. Es ist *promovere;* in dieser verwendung sagt Saxo 536_{12} (338_{34}) *agmen* und 891_{10} (612_{11}) *classem promovere.* Nicht also *applicabant* ist zu schreiben für das unmögliche *amplificabant*, sondern *promovebant.*

Kinch giebt als beilage die erklärung einiger stellen aus

Saxo; da es sich bei der einen wesentlich um den sprachgebrauch des schriftstellers handelt, soll sie hier auch besprochen werden. Die erklärungsbedürftigen worte stehen 864_8 (592_{35}); die stelle, deren abschluss sie bilden, bietet dem leser vieles auf den ersten blick unverständliche, muss also, da die dunklen worte nur aus dem zusammenhange heraus verständich gemacht werden können, bis zur katastrophe im berichte etwas eingehender besprochen werden.

Die Dänische flotte war auf einem beutezuge durch die Swine in das haff eingefahren, hatte die umgebung von Wollin verheert und war dann in die Dievenow eingebogen. Da die weiterfahrt durch die bei Wollin über den fluss führende brücke (pfahlbrücke) gehemmt ist, lässt der König sie, nachdem er auf das festland gegangen ist, zum teil abbrechen, offenbar vom ostufer aus, Saxo sagt "gegenüber der stadt auf dem südlichen ufer"; nunmehr kann die flotte bis zur Insel Gristow vorgehen, die eine zeit lang ihren stützpunkt bildet. Darauf wird das land nördlich von Cammin ausgeplündert, ein angriff auf die stadt selbst bleibt aber erfolglos; die Dänen gehen auf die insel zurück und entschliessen sich, die rückkehr in die ostsee durch die nahe mündung der Dievenow zu nehmen. Absalon wird mit drei schiffen ausgeschickt, um die möglichkeit einer durchfahrt zu untersuchen, die flotte soll bei Gristow seine rückkehr abwarten. Eine gründliche untersuchung kann Absalon nicht vornehmen *contigui maris saevitia interpellante*, wie Saxo mit einer wörtlich aus Valerius Maximus entnommenen redewendung sagt, er gewinnt aber die überzeugung, dass die schiffe nicht durchkommen können. Hier giebt Saxo folgende richtige beschreibung des laufes der Dievenow: wo der fluss aus dem haff tritt, fliesst er ruhig in engem bette (d. h. bis zur insel Gristow), im weiteren laufe aber wird er breiter, über das mass eines flusses hinaus, und bildet oder findet vor ein erhebliches seichtes wasserbecken (= Camminer bodden nörd-

lich der insel). Wiederum, wo er ins meer fliesst, verengt er sich wieder zu dem früheren masse (eigentlicher mündungsarm hinter dem Camminer bodden).

Ehe noch Absalon zurückkommt, verlässt die Dänische flotte gegen den befehl ihren standort bei Gristow und drängt sich in die flussmündung hinein, offenbar aus furcht vor einer herannahenden Pommerschen flotte; die letzten schiffe werden schon von Slavischen schiffen, die hier bei Saxo ohne vorangehende erwähnung ganz plötzlich auftauchen, angegriffen und gelangen nur mit mühe in die flussmündung.

Dieses unbotmässige verhalten der flotte, das Saxo wiederholt scharf tadelt, hat die Dänen in eine böse lage gebracht: sie sind in der engen mündung wie in einer sackgasse eingekeilt, denn vorläufig wissen sie nicht, ob sie durch die Dievenow ins offene meer gelangen können. Wunderlicherweise erzählt nun Saxo an dieser stelle folgendes: an demselben tage hat der könig den plan erwogen, noch einmal einen plünderungszug durch Wollin zu machen; in der nacht sucht Absalon das ufer ab nach stellen, wo die reiterei ausgeschifft werden kann; am nächsten tage kann er also leicht dem zuge den weg weisen. Nun weiss Saxo noch eine anekdote über Absalon von diesem zuge zu erzählen, die an Saul und Samuel erinnert und dann geht es mit beute beladen wieder zur flotte zurück. Es ist natürlich ganz undenkbar, dass die Dänen in ihrer schlimmen lage noch einmal ans land gegangen sein und einen beutezug durch die insel gemacht haben sollten; die hier fälschlich von Saxo eingeschobene, an eine andere stelle gehörende erzählung soll wohl nur den umstand erklären, dass Absalon später den fluss und seine ufer genau kennt.

Nun handelt es sich darum, ins offene meer zu gelangen: trotz des abratens des Absalon versuchen die Dänen die schiffe auf untergelegten balken durch die seichte mündung zu ziehen: das gelingt aber nur mit sechs kleineren Rügi-

schen fahrzeugen, die Dänischen grossen, schwer beladenen kriegsschiffe können eher zerrissen, als durchgeschleppt werden, nur widerwillig folgen die Dänen dem befehle des Königs von dem vergeblichen versuche abzulassen. Inzwischen hat nämlich der Pommernherzog Kasimar, um den fluss zu sperren, vor seinen anfang (*principio eius*) eine flotte von fünfzig schiffen gelegt; es ist natürlich nicht die stelle gemeint, wo die Dievenow aus dem haff tritt, sondern die, wo sie hinter dem Camminschen bodden sich wieder verengt, von Saxo auch *fauces* genannt; einige schiffe, auf denen er reiterei herangeführt hatte, fügte noch sein bruder Bogislav hinzu. Wie viel schiffe die Dänische flotte zählte, sagt Saxo nirgend, ebensowenig, was mit der Pommerschen reiterei geschieht: diese wurde wohl auf dem Wollinschen ufer im anschluss an den linken flügel der flotte aufgestellt. Die Dänen waren in dem augen der Pommern rettungslos verloren: Kasimar hatte am (Wollinschen) ufer in einem zelte schon ein freudengelage veranstaltet. Auch die Dänen verzweifelten an einem entkommen: sie wollten mit aller kraft einige schiffe ins meer ziehen, auf denen der könig und die fürsten entfliehen sollten, den rest aber preisgeben.

In dem nunmehr abgehaltenen kriegsrate erklärt Absalon, der allein volle ruhe bewahrt hatte, der durchbruch durch die feindliche flotte und reiterei, die hier also als hindernis erscheint, und damit die rückfart ins haff zur Swine sei möglich, sogar leicht, wenn man seinem vorschlage folge. Der kürze halber teile ich nicht erst diesen mit, sondern gebe sofort die ausführung: Die reiterei wird ans land gesetzt, der König rückt mit ihr bis zum flussanfange (auf dem Wollinschen ufer) vor; der erste erfolg ist, dass Kasimar schleunigst sein zelt verlässt und sich auf die flotte in sicherheit bringt, und dass — dürfen wir wohl hinzufügen, denn das ist ja hauptsächlich durch das vorgehen des königs bezweckt worden — die Pommersche reiterei zurückweicht.

Absalon wählt sorgfältig sieben besonders tüchtige schiffe aus und besetzt sie mit ausgesuchten geharnischten; mit diesen geht er allen voran auf die Pommersche flotte los um, wie er im kriegsrate vorgeschlagen hatte, einen einbruch in sie zu versuchen; die andere flotte soll, in reihen gesetzt, ihm folgen. Zwei schiffe commandierte er selbst, eins sein bruder Hesbern, die andern vier männer aus seinem vertrautenkreise.

Absalon packt nun aber im weiteren verlaufe gar nicht den stier bei den hörnern, sondern fährt plötzlich abschwenkend in einen seitenarm des flusses ein; diesen nennt Saxo *ignotum*: wenn das auf die Pommern zu beziehen ist, so kann er damit nur sagen wollen, dass diese nicht wussten, dass der arm zur not befahren werden konnte und ihn deshalb nicht gesperrt hatten, denn unbekannt konnte er den landeseinheimischen doch nicht sein; wenn aber auf die Dänen, so will er damit erklären, dass der plan Absalons nicht vorher erraten und — verraten werden konnte, welch letzteres in der Dänischen flotte gar nicht unerhört gewesen wäre; dem Absalon war er natürlich bekannt und zwar sehr genau, denn er weiss sogar die fahrrinne, weshalb vielleicht nicht *ignotum*, sondern *sibi notum* zu lesen ist. Absalons schiff kommt ungehindert durch, das zweite gerät durch den irrtum des steuermanns auf den sand, wird aber wieder flott gemacht; die übrigen fünf schiffe erwähnt Saxo nicht wieder, es muss aber wohl angenommen werden, dass auch sie den arm durchfahren haben. Dieser arm muss auf der Pommerschen küste gesucht werden: er muss mit einem umwege hinter dem rechten, östlichen, flügel der Pommerschen flotte hinweg unmittelbar in den Camminschen bodden geführt haben und ist vielleicht zwischen den heutigen dörfern Fritzow und Soltin verlaufen; die jetzigen Karten zeigen nichts davon, jedoch hat sich hier wohl die bodengestaltung überhaupt stark verändert.

Die abschwenkung Absalons war wohl ziemlich unbemerkt geblieben, da die aufmerksamkeit der Pommern auf

die hauptmasse der Dänischen flotte und die königliche reiterei auf dem westlichen ufer gerichtet war; als nun plötzlich sieben kriegsschiffe mit geharnischten besetzt im rücken der Pommerschen flotte in kräftigem ruderschlage erschienen, stob diese in panischem schrecken auseinander, die einschliessung war geprengt, die fahrt in den bodden frei. Mit lauten und fröhlichen zurufen begleiteten die Dänen den abzug der feinde und jubelten: *discissum saxi vinculum!*

Was ist nun *saxi vinculum*? Soweit mir bekannt geworden, hat sich vor Kinch niemand mit der erklärung dieser worte befasst, auch Velschov nicht; Kinch nun hält es für warscheinlich, dass *saxi* nicht genitiv von *saxum* sei, sondern dass Saxo ein Dänisches, dem Deutschen *sahs* entsprechendes, im Isländischen noch im plural in der bedeutung "scheere" gebräuchliches wort mit der lateinischen endung *is* versehen habe, *saxi* also ablativ sei und die Dänen gerufen haben: "Zerschnitten ist mit der scheere die fessel"! Ich brauche nicht zu untersuchen, was die scheere soll und ob, wie Kinch annimmt, auf *discissum* ein besonderer nachdruck liegt, denn warum soll man nicht mit einer scheere, wenn sie nur gross genug ist, auch ein tau zerschneiden? und drei seiten später sagt Saxo wieder: *ancorae vinculis discissis*, — die erklärung scheitert ohne weiteres an dem sprachgebrauche des Saxo: dieser fühlt sich so sehr als lateinischen schriftsteller, dass er sogar da, wo er eine Dänische bezeichnung mitteilt, ausdrücklich sie als solche bezeichnet, wie bei *Rothoran* und *Krage*, dass er Dänischen eigennamen die lateinische interpretation hinzufügt und ortschaften sogar nur lateinisch benennt, wie er nur von *portus mercatorum* spricht und die stadt Oldenburg sogar mit den worten einführt: *Antiquam incolae vocitabant.* Es ist also ganz unwarscheinlich, geradezu unmöglich, dass Saxo ein nicht lateinisches wort mit einer lateinischen endung in sein schönes Latein hineingelassen habe. Übrigens, wenn wirklich für die einge-

weihten sich mit der "scheere" ein besonderer scherz verknüpfte, so hätte doch Saxo, da er ja die andern worte auch lateinisch wiedergiebt, ganz dasselbe erreicht wenn er *forfice* schrieb.

Wie ist aber *saxi vinculum* zu erklären? Ich vermag auch nur eine vermutung aufzustellen, sie hält sich aber innerhalb des sprachgebrauchs des Saxo: Bei einer früheren gelegenheit erzählt er, dass ein Slave Dombor bei Absalon erscheint, um einen gegen Rügen bevorstehenden zug der Dänen durch gewisse anerbietungen abzuwenden und, als Absalon nach der sicherstellung fragt, sich erbietet einen stein in das meer zu werfen. Dazu macht Saxo die bemerkung, dass die barbaren damit hätten sagen wollen, wenn sie den vertrag brächen, sollten sie umkommen, wie der ins meer geworfene stein. Das hat er sich, als klassich gebildet, wohl so zurecht gelegt in erinnerung an das opfertier, das beim abschlusse von verträgen geschlachtet wurde, den sinn der handlung hat er aber wohl nicht getroffen, denn der stein wird doch nicht vernichtet, er wird nur unauffindbar gemacht. Die symbolische handlung sollte wohl andeuten, dass der vertrag, als verschluss gedacht, nicht wieder aufgeschlossen, d. h. gelöst werden könnte, weil der schlüssel, den der ins meer geworfene stein bedeuten sollte, nicht wieder aufgefunden werden könnte. Nun kann man sich sehr wohl denken, dass die Pommern nach der einkreisung der Dänischen schiffe, vielleicht bei dem von Kasimar veranstalteten trinkgelage, unter anderen droh- und spottworten den Dänen auch zugerufen haben: "Eure einschliesung ist wie durch einen ins meer geworfenen stein unauflöslich gemacht, Euch umschliesst eine fessel, ein tau, mit einem steine". Bei Bogislav greift später Saxo bestimmt auf eine *insolentia verborum* zurück. Wenn man sich in die übermütige lust und freude der Pommern über das umstellte wild hineindenkt, so wird man es nicht für undenkbar halten, dass sie wirklich zur bekräftigung ihrer drohungen einen stein ins meer war-

fen, und das konnte den ersten lesern des Saxo noch im gedächtnisse haften und somit ihnen ganz verständlich sein, wenn er die Dänen nun voller freude und auch voller hohn den Pommern nachrufen lässt: "Zerschnitten (oder zerrissen) ist nun eure fessel mit dem stein: "Dem sprachgebrauche Saxos wird mit dieser erklärung kein zwang angetan, denn er gebraucht *lapis* und *saxum* oft als ganz gleichbedeutend;

um nur ein beispiel anzuführen, steht 803_{18} (543_{24}) *lapide ictus est* und fünf zeilen weiter *saxi ictum capite excepit.* Wenn aber jemand die harte nuss besser aufzuknacken versteht, so trete ich gern zurück.

Nachtrag.

Die aufzählung der streitkräfte, die auf Haralds seite an der Brawallaschlacht teilgenommen haben, gibt Saxo in zwei hauptabteilungen: in der ersten führt er die truppen aus dem eigentlichen Dänischen staate, die (schon im frieden)

feste verbände bildeten, in der weise vor, dass er die führer, teils der unterabteilungen allein (von Sven bis Toli), teils des ganzen verbandes (Webiorg, Hetha, Wisna) mit ihren unterführern nennt.

Diese erste hauptabteilung schliesst S. mit den worten ab: "Igitur centuriatim Danicus confluxit exercitus"; sie fassen die bisher aufgezählten streiter nach den beiden gesichtspunkten noch einmal zusammen, dass sie dem eigentlichen Dänemark angehören (Danicus, nicht Haraldi, exercitus) und dass sie nach festen verbänden, nicht einzeln, antreten (centuriatim confluxit).

Man erwartet nun, dass S. mit einer den gegensatz ausdrückenden übergangsformel sich denen zuwendet, die zwar auch auf Haralds seite stehen, aber nicht Dänemark angehören und nicht feste verbände bilden; statt dessen folgt, und zwar unvermittelt, der satz: Septem reges pari ingenio, sed dispari voto alii Haraldo, pars Ringoni praesidio fuerunt.

Dieser satz ist ein grosses rätsel: Wer sind die sieben recken oder wikinge? (Könige in politischem sinne sind es offenbar nicht, das sind allein Harald und Ring; auch die unterführer bei Hetha heissen *regum fortissimi* und die sind doch zweifellos nicht könige.) Warum sind es sieben? Wie verteilen sie sich auf Haralds und Rings seite? (Weiter unten umgeben den Olo allein *septem reges*.) Warum werden sie weder hier noch später genannt?

Man könnte versucht sein, den knoten dadurch zu durchhauen, dass man den satz als "aus den hinterlassenen papieren" Saxos stammend und hier ungeschickt eingeschoben streicht; man würde damit erreichen, dass nun unmittelbar hinter die recapitulation des ersten abschnitts "*praeterea*", das den nächsten satz beginnt, als übergangsformel tritt und die zweite hauptabteilung einleitet. Gegen dieses gewaltsame verfahren spricht zweierlei: einmal ist dieses *praeterea* ohne zusatz doch gar zu unbestimmt und inhaltsleer, als dass man

annehmen könnte, Saxo habe sich damit als übergang begnügt ohne, wie es doch sonst seine art ist, auf das kommende näher hinzuweisen; wo er unten die aufzählung der gesammten macht Haralds ähnlich abschliesst mit den worten: "Igitur qui Haraldo militaverant, hi fuere, quos edidi", fährt er sehr entschieden fort: "At ex parte Ringonis". Auf der andern seite ist folgendes zu bedenken: Die hinter *praeterea* stehenden recken werden zu gruppen zusammengefasst durch nennung des namens der landschaft, der sie angehören: *Hathica provincia*, *Imica regio*, *Septentrio* (= Norddal); es sind landschaften des südöstlichen Norwegens von Telemarken an; diese gruppen werden ihrerseits abgeschlossen durch die worte: "Horum omnium clientelam etc.", und die letzten werden darauf angeschlossen durch "Aderant et". — Nur der name der heimat der zuerst aufgeführten recken fehlt; Olrik (Arkiv N. F. X, 1894) betrachtet sie alle als Graenländer, obwol nur der eine Dahar den beinamen Grenski führt, und mit recht, denn die zunächst geographisch nach links hin folgenden Telemerker stehen auf Rings seite. Warum hat nun Saxo den namen unterdrückt?

Das ganze rätsel wäre nicht zu lösen, wenn nicht Vedel zu hülfe käme; seine übersetzung der stelle lautet: "Siu fremmede Konger rystede sig i disse omliggende Lande paa en tid denne Krig, men en part drog til Harald, oc en part til Kong Ring. Til Kong Harald kom siden etc." Er hat also erheblich mehr, als der text des druckes bietet, und das kann er nur der übersetzung des Chr. Pedersen verdanken, die er auch sonst, wie Olrik a. a. o. gezeigt hat, zwar nicht abgeschrieben, aber benutzt hat. Pedersen aber hat diese übersetzung nicht nach dem drucke gemacht, sondern nach der handschrift, die dem drucke zu grunde liegt, der codex hatte also auch das rätselhafte "septem", auch "praeterea" und auch in ihm fehlte der name der ersten landschaft, aber er hatte worte, die der druck nicht hat und diese worte er-

klären alles. Wenn man sie in das Latein des Saxo zurückübersetzt denkt, müssen sie ungefähr also gelautet haben: "Septem reges externi bellum una in his circumpositis provinciis parantes"; sie haben offenbar von "externi" bis "parantes" eine zeile gebildet und sind durch die unachtsamkeit des setzers ausgefallen. Saxo hat also alles gesagt, was erwartet werden musste: Die recken stammen nicht aus Dänemark (externi), stehen nicht in einem dauernden verbande (erst jetzt bellum parantes) und gehören umliegenden, im folgenden zu nennenden (his) landschaften an. Selbstverständlich muss nun *praeterea* gestrichen und fortgefahren werden: "E Graenlandia in partem" etc.

Saxo wäre strenger verfahren, wenn er hier den Ring nicht eingemischt hätte, aber der gedanke, dass aus den *circumpositis provinciis* (Norwegens) auch dem Ring recken zugezogen sind, hat sich ihm zur unrechten zeit aufgedrängt; nun war er auch genötigt im folgenden noch besonders "in partem Haraldi" hervorzuheben.

Das unbedingt nötige "E Graenlandia" ist durch "praeterea" verdrängt; jedoch gibt dieses wort, was dem texte einen verlust schon in der handschrift bereitet hat, nun den anhalt auch das letzte bedenken zu heben: *Praeterea* war ursprünglich erklärende randglosse zu der immer noch vermissten übergangsformel; diese war das von Saxo oft gebrauchte *Sed et* und von ihr aus kam ein abschreiber leicht über *Sep et* zu *Septe.*

Die rätselhaften "sieben könige" sind demnach verschwunden und die ganze stelle lautet nunmehr:

Igitur centuriatim Danicus confluxit exercitus. Sed et reges externi bellum una in his circumpositis provinciis parantes pari ingenio sed dispari voto alii Haraldo, pars Ringoni praesidio fuerunt: E Graenlandia in partem Haraldi concesserant etc.

C. Knabe.

Zur altwestnordischen Namensform þórr.

Die Form *þórr*, die, wie alte Gedichte lehren, einmal zweisilbig war, widerspricht bekanntlich den Lautgesetzen, da Synkope bei Wörtern dieses Typus im N., G. und A. sg. (den zweisilbigen Formen) nicht berechtigt ist. Die gewöhnliche Auffassung geht dahin, dass der Dativ *þóre* (*þór*) die anderen Kasus beeinflusst habe. (So Noreen I[3], S. 86 u. 220). Aber es scheint mir ganz unglaubwürdig, dass der Dativ den Sieg über A., N., Vok. und G. habe davontragen können.

Wir müssen uns also wohl nach einer anderen Erklärung umsehen. Allerdings macht Noreen (S. 220) noch in einigen anderen Beispielen den Dativ sg. für das Durchgreifen der Synkope verantwortlich. Aber der von ihm angeführte Name *Ión* (neben *Ióan*) hat sich wohl nicht nach dem synkopierten Dativ *Ióne* (neben *Ióane*) gerichtet, sondern dürfte in seiner kürzeren Gestalt einfach aus dem Angelsächsischen übernommen sein. Bei *þorkell* mag es sich um eine Verkürzungserscheinung handeln, die umso eher eintreten konnte, als in einem komponierten Namen die ursprüngliche Wortbedeutung des zweiten Bestandteiles leicht in Vergessenheit gerät. In allen anderen Fällen jedoch ist das Eindringen der Synkope einfach aus dem Plural zu erklären, so bei *ǫndr*, *andr* (neben *ǫndorr*) 'Schneeschuh' (vgl. ib. S. 220), auch bei *eldr* 'Feuer' (der Plural ist in der Edda ganz gebräuchlich; vgl. aschw. *ēledh*) u. bei anderen. Vielleicht könnte man nun dieselbe Erklärung auch für *þórr* in Anspruch nehmen. Eine Pluralform ist freilich nicht überliefert, möglich dürfte ein Plural des Appellativums aber wohl gewesen sein. So ist im Sanskrit das Wort *stanayitnu* 'Donner' im sg. und pl. belegt. Ebenso verhält es sich mit gr. *βροντή*. Das Neuhochdeutsche scheint gegen den Plural von *Donner* nur deshalb eine gewisse Aversion zu haben, weil

der Singular mit dem Plural gleichlautet. Dagegen ist die Verbindung *Blitze und Donner* nicht selten. Im Cymrischen bedeutet *mellt* pl. (daneben auch *mellten*) 'Blitze', während das Wort für 'Blitz' *melltenied* eine Ableitung hievon darstellt. (Vgl. *adar* 'Vögel' : *aderyn* 'Vogel', *plant* 'Kinder' : *plentyn* 'Kind', *gwybed* 'Fliegen' : *gwybedyn* 'Fliege', *plu* 'Federn' : *pluen* 'Feder', *eirin* 'Pflaumen' : *eirinen* oder *eiren* 'Pflaume' und viele andere). Die Wahrnehmung und Bezeichnung der auf einander folgenden Donnerschläge als ein zusammengehöriges Ganze kann wohl schon einem primitiven Volke zugeschrieben werden. Eine ähnliche Vorstellung spiegeln zwei lettische Volkslieder wieder (vgl. Mannhardt, Die lettischen Sonnenmythen, Zs. f. Etnologie VII, 317 f.):

Der Perkun Vater
Hatte neun Söhne,
Drei schmetterten, drei donnerten,
Drei blitzten (flimmerten).

Und:

Der Perkunchen hat fünf Söhne,
Alle fünf sind in Deutschland.
Ich bitte dich Perkunchen,
Führe einen in dies Land,
Damit er mir helfe diesen Ort
Erzittern zu lassen durch Lieder.

Wenn ich auch keineswegs glaube, dass in diesen Zeilen die Entstehungsfrage der Form *þórr* endgültig gelöst wurde, so hoffe ich doch auf eine neue Möglichkeit hingewiesen zu haben.

Wien, im Februar 1909.

Hans W. Pollak.

Uinuaed = Vínheiđr.

Í formála fyrir útgáfu Egilssögu 1888 (LXXII. bls.) heldur útgefandinn (próf. Finnur Jónsson) því fram, ađ "*Vínheiđr*" i Eg. sé þýđing á "*Wendun*(*e*)", en viđ þann stađ

kennir Simeon frá Durham orustu þá, er oftast er kend við Brunanborg, og Aðalsteinn Englakonungur vann (árið 937, sbr. Norm. III. 73.). En hvernig sem standa kann á örnefninu Wendune (Weondune) hjá Simeoni [1]), þá virðist mér það mjög vafasamt, að *Vínheiðr* geti verið þýðing á *Wendun*(*e*). Forfeðrum vorum var miklu tamara að breyta útlendum örnefnum eftir tungutaki sínu en að þýða þau (sbr. Jerusalem breytt í Jórsalir, Eoforwic í Jórvík [2]) o. s. frv.), enda mun (írska) orðið "dun" fremur tákna *hæð*, *fell* eða *berg* en *heiði* (Skene: Chron. Pict. XXII: Duneden = Edinburgh sbr. Dun breatan ɔ: Bretaberg = Dumbarton, Norm. II, 303), og ólíklegt er, að nafn á orustustað, þar sem Egill barðist ekki, hefði geymst í arfsögn niðja hans, þótt sagan um bardagann mikla við Brunanborg hafi líklega að nokkru leyti runnið saman við minninguna um orostu þá, en ætla má, að Egill hafi tekið þátt í (á árunum 926—27. sbr. Florent Wig. í Mon. hist. Br. I 573). Annað fornenskt örnefni liggur miklu nær *Vínheiði* en *Wendun*(*e*), og það er "*Uinuaed*", en svo hefir áin *Aire* (við Leeds) fyrrum verið kölluð (Mon. hist. Br. I. 198. sbr. Skene: CXVI.). Þessu örnefni gátu Norðmenn hæglega breytt í *Vínheiði*, og tekið árheitið fyrir heiti á landi (heiði) við ána, eins og "Svöldr" (Svöldrar mynni Hkr.[2] 211. bls. (Óls s. Tr. 113. k.) = Swaldensis portus Sax. XIV. 874) hefir verið tekið fyrir eyjarheiti í stað ósseða hafnarheitis. Svo lá beint við, að nefna ána sjálfa *Vínu*, eftir Vínu (Dwina) á Bjarmalandi, sem nafnkunn er í fornsögum.

[1]) Hann var uppi 2 öldum eftir daga Aðalsteins, og gat sögusögnin þá verið búin að slengja 2 (eða fleirum) orustum Aðalsteins saman í eina.

[2]) Þetta borgarheiti munu sumir hafa skilið svo, sem það væri dregið af "jór" (hestur), og því er gömlu sögunni um uxahúðina, er þanin var yfir heilt borgarstæði, og heimfærð hefir verið til "Loðbrókarsona" og Jórvíkur, snúið á þá leið hjá Saxa (IX. 462.), að uxahúðin er orðin að hrosshúð (sbr. Storm: Krit. Bidr. I. 100.).

Stafafelli 28. d. nóv. 1908.

Jón Jónsson.

Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden, samlade och utgivna av E. H. Lind. Häfte 1—4. Uppsala och Leipzig.

Med dette verk i forbindelse med Karl Ryghs, Finnur Jónssons og B. Kahles samlinger av tilnavn bringes kjendskapet til middelalderens norsk-islandske personnavn op til en næsten ideal höide. For sprogmænd som for historikere danner Linds arbeide en uvurderlig kilde. De förste vil her finde samlet hvert navns skrivemaater og böiningsformer samt et oversigtlig materiale til bedömmelse av en række spörsmaal vedkommende de forskjellige klasser av personnavn: de som skyldes en levende nydannelse (saaledes særskilt de fingerede navn), de som oprindelig er tilnavn (der angis overalt, om et personnavn ogsaa forekommer som tilnavn), de som er fremkommet ved opkaldelse, de utenfra indkomne, kortnavnene o. s. v. Historikeren vil ikke mere behöve for hvert navn möisommelig at efterlete alle de steder, hvor det findes nævnt, men kan som regel trygt forlate sig paa verkets identifikationer. At forfatteren har forsynt henvisningerne med aarstal yder en likesaa velkommen hjelp som de döpenavnene medgivne tilnavn, farsnavn og hjemstavnsnavn. Man vil ogsaa være forf. taknemlig, hvor han har tilföiet lokalangivelser, og fordi han i saa stor utstrækning har opfört de sterkest avvikende sideformer særskilt under henvisning til navnets hovedform.

Begge klasser av arbeidere vil imidlertid være enige om at beklage, at L. ikke overalt har været like fuldstændig. Særskilt ved Diplomatarium norvegicum har han saaledes ofte nöiet sig med et "m. fl." (d. v. s. med flere diplomer). Kollega Hægstad bemerker, at han under sine dialektstudier oftere har fölt savnet av fuldstændige citater; eksempelvis ved navneformerne *Âsolfr* ("DN. IV, 62. m. fl."): *Ôsolfr*, der repræsenterer forskjellige norske dialektformer. Dette savn kan ikke helt erstattes ved registret til nævnte verk, idet her ikke sjelden er oversprunget steder, hvor navn forekommer. Overhode trænger DN. ikke blot et fra nyt av utarbeidet hovedregister, ogsaa tekstens (person- og steds-)navn bör kollationeres paany (en *Amund prest* i II, 21 bör f. eks. faa tilbake sit rette navn *Anundr*). Hvorvidt L. selv har gjennemlæst hele diplomatariet eller nöiet sig med at slaa efter de i registret anförte steder, har jeg ikke kontrolleret. Ialfald har registret undertiden fört ham paa vildspor. I DN. VIII, 276 (1403) nævnes *Hamvndi Hamvndason.* Navnet findes ikke i denne form i diplomatarregistret, som derimot har optat fra vidissen av 1578 formen *Amund Amundsson.* Lind fölger registret og opförer *Hamvndi* alene under *Âmundi.* Forholdet har — som prof. Hægstad (hvem jeg skylder denne

oplysning) bemerker — interesse til flere sider: Navneformen med *H* er sjelden i Norge i dette ord; diplomerne er fra det *h*-löse Söndmör, hvor det tör antas, at *h* stod i 1403, men neppe i 1578; hvis originalens *Hamvndi* er ret, har der ved siden av *u*-stammen *-mundr* ogsaa været en *n*-stamme, likesom ved *Âmundr: Âmundi.* — Den samme anke over manglende fuldstændighet gjælder tildels opslagsformerne. Saaledes synes *Aldîs* at ha samme krav paa at opföres særskilt som *Algeirr* og *Algerđr*. *Esbjǫrn* og *Esgeirr* findes kun under *Âsbjǫrn* og *Asgeirr*, — muligens fordi forfatteren ikke anerkjender disse former som egte norske. Mens den under *Halldôrr* anförte form *Hallþôrr* ikke er særskilt anmerket, er omvendt *Hrôđleifr* opfört med henvisning til *Hrolleifr*, hvor imidlertid ingen slik form findes. Omvendt optrær hos L. *Allaug*, som selvstændig kvindenavn, mens det i virkeligheten kun er en sideform till *Âslaug*, som i Vest-Agder i 15. aarh. er blit uttalt *ahllaug*.

Hvor et personnavn indgaar i gaardnavn som foreligger i middelalderlig form, er dette meget almindelig anmerket. Noget fast princip er her dog vanskelig at finde. Saaledes mangler norske gaardnavn med *Hrôlfr*, men ikke med *Hrolleifr*, med *Bergþôrr*, men ikke med *Bergsveinn*. Ved kvindenavn er anförselen av gaardnavn regelen: sml. *Âsgerđr*, *Âshildr* mot *Âsbjǫrn*, *Âsgautr*, *Âsgeirr*; likesaa *Arngerđa* mot *Arnbjǫrn* o. s. v. Til gjengæld vil man i ikke faa tilfælde hos Lind finde gaardnavn som mangler i O. Ryghs posthume arbeide "Gamle Personnavne i norske Stedsnavne", hvorved dels dennes artikler fuldstændiggjöres (sml. f. eks. *Hakavellir* under *Haki*), dels hans samlinger berikes med helt nye artikler (sml. *Ewo rud*, *Faraldsz þuæit*).

I Linds verk optas ogsaa saadanne personnavn som kun lar sig utdra av stedsnavn; f. eks. *Âđi*, *Geirvaldr* (kjendt fra gotlandske runestene), *Guđarr*, *Hani*. Dog er L. paa dette punkt langt forsigtigere end sin forgjænger Rygh. Man vil saaledes hos L. forgjæves söke *Andi*, *Elfr*, *Fugli*, *Færekr*, *Glađr* o. fl. Undertiden kunde denne varsomhet maaske synes lidt vidtdreven; *Iđungr* og endnu kanske et par andre har vel likesaa megen sandsynlighet som enkelte av de medtagne navn.

I opfatningen av de norske gaardnavn stemmer ellers Lind for det meste med Rygh, saaledes ogsaa undertiden i mere tvilsomme tilfælde. Som naar det hyppige stedsnavn *Aranes* henföres til personnavnet *Ari*; eller naar *Hæringherwdh* stilles til *Hæringr* (jfr. "Norske Gaardnavne" V, 213). Hvor Lind avviker fra Rygh, er det sedvanlig med god grund. Dette er f. eks. tilfælde ved Herstad i Söndfjord (skrevet *Hæristadir* i Bjǫrgynjar kalfskinn), som L. stiller til *Hervi(r)*, R. derimod til *Herjulfr* (uoverensstemmelsen med Rygh er her ikke, som ellers almindelig, markeret). Höist sandsynlig er ogsaa L.'s henförelse av en række gaardnavn til et personnavn **Îmir* (sideform til *Îmi*), hvor R. har helt avvi-

kende forklaringer. Naar *Haldingstadir* av L. forklares av *Haddingr*, av R. derimot av *Halldís*, har neppe nogen av parterne ret: jfr. "Norske Gaardnavne" V, 326.

I adskillige tilfælde tjener Linds samlinger til bestyrkelse av Ryghs forklaringer. Saaledes er det av R. fra stedsnavn utdragne mandsnavn *Fundinn* av L. paavist som virkelig eksisterende navn i Norge. Ikke sjelden kaster Linds verk nyt lys over vore gaardnavn. Saaledes beviser den av L. fremdragne sideform *Gulormr* til *Guð(þ)ormr*, at Ryghs henförelse av gaardnavnet Gullarsrud paa Ø. Eker (skrevet *Gulormsrud* i Röde Bog) til *Guðleikr*, resp. *Guðleifr* ikke kan være rigtig. Likesaa opklares ved L.'s opstilling av *Hærekr* som sideform til *Hârekr* den vaklende skrivemaate av endel gaardnavn (som f. eks. Harstad paa Eker, skrevet *Hærekstadir* i Röde Bog). Mindre rimelig synes derimod identificeringen av *Âvaldr* med *Qgvaldr*, til trods for at ogsaa disse i gaardnavn gaar om hinanden.

Etymologiske forklaringer eller henvisninger til steder i literaturen hvor saadanne findes, er ganske hyppige. Nogen planmæssighet er dog vanskelig at spore, uten forsaavidt at kortnavn og de fingerede og mythologiske navn — som rimelig er — hyppigst er forsynet med saadanne oplysninger. Hvorfor f. eks. *Hjalmi* og *Hallaðr* skal begunstiges fremfor *Hjalmarr* og *Halli*, er ikke let at forstaa. *Arnórr* er forklaret, *Halldórr* derimod ikke, med mindre formerne *Hallþórr* (anfört 1 gang) og *Halldórr* skal træde i stedet for en tydning. Ved *Hrollaugr* kunde muligens det 1 gang opförte *Hroðlaugs* tjene som antydning av oprindelsen (likesom *Rodulfus* ved *Hrôlfr*, *Adolfus* ved *Âlfr*), ved *Hrolleifr* mangler ogsaa dette svake vink. Medens *Haraldr* staar uten oplysning, sies *Hrôarr* opkommet av *Hrôðgeirr*, *Hrôaldr* av **Hrôðvaldr*, begge uten henvisning. *Bârðr*, *Dalla*, *Hlôi* har baade forklaring og henvisninger; *Hlôr(r)iþi*, *Hyrrokkin* og *Hveðra* har henvisninger, men ingen forklaring; *Eindriði* og *Heimdallr* har ingen av delene (derimod har sidstnævnte artikel den interessante oplysning, at *Hæimdall* i DN. III, 165, aar 1336, brukes som sjönavn), heller ikke *Hlôðyn*, *Hlêr*, *Hlqkk* og *Herfjqtur*. Navne som *Hrqnn* (sml. ags. *Hræn*, *hærn*) og *Hrygða* (sml. fuglenavnet "rugde") synes at ha samme krav paa en forklaring som f. eks. *Himinglæfa*.

Disse sidstnævnte anker kan dog ikke sies at forringe arbeidets værd i nævneværdig grad. Bokens brukbarhet avhænger i förste række av materialets paalitelighet og fuldstændighet, og i disse henseender har anmelderen i det hele og store faat et særdeles gunstig indtryk. Enkeltvis kan vel navn mangle, som *Gesa* DN. I, 387 (1391), der endnu i Sogn i formen *Gjesa* er et brukelig kvindenavn. Et mere bortgjemt, men ikke mindre interessant eksempel, som prof. Hægstad har gjort mig opmerksam paa, er *Alein* DN. VIII, 112 (1329), skrevet *alein* og av Fritzner opfattet som appellativ ("först har munken Alein efter raad av sine andre

brödre tat to laksenöter, og siden har abbeden etc."): dette er det latiniserte ags. *Alanus* (sml. *Kolbeinn: Colbanus*). Da fremmede kilder undertiden citeres, kunde det ikke ha skadet, om der under det 1 gang forekommende navn *Auđkell* var tilföiet en oplysning om at det i Elfrics festermen's liste fra aar 1023 (utgit med fascimile av Vic. club i Sagabook, Jan. 1906) forefindes i formen *Auđcetel*. Som verket foreligger, tör man trygt uttale den dom, at det vil bli et uomgjængelig nödvendig hjelpemiddel for alle dem, som beskjæftiger sig med norsk-islandsk sprog og historie; dets betydning for vor stedsnavnforskning har anmelderen selv under utarbeidelsen av femte bind av "Norske Gaardnavne", hat anledning til at erfare.

Hjalmar Falk.

H. Logeman, Tenuis en media. Over de Stemverhouding bij Konsonanten in Moderne talen met een Aanhangsel over de fonetiese verklaring der Wetten van Verner en Grimm. (Université de Gand. Recueil de Travaux publiés par la faculté de philosophie et lettres. 36:me fascicule.) Gand 1908.

Uttrykkene *Tenuis* og *Media* bruker forfatteren av nærværende avhandling i videre betydning end almindelig, nemlig som navn for alle de lyd som ellers kaldes henholdsvis *ustemte* og *stemte*, altsaa ikke bare om *p—b, t—d, k—g,* men ogsaa om *f—v, s—z, þ—đ* o. s. v., og det maal han har sat sig i sin boks förste del er at bevise, "at stemmen *ikke* utgjör hovedforskjellen mellem tenuis og media", men er noget sekundært.

Forfatterens bevisförelse er i korthet fölgende: For det förste kan tennes og mediæ uten vanskelighet adskilles i hvisket tale, hvor der jo ikke findes nogen "stemme", for det andet er det et faktum, som længe har været kjendt, at der ogsaa findes ustemte mediæ, som allikevel adskilles fra tennes. Dansk *b* i *bære* og fransk *p* i *père* uttales begge uten stemme og er dog forskjellige; altsaa kan ialfald i dette tilfælde forskjellen ikke bero paa "stemmen". Da der altsaa utvilsomt findes ustemte mediæ som dog vedblir at være mediæ, ligger det nær at slutte at der ogsaa maa findes stemte tennes som dog vedblir at være tennes, og forfatteren mener da ogsaa oftere at ha hört slike stemte tennes, der efter hans erfaring er langt hyppigere end man tror.

Forfatteren gjennemgaar nu i en lang række paragraffer disse lyds forekomst i de germanske sprog og fransk. Hvad for det förste *mediæ* angaar, saa söker han at vise at det ikke gaar an

saadan uten videre at si f. eks. at de danske er ustemte og de franske stemte. Han mener oftere at ha hört stemte mediæ i dansk og omvendt ustemte i fransk. Det avhænger av tryk og tonehöide, saaledes at i ett og samme ord f. eks. *b* snart kan være stemt snart ustemt. Ved hjælp av en stor mængde eksempler söker han at vise at en indlydende media er stemt naar foregaande stavelse har *höitone*, men at den er ustemt naar foregaaende stavelse enten er ubetonet, eller ialfald har *lavtone*. I et eks. som fransk *il s'appelle Lebon* skal saaledes *b* være stemt hvis den höie tone falder paa stavelsen *Le*, men ustemt hvis den falder paa *bon*.

Paa dette punkt er nu forfatterens eksempler vanskelige, for ikke at si umulige, at kontrollere, da de for störste delen bestaar i hvad han ved forskjellige leiligheter *har hört*, ofte i forbigaande, paa gaten, i en omnibus, et selskap, teatret o. s. v. Og selv om han anförer nöiagtig aar og datum da han hörte vedkommende lyd, saa indeholder jo en saadan angivelse intet bevis for læseren saaledes som henvisninger til bind og side av en bok. Vi faar saaledes vistnok vite at forf. i august 1904 hörte en samtale mellem to pariserinder om en ring, og at ved den leilighet ordet *bague* stadig blev uttalt med ustemt *b*; likesaa at han ved en leilighet hörte i dansk *min bordkavaler* uttalt med höitone paa *min* og stemt *b*, o. s. v.; men uagtet alt dette kan være interessant nok, maa det allikevel indrömmes at det forelöbig staar som postulater og ikke som beviste fakta. Forfatterens hovedhensigt er imidlertid her ikke saa meget at bevise at f. eks. stemte mediæ kan findes i dansk og ustemte i fransk, som at slaa fast det faktum at mediæ kan miste stemmen uten derfor at bli til tenues.

Likesom nu mediæ kan miste sin stemme under stigende tone, d. e. naar foregaande stavelse ikke har höitone, saaledes kan ifölge forf. tenues faa stemme under synkende tone. Saaledes kan i fransk *Ton père l'a bien compris p* i det sidste ord faa stemme, hvis höitonen falder paa *com*, og da höitonen er fremherskende baade i engelsk, tysk, hollandsk og dansk, er indlydende stemt tenuis efter forfatterens observationer ogsaa meget almindelig i disse sprog i ord som eng. *daughter, water, little, baker, hawker, moping*; tysk *Lampe, lumpig, Funke*; dansk *dukker, sukker, tarteletter, skuffelse*, og det vel at merke uten at gaa over til *b, d, g, v*.

Forfatteren kommer derfor til det slutresultat (§ 171) at "mediæ kan forekomme uten stemme uten at bli til tenues; tenues kan forekomme med stemme uten derfor at bli til mediæ"; men selvfölgelig gives der — som sproghistorien viser — ogsaa tilfælde hvor skridtet tages fuldt ut, saaledes at mediæ blir til tenues, og omvendt, noget som selvfölgelig ikke trænger noget bevis.

Men siden altsaa stemmeforholdet ikke er avgjörende for forskjellen mellem tenuis og media, hvori ligger da forskjellen? Som bekjendt er dette ikke det förste forsök paa at finde denne forskjel i noget andet end stemmeforholdet. Man vil erindre at Sievers i 1:ste

utgave av sin *Lautphysiologie* gjorde et försök paa at finde forskjellen i *intensitets*-graden, og derfor adskilte de to klasser lyd som *fortes* og *lenes*, noget han dog opgav igjen allerede i 2:den utgave. Forf. er da ogsaa paa det rene med at denne fortis-lenislære ikke lar sig gjenoplive, og han har derfor utpönset en ny forskjel, nemlig i de to lydklassers *resonans-rum*. Betragter man nemlig leppene under uttalen av *b* og *p*, saa finder man ifölge forf., at "leppene ved *p* er mere tilbaketrukne, eller idetmindste er strammere spændt end ved *b*." Ogsaa ved uttalen av de övrige tenues, som *t*, *k*, *þ*, *s*, föler man en lignende stramning i tungen, som mangler ved mediæ. Og med denne stramning er forbundet en större "anslag-overflate" (*aanslag-oppervlakte*), og "her er vi naadd til lydens egentlige væsen, ti den forandrede artikulation betegner et andet resonans-rum". Denne forklaring ligger ikke langt fra den som gives av dr. E. Meyer i *Englische Lautdauer* og i en artikel *Gespannt-Ungespannt* i *The Modern Language Quarterly VII*, hvor forskjellen forklares som beroende paa den forskjellige muskelspænding. Hvis det nemlig er saa at den större anslag-overflate er en fölge av den sterkere muskelspænding, saa er de to forklaringer identiske; men forf. antar dog at videre undersökelser vil vise at anslag-overflaten og muskelspændingen er uavhængige av hverandre, og i saa fald falder de to forklaringer ikke sammen. En anden fonetiker, Herzog i *Die neueren Sprachen XIII* finder hovedforskjellen mellem tenuis og media "i det faktum at ved mediæ brystmusklerne sammentrækker brystet, ved tenues ikke, eller ikke helt."

Hvilken av disse forskjellige forklaringer er nu den rette? Efter min mening, ingen av dem, fordi de alle söker forskjellen hvor den ikke er at finde, nemlig utenfor stemmeridsen. Forf. vil antagelig ikke benegte at strupehodet med stemmeridsen er menneskets vigtigste taleredskap, og allerede dette faktum skulde, forekommer det mig, gjöre det indlysende at dette taleredskaps virksomhet ikke kan være noget sekundært. Da strupehodet er, saa at si, den förste stasjon som luftströmmen passerer, saa er det nödvendigvis ogsaa her den förste lydinddeling foregaar, og de store lydkategorier dannes. Det næste avgjörende moment er mundkanalens form: aapen, trang, eller lukket, og herpaa beror inddelingen i vokaler, spiranter og lukkelyd. Först i tredje række kommer resonans-rummets störrelse og form, som blot skaper forskjellige lyd-nuancer. Tar vi f. eks. en *s*-lyd, saa avgjöres det allerede idet luftströmmen passerer stemmeridsen, om det blir en stemt eller ustemt lyd; ved tungens nærhet til ganen avgjöres det at det blir en spirant, men om den trange aapning ligger litt længere fremme eller litt længere tilbake i munden, er forholdsvis uvæsentlig; ti derved frembringes bare forskjellige nuancer av *s* (dentalt, alveolært, supradentalt, kakuminalt), men de erkjendes alle som *s*-lyd. Fölgelig kan forskjellen paa tenues og mediæ som

lydkategorier betragtet umulig ligge hverken i brystmusklene eller resonans-rummet, men maa ligge der hvor lydkategorierne bestemmes, nemlig i stemmeridsen. Nu pleier man i praksis uheldigvis at opstille bare to slike lydkategorier, nemlig *stemt* og *ustemt*, og det er netop dette som volder hele ulykken. Idet man nemlig gaar ut fra bare disse to hovedkategorier, og saa i enkelte sprog finder "mediæ" uten stemme, saa slutter man — og fra dette utgangspunkt er denne slutning logisk nok — at stemmen ikke er noget væsentlig for mediæ. Nei, dersom man ved "mediæ" forstaar alle de lukkelyd som i skrift betegnes ved *b*, *d*, *g*, saa har man ret. Men det er fonetisk likesaa urigtig at slaa alle disse lyd sammen under ett navn, som det vilde være ved *b*, *d*, *g*, at forstaa baade lukkelydene og spirantisk *b*, *d*, *g*, og saa si at mundlukke heller ikke er noget karakteristisk for mediæ. Enhver vet at navnet "spirantisk b, d, g" kun er en nödhjælp fordi intet bedre navn staar til raadighet, og paa samme maate er uttrykket "ustemt (el. reduceret) media" ogsaa blot en nödhjælp man tyr til i mangel av et bedre navn. Ti "ustemte mediæ" danner i virkeligheten en selvstændig kategori ved siden av de virkelige tenues og mediæ, og karakteriseres likesom disse ved en bestemt form av stemmeridsen. Til hver saadan svarer nemlig i virkeligheten en bestemt lydkategori, og spörsmaalet er da hvor mange forskjellige former av stemmeridsen vi kan adskille. Jespersen adskiller fem, og flere har ialfald ingen praktisk betydning. Disse er: 1) fast tillukning; 2) lös tillukning, saa luftströmmen frembringer vibration (stemme); 3) halv aapning, saa luftströmmen kan passere uten at frembringe stemme, medens der dog frembringes en svak friktion; 4) fuld aapning, saa luften passerer ganske uhindret; 5) fast tillukning av den eg. baand-ridse, men aapning av den bakenfor liggende bruskridse, saa luften passerer gjennem denne og frembringer en hörlig friktion (hvisken). Til hver av disse svarer nu en egen lydkategori, nemlig: 1) dansk stöd o. s. v. 2) stemte lyd, herunder alle egte mediæ; 3) de "ustemte mediæ"; 4) ustemte (pustede) lyd, herunder tenues; 5) hviskelyd. Det vil nu være klart at det karakteristiske og derfor væsentlige for disse forskjellige kategorier netop ligger i stemmebaandenes stilling. Det væsentlige for klasse 2 er vibrerende stemmebaand, altsaa stemme, og det væsentlige for klasse 3 er halv-aapen stemmeridse, altsaa ikke stemme, men en svak friktion i stemmeridsen. Det gaar derfor ikke an at slaa disse to klasser sammen, og si at stemmen er noget uvæsentlig. Likesaa godt som man kalder lydene av klasse 3 for "reducerede mediæ", kunde man kalde dem "reducerede tenues", da de i virkeligheten staar midt imellem begge, og paa grund av den manglende stemme endog nærmere de sidste. Naar man kalder dem reducerede el. ustemte mediæ, saa kommer det av at de er bedst kjendt som saadanne, særlig i dansk; men som det nedenfor skal vises, forekommer de ogsaa i norske dialekter som reducerede tenues. De

er nemlig i begge tilfælde overgangslyd, enten fra mediæ til tenues eller fra tenues til mediæ. Men for at forstaa den rolle disse lyd spiller, maa vi klargjöre for os hvad der foregaar ved uttalen av lydkategorierne efter klasse 2 og 4.

For at begynde med den sidste, hvad finder vi nu naar vi analyserer en ustemt lyd som *p* el. *s*? Först og fremst aapen stemmeridse, som tillater luftströmmen fra lungerne uhindret at komme ind i munden. Derfor er der heller ingen fölelse av stramning i brystmusklerne, men dette er en sekundær fölge av den aapne stemmeridse og har intet med lydens væsen at gjöre. Men saasnart denne sterke luftström kommer ind i munden, fremkalder den motstand av de bevægelige taleorganer, en motstand som staar i forhold til luftströmmens styrke. Derav en fölelse av stramning i tunge eller lepper, men denne er atter en fölge av den sterke luftström og er ikke noget primært. Til et typisk *p* hörer derfor: aapen stemmeridse, sterk luftström resp. lufttryk, kraftig tillukning av leppene. Ved mundlukkets ophævelse fremkommer da naturlig et pust, hvorfor et typisk *p* av naturen er aspireret. — Til en lyd av klasse 2 derimot kræves först og fremst stemme, hvorfor stemmebaandene lægges löst mot hverandre, saaledes at luftströmmen kan sætte dem i vibration. Her faar altsaa luftströmmen et arbeide at utföre allerede i selve stemmeridsen, og herav kommer naturligvis den fölelse av spænding i brystmusklene som Herzog anser for det væsentlige ved mediæ, men som jo blot er en fölge av den motstand luften stöter paa i stemmeridsen. Fölgen herav er igjen at dens kraft er betydelig nedsat naar den kommer ind i munden, og nogen större motstand av de bevægelige taleorganer her er derfor heller ikke nödvendig. Mangelen paa stramning ved stemte lyd er derfor likesaa litt noget primært, som stramningen ved de ustemte; den er bare en fölge av den svakere luftström eller det svakere lufttryk. Til et typisk *b* hörer derfor: vibrerende stemmeridse, svak luftström i munden, lös tillukning av leppene.

Begge disse kategorier av lyd kræver imidlertid en ganske betydelig kraftutfoldelse; ti skjönt der ved frembringelsen av mediæ er en svak luftström i munden, saa skal der jo en ikke liten kraft til for at sætte stemmebaandene i vibration. Men i ethvert sprog er der en viss stræben efter lettelse i uttalen, hvor en saadan kan ske uten fare for forvekslinger, og det er netop tilfældet ved uttalen av disse to lydkategorier. Hovedsaken for hvert enkelt sprog er at de to lydklasser ikke forveksles, ikke at hver enkelt kommer frem i sin fulde eiendommelighet. Et sprog som anvender fuld kraft paa den ene klasse lyd, kan tillate sig nogen lettelse ved den anden. Derfor ser vi ogsaa at f. eks. dansk, som anvender megen kraft paa sine tenues, kan tillate sig at anvende mindre kraft paa sine mediæ, og derfor indsparer den kraft som trænges til at frembringe stemme; resultatet er lyd som man vistnok kalder ustemte mediæ, men som, efter hvad der ovfr. er utviklet, i virke-

ligheten er en ny lydkategori. Omvendt ser vi at fransk, som anvender liten kraft paa sine tenues, ikke kan tillate sig nogen lettelse ved uttalen av mediæ, hvorfor disse altid er egte, stemte mediæ.

Jeg maa derfor betragte prof. Logeman's forsök paa at finde en ny forskjel paa tenuis og media for likesaa forfeilet som tidligere forsök, og hvis hans bok ikke hadde indeholdet noget andet end dette forsök, vilde jeg overhodet neppe ha omtalt den, saa meget mere som de grunder jeg har anfört mot ham, aldeles ikke indeholder noget nyt. Den rette forklaring er i virkeligheten for længe siden git av prof. Jespersen i hans Fonetik kap. XIV om strupehodet, særlig i §§ 233–34, 238–42, 263–68, og det er mig i det hele en gaade at man efter at ha læst Jespersens grundige og klare fremstilling kan föle trang til at söke efter en ny forklaring. — Men heldigvis indeholder Logeman's bok andre ting, som baade er interessantere, og efter min mening langt vigtigere, end det der for ham selv staar som hovedsaken.

Hertil hörer for det förste hans betragtninger over *stavelsedeling*. Som bekjendt har der gjort sig gjældende forskjellige meninger om hvorvidt konsonanten i ord som *dagen, leben, father* o. lign. hörer til förste eller anden stavelse. Jeg har selv i min Englische Lautlehre[2] § 45 uttalt som min mening: "Eine bestimmte silbengrenze gibt es ebensowenig im englischen wie im deutschen ... in der natürlichen rede macht man keine pause, und der konsonant gehört daher phonetisch zu beiden silben". Jeg tror nu Logeman har ret naar han mener at dette kun gjælder naar baade eftertryk og höi musikalsk tone (altsaa hvad vi alm. kalder *höitone*) ligger paa förste stavelse; hvis enten en av de to aksenter eller begge ligger paa anden stavelse, indtræder der en ganske liten pause foran konsonanten, og denne hörer fölgelig til anden stavelse. Men herav fölger videre, at bare i förste tilfælde staar konsonanten virkelig indlydende; saasnart der indtræder en, om nok saa liten, pause foran konsonanten, blir den i virkeligheten en fremlydskonsonant. Videre söker forf. at gjöre det trolig — og jeg mener der er meget som taler for at han har ret — at en tenuis som kommer efter en höitone, er tilböielig til at faa stemme, altsaa gaa over til en media, som igjen under synkende tone kan utvikles videre til en spirant. Saaledes forklarer han netop overgangen i dansk fra opr. *p, t, k* til *b, d, g* i ord som *löbe, vide, bage,* norsk *löpe, vite, bake*. Denne overgang skulde saaledes være en fölge av sprogets overgang fra lavtone, som endnu er den herskende i norsk, til höitone. Jeg vil ikke si at der er levert fuldt bevis for denne forklaring. Men der er ialfald en omstændighet som synes at peke i samme retning. Der er, som bekjendt, endel norske dialekter, især paa landets sydkyst, hvor den samme overgang fra *p, t, k* til *b, d, g* har fundet sted. Man har tildels forklaret dette som dansk paavirkning; men det synes uforklarlig at

dansk skulde ha virket mere her end for eks. i de vikske maal, hvor samkvemmet med Danmark vel har været större. Og aldeles uforklarlig blir denne "danske paavirkning", naar vi finder denne samme konsonant-overgang ogsaa i Helgeland, hvor den dog ikke er fuldt gjennemfört, idet resultatet ikke er fuldstændig stemt *b, d, g,* men hvad der beskrives som en mellemting mellem ustemt og stemt kons. Det er höist rimelig at denne "mellemting" ikke er andet end "reducerede mediæ", eller som de i dette tilfælde heller burde kaldes "reducerede tenues", og at de uttales med halv-aapen stemmeridse og svak luftström. Nu er det interessant at netop i disse dialekter hersker höitonen, og der synes derfor virkelig at være en sammenhæng mellem disse to fænomener.

I sidste del av boken optar forf. Grimm's og Verner's lov til fornyet prövelse efter de av ham i förste del vundne resultater. Jeg tör imidlertid ikke indlate mig paa nogen bedömmelse av denne dels indhold. Jeg vil derfor til slutning blot bemerke at selv om forfatterens nye forklaring av forskjellen paa tenuis og media ikke holder stik, saa indeholder boken allikevel saa mange interessante iagttagelser og synspunkter som er uavhængige av denne forklaring, at den maa betegnes som et betydningsfuldt arbeide og en værdifuld berikelse av den fonetiske literatur. Kun skade at den er skrevet paa hollandsk, hvilket vel for en stor del gjör den til en lukket bok her i Norden.

Fredriksstad novbr. 1908.

Aug. Western.

Edu. Sievers: Zur technik der wortstellung in den Eddaliedern I. Leipzig. Teubner. 1909. [Særtryk af Abhandl. der phil.-hist. kl. der kgl. sächs. gessch. der Wissensch. XV]. Mk. 1.60.

Der er i de senere år fremkommet en hel del afhandlinger om den gamle metrik og metriske spörsmål, hvor også versets inddeling og ordstilling er gjort til genstand for indgående undersøgelser, således, for blot at nævne to, Wencks store afhdl. i Beiträge, Neckels påvisninger i Beiträge zur Eddaforschung. Nu har da også grundlæggeren af den videnskabelige metrik igen taget ordet, men i noget anden retning end för, idet han i nærværende afhandling, der betegnes som I, tager versteknikken med hensyn til ordstilling op til behandling. Af en mand som Sievers vænter man altid meget, og man bliver i så henseende heller ikke skuffet i dette tilfælde. Genstanden for undersøgelsen er her: pladsen for verbum finitum i linjen eller en linjegruppe, og forholdet mellem verbets stilling i linjen og sætningen. Undersøgelsen føres, på

grundlag af eddadigtene, på en meget indgående måde, dog således, at det kun er verbets stilling i simple *afhængige* sætninger, som ved et særligt indledende ord er betegnede som sådanne, der benyttes. Efter nogle indledende bemærkninger om linjens øvrige bestanddele (andre end indledningsordet og verbet), som forf. betegner med ordet 'last', giver han en skematisk-systematisk oversigt over forholdet (A) i ljóđaháttr, (B) i málaháttr og (C) i fornyrđislag. Resultatet bliver, at verbet viser sig i reglen at stå i linjens slutning, når den er 'einlastig', i alle 3 versemål, — at 'lasten' kun i ljóđaháttr kan sættes foran indledningsordet osv. Efter alt dette mener forf. at kunne slutte, at den metriske form ikke alene overhovedet har udøvet betydelig indflydelse på ordstillingen, men også at denne indflydelse har været meget betydelig i bestemte retninger, der talmæssig lader sig påvise. Forf. udtaler, at han håber senere at kunne göre rede for, hvilken betydning alt dette kan have for kritikken (særlig alderskritikken) af Eddadigtene. Spörsmålet er således meget interessant, og man må med spænding imødese de — forhåbenlig snart — følgende afhandlinger, hvortil der her hentydes. Her er der ingen grund til at komme nærmere ind på enkeltheder; det hele må læses i sammenhæng.

Af interesse er det at se, at prof. Sievers — på to punkter — tager afstand fra sine tidligere meninger; således opfatter han nu en linje som *es* (*hann*) *vaknađi* ikke, som för, som ×(×) ⏓́ ⏑̀ ⏑ (ɔ: C-form), men som ×(×) ⏓́ ⏑ ⏑̀ (ɔ: B-form); det forekommer mig dog at være ret tvivlsomt, hvorvidt dette er at foretrække. Jeg ved ikke om det kan støttes ved betoninger af sådanne ord som *Vafþrúđnir*, der åbenbart (ialfald i ljóđaháttr) er at betegne som ⏓́ — ⏑̀, ɔ: med stærk (bi)tone på sidste stavelse. Det andet punkt, hvor forf. gör en anden opfattelse gældende, er spörsmålet om, hvorvidt det er rigtigt at udskyde ubetonede små ord (pronn., og lign.) eller trække dem (ord som *ek*, *es*) sammen med andre ord; han mener at dette ikke bör göres, undtagen i enkelte tilfælde. Her kan jeg ikke følge prof. Sievers og kan i så henseende henvise til nogle bemærkninger af mig i et følgende hæfte af dette tidsskrift.

København i maj 1910.

Finnur Jónsson.

Ordforskning i den äldre Eddan.

dýr.

Strofen 20 i Vǫlundarkviþa lyder:

Sat hann, ne hann svaf, avalt
oc hann sló hamri,
vel gorđi hann heldr
hvatt Níþaþi.

Drifo vngir tvęir
a d ý r siá
synir Niþaþar
i Sęvarstaþ.

Uttrycket *adýr* har uppfattats på olika sätt. Lüning läser *á dyr* och menar, att *dyr* skulle betyda 'dörr'. Denna eller väsentligen denna uppfattning har antagits av åtskilliga forskare. Så vilja Wisén i Hjeltesångerna i Sæmunds Edda s. 36, Bugge i Norrœn Fornkvæđi samt Detter-Heinzel läsa *á dyr*; Hildebrand i sin Edda-upplaga och Hildebrand-Gering *á dyrr*. Wisén anser meningen vara: "de [gossarna] kommo till dörren att se (nämligen Völunds arbeten)", och Bugge anf. arb. s. 406 har samma åsikt: "de ilede til døren (smidjens dør) for at sé (hvad der var indenfor)".

Dessa sins emellan väsentligen överensstämmande uppfattningar kunna icke vara riktiga.

Cod. reg. har *dýr* med längdtecken. Ordet "dörr" heter i denna handskrift, såsom Bugge framhåller, *dyrr* (icke *dyr*). För att här kunna översätta "dörr" måste man således emendera *dýr* till *dyrr*. Dessutom väntar man framför "dörr" i detta sammanhang alldeles icke prepositionen *á* (Cod. reg. *adýr*), hvilket även Detter-Heinzel beaktat. De anse sig nämligen behöva framhålla: "*Á dyr siá* scheint hier so viel als *í dyr siá*, durch die thür ins innere des hauses sehen" (Kommentar s. 296).

Det är väl dessa omständigheter, som bestämt Sijmons i Die lieder der Edda (1888) samt Finnur Jónsson i Edda-

lieder (1888) och i Sæmundar-Edda (1905) till att bibehålla *á dýr*, läsarten i Cod. regius.

Finnur Jónsson giver, så vitt jag ser, ingen tolkning av detta *á dýr*. I sitt större glossar, som utgivits såsom andra delen av den av Sijmons och Gering publicerade Edda-upplagan, upptar Gering uttrycket *á dýr* med frågetecken under *dýr* 'tier'.

Det synes mig vara givet, att man bör bibehålla utan emendation läsarten *adýr* (*á dýr*) i Cod. regius, men detta *dýr* kan icke betyda 'djur'. Det har ju icke omtalats, att några djur funnos hos Vǫlundr, hvilka gossarna skulle vilja se på. I strofen 17 yttrar väl drottningen med tanke på Vǫlundr:

> Amon ero ægo
> ormi þeim enom frána.

Men detta *ormr* är att fatta som ett okvädinsord, använt om Vǫlundr själv, och härpå kan *dýr* i str. 20 dock icke syfta, så att med *dýr* i själva värket skulle menas Vǫlundr. Detta är tydligen icke häller Sijmons' mening. Han hänvisar vid *adýr siá* endast till det av honom i noten anförda stället ur Þiþrikssaga. Här omtalas, att Niþuþs söner komma till Vǫlundr och bedja honom smida dem pilar. Vǫlundr vägrar till en början att göra det, men lovar sedan villfara deras begäran, om de komma till honom "ǫfgir" (gående baklänges), när nyfallen snö kommit. Detta sker, och Vǫlundr mördar gossarna. Sedan heter det: "Þenna dag eru horfnir konungs synir, ok veit engi hvert þeir hafa gengnir verit. Konungr hyggr at þeir munu farit hafa i skóg at veiþa fugla ok d ý r eþa í fiaru at fiskafangi".

Jag vet icke, om Sijmons tänkt på detta i Þiþrikssagan förekommande, av mig spärrade *dýr*, vid sin uppfattning av *adýr* i vår strof.

I fall så är, kan jag alldeles icke ansluta mig till hans mening.

Dessa två uttryck kunna icke hava något med hvarandra att göra. I Vǫlundarkv. står ju *adýr* på det ställe, där det omtalas, att gossarna värkligen gingo till Vǫlundr, som satt i Sævarstǫþr. I Þiþrikssagan åter omtalas först gossarnas besök hos Vǫlundr, och sedan tillägges blott, att konungen, när man saknade dem, trodde (men utan grund), att de givit sig ut i skogen för att jaga fåglar eller (fyrfota) djur, eller att de gått för att fiska.

Hvad gossarna ville se hos Vǫlundr enligt Eddadikten, är naturligtvis, såsom redan andra framhållit, de klenoder eller andra konstnärliga saker, som Vǫlundr förfärdigade; jmf. dels det just i strofen 20 stående *vel* (= *vél*) 'kunstverk', dels att det i nästa strof omtalas, att gossarna tyckte, att det de fingo se, var "rött guld och klenoder" (*gvll rꜹtt oc gorsimar*).

Jag bibehåller därför som sagt läsarten *adýr* (*á dýr*), men jag översätter *dýr* icke med 'djur' utan med 'dyrbarheter, klenoder'.

I fsv. användes ett från adjektivet *goþer* 'god' utgånget substantiv *goþ* 'egendom, gods', hvilket egentligen är nom. ack. sg. och pl. neutr. av adjektivet och motsvarar de gotiska formerna sg. *gōþ* pl. *gōda*. Ordet finnes i Västmannalagen och Upplandslagen (Siljestrand Ordböjningen i Västmannalagen I, 60). Även i Eddan förekommer ett exempel på subst. *góþ*, nämligen i uttrycket *Meniu góþ* Sigurþarkv. III, str. 52; *góþ* här 'schätze, vermögen' [1]). *Gōþ* är en bildning sådan som de allbekanta substantiven isl. fsv. *diūp* 'sted hvor der er dybt, meget vand', isl. *full* 'bägare' etc., utgångna från adj. *diúpr*, *fullr* etc. Liksom man till adj. *góþr* 'god' havt ett substantiv *góþ* egentligen 'det goda', sedan

---

[1]) Jmf. även fsv. nsv. subst. *godz gods*, som egentligen är gen. sg. av adjektivet *goþer*. I uttryck sådana som *mykit godz* var *godz* ursprungligen gen. partitivus, men senare likställde man *mykit godz* med t. ex. *mykit fa*. dvs. att man fattade *godz* såsom en oböjd form.

'egendom, skatter', så har man — menar jag — till adjektivet *dýrr* 'dyrbar' havt ett substantiv *dýr* egentligen 'det dyrbara', sedan 'dyrbarhet, klenod'.

Man bör alltså översätta stället 'för att se på dyrbarheterna (klenoderna)'.

gaglviþr.

Str. 41 i Vǫluspá lyder enligt Cod. regius:

Sat þar a hǫgi
oc sló hǫrpo
gygiar hirþir
gladr eᴄþęr.
gól vm hanom
igagl viþi
fagr rǫdr háni
sa er fialaʀ heitir.

I st. f. *igagl viþi* i versraden 6 har Hauksbok *igalguiði.*

Detta uttryck har blivit rätt mycket diskuterat.

I Norrœn fornkvæđi s. 7 följer Bugge läsarten i huvudhandskriften (Cod. reg.), men i Tillæg og rettelser s. 390 till samma skrift ändrar han mening och vill följa läsarten i Hauksbók. På sist anf. st. heter det: "*í gaglviði* synes mig nu mistænkeligt: nogle forklare det ved "i luften", men dette har ikke tilstrækkelig analogi i folkelige digte, og det er mindre naturligt at hanen siges at gale i luften; andre "i fugleskoven", men *gagl* kan ikke i en saadan forbindelse bruges for fugl i almindelighed, og "den skov hvori gaaseunger holde til" passer ikke. Jeg tror nu at *í gálgviði* i H(auksbók) er det rette: "i galgetræet", d. e. i det træ, som var galgen, hvori Odin ... hang, i Yggdrasel". — Bland dem som tolkat *í gaglviði* med 'i fågelskogen', är även Egilsson; han översätter nämligen *gaglviþr* med "silva aviaria, silva avibus plena".

Bugges förslag att upptaga läsarten *í galgviði* har knappast funnit anslutning. Blott med reservation yttrar Svend Grundtvig i Sæmundar Edda s. 186, att *gálgviði* "måské" är att föredraga framför *gaglviði.* Däremot bibehålles läs-

arten *í gaglviði* (i Cod. reg.) t. ex. av Hildebrand Die lieder der älteren Edda (1876), Sijmons (1888), Finnur Jónsson Eddalieder (1888), Detter och Heinzel (1903), Hildebrand-Gering (1904), Finnur Jónsson Sæmundar-Edda (Reykjavík 1905).

Det är utan tvivel på goda grunder, som nästan alla utgivarna följa läsarten i huvudhandskriften (*í gaglviþi*), ty, i fall nu *gaglviþi* skulle beteckna Yggdrasill, så inser man ej, hvarför hanen skulle sitta i världsträdet. Bugges försök anf. st. att förklara det påfallande häri kan ej anses göra till fyllest.

Emellertid kan den översättning, som man brukar giva av *í gaglviþi*, icke vara riktig. De flästa vilja i likhet med Egilsson tolka ordet såsom 'fågelskog'; så översätter Fritzner[2] *gaglviþr* 'skov hvori fugle har tilhold'. Gering så väl i större som i mindre glossaret 'vogelwald, wald in dem vögel nisten'. Så ock Hægstad och Torp Gamalnorsk ordbog. Detta är dock tydligen otillfredsställande. *Gagl* betyder 'gåsunge', icke 'fågel' i allmänhet. Så vitt jag förstår, är det dock något helt annat, när man i kenningar kan använda sådana sammansättningar som t. ex. *gǫgl Gunnar systra* (Helg. Hund. II, 7) 'Gunns systrars gåsungar' med den överförda betydelsen "likfåglar". Fastän med likfåglarna menas korpar eller örnar, som förtära lik, betyder *gǫgl* icke därför korp eller örn eller fågel i allmänhet. Bugge har alltså rätt i att *gagl* i *gaglviþr* icke kan betyda en fågel i allmänhet.

Att översätta ordet med "gås-skogen", är naturligtvis omöjligt. eftersom gäss icke bruka uppehålla sig i skogar, och denna översättning vill väl ingen giva.

Det är väl dessa överväganden, som föranlett Detter att i Anzeiger för IF. XI, 114 fatta *gagl-* i *gaglviþi* på ett helt annat sätt. Han menar, att *gagl* skulle hava uppstått ur **ga-vagl*, och han jämför isl. no *vagl* 'hanebjälke'; även *gaglviþr* skulle betyda 'hanebjälke'. En liknande uppfattning

framställes i Detters och Heinzels kommentar. Här anse författarna dock, att *ga-* i **gavagl* skall hava havt kollektiv betydelse, och att *gaglviþr* skall hava betytt "ein baum, d. i. ein senkrechter balken mit mehreren... querhölzern zum sitze der hühner bestimmt". Med rätta akcepterar Gering i sitt mindre glossar[3] icke denna uppfattning. Mot densamma tala på det bestämdaste två omständigheter: 1) I fall *gaglviþr* skulle betyda 'hanebjälke' eller 'bjälke med tvärträn', så borde den föregående prepositionen hava varit *á* (icke *í*); jmf. att man nu säger "sitta *på* (icke *i*) hanebjälken". 2) Hela situationen i str. 41 är förlagd utomhus; strofen börjar ju "Sat þar á haugi oc sló hǫrpo... glaþr Eggþér". Men hanebjälken sitter ju inne i huset. Under dessa förhållanden skulle hanen icke kunna sägas sitta över Eggþér och gala (*gól um hánum*).

Jag fattar *í gaglviþi* på följande sätt.

Det parti av Vǫluspá, som den i fråga varande strofen tillhör, vill framkalla en mystiskt-fantastisk stämning. Då strofen nu omtalar, att den glade Eggþér satt på högen och slog sin harpa, och att den fager-röde hanen Fialarr satt och gol över honom *í gaglviþi*, så väntar man snarast, att i *gagl-* resp. i *gaglviþi* döljer sig namnet på någon ört eller något träd, som ansågs hava särskilda krafter.

Första kompositionsleden *gagl-* är enligt min mening identisk med ags. *gagel* m, *gagelle gagille gagolle* f., som av Bosworth-Toller översättes "gale, sweet gale; myrica gale Lin." (på liknande sätt Sweet The Student's dictionary of anglosaxon). Ordet finnes även i andra västgermanska språk. Medelnederländskan har *gagel* med sammansättningarna *gagelbosch*, *gagelcruut* (Verwijs en Verdam). Mnt. *gagelkrût*. Diefenbachs Glossarium latino-germanicum upptar såsom översättning till myrtus *gagel*, *gagelboem, gagelbauem*. Alltjämt finnes i nyhögtyskan *gagel* 'myrica gale'.

I Norden användes numera, så vitt jag kunnat finna,

icke längre *gagel* såsom benämning på myrica gale, utan växten kallas nu, åtminstone i de flästa bygder, pors.

Denna växt (*gagel*, *pors*) användes under medeltiden i folkmedicinen. Så har Bosworth-Toller åtskilliga citat med *gagel*, hämtade ur O. Cockaynes "Leechdoms, wortcunning and starcraft" (1864—1866); jag anför blott följande: *nim þré leáf gageles* 'take three leaves of gale' — *genim gagellan . . . dó of ða gagellan* 'take gale . . . remove the gale'. Också *gagel-cropp* 'top or catkins of gale' finnes i samma skrift (*genim gagel-croppan* 'take catkins of gale'). Växtens användning i läkekonstens tjänst bekräftas av följande från Gregorius Omelien (1479) hämtade, i Verwijs och Verdams mnl. ordbok meddelade citat: "Die gaghelcrudes boem is getemperierder cracht, so dat die lede die ghequetset sijn mit sachticheit weder gheneest".

I de fornsvenska Läke- och örteböckerna omtalas flera gånger pors och dess goda medicinska värkan; se de i Söderwalls ordbok anförda exemplen. Även Feilberg upplyser i sin Jysk ordbog, att pors brukas som läkemedel.

Som bekant användes pors ofta under medeltiden vid ölbrygd i st. f. humle. Detta är orsaken till att det i vissa fornsvenska landskapslagar (SML., VGL. II) förbjudes att olovligen bryta pors. Härmed äro att jämföra fsv. *porstækt* 'insamling av pors, rättighet till porstäkt', fno. *porsbrot* 'handlingen at bryde og indsamle pors, adgang eller ret dertil' (DN.).

Liksom fnorskan använder kompositum *porsskógr* (och även *porsmýrskógr*) 'skog där pors växer, eller där man har rätt att bryta pors', så har den här avhandlade strofen kompositum *í gagl-viþi* 'i porsskogen, i skogen där pors växte'. Jag översätter alltså: "över honom gol i porsskogen den rödglänsande hanen . . ."

Då det heter att hanen gol över Eggþér, är det nämligen sannolikare, att senare kompositionsleden i *gaglviþr* bör fattas såsom betydande 'skog', än att det skulle betyda 'träd',

ehuru det är möjligt att översätta *gaglviþr* även med 'porsträd, porsbuske'; jmf. dels fsv. *porstræ* 'porsbuske' i uttrycket "mirtus thz ær porstræ" LB., dels det ftyska nyss anförda *gagelboem*.

Det i Hauksbók mötande *í galgviði* utgör troligen en genom metates av *gl* i *gagl-* uppkommen uttalsform av *í gaglviði* 'i porsskogen' (jmf. Noreen Aisl. gramm.[3] § 303, 3, Detters och Heinzels kommentar s. 59, i hvilka två skrifter betydelsen av *gaglviþr galgviþr* dock fattas på helt annat sätt än i denna min uppsats).

Sedan jag insett, att *gagl-* i *gaglviþr* betyder 'pors', observerade jag följande uttalande i IED. s. 187: "*gagl-viðr* ... explained by the commentators, a forest where there are wild geese, but perhaps better as the name of a plant, the sweet gale or bog-myrtle", till hvilket ställe hänvisas i den grimmska ordboken (under g a g e l). Vigfússon har alltså, åtminstone alternativt, tänkt sig, att *gagl-viþr* betydde 'pors'. Emellertid synes han senare själv hava förkastat denna tanke. I Corpus poet. boreale översätter han nämligen *í gagl-viþi* med 'in Gaggle-brake'. Ordet *gaggle* betyder såsom verb 'kackla', såsom substantiv 'kackel' eller 'gås-flock'. Något *gaggle* med annan betydelse finnes ej i The Oxford Engl. Dictionary. Alltså torde Vigfússon här mena, att *gagl-* skulle betyda 'kackel' eller möjligen 'gås (gåsflock)'.

gambanteinn, gambanreiþi, gambansumbl.

Gamban- förekommer såsom första led i sammansättningarna *gambanteinn*, *gambanreiþi* och *gambansumbl*. Den ursprungliga betydelsen av *gamban-* är emellertid alldeles dunkel. Så anmärker t. ex. Gering i sitt stora Edda-glossar vid ett av honom med frågetecken upptaget *gamban* n.: "Wort von unbekannter bedeutung (kraft? macht?").

De anförda komposita förekomma på följande ställen:

I den del av Skírnismál, där Skírnir söker förmå Gerþr att skänka Freyr sin kärlek, yttrar han str. 32:

Til holtz ec gecc
oc til hrás viđar
gambantein at geta,
gambantein ec gat.

Hárbarþr säger skrytsamt i Hárbarþslióþ str. 20:

harþan iotvn
ec hvgđa Hlebarđ vera,
gaf hann mer gambantein,
en ec vęlta hann or viti.

Det är uppenbart, att den t. ex. i Gerings större och även i hans mindre glossar givna översättningen 'zauberrute' väsentligen angiver den riktiga meningen av *gambanteinn*.

Gambanreiþi förekommer blott i Skírnismál 33, alltså i strofen näst efter den, som innehåller *gambanteinn*, nämligen i Skírnirs yttrande till Gerþr:

Reiþr er þer Oþinn,
reiþr er þer Asabragr,
þic scal Freyr fiásc,
en fyrinilla męr!
en þv fengit hefir
gambanreiþi gođa.

Man brukar översätta ordet med 'häftig vrede', och sammanhanget visar, att det måste hava betecknat något dylikt.

Blott i Lokasenna 8 finnes *gambansumbl*. Här säger Bragi till Loki, sedan denne återvänt till Ægirs gästabud efter att ha blivit bortdriven:

Sessa oc stađi
velia þer svmbli at
ęsir aldregi;
þviat ęsir vito,
hveim þeir alda scolo
gambansvmbl vm geta.

Gering översätter detta ord så väl i sitt större som i sitt mindre glossar 'grosses feierliches gelage'. Emellertid miss-

tänka Detter och Heinzel i sin kommentar, att ordet utgör skrivfel för *gamansumbl* 'glatt kalas'.

Olika förslag hava framställts att etymologiskt förklara och därigenom angiva den värkliga betydelsen av *gamban-*. Jag nämner följande.

Lüning vill i sin Edda-upplaga s. 236 förbinda ordet med högt. *gumpen* 'springen, hüpfen', schweiz. *gampiross* 'schaukelpferd' och nyisl. *gimbill* 'lam' — en etymologi, hvilken säkerligen ingen i våra dagar vill antaga.

Redan Rask sammanställer i Anvisning till isländskan s. 290 *gamban-* i *gambansumbl* etc. med ags. *gomban* 'skatt', utan att dock närmare angiva, huru han tänker sig förhållandet mellan orden. Försiktigare uttalar sig härom Vigfússon i IED., där han blott nämner, att *gamban* förekommer ett par gånger i ags. poesi i uttrycket *gamban gyldan* 'to pay a fee'; han anser emellertid *gamban-* vara "a dubious word", kanske med betydelsen 'costly'.

I sin skrift The home of the Eddic poems s. XIX anför Bugge bland exemplen på ags. låneord i Eddan även *gambanteinn* 'a twig with magic powers'. Han menar, att detta skulle hava lånats från ett ags. **gombantān* 'a treasure-twig', och att man efter *gambanteinn* sedan skulle hava bildat så väl *gambanreiþi* "referring to the wrath of the gods, which probably meant the anger called down upon one by striking him with a *gambanteinn*, or magic rod", som ock *gambansumbl* 'wonderfull banquet'.

Denna Bugges uppfattning kan dock omöjligen vara riktig.

I ags. har man icke något ord **gomban* el. dyl. med betydelsen 'treasure', och ej häller över huvud något **gombantān*. Det ags. ord som åsyftas, är *gombe* (*gambe*) f., men detta översättes så väl av Bosworth-Toller som av Sweet (i The student's dictionary) icke med 'treasure' utan med 'tribute'. Av detta ord anträffas några få gånger oblik kasus

gomban i uttrycket *gomban gyldan* 'erlägga tribut'; så anföra Bosworth-Toller *niéde sceoldon gombon gieldon and gafol sellan* 'needs must they pay tribute and tax'.

Men det är högst osannolikt, att man av ett ord med betydelsen 'tribut, avgift' och ett ord med betydelsen 'stav' skulle hava bildat ett kompositum (**gambantān*), som erhållit betydelsen 'treasure-twig' och sedan i allmänhet betydelsen 'trollstav'. Härtill kommer såsom en mycket viktig faktor, att, såsom nämnt, något ags. **gambantān* icke finnes, samt att över huvud lånande av ord från angelsaxiskan till isländskan i så stor utsträckning, som Bugge antar, är mycket problematiskt.

Man måste därför utan tvivel giva Gering rätt i hans påstående, att *gamban* är "ett ord med okänd betydelse". När Gering omedelbart efter detta yttrande tillägger "vgl. *gambra* 'grosstun, prahlen'", så lägger han säkerligen själv ingen vikt på denna sammanställning. Det är det nyisl. *gambra* 'to brag, bluster' (och *gambur* 'idle talk, boasting'), som åsyftas. Betydelsen av dessa nyisl. ord ligger tydligen vitt fjärran från betydelsen av *gamban* 'trolldom' i *gambanteinn*, och de kunna därför icke komma med i räkningen.

Jag fattar *gamban-* i *gambanteinn* på följande sätt.

Sammanhanget visar tydligt, att — såsom alla mena — *gambanteinn* betyder 'trollstav' el. något dylikt, och detta kompositum anträffas upprepade (tre) gånger, under det att de två andra komposita med *gamban-* anträffats hvartdera blott en gång. Vid behandlingen av *gamban-* har man därför skäl att utgå från *gambanteinn*.

Då *gambanteinn* har nyssnämnda betydelse, och då dess första kompositionsled (*gamban-*) har rätt stor ljudlikhet med isl. *gandr* 'trollmedel (zaubermittel)', ligger det nära att antaga, att orden på något sätt höra tillsamman.

Gamban-teinn har uppstått ur ett äldre **gand-band-teinn* 'zauberband-stab'.

Det isl. *gandr* betyder nämligen ursprungligen 'käpp', 'stav', särskilt den stav som häxor använde för att utföra sina trollkonster, och även den käpp på hvilken de företogo sina nattliga ritter (jmf. folktron om häxornas Blåkullafärder). Vidare användes *gandr* om trollmedel i allmänhet. Såsom första kompositionsled ingår ordet i *gandreiþ* 'ridande på gand'. Jmf. Fritzner i (norsk) Historisk tidsskrift IV, 164 ff., Ordbog² (gandr), Finnur Jónsson i Þrjár ritgjörðir sendar Páli Melsteð (Köpenhamn 1892) s. 23 (även Gerings större och mindre glossar [1]).

I norska bygdemål finnas alltjämt ordet *gand* 'et slags trolddom', det därav avledda *ganda* 'hexe, gjøre trolddom' och även flera sammansättningar med *gand-* till första kompositionsled. Så uppför Aasen *gandferd* 'følge af hexer eller onde aander, som tænkes at ride i luften' (= *jolereid*, *oskereid*), — *gandfluga* 'troldflue, fabelagtig flue som tænkes udsendt, for at stikke dyr eller mennesker' — *gandkjer* 'kar til trylledrik (?)' — *gandskot* 'et slags forhexelse' — *gandtrumba* 'tromme som hexemestere siges at bruge' — *gandeple* 'et slags meget sure æbler' — *gandvisa* 'tryllesang' — *gandoskja* 'æske med tryllemidler'. Dessutom upplyser Ross följande. *Gand* har i flera bygder fått betydelsen "arrighed = illska, trollskap". *Gand-* användes i åtskilliga adjektiva komposita såsom ett över huvud blott betydelsen förstärkande element, t. ex. *gandhard*, *-klok*, *-leid*, *-sur*, *-sterk* 'overmaade haard' etc. I flera substantiv, som användas för att beteckna elaka personer, brukas *ganda-* såsom första sammansättningsled, t. ex. *ganda-blaasa*, *-gris*, *-krabbe*, *-pose*, alla med bet.

---

[1]) Ordet *gandr* har uppstått ur ett äldre **ga-wandaʀ*, hvars senare led är väsentligen identisk med isl. *vǫndr* 'käpp', såsom oberoende av hvarandra Wadstein i IF. V, 30 och Kock i Ark. nf. VII, 344 f. insett. Av Bugge framställes i Aarbøger 1895 s. 132 en annan, men för mig osannolik etymologi av *gandr*. För övrigt är etymologien av *gandr* utan vikt för den här diskuterade frågan, ty i alla händelser uppfattades *gandr* redan i forntiden av den omedelbara språkkänslan såsom ett simplex.

'arrig og ondskabsfuld person'. — Även *gandunge* 'arrig, slem unge' finnes.

Vidare bör framhållas, att verbet *binda* och subst. *band* användas såsom de speciella uttrycken, när fråga är om att med övernaturliga medel förhäxa någon.

Så upptar Fritzner[2] *binda* med bet. 'binde en (paa overnaturlig maade), saa at han ikke kan røre sig eller foretage sig noget'. Bland de anf. exemplen må blott ett nämnas: "Theon batt þá (*illvirkiana*) viþ dyrin meþ bǿn einni saman" (Heilagr. II.).

I Bangs stora arbete Norske hexeformularer og magiske opskrifter (i Skrifter udg. af Videnskabsselskabet i Christiania 1902, II Historisk-filosofisk klasse s. 1 ff.) finnes ett helt kapitel (s. 150—178) om "Nøglerne—Binde—Klomse".

Här finner man många exempel på den i fråga varande användningen av verbet *binde* och subst. *baand* (*band*). Jag anför blott följande.

I nr 286 (s. 163) "At døve gand-skud" (Romedal c. 1780 och flerestädes från yngre tid) heter det:

— — — — — — —
Jeg skal dig ikke *binde*
hverken med reb eller line,
men med Guds magt
og Kristi kraft.

Här brukas alltså *binde* i ett formulär just mot "*gand*-skud".

Nr 284 (s. 162) "For magtstaalen hest" (Urskog 1815) lyder:

Nu fer jeg med min hest i veien ud,
karsk og sund
til marv og ben.
Møder mig
en avinds-mand slem,
da *binder* jeg
tand og tunge,
lever og lunge,
at de skal blive
under stenen tunge
og under berget *bunden*
og aldrig faa magt
paa dette kreatur.

Nr 290 "Ormen at binde" (Urskog 1815) börjar:

Jomfru Maria gav mig en linde,
hun bad mig, at jeg ormen skulde *binde.*
"Jeg *binder* hoved,
og jeg *binder* skallen,
jeg *binder* alt det, som paa dig monne være".

Nr 297 "At fjetre hest og mand" (Hadeland 1793 och flerestädes) lyder:

Jeg *binder* dig hest og mand
med samme ord og *baand,*
som vor Herre Kristus helvede overvandt
— — — — — — — — — — — —

Nr 301 "At afvende vrede" (Fron [Gbdl.] c. 1750 och annorstädes) lyder:

Jeg blæser i breden,
jeg vender vreden,
jeg ser dig i dine øine og over dit hoved,
jeg *binder* dig med blodige *baand,*
at du ikke skal være mig vred
eller led
mere end som Guds søn er Jomfru Maria led.

Till frågans ytterligare belysning erinrar jag även om seden att binda samman trollknutor. Så omtalas t. ex. hos Hyltén-Cavallius Wärend och Wirdarne I s. 442 f.:

"Domböckerna tala äfven om förgerning eller trolldom med förgernings-knuta eller trollknuta. En sådan förgerningsknuta hopbands af oskära naturting, hvilka sedan infördes i en annans gård eller fähus, och lades på något ställe, der de med sina onda tydor kunde verka på menniskoväsen och djurväsen .... Vid tinget med Konga härad, d. 3 Aug. 1618 bekände trollqvinnan Ingeborg Boges dotter ... "att hon hade lagt förgerning i fähusdörren för sin gårdqvinna Segret Månsdotter, hvilken straxt blef nummen och borttagen ... Item hafver hon ock bekännt, att hon sjelf sammankopplade den trolldomen, som Segret blef sjuk af, och att uti samma förgernings-knuta hafver varit solfvatråd och hare-ben af Bjerga-harar ..."

I nysvenskan äro *trolldomsband* och *trollband* brukliga ord. Så användas enligt Sv. akademiens ordbokssamlingar *trolldomsband* t. ex. av P. J. Pettersson (såsom översättning av det latinska *magicus nodus*), Sätherberg, Viktor Rydberg; *trollband* av Stagnelius, Atterbom, Lundegård. Även verbet

trollbinda förekommer. Också i danskan brukas *binde med trolddom* (jmf. t. ex. Feilbergs ordb. binde s. 75 a).

Så väl betydelsen av *gand* och dess mycket vanliga användning i komposita på *gand-* som ock bruket av *baand* (*band*) och *binda* såsom de så att säga tekniska uttrycken för att förhäxa synes mig synnerligen väl harmoniera med min härledning av *gamban-* ur **gandband* 'trolldomsband' ('zauberband').

I det äldre **gandbandteinn* förlorades *d* i interkonsonantisk ställning på vanligt sätt liksom i de bekanta *mun(d)-laug* etc., och sedan på detta sätt **ganbanteinn* uppstått, övergick *nb* genom partiell assimilation till *mb* liksom t. ex. i *alnbogi* > *almbogi*, **Gest unblinda* > *Gestumblinda* (Kock i Ark. nf. III, 180), alltså: *gambanteinn*.

Även i **gan[d]ban[d]wreiþi* skulle det senare *d* och i **gan[d]ban[d]sumbl* skulle det senare *d* eller ett därav utvecklat *t* ljudlagsenligt förloras. *Gambanvreiþi* kan ursprungligen hava betytt 'zauberband-zorn', dvs. genom trollmedel påhäxad vrede', och *gambansumbl* 'zauberband-gelage' kan ursprungligen hava syftat på att den drickande genom ölets kraft blev under ruset liksom förhäxad. Då emellertid i nynorskan *gand-* som första kompositionsled, såsom nämnt, ofta blott användes för att förstärka ett adjektiv (*gandhard* 'overmaade haard' etc.), så är det väl antagligare, att *gamban-* i fornspråket kunde användas med utblekt betydelse för att förstärka betydelsen av det ord, hvarmed det sammansattes. I så fall betyder *gambanvreiþi* 'väldig (fruktansvärd) vrede', *gambansumbl* 'väldigt (stort) dryckeslag'.

pl. *iviþir, iviþiur.*

Den andra strofen av Vǫluspá lyder i Cod. regius:

Ec man iotna
ár um borna
þa er fordom
mic fǫdda hofdo

nio man æc heima
nío iviþi
miot uiđ mǫran
fyr mold nedan.

Hauksbók har i st. f. *nío iviþi* läsarten *niu iuidiur*.

Mycket olika förslag hava framställts för att förklara *iviþi* (*iuidiur*). Jag nämner följande.

Lüning använder läsarten i Hauksbók och anmärker, att *íviþia*, som annars betyder 'riesin, waldbewohnerin', här tyckes betyda 'baum'. *íviþi* menar han vara neutrum eller "unorganisch gebildeter acc. pl. von einem nom. *íviðr*" med samma betydelse. Han förmodar att hvar och en av de nio världarna tänkes såsom ett särskilt träd, liksom världsträdets grenar.

I den rekonstruerade texten i Norrœn fornkvæði s. 1 använder Bugge läsarten *íviði*, men i Studier I, 491 noten förkastar han däremot denna läsart; han vill här läsa *íviþiur* 'jättekvinnor'.

Sijmons, Hildebrand-Gering, Detter-Heinzel läsa *íviþi*. I anslutning till Müllenhoff Deutsche altertumskunde V, 89 upptar Gering så väl i sitt större som i sitt mindre glossar *íviþi* n., som han, dock med frågetecken, översätter 'raum im weltbaum'.

Detter och Heinzel anse, att betydelsen 'räume im weltbaume' är "eine sehr unanschauliche vorstellung", och de anmärka: "Was *íuiþi* bedeuten kann, ist ganz dunkel".

Det kan tilläggas, att läsarten *íviþi* användes även av Möbius, Svend Grundtvig, Finnur Jónsson (1888. 1905); läsarten *iuidiur* däremot av Munch och (med översättningen 'sibyls') av Vigfússon i Corpus poet. boreale.

Av dessa korta notiser torde framgå, att betydelsen av *íviþi* (*iuidiur*) är "alldeles dunkel", och detta bekräftas av Fritzner[2], som upptar *íviþi* med frågetecken, och anmärker: "betydningen er vanskelig at finde".

När man som här har två mot hvarandra stående läsarter, och betydelserna av båda dessa läsarter äro högst omstridda, så torde det vara avgörande för frågans lösning, om man kan ådagalägga, att båda läsarterna i själva värket ut-

göra blott växelformer av väsentligen ett och samma ord, och att detta ord (dessa ord) finnes under väsentligen just samma former redan påvisat i den fornnordiska (isländsk-fornnorska eller fornsvenska) literaturen. Särskilt bör spörsmålet anses vara löst, i fall det i fråga varande ordet kan visas förekomma liksom här i Eddan i förbindelse med ett ord betydande "värld".

I fornsvenskan förekommer så väl ack. pluralis *inviþi* som pluralformen *inviþiur*. Den förra formen möter i Dalalagen þg. 5 pr: "...þe tolf skulu mæta af bondans goodz en þriþiung. ko firi mark. fiora allna læriiz oc tiughu firi mark oc bild kippi firi mark. ær æi þæt til. þa mætin annan ganganz fot. þær næst inwiþi bondans. þær næst mæz iorþin. oc swa mykit af husum sum tomptini". Pluralformen *inviþiur* uppträder även under formen *inviþur* (*inviþor*) med ljudlagsenlig förlust av det konsonantiska *i̯* efter semifortisstavelsen (jmf. Kock i Ark. nf. XV, 242 noten); *inviþ(i)ur* finnes på flera ställen, och det är naturligtvis en (blott i pluralis använd) feminin *ōn*-stam. *Inviþi* har merendels uppfattats såsom ack. pl. av *inviþer* (av Söderwall i hans ordbok och av Brate Dalalagens böjningslära s. 4 f.), och denna uppfattning är den sannolikaste; jmf. det isl. blott i pluralis använda, såsom *u*-stam böjda *innviþr* pl. nom. *innviþir* ack. *innviþu* (om hvars betydelse straxt nedan).

Den normala betydelsen av fsv. pl. *inviþiur inviþir* är icke tvivelaktig. Schlyter översätter *inviþer* i sin ordbok med 'husgeråd'. Söderwall översätter *inviþior* 'husgeråd (eg. af trä), bohag, inventarier, tillbehör'. Alltjämt användes *invidjer* pl. på Öland enligt Rietz s. 293 sp. 2 i betydelsen 'husgeråd'. Emellertid har ordet (orden) i fornsvenskan havt en mycket vid betydelse, i det att det (de) innefattade över huvud all både levande och livlös egendom, som fanns på en gård. Detta framgår av ett exempel hos Birgitta IV (Avt.): "skuþi sin egin garþ oc hans in viþio (dvs. *inviþior*),

sua sum ær i gulle oc silfe, diurum oc klæþum". Fsv. pl. *inviþir* med samma betydelse som fsv. *inviþiur* är formellt identisk med det nyssnämnda isl., i pl. använda *innviþr* 'et af de indvendige træer, der ligesom ribber tjene til at holde et fartøi sammen, og hvorpaa dets ydre beklædning (af bord) er fæstet' (Fritzner[2]). Detta västnord. ord användes även i sammansättningen *innviþartré* 'spant, et hvert sammenføiet par af de indvendige ribber, hvortil skibssiderne ere tømrede' (Hertzberg). Alltjämt lever *innvid* 'indholter i et fartøi' kvar i nynorskan.

Schlyters uppfattning av fsv. *inviþer* (*inviþiur*) i hans ordbok är säkerligen i huvudsak riktig. Ordet *innviþr* (*innviþer*), sammansatt med *inn* och *viþr* 'träd, trä', betecknar egentligen 'inre trävirke'. I isländskan användes det därför om spant i fartyg. I fornsvenskan antog pl. *inviþir* och även den nära besläktade pl. *inviþiur* betydelsen av 'huset tillhöriga av trä förfärdigade föremål', alltså 'husgeråd, bohag av trä'. Sedan användes det om husgeråd och bohag över huvud och, såsom vi sett, även om levande egendom (boskapsdjur). Ordets betydelse hade alltså blivit i hög grad utvidgad, och detta hade inträffat mycket tidigt, redan under de fsv. landskapslagarnas period [1]).

Jag anser *íviþi*, *iuidiur* i Vǫluspá str. 2 vara i formellt avseende väsentligen samma ord som isl. fsv. pl. *innviþir* och fsv. pl. *inviþiur*.

Förhållandet är nämligen, att i åtskilliga fornnord. komposita *inn-* och *í-* växla med hvarandra såsom första sammansättningsleder. Så använder isländskan så väl *ílendr* som

---

[1]) I våra dagar förekommer i finländska bygdemål *innved* med betydelsen 'den närmast till hands varande veden' enligt Vendells ordbok. Denna användning styrker Schlyters i ordboken s. 325 uttalade förmodan, att *inviđ* i hs. H av biskop Brynjolvs stadga betyder 'från skogen införd ved och andra trävaror'. Stället lyder: "Af allu skal howodtiundæ giæra. vtan af bondans mæþalklæþum. oc husfrunna mæþalklæþum. korn. o (= *ok*) hø oc inuiđ oc al wilđi hors".

innlendr, och båda dessa ordformer betyda dels 'hjemmehørende, bosat i landet', dels 'berettiget til som *friðheilagr* at opholde sig i landet'. Isländskan har så väl *ígangr* som *inngangr* i bet. 'begynnelse'. Isländskan har *íbyggiari* men fsv. *inbyggiare* i bet. 'innebyggare'. Jmf. även isl. *íbúi* 'væsen som har boet, havt sit tilhold i ngt', *íbúa* 'kvindelig beboer' : fsv. *inboa* 'innebo', *inboande mæn* 'innebyggare', *inbyggia* 'bo i'.

I överensstämmelse härmed har man i de fornnord. språken havt såväl pl. *íviþir íviþiur* som pl. *innviþir innviþiur* (fsv. *inviþiur*). Växlingen *ī-* : *inn-* i komposita kan delvis bero därpå, att man såsom kompositionsord använt så väl prepos. *ī* som adverbet *inn*, men den kan delvis även bero därpå, att framför vissa konsonanter *n*(*n*) i *in*(*n*)- ljudlagsenligt förlorats med förlängning av det föregående *i*-ljudet. Det är därför möjligt, att *innviþir*, *innviþiur* ljudlagsenligt gåvo *íviþir*, *íviþiur*, liksom t. ex. det isl. *íviþia* 'häxa', som är ett etymologiskt helt annat ord än det här behandlade *íviþiur*, förlorat *n* framför *w*; jmf. med *íviþia* 'häxa' fsax. *inwid* 'bosheit', ags. *inwidd* 'deceitful, wicked'.

Orden pl. *íviþir* (ack. *íviþi*) och *íviþiur* i Vǫluspá hava väsentligen samma starkt utvidgade betydelse som fsv. pl. *inviþir*, *inviþiur* 'sammanfattningen av all både livlös och levande egendom'. De fsv. orden användas om sammanfattningen av all både livlös och levande egendom, som tillhör en gård och dyl. Men liksom i Vǫluspá *íviþir* (*íviþiur*) kombineras med ordet *heimr* 'värld' ("nio man æc heima, nío iviþi [iuidiur]"), så kombineras även i fornsvenskan *inviþiur* med ordet *værld*. I Birgitta II 256 heter det nämligen: "Thera æghor ær licammans frælse ok værldinna vmgangilse ok alla the inuidhio hænne til høra" [1]). Motsvarande uttryck i latinska texten är *cum omnibus sibi attinentibus*.

[1]) *inuidhio* = *invidhior*; slutljudande *R* har på vanligt sätt förlorats.

Ordet *íviþir* (*íviþiur*) i Vǫluspá kunna vi svårligen översätta med ett enda ord, då man i nysvenskan ej har något ord med på samma gång tillräckligt vid och tillräckligt konkret betydelse. Ordet "tillbehör" kan i viss mån återgiva det, men ordet "tillbehör" är för abstrakt. Skalden låter vǫlvan säga: "jag minnes nio världar och i hvar och en av dessa nio världar alla både levande varelser och livlösa ting". Något fritt skulle man därför kunna översätta: "jag minnes nio världar och de nio världarnas innehåll".

I detta sammanhang kan erinras om de olika namn, som enligt Alvíssmál de olika föremålen (jorden, himlen, vinden etc.) hava i mänskornas värld, gudarnas värld, vanernas värld etc. Ej blott alla dessa föremål (jorden etc.) utan även de levande varelserna innefattas i *íviþi* (*íviþiur*).

Med denna uppfattning av *íviþi*, *íviþiur* är det naturligtvis likgiltigt, om man följer läsarten i Cod. regius eller läsarten i Hauksbók: båda läsarterna komma ut på ett.

[Alternativt kan man även överväga följande med den nyss framställda nära besläktade uppfattning:

De i Vspá mötande *íviþi íviþiur* äro väsentligen identiska med de ovan anförda isl. pl. *innviþir*, fsv. pl. *inviþir*, *inviþiur*, men betydelsen av *íviþi íviþiur* i Vspá står närmre betydelsen av isl. pl. *innviþir* än betydelsen av fsv. pl. *inviþir inviþiur*. Isl. pl. *innviþir* betyder 'spant', 'inholter i et fartøi'. Orden *íviþi* och *íviþiur* i Vspá kunna ha betytt detsamma, men på i fråga varande ställe beteckna de 'grundpelare', 'grundvalar'. I så fall bör man översätta: "jag minnes nio världar, nio världsgrundpelare (grundvalar)".]

"menia" (mein).

Strofen 21 i Vǫlundarkviþa lyder:

Komo þeir til kisto,
krafđo lvcla,
opin var illvþ,
er þeir í sa;

fiolþ var þar menia,
er þeim magom syndiz
at vęri gvll ra't
oc gorsimar.

Läsarten i Cod. reg. *menia* bibehålles av de flästa Eddaforskare, t. ex. Lüning, Bugge, Svend Grundtvig, Hildebrand, Hildebrand-Gering, Sijmons, Detter-Heinzel. Emellertid är ordet i detta sammanhang i högsta grad påfallande. *Men* betyder 'halsband', i pluralis 'klenoder'. Bibehåller man *menia*, måste man därför översätta: 'där var en mängd klenoder, som tycktes gossarna vara rött guld och dyrbarheter (klenoder)'. Så översätter även t. ex. Gering i sin Eddaöversättning:

"viel kleinode gab's da,
die knaben meinten
schimmerndes gold
und geschmiede zu sehn".

I fall där i kistan värkligen funnos klenoder, så är det ju icke rimligt säga, att dessa klenoder tycktes vara guld och klenoder. Det av Detter och Heinzel i Kommentaren s. 47, 296 anförda avlägsnar alldeles icke denna stora motsägelse.

Det är naturligtvis överväganden av denna art, som föranlett Finnur Jónsson att i Eddalieder (1888) emendera *menia* till *meina*, en emendation, som han fasthåller i Sæmundaredda (1905). Om **mein* på detta ställe yttrar han i Eddalieder s. 123 "= *illúþ* z. 3: 'schlimme gefährliche sachen'".

Så vitt jag erinrar mig, har denna Finnur Jónssons emendation icke blivit akcepterad. Den av honom givna översättningen synes även mig vara föga tillfredsställande.

Situationen är ju denna: Gossarna komma till Vǫlundr för att med överdrivna förväntningar få se på hans kostliga ting; de komma till kistan och få öppna den; där var då en mängd *menia*, som de oriktigt (i sin förskönande fantasi) trodde vara klenoder. Bakom ordet *menia* måste tydligen dölja sig benämningen på konkreta föremål, och snarast sådana föremål, som man kan vänta hos en konstskicklig smed; dessutom måste dessa föremål vara i realiteten av

jämförelsevis ringa värde, efter som de oriktigt blevo tagna för klenoder.

Jag anser Finnur Jónssons emendation till *meina* vara riktig, men jag översätter *mein* på annat sätt än han.

Enligt Aasen betyder nno. *mein* även 'hager i laas og nøgler'. Denna betydelse anför han med tvekan från Nordlandet, men att den värkligen finnes, bekräftas av Ross, som känner den från Nordmøre. Det är mycket naturligt, att den konstskicklige smeden Vǫlundr i sin kista hade en mängd dylika *mein* 'hager i laas og nøgler'.

Det synes mig vara ovisst, huruvida *mein* i denna betydelse är eller icke är etymologiskt identiskt med *mein* 'skada'. Dock är det möjligt, att det *mein*, som jämte 'skada' även betyder 'hinder', vidare fått betydelsen 'hakar i lås och nycklar'; jmf. att man i nysvenskan använder ordet *hake* ("där är en hake vid den saken") i betydelsen 'svårighet', 'trassel', 'hindrande omständighet'.

slíka (slíkr).

Str. 37 i Fáfnismál lyder i Cod. reg.:

Mioc er osviþr,
ef hann enn sparir
fianda inn folcscá,
þar er Reginn liggr,
er hann raþinn hefr;
kannat hann viþ slíco at sia.

Det är den sjätte "igþan", som sjunger så till Sigurd, sedan denne efter att hava dräpt Fáfnir, steker dennes hjärta. Fågeln uppmanar här Sigurd att dräpa även Fáfnirs broder Reginn, och han menar, att Sigurd är mycket oklok, om han skonar Reginn, som uppgjort en plan att svika honom (*er hann raþinn hefr*). Det är den därefter följande sista versraden *kannat hann viþ slíco at sia*, som varit föremål för diskussion, och detta till följe av uttrycket *viþ slíco*.

I fall läsarten bibehålles, översätter man versraden: "han kan icke taga sig till vara för sådant". Detta giver tydligen en föga tillfredsställande mening, och i st. f. det färglösa "för sådant", som knappt har något i det föregående att egentligen syfta på, väntar man ett uttryck med betydelsen "list", "den falske" ell. dyl.

Till följe härav har Bugge i Norrœn fornkvæđi s. 415 föreslagit att emendera *viþ slíco* till *viþ svicom*; alltså skulle översättningen bliva "taga sig till vara för svek". Denna emendation har blivit akcepterad av flera forskare såsom av Svend Grundtvig, av Sijmons, av Gering i den av honom utgivna andra upplagan av Hildebrands Edda.

Andra författare såsom Finnur Jónsson i Edda-lieder samt Detter och Heinzel i "Sæmundar Edda" bibehålla läsarten *viþ slíco* 'för sådant'. Orsaken härtill är väl den, att de funnit emendationen *viþ svicom* vara för stor.

Enligt min uppfattning bör läsarten *viþ slíco* bibehållas, men *slíco* hör till ett helt annat ord än adjektivet *slíkr* 'sådan'. Alternativt kunde man även tänka på en emendation, men en vida obetydligare emendation än den av Bugge föreslagna.

Såsom nyss nämnts väntar man ett ord med betydelsen 'list', 'den falske' eller dyl.

Nu använder ags. adjektivet *slīc* 'cunning'. I medelhögtyskan användes verbet *slīchen* 'leise gleitend gehen, schleichen', substantivet *slīchære* 'schleicher, der sich einschleicht', dessutom *slich* m. 'leise gleitender gang, schleichweg', bildl. 'list'. Alltjämt har nyhögtyskan *schleichen*, subst. *schleicher* 'en som går smygvägar' och även *schlich* 'das schleichen, schleichweg'. Från medelnedertyskan upptaga Schiller och Lübben *slīken* 'schleichen, leise gehen', adjektivet *slich* 'schleichend, smeichlerisch' och subst. *slīk* 'schlich, schleichweg'. Emellertid hade väl sistnämnda ord kort *i* liksom mht. *slich*.

På nordiskt område hava vi t. ex. följande med de nyssnämnda samhöriga ord. Nynorskan använder *slika* (med kort *i*) 'slege, sledske', *slikutt* och *slikren* 'smidskende' (båda med kort *i*), *sleik* 'en smigrer, smidsker'. Fornsvenskan har *slika* 1) 'smyga 2) på ett smygande sätt bemäktiga sig, i smyg taga'. Det är ovisst, om penultimas *i*-ljud i det fsv. ordet är kort eller långt; ordet kan vara lån från mnt. I småländskan användes *sleker* 'smickrare'. Den äldre danskan brukar *slige* 'snige (sig til), tilliste sig', *slege* 'smigre', *sligh* 'svek', *sleg* 'listig'. Ännu Molbechs ordbog anför (såsom föga brukliga) adj. *sleg* och verbet *slege*.

Det synes mig vara fullt visst, att *viþ slíco* hör tillsamman med den nyss anförda ordgruppen.

Till dess belysning erinrar jag dessutom om att isländskan har en hel mängd feminina *ōn*-stammar med abstrakt betydelse, hvilka i nom. sg. sammanfalla med motsvarande verb, t. ex. *brosa* 'småle' och 'småleende', *hrella* 'forstyrre' och 'forstyrrelse' etc.

Även är att beakta, att i Cod. reg. akcenttecken förekommer icke blott över etymologiskt långa vokaler, utan även ej så sällan över etymologiskt korta vokaler, t. ex. *iotnár* 'jättar' (i Wimmers och Finnur Jónssons fototypiska upplaga s. 39 r. 6), *háni* (ib. s. 3 r. 23).

På grund av det anförda uppfattar jag *slíco* i uttrycket *viþ slíco* såsom oblik kasus av ett subst. *slíka* (eller *slika*) 'smygande, inställsamhet', samhörigt med ett verb *slīka* (eller *slika*) 'smyga, ställa sig in' (jmf. särskilt dels mht. *slīchen* 'schleichen', dels nno. *slika* 'slege, sledske').

Versraden bör alltså översättas "han kan ej taga sig till vara för inställsamhet (list)".

Alternativt skulle man även kunna antaga, att *viþ slíco* (med uteglömt förkortningstecken för *m*) borde emenderas till *viþ slícō* (*viþ slícom*). *Slícom* är då dat. sg. till ett adj. **slíkr* 'falsk, listig', motsvarande ags. *slīc* 'cunning', och vers-

raden bör då översättas: "han kan icke taga sig till vara för den falske (nämligen för Reginn)".

"vel ec".

När den konstfärdige smeden Vǫlundr hade blivit lemlästad, så att han ej kunde gå, förfärdigade han sig flygredskap och flög bort från ön, där han suttit. Vid den punkt i sagan, där Vǫlundr just står i begrepp att flyga bort, heter det i str. 29 i Vǫlundarkviþa:

"Vel ec", qvaþ Volvndr,
"verþa ec a fitiom,
þeim er mic Niþaþar
namo reccar".
Hlǫiandi Vaʼlvndr
hófz at lopti
gratandi Baʼþvildr
gecc or eyio
— — — — — — — —

Början av denna strof har man velat tolka på skilda sätt, och särskilt har uttrycket *vel ec* uppfattats olika.

Den arnamagnæanska upplagan översätter strofens början "opto ut insistam pedibus" och fattar alltså *vel* = *vil* eller såsom pres. sg. *vel* hörande til *velia* 'välja' i betydelsen 'önska' (jmf. även Lünings upplaga s. 303). Även Egilsson anser alternativt, att *vel* här skulle vara = *vil*. Emellertid nämner Lüning med full rätt, att ingen av dessa uppfattningar är möjlig: *vil* 'vill' har ej tillika formen *vel* och *velia* betyder icke 'önska'. Egilssons huvuduppfattning är dock, att *vel ek* skulle betyda "bene ego i. e. quod felix faustumque sit!" Denna eller väsentligen denna åsikt är alltjämt den rådande.

Så jämför Bugge i sin Eddaupplaga *vel* med fsax. *wola*, *wela* 'euge'. Gering översätter så väl i sitt större som i sitt mindre glossar (3. uppl.) "heil mir, wenn ich wieder auf die füsse käme". Väsentligen samma uppfattning synas Detter

och Heinzel hava i sin kommentar s. 299. Dock tänka de sig alternativt även den möjligheten, att verserna borde fattas sålunda: *vel ek kvaþ, Vǫlundr: verþ-a ek á fitium* dvs. "ich (ich der weise Völund) habe gesagt, ich werde niemals auf meinen beinen stehen; das ist richtig. Aber ich brauche es auch nicht mehr". Emellertid anmärka Detter och Heinzel själva, att *verþa* annars icke påvisats i betydelsen *verþka*. Dels detta, dels den avgjort otillfredsställande meningen förbjuder utan tvivel denna tolkning.

Vid den hävdvunna översättningen finnes emellertid den betydande svårigheten, att något uttryck sådant som *vel ek* i betydelsen 'väl mig' annars icke finnes i isländskan. Detta framhåller Bugge i Ark. nf. XXII, 56. Han uttalar därför sist anf. st. den uppfattningen, att *vel* i denna dikt lånats från det ags. *wel*, som användes i sådana uttryck som *wel lā* 'eia' och *wel him þæs geweorces*.

Det är dock naturligtvis vida att föredraga, om man icke behöver antaga ett ags. lån, som icke skulle finnas någonstädes utom i denna enda dikt, och om man kan förklara verserna och särskilt *vel ec* med anlitande blott av det vanliga isländska ordförrådet.

Så till vida hava de gamla kommentatorerna, utgivarna av den arnamagnæanska Edda-upplagan och Egilsson, varit på riktigt spår, som strofen börjar med ett verb, men de insågo icke, hvilket detta verb är.

Jag fattar *vel ec* såsom stående i st. f. ett ursprungligare *vele'c* (= *véli'c*), betydande 'jag uträttar med konst (med min konstskicklighet)". Som bekant utelämnas ofta akcenttecknet över långa vokaler i Cod. regius, och utelämnande av akcent-tecken i denna handskrift på en form av verbet *véla* är därför fullt i sin ordning; jmf. att det med *véla* samhöriga subst. *vél* skrives *vel* i str. 20.

Substantivet *vél* f. betyder som bekant '1) kunst 2) kneb 3) maskine, kunstig indretning, hvormed man søger at opnaa

l. udrette noget' (Fritzner[2]). Det härav avledda verbet *véla* förekommer i Grímnismál str. 6 i betydelsen 'in stand setzen, herrichten' enligt Gerings större och mindre glossar:

Valascialf heitir,
er vęlti ser
áss i ardaga.

Denna översättning är riktig, men ännu noggrannare vore väl översättningen 'med konst förfärdiga (bygga)'. Stundom framträder slughet, list mera tydligt i detta verbs betydelse. Så översättes det av Fritzner[2] 'besnære, overliste'.

Nu är att framhålla, att Vǫlunds karakteristiska egenskaper voro konstskicklighet och list. Han var den konstskicklige smeden par préférance, och några forskare hava därför t. o. m. velat härleda hans namn (i så fall *Vǿlundr*) ur ordet *vél.*

Denna etymologi är visserligen mycket tvivelaktig, men för hans värksamhet passar just verbet *véla* 'med konstskicklighet (och list) åstadkomma'. Härmed är att jämföra, att subst. *vél* (skrivet *vel*) finnes i str. 20 av Vǫlundarkviþa använt om Vǫlunds värksamhet (jmf. ovan s. 107):

vel gorði hann heldr
hvatt Níþaþi.

Gering översätter i större och mindre glossaret *vél* här med 'kunstwerk', men förmodar, att ordet på detta ställe användts i en dubbel mening, så att även betydelsen 'list, trug' däri ingick.

När Vǫlundr yttrar de i str. 29 stående orden, har han just med konstskicklighet förfärdigat sin flyg-apparat (jmf. *vél* 'maskine'). Det är därför mycket naturligt att översätta det i fråga varande stället: "jag åstadkommer med konst (konstskicklighet), att jag kommer på fötterna, hvilka (hvilkas bruk) Niþuþs män berövade mig'.

Att intet *at* inleder konjunktiv-satsen *verþa ec a fitiom*, överensstämmer med språkbruket, ty *at* kan saknas i en

objektssats, när dess verb står i konjunktiv, t. ex. *hygg ek nú muni þorf vera góþra vápna* Hervar. (Lund Oldnord. ordföjningsl. § 122 anm. 6).

ǽva 'aldrig'.

I sitt större glossar sp. 2 och sp. 1240 anser Gering, att *ǽva* är en sammanställning av *æv* + det negerande *a*; med *æv* menar han naturligtvis det ord, som finnes i got. *aiws* 'tid' etc.

Dessutom ansluter han sig sp. 1 till Noreens uppfattning (Aisl. gr.[3] § 121, 1; uppl. 3 § 144, 1), enligt hvilken det negerande isl. *-a* skulle vara identiskt med isl. *ǽ* 'alltid'. Ehuru etymologien av isl. *-a* 'icke' ej egentligen är av större vikt för spörsmålet, om *-a* 'icke' ingår i isl. *ǽva* 'aldrig', må dock ett par ord här nämnas även om denna etymologi.

För trettio år sedan har jag i min skrift Om några atona (Lund 1879) s. 13 f. identifierat isl. *-at* 'icke' med det got. ntr. *ainata* 'ett, något'. Diftongen *ai* i **ain(a)t* övergick i relativt oakcentuerad ställning till *ā*, *a*. Det fullständiga uttrycket var *ne* — **ain(a)t* 'icke något'; den negerande betydelsen överflyttades från *ne* till **ain(a)t*, *-at*, och *ne* utelämnades senare (jmf. fra. *pas* 'icke'). Denna åsikt torde numera vara allmänt antagen. På anf. st. fattade jag isl. *-a* 'icke' och *-at* 'icke' såsom ett och samma ord, utan att dock egentligen utreda deras inbördes förhållande.

Det är enligt min uppfattning oberättigat att med Noreen och Gering identifiera isl. *-a* 'icke' med *ǽ* 'alltid', ehuru av sistnämnda ord även formen *ā* undantagsvis någon gång finnes i fornsvenskan.

Mina skäl härför äro följande:

1) Ordet *ǽ* (*ǣ*), *ā* betyder 'alltid'; isl. *-a* åter betyder 'icke'. I fall *-a* vore identiskt med *ǽ*, *ā* 'alltid', borde den negativa betydelsen av *-a* snarast hava varit 'aldrig'.

2) Det isl. *-a* är uteslutande ett enklitiskt, till verbalformer fogat ord. Det isl. *ǽ* 'alltid' fsv. *ǣ* (*ā*) fogas däremot icke (eller åtminstone icke särskilt gärna) enklitiskt till verbalformer.

3) Huvudskälet är emellertid detta: Då man i ett och samma språk har en form *-at* och en form *-a*, och båda dessa former hava alldeles samma betydelse ('icke'), och båda dessa former uteslutande användas enklitiskt tillagda verbalformer, så fordrar, så vitt jag förstår, god metod, att dessa två former, om möjligt är, förklaras såsom växelformer av ett och samma ord. Vid hvarje annan förklaring begår man felet att "gå över ån efter vatten".

Två olika förslag att identifiera *-at* och *-a* med hvarandra hava blivit framställda.

I Vestmannalagens ljudlära (1887) s. 52 ansluter sig Brate till min uppfattning av *-at* såsom en form motsvarande got. *ainata*; formen *-a* anser han motsvara got. ntr. *aina* (växelform till *ainata*). Denna uppfattning är möjlig, men såsom jag i ZfdA. XL, 195 framhåller, mindre sannolik.

Bäst är naturligtvis att fullt identifiera *-a* och *-at*. Formen *-at* har i vissa ställningar blivit till *-a* (se min sist anf. uppsats). Former sådana som *mákat'k* 'jag kan icke' blevo ljudlagsenligt till **mákakk mákak* etc., och från *má-k-a-k* överfördes *-a* 'icke' till andra former. Former av typen *sérat* 'ser icke' blevo *sérað*; med enklitiskt *ðu* tillagt blev *séraððu* till *séraðu* etc., och av *sér-a-ðu* abstraherades *-a*. På delvis liknande sätt abstraherades det ur *skal-a-tu* 'du skall icke' etc.

Alldeles oberoende av etymologien av ordet *-a* 'icke' är det, så vitt jag förstår, icke möjligt antaga, att det ingår i ordet *ǽva* 'aldrig'. Saken är ju, såsom Gering själv riktigt framhåller, att det annars uteslutande användes såsom en enklitika efter verbalformer. Det vore därför i hög grad förvånande, om man till substantivet **ǣv* hade kun-

nat foga *-a*. Detta blir icke minst förvånande, i fall värkligen *-a* vore — hvilket dock ej är fallet — identiskt med isl. *ǽ* 'alltid', ty detta senare ord är som bekant identiskt med got. *aiws* 'tid', och i så fall skulle detta *aiws* 'tid' två gånger ingå i isl. *ǽva*.

Enligt min uppfattning är isl. *ǽva* 'aldrig' ursprungligen gen. pl. av subst. *ǽvi* 'tid, tidsålder'. Som bekant användes i den älsta isländskan genitivus för att angiva under loppet av en tid, t. ex. "komit annars dags" Vǫlkv. (Nygaard Syntax § 140). Ett äldre (icke påvisat) *ne—ǽva* betydde 'icke under tidsåldrarna', 'icke i evighet', 'aldrig'. Liksom vid uttrycket *ne—at* överfördes den negativa betydelsen från *ne* till det senare ordet, och liksom vid uttrycket *ne—at* utelämnades därefter *ne*, så att *ǽva* ensamt fick betyda 'aldrig'. Spår finnas dock av en äldre positiv betydelse av *ǽva*, då det även kan förekomma i betydelsen 'någonsin'.

Jämte *ǽva* 'aldrig' finnes även *ǽva-gi* 'aldrig'. Här har det vanliga till substantiva ord fogade suffixala *-gi* tillagts gen. *ǽva*.

Jag tillägger ett par anmärkningar om ett par mytologiska namn.

Bergelmir.

Strofen 29 av Vafþruþnismál lyder:

Orófi vetra,
aþr vęri iorþ vm scopvþ,
þa var Bergelmir borinn;
Þrvdgelmir
var þess faðir,
enn Avrgelmir afi.

Namnet på jätten Bergelmir, som enligt denna strof fanns redan före jordens skapelse, förklaras av Gering i hans Eddaöversättning 'der wie ein bär brüllende?' Han fattar alltså första kompositionsleden såsom identisk med ty. *bär* och så-

ledes utgörande en obruten form av det såsom personnamn använda isl. *Biari* fsv. *Biæri*; senare leden menar han betyda 'ropare'. Denna förklaring av senare kompositionsleden anser jag vara riktig. Däremot kan jag ej ansluta mig till hans uppfattning av förra sammansättningsleden. Man inser ej, hvarför denne jättes tjut skulle jämföras med björnens brummande, och Gering framställer ju själv sin mening med tvekan. Finnur Jónsson anser i sin upplaga av Snorres Edda betydelsen av både *Bergelmir* och *Aurgelmir* vara oviss.

Det nästan allra mäst karakteristiska för jättarna är som bekant, att de tänktes bo i bergen. Så har man ju *berg-* såsom första kompositionsled i sådana beteckningar för jättar som *berg-búi* 'bergbewohner', *berg-danir*, *berg-risi* 'bergbewohnender riese'. Jmf. härmed blott t. ex. det nyno. *berg-troll*, som av Aasen förklaras 'bjergtrold, især jötun (bergrise)', *bergtuss* 'vætte (dæmon) som boer i et bierg'. Jag förmodar därför, att *Bergelmir* tidigare hetat **Berg-gelmir*, och att det till första kompositionsled har *berg*. Senare sammansättningsleden är avledd av det verb *gälma* (nu uttalat *iälma*), som (jmf. Rietz' och Vendells ordböcker) i betydelsen 'skråla, skrika' alltjämt lever kvar i finländska bygdemål och även i Ångermanland. I nsv. mål finnas även subst. *gallm* 'skrik' (Västerbotten) och verbet *gallma* 'skrika' (Västerbotten, Västergötland etc.) utan *i*-omljud.

Namnet **Berg-gelmir* har väl snarast bildats så sent, att den framljudande konsonanten i **galmiʀ* (*gelmir*) övergått från frikativa (ʒ) till explosiva (*g*). I så fall har vid uttalet **Berʒgelmir* ljudet ʒ förlorats i interkonsonantisk ställning; alltså: *Bergelmir*. I fall åter **Berg-gelmir* skulle hava funnits redan på urnordisk tid, så blev **Berʒaʒalmīʀ* (delvis under påvärkan av simplex *berʒ*) till **Berʒʒalmiʀ* > **Berʒalmiʀ* > *Berʒelmir*, skrivet *Bergelmir*.

"Den i berget skrikande" är tydligen ett mycket lämpligt namn på en jätte.

Senare kompositionsleden i namnen på Bergelmirs förfäder *Aurgelmir* och *þrúþgelmir* är naturligtvis densamma som i *Bergelmir*. Härledningen av *Bergelmir* får emellertid bekräftelse därigenom, att första kompositionsleden *Aur-* i *Aurgelmir* tillhör samma begreppssfär som *Berg-*. Aasen översätter nämligen nno. *aur* m. 1) 'sandgrund, grov sand eller smaasteen' 2) 'grundjord, gruusjord, haard jord med smaasteen; især om det haarde jordlag som i de bjergige egne sædvanlig forefindes nedenunder muldjorden, og som i bunden gaar over til en meget fast masse, kallet aurhella". Skillnaden i betydelse mellan **Berg-gelmir* och *Aur-gelmir* är således icke stor. Namnet *þrúþgelmir* är sammansatt med det i flera komposita (*þrúþ-hamarr*, *-móþugr*, *-valdr*) ingående *þrúþr* 'styrka'.

Óskopnir.

I strofen 14 av Fáfnismál frågar Sigurþr:

"hve sa holmr heitir,
er blanda hiorlegi
Svrtr oc ęsir saman?"

Härpå svarar Fáfnir (str. 15):

"Oscopnir hann heitir,
enn þar a/ll scolo
geirom leica goð".

I tredje bandet av Köpenhamns-upplagan av Eddan (1828) anmärkes om *Óskopnir*: "Vocabulum illud aut est explicandum: *a*) nondum creatus ab *ó* privativo et *skapa* creare etc. aut *β*) fugam non permittens; excursus prohibens aut sistens (a verbo *skopa*, subito cedere, in curriculum se immittere)". Här uppfattas alltså detta namn såsom antingen sammansatt med det negerande ō- och en avledning till *skapa* (pret. *skóp*) eller sammansatt med det negerande ō- och en avledning till *skopa*. I Norrœn fornkvæđi s. 221 anser Bugge (om ock såsom det synes med tvekan) ordet hava

långt *o* i penultima och komma av *skapa*, men han anmärker, att andra anse det höra till *skopa*. Härmed harmonierar Gerings förklaring av ordet i hans Edda-översättning 'der nicht geschaffene?'

Som ett stöd för sistnämnda uppfattning kan anföras, att, såsom andra forskare framhållit, samma lokalitet kallas *Úskaptr* i Vǫlsungasaga (Magnus Olsens uppl. s. 43, 24). Vǫlsungasagan är visserligen en relativt ung källa, men den visar dock, att man redan under forntiden i *Oskopnir* inlagt betydelsen "den icke skapade".

Emellertid är detta dock ett ytterst besynnerligt namn på en holme, och det meddelas intet motiv till detta namn. Det är naturligtvis detta som gjort, att Gering — och, såsom det vill synas, även Bugge — blott med tvekan kunnat antaga, att ordet har denna innebörd.

I fall en annan, ur formell synpunkt antaglig och i och för sig sannolik etymologi kan givas, hvilken tillika harmonierar med Edda-texten, så torde man vara fullt berättigad antaga, att ordet redan under den senare forntiden blivit missförstått och därför i Vǫlsungasagan återgivits med *Úskaptr*.

Stroferna 14 och 15 meddela, att på den i fråga varande holmen asarna (*ǽsir*) blandade blod med Surtr, och att där alla gudar (*goð*) leka (*leika*) med spjut. Ett sannolikt namn på en dylik lokalitet skulle väl vara "asarnas lekplats" eller dyl.

Jag förmodar därför, att *Oskopnir* ursprungligen hetat **Ós-skopnir*, sammansatt med *ǫ́ss* (*óss*) 'asagud' och med en avledning till *skopa* 'hoppa, tumla omkring'[1]). Som bekant övergår det genom *u*-omljud på *ā* uppkomna *ǭ*-ljudet vidare till *ō*, när det är nasalerat, t. ex. nom. sg. fem. **hānu* > *hǭn* > isl. fsv. *hōn*. Hit höra även isl. *óss* 'asagud' (jämte *ǫ́ss*) och det därmed sammansatta fsv. *ōsmunder* egentl. 'guda-

[1]) Från simplex (*óss*) hade **Ós-skopnir* omljud i första komp.-leden liksom isl. *vǫrþsǽtr*, *ǫrnfliótr* etc. (jämte *varþsǽtr* etc.); jmf. fsv. *ōsmunder* med omljud.

gåva', 'osmund, osmundjärn'; jmf. Falk i Ark. nf. II, 114 ff., Wadstein Fno. hom.-bokens ljudlära 66 ff., Kock *U*-omljudet s. 6 (i Svenska landsm. XII nr 7), Ark. nf. VI, 291, 342, Svensk ljudhist. I, s. 429, 350. Verbet isl. fsv. *skopa* betyder 'hoppa, dansa'; alltjämt användes i nno. bygdemål *skopa*, som av Ross översättes 'fare afsted med overflødige hop, løften af akslerne og kast af kroppen; fare tosset, vimset og uskjønt afsted'.

Ós-skopnir (*Óskopnir*) betyder alltså 'asarnas lek-plats (tummel-plats)'. Avledningsändelsen *-ni-* har det gemensamt med en stor mängd andra mytologiska namn (jmf. Hellquist i Ark. nf. III, 22 ff.). Då emellertid som bekant *óss* 'asagud' i det något yngre språket undanträngdes av *áss*, blev detta anledning till att *Ós-skopnir*, uttalat *Óskopnir*, missuppfattades såsom *Ó-skopnir* (*Ó-skópnir*).

Lund. **Axel Kock.**

De gammelnorske adjektiver paa *-ligr* og adverbier paa *-liga*, *-la*.

En studie i gn. orddannelse.

(Forts.)

II. Suffiksform -iligr.

A. Nominalavledninger paa -iligr.

Adjektiverne paa *-iligr* utgjör en stor og tilsynelatende temmelig uensartet gruppe, saa at suffiksets oprindelse og store utbredelse kan synes temmelig vanskelig at forklare. Et par forsök paa forklaring er i det sidste fremkommet i Arkiv for nordisk filologi. I Arkiv, N. F. 17, p. 111 antyder Kock, at *-iligr* er opstaat av **-igligr* ved tilslutning til adjektiverne paa *-igr*, likesom *-uligr* av *-ugligr* til adj. paa *-ugr*. Ved förste öiekast kan denne hypotese synes særdeles tiltalende, saameget mere som den ogsaa finder stötte i ght. dannelser som f. e. *frumiglīh* til *frumig*, *mahtiglīh* til *mahtig*, *muoziglīh* til *muozig*, *sāliglīh* til *sālig*, *sculdiglīh* til *sculdig*, etc.; og likesaa i ags. dannelser som *behȳdiglīce*, *behȳdelīce* til *behȳdig*, *cræftiglīce* til *cræftig*, *dreoriglic*, *dreorilic* til *dreorig*, *dysiglic*, *dyselic* til *dysig*, *eadiglic* til *eadig*, *mihtiglīce* til *mihtig*, *spēdiglīce* til *spēdig*, etc. etc. Men ved en nærmere betragtning av de gn. dannelser paa *-iligr* ramler dog denne fristende

og bekvemme forklaring fuldstændig sammen. Det er i virkeligheten umulig at faa den anvendt paa de gn. adj. paa *-iligr*. Der findes mig bekjendt kun et eneste tilfælde, hvor der ved siden av et adj. paa *-iligr* (resp. adv. paa *-iliga*), staar et adj. paa *-igr*, nemlig *minniligr* ved siden av *minnigr*, og som jeg senere skal vise er *minniligr* neppe dannet til *minnigr*, men til *minni*, n. Og selv om *minniligr* hörte til *minnigr*, saa er jo et saadant enestaaende tilfælde langt fra tilstrækkelig til at forklare denne types genesis og store utbredelse. Allerede den ting, at der ikke findes noget **-igligr* ved siden av *-iligr* likesom *-ugligr* ved siden av *-uligr* skulde jo være tilstrækkelig til at fremkalde betænkeligheter.

Et forsök paa en nærmere forklaring har Swenning gjort i Arkiv, N. F. 19, p. 33 ff., skjönt heller ikke han har formaaet at gi en tilfredsstillende og uttömmende forklaring, hvorfor han ogsaa selv erklærer: "hvar själfva ursprunget till denna (typen *-iligr*) är att söka, blir i hvarje fall en obesvarad fråga". Han peker saaledes med rette paa den sammenhæng, som bestaar mellem enkelte adj. paa *-iligr* og adj. paa *-inn*, som *kristinligr*, *kristiligr* til *kristinn*, *leiðinligr*, *leiðiligr* til *leiðinn*, etc. Og endnu nærmere en forklaring av typen *-iligr* kommer han, naar han sætter den i forbindelse med substantiver paa *-i*, fem. og neutr. som f. e. *fýsiligr* til *fýsi*, f., *lygiligr* til *lygi*, f., *leyfiligr* til *leyfi*, n., *minniligr* til *minni*, n. etc. Men han er sikkert paa vildspor, naar han uttaler muligheten av, at feminine og neutrale substantiver paa *-i* i förlitterær tid anvendtes saa pas adverbielt, at de undertiden utvidedes med endelsen *-liga*, hvortil saa siden dannedes adj. paa *-ligr*. Nogen saadan mulighet tror jeg neppe vil kunne indrömmes. Ialfald har Swenning ikke formaaet at fremdrage noget, som i nævneværdig grad kan stötte hans teori. Enkeltstaaende tilfælder som *geysiligr* (og *-liga*) til *geysi*, et opr. subst. som er stivnet til adv. (maaske ogsaa *æsiligr* til *æsi*), beviser ikke stort; forövrig synes *geysiligr* (og *-liga*) at være en temmelig sen dannelse. Vistnok kan der allerede i en förlitterær tid være dannet adj. og adv. paa *-iligr*, *-iliga* — i den ældre Edda findes dog kun *hnæfiligr* vel til et **hnæfill* —, men som levende dannelsesprincip tilhörer dog typen *-iligr* den litterære periode, og det er i denne tids sprog man derfor maa söke at finde, hvori dette dannelsesprincip bestaar. I det hele tat er Swennings teori altfor sökt og kunstlet til at den kan antas som en tilfredsstillende forklaring av denne type, der spiller en saa overordentlig rolle blandt de gn. adjektiver paa *-ligr*. Jeg tror ogsaa, der kan findes en enklere og naturligere forklaring paa, hvorledes den er opstaat og har utbredt sig.

Det er en bekjendt sak, at i de ældre juxtapositioner, hvis förste led er et nomen dannet med et suffiks, som indeholder *j*, *i̯* + vokal (altsaa *-ja-*, *-i̯a-*, *-jō*, etc.), der blir *i* lydret staaende igjen som en mellemvokal mellem de to kompositionsled. Et germ. **aspi̯alanda-* blev regelret gn. *espiland*, germ. **frōdi̯amannaz* > gn.

frœđimađr, etc. Av saadanne juxtapositioner har vi et betragtelig antal i gn., f. e. *heslikylfa, birkiviđr, bestisími, hildimeiđr, hreysikattr, skeptismiđr, skíđiísarn, vilisess, villistígr, leyfidagr, erfidrápa, efnitré, víđihœll, engidalr*, etc. etc. Nu er ogsaa adjektiverne paa *-ligr* efter sin oprindelse juxtapositioner, hvor det förste leds stammedannende suffiks naturlig maatte undergaa de samme forandringer, som ved andre juxtapositioner. Et germ. **laubi̯alīkaz* maatte altsaa regelmæssig bli gn. *leyfiligr*, germ. **hrausi̯alīkaz* > *hreysiligr*, germ. **abni̯alīkaz* > *efniligr*, germ. *manni̯alīkaz* > *menniligr*, germ. **herdi̯alīkaz* > *hirđiligr*, germ. **bāri̯alīkaz* > *bœriligr*, germ. **gangi̯alīkaz* > *gengiligr*, etc. etc. I sammensætninger, hvor förste led er en feminin *īn*-stamme, blir *i* altid staaende igjen, hvad enten dette *i* repræsenterer det rene suffiks eller en kasusendelse (genitiv). Saaledes *herđimađr, hreystibragđr, hrœsnilǫstr, regimađr, skyndikona, kerskimál*, etc. Og paa samme maate finder vi da mellemvokalen *i* ogsaa i adj. paa *-ligr*, der har fem. *īn*-stammer som grundord, altsaa *herđiliga, hreystiligr, hrœsniligr, regiligr, skyndiliga, kerskiligr*, etc. Paa denne maate er efter min mening typen *-iligr* opstaat. Jeg mener selvfölgelig ikke, at ethvert adj. paa *-iligr* med nominalt grundord kan föres tilbake til juxtapositionen; men var först typen *-iligr* traadt ind i livet paa den maate, jeg har sökt at vise, er det klart, at den hurtig maatte utvikle sig til at bli et produktivt dannelsesprincip, naar man skulde danne adjektiver til *ja*-(*i̯a*-) eller *īn*-stammer, og det saameget mere som den stadig fandt en kraftig stötte i de talrike juxtapositioner med mellemvokalen *i*. — Ogsaa i andre av de saakaldte adjektiviske og substantiviske kompositionsdannelser kan förste leds stammedannende suffiks bli staaende igjen som en mellemvokal *i*, sml. saaledes *minnisamr* (og *-samligr*), *mœđisamr* (og *-samligr*), *œđisamligr, þerrisamr, hœfilátr, lœknidómr, sœmileikr, hildileikr*, etc. Min forklaring finder videre ogsaa stötte i parallele dannelser i de andre germ. dialekter. Til den gn. mellemvokal *i* (i vore adj.) svarer i ags. mellemvokalen *e* i ord som f. e. *blīþelīce*, med venlighet, til *blīþe*, venlig, *gecyndelīce*, paa naturlig vis til *gecynde*, naturlig, *gedēfelic*, passende til og — *gedēfe, ēcelic*, evig til og — *ēce, esnelic*, arbeidsom, ihærdig, mandig til *esne*, m. arbeider, mand, etc., alle til *ja*-stammer. Og i vestgerm. og særlig i got., hvor de ubetonte stavelser ikke i den grad er underkastet synkope som i gn., kan ogsaa andre stammedannende suffikser optræde i avledningen som mellemvokaler; saaledes f. e. gs. *hetilīk*, ags. *hetelic*, fiendtlig til *i*-stammen gs. *heti*, ags. *hete* (gn. *hatr*); gs. *munilīc*, ags. *mynelic*, memorabilis, desirabilis til *i*-stammen ags. *myne*; ght. *situlīh*, sædelig til *u*-stammen ght. *situ*; got. *waíraleiks*, mandlig til *a*-stammen *waír*; got. *liubaleiks*, kærlig til *a*-stammen *liubs*.

Imidlertid er der, som allerede Swenning har pekt paa, endnu to maater, hvorpaa typen *-iligr* er opstaat; men de er begge av langt ringere betydning. For det förste kan *-iligr* være opstaat

av *-inligr,* hvor *-ligr* har sluttet sig til et adj. paa *-inn,* som f. e. *kristinligr* > *kristiligr,* kristelig til *kristinn,* kristen, *leiðinligr* > *leiðiligr,* avskylig, til *leiðinn,* ubehagelig, etc. Disse dannelser tror jeg dog av flere grunde maa være ganske faa. Hertil skal jeg senere komme tilbake, naar de andre nominalavledninger paa *-iligr* er behandlet. For det andet er enkelte adj. paa *-iligr* opstaat, hvor *-ligr* har sluttet sig til substantiver og adjektiver paa *-ill,* som f. e. *engiligr,* englelig, til *engill,* m. engel, *heimiligr,* av hjemlet beskaffenhet, til *heimill,* hjemlet (om *ll* > *l* se p. 7). Det er klart at ingen av disse dannelsesmaater spiller nogen synderlig rolle for typens utvikling til produktivt dannelsesprincip. De har kun betydning, for saa vidt som de ad nye veie gir bidrag til en allerede levende type.

Jeg skal nu söke at ordne de enkelte avledninger efter grundordenes stammedannende suffikser. Dette lar sig dog neppe helt gjennemföre, da det ofte er flere ord, som kan være grundord for avledningen. Talrikst er avledningerne til neutrale *ja*-stammer og til adjektiviske *ja*-stammer.

1o Til neutrale *ja*-stammer.

áræðiligr (og- *liga*), rimelig, sandsynlig; som kan voves; vovelig, farlig, til *áræði,* n. angreb, anfald; dristighet til at foreta noget vovelig (neppe til *áræðinn,* dristig); *alláræðiliga,* paa en meget træffende maate; *úáræðiligr,* udristig, ufarlig.

athæfiligr, sömmelig, hövelig, til *athæfi,* n. opförsel, adfærd.

bráðskeytiligr, ubesindig, til *bráðskeyti,* n. ubesindighet.

efniligr, som ser ut til at være brukbar eller duelig, til *efni,* n. emne, brukbart material.

fádæmiligr, overordentlig, usædvanlig, til *fádæmi,* n. pl. usædvanlige ting; *hórdæmiligr,* utugtig, til *hórdæmi,* n. utugt; *údæmiligr,* eksempellös, makelös, til *údæmi,* n. hvad der er uten eksempel, makelöst, overordentlig.

fullfengiligr, saa stor eller god man kan önske, til *fullfengi,* n. tilstrækkelig forraad; til dette *-fengi* vel ogsaa

fengiligr (og *-liga*), fordelagtig, værdifuld (sml. dog *fengr,* m. fordel, nytte); *úfengiligr.*

framhleypiligr, ubesindig, fremfusende, til *framhleypi,* n. ubesindighet, fremfusende adfærd.

herfiligr, som agtes ringe, ussel, fornedret, vel til et **herfi,* n. usselt menneske; sml. nyn. *herveleg,* isl. *herfa,* f. hæslig menneske.

hlægiligr (og *-liga*), latterlig, fornöielig, til *hlægi,* n. hvad der fremkalder latter, fornöielig ting (sml. *hlægligr, hlæligr,* d. s., *hlægja,* bringe til at le); *athlægiligr,* latterlig.

hreysiligr, av beskaffenhet som en stenrös, hule, til *hreysi,* n. stenrös, hule.

klækiligr (og *-liga*), uanstændig, usömmelig, til *klæki,* n. vanære, noget, hvorav man har skam.

leyfiligr (og *-liga*), tillatelig, til ***leyfi***, n. tillatelse; ***úleyfiligr*** (og *-liga*), utillatelig.

reykelsiligr, som hörer til, kommer av rökelse, til ***reykelsi***, n. rökelse.

sinniligr, som ser ut til av være godt fölge, til ***sinni***, n. fölge, understöttelse; ***úsinniligr***, som ikke ser ut til at kunne hjælpe.

skrípiligr, vidunderlig, til ***skrípi***, n. hvad der er vidunderlig.

skersiligr eller ***skessiligr***, som ser ut som et trold, sandsynligvis til et **skersi*, **skessi*, n. trold, neppe til *skersa*, *skessa*, troldkvinde, da vi i en avledning til dette ord skulde vente grundordet i gen. (sml. p. 72); sml. ogsaa det fölgende ord:

skyrsiligr eller ***skyssiligr***, rædsom, vidunderlig, til ***skyrsi*** eller ***skyssi***, n. rædsomt vidunder.

tigiligr, dadlende, til ***tigi***, n. anklage, beskyldning.

vandræðiligr, forbunden med vanskeligheter, til ***vandræði***, n. vanskelig stilling.

yndiligr (og *-liga*), behagelig, fornöielig, til ***yndi***, n. hvad der gjör glad og tilfreds, hvad man finder behag i.

2o Til feminine *īn*-stammer:

fýsiligr, önskelig; begjærlig (og *-liga*), til *fýsi*, f. lyst, begjærlighet; ***góðfýsiligr***, besjælet av god vilje, ***allfýsiligr***, meget önskværdig; ***tilfýsiligr*** (og *-liga*), önskelig, tillokkende.

gleðiligr, glædelig, til ***gleði***, f. glæde.

hreystiligr (og *-liga*), som viser mod og kraft, til ***hreysti***, f. mod og kraft; ***úhreystiligr***, som ikke viser mod og kraft.

hræsniligr, pralende, haaven, til ***hræsni***, f. praleri, skryt.

hvatskeytiligr (og *-liga*), fremfusende, ubesindig, til ***hvatskeyti***, f. fremfusenhet, ubesindighet; *gagnskeytiligr*, av saadan beskaffenhet, at noget kan passere igjennem.

kerskiligr, latterlig, komisk, til ***kerski***, f. skjemt, spök; ***allkerskiligr***, særdeles morsom.

lygiligr, usandfærdig, til ***lygi***, f. usandhet, lögn.

regiligr, utugtig, vellystig, til ***regi***, f. utugt, vellyst.

reiðiligr (og *-liga*), som ser vred ut, til ***reiði***, f. vrede; ***allreiðiligr***, som ser meget vred ut.

sneriligr, hurtig, sandsynligvis til et ****sneri***, f. hurtighet (av ***snarr***), sml. ***snerilátr*** (poet.), hurtig.

3o Til adjektiviske *ja*-stammer:

atfyndiligr, lastværdig, vistnok til et ****atfyndr***; sml. ***auðfyndr***, let at finde, ***torfyndr***, vanskelig at finde, ***einfyndr***, etc.; ***úatfyndiliga***, paa en upaaklagelig, ulastelig maate, ***tilfyndiligr***, som vidner om klokskap.

auðnæmiligr, som synes let at lære, til ***auðnæmr***, let at lære.

bæriligr, som kan bæres, passende, taalelig, til ***bærr*** i ord som ***barnbærr***, som kan bli frugtsommelig, ***þungbærr***, tung at bære, etc.; ***frábæriligr*** (og *-liga*, i höi grad), udmerket (= *frábærr*), ***sam-***

bæriligr, komparabilis, *úsambæriligr*, som ikke passer sammen (sml. *úsambærr*), *úbæriligr*, utaalelig, usömmelig, upassende (= *úbærr*, Bs. II, 80), *yfirbæriligr* (og *-liga*), som overgaar, har fortrin fremfor andre (sml. *bera yfir*, overgaa).

dræpiligr, som kan, skal dræpes, til og = *dræpr*.

dyggiligr (og *-liga*), tro, retskaffen, til og = *dyggr*; *aldyggiligr*, trofast, paalitelig (= *aldyggr*), *údyggiliga*, paa en upaalitelig maate.

fátiðiligr, usædvanlig, sjelden, til og = *fátiðr*.

gengiligr, som man kan gaa paa, til og = *gengr*; *ágengiligr*, let at gaa paa, *atgengiligr*, indtrængende, *tilgengiligr*, tilgjængelig, *úágengiligr*, som ikke er let at gaa paa.

gerviligr, fuldkommen, duelig, til *gerr*, fuldkommen (sideform til *gørr* < **garwia-*); i analogi hermed ogsaa *gørviligr*; *bráðgerviligr*, som ser ut til hurtig at utvikle sig til det fuldkomne (sml. *bráðgerr*, snarvoksen); *allgerviligr*, meget dygtig.

greypiligr (og *-liga*), grov, grum, haard, til og = *greypr*.

guðrækiligr (og *-liga*), som viser, röber ugudelighet, til *guðrækr*, ugudelig.

herstiligr, av bitter, ubehagelig beskaffenhet, til *herstr*, bitter, ubehagelig.

hugkæmiligr, som man let mindes, til og = *hugkæmr*.

mótstæðiligr, som er en imot, fiendtligsindet, til et **mótstæðr*; sml. *hagstæðr*, *hugstæðr*, etc.

ofvægiligr, oversættes stor, til og = *ofvægr*.

rækiligr (og *-liga*), omhyggelig, nöieregnende, til og = *rækr*; *vándrækiligr*, som bærer spor av slet pleie; *vanrækiliga*, forsömmelig, *þrárækiliga*, med haardnakkethet (sml. *þrárækr*, *þrárækligr*, uböielig), *úrækiligr* (og *-liga*), skjödeslös (sml. dog *úrækinn*, forsömmelig), *guðrækiliga*, gudelig (sml. dog *guðrækinn*, d. s.).

samkvæmiligr, overensstemmende, som lar sig forene med noget, til **samkvæmr*.

skæriligr, blank, skinnende (poet.), til *skærr*, klar, blank, skinnende.

snæriligr, rask, hurtig, sandsynligvis til et **snærr* i avlyd til *snarr*.

tæpiligr (og *-liga*), knap, til *tæpr*, omhyggelig for ikke at komme noget for nær, for at la det bli med den letteste beröring; *útæpiligr*, fuldt ut.

tækiligr, som kan, bör tages; ret, passende, til *tækr*, som kan, bör tages; *aftækiligr*, tilraadelig, *viðr-*, *viðtækiligr*, antagelig, velbehagelig; *brotttækiligr*, som kan borttages, *meðrtækiligr*, velbehagelig, *tiltækiligr*, som man bör eller tör gjöre, foreta sig (sml. *tiltækr*, som kan, bör gripes), *upptækiligr*, som man har grund til at vælge (sml. *upptækr*, som man kan ta bort, vinde bugt med).

siðnæmiligr, hövisk (? Stj. 70[15]), til *siðnæmr*, villig, skikket til at lære gode sæder.

undirstœđiligr, substantivisk, til et ****undirstœđr***.

úsvinniligr, uklok, uforstandig, til og = ***úsvinnr***.

úsœtiligr, utaalelig, ufordragelig, vel til *sœtr*, av saadan beskaffenhet, at man kan sitte.

viđkvœmiligr (*viđrkvœmiligr, viđkœmiligr, viđrkœmiligr*), bekvem, passende, tjenlig (og *-liga*); som gaar en nær, til hjerte, til et **viđkvœmr*; sml. *framkvœmr, hugkvœmr, nákvœmr*, etc.

œliligr, skikket, værdig til at underholdes, opfödes, til og = *œll*.

4o Til maskuline *ja*-stammer:

drengiligr, (og *-liga*), som ser ut som en "drengr", som kjendetegner en "drengr", til ***drengr***, menneske, der er som det bör være; *alldrengiligr, fulldrengiligr*; ***údrengiligr*** (og *-liga*), uhæderlig, som ikke sömmer sig for en bra og hæderlig mand.

endiligr (og *-liga*), som utgjör enden, den endelige fölge, utgang; fyldestgjörende, tilstrækkelig, til ***endir***, m. ende, utgang, ophör; ***úendiligr*** (og *-liga*), uendelig, endelös, uforgjængelig.

glœpiligr (og *-liga*), forbrydersk, syndefuld, til *glœpr*, m. misgjerning, synd (sml. dog *glœpinn*, forbrydersk), ***stórglœpiligr***, forbunden med stor synd (***stórglœpr***, m.).

hirđiligr, som hörer til hyrder, til ***hirđir***, m. hyrde.

skelmiligr, djævelsk, til ***skelmir***, m. djævel.

Til en *jan*-stamme har jeg ikke fundet noget adjektiv paa *-iligr*; men det maa erindres, at disse stammer i gn. er forholdsvis faatallige, og de tilhörer desuten for det meste det poetiske sprog, hvor i det hele tat adjektiverne paa *-ligr* har fundet liten anvendelse. Heller ikke til *jōn*-stammer findes adj. paa *-iligr*, da her det almindelige dannelsesprincip vistnok var bruken av genitivisk grundord (sml. I, D 4o). Til en feminin *jō*-stamme har jeg kun fundet *fiskiligr*, hörende, tjenende til fiskeri, til *fiski*, f. fiskeri, som i nominativ har sluttet sig til *īn*-stammerne. Man kan derfor sige, at produktivt optræder *-iligr* i gn. kun til substantiviske og adjektiviske *ja*-stammer og til de feminine *īn*-stammer.

5o Til adjektiver paa *-inn*:

áleitiligr, daddelværdig, til ***áleitinn***, tilböielig til at dadle andre (betydningen "daddelværdig" har *áleitiligr* maaske faat fra *ō*-verbet ***áleita***, dadle).

erriligr, duelig, til og = ***errinn*** (poet.).

frœkiliga, med mod, uforfærdethet, til *frœkinn*, modig, uforfærdet (sml. *frœknligr*); *allfrœkiliga*, med stort mod.

hœkiliga, mordbegjærlig, til ***hœkinn***, begjærlig, graadig.

kristiligr (og *-liga*), kristelig, til ***kristinn***, kristen; ***úkristiligr***.

leiđiligr (og *-liga*), avskylig, hæslig, til ***leiđinn***, ubehagelig.

úheppiliga, paa en uheldig maate, til ***heppinn***, uheldig; ***seinheppiligr***, sen til at komme sig.

œfiligr (og *-liga*; ogsaa *œfinligr*), evig, stedsevarende, til *œfinn*, evig i *œfinrúnar, œfinleikr, œfinligr*, etc., got. ***aiweins***.

Hvorledes *kristinligr*, etc. er blit til *kristiligr*, etc. kan synes vanskelig at forklare. Det sandsynligste er vel, at *nl* er assimileret til *ll* likesom *ðl* > *ll* i *hrapalligr* < **hrapaðligr*; derpaa er saa *ll* i svakt betonet stilling forkortet til *l* likesom i *heimi(l)ligr* (se 6o); sml. ogsaa *ellifu*, elve (got. *ainlif*) og *munlaug* > *mullaug*, vaskefat. — Flere dannelser paa *-iligr*, *-iliga* til adjektiver paa *-inn* tror jeg neppe med sikkerhet kan antages. Vistnok er der mange andre tilfælder, hvor der ved siden av adjektivet paa *-iligr* (adv. paa *-iliga*) staar et adj. paa *-inn*. Men ved siden av adjektivet paa *-inn* finder man da overalt ogsaa en *ja*- eller *īn*-stamme eller et *j*-verbum. Og da der ikke kan være tvil om, at adjektiverne paa *-iligr* væsentlig rekruteres fra *ja*-stammer, *īn*-stammer og *j*-verber, er det vistnok det rimeligste at anta disse sidste som grundord overalt, hvor man har valget. Saaledes er det vel rimeligere at henföre f. e. *reiðiligr*, som ser vred ut, til *reiði*, f. vrede, end til *reiðinn*, vredagtig; *breytiligr*, forskjellig fra det sædvanlige, besynderlig, heller til *breyta*, indrette noget paa en fra det sædvanlige avvigende maate, end til *breytinn*, tilböielig til at gjöre noget som avviger fra det sædvanlige; *hræðiligr*, rædsom, frygtelig, heller til *hræða*, forfærde end til *hræðinn*, frygtsom, etc. Ogsaa betydningsforholdet taler i de fleste tilfælder mot at anta et adjektiv paa *-inn* som grundord: et *hræðiligr* til *hræðinn* kunde ikke betyde "rædsom", men maatte betyde "som ser frygtsom ut", eller være = *hræðinn*; et *reiðiligr* til *reiðinn* maa betyde "som ser vredagtig ut" eller være = *reiðinn*, etc. Men paa den anden side kan man dog ikke altid være helt sikker. Saaledes er det vel ikke saa helt utelukket, at man kan henföre *guðrækiliga*, gudelig direkte til *guðrækinn*, gudelig, gudfrygtig, skjönt man har *rækiligr* til *rækr*; og likesaa *vægiligr*, skaansom til og = *væginn*, skjönt man har *vægr*, skaansom (i *úvægr*) og *vægja*, skaane. Men selv i saadanne tilfælder, som ikke er mange og som i det fölgende vil bli paapekt, tror jeg dog av den grund jeg har anfört, at der er mindst sandsynlighet for antagelsen av et adjektiv paa *-inn* som grundord.

6o Til adj. og subst. paa *-ill*.

engiligr, englelig, til *engill*, m. engel.

heimiligr, som er av hjemlet beskaffenhet; egen, som man har for sig selv; alene, ensom, til *heimill*, som det tilkommer en at ha, bruke, besidde som sin eiendom.

hnæfiligr (poet. Hárb. 43), stiklende, fornærmende, sandsynligvis til et **hnæfill*, m. et nomen instrumenti til *hnafa* (pret. *hnóf*), stikke, bore; sml. *hnæfilyrði*, n. stiklende ord.

7o Undertiden kan man ikke peke paa et bestemt enkelt ord, der staar som avledningens grundord: der kan være flere grundord. Hyppigst forekommer det, at avledningen kan henföres saavel til en adjektivisk som til en substantivisk *ja*-stamme. Eks.:

auđvelliligr, let, föielig, til og = *auđveldr,* eller til *audveldi,* n. lethet.

færiligr, som kan komme frem, til *færr,* i stand til at komme frem, eller til *færi,* n. stilling som sætter en i stand til at komme frem, til at gjöre noget; *eptirfæriligr,* som kan forfölges, efterspores; *torfæriligr,* vanskelig at passere (*torfærr* og *torfæri,* n.); *úfæriligr,* ufremkommelig (*úfærr* og *úfæri,* n.); *yfirfæriligr,* passabel, *úyfirfæriligr.*

gæfiligr, dativus, til *gæfr,* som man finder behag i, tjenlig, eller til *gæfi,* n. gave; *gaumgæfiligr,* opmerksom, omhyggelig (*gaumgæfi,* f. og n.).

menniligr (og *-liga*), som tegner til at bli en dygtig mand; menskelig, til *-mennr* i sammensætninger som *fjǫlmennr, margmennr,* etc., eller til *-menni,* n. i ord som *fjǫlmenni,* n. *góđmenni,* n., etc.; *almenniligr* (og *-liga*), almindelig (*almennr* og *almenni,* n.); *fjǫlmenniligr* (og *-liga*), talrik paa folk.

mætiligr, værdifuld, til og = *mætr,* eller til *mæti,* n. pl. værd, pris; *úmætiligr,* ugyldig.

sýniligr, synlig (og *-liga*); anselig, av godt utseende; tilraadelig, tjenlig, til *sýnn,* aabenbar, utvilsom, tjenlig, eller til *sýni,* n. fremvisning, eller til *-sýni,* f. i mange sammensætninger; *ásýniligr,* iöinefaldende; *auđsýniligr* (og *-liga*), tydelig, aabenbar (= *auđsýnn*); *augsýniliga,* tydelig; *framsýniligr,* fremsynt (*framsýnn* og *framsýni,* f.); *glǫggsyniliga,* med skarpt blik; *skammsýniligr,* som vidner om kortsynthet (*skammsýnn* og *skammsýni,* n. og f.); *úsyniligr,* usynlig (og *-liga*); upaaregnelig; uanselig, styg; *yfirsýniligr,* efter utseende rimelig; *þjóđsýniligr* (og *-liga*), aabenbar.

tilfelliligr, passende, bekvem, til og = *tilfeldr,* eller til *tilfelli,* n. tilfælde, omstændighet.

80 At et produktivt suffiks som *-iligr* let maatte komme til at slutte sig ogsaa til andre nominalstammer kan ikke undre os. Det er jo i det hele en almindelig foreteelse i orddannelsen, at et suffiks, som engang er blit produktivt, hurtig breder sig utenfor sit oprindelige omraade. Der var desuten i gn. flere omstændigheter, som maatte stötte tendensen til at videreföre typen *-iligr* til andre nominalstammer. For det förste den ting, at dannelser som *sinniligr, reiđiligr, fiskiligr* let kunne opfattes som hörende til henholdsvis *sinni,* m. ledsager (*an*-stamme), *reiđr,* vred (*a*-stam) og *fiskr,* m. fisk (*a*-stam.). Dernæst den omstændighet, at de fleste oprindelige adjektiviske *ja*-stammer i gn. var gaat helt over til *a*-stammernes fleksion, saa kun omlyden viser deres oprindelige avstamning; blandt grundordene for adjektivavledninger paa *-iligr* er dette f. e. tilfældet med *næmr, bærr, dræpr, greypr, herstr, tæpr, sætr, svinnr, æll, kvæmr, stæđr.* Og endelig maatte den hyppige usikkerhet i fölelsen for avledningens grundord (se ogsaa nærmere under "Verbalavledninger paa *-iligr*") bidrage til at mellemvokalen *i* kom til at betragtes som en del av suffikset, at *-iligr*

blev et selvstændig suffiks anvendelig ved alle nominalstammer, saa at f. e. *hreystiligr* kunde henföres til et *hraustr*, modig og kraftig, *gleđiligr* til *glađr*, venlig, glad, etc. Men tiltrots herfor kan der ikke paavises mange tilfælder, hvor suffikset *-iligr* er videreført til andre nominalstammer, rimeligvis av den grund at det ikke evnede at staa sig overfor den sterke konkurrent, som det derved fik i det rene *-ligr*. Nævnes kan dog:

gerpiligr, av uforfærdet utseende, beskaffenhet, til *garpr*, m. uforfærdet menneske; formen *gerpligr* er vel opstaat, ved at *gerpiligr* er kontamineret med *garpligr*.

hentiligr, tjenlig, tilpas, til og = *hentr* (< **handiþa-*, sml. *stirndr*, *tentr*, etc.); *úhentiligr*.

illiligr (og *-liga*), frygtelig, avskylig, til *illr*, ond.

kyrfiligr, ringe, ussel, til *kurfr*, m. stump, stubbe; sml. "husabœr lítill ok *kyrfiligr*" (Flat. III, 219).

páfiligr, pavelig, til *páfi*, m. pave.

réttferđiligr, fri for uretfærdighet, bedrageri, vel til **réttferđ*, f. (sml. *réttferđugr*).

réttiligr (og *-liga*), overensstemmende med hvad der er ret og retfærdig, til *réttr*, ret, rigtig, eller til *réttr*, m. (*u*-stam.), ret, retfærdighet.

samvistiligr, samhörende, forenet, til *samvist*, f. (*i*-stm.), forening, samliv.

sneyđiligr, ringe, foragtelig, ussel, elendig, slet, til *snauđr*, fattig (eller maaske til et **sneyđi*, f.).

úmyndiligr, monströs, til *mynd*, f. (*i*-stm.), skikkelse, figur.

úræstiligr, urenlig, smudsig, til *úræst*, f. (*i*-stm.), smuds.

úvistiligr, utjenlig til beboelse, til *vist*, f. ophold, beboelse (sml. *úvistligr*, d. s.).

vendiligr (og *-liga*), omhyggelig, til *vandr*, nöieregnende (eller til et **vendi*, f.); *úvendiligr* (og *-liga*), som ikke regner det saa nöie, ringe, simpel.

ýmsiligr, indbyrdes forskjellig, til og = *ýmiss*.

þerfiligr, nyttig, gavnlig, til og = *þarfr* (eller maaske til **þerfi*, f.).

Til adjektiverne paa *-iligr* har ogsaa sluttet sig fölgende to laanord fra nedertysk: *meygiligr*, mulig, laant fra mnt. *møgelīk*. — *gryfiligr* (eller *ý?*), frygtelig, forfærdelig, laant fra mnt. *gruwelīk*; sml. msv. *gruwelīker*, *gryvelīker*.

Vanskelig at forklare er fölgende to ord: *skringiligr*, underlig, löierlig ("*skringiligr* búningr", Fld. III, 653); mon til et **skringi*, n.? — *kýmiligr* (og *-liga*; eller *y?*), underlig, löierlig; maaske hænger det sammen med ags. *cȳmelic*, beautiful, splendid (Sweet).

Ogsaa typen *-iligr* konkurrerer med typen *-ligr*, da ogsaa det rene *-ligr*, som rimelig kan være, kunde slutte sig til *ja*-stammer og *in*-stammer. Herved er der da opstaat en række dobbeltformer

paa *-ligr* og *-iligr* uten merkbar betydningsforskjel. Ogsaa typen med genitivisk grundord beröres undertiden av typen *-iligr.* F. e. *hirðligr, hirðaligr* = *hirðiligr; fádæmligr* = *fáðæmiligr; hvatskeytligr* = *hvatskeytiligr; brigðligr* = *brigðiligr; glæpligr* = *glæpiligr; hlægligr* = *hlægiligr; hæfligr* = *hæfiligr; auðnæmligr* = *auðnæmiligr; fráhærligr* = *fráhæriligr; greypligr* = *greypiligr; hugkæmligr* = *hugkæmiligr; hættligr* = *hættiligr; mótstæðligr* = *mótstæðiligr; tryggligr* = *tryggiligr; ýmisligr* = *ýmsiligr; hreinliga* = *hreiniliga; fátiðligr* = *fátiðiligr; skyldligr* = *skyldiligr; páfaligr* = *páfiligr; hryggligr* = *hryggiligr,* etc. etc.

B. Verbalavledninger paa -iligr.

Medens der neppe kan paavises et eneste tilfælde, hvor suffikset *-ligr* er viderefört til verber, er derimot *-iligr* blit særdeles produktivt til dannelse av verbaladjektiver. Hvorledes dette er gaat for sig, er tydelig at se. For det förste maatte den særdeles hyppige verbaladjektiviske betydning — dels passivisk, dels aktivisk — i höi grad lette overgangen til verbalavledning. Hertil kommer saa, at der er talrike adjektiver paa *-iligr,* hvor der ved siden av det nominale grundord ogsaa stod et *j*-verbum, hvortil avledningen let kunde komme til at træde i et mere direkte forhold. Allerede ved enkelte av de tidligere nævnte adjektiver paa *-iligr* er dette tilfældet. Jeg skal her anföre de tilfælder, hvor dette forhold synes mig at træde tydeligst frem.

birgiligr, som man kan være hjulpen med, til *birgr,* hjulpen, ved siden av *birgja,* hjælpe.

brigðiligr, ustadig, foranderlig, forkrænkelig, til *brigðr,* foranderlig, ustadig, ved siden av *brigða,* forandre; *úbrigðiligr* (og *-liga*), uforanderlig, paalitelig.

breytiligr, usædvanlig, besynderlig, til *-breytr* i smstn. som *nauðbreytr, torbreytr,* etc. ved siden av *breyta,* opbryte, indrette noget paa en fra det sædvanlige avvigende maate; *nýbreytiligr; torbreytiligr,* som man har ondt for at overkomme (= *torbreytr*); *úbreytiligr* (og *-liga*), uforanderlig.

frægiligr, berömmelig, av udmærket beskaffenhet, til *frægr,* meget omtalt, vide bekjendt, ved siden av *frægja,* gjöre til gjenstand for rosende omtale, gjöre bekjendt.

endiligr (og *-liga*), som utgjör enden, utgangen, tilstrækkelig, til *endir,* m. ende, utgang, ved siden av *enda,* ende, avslutte, fuldbyrde, *endast,* strække til (sml. *endaligr, endanligr*).

eyðiligr, forgjængelig, ödelæggende, til *eyði,* n. öde, ved siden av *eyða,* ödelægge, spilde, foröde; *úeyðiligr,* uforkrænkelig.

grætiligr, begrædelig, som kan bringe en til at graate, til *græti,* n. hvad der fremkalder graat, ved siden av *græta,* bringe til at graate.

hryggiligr, hryggviligr (og *-liga*), sörgelig, som man har aar-

sak til at sörge over, til *hryggr*, bedrövet, ved siden av *hryggja*, gjöre bedrövet (sml. *hryggligr*).

hættiligr, farlig, til og = *hættr*, ved siden av *hætta*, utsætte for fare.

hæfiligr, som let kan træffes; som kan træffe; passende (og *-liga*), til *hæfi*, n. maal man söker at træffe, hvad der er passende, ved siden av *hæfa*, træffe, ramme, være passende; *tilhæfiligr*, passende, skikket, *úhæfiligr* (og *-liga*), umaadelig, overordentlig, utilbörlig (*úhæfi*, n.).

kenniligr kendelig, til *kenni*, n. merke, ved siden av *kenna*, kende; *auðkenniligr* (*auðkenni*, n.); *einkenniligr*; *torkenniligr*; *viðrkenniligr*; *úkenniligr*.

leyniligr (og *-liga*), skjult, hemmelig, til *leyni*, n. skjulested, ved siden av *leyna*, skjule.

merkiligr (og *-liga*), som man maa lægge merke til, merkelig; anselig; tydelig, forstaaelig; opmerksom, agtpaagivende, til *merki*, n. tegn hvorpaa man kan kjende noget; merkelig ting, noget som fortjener at lægges merke til, ved siden av *merkja*, merke, sætte merke paa, lægge merke til, fæste sin opmerksomhet ved, skjönne, forstaa; *skilmerkiligr*, tydelig (*skilmerki*, n.), *stórmerkiligr* (og *-liga*), vidunderlig (*stórmerki*, n.); *úmerkiligr* (og *-liga*), uforstandig, upaalitelig, uanselig, av ringe betydning (sml. *úmerkr*, upaalitelig, uanselig, av ringe betydning).

minniligr, mindeværdig; tjenlig til at minde om noget (og *-liga*); begavet med god hukommelse; venlig, til *minni*, n. hukommelse, minde, hvad man mindes, ved siden av *minna*, omtale, nævne, minde om, *minnast*, huske; betydningen "kjærlig, venlig" stammer maaske fra mnt. *minnelik*, skjönt denne bet. vel ogsaa kan være utgaat fra bet. "som mindes en" eller "som besöker en" (*minnast e-s*); *áminniligr*, mindeværdig.

mæliligr, som kan siges, til *mæli*, n. tale, ord, ved siden av *mæla*, tale; *viðmæliliga*, i muntlig samtale (*viðmæli*, n.); *úmæliligr*, som der ikke kan være tale om.

mæðiligr (og *-liga*), som fremkalder, er forbundet med træthet, til *mæði*, f. træthet, mathet, ved siden av *mæða*, gjöre træt, utmatte, besvære (sml. ogsaa *mæðinn*, trættende, tung); *allmæðiliga*, med stort besvær; *úmæðiliga*, uten at bli træt.

rækiligr, forkastelig, avskylig, til og = *rækr*, ved siden av *rækja*, forkaste, avsky.

samþykkiligr (og *-liga*), samstemmig, enstemmig, til og = *samþykkr*, ved siden av *samþykkja*, bringe til enighet, stemme overens med.

skiptiligr (og *-liga*), foranderlig, forskjellig, særskilt, til *skipti*, n. ombytning, forandring, ved siden av *skipta*, forandre; *jafnskiptiligr* (og *-liga*); *sundrskiptiligr* (*sundrskipti*), *úsundrskiptiligr*; *umskiptiligr* (*umskipti*, n.), *úumskiptiligr*; *tviskiptiligr*; *úskiptiligr* (og *-liga*).

skyndiligr (og ***-liga***), hastig, til ***skyndir***, m. ilfærdighet, eller til ***skyndi***, f. hast, hurtighet, ved siden av ***skynda***, skaffe hurtig avsted, ile; ***allskyndiliga***, med stor hast.

stilliligr (og ***-liga***), maateholden, selvbehersket, til ***stilli***, n. selvbeherskelse, ved siden av ***stilla***, holde noget i orden saa det ikke overskrider de rette grænser; ***allstilliligr***; ***ústilliligr***, umaatelig.

sæmiligr, som man har ære av (og ***-liga***); anselig, til ***sæmr***, passende, ved siden av ***sæma***, foröke ens anseelse; ***allsæmiligr*** (og ***-liga***), meget hæderlig, ***boðsæmiligr***, passende til at brukes i gjestebud, ***úsæmiligr*** (og ***-liga***), utilbörlig, uværdig til at hædres med noget.

tryggiligr (og ***-liga***), som man kan stole paa, paalitelig, tro, til og = ***tryggr***, ved siden av ***tryggja***, gjöre paalitelig; ***tortryggiligr*** (og ***-liga***), upaalitelig, tvilsom, ***alltortryggiligr***, meget upaalitelig: ***útryggiligr***, upaalitelig.

veiðiligr, som byr utsigt til jagt og fiskeri, til ***veiðr***, f. (*jöstm.*), fangst ved jagt eller fiskeri, eller til ***veiði***, f. d. s., ved siden av ***veiða***, fange, fælde.

vægiligr (og ***-liga***), skaansom, til ***vægr***, skaansom (i ***úvægr***, uskaansom, ***úvægi***, f.), ved siden av ***vægja***, skaane (sml. ogsaa ***væginn***, skaansom); ***lítilvægiligr***, av liten vægt eller betydning (sml. ***smávægr***, d. s.); ***ofvægiligr*** (til og = ***ofvægr***); ***úvægiligr***, som ikke kan opveies (sml. ***vægi***, n. vægt, betydning); ***úvægiliga***, uten skaansel.

þekkiligr (og ***-liga***), som man synes godt om, tækkelig, behagelig, til og = ***þekkr***, ved siden av ***þekkja***, gjöre en noget til behag; ***úþekkiligr***, som man synes ilde om, ubehagelig.

þægiligr (og ***-liga***), behagelig, til og = ***þægr***, ved siden av ***þægja***, gjöre behagelig; ***úþægeligr***, ubehagelig.

ægiligr (og ***-liga***), frygtelig, rædsom, til ***ægr***, skrækindjagende, frygtelig, eller til ***ægr***, m. skrækindjagende person, ved siden av ***ægja***, indjage skræk, gjöre frygtelig; ***allægiligr***.

Det er klart, at saadanne dannelser saavel efter sin betydning som efter sin form let maatte föles som dannelser til *j*-verber. I virkeligheten er det ogsaa ved mange av de nævnte adjektiver umulig at sige, om de oprindelig er nominalavledninger eller verbalavledninger. De danner derfor den naturlige overgang til de rene verbalavledninger. Fra dannelser som de ovennævnte blev det jo kun et umerkelig skridt at före suffikset ***-iligr*** videre og anvende det til dannelse av verbaladjektiver direkte av *j*-verber, som ikke har nogen *ja*-stamme og *īn*-stamme ved siden. Og denne udvikling var saameget naturligere som jo ogsaa *j*-verberne i sammensætninger beholdt sit stammesuffiks som en mellemvokal *i*. Eks.:

aptrbeiðiligr, gjensidig, til ***beiða***, begjære.

bergiligr, som tar godt til sig av mat og drikke, forsynlig, til ***bergja***, ta til sig av mat og drikke.

blekkiligr (og *-liga*), forförerisk, bedragersk, til ***blekkja***, före bak lyset, bedrage (sml. ***blekkni***, f. svik, som forutsætter et ***blekkinn*, bedragersk).

brenniligr, som brænder godt, til ***brenna***, brænde, opbrænde.

bræðiligr, som kan smeltes, oplöses ved hete, til ***bræða***, smelte, oplöse ved hete.

byggiligr, beboelig, til ***byggja***, bo, bebo; ***rambyggiligr***, vanskelig at bebo; ***úbyggiligr***, ubeboelig.

dreypiligr (poet.), rorans, madidus, humidus (Eg.), til ***dreypa***, la dryppe.

eldiligr, gammelagtig, til ***elda***, gjöre gammel, ***eldast***, ældes; ***alleldiligr***, meget gammel.

fylliligr, som kan fyldes (og *-liga*, tilfulde), til ***fylla***, fylde; ***samfylliligr***, fuldstændig, som utgjör et hele; ***úfylliligr***, som ikke kan bli fuld.

fyrdœmiligr, ***fyrirdœmiligr***, fordömmelig, til ***fyrdœma***, ***fyrirdœma***, fordömme.

fægiligr, smuk, tiltalende, behagelig, til ***fægja***, rense, gjöre blank (sml. nyn. *fægjeleg*, pyntelig, *fægja seg*, pynte sig); i avlydsforhold hertil ***fægiligr*** (Noreen[3], § 165).

gagnsmeygiligr, av saadan beskaffenhet, at noget kan smyge derigjennem, til ***smeygja***, smyge.

geysiligr (og *-liga*), overordentlig, særdeles stor, til ***geysa***, sætte i voldsom bevægelse, eller maaske snarere til ***geysi***, forstærkende partikel foran adj. og adv.; ***allgeysiligr***, som vækker stor opsigt (nærmest til verbet).

girniligr, önskelig, attraaværdig, til ***girna***, attraa; ***úgirniligr***, som ikke er attraaværdig.

glæsiligr (og *-liga*), glimrende, blændende, til ***glæsa***, pryde med noget glimrende; sideform ***glæsiligr***; ***allglæsiligr***, meget glimrende.

greiniligr (og *-liga*), tydelig, til ***greina***, adskille, skjelne, forstaa; ***sundrgreiniligr***, ulik; ***úsundrgreiniligr***, utydelig; ***jafngreiniliga***, like tydelig.

græðiligr, helbredelig, til ***græða***, helbrede; ***úgræðiligr***, uhelbredelig, som ikke kan undgaaes.

hengiligr (poet.) corpore effeto et macro (Eg.) til ***hengja***, hænge.

hneykiligr, vanærende, beskjæmmende, til ***hneykja***, vanære, beskjæmme.

hræðiligr (og *-liga*), rædsom, frygtelig, til ***hræða***, gjöre bange, forfærde; ***úhræðiliga***, med frygtlöst sind.

hræriligr, bevægelig, som kan bevæges, bevæge sig, til ***hræra***, sætte i bevægelse; ***úhræriligr***, ubevægelig.

hyggiligr (og *-liga*), forstandig, til ***hyggja***, tænke (sml. dog ***hygginn***, forstandig); ***allhyggiligr***, meget forstandig; ***vanhyggiliga***, uforstandig, med tankelöshet; ***úhyggiligr*** (og *-liga*), uforstandig.

hæðiligr (og *-liga*), beskjæmmende, vanærende, foragtelig, til *hæða*, bespotte, forhaane; *allhæðiligr*, meget beskjæmmende.

ísmeygiligr, indsmigrende, til *smeygja*, smyge.

kyssiligr, som kan kysses, behagelig at kysse, til *kyssa*, kysse; *úkyssiligr*, som ikke kan kysses.

lystiligr (og *-liga*), behagelig, fornöielig, til *lysta*, gjöre begjærlig, föle lyst til; *tillystiligr*, önskelig, begjærlig (*lysta til e-s*); *úlystiligr*, ubehagelig.

nefniligr, nominativus ("nefniligt fall" = casus nominativus), til *nefna*, kalde ved navn, nævne.

neitiligr, nægtende, som uttrykker nægtelse, til *neita*, benægte.

nítiligr, uantagelig, som man maa vægre sig for at motta, til *níta*, vægre sig for at motta noget.

píniligr (og *-liga*), plagende, pinende, smertefuld, til *pína*, plage, pine; *sampíniliga*, av medlidenhet, med barmhjertighet (*sampínast*, ha medlidenhet med); *úpiniligr*, fri for pine, lidelse.

prettiligr, svikefuld, til *pretta*, bedrage.

rægiligr, accusativus, til *rægja*, anklage.

sendiligr, som kan sendes, til *senda*, sende; *úsendiligr*, utjenlig, uværdig til at sendes.

skemmiligr, beskjæmmende, forhaanende, som man har skam av at gjöre, til *skemma*, krænke, beskjæmme; *jafnskemmiligr*, like vanærende; *órskemmiliga*, paa en skammelig maate.

skemtiligr (og *-liga*), morende, underholdende, behagelig, til *skemta*, more, underholde; *allskemtiligr*, meget underholdende.

sneypiligr (og *-liga*), vanærende, til *sneypa*, vanære.

snyrtiligr, elegant; maaske til et **snyrta*, nyn. *snyrta*, pudse, pynte, gjöre vakker (sml. poet. *snyrtir*, m. elegant person, *snyrtimaðr*, *snyrtidrengr*, etc.), eller ogsaa til et **snyrtinn*, nyn. *snyrten*, pyntelig, net.

spilliligr, forgjængelig, fordærvelig, til *spilla*, fordærve, skade; *úspilliligr*, ukrænkelig, som ikke kan skades.

syrgiligr (og *-liga*), sörgelig, til *syrgja*, sörge.

sýtiligr, sörgelig, til *sýta*, sörge over noget.

sækiligr, som kan, bör sökes, til *sækja*, söke; *torsækiligr*, vanskelig, besværlig at overkomme; *úsækiligr*, som ikke kan angripes eller indtages.

teygiligr, lokkende, tillokkende, til *teygja*, lokke, overtale; *tilteygiligr*, tillokkende; *úteygiligr*, som ikke kan lokke en (ut paa reise).

tilhlýðiligr, som man bör höre paa, rette sig efter, skyldig, tilbörlig, til *hlýða til*, höre paa, rette sig efter.

torreyfiligr, vanskelig, besværlig, vistnok til *reyfa*, rive, plukke; bet. skulde da være "som vanskelig kan rives itu"; maaske kan man dog som grundord tænke sig et **reyfr*, sml. nyn. *röyv*, opsvulmet, porös.

torþreytiligr, vanskelig at iverksætte, til *þreyta*, anvende al sin kraft paa at iverksætte noget.

úaptrbætiligr, som ikke kan oprette forvoldt skade, til *bæta aptr*, oprette skade.

úbeygiligr, uböielig, urokkelig, til *beygja*, böie.

úbætiligr, ubotelig, uoprettelig, til *bæta*, gi opreisning, böte.

úhverfiligr, som ikke kan vendes, fast, ufravendt, til *hverfa*, vende noget saa det kommer i en anden stilling; *sjónhverfiligr*, blændende, synkvervende.

úkræsiligr, som har et ubehagelig ydre, ikke ser godt ut, uanselig, vistnok til *kræsast*, gjöre sig tilgode av velsmakende mat og drikke; betydningen er vel egentlig "som ikke smaker en, ikke tiltaler en".

úleysiligr, uoplöselig, til *leysa*, oplöse.

umbeygiligr, circumflexus (om aksenten), til *beygja*, böie.

úmæliligr, som ikke kan maales, saa stor at störrelsen ikke kan maales, opgives, til *mæla*, maale.

úslǫkkviligr, *úslǫkkiligr*, uutslukkelig, til *slǫkkva*, slukke.

umræðiligr, værd at tale om, til *ræða um*, tale om; *úumræðiligr* (og *-liga*), ubeskrivelig.

veltiligr, som kan veltes, rulles, til *velta*, velte, rulle.

virðiligr (og *-liga*), som gjör en ære, som en har ære av; anselig, til *virða*, agte en værdig til noget, agte, anse, vurdere; *afvirðiligr*, foragtelig, forkastelig, tilböielig til at nedsætte andre (*afvirða*); *allvirðiligr*, meget anselig; *auvirðiligr*, som ser uduelig ut (sml. dog *auvirði*, n. forringelse; usling); *innvirðiligr* (og *-liga*) mere end almindelig, særskilt; *samvirðiligr*, som kan stilles ved siden av noget som jevngod (*samvirða*), *úsamvirðiligr*, ypperligere end noget andet; *svívirðiliga*, paa en beskjæmmende maate; *úvirðiligr* (og *-liga*), beskjæmmende, som man har skam av (*úvirða*).

heyriligr (og *-liga*), passende, tilbörlig, til *heyra*, passe, være passende, anstaa; *áheyriligr* (og *-liga*), som man kan, bör höre paa; *fáheyriligr* (og *-liga*), sjelden at höre, usædvanlig; *tilheyriligr*, passende (og *-liga*); henhörende til (sml. dog *tilheyrinligr*); *úheyriligr*, utilbörlig, upassende (og *-liga*), overordentlig, vidunderlig, utrolig (sml. dog *úheyrinn*, upassende, utilbörlig); *úsamheyriligr*, som ikke passer sammen; *útilheyriligr*, upassende, utilbörlig.

ynniligr, elskelig, vistnok til et **ynna*, beslegtet med *unna*, elske.

þrýstiligr, kompakt, staut, robust, vistnok til *þrýsta*, trykke, presse; betegner da egentlig "som er trykket, presset fast sammen".

þyrmiligr (og *-liga*), lemfældig, skaansom, til *þyrma*, spare, skaane; *úþyrmiligr* (og *-liga*), uskaansom.

æriligr, hæderlig, til *æra*, ære, hædre (sml. *æruligr*).

æstiligr, önskværdig, önskelig, til *æsta*, önske, begjære.

æsiligr, heftig, voldsom (og *-liga*); frygtelig, rædsom, til *æsa,* sætte i heftig, voldsom bevægelse (sml. dog ogsaa *æsi,* forsterkende partikel foran adj. og subst., liksom *geysiligr* ved siden av *geysi*).

æskiligr, önskelig; utvalgt, til *æskja,* önske, begjære.

Som man av eksemplerne vil se har disse verbaladjektiver snart aktivisk, snart passivisk betydning; adjektiverne med passivisk betydning er dels mulighetsparticipier, dels nödvendighetsparticipier, dels begge dele. Enkelte har betydning av tilböielighet. Flere forekommer kun i forbindelse med en privativ partikel, som hyppig ved verbaladjektiver.

Som produktivt suffiks danner ikke *-iligr* verbaladjektiver til andre verber end *j*-verberne. Det er vel ogsaa tvilsomt, om der i det hele forekommer dannelser paa *-iligr* til andre verber. Mig bekjendt gives der kun tre tilfælder, hvor *-iligr* synes videreført til andre verber, men de er alle av tvilsom art:

árenniligr, angripelig; synes dannet til det sterke verbum *renna á,* angripe, anfalde, men maaske foreligger her sammenblanding med *j*-verbet *árenna,* jage paa flugt; *úárenniligr.*

yfirberiligr (Flat. I, 571[21]), som overgaar, utmerker sig fremfor andre, til *bera yfir,* overgaa; men da det ellers altid heter *yfirbæriligr,* er maaske *yfirberiligr* feil for *yfirbæriligr* (sml. *bæriligr, sambæriligr, frábæriligr,* etc.).

spelliligr, forgjængelig, forkrænkelig, til *ō*-verbet *spella,* fordærve, beskadige; maaske er denne dannelse fremkaldt ved det enstydige *spilliligr* til *spilla.*

Naar suffikset *-iligr* i gn. ikke er blit videreført til andre verber, saa skyldes vel dette dels association til sammensætninger med *j*-verber som förste led, hvilke ogsaa har mellemvokalen *i*, dels og særlig den omstændighet, at ved andre verber var typen *-anligr* den herskende.

III. Dannelser til verbets nominalformer: typen -anligr.

Ved siden av verbaladjektiverne paa *-iligr* findes der i gn. ogsaa en stor gruppe andre verbaladjektiver dannet med suffikset *-ligr.* Men disse sidste er ikke, som de paa *-iligr,* dannet direkte til verbets stammeform, men til en av verbets nominalformer, nemlig præsens particip. Disse dannelser er saa godt som helt fremmede for den gn. poesi, hvor jeg kun har fundet et eksempel, nemlig *dugandligr,* duelig, i et vers av Tjodolf av Hvín (Heimskr. p. 26). De tilhörer prosaen og da næsten utelukkende den lærde, kirkelige stil; saaledes er de særlig karakteristiske for skrifter som Heilagra manna sǫgur, Biskupa sǫgur, Postula sǫgur, Mariu saga (særdeles mange), Homiliubók, Thomas saga erkibyskups, Stjórn og Flateyjarbók; derimot finder man dem yderst sjeldent, om overhovedet, i de folkelige sagaer. Det er vel derfor mulig, at de for

en stor del er foranlediget ved latinske mönstre; men da de forekommer i mængde saavel i ght. som i ags., er det utvilsomt, at de er temmelig gamle (det viser ogsaa det ovennævnte *dugandligr*, Tjodolf levet omkring 900), og at deres oprindelse skyldes en rent germansk utvikling. — Som almindelig ved verbaladjektiver har de dels aktivisk, dels passivisk betydning. Flere forekommer kun i forbindelse med den privative partikel *ú*. Jeg ordner eksemplerne efter de forskjellige verbaltyper, grundordene tilhörer.

1o Til ō-verber:

betranligr, som forbedrer sig, kan bli bedre, til *betra*, forbedre.

blómganligr, blomstrende, til *blómga*, gjöre frodig, blomstre.

boðanligr (og *-liga*), som kan kundgjöres, til *boða*, kundgjöre; *úboðanligr*, usigelig, ubeskrivelig.

byrjanligr, som skal paabegyndes, til *byrja*, paabegynde.

dýrkanligr, som bör holdes höit i ære, til *dýrka*, forherlige, holde i ære.

efanligr (og *-liga*), tvilsom; utryg, upålitelig, til *efa*, tvile om noget; *úefanligr* (og *-liga*), fast i troen, som ikke tviler.

einkanligr (og *-liga*), særskilt, særegen, besynderlig; usædvanlig, overordentlig, til *einka*, utvælge.

elskanligr (og *-liga*), elskelig, elskværdig, til *elska*, elske.

grátanligr, grædende, graatfuld, til *gráta*, graate.

harmanligr, sörgelig, beklagelsesværdig, til *harma*, sörge over noget.

hafnanligr, forkastelig, til *hafna*, forkaste.

hitnanligr, som blir varm, til *hitna*, bli varm.

ifanligr, tvilsom, til *ifa*, tvile; *úifanligr*, utvilsom.

krismanligr, salvet, til *krisma*, salve.

lastanligr, lastværdig, til *lasta*, laste, dadle.

líkanligr, sandsynlig, rimelig, til *líka*, gi en ting utseende av at være noget.

líknanligr, tilgivelig, til *líkna*, tilgive.

lofanligr, rosværdig, berömmelig, til *lofa*, rose, berömme.

læknanligr, lægende, som gir helsebot, til *lækna*, læge, helbrede; *úlæknanligr*, ulægelig.

óttanligr, frygtelig, til *ótta*, forfærde, frygte.

prófanligr, tjenlig til bevis, til *prófa*, bevise.

reikanligr, ustadig, vaklende, til *reika*, drive frem og tilbake uten ro, være ustadig, vaklende, tvilraadig.

ritanligr, som kan skrives, uttrykkes i skrift, til *rita*, skrive.

samjafnanligr, comparativus ("samjafnanligt fall" = komparativ) til *samjafna*, sammenligne.

samansamnanligr, collectivus ("samansamnanligt nafn" = nomen collectivum), til *samna saman*, samle sammen.

úsigranligr, uovervindelig, til *sigra*, overvinde, beseire.

úskoðanligr, som ikke kan betragtes, til *skoða*, betragte.

úætlanligr (og *-liga*), som man ikke kan forestille sig, som overgaar enhver forestilling, til *ætla*, forestille, tænke sig noget.

þoknanligr, som man finder behag i, til *þoknast*, behage. være en behagelig.

þreifanligr, som kan tages eller föles paa med haanden, til *þreifa*, ta, föle paa noget med haanden.

ǫskranligr, frygtelig, rædsom, til *ǫskra*, utstöte skrik, *ǫskrast*, forfærdes.

2o Til *j*-verber.

kennanligr, fölelig, til *kenna*, föle, fornemme.

leiđanligr, let at lede eller styre, villig til at la sig lede, til *leiđa*, lede, styre.

skemtanligr, underholdende, morsom, til *skemta*, underholde, more.

skiljanligr, forstaaelig (og *-liga*, med forstand), til *skilja*, skjönne, forstaa, indse; *atskiljanligr*, forskjellig, avvigende; *frá-skiljanligr*, som kan adskilles fra noget; *úskiljanligr*, ubegripelig; *úviđrskiljanligr* (og *-liga*), uadskillelig.

skýranligr, som kan, må forklares, til *skýra*, forklare.

úbrigđanligr, uforanderlig, paalitelig, til *brigđa*, forandre.

úendanligr, uendelig, endelös, uforgjængelig, til *enda*, ende.

úhverfanligr, uforanderlig, urokkelig, til *hverfa*, vende noget saaledes at det kommer i en anden stilling (sml. *úhverfiligr*), eller til det st. vb. *hverfa*, dreie sig omkring, være i bevægelse.

úpínanligr, fri for pine, lidelse, til *pína*, pine, plage.

úseđjanligr, umættelig, til *seđja*, mætte.

úslǫkkvanligr, uutslukkelig, til *slǫkkva*, slukke.

úteljanligr, utallig, utællelig, til *telja*, tælle, opregne.

úútskýranligr, ubeskrivelig, til *útskýra*, forklare, gjöre noget klart og tydelig.

úvirđanligr, overordentlig, stor, til *virđa*, vurdere.

veitanligr, som kan ydes, meddeles, til *veita*, yde, indrömme, overdrage.

viđleggjanligr, som kan tilföies, adjectivus ("viđleggjanligt nafn" = nomen adjectivum), til *leggja viđ*, tilföie.

viljanligr (og *-liga*), frivillig, til *vilja*, önske, ville; *úviljanligr*, som er imot ens vilje.

3o Til *ē*-verber:

dugandligr, duelig, til *duga*, due.

trúanligr (og *-liga*), trolig, til *trúa*, tro; *útrúanligr*, utrolig.

þaganligr, taus, til *þegja*, tie; til grund ligger den gamle participalform **þagandi*, medens *þegjandi*, *þegja* er analogiformer, som har faat sit *j* fra præs. *þegi*, *þegir*; sml. *sagandsorđ*, n. utsagn, ved siden av *segja* (< **sagēn*).

þolanligr, som kan taales, til *þola*, taale; *úþolanligr*, uvarig, utaalelig.

4o Til sterke verber (og pret.-præs.):

aukandligr, rikelig, til *auka*, foröke, eller til det enstydige ō-verbum *auka*.

eiganligr, værd at eie, til *eiga*, eie.

fráberanligr, udmerket, fortrinlig, til *bera frá*, udmerke sig; *blómberan(d)ligr*, blomstrende (= *blómberandi*); *dauđberanligr*, dödbringende.

snúanligr, som kan vendes, til *snúa*, vende, dreie.

svíkjanligr, forrædersk, til *svíkja*, vise sig trolös, svike.

úaflatanligr, uophörlig, stedsevarende, til *láta af*, ophöre med.

úvinnanligr, uindtagelig, til *vinna*, vinde, faa i sin magt, overvinde.

úþrjótanligr, uforgjængelig, uophörlig, til *þrjóta*, ta ende, ophöre.

víkjanligr, som let lar sig bevæge eller bringe til at gi efter, til *víkja*, vige, gi efter (sml. "víkja eptir e-u"); *úvíkjanligr*, uböielig.

vitanligr, bekjendt, til *vita*, vite, kjende; *úvitanligr*, ubekjendt.

yfirstíganligr, som kan overgaaes, overvindes, til *stíga yfir*, *yfirstíga*, overstige, overgaa, overvinde; *úyfirstíganligr*, uovervindelig.

yfirvesanligr, supersubstantialis, til *vesa yfir*; *hjávesandliga*, paa en saadan maate som om noget er nærværende (sml. *hjáverandi*, nærvarende).

Ogsaa i vestgerm. er denne type produktiv. I ght. kan saaledes nævnes: *berantlīh*, fructuosus, *gibiugantlīh*, flexuosus, *īlantlīh*, festinans, *wesentlīh*, essentialis, *heilan(t)līh*, salubris, *unbūantlīh*, inhabitabilis, etc. etc. (Wilmanns, II, § 364); likesaa i ags.: *āberendlic*, som kan taales, *ābīegendlic*, som kan böies, *āsciendlic*, spörgende, interrogativ, *bewēpendlic*, sörgelig, *blōwendlic*, blomstrende, *brosniendlic*, fordærvelig, *gederigendlic*, skadelig, *flēogendlic*, flyvende, *fylgendlic*, efterfölgelsesværdig, *gegiernendlic*, önskelig, etc., etc. I vestgerm. er denne type ogsaa utvidet til pret. part. av saavel sterke som svake verber; saaledes ght. *infundenlīh*, sensibilis, *gizoganlīh*, modestus, *ungisewanlīh*, invisibilis, *firdenkitlīh*, contemptibilis, etc.; ags. *āwendedlic*, foranderlig, *āwiergedlic*, fordömt, elendig, *āworpenlic*, værdig til fordömmelse, *behogodlīce*, omhyggelig, *gebyredlic*, passende, *gedǣledlīce*, delelig, *forsewenlic*, foragtelig, *forslegenlic*, beskjæmmende, etc. Disse sidste dannelser er særegne for vestgerm. I gn. forekommer der kun et adjektiv, som synes dannet til et pret. part., nemlig *úséligr*, ubehagelig at se paa, hæslig (Sturl. I, 7[18], Fld. II, 453[3]), som vistnok er dannet til pret. part. av *sjá* og altsaa staar for **úsénligr*; *n* kan da være bortfaldt paa lignende maate som i *kristiligr*.

Der kan vel neppe være nogen tvil om, at denne type er opstaat paa samme maate i gn. som i vestgerm. Den maa da betragtes som en ganske naturlig fortsættelse av adjektivavledningen.

Efter sin betydning hörer disse adjektiver nærmest til den under I, B, 2o behandlede gruppe; det maa jo erindres at ogsaa præs. part. i gn. hyppig bruktes med passiv betydning (sml. Nygaard, Norrön Syntax, § 238–241). Men da bruken av præs. part. med passiv bet. i gn. som et attributivt adjektiv var forholdsvis litet yndet, forekommer det mig ikke usandsynlig, at det tildels var for at böte herpaa, at man utvidet præs. part. med suffikset *-ligr*. Dog har vel *-anligr* tilslut kun været fölt som en særskilt suffiksform tjenende til avledning av verbaladjektiver.

Hvad angaar overgangen *-andligr* > *-anligr*, saa skyldes den en lydret utvikling, idet *d* maatte falde bort mellem *n* og *l* som i *mun(d)laug, an(d)lit, an(d)lát, van(d)liga*, etc. (Noreen[3], § 281, 2; se ogsaa ovenfor p. 7). Maaske er *d* endnu beholdt i *dugandligr* hos Tjodolf fra Hvín; men i *aukandligr* (Heilag. II, 497[1]), *blómberandligr* (Heilag. II, 82[6]) og *hjávesandligr* (Leif. 10[21]) er *d* sikkert blot gjenindfört ved association med participierne paa *-andi*.

At typen *-anligr* skulde kunne videreföres til substantiver, synes ganske utænkelig. Imidlertid forekommer dog det merkelige ord *hjartanligr*, som er i, kommer fra hjertet (= *hjartaligr*), efter ens sind, overensstemmende med ens hjertelag. Skulde maaske *hjartanligr* være en forvanskning av *hjartaligr* ved paavirkning fra gen. *hjartans*?

Typen *-anligr* er kun blit beholdt i islandsk. Men her har den vundet en stor popularitet og synes nu at være det levende dannelsesprincip for verbalavledninger; sml. saaledes: *afsakanlegur*, unskyldelig, *átakanlegur*, haandgripelig, *beygjanlegur*, böielig, *breytanlegur*, foranderlig, *deilanlegur*, delelig, *fáanlegur*, erholdelig, *framkvæmanlegur*, gjennemförlig, *eyðanlegur*, som kan ödelægges, *heyranlegur*, hörlig, *leysanlegur*, löselig, *meltanlegur*, fordöielig, etc. etc.

IV. Suffiksform -uligr (og -ugligr).

I Arkiv, N. F. 17, p. 108 ff. har Kock paavist, at en række av adjektiver paa *-ligr* er dannet til adjektiver paa *-ugr*, f. e. *gǫfugligr*, anselig, til og = *gǫfugr*. I avledningen er saa *g* gaat tapt mellem *u* og *l*, fordi det stod i svakt betonet stavelse, altsaa f. e. *nauðugligr* > *nauðuligr*. Lignende bortfald av *g* er ikke saa sjeldent i gn.; sml. f. e. *munúð*, ved siden av *munugð, munhugð*, *varúð* ved siden av *varygð, varugð*, etc. (se forövrig Bugge, Beitr. 13, p. 508, Noreen[3], § 283); sml. ogsaa bortfaldet av *g* i *hlæligr*, latterlig (Gísl. 58[8]) < *hlægligr*. Men da associationen med grundordet gjorde sig sterkt gjældende i disse avledninger, finder man hyppig *g* gjenindfört ved analogi, hvilket har fört til en række dobbeltformer paa *-ugligr* og *-uligr*; undertiden finder man endog blot former paa *-ugligr*. — I ght. og ags. har vi tilsvarende dannelser til adjektiver paa *-ig* (se eksemplerne p. 140); og ogsaa i

disse avledninger faldt *g* bort paa samme maate som i gn., f. e. ags. *behȳdiglīce* > *behȳdelīce*, *drēoriglic* > *drēorilic*, *dysiglic* > *dyselic*, etc. (hvad angaar ght. og mht. se Wilmanns, II, § 370). — Idet jeg henviser til Kocks utförlige artikel, kan jeg her nöie mig med at anføre de tilfælder, hvor adjektivet paa *-uligr* (*-ugligr*) synes mig at være dannet til et adjektiv paa *-ugr*:

burđuligr, av fornem byrd, til og = *burđugr*; *jafnburđuligr*.

gǫfugligr, anselig, til og = *gǫfugr*.

háđuligr, haanende, bespottende; beskjæmmende, til *háđugr*, beskjæmmende.

heiptuligr, fiendsk, til og = *heiptugr*.

hǫrmuligr (og *-uliga*), som gjör bedrövet, sörgelig, bedrövelig, til *hǫrmugr*, bedrövet, sörgmodig.

listuligr, klögtig, listig (og *-uliga*); yndig, behagelig, til og = *listugr*.

lystuligr, som man gjerne vil ha, önskelig, fortrinlig, til *lystugr*, begjærlig, lysten efter noget.

máttuligr, mægtig; stor (og *-uliga*, *-ugliga*, i höi grad); mulig, til *máttugr*, mægtig, stor; *allúmáttuligr*, som ser meget svak ut; *úmáttuligr* (og *-uliga*), avmægtig, umulig (*úmáttugr*); *sammáttuligr*, i fælles besiddelse av magten med en, like mægtig som en (til og = *sammáttugr*); *vanmáttuligr*, ute av stand til ngt. (= *vanmáttugr*).

nauđuligr, *nauđugligr* (og *-uliga*, *-ugliga*), haard, vanskelig, streng, til *nauđugr*, nödtvungen, nödig; *allnauđuliga*, i meget betrængt stilling.

ráđuligr, tilraadelig (= *ráđligr*), vistnok formelt til *ráđugr*, klok, klöktig, forstandig.

saurugligr (og *-ugliga*), som er eller gjör uren, til *saurugr*, uren, besmittet.

skylduligr (og *-uliga*, *-ugliga*), tilbörlig, fornöden, til og = *skyldugr*.

stǫđuligr, *stǫđugligr* (og *-uliga*), uforandret, bestandig, standhaftig, urokkelig, til og = *stǫđugr*; *ústǫđuligr*, ubestandig.

verđuligr (og *-uliga*), fortjent, til og = *verđugr*.

vǫlduligr (og *-uliga*), mulig, som staar i ens magt, mægtig, formaaende, til *vǫldugr*, mægtig, formaaende.

þurftuligr (og *-uliga*) fornöden, gavnlig, til *þurftugr*, trængende til noget.

hrímugligr, som ser sotet ut, til *hrímugr*, sotet.

hǫfugligr (poet. Sonart. 2), tung, til og = *hǫfugr*.

Undertiden er grundordet paa *-ugr* gaat tapt:

iđuligr (og *-uliga*, *-ugliga*), idelig, stadig forekommende, vistnok til et **iđugr*; sml. gsv. *iþogher*, flittig, æ. d. *idug*, ivrig, utholdende.

kostuligr, kostbar, ypperlig, fortrinlig, vistnok til et **kostugr*; sml. gsv. *kostogher*, kostelig, udmerket, god (gn. *kostigr*).

náđuligr (og *-uliga, -ugliga*), fredelig, vistnok til et **náđugr*; sml. gsv. *naþogher,* rolig, naadig, mild.

skǫruligr (og *-uliga, -ugliga*), som synes at være eller bli "skǫrungr", som man har ære av; vistnok til et **skǫrugr;* sml. *skǫrugsamr, skǫruglyndr, skǫruglyndi,* f.; *allskǫruligr* (og *-uliga*).

vǫrpuligr, anselig, rask av utseende, maaske til et **vǫrpugr*; *allvǫrpuligr,* av meget anselig ydre.

þokkuligr, behagelig, vistnok til et **þokkugr*; sml. gsv. *oþokkogher,* utilbörlig (for bet. sml. gn. *þokki,* m. velbehag).

þrútuligr, av haavent, hovmodig utseende, sandsynligvis til et **þrútugr,* hovmodig [1]).

Disse dannelser synes at være opstaat temmelig tidlig. Vi finder dem nemlig allerede i den ældste poesi, som f. e. *gǫfugligr* i H. Hv. str. 5 og *hǫfugligr* hos Egil Skallagrimssön.

Imidlertid gives der ogsaa andre veie som har fört til dannelsen av en produktiv type *-uligr.* Saaledes ved dannelser til adj. og subst. paa *-ull,* hvor *ll* i svakt betonet stilling maatte forkortes til *l.* Jeg har allerede tidligere nævnt *heimuligr* til *heimull* og *djǫfuligr* til *djǫfull* (sml. ogsaa *postoligr* til *postoli*). Vi finder endog formen *heimugligr,* som viser at ordet er blit associeret med dannelserne til adj. paa *-ugr* og har faat sit *g* fra disse, skjönt maaske er det ikke helt utelukket, at der har eksisteret et **heimugr.* Men selvfölgelig har ikke to saadanne enkeltstaaende tilfælder kunnet spille nogen större rolle for typen *-uligr.* — Derimot er det klart, at den store gruppe adjektiver paa *-uligr,* dannet til feminine *ōn*-stammer (se under I, C, 4o) i höi grad maatte bidrage til at gjöre typen produktiv, og til at *-uligr* efterhaanden skilte sig ut som et selvstændig suffiks. Man har vel nemlig ikke ret længe formaaet at skjelne skarpt mellem de to grupper paa *-uligr*; de maatte ganske naturlig forenes i den sproglige bevidsthet under en og samme type, hvis karakteristiske kjendemerke er bindevokalen *u.* Hertil kommer saa, at ogsaa ved adjektiverne paa *-uligr* finder vi det forhold, som vi i orddannelsen stadig kan se före til, at en forbindelse av et suffiks og et andet suffiks eller en anden ordbestanddel optræder som et sammenhængende orddannende element; nemlig at der ved siden av de oprindelige grundord staar enklere ord, hvortil avledningerne direkte kan henföres. Dette gjælder dannelserne til adjektiver paa *-ugr* i langt höiere grad, end Swenning (Arkiv, N. F. 19, p. 30) synes at formode, selv om Kock kun gjör opmerksom paa det for *skylduligr*'s vedkommende. I det hele taget maatte man let komme til at sætte adjektiverne paa *-uligr* < *-ugligr* i direkte forbindelse med de ord, der ligger til grund for adj. paa *-ugr,* altsaa *burđuligr* til *burđr,* m. byrd, *háđuligr* til *háđ,* f. haan, spot, *heiptuligr* til *heipt,*

[1]) Flere dannelser til adj. paa *-ugr* optræder kun i adv. form, f. e. *gráđugliga* til *gráđugr, liđugliga* til *liđugr, málugliga* til *málugr, viljugliga* til *viljugr, kyndugliga* til *kyndugr,* o. a.

f. fiendskap, *verðuligr* til *verðr*, værdig, fortjent, *hǫrmuligr* til *harmr*, m. hvad der gjör bedrövet, er sörgelig etc. At dette virkelig er skeet viser betydningen tydelig i et par tilfælder. Naar saaledes *ráðuligr* har bet. "tilraadelig" (= *ráðligr*), saa kan det kun ha faat denne, fordi det er sat i direkte forbindelse med *ráð*, n. hvad der er tilraadelig, thi *ráðugr* betyr "klok, forstandig"; likeledes synes *nauðuligr*, haard, vanskelig, efter sin betydning nærmere knyttet til *nauð* (*nauðr*), f. tryk, trængsel, hvad der er ubehagelig, vanskelig for en, end til *nauðugr*, nödtvungen, nödig, og *þurftuligr*, fornöden, gavnlig, nærmere til *þurft*, f. trang, behov, hjælp, end til *þurftugr*, trængende, nödlidende; og naar *háðuligr* ved siden av at være identisk med *háðugr* i betydningen "beskjæmmende" ogsaa har betydningen "haanende, spottende", saa har det vistnok faat denne bet. fra *háð*, f. haan, spot. Desuten har vel ogsaa den omstændighet bidraget til dannelsen av en selvstændig type *-uligr*, at i flere tilfælder er, som ovenfor nævnt, grundordet paa *-ugr* gaat tapt eller maa ialfald ha været sjeldent brukt. Hvad videre angaar den anden gruppe adjektiver paa *-uligr* (dannelserne til gen. av fem. *ōn*-stammer), saa finder vi ogsaa der den samme mulighet for at henföre avledningen til et andet ord end det oprindelige grundord; f. e. *bernskuligr* til *bernskr*, barnlig, barnagtig, *elskuligr* til *elskr*, besjælet av kjærlighet til noget, *leiðuligr* til *leiðr*, avskylig, *reiðuligr* til *reiðr*, som staar til ens raadighet, rede, som betales i klingende mynt. Vi ser altsaa at det ikke blot er let forstaaelig, men at vi endog i det hele taget ikke kunde vente os andet, end at *-uligr* maatte löse sig ut som et selvstændig orddannende element og bli anvendt utenfor sit oprindelige omraade (adj. paa *-ugr* og de fem. *ōn*-stammer). Derfor forekommer Swennings kunstige forklaring (Arkiv, N. F. 19, p. 31 f.) mig ganske unödvendig og usandsynlig. Han mener, at en del av de adjektiver, for hvilke man ikke kan paavise grundord paa *-ugr*, kan være opstaat paa den maate, at man har utvidet det adverbialt brukte neutr. sing. dat. av adjektiver (f. e. *fullu*, *skǫmmu*, *stóru*, etc.) med adverbialsuffikset *-liga*, hvortil man saa senere har faat det tilsvarende adj. paa *-ligr*. Men Swenning kan kun paavise et eneste tilfælde, hvor en saadan dannelsesmaate er mulig, nemlig *fulluliga*. Det hjælper litet at anta, at adj.-adv. paa *-u* var betydelig hyppigere i en förlitterær tid, thi de adv. paa *-uliga* (og adj. paa *-uligr*), som ikke har noget adj. paa *-ugr* (eller fem. *ōn*-stamme) ved siden, er av forholdsvis sen dato, og kan ialfald umulig være dannet i en förlitterær tid til avlösning av adj.-adv. paa *-u*. Og da jeg nu tror at ha paavist, at de aarsaker, som i almindelighet i orddannelsen bevirker, at en suffiksforbindelse gaar over til at bli et sammenhængende selvstændig suffiks (se Brugmann, Grundriss, II, p. 98), netop gjöre sig særlig sterkt gjældende ved adjektiverne paa *-uligr*, saa tror jeg man kan betragte Swennings teori som helt forfeilet.

Jeg skal nu anföre de tilfælder, hvor *-uligr* forekommer mig at optræde som selvstændig suffiks:

1o Substantivavledninger:

brǫgðuligr, klöktig, listig uttænkt (og *-uliga*); avstikkende, som har et fra andre meget forskjellig utseende, til *bragð,* n. list, knep, utseende.

dauðuligr, dödelig, til *dauðr,* m. död, eller til adj. *dauðr.*

grátuligr, som staar i forbindelse med graat, til *grátr,* m. graat.

gríðugligr (poet.) (og *-uliga*), heftig, voldsom, frygtelig, til *gríð,* f. heftighet, voldsomhet (eller maaske til et **gríðugr?*).

mátuligr (og *-uliga*), maatelig, passende, til *máti,* maate, beskaffenhet; kan dog være laant fra mnt. *mātelīk* likesom *mátiliga,* og likesom ogsaa *máti* er et mnt. laanord.

námuligr, som kan paagripes, til *nám,* n. tagen.

níðugligr (poet.) (og *-uliga*), skjændig, til *níð,* f. forhaanelse (eller maaske til et **níðugr?*).

risuligr, stor, anselig, til *risi,* m. mytisk væsen av kjæmpeskikkelse (sml. *risaligr*); eller kanske der hellere skal læses *rísuligr,* hvorved ordet blir en verbalavledning til *rísa,* reise sig, hæve sig (sml. *reisuligr* nedenfor).

vǫxtuligr, av stor vækst eller störrelse, til *vǫxtr,* m. vækst, störrelse.

þrekuligr, av sterk, kraftig legemsbygning, til *þrekr,* m. styrke, kraft.

þroskuligr, av saadant utseende, som viser en fordelagtig utvikling av legemets evner, til *þroski,* m. utvikling til mands modenhet (sml. *þroskr,* sterk, kraftig).

úhlítuligr, utilstrækkelig (poet.), til *hlít,* f. hvad der er tilstrækkelig.

tiguligr (og *-uliga*), av anselig utseende; et vanskelig ord at forklare; men det maa være beslegtet med *tiginn,* fornem, anset, anselig, *tign,* f. anseelse, værdighet: kan der maaske ha eksisteret et **tigugr?*

2o Adjektivavledninger:

gagnverðuligr, som er en imot, vistnok til *gagnverðr* (kun i neutr. *gagnvert*), vendt imot en (sml. *innanverðr, austanverðr* etc.).

reiðuligr, reiðugligr (og *-uliga -ugliga*), som ser vred ut, til *reiðr,* vred; *g* i *reiðugligr* skyldes analogi; *allreiðugligr,* meget vred av utseende; *úreiðuligr.*

ríkuligr, anselig (og *-uliga*), til *ríkr,* mægtig, anselig; *fullríkuliga,* med megen pragt og overdaadighet (*fullríkr*).

ýmisuligr, indbyrdes forskjellig, til og = *ýmiss.*

Flere av adjektivavledningerne forekommer kun i adverbial form, f. e. *eilífuliga* til *eilífr, fulluliga* til *fullr, greiðuliga* til *greiðr, virkuliga* til *virkr,* o. a. Forövrig gjælder det samme for det ved nominalavledninger videreförte *-uligr* som for *-iligr,* at det ikke

har formaaet at brede sig i nogen större grad, da det kom i konkurranse med det blotte *-ligr,* som jo var den almindelige type ved substantiv- og adjektivavledninger.

3o Verbalavledninger.

Ogsaa til verber findes der et par avledninger paa *-uligr.* Disse er vistnok, paa samme maate som verbalavledningerne paa *-iligr,* utgaat fra saadanne tilfælder, hvor der ved siden av grundordet for en nominalavledning paa *-uligr* ogsaa stod et verbum, hvortil avledningen direkte kunde henföres, f. e. *eiguligr,* værd at eie, til *eiga,* eie, *elskuligr,* elskende, kjærlig, til *elska,* elske, *pínuligr,* pinlig, til *pína,* pine, plage, *virđuligr,* anselig, til *virđa,* agte, anse, etc.; *hǫrmuligr,* sörgelig, til *harma,* gjöre bedrövet, være sörgelig, *ráđuligr,* tilraadelig, til *ráđa,* raade, etc. I analogi hermed har man da dannet:

fáguligr, pyntelig, til *fága,* pynte, pryde; *úfáguligr,* av upudset, ikke pyntelig utseende; *fornfáguligr,* gammel.

reisuligr, som hæver sig höit i veiret, höi, anselig (sml. "reisuligr haugr", Fm. X, 432[16]), til *reisa,* reise, hæve op i veiret.

skipuligr, ordentlig, taalelig, upaaklagelig, til *skipa,* ordne.

Til slutning kan nævnes det mnt. laanord: *mǫguligr,* mulig, laant fra mnt. *mogelīk*; *úmǫguligr,* umulig; *úmuguligr,* udygtig (Stjórn); sml. ogsaa sideformen *meygiligr.*

V. Suffiksform -samligr.

Betegnende for den uhyre produktivitet, adjektivavledningerne paa *-ligr* besidder i gn., er det, at endog til adjektiver paa *-samr* dannes adjektiver paa *-ligr.* Tiltrots for at *-samr* i gn. var et meget livskraftig suffiks, og det i regelen kun er hendöende suffikser, der tilföres ny livskraft ved at forbindes med andre suffikser (sml. f. e. det nht. *-lein* av ght. *-ila + ına*), saa er allikevel *-samr* blit utvidet med *-ligr,* og det endog kun som et prydende tillæg, da adjektiverne paa *-samligr* som regel ikke skiller sig synderlig i betydning fra grundadjektiverne paa *-samr.* Det er derfor maaske mulig, at forbindelsen *-samligr* for en stor del er opstaat paa den maate, at man, naar man til adj. paa *-samr* trængte tilsvarende adverbier, har anvendt adverbialsuffikset *-liga,* som vistnok alt i fællesgerm. tid optræder som selvstændig adverbialsuffiks, og til disse adverbier paa *-samliga* har man saa faat tilsvarende adjektiver paa *-ligr,* derefter er da *-ligr* blit anvendt til at danne adjektiver direkte til adjektiver paa *-samr.* Paa samme maate synes typen *-uligr* at være opstaat gjennem adv. paa *-u(g)liga,* da jo ogsaa *-ugr* var et i gn. livskraftig suffiks; derpaa tyder ogsaa de ikke saa faa adv. paa *-uliga* til adj. paa *-ugr* uten adj. paa *-uligr* ved siden (se p. 179). I forhold til sine grundord på *-samr* hörer da adjektiverne paa *-samligr* som regel til den betydningsgruppe, der er behandlet under I, B, 2o. I enkelte tilfælder har dog ad-

jektiverne paa *-samligr* mere av betydningen "som har et saadant utseende, som grundordet uttrykker", eller av betydningen "-artet"; disse adjektiver hörer da efter sin betydning nærmest til I, B, 1o. Eksempel:

áburðarsamligr, som optræder paa en anselig, stormandsmæssig maate, til og = *áburðarsamr*.

agasamligr, ufredelig, til og = *agasamr*.

áhyggjusamligr, som ser bekymret ut, til *áhyggjusamr*, bekymret.

angrsamligr (og *-liga*), som volder fortræd, skræk, til og = *angrsamr*.

annsamligr, brydsom, til og = *annsamr*.

ástsamligr (og *-liga*), kjærlig, til og = *ástsamr*.

athugasamligr, opmerksom, eftertænksom (og *-liga*); som fortjener opmerksomhet, bör betænkes, til *athugasamr*, opmerksom, eftertænksom.

ávaxtarsamligr, frugtbar, frugtbringende, til og = *ávaxtarsamr*; enstydige sideformer er *ávaxtasamligr* (til *ávaxtasamr*) og *ávaxtsamligr* (til *ávaxtsamr*); *úávaxtarsamligr*, *úávaxtsamligr*, ufrugtbar.

ávitsamligr, daddelværdig, formelt til *ávitsamr*, tilböielig til at dadle, daddelsyk.

drambsamligr (og *-liga*), hovmodig, overmodig, til og = *drambsamr*.

dvalsamligr, som staar i forbindelse med utsættelse, opsættelse, ophold, til *dvalsamr*, som foraarsaker ophold.

flærðsamligr (og *-liga*), bedragersk, svikefuld. til og = *flærðsamr*.

friðsamligr (og *-liga*), fredelig, fredsommelig, til og = *friðsamr*.

gagnsamligr, nyttig, fordelagtig, formelt til *gagnsamr*, hjælpsom.

gamansamligr, morende, underholdende, til og = *gamansamr*.

gróðrsamligr, lægende, til og = *gróðrsamr*.

grunsamligr (og *-liga*), mistænkelig, til *grunsamr*, mistænkt; *allgrunsamliga*, saaledes, som man hadde megen grund til at formode; *úgrunsamliga*, tilforlatelig.

háskasamligr (og *-liga*), farlig, til og = *háskasamr*; *allháskasamligr*.

hatrsamligr, fiendtligsindet, til og = *hatrsamr*.

heilsamligr, heldbringende; tjenlig for heldbreden, til og = *heilsamr*.

hófsamligr (og *-liga*), maateholden, til og = *hófsamr*; *úhófsamligr* (og *-liga*), umaatelig, overdreven.

kappsamligr (og *-liga*), ivrig, nidkjær, til og = *kappsamr*; *allkappsamliga*, med stor iver for at gjöre sit bedste; *úkappsamligr* (og *-liga*).

lastsamligr, som ser lastværdig ut, til *lastsamr*, lastværdig.

liđsamligr, som man har nytte, hjælp av, til = *liđsamr*.

líknsamligr, tilgivelig, formelt til *líknsamr*, barmhjertig, naadig.

lǫgsamligr (og *-liga*), lovlig, lovbestemt, til og = *lǫgsamr*.

meinlátsamligr, selvfornægtende, til og = *meinlátsamr*.

meinsamligr (og *-liga*), skadelig, smertelig, til og = *meinsamr*.

metnađarsamligr (og *-liga*), stolt, ærgjerrig, forfængelig, til og = *metnađarsamr*; *ofmetnađarsamligr*, som viser overmod; *úmetnađarsamliga*, paa en ringeagtende maate.

minnisamligr, mindeværdig (= *minniligr*), formelt til *minnisamr*, fæstet i ens erindring, uforglemmelig.

mœđisamligr, möisommelig, til og = *mœđisamr*.

nytsamligr, nyttig, til og = *nytsamr*; *únytsamligr* (og *-liga*), unyttig, skadelig (= *únytsamr*).

rǫksamligr (og *-liga*), agtværdig, troværdig, ærefrygtindgydende, til og = *rǫksamr*.

siđsamligr, hövisk, til og = *siđsamr*; *úsiđsamligr*, uanstændig.

sigrsamligr, seierrik, til og = *sigrsamr*.

skađasamligr, *skađsamligr*, skadelig, til og = *skađasamr*, *skađsamr*.

skartsamligr, staselig, praktfuld, til *skartsamr*, tilböielig til stas og prakt.

skynsamligr, fornuftig, forstandig (og *-liga*); passende, rimelig, til *skynsamr*, fornuftig, forstandig; *allskynsamliga*, med stor indsigt og omhu; *úskynsamligr* (og *-liga*), uforstandig.

slensamligr, dorsk, slöv, til og = *slensamr*.

sorgsamligr (og *-liga*), til *sorgsamr*, bedrövet, sorgfuld.

spottsamligr (og *-liga*), spottende, til *spottsamr*, tilböielig til at spotte.

stormsamligr, heftig, voldsom, til *stormsamr*, urolig, oprört av storm.

sviksamligr (og *-liga*), forrædersk, svikefuld, til og = *sviksamr*.

unađsamligr, behagelig, tilfredsstillende, til og = *unađsamr*.

vegsamligr (og *-liga*), hædrende, hæderlig, til *vegsamr*, anselig.

vélsamligr, svikefuld, til og = *vélsamr*.

villusamligr, vildledende, forförerisk, til og = *villusamr*.

þrifsamligr (og *-liga*), heldbringende, til *þrifsamr*, i god stilling, begunstiget av lykken.

Undertiden kan der i den gn. litteratur ikke paavises noget adjektiv paa *-samr* som grundord for avledningen paa *-samligr*. Men hvor en saadan avledning har et substantiv paa *-semd* eller *-semi* eller et verbum paa *-sama* ved siden, der kan man vistnok forutsætte, at der har eksisteret et adjektiv paa *-samr*, da *-semd*, *-semi*, *-sama* neppe optræder som selvstændige suffikser. Med sikkerhet kan dog dette ikke avgjöres.

Saadanne tilfælder er:

dásamligr (og *-liga*), overordentlig, beundringsværdig, til **dásamr*; sml. *dásemd*, f. *dásemi*, m. hvad der er overordentlig, beundringsværdig, *dásama*, forundre sig over det overordentlige.

efaðsamligr, uvis, tvilsom, til **efaðsamr*; sml. *efaðsemd*, f. tvil, uvishet.

frændsamligr (og *-liga*), venlig, kjærlig, saadan som bör forefindes mellem frænder, til **frændsamr*; sml. *frændsemd*, f. *frændsemi*, m. slegtskap; *úfrændsamligr* (og *-liga*), som man ikke skulde vente sig mellem frænder.

hjalpsamligr (og *-liga*), som tjener til, angaar hjælp, frelse, til **hjalpsamr*; sml. *hjalpsemd*, f. hjælp, frelse.

lofsamligr (og *-liga*), rosværdig, rosende (= *lofligr*), til **lofsamr*; sml. *lofsemd*, f. lovprisning.

lostasamligr, vellystig, til **lostasamr*; sml. *lostasemd*, f., *lostasemi*, m. lyst, glæde, vellyst.

lystisamligr, vellystig, til **lystisamr*; sml. *lystisemi*, m. vellyst.

meinlætsamligr, selvfornegtende, til **meinlætsamr*; sml. *meinlætsemilíf*, n. liv som föres i selvfornegtelse; sml. ogsaa *meinlætasamr*, *meinlætissamr*.

optsamligr (og *-liga*), hyppig, til **optsamr*; sml. *optsemi*, m. hyppighet.

skrǫksamligr (og *-liga*), bedragersk, falsk, til **skrǫksamr*; sml. **skrǫksemd*, f. falskhet, lögnagtighet.

sómasamligr (og *-liga*), hædrende, hæderlig, til **sómasamr*; sml. *sómasemd*, f. ære, anseelse.

vinsamligr (og *-liga*), venskapelig, til **vinsamr*; sml. *vinsemd*, f., *vinsemi*, m. venskap.

Imidlertid er det hurtig gaat med suffiksforbindelsen *-samligr*, som det gik med forbindelsen *-uligr*: idet adjektivet paa *-samligr* blev sat i en stadig mere direkte forbindelse med det ord, som ligger til grund for adjektivet paa *-samr*, kom forbindelsen *-samligr* i den sproglige bevidsthet til at smelte sammen til et sammenhængende, orddannende element, hvorefter *-samligr* er blit anvendt til adjektivdannelse utenfor sit oprindelige omraade, adjektiverne paa *-samr*. Denne utvikling træder ofte tydelig frem i betydningsforholdet mellem adjektivet paa *-samligr* og adjektivet paa *-samr*, idet det förste undertiden synes ikke at hente sit betydningsindhold fra det sidste. Saaledes har *ávitsamligr*, daddelværdig, faat sin betydning direkte fra *ávit*, n. daddel, og ikke fra *ávitsamr*, daddelsyk; paa samme maate hörer efter betydningen *gagnsamligr*, nyttig, fordelagtig, nærmere til *gagn*, n. hjælp, nytte, end til *gagnsamr*, hjælpsom; *grunsamligr*, mistænkelig, nærmere til *grunr*, m. mistanke, end til *grunsamr*, mistænkt; *líknsamligr*, tilgivelig, nærmere til *líkn*, f. barmhjertighet, end til *líknsamr*, barmhjertig; *minnisamligr*, mindeværdig, nærmere til *minni*, n. hukommelse, minde, end til *minnisamr*, fæstet i erindringen; *skartsamligr*, staselig, nærmere til *skart*, n. stas, prakt, end til *skart-*

samr, tilböielig til stas; *sorgsamligr*, sörgelig, nærmere til *sorg*, f. sorg, end til *sorgsamr*, sorgfuld; *stormsamligr*, heftig, voldsom, nærmere til *stormr*, m. heftig fremfærd, end til *stormsamr*, oprört av storm; *vegsamligr*, hædrende, hæderlig, nærmere til *vegr*, m. hæder, ære, end til *vegsamr*, anselig; *þrifsamligr*, heldbringende (salubris), nærmere til *þrif*, n. lykke, velfærd, end til *þrifsamr*, begunstiget av lykken. Videre maatte ogsaa de ikke saa faa ord paa *-samligr*, hvis grundord paa *-samr* er gaat tapt, træde i et nært forhold til grundordene for de tapte adj. paa *-samr*, hvorved *-samligr* fik utseende av et selvstændig suffiks egnet til selvstændig avledning. Nu kan man vistnok spörge: hvorfor er adjektiverne paa *-samligr* saaledes traadt i et nærmere forhold til sine grundords grundord? Grunden ligger tydelig deri, at adjektiverne paa *-samligr* som regel var synonyme med sine grundord. Denne synonymitet hadde paa den ene side tilfölge, at endel adj. paa *-samr* gik tapt, og paa den anden side, at der indtraadte en betydningsdifferentiering, som fjernet adjektiverne paa *-samligr* fra sine grundord paa *-samr*, og det endelige resultet blev altsaa et nyt, selvstændig suffiks *-samligr*. Dette gjælder jo ogsaa adjektiverne paa *-uligr* i forhold til sine grundord paa *-ugr*. Eks.:

1o Substantivavledninger:

brjóstsamligr, standhaftig, bestandig, til *brjóst*, n. bryst, forstand, brystværn, m. m.

drepsamligr, fordærvelig, ulykkebringende, til *drep*, n. slag, drap, haard plage.

getsamligr, som bestaar i gjætning, til *geta*, f. formodning, gjætning, gisning.

glatsamligr, forkrænkelig, forgjængelig, til *glat*, n. fordærvelse.

glyssamligr, glimrende, til *glys*, n. glimmer.

glœpsamligr, forbrydersk, syndig, til *glœpr*, m. synd; *stórglœpsamligr*, forbunden med stor synd.

grátsamligr, tilböielig til, ledende til graat, til *grátr*, m. graat.

harmsamligr, forbunden med, utsprungen av eller fremkaldende sorg, til *harmr*, m. sorg.

kraptsamligr, begavet, forbunden med kraft, styrke, til *kraptr*, m. kraft, styrke.

kvalsamligr, forbunden med pinsler, til *kvǫl*, f. pinsel.

kveinsamligr, klagende, klynkende, til *kvein*, f. klagen, klynken.

manvitsamligr, forstandig, til *manvit*, n. forstand.

munúðsamligr, som er efter ens lyst, til *munúð*, f. lyst, begjæring, attraa.

níðsamligr, skjændig, til *níð*, n. forhaanelse.

skammsamligr (og *-liga*), skammelig, til *skǫmm*, f. skam.

skarksamligr, stöiende, larmende, til *skark*, n. larm, stöi.

skilsamligr, tydelig, klar, indlysende, til *skil*, n. hvad der utgjör forskjellen paa tingen, det hvorpaa man kan kjende den ene

ting fra den anden, beskjed, redegjörelse hvorved gives oplysning i eller om en sak; *úskilsamliga*, paa en retskrænkende maate (til *úskil*).

skrifsamligr, som hörer til billede, avbildning, vistnok til et **skrif*, n.; sml. mod. isl. *skrif*, n. skriven, skrivelse, nyn. *skriv*, n. skrivelse.

syndsamligr, syndig, til *synd*, f. synd.

táknsamligr (og *-liga*), billedlig, sindbilledlig; undergjörende, til *tákn*, n. tegn, jertegn, mirakel.

tálsamligr, svikagtig til *tál*, f. svikefuldt forsök paa at besnære en, overliste en.

uggsamligr, som maa befrygtes, til *uggr*, m. frygt.

undrsamligr, som vækker forundring, forunderlig, til *undr*, n. under.

úvitsamligr, som röber uforstand, ser uforstandig ut, til *úvit*, n. uforstand, eller til *úviti*, m. uforstandig menneske.

ylsamligr, varm, varmende, til *ylr*, m. varme.

þakksamligr (og *-liga*), som vidner om taknemmelighet, som fortjener tak, til *þǫkk*, f. tilfredshet, tak.

œðisamligr, som tilhörer, röber vanvid, til *œði*, f. vanvid.

2o Adjektivavledninger.

falssamligr, bedragersk, til *fals*, falsk.

fánýtsamligr, nyttig til litet, av liten nytte, til og = *fánýtr*.

feginsamligr (og *-liga*), som röber glæde, glædelig, til *feginn*, glad; *allfeginsamliga*, med megen glæde.

hraustsamligr, anselig, til *hraustr*, modig og kraftig til sin gjerning.

klóksamligr, forbunden med, vidnende om klokskap og list, til *klókr*, klok, listig.

ljúfsamligr, som man kan finde behag i, ha kjær, til *ljúfr*, kjær, behagelig.

stórsamligr, streng, til *stórr*, stor, umedgjörlig.

vélinsamligr, underfundig, svikagtig, til = *vélinn*.

3o Med grundordet i genitiv.

Som allerede tidligere nævnt (p. 41 f.), hadde adjektiverne paa *-samr* og dermed ogsaa de tilsvarende paa *-samligr* grundordet hyppig i genitiv; sml. saaledes: *áburðarsamr* : *áburðarsamligr*; *áhyggjusamr* : *áhyggjusamligr*; *athugasamr* : *athugasamligr*; *ávaxtarsamr*, *ávaxtasamr* : *ávaxtarsamligr*, *ávaxtasamligr*; *háskasamr* : *háskasamligr*; *metnaðarsamr* : *metnaðarsamligr*; *skaðasamr* : *skaðasamligr*; *villusamr* : *villusamligr*; *agasamr* : *agasamligr*; **lostasamr* : *lostasamligr*; **sómasamr* : *sómasamligr*. Herfra er saa dette "genitiviske dannelsesprincip" ogsaa gaat over paa det videreförte, som selvstændig suffiks optrædende *-samligr*. Eks.:

alvǫrusamligr (og *-liga*), alvorlig, til *alvara*, f. alvor.

blómasamligr, blomstrende, til *blómi*, m. blomstring.

fagnaðarsamligr (og *-liga*), glædelig, til *fagnaðr*, m. glæde.

frygđarsamligr, herlig, til *frygd*, f. herlighet.

frægđarsamligr, rosværdig, berömmelig, til *frægđ*, f. rosende omtale, berömmelse.

gálasamligr, kaat, lystig, sandsynligvis til et **gáli*, m. kaat, lystig person; sml. nyn. *gaale*, m. "jaalut og framfust menne" (H. T.).

galdrasamligr, som hörer til troldom, troldoms-, til *galdr*, m. troldom.

giptusamligr (og *-liga*), heldig, lykkelig, til *gipta*, f. held, lykke; *allgiptusamliga*, med stort held; *úgiptusamligr* (og *-liga*), som har lykken mot sig.

gæfusamligr (og *-liga*), heldig, til *gæfa*, f. held; *úgæfusamligr* (og *-liga*), uheldig.

gæzkusamligr, fortrinlig, ypperlig, til *gæzka*, fortrinlighet, ypperlighet.

hamingjusamligr (og *-liga*), som bebuder lykke, til *hamingja*, f. lykke; *úhamingjusamligr*, ulykkespaaende.

hégómasamligr, forfængelig, tom, unyttig, til *hégómi*, m. forfængelighet, lögnagtig tale, fjas.

herrasamligr, stormandsmæssig, ridderlig, til *herra*, m. stormand, ridder.

hrygđarsamligr, som egner sig til at gjöre en bedrövet, til *hrygđ*, f. bedrövelse, sörgmodighet.

hǫfđingjasamligr, eiendommelig for en hövding, til *hǫfđingi*, m. hövding.

illskusamligr, som röber ond vilje, til *illska*, f. ond vilje.

lokkađarsamligr, lokkende, overtalende, til et **lokkađr*, lokken.

mæđusamligr, möisommelig, besværlig, til *mæđa*, f. möie, besvær.

óttasamligr, frygtelig, til *ótti*, m. skræk.

rausnarsamligr, egnet til at gi, vinde anseelse, til *rausn*, f. anseelse; sml. *rausnsamr*, anselig.

sigrvegarasamligr, seierrik, til *sigrvegari*, m. seiervinder.

skemtanarsamligr, morsom, fornöielig, underholdende, til *skemtan*, f. tidkort, tidsfordriv.

skræfusamligr, som er eiendommelig for, som man kan vente sig av en usling, til *skræfa*, f. usling, stakkar.

skuggasamligr, mistænkelig, til *skuggi*, m. hvad der kaster skygge over noget, er mistænkelig; *úskuggasamligr*, umistænkelig.

sorgarsamligr, sörgelig, til *sorg*, f. sorg.

tignarsamligr, værdig, ærværdig, til *tign*, f. hvad der tjener til at gi en anseelse, værdighet, höihet.

tregasamligr, sorgfuld, til *tregi*, m. sorg.

váđasamligr, skadelig, farlig, til *váđi*, m. skade, ulykke.

vandasamligr, forbunden med vanskeligheter, til *vandi*, m. hvad der sætter en i forlegenhet, vanskelig gjerning eller stilling.

vináttusamligr (og *-liga*), venskapelig, til *vinátta*, f. venskap.

vizkusamligr, forstandig, til *vizka*, f. forstand.

prætusamligr, hörende til eller forbunden med motsigelse, tvistighet, til *præta*, f. motsigelse, tvistighet.

4o Endelig synes *-samligr* i et par tilfælder at være videreført til dannelse av verbaladjektiver til *j*-verber:

bergisamligr, begjærlig efter at nyde, forsynlig (= *bergiligr*), til *bergja*, ta godt til sig av mat og drikke for at nyde det.

gleymisamligr, uagtsom, glemsom, til *gleyma*, la uænset, glemme; ogsaa *gleymsamligr*, d. s. (til *gleymr*?).

týnisamligr, fordærvelig, til *týna*, fordærve.

ynnisamligr, kjærlig (sml. *ynniligr*), til et **ynna*, beslegtet med *unna*, elske.

Evnen til at danne verbaladjektiver til *j*-verber har *-samligr* vistnok arvet fra *-samr*, som ikke saa sjeldent anvendtes til denne bruk, f. e. *hefnisamr*, hefngjerrig, *hendisamr*, rask til at ta fat paa noget, *hlýdisamr*, gjörlig, tjenlig, *virđisamr*, indbildsk, forfængelig. Videre kunde *minnisamr* og *-samligr* likesaavel henföres til vb. *minna* som til *minni*, n., *mœđisamr* og *-samligr* likesaavel til vb. *mœđa* som til *mœđi*, f.; og *lystisamligr* kunde let træde i direkte forbindelse med vb. *lysta*, som ligger til grund for *lystisamr*. Desuten kan vel ogsaa verbaladjektiverne paa *-iligr* ha virket med til, at *-samligr* blev videreført til dannelse av verbaladjektiver, ifölge propositionen: *minniligr* : *minnisamligr* = *bergiligr* : *x* (*x* = *bergisamligr*).

VI. Suffiksform -urligr.

I nogle ord synes der at foreligge en suffiksform *-urligr*, som er meget vanskelig at forklare. Disse dannelser paa *-urligr* er:

geigurligr, frygtelig (Flat. III, 153 og 155).

eigurligr, værd at eie (Barl. 205), ved siden av *eiguliga* (til *eiga*, f.).

steigurliga, opreist, rankt, kjækt; sml. "lítill var þessi mađr ok snarligr ok stóđ *steigurliga* i stígreip (Fm. VI, 416[5]).

ǫskurligr (og *-liga*), frygtelig (Eb. 63, Flat. I, 417, Heilag. flere steder).

snǫfurligr (og *-liga*), rask i sit væsen (Laxd. 65, Jomsv., Band. o. a.).

ógurligr (og *-liga*), frygtelig, rædsom (Flat. I, 258, Fld. I, 382, Kgs. 36, o. a.).

ǫmurligr, motbydelig, avskylig (Frump. 71, Heilag. II, 3 og 9).

tigurligr (og *-liga*), av anselig utseende (Fm. VI, 438, Barl. o. a.), med sideform *tiguligr*.

iđurligr (og *-liga*), idelig (OHm. Barl.), med sideform *iđuligr* (til **iđugr*).

náđurligr, naadig (DN. VII, 190), med sideform *náđuligr*, fredelig (til **náđugr*).

kropturligr, kraftig (Hym. 28).

I Arkiv 3, p. 340 uttaler prof. Falk: "Ligeledes indskydes *r* efter *u* istedetfor et bortfaldt *g*, saaledes *iđur-ligr* = *iđu-ligr*, *iđug-ligr* (cf. osax. *iđug-lônôn*), *náđur-ligr* = *náđu-ligr*, *náđug-ligr*, *krǫptur-ligr* af *krǫptugr*, *ôgur-ligr* af **ôgugr*". Og Kock forklarer (Arkiv, N. F. 14, p. 112) dette indskud av *r* i *náđurligr* (ved siden av *náđuligr*) og i *iđurligr* (ved siden av *iđuligr*) som analogi fra ord som *fǫđurligr*, *móđurligr*, *bróđurligr* (se p. 46 f.), likesom ogsaa gsv. *osighe(r)līker*, *fulle(r)līka*, etc. har faat sit *r* fra ord som *riddirlīker*, *fadhirlīker*, etc. Denne Kocks forklaring lar sig maaske ogsaa anvende paa *tigurligr* ved siden av *tiguligr*. Men paa den anden side forekommer det mig dog altfor dristig at anta en saa sterk analogivirkning fra ganske faa ord, som sikkert ikke kan danne nogen type *-urligr*. Og hvordan det nu end forholder sig med disse tre ord (som jeg senere skal komme tilbake til), saa lar Kocks forklaring sig umulig anvende paa de andre ord paa *-urligr*, (bortset fra *eigurligr* og *krǫpturligr*), thi de har ikke og kan ikke ha hat sideformer uten *r*. Der findes f. e. ved siden av *ǫskurligr* intet **ǫskuligr*, hvor et *r* kan trænge ind. Altsaa kan *r* i disse (6) ord ikke være analogisk, men maa være oprindelig, og man maa söke at finde en anden forklaring paa det. Desuten er *fǫđurligr*, *bróđurligr*, *móđurligr* meget sene ord og sikkert yngre end de fleste av de ovennævnte.

To ord tror jeg maa opfattes som dannelser med genitivisk grundord, nemlig *geigurligr* og *eigurligr*. De er begge sene dannelser. Nu forekommer der undertiden i gn. og gsv. en genitivendelse *-ur* (sing.) ved de fem. *ōn*-stammer, f. e. (i Cod. Tunsb.) *kirkjur*, *stefnur* til *kirkja*, *stefna*, og i sammensætninger som *eisurfála*, jættekvinde (til *eisa*, ild), *geigurskot*, skadeskud, *geigurþing*, conventus perniciosus (Eg.), "gaglfárs geigurandrar", hökens frygtelige klör (Flat. III, p. 143); se herom Noreen[3], § 398, anm. 2, og Grundriss[2], I, p. 614 f. Paa samme maate kan vi da ogsaa ha en gen. sing. i *geigurligr* og sandsynligvis ogsaa i *eigurligr* til *eiga*, f. eie.

Anderledes maa det forholde sig med *steigurliga*, *ǫskurligr*, *snǫfurligr*, *ógurligr* og *ǫmurligr*. For disse ser jeg ikke anden utvei end at forklare dem som dannelser til adjektiver eller substantiver paa *-urr*. Nu er der vistnok ikke paavist noget adjektiv paa *-urr* i gn. Men der er flere substantiver med dette suffiks, som f. e. *fjǫturr*, *jǫfurr*, *ǫgurr*, *ǫndurr*, etc.; og der er vistnok intet i veien for at anta, at ogsaa adjektiver med *r*-suffiks kan ha hat mellemvokalen *u*. Man kan neppe skille *steigurliga* fra ags. *stǣger* (< **staigira-*), steil; jeg tror derfor man med grund kan konstruere et gn. **steigurr*, steil, rank, som kun ved sin mellemvokal skiller sig fra det ags. ord. Ved siden av *ǫskurligr* har vi *ǫskra*, utstöte skrik (hvortil *ǫskranligr*, frygtelig), og de har vistnok begge samme grundord, som kan være et **ǫskurr*, m. skrik. Til grund for *snǫfurligr* sætter jeg et **snǫfurr*, rask, hurtig, som sy-

nes at danne förste led i *snǫfurmannligr,* rask i sit væsen, *snǫfurleikr.* Videre maa *ógurligr* hænge sammen med *ógn,* f. skræk, verbalsubstantiv beslegtet med got. *agan,* frygte (pret. *ōg*); grundordet kan da være et **ógurr,* subst. eller adj. med bet. "frygt" eller "frygtelig". Hvad *ǫmurligr* angaar, saa synes det nærmest at hænge sammen med gn. *ama,* trænge ind paa, plage, uleilige (sml. nyn. *am,* gnidning, *ama,* gnide, anstrænge, *ampa,* plage, besvære); *ǫmurligr,* betegner da "som trænger ind paa en, plager en, plagsom, avskylig"; til den idg. rot **amə,* gnide, trænge, plage, hörer nu ogsaa et adj. med *r*-suffiks, nemlig idg. **amro-* > **ambro-* (skr. *amlá-, amblá-,* sur, syre) > germ. **ampra-* i sv. *amper,* holl. *amper,* skarp, bitter, umoden; og ved siden av idg. **amro-* kan vi ogsaa ha hat en form **amr̥ro-* (sml. lat. *amārus,* bitter) > germ. **amura-* > gn. **ǫmurr* i *ǫmurligr.* Eller man kan maaske forbinde *ǫmurligr* med gn. *amra,* jamre, som synes beslegtet med ght. *jāmar, āmar,* sörgelig, smertelig, ags. *gēomor,* men betydningen stemmer ikke godt hermed (Noreen, § 225, anm. 2, henförer *amra* til et irsk laanord *amor,* jammer, som da *ǫmuligr* direkte kunde være dannet til, Egilsson opförer endog formen *amorligr*).

Ogsaa *tigurligr* og *iđurligr* kan indeholde stammer med oprindelig *r*; derpaa tyder nemlig *tigurlæti,* n. værdig, anselig optræden og *iđurmæltr,* saadan at rimene i förste og tredje verslinje bestaar av samme stavelse. *Tigurligr* maa være beslegtet med *tign,* f. hvad der tjener til at gi en anseelse, *tiginn,* fornem, anselig, hvilke ord hörer til den idg. rot **dic* i gn. *tjá* (ældre *téa*), got. *gateihan,* anvise, forkynde, lat. *dico,* siger, etc.; *tigurligr, tigurlæti* kan da indeholde et adj. **tigurr* < germ. **tigura-* = idg. **dicr̥ro-.* Og *iđur-* i *iđurligr* synes at være en komparativdannelse paa idg. *-tr̥ro-,* og det svarer da til lat. *iterum,* atter, igjen, skr. *itara-,* en anden, en komparativdannelse til pronominalstammen **i* i lat. *is, idem,* etc. (se Falk og Torp under *ide*).

Saaledes blir det da kun *náđurligr,* hvor man vel er nödt til at forklare *r* som analogi. Men efter det ovenstaaende blir denne analogi ikke saa usandsynlig da man ikke længer har bare *fǫđurligr, móđurligr* og *bróđurligr* at gripe til. Naar man ved siden av hinanden hadde baade *tiguligr* og *tigurligr,* baade *iđuligr* og *iđurligr,* baade *eiguligr* og *eigurligr,* er det ikke saa merkelig, at man ved siden av *náđuligr* fik *náđurligr,* et meget sent ord. Forövrig lar dog ogsaa *eigurligr* sig forklare paa samme maate.

Igjen staar da *krǫpturligr,* et ord jeg ikke ser mig istand til at gi nogen forklaring paa. Dette ord staar nemlig ikke paa samme linje som de övrige dannelser paa *-urligr.* Thi medens disse er forholdsvis sene dannelser, synes derimot *krǫpturligr* at være et meget ældre ord (forekommer alt i Hým. str. 28), hvorfor det neppe gaar an at anta *r* indskudt ved analogi i et **krǫptuligr* til *krǫptugr.* Heller ikke er det sandsynlig, at der foreligger et germ. grundord paa *-ura-,* da der i germansk — utenfor kom-

parativdannelserne — ikke dannes sekundære avledninger med *r*-suffiks.

VII. Adverbierne paa -liga.

Likesom til andre adjektiver blev der ogsaa til de germ. adj. paa *-līka-* dannet adverbier ved hjælp av det fællesgermanske adverbialsuffix *-ō*: got. *galeikō* til *galeiks*, ght. *tiurlīcho* til *tiurlīh*, *baltlīcho* til *baltlīh*, ags. *arlīce* til *arlic*, gn. *aumliga* til *aumligr*, *bráđliga* til *bráđligr*, etc. Men nu finder man i de gamle germ. sprog en mængde adv. paa *-līkō* uten tilsvarende adj. paa *-līka-* ved siden. Alt i gotisk findes ved siden av *aljaleikō*, *anþarleikō*, *analeikō*, *laþaleikō* intet **aljaleiks*, etc. Særlig i vestgermansk vandt disse adverbier stor utbredelse, f. e. ght. *gernlīcho*, *garalīcho*, *glaulīcho*, *fragelīcho*, *gruntlīcho*, etc., ags. *bærlīce*, *bealdlīce*, *biterlīce*, *cwiclīce*, *carlīce*, etc.; ja i moderne engelsk er jo nu *-ly* som produktivt suffiks utelukkende adverbialsuffiks. Og det er at merke, at i ags. er det lange *ī* blit forkortet i adjektivsuffikset, men har for det meste beholdt sin længde uforandret i adverbialsuffikset. Ogsaa i gn. findes — som vi senere skal se — ikke saa faa adv. paa *-liga* uten tilsvarende adj. paa *-ligr*.

Det er vel derfor utvilsomt, at meget tidlig er germ. *-līkō* blit anvendt som et sammenhængende selvstændig og produktivt adverbialsuffiks: forbindelsen *-līkō* (og ikke bare *-ō*) er blit fölt som det egentlige formantiske element til at danne adverbier uavhængig av adjektiverne paa *-līka-*. Denne utvikling er en fællesgermansk foregang, men tilhörer neppe den urgermanske periode. Adverbialsuffikset har derfor ogsaa gaat sine egne veie saavel i betydning som i avledning, skjönt association med adjektivsuffikset dog har bevirket, at de begge i det store og hele har fulgt de samme utviklingslinjer. Det er som för nævnt (sml. p. 165) ikke naturlig og sandsynlig, at produktive suffikser utvides med andre suffikser av samme art og uten merkbar betydningsforskjel. Det er först naar et suffiks har tapt sin nydannende evne, at man utvider det med et andet likeartet suffiks. Saaledes er det ikke sandsynlig at adjektiver dannet med et produktivt adjektivsuffiks som germ. *-sama-* uten videre er blit videredannet med *-līka-*. Derimot er der selvfölgelig intet i veien for til adj. paa *-sama-* at danne adv. paa *-līkō*, saasnart dette er gaat over til at være et selvstændig adverbialsuffiks. De fleste ags. adj. paa *-sum* har adv. paa *-līce* ved siden, f. e. *lufsumlīce*, *sibbsumlīce*, *langsumlīce*, *fremsumlīce*, *geswēgsumlīce*, *ungehealdsumlīce*, *ungehiersumlīce*, alle uten tilsvarende adj. paa *-lic* ved siden. Men derefter har saa slike adverbier ved association draget adjektiver paa *-lic* efter sig, f. e. *angsumlic* ved siden av *angsumlīce*, *wilsumlic* v. s. av *wilsumlīce*, *wynsumlic* v. s. av *wynsumlīce*, etc. Paa samme maate er vel — som jeg ovenfor har fremholdt (p. 165) — i gn. adverbialdannelsen paa *-samliga* at betragte som den primære (der er som vi

nedenfor skal se ikke saa faa adv. paa *-samliga* uten tilsvarende adj. paa *-samligr* ved siden); adv. paa *-samliga* har saa draget adj. paa *-samligr* efter sig, og typen *-samligr* har utbredt sig mere og mere, indtil *-samligr* tilslut er blit betragtet som et selvstændig adjektivsuffiks uavhængig av adjektiverne paa *-samr.* Likedan er vel forholdet overfor adjektiverne paa germ. *-iga-* og *-uga-*. I ght. er det særlig det adverbiale *-līcho* som forbinder sig med adj. paa *-ig*, f. e. *gidultiglīcho, ewiglīcho, irriglīcho, wirdiglīcho,* etc.; men de har ogsaa fremkaldt adj. paa *līh,* som f. e. *listiglīh, mahtiglīh, sculdiglīh,* etc. (Wilmanns, Deutsche Gramm. II[2] § 370). Paa samme maate i ags.: mange er utelukkende adverbialdannelser som *cræftiglīce, gedyrstiglīce, elþēodiglīce, grǣdiglīce, hygdiglīce, mihtiglīce, gespēdiglīce, ungewiltiglīce, wlitiglīce*; men herved er ogsaa foranlediget adjektivdannelser som *dysiglic* ved siden av *dysiglīce, ēadiglic* v. s. av *ēadiglīce, hefiglic* v. s. av *hefiglīce, lȳtiglic* v. s. av *lȳtiglīce, mōdiglic* v. s. av *mōdiglīce, gemyndiglic* v. s. av *gemyndiglīce, gesæliglic* v. s. av *gesæliglīce, syndriglic* v. s. av *syndriglīce, geþyldiglic* v. s. av *geþyldiglīce, dreoriglic, efenspēdiglic, ungescyldiglic.* Ogsaa den gn. type *-ugligr, -uligr* er vel — som ovenfor antydet — först opstaat gjennem adverbialdannelser paa *-liga* til adj. paa *-ugr.* Derfor taler ogsaa flere utelukkende adverbialdannelser paa *-ugliga, -uliga.*

Men ogsaa i betydning viser adverbierne paa *-līkō* sin selvstændighet overfor adjektiverne paa *-līka-*. Det er meget hyppig at adverbierne i betydning slet ikke dækker de tilsvarende adjektiver. Saaledes betyr f. e. gn. adj. *beiskligr* "som gir en bitter smak", men adv. *beiskliga* "saaledes at det gjör ondt, saart"; adj. *drjúgligr* "rikelig", men adv. *drjúgliga* "stormodig"; adj. *grannligr* "tynd, smækker", men adv. *grannliga* "paa en fin, antydende maate"; adj. *hvatligr* "som ser modig, uforfærdet ut", men adv. *hvatliga* "med raskhet"; adj. *skírligr* "lys, skinnende", men adv. *skírliga* "i kydskhet"; adj. *skjótligr* "rask til at gjöre noget", men adv. *skjótliga* "inden kort tid, i overilelse"; adj. *þarfligr* "gavnlig, fornöden", men adv. *þarfliga* "med ydmykhet", etc. etc. Det er ogsaa at merke, at den hos adjektiverne saa almindelige betydning "som ser slik ut, er slik artet som grundordet utsiger" i mange tilfælder ikke findes hos adverbierne; f. e. gn. adj. *blíðligr* betyr "som ser venlig ut, behagelig", men adv. *blíðliga* "med venlighet"; adj. *fastligr* "som ser fast, urokkelig ut, av paalitelig beskaffenhet", men adv. *fastliga* "urokkelig, stadig"; adj. *harðligr* "som ser ut til at være ivrig for at trænge sig frem for at faa eller gjöre det han vil, som man ikke kan taale, som vidner om haardt sindelag", men adv. *harðliga* "med heftighet, iver for at komme frem, med haardhet, strenghet, med mod og uforfærdethet"; adj. *sannligr* "som ser ut til at være sand, sandsynlig", men adv. *sannliga* "med, i sandhet", etc. Ogsaa i vestgerm. er betydningsforskjellen hyppig. Saaledes betyr f. e. ags. adj. *geornlic* "desirable" (Sweet), men

adv. *geornlīce* "diligently, zealously, accurately"; adj. *frēolslic* "festive", men adv. *frēolslīce* "freely, solemnly"; adj. *eorllic* "manly", men adv. *eorllīce* "strongly, excessively"; adj. *gamenlic* "belonging to games", men adv. *gamenlīce* "deceitfully", etc. — Denne betydningsforskjel mellem adverbierne og de tilsvarende adjektiver viser da tydelig, at adverbierne er helt selvstændige dannelser direkte til de fælles grundord, altsaa gn. *beiskliga* til *beiskr, drjúgliga* til *drjúgr, grannliga* til *grannr*, etc. Og mangt et ord som senere brukes som adjektiv, kan oprindelig være dannet som adverbium; höist sandsynlig er dette, som nævnt, tilfælde med adjektiver paa *-samligr* og *-ugligr*. Men ofte vil det være umulig at avgjöre hvilket ord — adjektivet eller adverbiet — er det primære; de kan begge være av hinanden uavhængige dannelser.

Jeg skal nu anföre de gn. adverbier paa *-liga* som synes være selvstændige adverbialdannelser. Först de som ikke har tilsvarende adj. ved siden, og dernæst de som i betydning skiller sig fra de tilsvarende adjektiver.

A. Adv. paa -liga uten tilsvarende adj. paa -ligr ved siden.

Vistnok er det her umulig at avgjöre, om de alle virkelig er oprindelig direkte adverbialdannelser, om ikke en del er adv. til tapte adj. paa *-ligr* eller til adj. paa *-ligr* som bare ikke findes i den os overleverte literatur. Men saa rik som den gn. literatur er, er det vel det rimeligste i almindelighet at betragte dem som selvstændige adverbialdannelser. Som saadanne skulde man vel vente kun at finde adjektivadverbier. Disse er ogsaa de talrikeste. Men ogsaa til substantiver og verber findes der ikke saa faa adverbier paa *-liga* uten tilsvarende adjektiver ved siden. Om disse virkelig er oprindelig selvstændige adverbialdannelser, tör jeg ikke avgjöre. Men der er dog saa mange av dem, at sandsynligheten taler for at betragte dem som saadanne. Ogsaa blandt de adv. som i betydning skiller sig fra de tilsvarende adj., findes der substantiv- og verbalavledninger.

1o. Til substantiver.

aðalliga (*aðāliga*), *athugliga*, *bogmannliga*, *bréfliga*, *dolgliga*, *fastúðliga*, *ferðskundliga*, *flugliga*, *fornmannliga*, *gífrliga*, *glímumannliga*, *góðmótliga*, *góðvættliga* (*megingóðvættliga*), *ǫngumannliga*, *hagsmiðliga*, *harðfarliga*, *harðúðliga*, *heilhugliga*, *herramannliga*, *hugástliga*, *hugmannliga*, *húsbóndliga*, *kaupmannliga*, (*allkaupmannliga*), *kotmannliga*, *leigumannliga*, *líkindliga*, *lofliga*, *lostliga*, *lǫðrumannliga*, *nauðliga*, *návistliga*, *nǫtrliga*, *ríkdómliga*, *skammliga*, *skuldliga*, *slysliga*, *slyttumannliga*, *snúðliga*, *stefnliga*, *tómliga*, *úflottamannliga*, *úráðamannliga*, *úskaðliga*, *ústefliga*, *váðveifliga*, *varúðliga*, *vígmannliga* (*allvígmannliga*), *yppimannliga*, *þrekmannliga*, *þrjótliga*, *þróttliga*, *þverúðliga*, *þykkliga*, *ǫldurmannliga*, *ǫlúðliga*.

2o. Til adjektiver.

algerliga, bjartliga, blauđliga, bráđkomliga (forkortet for **bráđkominliga?*), *digrbarkliga* (?), *dyggliga, einfaldliga, einmóđliga, flatliga, fullgerliga, fulliga, fullkomliga* (forkortet for **fullkominliga?*), *fúsliga* (*góđfúsliga, brotfúsliga*), *gaumgæfliga, gestbeinliga, gjarnliga* (*framgjarnliga, jafngjarnliga, manngjarnliga, þrágjarnliga*), *gløggliga* (*allgløggliga*), *góđgæfliga, hagvirkliga, halfliga, harđhendliga, heiđvirđliga, hljóđliga, holliga, hrađliga, hressliga, hugađlátliga, hugađliga* (*heilhugađliga*), *hugþekkliga, karskliga, kunnliga* (*úkunnliga*), *langliga, latliga* (*úlatliga*), *lítilliga, lundgóđliga, lymskliga, margliga* (*allmargliga*), *næfrliga, óđliga, orđfærliga, rakkliga, réttorđliga, sannorđliga, seigliga, skarpliga, skeleggliga, skilríkliga, skærliga, slíđrliga, snjalliga, snøggliga, stinnliga* (*brakstinnliga*), *stirđliga, stolzliga, storvirkliga, styggliga, sýsliga, tíđliga, tífaldliga, trauđliga, údeigliga, úframliga, úgegnliga, úharđfærliga, úhræddliga, úhverfráđliga, úragliga, vanvirkliga, þarflátliga, þjokkliga, þolinmóđliga, þrǫngliga, þusundfaldliga, þverliga, ǫlværliga, ǫndverđliga, ǫngliga, ǫruggliga.*

3o. Til adverbier, præpositioner og partikler.

aflagliga, austarliga, framarliga, jafnframliga, hvarliga, innarliga, inniliga, međalliga, neđarliga, norđarliga, síđarliga, sunnarliga, útarliga, vestarliga, vístliga.

4o. Med grundordet i genitiv.

athugaliga, erfiđisliga, forkunnarliga, fúlsliga, gæfuliga, hastarliga, herjansliga, hæfisliga, minkanarliga, réttsliga, risnuliga, sleituliga, úlukkuliga, úskilsliga.

5o. Suffiksform *-iliga.*

a. Til nominale *ja-* og *īn*-stammer.

festiliga (*samfestiliga*), *fjǫlkyngiliga, fordæmiliga, frækiliga, harđfengiliga, harđhendiliga, herđiliga, hneppiliga* (*úhneppiliga*), *hækiliga, hreiniliga, jafnvirkiliga, kynniliga, léttiliga, prýđiliga, samheitiliga, skyldiliga, styggiliga.*

b. Verbalavledninger.

afskræmiliga, gætiliga (*úgætiliga*), *hermiliga, keppiliga, keypiliga* (maaske til et **keypa,* nyn. *köypa,* ags. *cīepan,* sml. ogsaa *keypta,* pret. til *kaupa*), *gegniliga, glettiliga, rembiliga, skeypiliga, újelmtiliga, úfæliliga, úhittiliga, vangeymiliga.*

c. Usikre dannelser (*-iliga* viderefört?).

drembiliga (maaske til *dramb,* n.?), *mátiliga* (laant fra mnt. *mātelik*), *senniliga* (til *sannr* eller et **senni,* f.?), *sleitiliga* (mon til et vb. **sleita,* ags. *slǣtan,* sml. ogsaa *sleita,* f. utflugt).

6o. Suffiksform *-anliga.*

forsvaranliga, glutranliga, skínanliga, tímanliga, úþrotnanliga.

7o. Suffiksform *-ugliga, -uliga* (til adj. paa *-ugr*).

gráðugliga, kyndugliga (*illkyndugliga*), *liðugliga, málugliga, snúðuliga, tíðugliga* (til **tíðugr*, gsv. *tidhogher*), *úvituliga, viljugliga.*

b. *-ugliga, -uliga* videreført.

brǫstuliga, eilífuliga, fulluliga (til *fullu, at fullu*), *greiðuliga, hátíðuliga, líkuliga, prísuliga, virkuliga* (*stórvirkuliga*), *þrifuliga.*

8o. Suffiksform *-samliga.*

a. Til adj. paa *-samr.*

dyrðarsamliga, hljóðsamliga, hugaðsamliga, kvennsamliga, miskunnsamliga (*úmiskunnsamliga*), *skyldsamliga, úefasamliga, ǫfundsamliga.*

b. *-samliga* videreført.

ágætsamliga, auðnusamliga, forsamliga, gjarnsamliga, gernsamliga, ger-, gørsamliga, glutrsamliga, greiðsamliga, grópasamliga, harkasamliga, heiðrsamliga, hollostusamliga, jartegna(*r*)*samliga, langsamliga, meistarasamliga, mjúksamliga, sannindasamliga, skapraunarsamliga, skýrsamliga, slundasamliga, slyðrusamliga, tímasamliga, úskilsamliga, vélasamliga, þarfsamliga* (*úþarfsamliga*), *þjóstsamliga, þrásamliga, þyrmsamliga.*

Herunder kan ogsaa anføres en del dannelser paa *-liga* til sammensatte grundord uten tilsvarende adjektiver ved siden. Derimot findes der baade adj. paa *-ligr* og adv. paa *-liga* til det enkle grundord. Saaledes har f. e. *fékátliga* intet **fékátligr* ved siden, men vel baade *kátligr* og *kátliga.* Spörsmaalet er da om man skal anse *fékátliga* for en selvstændig adverbialdannelse eller for blot en sammensætning av *fé* og *kátligr.* Jeg tror dog at det förste er ikke blot mulig, men endog det sandsynlige, og betragter derfor i alm. saadanne adverbier som selvstændige dannelser. Mere tvilsomt er dog dette overfor sammensætninger med *ú-* og *all-,* men jeg skal dog ogsaa nævne dem. Eksempler:

allbliðliga, allglaðliga, allheimskliga, allhraustliga, allkátliga, allsnarpliga, allspakliga, allstyrkliga, allvandliga, allvitrliga, allþungliga, ástlausliga, bótlausliga, efalausliga, falslausliga, fékátliga, grannvarliga, hugfastliga, hvatvísliga, lastvarliga, lævísliga, málfimliga, mannhættliga, meginkátliga, meinlausliga, ofbráðliga, ofléttliga, orðfimliga, ráðlausliga, réttvísliga, sigrsælliga, sundrlausliga, syndvarliga, tállausliga, trúfastliga, úblíðliga, údjarfliga, úfrekliga, úgrimmliga, úhœgliga, úmildliga, úmjúkliga, úsparliga, úvandliga, úvinveittliga, ǫrvænliga.

úgiptuliga, únáttúruliga.

augsyniliga, gløggsyniliga, svívirðiliga, údyggiliga, úvægiliga, vanrœkiliga, viðmæliliga, þrárœkiliga.

B. Adv. paa -liga som i betydning skiller sig fra de tilsvarende adj. paa -ligr.

I fölgende tilfælder skiller adverbiet sig helt i betydning fra det tilsvarende adjektiv:

dagliga, fárliga, illmannliga, ráðliga, ríkmannliga, skapliga, stundliga, svipliga, sjáliga, tárliga, upphafliga, þrekliga, þrifliga.

ákafliga (allákafliga), allsterkliga, bannsettliga, beiskliga, blautliga, bliðliga, dauðliga, digrliga, drjúgliga, eiginliga, eptirlátliga, fagrliga, farsælliga, fastliga, fimliga, fljótliga, forkunnliga, forvitliga, fráskilliga, frekliga, fræknliga, gildliga, glaðliga, grannliga, grimmliga, hagliga, hagspakliga, háliga, harðliga, heilagliga, heilliga, himneskliga, hraustliga, hreinliga, hugkvæmliga, hvassliga, hvatliga, hæverskliga, illgjarnliga, jafnliga, kostgæfliga, kurteisliga, kvikliga, kænliga, lágliga, líkliga (alllíkliga), meinliga, mikilfengliga, mikilliga, nýliga, réttliga, rǫskliga, sannliga, sidlátliga, skilvísliga, skírliga, skjótliga, skyrliga, slægliga (allslægliga), snarpliga (allsnarpliga), spakliga (allspakliga), styrkliga, tortryggliga, traustliga, trúliga, tryggliga, vandliga, vaskliga, vinveittliga, ýmisliga, þarfliga, þýðliga.

ofarliga, sundrliga.

alvǫruliga, einsliga, furðuliga, háskaliga, reiðuliga, tímaliga, úþokkaliga.

árædiliga, einkenniliga, eyðiliga, fylliliga, fýsiliga, glæpiliga, guðrækiliga, leyfiliga, menniliga, minniliga, nefniliga, rambyggiliga, tilheyriliga, úhæfiliga.

elskanliga, skiljanliga, úskiljanliga.

lystugliga, máttuliga, náðuliga, vǫlduliga.

áhyggjusamliga, drambsamliga, fagnaðarsamliga, feginsamliga, giptusamliga, kappsamliga, líknsamliga, metnaðarsamliga.

Imidlertid forekommer det ogsaa ikke saa sjelden at adverbiet paa *-liga* kun tildels skiller sig i betydning fra det tilsvarende adjektiv. I en eller flere betydninger kan det höre til adjektivet, medens det i en eller flere andre betydninger ganske fjerner sig fra det. Saales hörer *auðmjúkliga* i betydningen "med ydmykhet" til adj. *audmjúkligr,* men skiller sig fra det i bet. "med lethet"; *fáliga* stemmer overens med *fáligr* i bet. "uvenlig", men skiller sig fra det i bet. "sjelden"; *lausliga* er forskjellig fra *lausligr* i bet. "löst"; *mjúkliga* forskjellig fra *mjúkligr* i bet. "med smidighet, behændighet, færdighet". Det samme forhold kan iagttages i vestgermansk. Dette viser da at adverbiet er traadt i et direkte forhold til det fælles grundord. Om det oprindelig er dannet som adv. til det tilsvarende adj. paa *-ligr* og först senere er traadt i direkte forhold til grundordet, eller om det er en oprindelig selvstændig adverbialdannelse, derom kan intet sikkert vites. Men hvordan det nu end er, saa maa dog adverbiet i dets særegne betydning betragtes som en selvstændig dannelse. Av saadanne adverbier kan nævnes:

alhugliga, alvarliga, heiðrliga, hófliga, lagliga.
ágjarnliga, auðmjúkliga, auðveldliga, berliga, djarfliga, fáliga, greiðliga, hógliga, hægliga, knáliga, lausliga, léttliga, mildliga, mjúkliga, náliga, rammliga (allrammliga), skyldliga, stuttliga, sælliga, varliga, vísliga.
heyriliga, hræðiliga, lystiliga, merkiliga, samþykkiliga, vægiliga.
nauðugliga, ríkuliga, skylduliga, úmáttuliga.
hógsamliga.

Da jo *-liga* er et selvstændig og produktivt adverbialsuffiks, saa skulde man vente at finde ogsaa adj. paa *-ligr* utvidet med adverbialsuffikset *-liga*, altsaa f. e. **harðligliga* (**harðliliga*) til *harðligr*. Naar dette ikke har fundet sted, saa er det ikke bare fordi en form som **harðligliga* maatte föles stötende, og heller ikke fordi *-a* har holdt sig som levende adverbialsuffiks overfor adjektiverne paa *-ligr*. Men der har tiltrods for *-liga*'s selvstændighet holdt sig en saadan forbindelse mellem adverbierne paa *-liga* og adjektiverne paa *-ligr*, at man altid har fölt formen paa *-liga* som den brukelige adverbialform til det tilsvarende adj. paa *-ligr*, altsaa *aumliga* til *aumligr*, *bráðliga* til *bráðligr*. Den oprindelige sproglige association mellem adverbierne paa *-liga* og adjektiverne paa *-ligr* er altsaa bevaret, selv efterat *-liga* er blit et selvstændig adverbialsuffiks.

VIII. Adverbierne paa -la.

Adverbialsuffikset *-la*'s oprindelse er vanskelig at forklare. Som bekjendt gaar den gamle opfatning, der er fremsat av Sievers i PBB V p. 475 ff., ut paa at det germ. adv.-suffiks *-līkō* over *-liga* "in folge seiner accentlosigkeit" lydret er forkortet til *-la*, og at fölgelig *-liga* maa betragtes som en yngre nydannelse, hvor *-ig-* er gjenindfört i tilslutning til adjektiverne paa *-ligr*.

Mot denne opfatning har senere Kock vendt sig i Arkiv 21 p. 97 ff. Han hævder at suffiksets *i*-lyd oprindelig var lang og at dens længde i gsv. beholdtes i de fleste landsdele, likesom det samme var tilfældet i gd. Det ser man derav, at suffikset i gsv. ikke fölger vokalbalansloven, men har *i* i strid med denne. "Under dessa förhållanden kan man icke antaga, att redan i isländska skaldespråket *-līka* övergått till *-lika, -liga*, och at *-ig-* därefter förlorats. En dylik utveckling skulle, så vitt jag ser, sakna motstycke i det samtida språket". Selv fremsætter saa Kock en helt ny forklaring. Han mener at adverbier paa *-a* gjennem analogisk paavirkning fra adv. paa gn. *-liga*, gsv. *-lika* har antat formen *-la*. Saaledes er *harða* blit paavirket av *harðliga* og har derved faat en *l*-lyd, saa det er blit omdannet til *harðla*. Og han anförer flere tilfælder, hvor han anser en saadan kontamination sandsynlig. "Sedan man på denna väg fått en mängd etymologiskt samhöriga adverb dels på *-liga, -lika* (*harþliga, harþlika*), dels på *-la* (*harþla*),

så uppfattades *harþla*, etc. av den omedelbara språkkänslan (oriktigt) såsom en förkortning av *harþliga, harþlika,* och efter mönstret *harþliga harþlika*: *harþla* bildade man senare ur adverb på *-liga -lika* nya adverb på *-la*". Og som eksempel paa saadanne nydannelser nævner han *skrautla, hvatla, árla.*

Kocks forklaring er meget sindrig og tiltalende. Men der er dog, forekommer det mig, enkelte ting, som gjör at den synes mig tvilsom. For det förste findes der kun to tilfælder, hvor der ved siden av et gn. adv. paa *-la* virkelig kan paavises et adv. paa *-a* med samme grundord i gn., nemlig *harða* ved siden av *harðla* og *gǫrva* ved siden av *gǫrla*. Forövrig har Kock maattet ty dels til gsv. og dels til de andre germ. dialekter for at finde tilsvarende adv. paa germ. *-ō*, som han saa forutsætter engang har eksisteret i gn., men er forsvundet, efterat kontaminationen er gjennemfört. Det synes da paafaldende, at ikke ogsaa de andre virkelig paaviselige gn. adv. paa *-a*, som ved siden har adv. paa *-liga* til samme grundord, har faat en *l*-lyd ved kontamination og er blit omdannet til adv. paa *-la.* Saaledes findes ved siden av *ákafa* : *ákafliga* intet **ákafla,* ved siden av *gjarna* : *gjarnliga* intet **gjarnla*, ved siden av *hraða* : *hraðliga* intet **hraðla,* ved siden av *dyggva* : *dyggliga* intet **dyggla,* ved siden av *eina* : *einsliga* intet **einla, *einsla.* Dernæst synes det mig ogsaa paafaldende, at i de tilfælder, hvor der ved siden av det gn. adv. paa *-liga* og *-la* kan paavises et gsv. adv. paa *-a* (og paa *-lika*), findes der ikke noget gsv. adv. paa *-la,* skjönt jo ogsaa i gsv. den samme kontamination skal ha fundet sted. Saaledes har vi nok gsv. *sara* : gn. *sárliga* gsv. *sarlika*—gn. *sárla,* men intet gsv. **sarla*; vistnok gsv. *snara* : gn. *snarliga,* gsv. *snarlika*—gn. *snarla,* men intet gsv. **snarla*; vistnok gsv. *braþa* : gn. *bráðliga* gsv. *braþlika*—gn. *bráðla,* men intet gsv. **braþla.* Disse invendinger tror jeg dog ikke er av avgjörende vægt, skjönt de nok kanske kan vække tvil om rigtigheten av Kocks hypotese. Derimot forekommer det mig at adverbiet *ella, ellar* avgjort strider mot den, dersom det kan likestilles med got. *aljaleikō* resp. *aljaleikōs.* Og jeg kan for öieblikket ikke se nogen anden mulighet. Ved siden av *ellar* findes ogsaa formen *elligar* (medens *elliga, elligi* vel er sene nydannelser), hvortil svarer ags. *ellicor, elcor,* gs. *elcor,* ght. *elichōr.* Dersom Kocks hypotese er rigtig, saa maatte vel netop *ella, ellar,* som er gamle ord, skyldes en saadan kontamination som av Kock antat. Men nu findes intetsteds noget germ. **aljō* resp. **aljōz,* og det er derfor neppe antagelig at der kan ha eksisteret et tilsvarende gn. **elja* resp. **eljar,* som ved kontamination med *elliga* resp. *elligar* (< **aljalīkō* resp. **aljalīkōz*) blev omdannet til *ella* resp. *ellar.* Av lydlige grunde kan heller ikke *ella, ellar,* som Uhlenbeck synes at mene (Etym. Wörterbuch der got. Sprache; se ogsaa Gering, Eddaglossar), svare til got. *alja* resp. *aljar.* Der er da, forekommer det mig, neppe nogen anden mulighet end at betragte *ella,*

ellar som kontraherte former av germ. **aljalīkō* resp. **aljalīkōz*. Derfor taler ogsaa ags. *elcor* ved siden av *ellicor*. Derimot bör vel ags. *ellor* gs. *ellior* identificeres med got. *aljar*, skjönt dog hertil nærmest skulde svare ags. **eller* gs. **elliar* (se Sievers, Ags. Gramm.[3] § 139, Gallée, Alts. Gramm. § 69). Men dersom stavelsen *-la* i *ella* skyldes en kontraktion av *-līkō*, da kan det ikke indsees, hvorfor ikke ogsaa endelsen *-la* i *harđla* kan ha samme oprindelse.

Hvad nu angaar Kocks invendinger mot Sievers' hypotese, saa synes de mig ikke at være avgjörende. Vistnok viser den manglende vokalbalans i gsv. og vokalharmoni i gd. at suffiksets *i*-lyd som regel var lang og hadde biaksent. Jeg kan derfor ikke være enig med Sievers, naar han uttaler: "Ich halte hiernach *-la* für die eigentliche, lautgesetzlich entwickelte form der altn. adjektiv-adverbia, *-liga* dagegen durchaus für eine jüngere bildung in anlehnung an die adjektiva auf *-ligr*". Men om end dette neppe kan være rigtig, saa er det vel derfor ikke utelukket, at suffiksets *i*-lyd ikke altid forblev lang og hadde biaksent, men kunde bli ubetonet og synkoperbar, naar den efterfulgtes av en ikke synkoperbar vokal i næste stavelse. Det er ogsaa at merke, at man i gn. dialekter virkelig finder spor til en vokalharmoni, hvilket vel tyder paa vaklende betoning, og naar den ikke er gjennemfört, idet formen *-leg-* er den almindeligste, saa kan det vel skyldes utjevning. Allerede aapningen *i* > *e* tyder paa en betoningsreduktion, og det er vel ikke utænkelig, at aksenten undertiden er blit i den grad reduceret, at vokalen maatte synkoperes naar endnu en stavelse fulgte efter. Jeg tror derfor, at *-la* i flere tilfælder maa kunne forklares som en lydret forkortning av *-liga, -lika*.

Men för jeg gaar over til nærmere at gjöre rede herfor, vil jeg dog först anföre de i gn. forekommende adverbier paa *-la*. Jeg har i alt fundet 65, deri medregnet sammensætninger, et litet antal i sammenligning med de talrike adv. paa *-liga*. Av disse forekommer fölgende kun i det prosaiske sprog: ***fjalla*** = ***fjarri***; ***fullgerla***, aldeles, til fuldkommenhet (gsv. ***fulgørla***); ***hógla*** = ***hógliga***; ***innarla***, inde (= ***innarliga***); ***neđarla*** (= ***neđarliga***), lavt, langt nede (gsv. ***nidharla***); ***útarla*** (= ***útarliga***), langt ute (gsv. ***utarla***); ***nauđula*** (= ***nauđuliga***), med nöd og neppe; ***úvarla*** (= ***úvarliga***), uforsigtig (i bet. helt forskjellig fra ***varla***). Fælles for det prosaiske og det poetiske sprog er: ***árla*** (= ***árliga***), tidlig, aarle (gsv. ***arla***); ***brálla*** < ***bráđla*** (= ***bráđliga***), hastig, hurtig; ***dála*** (tildels = ***dáliga***), aldeles, tilfulde, paa en beundringsværdig maate, ilde; ***ella***, i andet tilfælde, ellers, eller; ***ferla*** (= ***ferliga***), paa en unaturlig, utækkelig, utilbörlig maate; ***framarla*** (tildels = ***framarliga***), langt fremme, meget, vel, i höi grad (gsv. ***framarla***); ***gǫrla, gørla, gerla***, aldeles, nöie, tilfulde (gsv. ***gørla***), ***úgǫrla***; ***harđla, harla*** (i bet. helt forskjellig fra ***harđliga***), meget, særdeles (gsv. ***harþla***); ***iđula*** (= ***iđuliga***), stadig, idelig; ***norđarla*** (= ***norđarliga***), i, mot nord; ***ofarla*** (= ***ofarliga***), höit oppe, i toppen, silde (gsv. ***ovarla***); ***síđarla, síđalla*** (tildels = ***síđarliga***),

nede, langt nede, silde (sml. gsv. *sirla*); *síđla*, silde (gsv. *sipla*); *skjótla*, hurtig, inden kort tid (tildels = *skjótliga*); *sunnarla* (= *sunnarliga*), i syd; *trauđla, traulla* (= *trauđliga*), neppe, *útraulla*; *varla* (i bet. helt forskjellig fra *varliga*), neppe (gsv. *varla*). De fleste synes dog at være rent poetiske ord. Saaledes forekommer fölgende kun i den gn. poesi: *aptarla*, bak; *drengila* (= *drengiliga*), med kraft og styrke, *alldrengila, fulldrengila*; *fagrla* (= *fagrliga*), smukt, glimrende; *fastla* (= *fastliga*), fast; *fíkula*, paa en heftig, hidsig, voldsom maate; *fljótla* (= *fljótliga*), hurtig, snar, beredvillig; *framla*, med hæder, med gavmildhet, med iver og omhu, *raunframla*; *frœknla* (= *frœknliga*), med tapperhet og mod; *geysila* (tildels = *geysiliga*), med heftighet, voldsomhet, overmaade; *góla* (= *góliga*), vel; *hála* (i bet. forskjellig fra *háliga*), udmerket, fortræffelig, glimrende, overmaade; *hermila* (= *hermiliga*), med forbitrelse; *hraustla* (= *hraustliga*), med mod og kraft; *hvatla* (= *hvatliga*), med hurtighet; *mœđila* (= *mœđiliga*), med træthet; *nýla* (= *nýliga*), nylig, nys; *nýtla*, med kraft og dygtighet; *óđla* (= *óđliga*), med voldsomhet, heftighet; *ofderfila*, med dristighet; *ríkula* (= *ríkuliga*), med kraft; *sárla*, med smerte, med begjær (tildels = *sárliga*); *skarpla* (= *skarpliga*), med iver; *skrautla* (= *skrautliga*), paa en glimrende maate; *skyndila* (= *skyndiliga*), i hast, *allskyndila, ferđskyndila*; *snarla*, hurtig, med raskhet (= *snarliga*); *snúđula* (= *snúđuliga*), med raskhet, *allsnúđula*; *steigurla* (= *steigurliga*), opreist, kjækt; *stríđla* (i bet. forskjellig fra *stríđliga*), i fiendtlig hensigt; *úmissila*, ikke uten stor fare; *vandla* (= *vandliga*), med omhu og nöiagtighet, *meginvandla*; *vestarla* (= *vestarliga*), i vest.

Som man ser hörer adverbierne paa *-la* særlig hjemme i det poetiske sprog. Alle de ovennævnte, undtagen de 8 förste, kan paavises i den gn. poesi; men at heller ikke disse 8 har været fremmed for det poetiske sprog, siger sig selv. For en stor del er de vistnok dannet av digterne selv, idet *-la* (ved siden av *-liga*) er blit anvendt som et selvstændig suffiks. Jeg tror derfor, at det kun er et faatal av tilfælder, hvor *-la* virkelig er opstaat ved en kontraktion.

Oprindelig har vel bahuvrîhi-dannelserne paa germ. *-līka-* som kompositioner hat en biaksent (semifortis) paa andet leds rotstavelse. Et urg. **hardalīkaz* har saaledes hat betoningen: ´ ◡ ` ◡. Efterhaanden som andet kompositionsled sank ned til et rent suffiks, er dets aksent blit noget reduceret, til svak semifortis eller til levis, hvilket i gn. har hat tilfölge, at suffiksets lange *ī* vistnok er blit forkortet, men beskyttedes dog mot synkopering foran en efterfölgende stavelse. Ogsaa i ags. er det lange *ī* forkortet (men holdt sig tildels i adv.). Gn. *harđligr* har saaledes betoningen: ´ ◡̀, akk. fem. *harđliga*: ´ ◡̀ ◡. Paa samme maate forholdt det sig med adverbierne, men dog med den betydningsfulde forskjel, at her var den utlydende vokal oprindelig lang med

vistnok "schleifendem Ton", og hadde derfor en svak biaksent (levis); altsaa et germ. **hardalīkō* hadde betoningen –́ ⏑ –̀ –̍, hvilket i gn. *harđliga* paa grund av andet leds suffiksale natur blev reduceret til –́ ⏑̍ ⏑̍. Men nu synes det mig rimelig, at ved et kompositionsled, der i den grad er sunket ned til et rent suffiks, saaledes som tilfældet er med germ. *-līkō* i gn., der maatte en yderligere reduktion av betoningen være mulig, saa at suffiksets *i*-lyd tilslut blev helt synkoperbar foran den efterfölgende stavelse med levis. En saadan sterk svækkelse av et oprindelig kompositionsled er et ikke saa sjeldent fenomen i gn. Sml. saaledes gn. *vesall* < **waja-sāliz*, nom. plur. mask. *veslir*; gn. *nafarr* < **naba-gaizaz*, nom. plur. *nafrar*, og alle de mange mandsnavne paa *-arr* < **-gaizaz*) som *Þórarr, Hróarr*, etc. Og en lignende yderligere aksentreduktion tror jeg virkelig er indtraadt særlig ved de adv. paa *-liga* som i betydning isolerte sig fra sine grundord, og desuten stod relativt svakt betonet i sætningen. Dette er da först og fremst tilfældet ved *ella, ellar*; sml. ags. gs. *elcor*. Likedan skyldes utviklingen **hardalīkō* > *harđliga* > *harđla* fölgende betoningsreduktion: –́ ⏑ –̀ –̍ > –́ ⏑̍ ⏑̍ > –́ ⏑ ⏑̍, hvor da den ubetonede midtvokal regelret maatte falde bort og –́ ⏑ ⏑̍ > –́ ⏑̍ i *harđla*, som i betydningen "meget, særdeles" stod relativt svakt betonet i sætningen. Ord som *ellar, harđla* er altsaa at betragte som de aksentreducerte sideformer til *elligar, harđliga*. Paa samme maate antar jeg former som *varla, traulla, árla, brálla, gǫrla* er opstaat.

I gn. *ella, harđla*, etc. maa *g* (*k*) tidlig være bortfaldt, hvilket kan synes vanskelig at forklare, da man skulde ha ventet **elga*, **harđga* etc. Men dette bortfald tör vel sidestilles med bortfaldet av *g* i ord som *foringi* (got. *faúragaggja*, ags. *foregenga*), *væringi* (ags. *wǣrgenga*), *brautingi, lausingi, landsofringi*. Disse ord er oprindelig sammensat med et substantiv urg. **-gangjan*; i gn. er samtidig med reduktion av betoningen det fremlydende *g* faldt bort, saa **-gangjan* > *-gengi* > *-ingi*, saa ordene er faldt sammen med andre ord paa *-ingi*, hvor vi har suffikset germ. **-ingjan*, som f. e. *hǫfđingi, erfingi, frelsingi*, etc. Paa samme maate faldt *g* bort i *-gísl* og *-geirr* som andet sammensætningsled.

Idet suffikset *-liga* (*-lika*) i saadanne tilfælder som de ovennævnte har tapt ethvert spor av den oprindelige betoning som andet kompositionsled, er saaledes dette suffiks kommet til at staa paa linje med andre suffikser som oprindelig har langt *ī* og har lidt samme skjæbne som disse. Saadanne suffikser er f. e. adjektivsuffikserne *-īga* og *-īna*, og det fem. substantivsuffiks *-īni*. I ord med disse suffikser forkortedes suffiksets *ī*, dersom der ikke fulgte nogen stavelse efter (altsaa *i* i ultima); f. e. *máttigr* (got. *mahteigs*), *móđigr* (ght. *muotīg*); *gullinn* (got. *gulþeins*). Men fulgte der endnu en stavelse efter, synkopertes *ī* (altsaa synkope i pænultima), f. e. nom. plur. mask. *mátkir, móđgir, gullnir*. Hvad angaar fem. paa *-īni* saa har de i gn. faat sin form fra de synkoperte

kasus; altsaa nom. sing. *heyrn*, *lausn*, *spurn* fra synkoperte kasus som f. e. gen. plur. *heyrna, lausna, spurna.* Da ingen av disse synkoperte former viser *i*-omlyd, saa er vel synkopen av det lange *ī* senere end synkopen av kort *i* efter lang stavelse[1]). Av ganske samme art er da synkopen av *ī* i overgangen *-līkō* > *-la*; likesom gen. plur. **lausīnō(m)* > *lausna* saaledes maatte ogsaa **hardalīkō* > *harđla* under forutsætning av ovennævnte aksentreduktion. Man kan derfor vistnok opstille fölgende regel angaaende det ubetonte *ī* i gn.: Ubetonet langt *ī* i pænultima forkortedes samtidig som det korte ubetonte *i* synkopertes efter lang stavelse; derefter synkopertes det (uten at volde omlyd) samtidig med synkope av *i* efter kort stavelse; derfor *mátkir, gullnir, harđla* likesom *salr, valđa, luklar.* Derimot er det lange ubetonte *ō* i pænultima kun blit forkortet uten at synkoperes. Naar Sievers (PBB. V, p. 66) herimot anförer gen. plur. av de svake femininer som *tungna*, der skulde svare til got. *tuggōnō*, saa er hertil at bemerke, at da den tilsvarende gn. form maatte være **tungana*, er det vel sandsynligere, at de svake gn. fem. har faat endelsen *-na* i gen. plur. fra maskulinerne (sml. *gumna, skatna* etc.) og vel særlig fra neutrerne (sml. *hjartna, augna*, etc.).

Om der ogsaa i andre adv. paa *-la* end de ovennævnte foreligger en lydret utvikling *-līkō* > *-la*, er vanskelig at avgjöre. Mulig er det vel i ord som *aptarla, dála, fastla, nýla, ofarla, sárla, snarla, framalla, síđalla, síđla* og kanske endnu flere. Men i de fleste tilfælder er vel *-la* viderefört, idet man, som Kock (Arkiv 21, p. 104) har paavist, efter analogien *harđla* : *harđliga*, *árla* : *árliga* etc. har dannet *hvatla* ved siden av *hvatliga, skarpla* ved siden av *skarpliga, óđla* ved siden av *óđliga, skyndila* ved siden av *skyndiliga, ríkula* ved siden av *ríkuliga*, etc. Bidraget til at *-la* saaledes utvikledes til et selvstændig suffiks har maaske adv. som *fulla* (ved siden av *fulliga*), *illa* (ved siden av *illiliga*), *snjalla* ved siden av *snjalliga*, som er dannet med suff. *-ō*, men hvor stavelsen *-la* let kunde komme til at bli betragtet som identisk med suffikset *-la*.

Adverbierne paa *-la* fik ingen större utbredelse i det prosaiske sprog. I den gn. poesi derimot vandt de, som eksemplerne viser, en stor popularitet og blev en av eiendommeligheterne ved det poetiske sprog, vistnok fordi de ved sin korthet var særlig bekvemme for det gn. knappe versemaal.

---

[1]) I *heyrn* foreligger *R*-omlyd, og *fýsn* er vistnok at betragte som en senere nydannelse i tilslutning til *fýsa*.

Jakob Sverdrup.

Namnet *Växjö*.

Att sista delen av namnet *Växjö* är ordet *sjö*, torde väl alla numera vara ense om, ock torde näppeligen kunna betvivlas. Staden har således fått sitt namn efter den bredvid liggande sjön [1]). Om förra delen av namnet ha däremot olika meningar uttalats. För ögonblicket saknar jag både nödiga böcker ock nödig tid för att gå ijenom dem ock redojöra för när ock av vem de framställts. Jag erinrar blott om, att den som väl senast yttrat sig i frågan, professor Hellqvist, i sitt stora verk Svenska sjönamn sid. 267 sluter sig till den gamla åsikten, att namnet är sammansatt av *väg* ock *sjö* ock således skulle betyda "sjön vid vägen" eller "sjön vid vägarna". Hans stöd för denna mening tyckes blott vara, att ett par andra sjöar synas ha namn med liknande betydelse. Men varken denna åsikt eller de andra meningar jag sett om betydelsen av namnet Växjö förefalla så övertygande, att man ej känner behov att se sig om efter en bättre, ock jag framställer här ett annat förslag [2]). Skulle icke namnets förra del kunna vara ordet *vä* ock namnet således betyda "sjön vid (eller med) offerplatsen (eller offerplatserna)"? Det jud, som en gång funnits men fallit bort närmast efter *ä* i *vä* ock som i äldre germanska språk ock i besläktade ord visar sig som ett *h* eller *g*, skulle då i sammansättningen *Växjö* ha bevarats samt tillsammans med det följande *s* jömma sig i det *x* (eller *xs*), varmed namnet sedan älsta tid vanligen skrives. Den rent språkliga möjligheten eller sannolikheten av denna etymologi

---

[1]) Det är således en barbarisk klumpighet att, såsom man ofta jör, nu omvänt uppkalla sjön efter staden ock kalla den Växjösjön i st. f. Växsjön.

[2]) Detta synes jag varken ensam eller först ha hittat på, ty när jag för ett års tid sedan nämde det för min kollega, adjunkt Johnson, påminde han mig, att han för längre tid sedan skulle ha talat med mig om denna tolkning, men att jag då skulle ha funnit den mindre sannolik.

skall jag inte försöka att utreda, då professor Axel Kock välvilligt åtagit sig detta. I stället skall jag framhålla vissa omständigheter rörande Växjö topografi, som synas mig je stället rätt till ett namn med sådan betydelse, som jag antar Växjö hava egt.

Runt omkring den nuvarande staden, både den äldre delen norr om järnvägen ock den nyare stadsdelen söder därom, gå sida mossar eller kärrdrag, som tillsammans med den nuvarande sjön fullkomligt omsluta staden på alla håll. På ett håll, nordväst om staden, har ännu i mannaminne funnits öppet vatten, den s. k. Gölen, som först på senare åren blivit fullständigt ijänfylld, ock i mossarna på båda sidor om stadens nordligaste del, Hovsberg, lär man ha funnit dels sänkestenar till fisknät ock dels ställningar, i vilka fiskekatsar suttit. Den tid kan säkerligen icke ha legat synnerligen långt tillbaka i forntiden, då det område, varpå staden nu ligger, såsom ett par små öar eller holmar, höjde sig ur en sjö, av vilken den nuvarande Växsjön är den sista återstoden, men som på de andra sidorna grott ijän till mossar eller kärr eller med avsikt blivit fylld. Dessa båda öar skildes åt jenom ett smalt sund i den sänka, där nu järnvägen är framdragen. På den norra av dessa öar låg det gamla Växjö. Det kan hända, att denna ö, åtminstone mot slutet, blott varit en halvö, som jenom en smal landremsa norr om Hovsberg hängde samman med byn Hovs område. Denna ö bildade en sluttning, som från det smala sundet i söder jämt höjde sig upp till Hovsberg i dess norra ända, vilket både i norr ock öster stupade brant ned mot den omjivande sjöns vatten. Om nu, såsom sägnen förtäljer, både Hovsberg vid sjöns norra ända ock det mitt emot på sjöns andra strand öster därom belägna Gelboberg, där Östrabo nu ligger, varit hedniska offerplatser, måste ju Offerplatssjön ha varit ett synnerligen lämpligt ock betecknande namn för detta vatten.

Ännu en sak vill jag här framhålla, som visserligen icke står i omedelbart sammanhang med namnet Växjö, men som möjligen jer upplysning om ställets forna bestämmelse. I Växjö rådsturätts protokoll för den 3 desember 1656 heter det, att borjmästaren Jon Mickelsson föreslog bl. a. "att kåken måtte tagas av torjet ock sättas vid kistan ock stenen den store av torjet bortföras i lika måtto". Vad kan detta ha varit för en sten? Naturligtvis kan man tänka sig, att den skaffats dit för att tjena till något slags fotställ vid kåken. Men jag skulle snarare tro, att den funnits där, innan kåken sattes upp. I sin avhandling om "Thinghøie og Thingdysser" i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie för år 1902 siterar Carl Neergaard den beskrivning på en forntida tingsplats, som herredsfoged C. Thestrup lämnat i en "Relation om Tingene og Tingstederne i Danmark" från år 1747. Denna beskrivning lyder så: "Tingstederne vare indrettede paa Marken med 4 Tingstokke, som i en Firkant laa paa Stene, hvorpaa sade Fogden og Skriveren med flere, som administrerede Retten, saa og de 8 Mænd, som af disse Tingstokke kaldes Stokkemænd, hvilket Ord endnu bruges. Midt paa denne Plads imellem de 4 Stokke laa en stor Sten, som endnu paa Tingstederne er tilsyne; paa denne Sten skulde Tyvene sidde, naar de skulde dømmes, hvilke Stene endnu desaarsags kaldes Tyvstenen". Med hänvisning till den bild, som i Olaus Magnus historia inleder kapitlet "De judicibus et judiciis campestribus", förmodar Neergaard, att anordningen varit likadan på tingsplatserna i hela Norden, men upplyser, att ingen dylik anordning finnes bevarad på någon tingsplats ock den enda kvarleva av något dylikt, som han känner, skulle vara tre stenar, "Thingstenene" kallade, som ännu ligga på torjet i Ringsted. Skulle icke "stenen den store", som ännu 1656 låg på Växjö torj [1]), kunnat vara en dylik tingsten? Det

[1]) Detta upptog då sydöstra hörnet av det nuvarande torjet jämte den

är ju inte osannolikt att staden vuxit upp på eller omkring en gammal tingsplats. I så fall skulle den lilla ön eller halvön i "Offerplatssjön" med sitt *vä* ock sin tingsplats ha varit den omjivande näjdens både religiösa ock judisiella huvudort.

Växjö. **Ludvig Larsson.**

Tillägg.

Lektor Ludvig Larsson har anmodat mig att uttala mig om huruvida enligt min uppfattning den av honom framställda etymologien av namnet *Växjö* är möjlig från rent lingvistisk synpunkt.

Denna fråga sammanhänger med det rätt komplicerade spörsmålet, huru under förhistorisk tid det urnord. ljudet *ch* (*h*) behandlades i olika ställningar, och frågan beröres delvis även av det diskutabla problemet, huruvida *ch*-ljudet eller det slutljudande *a*-ljudet förlorades tidigast i ett ord sådant som nom. ack. sg. urnord. **wīha* 'helgedom'. Jag skall icke här inlåta mig på dessa spörsmål i hela deras utsträckning, utan jag inskränker mig till följande korta anmärkningar.

Med den av lektor Larsson framställda etymologien har man att utgå ifrån ett urnord. **wīha-saiwiʀ* (jmf. got. *weihs* 'helig', *saiws* 'sjö'). Enligt den först av Bugge i Ark. IV, 132 ff. uppställda regeln för behandlingen av *ī* framför *h* (jmf. även t. ex. Kock Svensk ljudhistoria I § 170, 1) blev detta till **wēh(a)-saiw(i)ʀ*. Nu är det otvivelaktigt att, såsom got. *bi-niuhsjan* : isl. *nýsa* 'speja' etc. visa, ljudgruppen *hs* efter lång vokal och diftong övergick till *s* (ej *ks*), om *h* sammanstötte med *s* redan på tidig urnordisk tid (Tamm i Ark. II, 342); efter kort vokal övergick däremot *hs* till *ks*, även om *h* sammanstötte med *s*, på tidig urnord. tid, t. ex.

bredvid liggande delen av Kronobergsgatan ock en smal remsa av kvarteret Lejonet på andra sidan om denna gata.

got. *saihs* : isl. *sex* '6'. I fall man nu hade av **wīha-saiwiʀ* fått **wēhsaiwʀ* redan vid den tid, då *h* förlorades i *nýsa* etc., bör *h* i **wēhsaiwʀ* hava förlorats liksom i **bi-niuhsjan* : *nýsa*. Emellertid hindrar, så vitt jag ser, intet det antagandet, att förlusten av *h* i *bi-niuhsjan* : *nýsa* hade inträtt, redan innan andra stavelsens *a*-ljud förlorades i **wēha-saiwiʀ*. Å andra sidan antages ganska allmänt, att i Norden stamvokalerna i första sammansättningsleden av komposita förlorades tidigare än motsvarande stamvokaler i simplicia, så att t. ex. **wēha*- i **wēha-saiwiʀ* förlorade -*a*- tidigare, än -*a* förlorades i nom. ack. sg. **wēha*, vare sig nu att **wēha* såsom simplex hade utvecklingen **wēha* > **wēh* > *vē* eller **wēha* > **wēa* > *vē*. Under dessa förhållanden kan andra stavelsens *a* hava förlorats i **wēha-saiwiʀ*, innan *h*-ljudet förstummades i **wēha*-, så att **wēh-saiwʀ* uppstod. Men intet torde omöjliggöra det antagandet, att vid denna tid *hs* även efter lång vokal blev till *ks*, så att ett dylikt **wēhsaiwʀ* kunde övergå till fsv. *Væxsiō*. I fall i simplex **wīha* **wēha* det slutljudande -*a* förlorades före *h*-ljudet (en åsikt, som uttalas men ej egentligen motiveras av Bugge i Ark. IV, 134; jmf. dock att *feu* i Abecedarium nordm. och *fiu* i Codex leidensis (motsvarande isl. *fé*) hava förlorat *h*, men ännu icke -*u*), så kan man även genom rekomposition med simplex **wēh* på sent urnord. tid hava använt **wēh-saiwʀ*, som kunnat bliva till *Væxsiō*.

Om mera än möjligheten av denna utveckling vågar jag icke yttra mig.

Axel Kock.

Um þátt Sigurðar slefu II.

Það má að vísu heita frágangssök fyrir mig, að eiga orðastað við prófessor R. C. Boer, sem bregður mér (ásamt fleirum Íslendingum) um hugsunarlausa trú á öllu því, sem í sögunum stendur, og væri miklu nær, að prófessor Finnur Jónsson ræddi við hann um sumar þær greinir, er þeir virðast ósammála um (svo sem um samband "Hist. Norw." við aðrar Noregskonungasögur, vísu Einars Skúlasonar og söguna um Ívar af Fljóðum o. fl. [1])), en af því að eg á það ekki víst, að F. J. taki til máls um þetta efni, skal eg enn fara nokkrum orðum um þátt Sigurðar slefu, því að þótt þátturinn þyki lítt merkur, snertir mál þetta nokkuð sögu forníslenzkra bókmenta og skoðun fræðimanna á þeim.

R. C. B. hefir mikið til síns máls um það, að sú tilgáta mín, að Þorkell klyppr hinn yngri hafi verið með Aðalráði Englakonungi um 1014—16, hafi eigi við neitt að styðjast, en eg fæ eigi séð, að tilgáta hans um það, að Klyppr (eldri) hafi eigi átt þess að hefna á Sigurði slefu, er sögurnar segja, hafi við betri rök að styðjast. Hvorttveggja er ágizkun eða hugsmíð, sem getur eigi haft verulegt gildi, og eg hefi að eins varpað getgátunni fram sem tilraun til skýringar á því, að Þorkell klyppr (hinn eldri) er látinn vera með Aðalráði. Eg hefi eigi heldur talið það annað en tilgátu, að Þorkeli háfa hafi verið slengt saman við Þorkel klypp, þótt sögusögnin láti þá, hvorn um sig, fara vestur um haf, koma til Aðalráðs og þiggja fé af hon-

[1]) Um vísu Þorkels klypps lætur F. J. ("Den norsk-islandske Skjaldedigtning", B, 98. bls.) nokkurn efa í ljós um það, hvort hún sé rétt feðruð, enda er líklega eitthvað úr lagi fært í síðara helmingi hennar; en þótt hún væri ort á Íslandi, þá eru hugsanirnar eigi svo einkennilegar eða frumlegar að þær þurfi endilega að vera sóttar í dönsk miðaldakvæði, sem eigna jafnvel konunni hefndarhvötina, og bera það eigi heldur með sér, að bóndinn hafi heitið því, að sitja eigi að drykkju, fyr en hann hefði drepið konung.

um, en hljóta aldurtila af völdum konungs síns út af kvennamálum. En þess eru mörg dæmi, að lítið tilefni þarf til þess, að mönnum sé slengt saman í munnmælum, stundum varla annað en það, að þeir heiti sama nafni, eða beri sama viðurnefni [1]).

Engin líkindi sé eg til þess, að höfundur þáttarins hafi þekt "Hist. Norw." [2]) (enda ólíklegt, að það rit hafi nokkurn tíma borist til Íslands), og það er eigi heldur líklegt, að hann hafi haft fyrir sér "Ágrip", þar sem hann nefnir banamann Klypps alt öðru nafni, sem virðist eigi tekið af handahófi, enda þarf hann eigi að hafa sótt nöfnin í bækur. R. C. B. var áður eigi fjarri því að halda, að hér væri um munnlegar missagnir að ræða, en nú heldur hann, að það, sem þátturinn segir um þetta efni annað en eldri sögur, sé tómur tilbúningur höfundarins. Það er eins og sumir fræðimenn haldi, að engar arfsagnir hafi getað haldist við á Íslandi, eftir að búið var að rita (elztu eða helztu?) sögurnar. En Ísland er stórt og strjálbygt, og bækur voru eigi á hverju strái né í allra höndum, en sögur af ýmsum fornmönnum lifðu lengi í ættum þeim, er frá þeim voru komnar, og ættrækni var samvaxin öllu þjóðlífi og félagsskipun Íslendinga í fornöld [3]). Þess eru dæmi, að sögur af mönnum, er uppi voru á 10. öld, hafa geymst í minni manna kynslóð eftir kynslóð, og verið loks skrásettar nálægt 1300, stundum langt frá átthögum þeirra, svo sem Hávarðs saga Ísfirðings [4]), og hafa þá verið orðnar mjög úr lagi færðar með tímalengdinni, en þá eigi leiðréttar eftir Landnámabók eða

[1]) Minnast má þess, að "Hist. Norw." slengir Ástríði (öðru nafni Margrétu) systur Ólafs konungs sænska saman við Ástríði dóttur hans, er Ólafr helgi átti.

[2]) R. C. B. gengur að því vísu, þvert á móti skoðun annara fræðimanna (F. J.: Lit. hist. II 607—9), að "Hist. Norw." sé eldri en "Ágrip", en væri svo, þá hefði höfundur "Ágrips" leiðrétt frásögn "Hist. Norw." um víg Sigurðar slefu.

[3]) Sbr. Björn M. Ólsen: Skírnir 1910, 8—9 bls.

[4]) F. J.: Lit. hist. II. 752—54.

öðrum eldri sögum, heldur færðar í letur eins og þær gengu manna á milli í munnmælum.

Mér hefir aldrei komið til hugar, að það væri ljótt eða "andstyggilegt", þótt kvæðin um víg Eiríks klippings hefði vakað fyrir höfundi þáttarins [1]), heldur er eg þeirrar skoðunar, að þátturinn sé eldri en svo, að þau geti komið til greina [2]), og tel sennilegast, að rekja upptök hans til munnlegra sögusagna, sem fylgt hafi ætt Klypps úti á Íslandi. Þótt það standi í íslenzkum ættartölum, sem eldri eru en þátturinn og R. C. B. virðist ekki rengja, að Guðrún Klyppsdóttir hafi verið gift Einari Eyjólfssyni (Þveræingi), þá er þar eigi sagt neitt um það, **hvernig** hún hafi komist til Íslands, og gat eins vel verið, að Einarr hefði fengið hennar í Noregi, eins og að hún hefði (á barnsaldri) farið til Íslands með móður sinni, og þessa flótta þeirra mæðgna er hvergi getið nema í þættinum. Þar er allgreinilega sagt frá útkomu þeirra í Álftafjörð með Böðvari, bróður Halls á Síðu [3]), giftingu Ólafar og andláti Böðvars; enn fremur frá því, er Einarr Eyjólfsson "norðan frá Þverá" fekk Guðrúnar, og minst á börn þeirra, og loks sagt frá því, að Ólof hafi horfið aftur til Noregs til frænda sinna. Það er hægt að segja, að þetta sé alt tilbúningur eða uppspuni þess, er þáttinn setti saman, en örðugra að sanna það eða jafnvel færa nokkrar líkur að því. Ef hann hefði ekkert vitað um Guðrúnu Klyppsdóttur annað en það, að hún varð kona

---

[1]) Hitt væri það heldur, ef íslenzkir sagnaritarar hefði móti betri vitund skotið alveg tilhæfulausum sögnköflum inn á Noregskonungasögur, eins og R. C. B. ætlar um söguna frá Ivari af Fljóðum.

[2]) Saminn nálægt 1300, sbr. F. J.: Lit. hist. II 777. Hefði Friðþjófssaga vakað fyrir höfundinum, mætti ætla, að hann hefði látið Sigurð slefu senda Þorkel klypp til að heimta skatt af Orkneyjum, sem Gunnhildarsynir höfðu einmitt ráðið fyrir og tekið skatta af, áður en þeir komust til ríkis í Noregi (Snorri: Hák. góða, 5. k.).

[3]) Böðvars er eigi getið í Landn. IV, 7., en þeir bræður hafa eftir henni (sbr. Fms. III. 105) verið nokkuð skyldir ætt Klypps (Hörða-Káraættinni).

Einars Eyjólfssonar frá þverá, og ímyndað sér hitt, að þær mæðgur hefði báðar flúið til Íslands "undan ánauð Gunnhildar", þá horfði beinna við að láta þær koma til Eyjafjarðar og staðfestast þar, en á suðaustur-horni landsins. þessar frásagnir [1]) benda því á sjálfstæða sögusögn, sem eðlilegt var að geymdist hjá niðjum Guðrúnar Klyppsdóttur, og hana gat Snorri Sturluson vel þekt, þótt hann geti ekki um útför þeirra mæðgna, sem kom Noregskonungasögum ekki við. Hvernig er hægt að fullyrða, að hann hafi sjálfur skapað sögu þá um víg Sigurðar slefu, er stendur í Heimskringlu, en vitað ekkert um þann atburð og tildrög hans, annað en það, sem stendur í "Ágr." og "Hist. Norw."? þessi rit eru engin frumrit að Noregskonungasögum, heldur samin eftir eldri ritum (svo sem "konunga-ævi" Ara fróða, bók Sæmundar fróða o. fl.), sem Snorri hefir þekt, en eru nú (flest) týnd [2]), og það kemur víst fáum til hugar, að Snorri hafi spunnið það alt upp, sem hann hefir fram yfir þessi ágrip, en hitt er engin furða, þótt meðferð efnisins og niðurskipun sé eigi sem sögulegust í þessum stuttu og ófullkomnu ritum. "Ágr." segir t. d. frá Englandsför Eiríks blóðöxar og falli hans eftir að búið er að segja frá baráttu sona hans til ríkis í Noregi. Í "Ágr." (og "Hist. Norw.") finnast nokkrar norrænar arfsagnir, sem hafa eigi verið teknar upp í síðari sagnarit Íslendinga um Noregs konunga, og bendir það til þess, að íslenzkir sagnamenn hafi eigi tekið alt, sem til var, hugsunarlaust eftir eldri ritum [3]).

En eg skal eigi fara fleirum orðum um þetta, því að mér og heiðruðum andstæðingi mínum kemur saman um, að það sé lítið af sannsögulegu efni í þættinum, sem um

---

[1]) Enn fremur það, sem sagt er um brennu Ögmundar (sjá Ark. XXVI, 208).

[2]) Sbr. F. J.: Lit. hist. II. 702—703.

[3]) F. J.: Lit. hist. II 601—609, 618—25. Ólíkleg þykir mér sú tilgáta F. J. (621, n. 1), að "Spanialand" í "Ágr." sé sprottið af mislestri á "Stanmor" ("Steinmor"), þar sem ensk rit segja, að Eiríkr blóðöx hafi fallið.

er að ræða, og sendiför Þorkels klypps sé skröksaga ein, er hafi ofist inn í hið forna sögu-efni. Um þetta hafði eg ritað árið 1898, og komist þá að þeirri niðurstöðu, að sendiförin til skattheimtu vestur um haf væri runnin frá sögukaflanum um Ívar af Fljóðum, og þeirri skoðun gat eg eigi breytt við ritgjörð R. C. B. í Ark. XVIII. Hann heldur því þar fram, að sagan um víg Sigurðar slefu hafi verið orðin að nokkurs konar skáldsögu áður en sagan um skattheimtuna bættist við, en hefði svo verið, hvað var þá á móti því, að haldið væri áfram að auka hana og skreyta með því sögu-efni, er var hendi næst? Og þá lá sagan um sendiför Ívars af Fljóðum sannarlega nærri, hvort sem efni hennar hefir komist inn í þáttinn úr munnmælum (sem eg hefi haldið fram), eða (óbeinlínis) úr bókum (sem R. C. B. hefir jafnan svo ríkt í huga). Auðvitað hefir það eigi orðið með þeim hætti, að sá sem færði þáttinn í letur, hafi haft sögu Ívars ritaða á skrifborði sínu — og hefir R. C. B. fært fullar sönnur á það, að svo hafi eigi verið —, en hins vegar er eigi loku fyrir það skotið, að aðal-efnið úr sögu Ívars hafi vakað fyrir höfundi þáttarins af Sigurði slefu, þótt ýmsum atvikum hennar sé öðruvísi háttað [1]), svo sem það er, að Sigríðr Hranadóttir er eigi numin burt (en þó langa hríð frá heimili sínu), að Ívarr heimsækir engan konung, svo getið sé, og að það er hann (Ívarr), som lætur fé það, er hann fær á Írlandi, heita "vingjafir, en eigi skatt", þar sem

[1]) Atvikum er líka nokkuð öðruvísi háttað í "Þ. S. sl.", en í kvæðunum um víg Eiríks klippings, eins og R. C. B. kannast við, og eg finn eigi orðrétta samhljóðun milli þessara sagna alstaðar þar sem hann finnur hana, hverki í vísu Þorkels klypps né í samtölunum. Ávarp Sigurðar slefu til Ólofar er bein skipun eða valdboð, en ávarp Eiríks klippings til konu Stígs virðist fremur vera bón og hughreysting, og hins vegar reynir kona Stígs eigi að blíðka mann sinn, eins og Ólof gjörir eftir þættinum. Skattheimtan er eigi til í dönsku kvæðunum, en sameiginleg báðum íslenzku sögunum, en um samhljóðun "Þ. S. sl." við sögu Ívars af Fljóðum eftir að hann kom heim gat aldrei verið að ræða, með því að sögur þessar voru báðar bundnar við sanna viðburði.

Aðalráði konungi eru eignuð áþekk ummæli í "þ. S. sl.", (því að hvorki hann né Ívar vilja gangast undir skatt).

Hvað sem annars má segja um þátt Sigurðar slefu, sem vafalaust er seint færður í letur og verður aldrei talinn í röð góðra sagnarita, þá er sögukaflinn um Ívar af Fljóðum í Morkinskinnu (upphaflega "þingasögu") frá gullöld íslenzkra bókmenta, og ef það sannast, að hann sé uppspunnin skröksaga frá upphafi til enda (ekkert satt í honum nema það, að Magnús konungur berbeinn hafi fallið á Írlandi), þá skiftir það mjög miklu máli, er um sannsögulegt gildi þessara bókmenta er að ræða. R. C. B. þykir óskiljanlegt, að eg skuli halda vísuna um Ívar rétt feðraða, en þar á eg sammerkt við vel fróða menn í slíkum efnum [1]), og hafi aðrir eins menn og P. A. Munch og G. Storm haldið sögu, — kaflann um Ívar sannan, þá er það merkilegt, ef umræður um þátt Sigurðar slefu verða til að leiða það í ljós, að sögukafli þessi sé í rauninni marklaus hégómi [2]).

[1]) F. J.: Lit. hist. II. 644–5.

Stafafelli 20. d. júním. 1910.

Jón Jónsson.

[2]) Diskussionen om denna fråga må härmed vara avslutad i Arkivet.
A. K.

Den norsk-islandske skjaldedigtning udgiven af kommissionen for det arnamagnæanske legat ved Finnur Jónsson. A Tekst efter håndskrifterne—B Rettet tekst med tolkning. Gyldendalske boghandel. Nordisk forlag. København og Kristiania 1908. (II+) 187 + 178 s. Pris 5 kr.

Det stort anlagda verk — omfattande den norröna konstdiktningen — hvars begynnelsehäften här anmälas, har, som bekant, haft en föregångare: Guðbrandr Vigfússons och York Powells Corpus Poeticum Boreale (1883), ett arbete, hvars plan dock så till vida var afvikande, som det inom sig upptog äfven den s. k. eddadiktningen. Äfven om Corpus Poeticum Boreale hade motsvarat de kraf, som vid dess framträdande kunde ställas på en vetenskaplig publikation af dess art — något som trots all Vigfússons lärdom och genialitet ingalunda var fallet — skulle det dock nu — mer än ett fjärdedels sekel efteråt — varit föråldradt, så mycket har kännedomen om den norröna diktningen skridit framåt under de sista decennierna, tack vare i synnerhet det här anmälda arbetets utgifvare.

De publikationer, i hvilka Finnur Jónsson nedlagt frukterna af sina skarpsinniga och trägna undersökningar inom skaldepoesien, äro så talrika, att man redan nu känner behof af en särskild index till hans skrifter, liknande den vi fått för Gíslasons. Till en viss grad kommer det stora verk, hvars början nu föreligger, att fylla detta behof, på samma gång som det ger en mängd nya forskningsresultat.

I det provisoriska företalet (undertecknadt af den Arnamagnæanske kommissionen) redogöres för arbetets plan och uppställning.

Det skall omfatta alla gamla norska och isländska kvad (med undantag af de s. k. eddakvaden och därtill hörande småfragment) från äldsta tid till ungefär år 1400.

"Den norsk-islandske skjaldedigtning" utgifves i två parallelt löpande afdelningar: A och B.

I A återgifvas dikterna efter alla de bevarade handskrifterna, så att en särskild handskrift är aftryckt bokstafsgrannt med kursiveradt angifvande af förkortningar, medan de andra handskrifternas afvikande läsarter anföras bokstafsgrannt i största möjliga utsträckning. Framför varianterna uppräknas handskrifterna, där dikten eller verserna förekomma; den handskrift, hvarefter hufvudtexten är tryckt, anföres först; efter handskrifterna anföras de viktigaste upplagor, hvari ifrågavarande text är tryckt, och de ställen i litteraturen, där det gifvits väsentliga bidrag till dess förståelse.

Afdelningen B innehåller dikterna i rättad form med normaliserad rättskrifning, vidare, då så ansetts behöfligt, prosaupp-

lösning af texten samt slutligen dansk öfversättning. Tyvärr framhäfvas icke särskildt de rättelser, som företagits; för att få reda på om ett ord eller en vändning i B-texten har handskriftlig hemul eller beror på rättelse, måste läsaren alltid rådfråga A-delen. Det hade varit en fördel, om ett nottecken eller en kursivering fäst uppmärksamheten på korrigeringarna.

Någon gång, se B, s. 74 (Kormákr 18: 4), B, s. 145 (Óláfr Tryggvason(?) 2: 8) sättes i B inom parentes en alternativ textform. B, s. 86 föreslås en ändring i prosaupplösningen, så ock t. ex. s. 93, 107, 111.

Dikterna äro, så vidt möjligt, kronologiskt ordnade. De anonyma vers, som någorlunda säkert kunna hänföras till ett bestämdt århundrade, finnas samlade efter de namngifna skaldernas.

De nu publicerade häftena omfatta skaldedikterna från nionde och tionde århundradena.

I öfverensstämmelse med sin kända ståndpunkt har Finnur Jónsson till dessa århundraden fört mångfaldiga verser, som af andra forskare anses härröra från en senare tid. Vissa skaldevisor, om hvilkas senare affattningstid intet tvifvel kan råda, hafva utgallrats från den äldre poesien — jag erinrar om de två första strofer, som tillskrifvas Egill i hans saga. Stundom ha verser fått medfölja, om hvilkas äkthet utgifvaren hyser mycket starka tvifvel (se t. ex. B, s. 18 f., 93, 144).

Uti den större litteraturhistorien (1: 500) afskiljas såsom oäkta flere lausavísur af Egill, hvilka nu upptagits under honom: nr 10, nr 28—30 (i A, men ej i B, betecknade såsom tvifvelaktiga) samt nr 39, som i båda texterna märkts med ett frågetecken. Vi spåra här en med åren växande tilltro till sagotraditionen beträffande Egils författarskap.

I fråga om den handskriftliga textens fixering har jag endast observerat ett exempel därpå, att utgifvaren nu läser annorlunda än förr. A, s. 6 heter det, att *bellti* i Auðuns lausavísa 2: 4 mest liknar *belti i*; enligt Finnur Jónssons anmärkning i Hauksbók s. 447 tyckes det mera likna *belli i*.

Om man jämför Finnur Jónssons tidigare skaldevers-undersökningar (särskildt i ungdomsarbetet Kritiske studier) med föreliggande arbete, skall man ej sällan finna, att han nu vill bevara en handskriftlig läsart, som han förut ansett sig böra rätta. Med andra ord: han är mera konservativ gentemot den öfverlämnade texten än förr, mera försiktig såsom emendator. Jag vill anföra några exempel:

Ragnarsdrápa 10: 1 (B, s. 2) bevarar utgifvaren nu (liksom redan i den rättade texten till Carmina Norrœna) *letrat* (se A-texten); Kritiske studier 14 ville han ändra till *lattit*. Ǫlvir hnúfa, Lausavísa 1: 1 (B, s. 6) ändrade han förr (Kritiske studier 64) *lavgþis* till *lǿgis*; nu bevarar han textens läsart, men anser — mera försiktigt än förut — att hela strofen (ej blott den sista hälften) är i hög

grad förvanskad och knappast möjlig att restituera. Haustlǫng 2: 5 bevaras *þars* (liksom i F. J:s uppl. af C. N.), som i Krit. studier 42 ändras till *þás*. Haraldskvæđi 10: 3 i C. N., rättad text s. 17: *hilmir enn halsdigri*, nu med handskrifterna *hilmi inum halsdigra* (B, s. 23). Därs. 19: 3 förr (C. N., rättad text s. 18) med Wisén: *kunnleik*, nu med handskrifterna (B, s. 25) *kunnleikum* (jfr F. Jónsson, Det norsk-islandske skjaldesprog 9). Skallagrímr, Lausavísur 2: 4 (B, s. 27): *veđr*, liksom i handskrifterna, förr (se editionerna af Egils saga) *veđrs* (jfr Detter, Zur Erklärung der Lausavísur der Egils saga 3). Hildr Hrólfsdóttir, Lausavísa 3 (B, s. 27) bevaras *horskan*, som i Krit. studier 94 f. ändrades till *horskum*. Arinbjarnarkviđa 10: 3 (B, s. 39) bevaras nu, trots den metriska oregelbundenheten, det med handskriften öfverensstämmande *hoddfinnǫndum*, som i den tyska uppl. af Egilssagan s. 311 ersatts af *hoddveiter*. Egils Skjaldardrápa 1 (B, s. 42) bevaras nu *lýsa*, som i Krit. studier 116 och båda upplagorna af Egilssagan ersatts med det assonansgifvande *leyfa*; Egill, Lausavísur 20: 7 (B, s. 47) bibehålles *ungr gatk*, som i Krit. studier 145 för assonansens och meningens skull förslagsvis ändrades till *enn getk*, en ändring, som upptagits i de båda editionerna af Egilssagan. Därs. 37: 5 (B, s. 51) bevaras *munt* (handskriftl. *muntu*), som i Krit. studier 163 f. ändrades till *munk* (så ock i de båda editionerna). O. s. v.

Bland utgifvarens många nya textändringar — vittnande om stor fyndighet och den intimaste kännedom om skaldespråket — vill jag endast erinra om den utmärkta emendationen till Sonatorrek 4: 3, 4, hvilka verser nu (B, s. 34) fått formen

hreggbarnir
sem hlynir marka

Genom närmare anslutning till de handskriftliga läsarterna öfverträffar den nya emendationen Bugges, som förut godkänts af utgifvaren (se Företalet till Samfundsudgaven af Egils saga s. XXXIII).

Såsom framgår af ett par nyss anförda exempel, har Finnur Jónsson nu mindre lust än förr att genom rättelse åstadkomma halfassonans i udda, drottkvädna verser utan hending, när dessa tillhöra den äldre skaldepoesien (jfr hans afhandling om de "Ulige linjer" i Arkiv VII). Ja, han har t. o. m. någon gång ansett sig böra emendera bort skothending i en udda vers. Se t. ex. Kormákr, Lausavísur 30 (B, s. 77), där i v. 5 de rimmande *heiđiss hliđi* utbytts mot *heiđi Hildar*, Dens., Därs. 31, där i första versraden *þottumz ek flotta*, — med rim — ersatts af *þóttumk ek fasta*, Dens., Därs. 43 (B, s. 80), där sjunde versradens assonerande *hrund* (. . *landi*) fått vika för *hvít*. Utgifvaren anser säkerligen, att förvanskande afskrifvare velat rätta Kormáks verser, som ofta sakna rim, genom att åstadkomma assonans.

Hvad beträffar ett par andra emendationer synes mig utgifvarens textändring — på grund af vissa metriska förhållanden — ej verka fullt öfvertygande.

Uti Snæfríðardrápa, tillskrifven Haraldr hárfagri, lyder (se A, s. 5) den tredje versraden i handskriften

dána uek ek dular mey

Utgifvaren har i B-texten utbytt *uek ek* mot *vekka* och *dular* (med kort penultima) mot *dróttins* (med näst sista stafvelsen lång):

dána vekka (dróttins) mey

I den rättade texten får versraden ett normalschema af sju stafvelser, medan den i handskriften blott utgöres af fem (*uek ek* och *dular* äro "upplösningar"). Nu äro, som bekant, i *hálfhnept*, det versmått, hvarpå Snæfríðardrápa diktats, stafvelserna fem eller — någon gång — sex till antalet (se Sievers, Altgermanische Metrik (1893), s. 113; jfr Wisén, Carmina Norrœna 1: 198, där det säges, att normalmåttet i regel utgöres af fem stafvelser). Då hvarken i Snæfríðardrápa för öfrigt, i Óttarr svartis Óláfsdrápa sænska eller i Háttatal 77 någon vers har ett normalmått af sju stafvelser, synes det mig väl djärft att genom textändringar förvandla en vers, som låter infoga sig i femstafvelseschemat, till sjustafvig. (Genom att läsa *vek-a* i st. f. *vekk-a,* som då blefve en upplösning, skulle man visserligen få en sexstafvig vers).

Af metriska skäl synes det mig vidare ovisst, om utgifvarens ändring af Ynglingatal 29: 2 (A, s. 13)

hin er viðiar

till (B, s. 12)

hinn's við arði

träffar det riktiga [1]).

På grund af allitterationen och satsaccenten måste denna vers uppfattas såsom tillhörande Sievers' typ C och följaktligen *við* uppbära höjning. Nu är det visserligen så, att ett enstafvigt ord med kort vokal och enkel slutkonsonant kan bilda höjning (jfr Sievers, Altgerm. Metrik (1893) s. 58), men det torde vara så sällsynt, att C-typens första höjning utgöres af ett dylikt ord, att det kan förefalla tvifvelaktigt, om man har rätt att genom emendation åstadkomma en vers af ifrågavarande beskaffenhet. I Ynglingatals jämna verser saknar den motstycke.

För egen del har jag intet nytt förslag att komma med, hvarken ifråga om denna eller förut omtalade vers; jag har blott velat påpeka de metriska svårigheter, med hvilka utgifvarens rättelser synas laborera.

---

[1]) Förut har F. J. (se Hkr. 4: 21) gissat, att *skar* måhända bör insättas efter *viðiar*. Att döma af frågetecknet i öfversättningen i B-delen, tyckes han framställa sitt sista, ofvan refererade rättelseförslag med tvekan.

Någon gång kan det förefalla, som om en ändring vore obehöflig. Ett exempel:

Egill, Lausavísur 36: 8 ändrar Finnur Jónsson (B, s. 50) *horn* till *horns*. Han har motiverat ändringen i Krit. studier s. 162 f., där han med rätta opponerar sig mot Reykjaviksupplagans öfversättning af *vætr horn* med "intet horn", eftersom *vætr* aldrig brukas adjektiviskt. Utgifvaren läser alltså *leifum vætr horns*, som han tolkar: "jeg levner intet" (enl. Krit. stud.: intet horn, eller ingenting [af =] i hornet), en tolkning, som ju visserligen kan synas plausibel nog. Men är ändringen behöflig? Skulle man ej kunna tänka sig, att *leifa* här förekommer i den betydelse "oplade, afstaa, give Slip paa", som i Fritzner[2] uppvisats från Fornmannasǫgur 11: 222, och att *vætr* betyder "alls icke" (jfr Kormákr, Lausavísur 62: *forđumk vætr .. helnauđ* "jeg vil ikke undgå dødskvalen", se B, s. 84)? I så fall blefve öfversättningen: "Jag afstår alls icke från, lämnar alls icke ifrån mig hornet (l. hornen), d. v. s. utan att tömma det (l. dem)". Å andra sidan må ju medgifvas, att genom ändringen till *horns* parallelismen mellan de båda halfstroferna blir bättre.

Öfversättningen af verserna är tämligen knapphändig. Endast sällan äro omskrifningarna återgifna ordagrannt; kritisk-exegetisk motivering lämnas icke.

Utmärkande för Finnur Jónssons verstydning äro, som bekant, den stränga logiken, den metodiska säkerheten, den nyktra friheten från allt fantasteri. Man måste beundra hans förmåga att leta ut meningen i de mest invecklade verser. Ordföljden ger ju ofta ingen ledning. Stundom förefaller det i själfva verket, som om de gamla skalderna med afsikt sammanställt ord, som ej hörde ihop. För deras åhörare var det säkerligen ett nöje att öfvervinna de hinder, som skaldespråkets invecklade finesser lade i vägen för uppfattningen. Med samma förmåga som en forntidens isländare förstår utgifvaren att sammanknippa ord från olika versrader och därigenom klargöra, hvad skalden velat säga.

Äfven i fråga om tolkningen märker man, att utgifvaren ej sällan nu har en annan uppfattning än förr. Gång på gång har han öfvervägt de olika möjligheter, som tyckas erbjuda sig, och då han funnit ett bättre sammanhang, förkastat sin gamla mening. Några exempel:

I Ragnarsdrápa 6, första halfstrofen, sammanställde utgifvaren i ungdomsarbetet Krit. studier 12 *flaums* och *mjǫk*, som skulle betyda "öfvermåttan mycket"; nu (B, s. 2) följer han Brynjulfsson och Wisén och sammanför *stála flaums støkkvir*, hvilken sammanställning Wisén (Emend. o. exeg. 5) på ett ypperligt sätt motiverat.

Vid tolkningen af Ragnarsdrápa 11 sammanföras nu (B, s. 3) *fordæđa* och *fljóđa*; i Aarbøger 1895, s. 323 föres sistnämnda ord till *fengeyđandi* ("betydelsen oviss", heter det).

I Haustlǫng 17 (B, s. 18) föres *tiđs* nu till *hǫggs;* förr (se Krit. studier 56 f.) till *trjónu trolls.*

Såsom ett framsteg i fråga om uppfattningen vill jag vidare påpeka, att F. J. i tolkningen af Hallfrøđr, Lausavísur 9 (B, s. 159) nu med Egilsson öfversätter: "Jeg vil bede Kristus alene og gud" i motsats till K. Gíslasons tolkning (Skjaldedigtenes Beskaffenhed 22): "Jeg vil anraabe Christus og den eneste Gud", hvilken tolkning han förut tycks ha gillat (se Arkiv 18: 326). Jfr undertecknads uppsats i Arkiv 24.

Naturligtvis äro icke alla tolkningarna af den beskaffenheten, att de verka omedelbart öfvertygande. Då utgifvaren i många fall ej förut haft tillfälle att framlägga sin motivering för sin uppfattning af skaldeverserna i fråga och hans plan förbjudit honom att här göra det, känner läsaren sig emellertid frestad att suspendera sitt omdöme, tilldess bevisningen förebragts. Det må vara tillåtet att uttala den önskan, att F. J. — måhända i det Lexicon poeticum, som han förbereder — måtte i detalj belysa många af de skaldeställen, som han här behandlat jämförelsevis summariskt.

Exempelvis vill jag anföra ett par ställen i Ragnarsdrápa, som väckt mina dubier:

Viđ illan draum i strof 3 (B, s. 1) öfversättes "som af en ond dröm". Hvarför *som*? Hvarför icke "med anledning af en elak dröm" (jfr *viđ* 9 hos Fritzner)? Den onda drömmen har väl tänkts förebåda den olycka, som stundade. Åkerblom, Nordiska fornkväden 7 tolkar: "vid en elak dröm"; Flo (Gamle skaldar og kvad 40): "or dælsleg draum".

I strof 10 (B, s. 3) öfversättes *letrat stǫđva glamma mun hǫđ á sandi* med "fraråder ikke at stanse (hindre) örnens [rättadt till *ulvens*] lyst (mandefald) på stranden"; här synes *hǫđ,* som C. N., rettet tekst 157, öfversättes som dativus med "ved kamp", ej vara tolkadt. För öfrigt tyckes detta ord vara svårt att förlika med öfversättningen *hindre.* Meningen skulle ju blifva: Sjökonungen (d. v. s. Hedin) frånråder icke (opponerar sig icke mot) att hindra manfallet på stranden, d. v. s. vill förekomma strid [1]) (jfr Sn. E. A. M. 1: 434, där Hedins fredsanbud omnämnes), men huru kan detta passa samman med dativen *hǫđ*? Skulle man ej kunna bevara den gamla tolkningen: Sjökonungen afråder ej från att med kamp på stranden hejda, d. v. s. stilla (ej hindra), tillfredsställa vargens lust (efter föda), hunger? Jfr C. N., rettet tekst 157. I så fall skulle verserna handla om Hedins villighet att strida (sedan Högne förkastat fredsanbudet).

Äfven annars tyckes någon gång ett ord eller uttryck ha öfverhoppats i tolkningen:

Egill, Hǫfuđlausn 16: 4 (B, s. 33) har *skal mærđ hvata* ej öfversatts;

---

[1]) Jfr Wisén, Emend. o. exeg. 8, som tyckes ha missförstått F. J.

Egill, Lausavísur 42: 4 (B, s. 52) saknar *kvikvan* motsvarighet i öfversättningen.

Jag öfvergår till några formella anmärkningar.

Uti företalet säger kommissionen, att det i A-texten uttryckligen anföres, från hvem en upptagen rättelse härrör, så framt den icke förskrifver sig från utgifvaren själf. Att detta icke alltid är fallet, torde framgå af följande exempel [1]).

Först en obetydlighet! Uti Ynglingatal 2: 9 har A-textens *salbiartr* i B (s. 7) ändrats till *salr bjartr*. Då uti noterna till A-texten ingenting nämnes om texträttelsen, skulle ju denna enligt förordet härröra från utgifvaren. Den förekommer emellertid redan hos Wisén, Carmina Norrœna 1: 3 (1880). Jfr Noreen i Uppsalastudier 201 f.

I samma dikts strof 3, v. 5 har B-texten (s. 7) ändringen *þás* för *þá* utan någon upplysning om att denna ändring ej stammar från F. J. Den förekommer likaledes hos Wisén, se C. N. 1: 3 (1880).

Haustlǫng 8: 6 (A, s. 18) nämnes icke, att den självfallna ändringen af handskrifternas *þvngrs* och *þvngs* till *þungr* redan gjorts af tidigare utgifvare (se Sn. E. A. M. 1: 310).

Vid Egils Aðalsteinsdrápa 1: 6 (A, s. 34) borde det uttryckligen ha nämnts, att B-textens *kynfrægjum* i st. f. det handskriftliga *kynfrægri* först insatts af G. Pálsson, se Krit. studier 115, hvilket ställe visserligen citeras (fastän ej i fråga om rättelsen).

I Sonatorrek 8: 7 härrör den i B-texten (s. 35) upptagna ändringen *fórk* för *færa eg* (i A-texten) från Wisén, se C. N. 1: 23 (1880), 129. Jfr Finnur Jónssons Köpenhamnsupplaga af Egils saga s. 364.

Samma dikt 9: 4. Ändringen *suðs* till *sonar* (*sunar*) har tidigast offentliggjorts af G. Vigfússon i CPB 1: 546 (1883). Jfr Krit. studier 105.

Samma dikt 14: 6 (B, s. 36). Utgifvaren har ej nämnt, att *þrá-* för *her-* insatts af Wisén (C. N. 1: 24), låt vara att denne i motsats till F. J. se'n har *gjǫrnum* (i st. f. *gǫrum*).

Samma dikt 19: 1. Ändringen *fens* för *fanst* först gjord af Wisén (C. N. 1: 25); jfr Samfundsupplagan af Egils saga 366.

Arinbjarnarkviða 13: 3 (B-texten s. 39). *Váljúgr* i st. f. det handskriftliga *ualvgt* (se A-texten s. 45) har ej, som man på grund af företalet skulle kunna tro, insatts af F. J. utan förekommer i äldre editioner af dikten (se t. ex. Reykjaviksupplagan af år 1856, s. 274).

Samma dikt 14: 3 f. I A-textens not saknas uppgift om att omändringen af versföljden härrör från Sievers (PBB 6: 293). Jfr Krit. studier 110, som citeras.

Samma dikt 20: 6. Ändringen af *mille* till *meðal* borde i

---

[1]) Möjligvis ha vissa af de rättelser jag här nedan omtalar gjorts tidigare än hos de af mig citerade författarna.

en not till A-texten påpekats stamma från Sievers (PBB 6: 298). Jfr Krit. studier 111, som citeras.

I Egils Skjaldardrápa v. 8 har i B-texten (s. 42) ändringen *erđgróins* insatts, utan att någon not i A meddelar, att den gjorts af J. Þorkelsson. Se Krit. Studier 117, som citeras.

Egill, Lausavísur 21: 7. B-textens *Bors* (s. 47) i st. f. handskrifternas *bordz* m. m. (se A, s. 54) förekommer hos Gíslason, Udvalg 5. I noten hänvisas i allmänhet till Gíslasons behandling af stället, men att ändringen ej stammar från utgifvaren, nämnes ej. Reykjaviksuppl. har (s. 136) *Börs*.

Därs. 26: 7. B-texten (s. 48) har *rögnađra* i st. f. *regnađar* m. m. i handskrifterna. Att ändringen gjorts af Falk (PBB 13: 363) nämnes ej uttryckligen, fastän han citeras i allmänhet.

Därs. 27: 7. B-texten har s. 48 upptagit ändringen af *hjallr* till *allr*, som härrör från Jón Þorkelsson, hvilken borde citerats. Jfr Krit. studier 152.

Háleygjatal 13: 8. B-textens *Eydǫnum* (se s. 62) är först föreslaget i Köpenhamnsuppl. af Heimskringla 6: 52 (1826), som borde citerats (se J. Þorkelsson, Bemærkninger til.. Versene i Heimskringla 19, Wisén, Carmina Norrœna 1: 126, 2: 59, på hvilket senare ställe Wisén snarast vill sluta sig till nämnda rättelseförslag).

Eyvindr, Lausavísur 1: 2. B-textens *brakþings* (se s. 62) i st. f. handskrifternas *brynþings* härrör från K. Gíslason (Udvalg XXVI), något som enligt förordet bort uttryckligen påpekas. Nu citeras stället vid strofen, men att rättelsen gjorts där, nämnes icke.

Därs. 4: 7. B-textens *Njóts* (se s. 63) i st. f. det handskriftliga *niotr* stammar från Egilsson; se hans lexikon 604 (citeras i Hkr. 4, men ej här).

Glúmr Geirason, Gráfeldardrápa 2: 4 (se B, s. 66). Ändringen *írskar þjóđir* först gjord af E. O. Brím, Arkiv 11: 26.

Dens., Lausavísa v. 7 (B, s. 68). Att omflyttningen af *rauđra* och *benja* är gjord redan af Gíslason, Udvalg 67, nämnes ej uttryckligen.

Kormákr, Lausavísur 24: 8 (B, s. 75). *Gefna* i st. f. det handskriftliga *grafna* redan föreslaget af Egilsson, Lex. poet. 264.

Dens., 34: 8 (B, s. 78). *Linnbeđjar* (i st. f. *linbedrar*) förekommer enligt Möbius' upplaga af Kormáks saga 145 i en pappershandskrift, något som ej nämnes af utgifvaren.

Gísli, Lausavísur 24: 2 (B, s. 101). Ändringen *óđar* (för *oþ þer, iodar*) redan i Tv. s. 59.

Þórsdrápa 1: 1. B-textens *felli* (se s. 139) för A:s *fellir* finnes hos Wisén; jfr C. N. 1: 133, 2: 349.

Därs. 2: 2 (B, s. 139). Ändringen af *þóʀ* till (det sällsamma) *þóarr* har väl först gjorts af Þorleifr Jónsson, Edda Snorra Sturlusonar 97 (1875). Citeras ej.

Därs. 2: 5 (B, s. 139). Saknas meddelande om att *garđ-* för

giarđ- stammar från K. Gíslason (Njála 2: 139), som visserligen citeras; jfr Egilsson, Lex. poet. 246.

Därs. 5: 1 (B, s. 140). *Varra* för *vorrv* härrör från K. Gíslason, som visserligen citeras men ej nämnes såsom rättaren.

Därs. 9: 5 (B, s. 141). Ändringen af *ađ o-* l. *ođ o-* till *háđu* (*hǫ́đu*) först gjord af Wisén, C. N. 1: 31 (1880), som bort citeras; jfr F. Jónsson i Oversigt over det Kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1900, s. 387.

Därs. 11: 2 (B, s. 142). Ändringen *-hatar* för *-hattar* redan hos Wisén, C. N. 1: 31.

Därs. 13: 1. Sk. Thorlacius har rättat *þeirs* (se A-texten, s. 150) till *þars*. Nämnes icke.

Därs. 15: 7 (B, s. 143). Ändringen af *ođnis* till *Óđins* redan hos Wisén, C. N. 1: 32 (1880).

Vid Hallfrøđr, Erfidrápa 7: 2 (B, s. 151) borde nämnts, att B-textens *vígskýs* redan förekommer hos Wisén, C. N. 1: 35 (i st. f. handskrifternas *uiggskyrs* m. m.).

Eiríksmál 4: 4 (B, s. 165). *Eiríki* för *æirikr* (se A) redan hos Munch och Unger, Fagrskinna 17 (1847), där den handskriftliga läsarten ej nämnes.

Därs. 6: 2. Att redan Wisén har strukit *konunga*, se C. N. 1: 16 (1880), nämnes ej.

Därs. 7: 1. Redan Wisén har strukit *þu*. O. s. v.

Såsom framgår af de anförda exemplen, citeras stundom alls icke den skrift, där en rättelse första gången förekommer. Ofta hänvisas före den textkritiska apparaten till ett arbete, där en upptagen rättelse först gjorts eller där dess upphofsman nämnes, fastän det ej uttryckligen säges, att rättelsen i fråga härrör från den citerade skriftens författare eller från den där nämnde texträttaren. Att utgifvaren dock ej alltid nöjt sig med en dylik allmän hänvisning utan ofta iakttagit den i förordet angifna grundsatsen, visas — för att endast anföra några exempel — af de textkritiska anmärkningarna till Hǫfuđlausn 12: 1 (A, s. 38), där det först hänvisas till Gíslasons Njála 2: 386—387, 968 och sedan nämnes, att rättelsen *gráđar* gjorts af K. G., och af noterna till Kormákr, Lausavísur 4, 6, 14, 23, 53, 59, vid hvilka ej blott B. M. Ólsens afhandling citeras utan det också nämnes, att den eller den rättelsen härrör från BMO.

Säkerligen hade arbetet vunnit i värde, om företalets ofvan citerade grundsats alltid strängt tillämpats och läsaren alltid fått klart besked om upphofvet till de texträttelser, som ej stamma från utgifvaren, äfven när dessa rättelser synas vara tämligen självklara eller gjorts af utgifvaren oberoende af den äldre rättaren.

Nu får läsaren stundom bättre besked om en texträttelses första förekomst, om han rådfrågar Wiséns textkritiska apparat i Carmina Norrœna.

Det vittnar om en älskvärd blygsamhet hos utgifvaren, att han i regel [1]) undvikit att utsätta sina initialer vid de ytterst talrika emendationer, som förskrifva sig från honom själf. Men säkerligen skulle arbetets värde varit ännu större, i fall äfven utgifvarens rättelser markerats (med hänvisning till det ställe, där rättelsen först gjorts). Nu vet man ofta inte, om en rättelse, vid hvilken auktorsnamn ej utsatts och som följaktligen skall härröra från F. J., gjorts af denne i något af hans äldre arbeten eller först i detta. Och, som förut har visats, man kan stundom frestas att tillskrifva utgifvaren en rättelse, som i själfva verket stammar från en annan textgranskare.

En gång har jag funnit utgifvaren uti den textkritiska kommentaren till A (se s. 137) hänvisa till en texträttelse, som han dock icke upptagit i B-texten: Mogks ändring af *qvađ. qvez* i Ulfr Uggasons Húsdrápa 3: 1 (se PBB 7: 324) till *kvaz*. Uti B-texten (s. 128) läser F. J. med Uppsalakodex *kvezk* (däremot i C. N., rettet tekst, s. 39 *kvađsk*).

Uti förordet heter det, att i A-delen de ställen i litteraturen anföras, där väsentliga bidrag till en skaldevers förståelse gifvits. Det synes mig, som om utgifvaren knappast följt någon konsekvent princip vid citerandet af ifrågavarande litteraturställen. Han hänvisar stundom till förklaringar, som han själf anser vara omöjliga och som väl således knappast enligt utgifvarens mening gifvit väsentliga bidrag till förståelsen af de skaldeställen som förklaras. Som exempel må nämnas, att vid Ynglingatal 22 (A, s. 12) citeras Wadsteins framställning i Arkiv 11: 69—71; jfr att F. J. i Hkr. 4: 17, säger, att Wadsteins förklaring i Arkiv 11: 69—71 på hvarje punkt är omöjlig. Äfven rörande andra af Wadsteins förklaringar och emendationer har utgifvaren förr uttalat sig mycket afvisande, men likväl här fäst läsarens uppmärksamhet på dem. Å andra sidan har Finnur Jónsson underlåtit att hänvisa till två ganska viktiga kritiskt-exegetiska bidrag till tolkningen af skaldeverser, bidrag som han — tycker man — bort citera långt snarare än Wadsteins: Axel Olriks grundliga kommentar till Bjarkamál en fornu (Danmarks Heltedigtning 1: 92—114 m. fl. st.) samt — framför allt — Finnur Jónssons egen utmärkta afhandling om Þórsdrápa (i Oversigt over det Kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1900). Men äfven annars saknas hänvisningar till litteraturställen, som lika gärna kunde ha citerats som åtskilliga, som nu åberopas. Så t. ex. omnämnas ej Söderbergs anmärkningar till Háleygjatal (Uppsatser i nordisk språkforskning s. 9—12). Vid Eyvindr, Lausavísur 14 borde (liksom i Hkr. 4) hänvisats till Bug-

[1]) A, s. 127 (Einarr Skálaglamm, Vellekla 20: 6) och s. 162 (Hallfređr, Óláfsdrápa 14: 2) tilläggas en rättelse både K. G. och F. J. (på det sistnämnda stället i motsatt ordningsföljd). Har utgifvaren här velat utmärka, att rättelsen i fråga gjorts självständigt af båda forskarna?

ges anmärkningar i Tidskrift for Philologi og Pædagogik 6: 94 f. O. s. v.

I det provisoriska företalet heter det, att så vidt möjligt tillkomsttiden för hvarje dikt eller vers angifvits. Så är också i regel förhållandet. I A-delen saknas dock tidsbestämning vid Egils och Hallfrøds Lausavísur och vid Glúmr Geirasons kvad om Erik blodyx; i B lämnas uppgift om affattningstiden. För Kormáks lausavísur lämnas den allmänna dateringen, att de alla stamma från tiden omkring 955—970; man hade väntat en motsvarande notis vid Gísli Súrssons lausavísur (icke ens nr 6, svaret på Torgríms "kvædling", har försetts med tidsuppgift, fastän denna sistnämnda (i B) blifvit angifven såsom stammande från år 962).

Einarr skálaglamms bekanta vers om Lunds (lands) furste säges i A-delen (s. 122) härröra från 985; enl. B-delen s. 116 stammar den från omkring 980.

Jag har antecknat följande smärre förbiseenden och orättade tryckfel:

Ynglingatal 2: 7 har B i texten *Dusla konr*, i öfversättningen står *Dulse-ætling* (däremot i F. Jónssons tolkning Heimskringla 4: 5: *Dusle-ætling*). — Haustlǫng 4: 2 (A, s. 17) står *feta mela* i st. f. *fet mela*, som noten riktigt har; Därs. 8: 2 (B, s. 15, r. 3 nedifr.) står *fengsæll* i st. f. *fangsæll* (så i texten r. 16 uppifr.). — Bersi 9: 6 (B, s. 88) saknas parentestecken framför *optarr*. — Hásteinn 6: 3 (B, s. 92, r. 16 nedifr.) står i prosaupplösningen *sverđa* i st. f. *sverđs*. — B, s. 95, r. 9 nedifr. står *brager* för *braged*. — Gísli 23: 2 (B, s. 101) står *svefns* i st. f. *sess* (jfr A-texten och prosaupplösningen); Dens. 30: 4 (A, s. 107) har utgifvaren uraktlåtit att omnämna, att *þvi* saknas i 556; jfr Tvær Sögur af Gísla Súrssyni 167 och J. Þorkelsson, Skýringar á vísum i Gísla Sögu Súrssonar 19. — B, s. 115, r. 11 nedifr. står *Gunnarr* läs *Gunnar*. — Vellekla 13: 4 (B, s. 119) står *konungr* i st. f. *konungs*; jfr prosaupplösningen; Därs. 27: 7 (B, s. 122) har verstexten *hurđa*, prosaupplösningen *hurđar*. — Þórsdrápa 5: 5 (B, s. 140) har r. 11 nfr. *mjǫk* ändrats till *mjǫg*. — Óláfr Tryggvason 1: 3 (B, s. 144) har *þanns* i verstexten uti prosaupplösningen utbytts mot *þann*. — Hallfrøđr, Lausavísur 11: 2 (B, s. 159) står *sverđaugđan* i st. f. *sverđauđgan*; Dens., Därs. v. 5 (B, s. 159, r. 10 nedifr.) står i prosaupplösningen *mun* i st. f. *muna* (jfr verstexten); Därs. 19 (B, s. 161, r. 12 nedifr.) är i prosaupplösningen tillagdt ett *of*, som ej återfinnes i verstexten.

De formella ojämnheter och smärre förbiseenden, som jag ansett mig böra påpeka, förringa naturligtvis endast i jämförelsevis obetydlig grad arbetets värde. Finnur Jónssons Skjaldedigtning kan med rätta betecknas såsom en oundgänglig hjälpreda för alla dem, som studera den norröna konstpoesien. [I oktober 1910 hafva af afdelningen A ett nytt häfte och af afdelningen B ett nytt häfte publicerats.]

Lund i september 1910. **Theodor Hjelmqvist.**

A. Bley: Eigla-studien. Gent 1909. 253 ss. 8:o. (Université de Gand. Recueil de travaux publiés par la faculté de philosophie et lettres, 39).

Die 7 Kapitel dieses buches behandeln der reihe nach folgende gegenstände: 1. den streit des älteren Thorolf mit den Hildiridsöhnen, 2. die Yorker vorgänge nach den gedichten und nach der saga, 3. 'die Eigla ist kein historisches, sondern ein poetisches werk', 4. 'der verfasser der Eigla war wahrscheinlich dichter und historiker', 5. 'die Eigla bezweckt die verherrlichung des geschlechtes der Sturlungar', 6. 'Snorri ist der verfasser der Eigla', 7. 'Snorri hat die Eigla nicht vollendet'. Dem zusammenhängenden gedankengang in den kapp. 3—7 gehn zwei verhältnismässig selbständige untersuchungen voran.

Die erste unternimmt eine revision der bekannten angelegenheit Hildiridsöhne contra Thorolf Kveldulfsson. Sie glaubt das urteil der vorinstanz (Maurer, F. Jónsson) aufheben zu sollen: das klare recht ist nicht auf seiten Thorolfs, sondern auf der seite seiner gegner; diese waren in vollgültiger ehe erzeugt. Es fällt dem verf. nicht schwer, das unhaltbare an den aufstellungen seiner vorgänger nachzuweisen. Aber seine eigene meinung ist kaum besser begründet als die der 'koryphäen der historistischen auffassung'. Er polemisiert das ganze buch hindurch gegen die einseitigkeiten dieser auffassung, und das mit vollem recht. Doch hat er sich selbst nicht genügend von ihr freigemacht, um der Thorolfgeschichte wie andern teilen der saga gegenüber den richtigen standpunkt zu finden. Die saga ist ihm ein poetisches werk; trotzdem behandelt er jenen konflikt vornehmlich als rechtshistoriker, nur nebenher nimmt der litterarhistoriker einmal das wort. Seine grundanschauung verlangte, dass er den gegenstand in der sphäre jenseits von recht und unrecht erblickte, dass er nicht nur dem Thorolf menschlich gerecht wurde (s. 20 f. 25), sondern auch der andern partei. Sie verlangte von ihm, dass er fragte, nicht: welche partei ist im recht? sondern nur: in welche beleuchtung rückt der schriftsteller den erzählten vorgang? — Es ist die beleuchtung, die so ziemlich in der ganzen welt der Islendinga sǫgur herrscht: der konflikt erscheint als etwas notwendiges, mit den verhältnissen gegebenes; beide kontrahenten werden mit vollem inneren verständnis begleitet, doch bemisst sich die sympathie des autors nach dem grade, wie einer *drengiliga* seine sache vertritt; *drengiliga* kann aber auch die juristisch schwächere sache vertreten werden (Óspakr in der Eyrb., Blundketill in der Hþs., Skarpheðinn in der Nj.); und auch wo die ungerechte sache nicht die vorwiegende sympathie besitzt, wird sie nicht krass als ungerecht gekennzeichnet, sondern die schuld im dunkeln gehalten oder bei nebenfiguren gesucht. Dieser eminent künstlerische standpunkt ist auch der des Eiglaverfassers. Wie wenig er — und die von

ihm verarbeitete tradition — sich im grunde für das abstrakte recht interessierten, sieht man aus Egils process vor dem Gulathing: die geschichte lebt ausschliesslich von dramatischem, spannendem hin-und-her und von titanischem mannestrotz, und sie endet nicht mit einem richterspruch, sondern mit dem durchbeissen der kehle des letzten widersachers. Dass Egil mit gutem gewissen für seine sache kämpft, wird dabei allerdings vorausgesetzt; aber der verf. hatte gewiss nicht die moralische entrüstung über Egils gegner, die Bley — nach seinen starken äusserungen über Egil als märtyrer des rechtsgefühls — ihm zuzutrauen scheint. Die Thorolfgeschichte hat ein erheblich anderes ethos als Egils process. Doch lässt auch sie keinen zweifel darüber, dass sie rein als menschlicher konflikt gedacht ist. Der held ist Thorolf; das kann auch B., wennschon er als richter Thorolf verurteilt, sich nicht verhehlen. Ihm gegenüber erscheinen die Hildiridsöhne als minderwertige gesellen (was B., als freisprechender richter, übersieht). Sie reizen durch ihre echt subalternen reden den Thorolf, seiner weigerung eine ehrenkränkung hinzuzufügen (kap. 9, ende). Da gehn sie hin und raten ihm den tod durch anschwärzen. Das kann der verf. bei so kleinen charakteren (dem entspricht ihr kleiner wuchs!) durchaus verstehn, und er hat sogar eine gewisse sympathie für die geschickte art (*vel viti bornir!*), wie sie die verleumdung ins werk setzen. Dass er sie nicht der mala fides bezichtigt, ist klar. Aber er zieht einen leichten schleier über die rechtsgrundlage ihres anspruches: ihre mutter war *mundi keypt*, das war durch zeugen zu erhärten, aber *lausabrullaup* war eine etwas zweifelhafte sache, insofern keine verlobung voraufging. Die Hildiridsöhne, so denkt der verf., hätten besser getan, einen so unklaren anspruch ruhen zu lassen, hatten sie doch, wie er eigens hervorhebt, *auđ fiár*, aber so glänzende gestalten wie Thorolf haben eben immer neider, die von hinten an ihre blösse heranschleichen, und so liess die späte liebe des alten Brynjolf Kveldulfs ahnung in erfüllung gehn.

Das zweite kapitel beginnt mit einer teilanalyse der Hǫf. und Ar. Der verf. protestiert gegen die bisherige methode, diese gedichte zu erklären, die stets den sagatext als medium benutzt habe; er betont, litterarische werke seien zuerst aus sich selbst, von innen heraus zu erklären. Widerum stimme ich ihm grundsätzlich bei. Jede verseinlage in eine saga will zuerst isoliert betrachtet sein. Macht man ernst mit diesem verfahren, so kommt es vor, dass sich nicht bloss einzelne widersprüche zwischen versen und prosa zeigen, sondern sozusagen völlige inkommensurabilität beider: die prosa versetzt die verse in eine fremde situation und fremde stimmung. Man lernt für beide wichtiges, wenn man sie aus einander hält. Man lernt, wie schlecht die Isländer um 1200, mit ihrem nüchternen, nur auf das faktische des inhalts und das technische der form gerichteten sinn, ihre alten dichter verstanden.

Darum ist es principiell zu begrüssen, wenn man neuerdings Egils gedichte auf ihren selbständigen zusammenhang und ihre echten voraussetzungen untersucht. Ich räume B. auch ein, dass er an einzelnen punkten die interpretation fördert, so besonders am anfang der Ar. Mit seinen weiteren folgerungen aber kann ich mich nur wenig befreunden. Wenn er z. b. aus der Ar. herausliest, dass Eiriks groll gegen Egil mit einem gedichte des letzteren in verbindung stand (s. 38), so übersieht er, dass der wortlaut der ersten beiden strophen durchaus verständlich ist als einleitung zu den folgenden lobsprüchen auf Arinbiǫrn. Der zusammenhang zwischen str. 2 u. 4 braucht nicht so eng zu sein, wie B. annimmt. Der gedankengang befriedigt auch in dieser form: mit diesem meinem *grunnlaust æði* habe ich an vieler herren sitzen verkehrt, und auf einer meiner reisen erlebte ich etwas, was die starken lobesworte, die ich auf der zunge trage, rechtfertigt. — Auch die Hǫf. fordert m. e. nicht so radikale schlüsse, wie der verf. zieht. Man darf es nicht rundweg als unmöglich bezeichnen, dass der dichter in den ersten versen eine fiktion durchführt, wenn er sagt, er habe sein gedicht aus Island mitgebracht. Dass der könig um die entstehung der Hǫf. gewusst habe (s. 57), kann ich in der saga nicht finden. Und was *lǫð* (2, 1) betrifft, so darf man wahrscheinlich doch nicht 'einladung' übersetzen, sondern 'bewirtung' ('hospitium' Lex. poet., vgl. *þióðlǫð* als bedürfnis des wanderers in den Hávamál). B. betont das abnorme an Eiriks entschluss, nach allem, was Egil gegen ihn feindseliges verübt hatte, ihm zu verzeihen. Das ist kulturhistorisch ohne zweifel richtig; die sache kann schwerlich so gewesen sein, wie die saga sie darstellt. Aber liegt es nicht viel näher, die entstellung der wirklichkeit bei Egils rachetaten zu suchen? Diese tragen den stempel der übertreibung an der stirn. Die Yorker vorgänge an sich könnten darum doch wesentlich historisch sein. (So zu schliessen, wie Bley s. 52 f. tut, geht doch nicht an.) Übrigens ist der zusammenhang in der saga nicht anstössig; diese behandelt Eirik mit jener achtungsvollen diskretion, wie auch sonst die norwegischen fürsten in den sagas behandelt werden (vgl. etwa Hákon jarl in der Njála), und so steht in ihrer darstellung dem könige seine grossmut nicht übel an, zumal sie nicht versäumt, Arinbiǫrns freundestreue und Egils dichtergrösse zu dem entschluss mitwirken zu lassen; das gewicht dieser beiden persönlichkeiten wächst durch die grösse von Egils schuld. Immerhin ist dies sichtlich dichtung. Überhaupt stehe ich dem bericht der saga nicht gläubiger gegenüber als B., wenn ich auch seine argumente ablehne. Schon Sveinbjörn Egilsson (Lex. poet. 328) hat richtig gesehen, dass *hersi* Ar. 3, 7 auf keinen andern geht als auf Eirik. Niemand, der mit dem altgermanischen stil vertraut vorurteilslos die verse im zusammenhang liest, kann das bestreiten. Die bedeutung von *hersir* spricht nur scheinbar dagegen. Wenn irgendwo, so dürfen wir in einem poe-

tischen texte des 10. jahrh.s den älteren sinn des wortes erwarten. Dieser war, wie die etymologie lehrt [1]), allgemein 'heerführer', daher auch 'fürst'. Seit der unterwerfung der norwegischen hersar durch Harald wurde *hersir* zu einem titel mit technisch eingeschränkter bedeutung, doch lebte der alte gebrauch poetisch fort. Für die sagaerzähler war der *hersir* natürlich Arinbiorn, und so entstand Egils besuch bei diesem. — Zu s. 36—38 bemerke ich noch: Egil meint schmeichlerische urteile, Snorri schmeichlerische erfindungen (*'verk'*), und auch Biarni gullbrárskáld spricht im grunde ein urteil aus, das krass formuliert lauten würde *'dróttinsviki'*. Auf einige einzelheiten, in denen ich abweichen muss, sei nur hingewiesen: s. 31 *þylja* (allzu schroffe alternative, die dem verf. auch sonst nahe liegt), s. 33 *manna*, s. 41 f. die zunge, s. 51 mit note (das *taka aldregi mannbætr* beruht wol auf Son. 15).

Der gedankengang von kap. 3 an wurde oben mittelst der kapitelüberschriften angedeutet. Hier kann ich mich im verhältnis kürzer fassen, weil die untersuchung bei aller ausführlichkeit wenig auf stoffliche einzelheiten eingeht. Ich glaube ihr nicht unrecht zu tun, wenn ich sie als überwiegend deduktiv bezeichne. Bei dem ansehen, das heute noch die historistische auffassung der saga geniesst, ist es ein verdienst, die sache einmal ganz am andern ende anzupacken. Aber ich bezweifle, ob B. durch seine art der beweisführung viele proselyten machen wird. Zum teil liegt das in der natur der sache. Wie kann man bei dem mangel äusserer kontrolle klipp und klar beweisen, dass ein bericht, der sich historisch gibt — denn das tut die saga —, nicht historisch ist, sondern auf phantasiemässiger vergegenwärtigung und willkürlich kunstvoller anordnung beruht? Wer die dichterkünste der saga nicht wahrnimmt, kann mit gutem gewissen das buch aus der hand legen und sagen 'keine spur von beweis'. So ist unser autor gewissermassen ein märtyrer seiner besseren einsicht. Aber es darf nicht verschwiegen werden, dass auch wer des autors allgemeine tendenz gutheisst, oft genug zu bedenken anlass hat. So berücksichtigt die beweisführung, die gewisse allgemeine grundsätze auf die saga anwendet, nicht genügend die besonderen verhältnisse dieser litteraturgattung; insbesondere vergisst sie sich nach kriterien dafür umzusehen, wo der vorliegende text auf tradition und wo er auf schriftstellerischer willkür beruhen mag (was s. 177. 212 f. über die tradition gesagt wird, befriedigt nicht). Ferner vermisst man ein intimeres verständnis des textes. So hoch der autor von der Egilssaga denkt, er schätzt ihre kunst und ihren geistigen gehalt bei weitem zu niedrig ein. Z. b. kann ich ihm nicht zugeben, dass Arinbiorns fürsprache für Egil geradezu verblüffend auf den leser wirke (s. 58 f.), dass Harald durch Skal-

[1]) Vgl. Pipping, Gotl. studier 102. Uhlenbeck, Braunes Beitr. 35, 173. Germ. **har(i)siaʀ* ist (wie an. *fylkir* von *folk*) abgeleitet von einem westidg **koreso-* 'heer' (zu aind. *karsh-* 'ziehen', 'pflügen').

lagrims busseforderung erniedrigt werden solle (s. 101), dass Haralds argwohn gegen Thorolf unbegreiflich (s. 141 f.), die Gyđa-episode ein erbärmliches machwerk sei (s. 158), dass Atlis berufung auf den könig eine naivere auffassung verrate, als mit der bildung des verfassers der Eigla vereinbar sei (s. 235). Er würdigt nicht die lust zu fabulieren in der Wermlandsfahrt, legt dafür aber moralische massstäbe an, die der saga fremd sind (z. b. s. 161 ff.). Zum teil ist der autor durch seine vorgänger verführt. Er, der selbst gegen Maurer das recht des dichters verteidigt (s. 240 f.), wandelt doch bei beurteilung der Atli- wie der Thorolfgeschichte allzu sehr in Maurers bahnen. — Es muss weiter festgestellt werden, dass die beweisführung an widersprüchen krankt. Es ist eine missliche these, die der autor sich nachzuweisen müht: die saga sei teils poetische erdichtung, teils tendenziöse erfindung, teils auch geschichte. Sie soll einerseits nicht historisch im sinne der historistischen auffassung, andererseits doch als das werk eines bedeutenden historikers kenntlich sein. Es kann kaum wundernehmen, dass die kriterien sich befehden und bisweilen verwirrung entsteht. Das ästhetisch anstössige an Haralds verhalten soll historisch begründet und nachher doch ein litterarisches vorbild dafür vorhanden sein (s. 141 ff.). S. 99 ff. wird ausgeführt, dass in der Eigla eine wahrscheinlichkeit herrsche, die von der wahrscheinlichkeit eines historischen werkes abweiche; s. 154 f. heisst es, die Eigla verstosse trotz ihres poetischen charakters nie gegen die historische wahrscheinlichkeit, und es wird auf sekundären einschub der Liót-episode geschlossen. Nach s. 138 zeugt die darstellung von Thorolfs statthalterschaft in Hálogaland glänzend für den historischen sinn des verfassers; die glaubwürdigkeit der angaben über Hálogaland wird im anschluss an Finnur Jónsson — ohne erwähnung Jessens — vorausgesetzt; s. 207 werden für eben diesen passus die Ólafss.h. und sogar die zustände des 13. jahrh.s verantwortlich gemacht. — Endlich kann man der methode unseres buches auch den vorwurf nicht ersparen, dass sie mit überkühnen schlüssen allzu leicht bei der hand ist. Eine hyperkritik, wie sie etwa s. 190 geübt wird, würde, verallgemeinert, sich selbst widerlegen. — Einzelne missverständnisse fallen weniger schwer ins gewicht. S. 76. 97. 171 ist von einer axt die rede, die Gunhild in böser absicht dem Skallagrim geschickt habe; es handelt sich vielmehr um ein völlig gutgemeintes geschenk des Eirik. Was s. 133 über die 'flottenzusammenkunft' im Sund gesagt wird, erledigt sich durch Finnur Jónsson's bemerkung zur stelle (vgl. auch Fær. s.). S. 180 f. werden die epitheta *harđfari* und *snarfari* ungenau übersetzt; diese typischen namen für gestir erhalten ihren sinn von den redensarten *fara hart* und *fara snart* 'schnell', bezw. 'schneidig vorgehen'. Nicht ganz klar ist der ausdruck 'spätere interpolation' i. d. Lándnáma (s. 65). Was s. 183 f. über die Melabók gesagt wird, leidet unter der unkenntnis von Bj.

Ólsens aufsatz Aarbøger 1904. — Unabhängig von dieser arbeit ist auch das kap. über Snorri als verfasser der Eigla. Ich bin durch Bj. Ólsen nicht überzeugt worden und werde es auch nicht durch Bley. Die von ihm angenommenen beziehungen zwischen Snorris leben und der Heimskringla einerseits, der Eigla andererseits scheinen mir als indicien nicht zu gebrauchen; und allgemeine erwägungen wie s. 209 wiegen leicht.

Das buch ist reich an gedanken und beobachtungen, von denen manche ernster erwägung wert sind. Der verf. hat von seinem standpunkt aus eine freiere aussicht als die vertreter der historistischen auffassung, mag ihm auch die 'idee des kunstwerks' des öfteren trugbilder vorgaukeln. Möchten diejenigen, die als gegner geboren sind, durch die schwächen des buches sich nicht abhalten lassen, seiner gesunden tendenz ernstlich nachzudenken!

Breslau.

Gustav Neckel.

Über die rechte Seite des angelsächsischen Runenkästchens.

Das denkmal, dem diese untersuchung gewidmet ist, hat in den letzten jahren vielfaches interesse wachgerufen. Aber zu einer annähernden übereinstimmung in der deutung der inschrift und des bildes ist man nicht gelangt. Nur darüber ist man so ziemlich einig, dass das meiste noch der endgültigen deutung harrt.

Im folgenden wird der versuch gemacht, die älteren ansichten kritisch zu prüfen und durch ein tieferes eingehen auf die bezüglichen fragen der lösung wesentlich näher zu kommen.

Eine bedeutende förderung erfuhr ich bei der arbeit durch zwei photographien des bildes, die der director des Nationalmuseums in Florenz herr Dr. Poggi freundlichst für mich hat herstellen lassen, und die die bisher erschienenen abbildungen in Wadsteins, Napiers und Viëtors ausgaben sowie in Imelmanns 'Zeugnissen' an deutlichkeit nicht wenig überragen.

Ein abdruck eines dieser bilder wird diesem hefte des Arkivs beigegeben. Es ist mir eine freude, herrn Dr. Poggi zugleich für die sehr willkommenen mitteilungen über einzelne punkte meinen dank auszusprechen.

Wir stellen zunächst die frage: was ist der grund, dass auf dieser seite des kästchens andere runen benutzt sind als auf den drei anderen seiten und auf dem deckel? Zwar können wir nicht sicher wissen, dass der künstler derselbe mann war, der auch die anderen seiten geschnitzt hat, aber das ist doch von vorn herein wahrscheinlich, und auf keinen fall kann man glauben, dass ihm nur diese zeichen be-

kannt gewesen seien. Die für dieses bild eigentümlichen zeichen müssen, da sie sonst nicht begegnen, wenig bräuchlich gewesen sein, und wer sie kannte, muss auch den gewöhnlichen fuþork gekannt haben. Das wird übrigens dadurch bewiesen, dass die drei wörter auf dem bilde mit gewöhnlichen runen geschrieben sind. Von einer beabsichtigten geheimnisskrämerei kann nicht die rede sein, da nur fünf abweichende zeichen angewendet werden, und da zu solchem zwecke den runenmeistern ganz andere mittel zu gebote standen. Für die abweichenden zeichen gibt es nur éine erklärung, aber diese genügt. Auf dieser seite stehen 73 runenzeichen, auf der vorderseite und der linken seite, die wie die rechte eine rundschrift haben, stehen je 68. Der runenschnitzer musste also hier fünf zeichen mehr anbringen als dort, und darum wählte er zeichen, die einen geringeren platz beanspruchen. Die wichtigste vereinfachung ist die, dass er ᚷ schreibt statt ᛖ; dadurch wird viel raum ausgespart. Das zeichen begegnet nicht weniger als fünfmal. Von bedeutung sind aus diesem gesichtspunkte ᚳ für ᚨ, ᚻ für ᚫ, ᛦ für ᚩ, aber wenn man beachtet, wie nahe in den meisten fällen die stäbe von ᛦ und ᚻ zusammengeschrieben sind, so lässt sich doch auch hier ein streben nach raumersparniss beobachten. Das wird ferner dadurch bestätigt, dass der bearbeiter wenigstens an éiner stelle eine binderune benutzt hat [1]), sogar nach einer auffassung, auf die wir unten eingehen werden, noch an zwei anderen stellen [2]). Hingegen wird durch die schreibung ᛋ für ᛁ kein raum gewonnen. Dafür sind zwei erklärungen, die einander nicht ausschliessen,

[1]) Das fünfte zeichen der vierten zeile bedeutet *fa*. Auf meiner photographie ist die verbindung von ᚠ und ᚨ, nicht ᚫ, wie von Grienberger Zschr. f. d. Phil. 33, 412 auf grund von Napiers bild annahm, deutlich. Meine photographie bestätigt somit die von demselben später (Anglia 27, 428) angeführte lesart Wadsteins.

[2]) Auf keiner der vier übrigen flächen ist eine binderune benutzt worden.

möglich. Wenn man mit Viëtor annimmt, dass ᛋ für *si*, ᛋ für *is* stehe, so lässt es sich hören, dass das system mit sich führt, dass auch für *i* nicht | sondern ᛋ geschrieben wird. Aber es ist auch möglich, dass dieses zeichen benutzt wurde, weil es zu dem fuþork gehört, in dem *e* durch ᚷ dargestellt wird, und dasselbe prinzip dürfte auch für das auftreten von ᚻ ᛣ ᚻ gelten. Daraus würde zugleich hervorgehen, dass die eigentümlichen vocalzeichen nicht für dieses denkmal erfunden worden sind, sondern unabhängig davon bestanden und hier nur darum angewendet worden sind, weil sie in ihrer gesammtheit einen geringeren raum beanspruchen als die entsprechenden gewöhnlichen zeichen, obgleich sie nicht einem streben nach kürzung ihre ausschliessliche entstehung verdanken. Es versteht sich, dass ein künstler, der an die anderen zeichen gewohnt war, wol einmal unvorsätzlich in die ihm geläufige weise zurückfallen konnte. An zwei stellen erhebt sich die frage, ob das geschehen ist. Aber *auf* dem bilde, wo er im gegensatze zu der randinscription kein einziges *e*, wol aber drei *i* schreiben musste, hat er ausschliesslich die gewöhnlichen zeichen benutzt.

Die abweichungen sind somit keine willkürlichkeiten des runenschnitzers, und wir haben gewiss nicht das recht, den fünf oben angeführten vocalzeichen in dem sinne eine willkürliche bedeutung beizulegen, dass sie etwa promiscue gebraucht sein sollten, wie Imelmann (s. 35) glaubt, der meint, dem schnitzer 'sei es auf die scheidung der vocale gar nicht angekommen'. Mögliche irrtümer sind natürlich nicht ausgeschlossen; ob sie vorkommen, wird zu untersuchen sein.

Wir gehen zu der deutung der inschrift über. Die zeile oben lautet:

herhoss.tæþonhærmbergæagl.,

d. h. nach der allgemein angenommenen auffassung

hér hos(*s*) *sitæþ on hærmbergæ agl.*,

was bedeutet, wenn man von *agl.* vorläufig absieht: "hier sitzt *hos*(*s*) auf dem schmerzensberge".

Über die abweichung *hærm* für *harm* s. s. 226 fg.

Unsicher sind die achte und die letzte rune. Wenn ⟨ eine binderune für *si* ist, so lautet das zweite wort *hoss*; ist das zeichen als *i* zu verstehen, so gehört das vorhergehende *s* zu der verbalform *sitæð*, und *hos* ist in diesem fall mit einfachem *s* geschrieben; auf die bedeutung des satzes hat das keinen einfluss; über *hos*(*s*) s. unten. Die frage kehrt bei der vierten rune der unteren zeile wieder; s. zur st.

Die letzte rune ist der letzte buchstabe des wortes, das mit *agl* beginnt; mit diesem worte hebt zugleich ein satz an. Auf der rechten seite wird die inschrift fortgesetzt mit den beiden wörtern *drigiþ swæ*, die zu lesen den einander ergänzenden bemühungen Bugges und Napiers gelungen ist. Man ist darüber ziemlich einig, dass das letzte wort der ersten zeile das object zu *drigiþ* enthält. Die letzte rune von *agl.* [1]) ist |. Im gewöhnlichen fuþork bedeutet das *i*. Man könnte annehmen, dass hier *i* gemeint und irrtümlich durch | angedeutet wäre. Aber mit einer form auf *i* ist hier sprachlich nichts anzufangen. Wir müssen an der bedeutung *i* nicht allzu sehr festhalten, um so weniger, als hier ein ziemlich breiter offener raum ist, und also gewiss kein grund vorlag, das zeichen ⟨, das einzige, das in diesem fuþork breiter als das entsprechende in der gewöhnlichen reihe ist, durch | zu ersetzen. Es bleiben drei denkbare erklärungen übrig. 1. nach | ist etwas verloren. 2. | hat hier eine andere bedeutung als *i*. 3. es liegt ein fehler vor.

Wadstein hat vermutet, dass nach | eine rune verloren sei; | sei zu *a* zu ergänzen und darauf fehle ein zeichen für *c*. Indessen bemerkt Napier mit recht, dass auf der leeren fläche für eine weitere rune kein platz ist. Darauf hat von Grienberger

[1]) Das *l*, an dem Binz, Literaturblatt 1904 s. 154 zweifelt, ist nach meiner photographie sicher.

Zschr. f. d. Phil. 33, 411 die vermutung ausgesprochen, der erhaltene stab sei der rest einer nach links gewendeten *os*-rune. Auch ich habe zunächst an *o* gedacht, aber den gedanken aufgegeben, da der verbindungsstrich der *os*-rune des denkmals sich zu beiden seiten der hauptstäbe verlängert, hier also links vom hauptstabe ein seitenstrich sichtbar sein müsste [1]). Eher wäre ᚪ *a* denkbar, aber herr Dr. Poggi versichert mir sehr bestimmt, dass nach dem hauptstabe nichts gestanden hat. Diesem befugten urteil gegenüber scheinen weitere versuche, verlorenes zu ergänzen, nicht gerechtfertigt [2]).

Man kann annehmen, dass | hier nicht *i* sondern einen anderen vocal oder diphthong bedeutet. Aber für *a e o æ* hat das denkmal bestimmte zeichen; es wäre die reinste willkür, dem | die bedeutung eines dieser laute aufzubürden. Dass | für *u* oder einen diphthongen stehe, ist kaum anzunehmen, und auch grammatisch ist auf diesem wege kein resultat zu erreichen.

Zwei forscher haben Wadsteins *aglac* auf einem anderen wege zu retten versucht. Viëtor hat vermutet, der runenschnitzer habe *aglac* schreiben wollen, aber entweder in ermangelung eines zeichens oder da der raum nicht genügte, *c* ausgelassen. Diese ansicht lässt sich schwerlich aufrecht erhalten. Dass der ritzer ein zeichen für *c* kannte, zeigt das wort *risci*, und auch wenn der fuþork der umschrift für *c* nicht das gewöhnliche zeichen brauchen konnte, so muss er dafür ein anderes zeichen enthalten haben, denn kein ru-

---

[1]) Der erste stab der *os*-rune fängt oben an, aber reicht nicht bis unten (4 beispiele); der zweite stab reicht zwar bis unten, aber in drei von vier fällen reicht er nicht bis zum oberen rande. — Weshalb das zeichen umgewendet sein sollte, versteht man nicht. Die inscription enthält sonst keine wenderunen.

[2]) Nach allen mir bekannten abbildungen zu urteilen, könnte man freilich nach dem hauptstabe reste von éinem oder sogar zwei senkrechten strichen vermuten. Das können aber geringe unebenheiten in dem ausgeschnittenen felde sein.

nenalphabet kann eine bezeichnung für *k* entbehren. Und dass für *c* kein raum zu finden war, ist gewiss nicht richtig. Der runenritzer konnte das wort *agl.* etwas enger geschrieben haben, wie z. b. das vorhergehende *bergæ*; aus der breite der zeichen geht klar hervor, dass er hier nicht in raumverlegenheit war. Aber auch wenn auf dieser zeile unter keinen umständen platz für *c* gewesen wäre, so stand nichts im wege, das zeichen auf der folgenden — rechten — zeile unterzubringen, gerade wie am schlusse der dritten (unteren) zeile das wort *and* geteilt wird *a* | *nd*. Wir dürfen also keineswegs annehmen, dass ein buchstabe ausgelassen worden sei.

Den zweiten versuch, *aglac* zu retten, macht von Grienberger Anglia 27, 438, der an eine ligatur von *a* und *c* denkt. Aber das führt wiederum zu der verlassenen annahme, dass etwas, und zwar mehrere striche, verloren seien.

Ich glaube, dass der künstler ein ᚢ *a* hat schreiben wollen. Die zeichen sind in relief gebildet, so dass der hintergrund, von dem sie sich erheben, vertieft wurde. Hinter dem — erhaltenen — hauptstabe | musste also das ganze fach ausgeschnitten werden mit ausnahme des seitenstabes. Wenn der künstler hier einen fehler machte oder sein messer ausglitt, so konnte leicht auch die stelle für den seitenstrich getilgt werden, und dieser fehler liess sich nicht wieder berichtigen. Ich glaube nun in der tat, dass die rune auf diesem wege die überlieferte form bekommen hat. Die richtigkeit dieser affassung wird dadurch bewiesen, dass tatsächlich die absicht des künstlers gewesen sein muss, noch etwas folgen zu lassen. Denn er berechnet sonst den raum zu gut, als dass man annehmen könnte, er hätte von anfang an die ganze strecke von dem letzten stabe bis zum ende des feldes offen zu lassen beabsichtigt. Das letzte zeichen muss ein vocalzeichen gewesen sein. Nun ist aber von den vocalzeichen

des denkmals ᚳ das einzige, das mit einem von oben bis unten gehenden senkrechten strich anfängt [1]).

Aber mehr als der seitenstrich von ᚳ fehlt auch nicht. Dass für eine weitere rune kein platz da ist, wurde schon bemerkt, und die annahme, dass eine binderune, etwa von Grienbergers *ac*, zwar beabsichtigt aber misslungen sei, wäre zu compliciert.

Das wort *agla* verstehe ich als den northumbrischen acc. sing. eines schwachen femininums *agla* (*-e*), das mit got. *aglo* correspondiert (Sievers § 276 anm. 5) [2]).

agla drigiþ, "er (sie) duldet schmerz".

Die ersten 16 runen der unteren linie lauten:

hir . ertaegisgraf.

Mangel an übereinstimmung herrscht in der erklärung der vierten rune. Die form ist ⦃; es fragt sich, ob *i* oder *is* gemeint ist, wie Viëtor angenommen hat. Es ist dieselbe frage wie bei r. 8 der oberen zeile. Für *s* schreibt das denkmal ᛋ, aber dieses zeichen ist aus ᛊ der alten reihe entstanden. Eine ags. inscription, Stephens II, 879 hat *s* in der form ᛊ erhalten; der horizontale strich ist ein localer zusatz; das zeichen geht direct auf ᛊ, das auch ᛋ zu grunde liegt, zurück. Nun hat auf unserem denkmal das zeichen für *i* sonst ausnahmslos die form mit vier (einmal drei?) strichen [3]). Aber r. 8 der ersten zeile hat deren sechs und r. 4 der dritten zeile hat fünf. Runologisch spricht also viel dafür, hier Viëtor recht zu geben und in dem oberen teil von ⦃, in dem unteren teil von ⦃ die rune ᛊ = s zu sehen,

[1]) Dadurch wird auch Napiers *æ*, d. i. ᛦ erledigt. Der erhaltene teil der rune verbietet diese annahme.

[2]) Sollte, was ich nicht glaube (s. s. 219), die unsichere rune *o* sein, so bleibt das resultat sich gleich. Denn auch *aglo* kann eine north. accusativform eines schwachen femininums sein. — Wadsteins späterer versuch, *ec* zu lesen, ist nicht besser als das zuerst von ihm angenommene *ac*.

[3]) Die stellen sind z. 3 r. 2. 11 und auf z. 2 die fünfte rune. Über die sehr undeutliche r. 8 auf z. 2 kann man zweifeln, ob sie aus drei oder vier strichen besteht, aber mehr als vier hat sie gewiss nicht.

welche dann mit den damit verbundenen zeichen für *i* zwei resp. éinen strich gemein hat. Zieht man in betracht, dass auch z. 4 eine binderune enthält, und dass der ritzer, wie s. 216 ausgeführt wurde, guten grund hatte, binderunen zu benutzen, so steht auch von dieser seite Viëtors annahme nichts im wege, und es fragt sich nur, welche lesart auf die geringeren sprachlichen und sachlichen schwierigkeiten stösst. Auf jeden fall ist es unrichtig, wenn von Grienberger Zschr. f. d. Phil. 31, 412 ohne gegenbeweis behauptet, Viëtor denke 'gewiss mit unrecht' an eine binderune (s. 417 heisst es vorsichtiger 'nicht evident').

Wer r. 4 als *i* liest, verbindet r. 1—4 zu éinem worte *hiri*, d. s. f. 'ihr'. Darauf folgt *erta*, was von den meisten als ein namen aufgefasst wird, und dann *egisgraf*. Da aber eine unentbehrliche verbalform zu fehlen scheint, sucht man hier einen ausweg. Das *e* am anfange von *egisgraf* wird von Napier mit dem vorhergehenden worte verbunden, und *ae* für eine schreibung für *æ* gehalten. Dem widerspricht aber die sparsamkeit des runenmeisters, der fürwahr keinen grund hatte, sich hier einen solchen luxus zu erlauben, da er sich schon dem ende naht, wo der raummangel stets grösser wird. Ferner wird *gisgraf* als *giscráf* erklärt und durch 'had imposed' übersetzt, und es wird angenommen, es stehe *g* für *c*, da ein zeichen für *c* fehle. Dem widerspricht nun *risci* (vgl. oben s. 219 zu dem supponierten *aglac*); wenn aber von Grienberger Anglia 27, 442 meint, die schreibung *sgr* für *scr* sei in dem lautwerte der gruppe begründet, so fragt man, warum die schreibung denn niemals in einer handschrift begegnet, und warum als parallelen althochdeutsche beispiele angeführt werden müssen. Aus *hiri* wird sodann von einigen geschlossen, dass *hos* ein weibliches wesen sei [1]), und das ganze wird übersetzt: 'da Ertae sie betrogen hatte' oder nach

[1]) Von Grienbergers *erþae* fügt den schon vorhandenen schwierigkeiten eine neue, *þ* für *t*, hinzu.

anderen 'wie Erta es über sie verhängt hatte'[1]). Etwas älter ist Wadsteins erklärung, die gleichfalls von *hiri* ausgeht. Wadstein sieht in den worten nicht einen zusammenhängenden satz, sondern kurze andeutungen von dingen, die auf dem bilde stehen. Nach ihm bedeutet *hiri erta* 'ihre anreizung' (hier ein hinweis auf die drei darüber befindlichen figuren), und *egisgraf* 'das schreckensgrab' (ein hinweis auf den hügel mit der leiche über dem worte). Sehen wir vorläufig von dem bilde ab, so lässt sich dagegen einwenden, 1. dass *erta* 'anreizung' nicht existiert; das me. *erten* ist, wie schon Napier bemerkt, ein fremdwort. 2. dass *egisgraf* zwar eine denkbare zusammensetzung ist, aber doch nur in poesie, keineswegs in einer dürren aufzählung, wie sie von Wadstein angenommen wird[2]). 3. dass die inschrift augenscheinlich nicht aus solchen abgerissenen andeutungen besteht, sondern aus zusammenhängenden sätzen, sogar in poetischer form.

Unter solchen umständen müssen wir von den erklärungen, die z. 3 r. 4 als *i* fassen, abstand nehmen, und werden es mit der auffassung, dass die rune *is* bedeute, versuchen. *is* ist dritte person sing. praes. von *béon*; was vorangeht, wird transscribiert *hir*. Man erwartet ein wort, das 'hier' bedeutet, aber dieses lautet ausnamslos *hér*, nicht *hir*, während die inscription *hir* hat. Daran lässt sich nichts ändern. Aber dem ist sogleich hinzuzufügen, dass eine vollständig analoge schwierigkeit neben den schon angeführten entsteht, wenn man *hiri* liest. Denn die einzig bekannte form für den dativ s. f. des pronomens lautet *hiræ*, *hire*. Wenn

---

[1]) Napier selber, der *hos* (so) als *hors* auffasst, wagt diesen schluss nicht, aber er sieht sich genötigt, die zweite zeile von der ersten vollständig zu trennen; er fragt sogar, ob die drei zeilen nicht aus verschiedenen teilen eines längeren gedichtes gewählt sein können. Aber die verse sind für diesen zusammenhang gedichtet worden; vgl. unten s. 228.

[2]) Hingegen ist die meinung, dass *egisgraf* an und für sich unmöglich sein sollte, unbegründet.

also *hiri* richtig ist, so muss man annehmen, das zweite *i* stehe für *e*; wenn *hir*, so steht das erste *i* für *e*. Diese annahmen sind wol gleichwertig.

Wir schliessen, dass entweder ausnahmsweise ʃ *e* bedeutet, oder dass irrtümlich *i* für *e* geschrieben ist. Denn dass *hir* beabsichtigt sein sollte, ist kaum anzunehmen.

Was folgt, ist ein nominativ mit einem vorangehenden davon abhängigen genitiv. Viëtor teilt *ertaegis graf*. Wider die teilung *erta egisgraf* führt er an, dass *egisgraf* keine gewöhnliche bezeichnung eines grabes sei, eine einwendung, die, wie schon bemerkt, nur für prosaische rede, keineswegs für poesie gilt; ferner scheint es, dass Viëtor in *erta* nicht einen genitiv sehen kann, während doch ein anderes verhältniss zu dem folgenden subject sich nicht gut denken lässt. Aber Viëtors eigene teilung hat wol niemand acceptiert. Über das compositum *ertaege*, das von Grienberger 'abenteuerlich' nennt, brauche ich wol nichts hinzuzufügen. Ich teile also mit Wadstein ab *erta egisgraf*, fasse *egisgraf* als poetisches compositum auf und sehe in *erta* den northumbrischen genitiv eines stammes *ertan-*, was ein eigennamen sein muss.

Im gegensatz zu Viëtor und in übereinstimmung mit Napier setze ich ferner *swæ* an den anfang dieses nebensatzes, und übersetze: 'da hier das traurige grab Erta's ist'. Dass *swæ* auf z. 2 steht, beweist nicht, wie Viëtor meint, dass es nicht syntactisch zu z. 3 gehören kann. Schon begegneten wir z. 1—2 *aglo* | *drigiþ*, ja, was weit bedenklicher erscheinen könnte, z. 3—4 *a*|*nd*. So verhält es sich auch mit den inschriften der übrigen seiten des kästchens. Vorderseite z. 2—3: *ferg* | *enberig*; linke seite z. 2—3: *twægen* | *gibroþær*, und ähnlich auf der rückseite.

Auffällig ist die form *graf* für *græf*. S. darüber s. 226 f.

Die übrigen runen auf z. 3—4 lauten:

særd. nsorgæandsefatornæ.

Umstritten ist hier die bedeutung der fünften rune. Sie

hat die gewöhnliche form für e, ᛖ; nur stehen die beiden stäbe sehr enge zusammen, und dadurch ist der rechte teil des verbindungsstriches sehr kurz geworden, aber auf meiner photographie ist er deutlich zu sehen. Weniger deutlich ist er bei Viëtor; bei Imelmann ist er gar nicht zu sehen. Viëtor liest die rune als *u*. Sie hat auch eine gewisse ähnlichkeit mit ᚢ, namentlich auf dem schlechten bilde, aber weicht doch darin stark ab, dass der seitenstab von ᚢ hier gebrochen erscheinen würde. Viëtor glaubt denn auch am ende, dass wol ᛖ da stehe, aber dass der schnitzer ᛖ für *u* geschrieben habe. Er hält *sǽrdun*, wie er liest, für eine form des verbums *sǽran*, das mit *sárian* gleichbedeutend sei, und übersetzt: 'Sie trauerten in Sorge und Herzenskummer'. Diese übersetzung dient gewiss nicht dazu, Viëtors erklärung der rune zu stützen. Noch abgesehen davon, dass *sǽran* transitiv ist und also nicht 'trauern' bedeutet, werden wir auch von den trauernden 'sie' ganz überrascht. Bisher war von *hos*(*s*) die rede; *hos*(*s*) sitzt auf den schmerzensberge, *hos*(*s*) duldet leid; woher auf einmal die vielheit der personen? Und ferner heisst es bisher im praesens 'sitzt', 'duldet'. Was soll hier das praeteritum?

Wenig befriedigender sind die interpretationen Imelmanns, der zwar ᛖ *e* sein lässt, aber eigenmächtig buchstaben versetzt, *den* als *end* liest, und auf grund eines *end* auf der rückseite dieses nicht überlieferte *end* durch 'und' übersetzt, obgleich die inscription für 'und' *and* hat, und die Napiers, der *særden* auffasst als *særdæn* für *særgidæn*, und von Grienbergers, der *særde'n* aus *særdæ in* entstanden sein lässt, und elision von *i* und in der zufälligen syntactischen verbindung *i*-umlaut des *æ* durch ein conjiciertes vormaliges *i* des folgenden wortes annimmt. Hier scheint es mir, dass Wadstein, der das wort *særden* durch 'trauerhöhle' übersetzt, unbedingt das richtige getroffen hat. Die einwendung, dass *den* 'wildlager' bedeute, ist gewiss nicht überzeugend; wenn

die höhle eines drachen im Béowulf *den* heissen kann, so ist nicht zu verstehen, was verbieten würde, ein grab in poesie als *særden* zu bezeichnen. Das wort ist eine apposition zu *egisgraf*. Die einzige schwierigkeit bereitet das *æ* der ersten silbe, s. darüber gleich unten. Von *særden* hängen die genitive *sorgæ* und *sefa tornæ* ab, wie Wadstein zuerst vermutet, was er aber später zurückgenommen hat. Über das *æ* von *sorgæ* und *tornæ*, das Napier wider diese interpretation anführt, s. unten.

Warum steht aber in *særden* ᛗ statt ᛞ? Von Grienberger glaubt, dass ästhetische erwägungen hier massgebend gewesen seien. Ich möchte eher an einen irrtum denken. Der runenritzer begann damit, statt eines schrägen einen senkrechten hauptstab zu schneiden. Darauf blieb ihm nichts anderes übrig, als nun auch den zweiten stab hinzuzufügen und ᛗ zu schreiben; aber da er nur einen engen raum zur verfügung hatte, setzte er die beiden stäbe dicht neben einander, und so wurde der rechte teil des verbindungsstrichs auf ein minimum reduziert. Aber seinen zweck, keinen grösseren raum zu verwenden, als das zeichen, das er sonst anwendet, beansprucht hätte, hat der künstler dadurch erreicht.

Ehe wir fortfahren, müssen wir zwei vocalzeichen etwas näher besehen. Es wurde im anschluss an die allgemein geltende auffassung angenommen, dass ᛦ *æ*, ᚼ *a* bedeutet. Freilich findet sich nur éin sicheres beispiel für ᛦ = *æ*, nämlich *-bergæ*, aber es kommt wol *sitæþ* (für *sitiþ*) hinzu, wo ᛦ jedenfalls nicht *a* sein kann. ᚼ für sicheres *a* begegnet dreimal, in *agl(a)*, *erta*, *and*. Ferner wird ᚼ = *a* vermutet in der zweiten silbe von *agla*. Aber nun finden wir dreimal ᛦ, wo wir ᚼ erwarten würden, in *hærm(bergæ)*, *sær(den)* und *tornæ*. Zweifelhaft ist unter diesen umständen *swæ*, da *swá* und *swǽ* wechselformen sind, und man nicht wissen kann, welche form gemeint ist. Auch *sorgæ* kann man zu den zweifelhaften fällen zählen, da sowol der gen. s. *sorgæ* wie

der gen. pl. *sorga* beabsichtigt sein kann. Ich bin geneigt, die form als gen. s. aufzufassen und *sorgæ* unter die beispiele für ᛦ = *æ* aufzunehmen, deren zahl dann bis zu drei steigt. Ferner finden wir *graf* mit ᚽ, wo man *æ* erwartet. Ich glaube aus diesen beispielen schliessen zu müssen, dass der runenschnitzer ᛦ und ᚽ nicht richtig auseinander gehalten hat. Dass er *a* und *æ*, die er sprachlich unterschied, auch schriftlich trennen wollte, geht daraus hervor, dass er zwei zeichen benutzt, aber er hat die trennung dieser zeichen nicht consequent durchgeführt und benutzt sogar in 50 % der fälle ᛦ für *a*, anderseits aber auch ᚽ für *æ*. Ich erkläre diese inconsequenz aus der äusserlichen ähnlichkeit der beiden zeichen. Der einzige unterschied ist, dass bei *æ* der hauptstab unten ein wenig links abzweigt, und dass bei *a* der seitenstab weiter nach rechts geht und mehr gekrümmt ist als bei *æ*. Man kann vermuten, — aber das lässt sich nicht beweisen, — dass der künstler, der das bild projiciert und ausgeführt hat, nicht mit dem runenmeister identisch gewesen ist. In diesem fall muss dieser ein vorbild gehabt haben, auf dem die zeichen angegeben waren. Es lässt sich dann wol verstehen, auch wenn ihm nicht jede kenntniss der runen abgieng, was vielleicht aus dem gebrauch von ᛖ in z. 3 hervorgeht, dass er sich bei den beiden zeichen ᛦ und ᚽ, die vielleicht in seinem vorbild einander noch mehr glichen als auf dem bilde, widerholt geirrt hat.

Ich glaube aus diesen gründen, dass wir in *h*ᛦ*rm*, *s*ᛦ*rden*, *torn*ᛦ ᛦ als *a* zu lesen haben, hingegen in *gr*ᚽ*f* ᚽ als *æ*.

Ein ähnliches erklärungsprincip lässt sich auf das *i* in *hir* für *hér* nicht anwenden, da die zeichen für *i* und *e* einander nicht ähnlich sind und auch in den übrigen fällen streng unterschieden werden.

Die inscription besteht, wie schon Napier gesehen hat, aus drei versen. Diese lese ich, wie folgt:

Hér hoss sitæþ on harmbergæ;
agla drigiþ, swæ hir is erta egisgraf,
sárden sorgæ and sefa torna.

Es ist unrichtig, was Imelmann glaubt, dass 1 a kein richtiger vers sein sollte. Es ist ein typus C; nur *hoss* alliteriert; *hér* steht in der eingangssenkung. Das ist auch mit der natürlichen betonung in übereinstimmung. Die vierte halbzeile ist ein typus A mit auflösung der zweiten hebung und dreisilbiger eingangssenkung [1]; unter diesen silben in der senkung findet sich wie in 1 a das wort für 'hier'. Eine abweichung von der gewöhnlichen versbildung ist es, dass in einem zweiten halbverse zwei silben alliterieren, aber es geht nicht an, auf grund theoretischer erwägungen kurzweg zu behaupten, dass *egis* keine hebung tragen könne und desshalb entweder zweites compositionsglied sein oder ganz verschwinden müsse. Solche verse begegnen auch sonst, und nicht ausschliesslich in sehr junger poesie, z. b. Béowulf 395 b: *in éowrum gúðgeatwum*, 1152 b: *þá wæss heal hroden* u. a. Wir wissen auch nicht, wie kunstfertig unser dichter, von dem nur drei verse überliefert sind, war, und ob er überhaupt an doppelalliteration in dem zweiten halbverse anstoss nahm.

Ferner ist über diese verse zu sagen, dass sie augenscheinlich mit rücksicht auf das bild verfasst worden und nicht einem längeren gedichte entlehnt worden sind. Das widerholte *hér* (*hir*) weist auf das bild hin (näheres unten s. 233); in einer epischen erzählung ist für ein solches *hér* kein platz. Daraus ergibt sich zugleich, dass wir auf dem bilde den auftritt zu suchen haben, von dem die verse handeln.

Auf dem bilde stehen drei wörter mit gewöhnlichen runen. Unter den vorderbeinen der tierfigur in der mitte steht *wudu*, 'wald'; über dessen rücken *risci* und mehr rechts *bita*. Von der interpretation dieser wörter wird später die rede sein.

---

[1]) ××× ́⏑× ⏑́××; keineswegs ××××× ⏑́× ́⏑, was Napier annimmt und dann mit recht für unrichtig erklärt.

Wir wollen jetzt das bild betrachten. Da müssen wir zu anfang bemerken, dass die gruppierung gewiss nicht einen grund zu der annahme abgibt, dass das bild mehr als éine unabhängige vorstellung enthalten sollte. Aus dem umstande, dass einzelne figuren einander den rücken zuwenden, kann man das gewiss nicht schliessen. Das hängt mit der technik des künstlers zusammen, der zwar figuren en face und im profil abbilden aber nicht eine grössere gruppe von figuren in verschiedenen posituren um éinen mittelpunkt sammeln konnte. Wo er unabhängige bilder auf éiner platte vereinigt, trennt er dieselben von einander durch breite rahmen. So sind auf der vorderseite des kästchens die linke und die rechte hälfte absolut von einander getrennt; in der linken hälfte unterscheidet man zwei bilder, die nicht schärfer getrennt sind als die rechte gruppe unseres bildes von den übrigen figuren, aber hier gehören nach der allgemeinen ansicht die beiden bilder zusammen und stellen scenen aus einer und derselben geschichte dar. Auf der rückseite ist die linke hälfte von der rechten durch ein grosses tor, dessen bogen bis zum oberen rande des bildes reicht, und dessen innere fläche decorative bilder zieren, getrennt, obgleich wir es hier nur mit verschiedenen scenen aus derselben geschichte zu tun haben. Auch ist zwischen oben und unten ein strich angebracht; und auch dieser trennt, wie die inscription lehrt, die darstellungen verschiedener scenen aus derselben geschichte. Auf der linken seite fehlen, wie hier, die trennenden umrahmungen, aber hier ist die vorstellung auch gewiss eine einheitliche. Wir dürfen also von vorn herein ruhig sagen, dass ohne zweifel die darstellung des bildes sich auf eine einzige erzählung bezieht; ob éin oder mehrere auftritte dieser erzählung dargestellt sind, lässt sich im voraus nicht mit gewissheit sagen; einen eigenen inhalt könnte man am nächsten für die aus drei personen bestehende gruppe rechts vermuten. Ganz unbedeutend ist die trennung

zwischen der linken gruppe und dem mittelfelde; man beachte nur, wie die äste und zweige des mittelfeldes sich in dem linken felde fortsetzen. Hingegen ist der hintergrund der drei figuren rechts offen.

Links befindet sich eine sitzende figur auf einer runden erhebung. An diese figur knüpft sich die frage, wer mit *hoss* gemeint ist. Mehrere forscher sind darüber einig, dass diese figur und keine andere *hoss* ist, und, wie ich glaube, mit vollem recht [1]). Die inscription besagt, dass *hoss* sitzt. Die einzige sitzende figur aber ist diese, und wir dürfen daher nicht ohne zwingende notwendigkeit das *sitæþ* der inschrift auf eine andere figur, *die nicht sitzt*, beziehen [2]). In der erhebung, auf der *hoss* sitzt, haben wir demnach den *harmberg*, den schmerzensberg, zu erkennen [3]), und nun müssen wir auf die frage eingehen, ob *hoss* ein mensch oder ein pferd ist.

Hoss klingt an *hors* 'pferd' sehr nahe an, aber eine assimilation von *r* an folgendes *s* ist im ags. sonst nicht bekannt [4]). Dem steht gegenüber, dass die moderne aus-

---

[1]) Von Grienbergers *Herhos* ist sehr gesucht. Und über seine *hós*, 'cohors, caterva, turba' ist zu sagen, dass nirgends eine 'turba', am wenigsten eine sitzende 'turba' zu sehen ist.

[2]) Wenn Imelmann glaubt, dass das figürchen in der trauerhöhle sitze, so verrät das mindestens eine wunderliche auffassung von dessen haltung. Von Grienbergers meinung, 'sitzen' sei nicht wörtlich zu nehmen, lässt der phantasie vollständig freien spielraum. Davon könnte höchstens die rede sein, wenn auf dem bilde sich keine sitzende figur befände. Nach ihm bezieht *sitæþ* sich auf die vierte figur von rechts. *on* wird als 'bei' erklärt.

[3]) Durch vollständig willkürliche änderungen und eine sehr gewaltsame interpretation des textes versucht Imelmann diese tatsachen umzustossen. *her hos* soll ein fehler sein für *herhuse*, was wiederum für *herhhusæ*, 'waldhause' stehen soll, der dativ soll wol von derselben praeposition regiert werden wie das folgende *harmbergæ*, denn es wird übersetzt 'im waldhause'; die præposition *on* aber wird zu *in* geändert; es sitzt jemand nicht *auf*, sondern *in* dem *harmberg*, der mit dem *herhhús* identisch ist; die schon angeführte vorwärts geneigte gestalt 'sitzt'; die wirklich sitzende figur aber wird als nicht der darstellung angehörend zur seite geschoben.

[4]) Die assimilation von *r* an vorhergehendes *s* ist bekanntlich eine sehr gewöhnliche erscheinung: *wiersa* < *wiersra*; *læssa*, *ússes*.

sprache das *r* nicht kennt, und dass es sich nicht sagen lässt, wie alt diese neuerung dialectisch sein kann. Wenn das *r* früh in einem engen gebiete verloren war, so lässt sich seine ausnahmslose erhaltung in den handschriften in den wenigen fällen, wo vielleicht eine form ohne *r* zu erwarten wäre, wol aus der tradition erklären. Die schreibung *hoss* verbietet also nicht, das wort als *hors* zu verstehen.

Die möglichkeit, dass *hoss* = *hors* sei, wird aber zur wahrscheinlichkeit, man kann ruhig sagen zur sicherheit, erhoben durch die sitzende figur, in der man seit lange ähnlichkeit mit einem pferde erkannt hat. Solange man die schlechte abbildung bei Viëtor betrachtet, ist ein zweifel nicht ausgeschlossen. Ich habe wenigstens die möglichkeit erwogen, ob der weisse fleck über *hoss*' schulter nicht der kopf eines mannes mit einem herabhängenden barte sein könne; ein zweiter fleck darüber könnte dann seine mütze darstellen. Das sah wol allzu modern aus, aber um keine denkbare möglichkeit unbeachtet zu lassen, teile ich diese übrigens ganz unrichtige auffassung mit, damit sie nicht etwa später als eine neue ausgesprochen werde und die forschung einen schritt zurücksetze. Herr Dr. Poggi teilt mir mit, dass die figur positiv einen pferdekopf hat, und aus den mir zugesandten photographien ist das auch klar zu ersehen; die zwei eben genannten flecken bilden den hals der figur. Ferner ergibt sich die absicht des künstlers aus den hinterbeinen der figur, die positiv hufen tragen, kurze füsse mit einem einschnitt über der ferse; wer zweifelt, vergleiche nur die ganz abweichenden füsse der übrigen figuren.

Diese coincidenz, dass die figur *hoss* heisst, und dass sie einen pferdekopf und hufe hat, für zufällig zu erklären, ist so unmethodisch wie nur möglich, und wir müssen daher wol schliessen, dass der name *hoss* hier dasselbe wort ist, das sonst *hors* geschrieben wird. Aber auch jetzt bleiben zwei auffassungen möglich. Die figur kann einen menschen

bedeuten, der *Hors*, *Hoss*, heisst [1]), und dem der künstler mit einer anspielung auf seinen namen einen pferdekopf und pferdehufen gegeben hat, — der körper ist übrigens, wenn man von dem langen halse absieht, nicht dem eines pferdes ähnlich; auch trägt *hoss* einen rock und einen kurzen mantel, — oder der künstler hat ein pferd zeichnen wollen, aber er war nicht im stande, das tier sitzend auf dem harmberge anzubringen, und er hat ihm darum eine halb menschliche gestalt gegeben. Welche dieser beiden möglichkeiten wir zu glauben haben, wird sich erst später entscheiden lassen.

Die figur scheint mit der linken hand einen zweig zu halten. Aber darin brauchen wir nichts zu sehen, was für die situation von bedeutung wäre. Das wort *wudu* zeigt, dass der schauplatz des auftritts der wald ist, und dem entsprechend ist der nicht durch figuren eingenommene raum so gut wie vollständig mit baumstämmen, ästen und laub ausgefüllt. Ein baumstamm befindet sich zwischen den hinterbeinen des tieres in der mitte; zwischen den vorderbeinen und dem halse steht ein ganzer baum [2]); über dem hinterteil des rückens ist ein zweig mit blättern, über dem rücken eine blume, wie Herr Dr. Poggi mir versichert, und so ist auch der raum zwischen Hoss und dem krieger zur rechten ganz mit zweigen und laub gefüllt. Der zweig, den Hoss festhält, hängt mit einem anderen zweig zusammen und ver-

---

[1]) *Horsa*, eine *n*-fortsetzung zu *hors*, ist ein bekannter personennamen, aber auch gegen das einfache wort lässt sich nichts einwenden, vgl. altn. namen wie *Ulfr* und *Bjǫrn*. Das wort könnte auch ein beinamen sein, der später zu einem n. propr. geworden wäre, vgl. *Grettir*, der ein abkomme des *Úfeigr grettir* (schlange) war.

[2]) Hingegen scheinen die figürchen zwischen vorder- und hinterbeinen und zwischen den beiden vorderbeinen bloss ornamentale bedeutung zu haben. Mein kollege Prof. Six macht mich auf ganz ähnliche figuren auf einem altar in S. Maria degli Angeli (9. jahrh.), die ein letzter rest angelsächsischen flechtwerkes sein sollen (Xavier Krouss, Gesch. der christlichen Kunst fig. 468), aufmerksam.

liert sich erst unten in der nähe von Hoss' füssen. Man hat also keinen grund anzunehmen, dass Hoss einen zweig 'in der hand hält', sondern er hält sich an dem vor ihm stehenden baum. Ob auch der dreigliedrige, wie es scheint, geflochtene gegenstand, der etwas unter dem linken arm von Hoss ausgeht und sich bis an den zweiten zweig, den er umklammert, erstreckt, ein arm ist, scheint mir weniger sicher. Zu der behauptung, dass Hoss an einem zweig mit laub zu knabbern scheine (Imelmann), besteht kein grund; die blumen erstrecken sich nur bis vor und über sein angesicht.

Aus der inscription geht ferner hervor, dass hier das schreckliche grab Erta's ist. Damit kann unmöglich etwas anderes gemeint sein als die kleine auf dem angesicht liegende gestalt in der wölbung rechts von dem worte *wudu*. Es fällt sofort auf, dass das wort *egisgraf* unmittelbar unter dieser figur steht. Das kann kaum auf zufall beruhen, zumal wenn wir darauf achten, dass das wort *hér* des ersten verses gerade über der figur des *hoss* steht. Dies war gewiss nicht notwendig, und nach der analogie der übrigen bilder war es auch nicht zu erwarten. Drei andere bilder haben eine randschrift, und auf allen dreien hebt diese auf der aufstehenden seite links an und setzt sich dann oben fort; nur diese eine beginnt an der oberen seite (der deckel hat nur éin wort auf dem bilde, nicht am rande). Wenn nun der künstler auf diesem éinen bilde ausnahmsweise oben anfängt, so muss er dafür einen grund gehabt haben, und diesen grund sehe ich darin, dass er mit dem worte *hér* auf die figur, die sich unter diesem worte befand, hinweisen wollte. *Hér* bedeutet also nicht 'auf diesem bilde', sondern 'an dieser stelle', 'auf diesem teil des bildes' [1]). Wenn nun

[1]) Etwas analoges lässt sich auf der rückseite der kästchens beobachten. Diese zeigt, wie früher bemerkt, zwei getrennte bilder, aber diese illustrieren eine zusammenhängende geschichte; das wort *hér* (*her fegtaþ* u. s. w.)

die abbildung des grabes gerade über dem worte *egisgræf* steht, so lernen wir daraus noch etwas weiteres, dass nämlich nicht nur die inscription mit rücksicht auf das bild, sondern auch das bild mit rücksicht auf die inscription angefertigt worden ist, dass also beide aus éiner conception entstanden sind. Denn wenn der anfang der inscription durch die figur von *hoss* bestimmt war, so waren darauf alle folgenden runen durch den zu gebote stehenden raum bestimmt. Eine geringe verschiebung war vielleicht dadurch zu erreichen, dass man die zeichen hier etwas näher zusammen, dort etwas weiter auseinander rückte, aber ein abstand von einiger bedeutung konnte auf diese weise doch nicht entstehen; von diesem mittel scheint auch kein gebrauch gemacht zu sein, da die obere zeile 26, die untere 28 runen enthält. Wenn also das grab gerade über dem worte *egisgræf* steht, so muss hier die zeichnung sich nach der inscription gerichtet haben.

Das project der platte ist demnach auf die folgende weise entstanden. Zuerst wurde die stelle für die figur Hoss bestimmt. Darauf die stelle der worte *hér hoss sitæþ*, mit denen die inscription anhebt. Daraus folgte, wo das wort *egisgræf* stehen musste, und erst darauf wurde dem grabe über diesem worte seine stelle auf dem bilde angewiesen.

Ich glaube, dass diese beobachtung uns in den stand setzt, auch andere schwierigkeiten zu lösen. Der tumulus, in dem Erta's leiche liegt, hat eine starke ähnlichkeit mit dem harmberge, auf dem Hoss sitzt. Es ist nicht nur ein hügel wie dieser, sondern die symmetrie ist auch nahezu dieselbe. Dass Erta in einem hügel liegt, stimmt mit den begräbnissbräuchen des altertums überein.

---

resp. *hic* (*hic fugiunt* u. s. w.) weist hier auf die hälfte des bildes hin, wo die inscription steht, also nicht nach dem inhalte der ganzen fläche, freilich auch nicht nach einer einzigen figur, wozu auch keine veranlassung bestand, da keine figur sich vor den anderen hervorhebt.

Wenn nun über dem toten ein hügel errichtet ist, und Hoss trauernd auf dem berge des schmerzes sitzt, so wird man erwarten, dass dieser mit dem grabhügel identisch sein wird. Die gleiche form der beiden hügel des bildes im zusammenhang mit dem umstande, dass die stelle des grabhügels von einem worte der inscription abhängig ist, zeigt nun, dass diese identität tatsächlich besteht. Der künstler hat nur an der stelle, wo das wort *egisgræf* steht, den hügel widerholt. Aber doch ist ein unterschied vorhanden. An der ersten stelle bildet er einen geschlossenen grabhügel ab, wo dieser nur als der berg, auf dem Hoss sitzt, charakterisiert wird; an der zweiten stelle, wo er denselben hügel Ertas grab nennt, zeichnet er ihn im durchschnitt und lässt uns den toten Erta in dem grabe erblicken [1]).

Unter diesen umständen drängt sich eine vermutung hinsichtlich der tierfigur, deren kopf sich über dem grabe befindet, auf. Sie könnte eine widerholung von Hoss sein. Es konnte dem künstler nicht gelingen, ihn in sitzender positur so darzustellen, dass das pferd deutlich zu erkennen war. Darum brachte er nun auch über dem grabe ein pferd an, dieses stehend, was ihm leichter wurde. Es gelang sogar, der haltung einen ausdruck der trauer zu geben. Wenn das richtig ist, so wissen wir nun auch sicher, dass die figur links nicht ein mann ist, der Hoss heisst, sondern tatsächlich ein pferd. Näheres darüber unten s. 246.

Von den wörtern auf dem bilde trägt nur das unten stehende *wudu* für das verständniss der situation direct bei. Wir haben schon gesehen, dass der freie raum zwischen den figuren des mittleren und des linken teiles mit bäumen und zweigen gefüllt ist. *Risci* und *bita* sind gewiss namen und

---

[1]) Dass die figur dargestellt ist wie leichen auf altchristlichen sculpturen dargestellt zu werden pflegen, bemerkt von Grienberger Zschr. f. d. Phil. 38, 414. Ich kann die richtigkeit dieser angabe nicht beurteilen.

deuten eine oder zwei figuren auf dem bilde an [1]). Mit *risci* kann nach der stellung des wortes nur der vierfüssler unter dem worte gemeint sein. *Risci* ist kein bekannter namen; man kann annehmen, dass es ein n. pr. eines pferdes ist. Viëtor weist auf Rusche und Roschlin im Biterolf hin, aber diese stehen ziemlich weit ab. An einen zusammenhang mit dem dänischen adjectiv *wrinsk* und dem verbum *wrinske* ist kaum zu denken; in diesem falle müsste der name — zugleich mit der erzählung? — aus einem dialecte, das *w* vor *r* verliert, also aus dem westnordischen, aufgenommen sein, aber nichts deutet sonst darauf [2]). Das zweite wort kann nach seiner stelle auf dasselbe tier gehen, aber auch auf die kleinere figur rechts von dem tiere. Wenn das tier gemeint ist, könnte *bita* ein appellativum sein. Aber das ist nicht unbedenklich. *Bita*, 'beisser' wird sonst in der bedeutung 'wildes tier' gebraucht; Toller citiert *ǽnlíce* (für *ǽnlíge*) *bita*, 'singularis ferus'. Die etymologie konnte zwar darauf führen, das wort auf ein beissendes haustier anzuwenden, aber beissen ist so wenig eine für ein pferd charakteristische handlung, dass es schwer hält, es durch 'pferd' zu übersetzen, es sei denn, dass die erzählung, die dargestellt wird, dazu besonders veranlasste. Wenn anderseits *bita* auf die menschliche gestalt rechts von dem tiere zu beziehen wäre, so liesse sich daraus nicht viel schliessen. Nur das, dass diese person gewiss in der erzählung, aus der eine scene dargestellt wird, keine unbedeutende nebenperson wäre, da sie namentlich bezeichnet worden wäre. Das ist aber von vorn herein wenig wahrscheinlich; dazu tritt sie zu wenig in den vordergrund [3]).

---

[1]) Von Grienbergers *risciwudu*, 'binsenwald' kann ich schon desshalb nicht acceptieren, weil der wald des bildes nicht aus binsen besteht. Napiers *riscibita*, 'binsenbeisser' scheint mir unmöglich.

[2]) Abgesehen von dem fehlen des *w* wäre das lautlich möglich. Das wort wäre ein *ja*-stamm, (*w*)*rinskīz*; das *n* wäre auf angelsächsischem boden geschwunden.

[3]) Imelmanns versuch, den namen *bita* mit dieser gestalt zu verbinden, scheint mir absolut misslungen zu sein. Er glaubt, *bita* sei eine ent-

Was das bild noch mehr enthält, wird durch die inscription nicht erläutert. Rechts von Hoss geht in einiger entfernung ein krieger mit helm, speer und schild auf ihn zu. Das verhalten des kriegers ist ein friedliches; die spitze des speeres ist emporgerichtet, sogar einigermassen nach innen. Rechts auf dem bilde stehen drei gestalten, die eine gruppe bilden. Die erste und dritte gestalt erheben die beiden hände. Man kann einen augenblick glauben, dass sie ein gespräch führen und stark gesticulieren. Auf grund von Viëtors abbildung habe ich diese interpretation für richtig gehalten; ich glaubte sogar, dass die gestalt zur rechten mit dem zeigefinger auf die figuren weise, die sich links auf dem bilde befinden. Aber die mir von Herrn Dr. Poggi zugesandte photographie hat mich eines besseren belehrt. Sieht man richtig zu, so ist es wol sicher, was auch von Grienberger angenommen hat, dass sie mit beiden händen den mantel der zwischen ihnen stehenden gestalt halten. Die untere hand — bei der person rechts die rechte, bei der anderen die linke — ergreift deutlich den mantel, und dadurch entsteht eine eigentümliche falte, die nicht da sein würde, wenn der mantel frei herabhienge; durch den griff der beiden anderen hände entsteht zwar nicht eine so deutliche falte, aber diese beiden hände erstrecken sich gerade bis zu dem rande des kleides der angegriffenen gestalt, und man kann sich schwerlich etwas anderes vorstellen, als dass die finger um den rand gekrümmt sind. Unter solchen umständen wird man zunächst an eine vergewaltigung denken, obgleich das übrigens aus der haltung der figuren, die alle drei geradeauf stehen, nicht hervorgeht.

Diese auffassung wird durch den gegenstand, der sich

---

stellung aus *iuta*, und die gestalt identificiert er mit dem in der inscription genannte *erta*, da ja auch *erta* aus *iuta* entstellt sei. (*Erta* ist bei ihm nominativ). Auf diese weise kann man aus der überlieferung alles mögliche lesen.

zwischen der rechten und der von ihr angegriffenen gestalt befindet, bestätigt. Diesen gegenstand hält von Grienberger Zschr. f. d. Phil. 27, 415 für einen bogen, und ich war, ehe ich seinen aufsatz gelesen hatte, zu derselben auffassung gelangt. Dass der bogen, den Ægili auf dem deckel in der hand hält, nicht gerade so aussieht, spricht nicht dagegen; dieser bogen ist ja gespannt, und übrigens brauchen nicht alle bogen genau dasselbe äussere zu haben. Aber unrichtig ist es, dass die mittlere gestalt den bogen in der hand hält. Der bogen steht aufrecht; er berührt mit dem einen ende die erde. Wenn die gestalt von den beiden anderen angegriffen wird, so geschieht das eben in diesem augenblicke; sie lässt den bogen, den sie festgehalten hatte, fallen, aber dieser hat erst mit dem unteren ende den boden erreicht. Aus dieser waffe geht zugleich hervor, dass die mittlere figur einen mann, nicht eine frau, darstellt.

Nicht leicht zu verstehen ist auch die kleinere figur links von diesen drei, von der schon kurz die rede war. Sie steht stille oder bewegt sich in der richtung nach den gestalten der mitte und des linken teiles zu. Der untere teil der figur ist nicht sehr deutlich, was mit den raumverhältnissen zusammenhängen wird; soviel ist jedenfalls klar, dass sie nicht sitzt. Vor ihr befindet sich ein stock, den sie in der hand zu halten scheint. Dieser stock sieht aus wie der schaft eines speeres ohne spitze. Für das fehlen der spitze liegen zwei erklärungen nahe. Die einfachste ist die, dass die ↑-rune, deren stab die directe fortsetzung des stockes bildet, für die spitze keinen raum liess. Eine andere denkbare möglichkeit wäre die, dass die spitze in einem gefecht abgebrochen ist. Wenn man davon ausgienge und zugleich darauf wert legte, dass die gestalt eine gewisse ähnlichkeit mit der leiche in dem grabe hat, so liesse sich die hypothese aufstellen, dass wir es mit einer zweiten vorstellung von Erta zu tun hätten. Aber ein ausreichender grund für die wider-

holung, wie wir einen solchen bei dem grabe und, wie es scheint, auch bei dem pferde erkannten, lässt sich hier nicht erkennen. Wenn unsere erstere alternative, dass die spitze aus technischen gründen fehlt, richtig ist, so scheint die gestalt dem krieger, der sich Hoss nähert, zu folgen. Dass sie kleiner als die übrigen stehenden figuren ist, kann eine folge der knappen raumverhältnisse sein; zugleich aber kann es bedeuten, dass es eine hintergrundgestalt ist (vgl. oben s. 236). Aus den hier genannten möglichkeiten werden wir später eine wahl zu treffen im stande sein. Der speer warnt davor, aus dem fehlen von helm und schild zu schliessen, dass die gestalt ein weib sei.

Zwischen dem speer der kleinen figur und dem vierfüssler befindet sich ein figürchen, das Graeven für einen becher gehalten hat, und Herr Dr. Poggi teilt mir mit, dass er das für richtig hält. Dass der becher an dem stock (speer) hänge, braucht man aber nicht anzunehmen.

Unter den hinterbeinen des vierfüsslers befindet sich ein deutlich erkennbarer vogel. Der kopf liegt über der *wyn*-rune von *wudu*, links davon der körper; dann folgt der schwanz; von dem rumpfe gehen die flügel nach oben und unten aus; der linke flügel ist zwischen den wurzeln des zwischen den hinterbeinen des vierfüsslers befindlichen baumes.

Zu erwähnen sind noch eine kreuzförmige figur neben der kaputze der dritten gestalt von rechts, und eine längliche figur oben rechts in der ecke.

Ist es nun möglich, auf grund dieser data zu entscheiden, welches ereigniss durch das bild illustriert wird? Es ist leichter, die vielen bestehenden erklärungen ad absurdum zu führen, als eine andere zu geben, die in jeder hinsicht genügt. Auch steht es nicht von vorn herein fest, dass eine

solche überhaupt gefunden werden kann. Denn es ist nicht notwendig, dass die geschichte, die auf dem bilde dargestellt wird, uns aus einer anderen quelle bekannt sein müsse, und das bild allein genügt gewiss nicht, die fragen, die es aufgibt, zu lösen. Anderseits ist es doch auch möglich, dass die erzählung, die das dunkel aufhebt, zwar allbekannt, aber zufällig noch nicht herangezogen worden ist.

Viëtor teilt folgende aus einem briefe von Graeven stammende erklärung mit. "Hors ist ... die figur links, der "sich ein krieger mit speer und schild naht. Der in der in-"schrift erwähnte betrug ist rechts dargestellt; zwei männer "scheinen in gegenwart eines dritten (Agli?) einen tausch-"handel zu schliessen. In der mitte bezeichnen bäume und "ein vogel den 'wald'; darin die darstellung des grabhügels "mit der leiche im innern. Trauernd steht der hengst Risci "dabei und ein man mit einem stab in der hand. Über dem "grab gleichsam in der luft schwebend ein becher".

Das ist der hauptsache nach eine beschreibung und nur zum teil zugleich eine erklärung. Eine anknüpfung an eine bekannte erzählung fehlt, und ebenso eine vermutung über den zusammenhang der darstellung. Wir können uns nur dem anschliessen, was, sei es auf grund des schon gesagten, sei es zugleich unmittelbar, klar ist: Hoss, der krieger, der wald, das grab, der vogel. Alles übrige hat sich uns schon als unsicher oder unrichtig ergeben; von dem tauschhandel erhellt nichts; Agli besteht nicht; von einem betrug ist in der inscription nicht die rede. Hoss' verhältniss zu Risci wird nicht aufgehellt. Aber vor allem ist es wunderlich, dass Graeven zugleich von einem betrug und von dem grabe spricht, da es ja dieselben runen sind, die nach einigen von einem betrug, nach anderen von einem grabe berichten.

Wer nur einigermassen mit germanistischen steckenpferden bekannt ist, den wird es nicht wundern, dass das

bild auch schon dazu hat dienen müssen, die bekanntheit der Sigurđsage in England nachzuweisen. Wadstein [1]) glaubt, dass der hügel, auf dem Hoss sitzt, Sigurđs grab sei; Hoss selber sei Sigurđs pferd Grani; der krieger mit helm, speer und schild Hagen; in der mitte sei wiederum Grani dargestellt, und das grab des helden; dabei stehe die trauernde Guđrún (die kleinere hintergrundfigur). Rechts stehe in der mitte Brynhild, die Gunther und Hagen zu der ermordung des schwagers auffordere. Das hängt mit der oben zurückgewiesenen auffassung der worte *hiri*(*s*)*erta* als 'ihre anreizung' zusammen. *Risci* wird sehr frei etymologisch mit got. *rikwiz* verbunden und als die finsterniss des im walde (*wudu*) befindlichen grabes erklärt.

Diese deutung stimmt in éinem punkte mit der von mir, bisher nur teilweise, mitgeteilten überein, nämlich darin, dass der hügel, auf dem Hoss sitzt, mit dem anderen, in der die leiche liegt, identisch ist. Auch Hoss ist bei Wadstein mit dem vierfüssler in der mitte identisch, was wir oben als nicht unwahrscheinlich erkannten, ohne indess die frage vorläufig zu entscheiden. Aber die erklärung der widerholung ist bei Wadstein und mir grundverschieden. Während ich auf grund der andeutungen der inscription an eine widerholung aus technischen gründen gedacht habe, glaubt Wadstein, dass die platte eine darstellung in drei bildern enthalte. Die widerholung bedeutet also für ihn einen anderen auftritt. Aber dann kann man fragen, warum das pferd in beiden vorkommt. Kannte der künstler etwa eine überlieferung, in der Grani zweimal trauert, zuerst allein, darauf zusammen mit Guđrún?

Soll ich ehrlich meine meinung über diese interpretation sagen, so lautet dieselbe, dass sie jedes vernünftigen grundes entbehrt. Sie beruht auf einer reihe von combinationen,

---

[1]) Wie Viëtor s. 1 anm. 1 mitteilt, hat zuerst Söderberg diese meinung ausgesprochen. Die stelle ist mir nicht zugänglich.

denen nichts anderes zu grunde liegt, als dass hier von einem pferde und von einer leiche die rede ist. Also trauert wol ein pferd über seinen herrn. Das soll nun sofort Grani sein, als ob noch niemals ein anderes pferd getrauert hätte. Wo ist nun in den quellen die anknüpfung an die Sigurđsage zu suchen? Die stelle steht im anfang des zweiten Guđrúnliedes, wo Guđrún berichtet: "Grani kam nach (zu 'von' zu berichtigen) dem þinge gelaufen; ich hörte den lärm; Sigurđr selber war nicht dabei .... ich hob an, mit Grani zu reden; weinend fragte ich das pferd, was geschehen war; Grani liess den kopf ins gras sinken; das pferd wusste, dass sein herr nicht lebte". Man sieht sofort, wie wenig schlagend die ähnlichkeit ist. Nirgends wird Grani in der nähe von Sigurđs grab dargestellt; nur kommt das tier nach dem tode des herrn zu Guđrún, die mit ihm spricht. Aber auf diesem bilde soll Grani zweimal bei dem grabe stehen, allein und mit Guđrún. Von Guđrún bei dem grabe weiss die überlieferung gar nichts; bei der bahre stellen zwei junge quellen, das erste Guđrúnlied und das Nibelungenlied, sie dar, aber Grani ist nicht dabei, und der schauplatz ist nicht im walde. *Ein* gedicht (Guđr. II) lässt Guđrún in den wald gehen, um die leiche ihres mannes zu suchen, aber ohne pferd, und ein grab ist auch nicht da, denn die feinde haben ihn unbegraben liegen lassen, und Guđrún geht, zusammenzusuchen, was die wölfe übrig gelassen haben. Endlich ist noch Brot 7 zu erwähnen, wo wenigstens Hǫgni sagt: 'das graue ross lässt den kopf hängen über dem toten herrn'; aber von einem grabe ist auch hier nicht die rede; die brüder kehren so eben aus den walde heim [1]). Nun kann man wol herausfinden, dass hier eine abweichende sagenform vorliege, aber so bewegen wir uns in einem circulus vitiosus;

[1]) Was Wadstein aus den färöischen gedichten anführt, ist bedeutungslos. Übrigens ist es methodisch ganz unstatthaft, sich auf diese späten balladen, die ganz auf bekannten quellen beruhen, zu berufen.

denn dass die platte bilder aus der Sigurđsage enthalte, soll durch die übereinstimmung bewiesen werden, wenn aber jede übereinstimmung fehlt, so muss die abweichende sagenform daran schuld sein. Ein solcher ausweg ist erlaubt, wenn zuvor die gleichheit der hauptzüge feststeht; abweichungen in einzelheiten lassen dann die erklärung zu, dass die geschichte in verschiedenen quellen nicht ganz gleich erzählt wurde, — aber eine völlige verschiedenheit der darstellung führt den vorurteilsfreien forscher zu ganz anderen folgerungen.

Auch aus anderen gründen ist Wadsteins meinung absolut unmöglich. Nach ihm werden auf dem bilde drei auftritte dargestellt. Wenn das richtig ist, so muss doch jede von den drei ansichten eine verständliche situation darstellen. Aber was soll man von der darstellung des linken feldes denken? Grani sitzt auf dem grabhügel; Hagen steht ihm gegenüber. Wie soll man sich das vorstellen? Hat Hagen seinen ermordeten feind sofort begraben; hat Grani sich im selben augenblick auf den grabhügel gesetzt, und bleibt Hagen dabei stehen, das wunder anzuschauen? Dass Hoss *sitzt*, bedeutet doch einen längeren aufenthalt an dem orte und hat nur dann einen sinn, wenn zwischen der beerdigung der leiche und dem dargestellten momente ein gewisser zeitabschnitt vergangen ist. Hat auch Hagen sich während dieser zeit vor dem tumulus aufgehalten, oder kehrt er zurück, um einmal zu sehen, wie die sache steht?

Sodann ist darauf zu achten, dass absolut kein grund vorliegt, die beiden figuren, die als Guđrún und Brynhild erklärt werden, für frauen anzusehen. Im gegenteil, wir haben gesehen, dass beide bewaffnet sind. Wenn nichtsdestoweniger aus dem umstande, dass sie ohne schild und helm abgebildet sind, geschlossen werden soll, dass es frauen sind, so gilt dasselbe in weit höherem grade von den beiden äusseren gestalten der gruppe rechts, an denen keine spur von

waffen zu sehen ist [1]). Wir könnten dann mit grösserem rechte behaupten, die drei gestalten rechts seien Guđrúns dienerinnen, die mit ihr weinen, oder etwa die frauen des ersten Guđrúnliedes, die sie zu trösten suchen.

Ich habe noch ganz davon abgesehen, dass das gespräch zwischen Guđrún und Grani skandinavische dichtung des zehnten jahrhunderts ist, deren inhalt man nicht ohne weiteres einer englischen zeichnung des achten jahrhunderts aufdrängen darf. Im achten jahrhundert bestand weder diese dichtung noch etwas, was ihr ähnlich war, und von Brynhild, die die brüder aufstachelt, hat zuerst das elfte jahrhundert gedichtet. Wir können damit von dieser interpretation abschied nehmen.

Auch von Grienbergers Anglia 27, 443 mitgeteilter auffassung kann ich nicht beipflichten. Er glaubt, man könne auf dem bilde Christi grab sehen. Daneben stehen einige der trauernden weiber; diese zusammen, von denen nur eine sichtbar sei, bilden die *hós* (schar, cohors); *risci* (iuncus) bedeute des rohr, womit Christus geschlagen wurde; das tier in der mitte sei das eselsfüllen, auf dem er geritten habe, *wudu* das kreuz, der becher sei der abendmahlsbecher, *bita* bedeute 'bisse' und beziehe sich auf das brot des abendmals. Aber keine cohors ist zu erblicken, die gestalt neben dem grabe sitzt nicht und ist keine frau; kreuz, rohr und brod sind auf dem bilde nicht zu sehen; dass *wudu* nicht 'kreuz' sondern 'wald' bedeutet, beweisen die bäume auf dem bilde;

---

[1]) Die kleidung der vier gestalten ist nahezu dieselbe; sie tragen ein langes unterkleid und darüber einen langen mantel. Nur bei der vierten gestalt, deren unterteil wenig ausgeprägt ist, lässt sich über das unterkleid nichts sicheres sagen. Die erste und dritte tragen nach hinten in eine spitze auslaufende kaputzen, während die kopfbedeckung der vierten gestalt der runden linie des kopfes folgt; über die zweite lässt sich in dieser hinsicht nichts sicheres sagen, da ihr hinterkopf nicht sichtbar ist; von Grienberger glaubt, dass sie nur haarbedeckung hat. Dass auch aus der runden linie des hinterkopfes weibliches geschlecht nicht hervorgeht, zeigt die gestalt des Ægili und einiger anderer krieger auf dem deckel.

dass das abendmahl durch das wort 'brot' bezeichnet sein sollte, ist doch nicht anzunehmen; der vierfüssler ist kein esel. Dazu kommt, dass nur die mitte des bildes beachtet wird; der rechte und der linke teil bleiben vollständig unerklärt, wie auch der vogel auf dem mittleren felde. Nur eine leiche ist da, und diese könnte allerdings Christi leiche sein, so gut wie jede andere.

Kurz muss ich hier auch Imelmanns auffassung erwähnen, obgleich ich den schon an einzelnen stellen mitgeteilten bemerkungen nur wenig hinzuzufügen habe. Ich glaube, dass der scharfsinnige gelehrte sich von seinem eifer, zeugnisse für die Odoacerdichtung zu sammeln, zu sehr gewagten hypothesen hat hinreissen lassen, und dass sein erklärungsversuch vollständig misslungen ist. *Her hos* soll ein fehler sein für (*in*) *her*(*h*)*huse*, *in* fehler für *on*, *agli* soll für *aglac* stehen, *erta* aus *iuta* und *bita* gleichfalls aus *iuta* verderbt sein; im anschluss an Napier soll *ae* eine schreibung für *æ*, *sg* für *sc* sein; *den* wird für einen fehler für *end* ausgegeben, und *end* als *and* erklärt, obgleich *and* nahezu unmittelbar folgt. Das linke feld des bildes wird als nicht zur sache gehörig bei seite geschoben; die leiche im grabe wird für eine gefangene frau in einer höhle ausgegeben; das tier in der mitte bleibt unerklärt, denn dass die tiere 'der herrin im unglück folgen' ist nur eine noterklärung; in den literarischen zeugnissen wird das nicht mitgeteilt, und auch wenn das richtig wäre, so versteht man nicht, wesshalb das tier so in den vordergrund tritt, dass es zur hauptfigur geworden ist. Endlich wird in der gruppe rechts die mittlere figur, wie von Wadstein, unrichtig für eine frau erklärt.

Wenn ich jetzt dazu übergehe, meine eigene interpretation mitzuteilen, so widerhole ich, dass von absoluter sicherheit in einem fall wie dem vorliegenden kaum die rede sein kann. Aber ich glaube, dass die erzählung, die ich jetzt heranziehen werde, einen auftritt enthält, der mit der darstel-

lung auf dem bilde und der zugehörigen inscription so viele berührungspunkte hat, dass ich mich für berechtigt halte, meine vermutung zu publicieren und die frage zu stellen, ob nicht die verhältnissmässig geringen unterschiede aus dem zeitlichen und geographischen abstande zu erklären sein dürften.

Die Þiðrekssaga berichtet c. 269—274 das folgende. Jarl Iron von Brandenburg, ein gewaltiger jäger, von dessen jagdabenteuern der unmittelbar vorhergehende abschnitt handelt, knüpft mit Bolfriana, der frau des herzogs Aki Aurlungatrausti, ein liebesverhältniss an. Eines tages reitet er aus wie zur jagd, aber durch einen brief lässt er Bolfriana wissen, dass er an einer bestimmten stelle im walde eine zusammenkunft mit ihr zu haben hofft. Der ehemann bekommt den brief zu gesichte, und er reitet nun mit einer anzahl bewaffneten nach dem orte, wo Iron sich aufhält. Iron wird von der übermacht überfallen und nach heldenmütiger gegenwehr getötet. Darauf reitet Aki seines weges. Am folgenden tage kommt könig Dietrich von Bern mit seinen mannen an dem orte vorbeigeritten. Sie finden den toten mann, und als sie näher kommen, ist dort ein gesatteltes pferd; dieses pferd beisst und schlägt nach den fremden und will sich nicht ergreifen lassen. Auch sind dort zwei hunde, die bellen und heulen. Auch diese erlauben nicht, dass man ihren herrn berührt. Dort sitzen auch zwei habichte auf dem baume und kreischen laut. Dietrich und die seinen steigen von ihren pferden, um zu sehen, wer dort liegt; sie erkennen jarl Iron wider und begraben ihn. Ein schönes grab besorgen sie; sie tragen holz und steine herbei, sodass man sehen kann, wer dort begraben ist. Dann setzen sie die reise fort. Am selben abend kommt Irons vertrauter freund Nordian mit drei anderen rittern, die ausgeritten sind, ihren herrn zu suchen, nach dem orte. Sie hören, wie die hunde über dem grabe bellen. Nordian erkennt nun

Irons hunde, sein pferd und seine habichte wider. Sie sehen auch den aufgeworfenen grabhügel. Dahin gehen sie, und dort finden sie ihren herrn Iron mit seinen grossen wunden. Sie nehmen nun das pferd, die hunde und die habichte mit und reiten zurück nach ihrem lande.

Es wird, wie ich glaube, sofort einleuchten, dass es mit den mitteln und kunstprinzipien unseres künstlers schwer hält, einen auftritt dieser erzählung deutlicher zu illustrieren, als es auf unserem bilde geschehen ist, und dass auch die inscription sich mit der erzählung in vollständiger harmonie befindet. Es ist die schlussscene, die dargestellt wird. Iron ist Erta. Er ist nicht nur getötet, sondern auch schon begraben. Die befreundeten herrschaften, — in der saga Dietrich und seine gefolgsmänner, — sind schon da gewesen und haben den grabhügel errichtet. Sie haben holz und steine herbeigetragen und ihn so begraben, dass man sehen kann, wer dort liegt. Auf dem bilde ist der hügel aus elf rechteckigen feldern aufgebaut, in denen schon von Grienberger Zschr. f. d. Phil. 33, 414 schmalseiten von ziegeln gesehen hat; — die symmetrisch geformten steine vertreten auf dem bilde die unregelmässig gebildeten steine des waldes; — darüber liegt die leiche, sodass die später kommenden freunde nur die ihn bedeckende schicht humus zu entfernen brauchen, um wie Nordian ihren herrn widerzuerkennen. Das ist jedoch noch nicht geschehen; hingegen kann der betrachter des bildes Erta sehen, da das grab im durchschnitt abgebildet ist. Auf dem hügel sitzt das pferd (*hoss* auf dem *harmberge*). Ein vogel, — der habicht, — sitzt zwar nicht oben auf dem baume, ist aber doch dabei. Das bild stellt den augenblick dar, als die vertrauten freunde sich nahen. Der krieger, der auf Hoss zugeht, entspricht Nordian.

Wir haben oben die möglichkeit erwogen, dass der vierfüssler in der mitte eine widerholung von Hoss sein könnte, die dadurch veranlasst wäre, dass aus technischen

gründen das grab zweimal abgebildet wäre, und dass in der figur zur linken die pferdegestalt nicht genügend ausgedrückt werden konnte. Diese vermutung wird nun durch die folgende erwägung gestützt. Wir haben bemerkt, dass *bita*, 'beisser' eine wunderliche bezeichnung eines pferdes ist, es sei denn, dass die erzählung, die illustriert wird, zu einer solchen bezeichnung eine veranlassung darbiete. Nun wird in der Irons saga jarls erzählt, dass das pferd nach Dietrich und seinen genossen beisst. Im hinblick auf diesen zug kann der künstler das pferd den 'beisser' genannt haben.

Eine andere erwägung könnte jedoch vorübergehend auf einen anderen gedanken führen. Die erzählung erwähnt neben dem pferde in erster linie Irons hunde als wächter des grabes. Man könnte daher fragen, ob die tierfigur in der mitte auch ein hund sein könnte. Für diese ansicht liesse sich anführen, dass die hunde, die doch in der erzählung so nachdrücklich hervorgehoben werden, sonst auf dem bilde fehlen würden. Ferner kann man auch dem namen *riski* ein, freilich nicht sehr starkes, argument entnehmen. Denn jarl Iron hatte einen hund, der *Ruska* hiess. Zwischen diesen beiden namen könnte ein zusammenhang bestehen. Dass der hund Ruska in der erzählung, die in der saga mit der von Irons tode verbunden ist, schon früher umgekommen ist, hat wol nicht viel zu bedeuten, da es nicht wahrscheinlich ist, dass die beiden erzählungen von anfang an zusammengehören. Im gegenteil, die vorhergehende geschichte handelt von der treue von Irons weibe, diese stirbt am schlusse, um die anknüpfung an die darauf folgende erzählung, in der Iron einer fremden frau den hof macht, zu ermöglichen. Aber zugleich muss zugestanden werden, dass der name Ruska eher von anfang an zu der geschichte von Irons jagdabenteuern, in der er überliefert ist, als zu der von seinem tode gehört. Wenn also die beiden erzählungen nicht von anfang an zusammengehören, so wird dadurch auch die wahr-

scheinlichkeit, dass *Risci* mit *Ruska* zusammenhänge, bedeutend reduziert. Der name *bita* liesse sich wol mit der ansicht, dass das tier ein hund sei, vereinigen, denn ein hund, zumal ein jagdhund, ist ein beisser.

Ich habe indessen die frage nur aufgeworfen, um keine denkbare möglichkeit zu vernachlässigen. Auch wenn sie ausschliesslich auf grund der angeführten umstände entschieden werden müsste, so wäre es wol nicht zweifelhaft, wie die entscheidung lauten würde. Aber in erster linie müssen wir hier das bild selber befragen. Und dieses gibt sehr entschieden die antwort, die wir schon erwarteten, dass das tier ein pferd ist. Es ist also das pferd (*hoss*), das *Riski* heisst und den beinamen *bita*, 'beisser' erhält, weil es nach den fremden, die sich ihm und der leiche seines herrn nahen, beisst. Wir müssen uns darein ergeben, dass auf dem bilde keine hunde stehen. Das scheint darauf zu deuten, dass die rolle der hunde auch in der erzählung eine jüngere ist. Das lässt sich wol verstehen. Bei der jagd mit habichten und falken ist die rolle der hunde eine untergeordnete. Aber die jüngere dichtung hat Iron zu einem leidenschaftlichen verfolger von hochwild und wilden schweinen gemacht. Das steht in der erzählung, die in der saga der von Irons tode vorangeht, und hier fällt den hunden eine bedeutende rolle zu. Aus dieser erzählung stammen die hunde, die in der saga dem trauernden pferde und den habichten zugesellt worden sind.

Schwieriger ist es, die vier gestalten rechts genügend zu erklären, aber doch glaube ich auch ihre bedeutung erkannt zu haben. Wenn wir sicher wüssten, dass dem künstler die erzählung in ganz derselben form wie uns bekannt gewesen wäre, und zugleich, dass alles, was auf dem bilde steht, einen einzigen auftritt darstellte, so könnte über ihre bedeutung kein zweifel bestehen, obgleich mehrere einzelheiten schwierigkeiten bereiten würden. Die vier könnten

dann nur die begleiter Nordians sein. Solange mir nur Viëtors abbildung bekannt war, zweifelte ich auch nicht daran. Die drei zusammenstehenden personen unterhielten sich mit einander, die am meisten rechts stehende wäre so eben auf die tiere aufmerksam geworden und zeigte mit der linken hand nach ihnen; die vierte aber wäre Nordian gefolgt. Aber wir haben schon gesehen, dass diese erklärung sich nicht aufrecht halten lässt, da es klar ist, dass die erste und dritte gestalt die hand an die zwischen ihnen stehende legen. Wir müssen schliessen, dass hier der angriff auf jarl Iron dargestellt ist. Die platte enthält demnach zwei bilder, die zwei ereignisse aus derselben geschichte darstellen. Iron-Erta wird von zwei männern ergriffen und lässt im selben augenblick seinen bogen fallen.

Hier besteht ein unterschied mit der saga. Der angegriffene hat nicht wie dort die gelegenheit, sich zu verteidigen; er wird unerwartet ergriffen, und, wie aus der hauptdarstellung hervorgeht, getötet. Daraus lässt sich, wenn wir die bilder richtig verstanden haben, schliessen, dass die verteidigung wie die rolle der hunde zu der jüngeren, breiteren bearbeitung der geschichte gehört.

Wenn zwei auftritte dargestellt sind, so gehört die kleinere figur links von den dreien zu der hauptdarstellung. Sie kann, wie wir schon früher vermuteten, nicht eine widerholung von Erta sein, denn aus der darstellung rechts geht hervor, dass Erta, als er angegriffen wurde, nur mit pfeil und bogen bewaffnet war, während die kleinere figur einen speer trägt. Für diese gilt also die erklärung, die uns schon s. 239 als die wahrscheinlichere erschien, dass sie dem gewaffneten krieger folgt, das heisst: sie ist ein gefolgsmann Nordians. Man kann sich vorstellen, dass andere männer, für die aber auf dem bilde kein platz mehr ist, dieser gestalt folgen. Das fehlen der speerspitze ist also, wie schon vermutet wurde, aus technischen gründen, — wegen der über

dem speer stehenden ᛏ-rune, — zu erklären. Dass die figur eine hintergrundsfigur ist, lässt sich wol verstehen; wenn mehrere männer ihr folgen, so muss man sich diese hinter den drei vordergrundfiguren des zweiten — chronologisch ersten — bildes vorstellen.

Die hier mitgeteilte auffassung der drei gestalten rechts hat die folgenden vorteile. Sie ist in übereinstimmung mit der ansicht anderer forscher, die in dem bilde nicht einen auftritt aus der Irons saga jarls erkannt haben. Sie ist also nicht unter dem einflusse der erzählung von Iron entstanden und hat nicht den zweck, das bild an den inhalt der saga anzupassen. Ferner interpretiert sie nicht nur nichts in das bild hinein, was zwar in der saga steht, aber hier nicht zu sehen wäre, sondern sie entfernt sich sogar von der erzählung, wo das bild dazu auffordert. Sodann lässt sie sich, auch wenn wir ganz von Iron absehen, besser als jede andere mit dem, was wir aus dem grösseren bilde und der inscription ersehen, vereinigen. Hier wird dargestellt, wie Hoss trauert bei Ertas grab. Wenn nun auf einem damit zusammenhängenden bilde jemand von feinden angegriffen wird, so liegt es ohne weiteres nahe, dass der angegriffene derselbe ist, dessen grab auf dem hauptbilde zu sehen ist, und nicht ein anderer. Wenn der angegriffene einen bogen trägt, während bei dem grab ein pferd und ein vogel zurückbleiben, so passen diese dinge gut zusammen; der getötete held war also ein jäger, — das ergibt sich sogar, ohne dass man die Irons saga jarls dazu heranzuziehen braucht.

Was die einheitlichkeit des bildes betrifft, sind wir, nicht auf aprioristischem wege sondern langsam fortschreitend, zu der überzeugung gelangt, dass zwei scenen aus éiner erzählung neben einander dargestellt worden sind, und dass die scheidelinie zwischen die dritte und vierte figur von rechts fällt. Die beiden gestalten links aber sind nicht

von der gruppe in der mitte zu trennen, sondern gehören damit direct zusammen. Dieses resultat ist mit dem, was wir schon s. 229 über die composition des bildes bemerkten, in übereinstimmung. Die kreuzförmige figur oben zwischen der dritten und vierten gestalt von rechts halte ich unter diesen umständen für ein trennungszeichen, eine art rahmenbildung [1]), wie auch das figürchen rechts oben in der ecke.

Unerklärt bleibt nur der wie ein becher aussehende gegenstand zwischen dem kopf des pferdes und dem speer des gefolgsmanns. Vielleicht dient dieses bildchen nur zur füllung, wie auch von Grienberger zuerst angenommen hat. Für einen zweig mit blättern war hier kaum platz.

Fragen wir nun nach dieser bis in alle einzelheiten gehenden vergleichung, wie es sich mit der ähnlichkeit zwischen dem bilde mit der dasselbe umgebenden inscription und der geschichte von Iron verhält, so glaube ich zu folgenden schlüssen berechtigt zu sein. Eine vollständige übereinstimmung ist nicht vorhanden. Aber dies kann man auch bei einem chronologischen abstande von mehr als vier jahrhunderten und einem geographischen von England über das festland nach Skandinavien nicht erwarten. Doch ist die übereinstimmung so gross, als unter solchen umständen nur denkbar ist. Sie betrifft alle hauptzüge; in der hauptscene fehlt so gut wie nichts. Sogar dass von Nordians begleitern nur éiner auf dem bilde erscheint, erklärt sich sofort aus den raumverhältnissen. Wir finden den jäger im walde, der unerwartet von feinden angegriffen und getötet wird, das grab mit den steinen, in dem er ruht, das pferd, den beisser, das sich auf dem grabe aufhält zusammen mit dem habichte, die geliebten tiere der jägers, den freund mit seinen begleitern, die ihn suchen und die tiere finden. Die einzigen abweichungen sind, dass die hunde fehlen, und dass der jäger sich nicht

[1]) Ein ähnliches zeichen mit ornamentaler bedeutung steht am rande auf der rückseite links oben.

verteidigt. Diese abweichungen geben gewiss keinen grund ab, die ähnlichkeit für illusorisch zu erklären; hier sieht es vielmehr danach aus, dass wir es mit abweichenden sagenformen zu tun haben. Und zwar ist die jüngere sagenform wie gewöhnlich die reichere. Die verteidigung und die hunde gehören zu der jüngeren entwicklung der sage; für die hunde lässt sich sogar die quelle, aus der sie stammen, nachweisen.

Die sage von dem jarl Iron beruht auf einem niederdeutschen gedichte aus dem anfang des 13. jahrhunderts. Iron wird hier ein jarl in Brandenburg genannt, und die rolle des besorgers des begräbnisses fällt Dietrich von Bern zu. So hat die erzählung in dem Dietrichcyclus einen platz bekommen. Aber dass sie von hause aus nicht zu diesem cyclus gehört, geht schon aus der lockeren verbindung mit dem könige hervor. Die markgrafschaft Brandenburg kann auch nicht die älteste heimat des helden sein; hingegen war das land, nachdem es im j. 1142 zu einem selbständigen fürstentum erhoben war und dadurch die aufmerksamkeit auf sich gezogen hatte, in hohem grade dazu geeignet, hier einen helden, dem ein dichter ein land geben wollte, zu localisieren. Für das geringe alter der anknüpfung an Dietrich legt die composition der þiđrekssaga ein weiteres zeugniss ab, denn die Irons saga jarls gehört nicht zu dem alten bestande der þiđrekssaga, sondern zu der jüngsten von zwei umfangreichen schichten von interpolationen.

Bezeichnend sind auch die namen der in der Irons saga jarls auftretenden personen. Als Irons feind finden wir in dem ersten, grösseren teil der Ironssaga könig Salomon, der in Frankreich regiert, in dem zweiten teil, der die dem ags. bilde entsprechende erzählung enthält, Áki Aurlungatrausti, der zu dem kreise Dietrichs gehört. Irons bruder ist Apollonius von Tyrus, sein vater Artus in Bertangaland. Also

namen aus dem ganzen repertorium der mittelalterlichen romantik. Unter diesen umständen nimmt es nicht wunder, dass auch der held einen anderen namen trägt als in der ags. überlieferung (vgl. aber unten s. 257 ff.); eher würde ein zusammenhang zwischen den namen *Risci* und *Ruska*, den wir oben erwogen aber zurückgewiesen haben, auffällig erscheinen. Die namen machen zunächst den eindruck, als seien sie vollständig willkürlich gewählt worden; in ihrer gesammtheit geben sie, wenigstens so lange man nicht etwas näheres weiss, keine anweisung über die herkunft der geschichte. Anders verhält es sich mit der form, in der der name eines bestimmten landes zweimal überliefert ist. C. 257. 261 wird Salomon genannt *konungr í Franz*, während sonst Frankreich im Norden und auch in der þS, sogar in der Irons saga jarls, stets *Frakkland*, *Frakkaríki* oder auch *Karlungaland* heisst. *Franz* ist die französische form des namens: *France.* Von bedeutung ist auch die stelle c. 251, wo ein verkleideter mann am hofe des königs Salomon nicht *kurteislega á franzeistungu* zu antworten vermag. Der ausdruck könnte noch deutsch sein, obgleich er einen starken französischen anstrich hat, aber hier wird nachdrücklich betont, dass am hofe des königs französisch gesprochen wird. Das würde gewiss einem deutschen dichter, dem es nur darauf ankam, Salomon eine residenz in einem benachbarten lande zuzuweisen, und zu dem zwecke Frankreich erwählt hätte, nicht eingefallen sein; die bemerkung stammt aus dem französischen originale. Auch der name Iron macht durch die endung *-on* einen französischen eindruck, ganz abgesehen von der frage, ob er zuerst in Frankreich gebildet worden ist.

Die französische herkunft der Irons saga jarls gibt einen fingerzeig in bezug auf den weg, auf welchem die geschichte aus England nach Norddeutschland gekommen ist. Seit der eroberung Englands durch die Normandier blühte dort eine

anglonormandische literatur auf, die viele motive und erzählungen aus der nationalen literatur der Angelsachsen, sogar durch angelsächsische vermittlung, sagen, die ihren ursprung in den kriegen zwischen Kelten und Skandinaven haben, aufnahm. Solche sagen sind z. b. die Haveloksage und die Hornsage, die aus Irland und Nordengland nach dem süden und osten wanderten, wie Deutschbein im einzelnen ausgeführt hat. Die entwicklungszeit dieser literatur ist der schluss des 11. und der anfang des 12. jahrhunderts.

Wenn die sage von Erta-Iron in dieser periode aus der angelsächsischen literatur in die anglonormandische aufgenommen ist, so darf man annehmen, dass sie noch vor oder um die mitte des 12. jahrhs. nach Nordfrankreich gekommen ist. Es ist nicht unwahrscheinlich, dass der held noch auf brittischem boden zu einem sohne des könig Artus gemacht wurde, und das spricht dafür, dass er auch hier schon selber den namen getragen hat, der im französischen zu Iron wurde. Auf französischem boden wurde die erzählung in Frankreich localisiert, wie die residenz Salomons und die ausdrücke *Franz* und *franzeistunga* lehren. Hier muss die geschichte also schon aus zwei abteilungen bestanden haben, denn diese ausdrücke stehen in der erzählung von Irons früheren abenteuern [1]). Welcher übrigens der anteil der französischen sänger an der ausbildung des stoffes gewesen ist, können wir nicht bestimmen. Von den französischen spielleuten nahmen darauf die niederrheinischen den stoff herüber; die localisierung Irons in Brandenburg und die anknüpfung an den Dietrichcyclus zeigen, dass sie ihn neu bearbeitet haben. So ist er schliesslich nach dem Norden gekommen und in der Þiđrekssaga niedergeschrieben worden. Aber

[1]) Davon, dass die verbindung der beiden abenteuer von dem bearbeiter der Þiđrekssaga, der die Irons saga aufnahm, herrühren oder dass sogar das zweite abenteuer von ihm ersonnen sein sollte, wie man wol angenommen hat, kann nicht die rede sein.

in Deutschland ist die erzählung sehr beliebt gewesen, was nicht nur aus anspielungen in mittelhochdeutschen gedichten hervorgeht, sondern auch aus einer variante, für die das schöne gleichfalls in der þS erhaltene gedicht, in dem Dietrich Heimir aus dem kloster holt, ein beredtes zeugniss abgibt. Der könig fragt hier, ob Heimir sich erinnert, wie sie zusammen in den strassen Roms Irons leiche fanden; seine habichte, seine hunde und sein pferd standen bei der leiche; das wiehernde ross wollte sich von seinem herrn nicht trennen lassen. Das local ist hier nicht der wald sondern die stadt, was, wie gesagt, auf eine variante weist, die von der angelsächsischen überlieferung und also von dem originale sich weiter entfernt hatte. Das deutsche original ist unter diesen umständen kaum jünger als die letzten jahre des 12. jahrhunderts.

Von dem, was hier über den weg, den die sage genommen hat, gesagt wurde, scheint mir die französische herkunft der Irons saga jarls festzustehen. Dass der stoff aus England nach Frankreich gekommen ist, entspricht wol der allgemeinen literarischen bewegung jener zeit, aber dieser schluss beruht doch bis jetzt ausschliesslich auf dem zeugniss des angelsächsischen runenkästchens und kann demnach nur zwingend genannt werden, insofern meine beweisführung, dass die darstellung auf der linken seite des kästchens diese erzählung illustriert, als überzeugend anerkannt werden sollte. Der blosse name Artus genügt natürlich ebensowenig wie der name von Irons frau Isolde, die herkunft der saga aus Brittannien zu erweisen. Von grosser bedeutung würde es demnach sein, wenn es gelingen sollte, eine anglonormandische version der sage nachzuweisen. Das liegt ausserhalb der grenzen dieses aufsatzes und auch des gebietes, auf dem ich mich zu bewegen gewohnt bin. Eine nachfrage bei meinem collegen Salverda de Grave in Groningen hat leider nicht zu einem resultate geführt.

Die fragen nach dem ursprung von Irons namen und nach dem zusammenhang der namensformen Erta und Iron kann ich mit den mir zu gebote stehenden mitteln nur kurz und nicht erschöpfend behandeln. Französiche namen auf *-on* können germanischen ursprunges sein; sie entsprechen dann der fränkischen schwachen declination. Aus fränk. *Hugo*, acc. *Hugan* wird nordfrz. *Hugues*, cas. obl. *Huon*, was später die einzige form ist. Wenn *Iron* aus dem ags. stammt, so lautete der n. s. auf *a*, die casus obliqui auf *an* aus, aber es lässt sich verstehen, dass das wort der analogie der übrigen vocalisch auslautenden nomina folgte. Indessen liesse sich doch auch die ansicht verfechten, dass der name im frz. auf *an* ausgelautet habe. Denn auf deutschem boden ist er sowol als *Iran* wie als *Iron* belegt. In mittelhochdeutschen citaten heisst der held dieser geschichte *Irân*, und die þS kennt einen könig *Iran* (c. 28), der bezeichnend genug in Brittannien regiert (*konungr af Skorottan* [var. *Serotan*, *Skottan*] *þat er nu kallat Ænglan eða Skotland*). Es verdient beachtung, dass die saga noch einen jarl Iron nennt, einen bruder des Russenkönigs Valdemar (c. 314. 315). Ich vermute, dass *Iron* von hause aus langes *i* hat und dem bekannten namen *Írungr*, hd. *Îrinc* zu grunde liegt [1]). Es wäre sogar möglich dass *Írungr* nicht eine ableitung von *Îro*, *Îra* [2]), sondern mit diesem namen identisch wäre. Eine analogie dazu würde der *Elsungr* der þS bieten, der in den hochdeutschen gedichten *Else* genannt wird. Hier liegt ndd. *Elso*, acc. *Elson* zu grunde. Es fragt sich nur, ob der verfasser der þS das wort missverstanden

---

[1]) Dagegen spricht nicht die form *Iuuaring*, *Iuuaringes weg* (Grimm, Mythol.[4], 297), da der kämpfer der Nibelungensage mit der milchstrasse nichts zu schaffen hat. Auf sein verhältniss zu dem türingischen Îrung einzugehen, würde hier zu weit führen.

[2]) Förstemann führt an *Hiro*, *Iro*, wozu ein fem. *Ira*. Er verbindet den namen mit got. *hairus*, wozu jedoch die nebenform mit *h* nicht nötigt; auch neben *Iring* kommt *Hiring* vor.

und in *Elsungr* geändert hat, oder ob die umdeutung von *Elson* älter ist, sodass schon auf ndd. boden *Elsung* aus *Elson* und *Else* aus *Elso*, *-a* neben einander vorkamen. In diesem fall steht nichts im wege, auch ndd. *Îrung*, woraus hd. *Îrinc*, aus älterem *Îron* herzuleiten, das mit dem dem frz. entlehnten jüngeren *Iron* etymologisch gleichwertig wäre. Für den *Îrungr*, den c. 170 der þS als vater der nibelungischen brüder nennt, bleibt, da ihm kein hd. *Îrinc* zur seite steht, diese möglichkeit bestehen, auch wenn *Elsungr* aus *Elson* erst vom verfasser der þS herrühren sollte. — Es verdient beachtung, dass die dem frz. entlehnte form *Iron* auch in der saga auf *-on*, nicht auf *-ungr* ausgeht. Die aussprache scheint also nicht dieselbe gewesen zu sein als die der zweiten silbe des in der saga als *Elsungr* auftretenden namens. Das deutet darauf, dass die aussprache *Elsung* tatsächlich älter als die saga ist [1]).

Wenn also der name *Iron*, obgleich dem frz. entlehnt, dennoch seinem ursprunge nach germanisch ist, so folgt daraus unmittelbar, dass es nicht auf einfacher entstellung aus *Erta* beruhen kann. Dennoch ist die ähnlichkeit der beiden namen so gross, dass man unwillkürlich an einen zusammenhang denkt. Wenn wir davon ausgehen, dass die form *Erta*, obgleich etymologisch dunkel, richtig überliefert ist, eine annahme, zu der das alter des ags. denkmals wol nötigt, so liesse sich denken, dass das bekannte *Iron* auf grund lautlicher ähnlichkeit an die stelle einer aus *Erta* entstandenen form getreten wäre. Aber es ist schwer zu sagen, was im frz. aus *Erta* werden musste, auch desshalb, weil wir über das *e* des wortes nichts sicheres wissen. Es scheint aber

[1]) Allerdings rührt die Irons saga jarls nicht von dem sagaschreiber sondern von dem zweiten interpolator her. Aber auf diesen unterschied lässt sich der gegensatz *Elsungr*—*Iron* nicht zurückführen. Denn nicht nur hat auch der erste umarbeiter *Iron* (c. 314. 315), sondern der sagaschreiber selber hat *Iran* (c. 28). Der wechsel *an*/*on* steht wol mit der nasalität des vocals im frz. in zusammenhang.

ein umlautsvocal aus *ea* zu sein (Bülbring, Ags. Elementarbuch § 180), denn altes *e* wird vor *rt* in allen dialecten gebrochen. Im ws. würde also **Ierta*, *Irta* entsprechen. Der verlust des *t* würde, wie gesagt, auf anlehnung an **Íra* beruhen. Der name *Erta* weist also auf einen stamm **artjan-* zurück, was ein nomen agentis zu germ. *artjan* an. *erta* sein kann.

Amsterdam, Februar 1909.

R. C. Boer.

Om några fornsvenska lagord och lagstadganden.

1. Till tolkningen af Östgötalagens bi-flock.

I första rummet skall här egnas en utredning åt det bekanta allitererande uttrycket *mæþ blande ok bikare*, som förekommer i flere fornsvenska lagar i stadganden, som afse eganderätt till bin. I det mest upplysande, väl också ålderdomligaste sammanhanget möter man det i Östg.-lagen, Bygda b. XXXV: 1: "Gangær man at bium mæþ fælaxs gærþ, þa a han halft uiþ alla þa sum skoghin aghu. Nu gangær utan fælax gærþ, sætær stok ok staþa, far *mæþ blande ok bikare*, farr ok fløghir, þæt ær siax øra sak".

Samma uttryck, ehuru i mindre utförligt sammanhang, upprepas i hufvudsakligen lika form i Söderm.-lagen Bygn. b. XXX: 2 "*mæþ bikar oc bland*", i MELL Bygn. b. XXIX: 3 "*meþ bland ok bikari*" och i ChrLL Bygn. b. XXXIX: 3 "*meth bland eller bikari*".

Den här mötande dativen *bikare*, *bikari*, *bikar* har man från och med Schlyter tämligen enhälligt hänfört till ordet *bikar* 'bägare'; se Schlyter Östg.-Lagen, s. 243, Glossarium,

s. 66; Söderwall Ordb. I: 820 (tillägg till sid. 110, sp. 1); v. Amira Nordgerm. Obligationsrecht I: 677 ("Schminke und Becher"); Noreen Aschw. Leseb., 1:a och 2:a uppl. (i glossaret under *bikar* mask.), och andra [1]).

Denna uppfattning synes mig af flere skäl ohållbar.

1) Ordet *bikar* 'bägare' råkas äljest aldrig i våra medeltidslagar. Det har öfverhufvud fått fast fot i språket ganska sent. Frånsett den till sitt ursprung främmande yrkestiteln *bicar-mæster*, *bykara-mæstare*, som citeras från urkunder af år 1307 o. s. v., förekommer *bikar*, *bekar*, *beker*, *bikare*, *bekare* eller oftast — i former, som hänvisa på dansk förmedling — *bighare*, *beghare*, *bæghare* blott i yngre skrifter: Eriks krön. (Albrecht), skrå- och gillesstadgar, läkeböcker och ordspr. — Detsamma gäller om västnord. *bikarr*, som först träffas i den sena Gǫngu-Hrólfs saga (Fornald. sögur III: 299, 302: om dryckeskärl vid gillen), i ett sent isl. diplom, i sena norska diplom *silfr-bikarr* 1381, 1391 (som tillnamn *bikarr* 1342).

2) Alltid, både i fornsv. och i västnord., betecknar det ett dryckes-kärl, ej sällan af ädel metall (fsv. *sölf-beekere* 1453, fno. *silfr-bikarr* 1381, 1391), nästan alltid en fästbägare, pokal (jfr fsv. *minnis-bekar*, *-beghare*; fornisl. *sáttar-bikarr* Fornald. s. III: 299). Ännu i dag har ordet *bägare* öfvervägande denna fästliga klang.

Är det från denna synpunkt rimligt, att *bikar* 'poculum' skulle kunnat beteckna — i landskapslagarnes åldriga språk! — ett helt visst mycket anspråkslöst kärl, som en landtlig bisökare förde med sig i skog och mark i och för sin fångst?

3) Frånsett dessa betänkligheter af språklig art, så har,

---

[1]) Freudenthal Östgötalagen med förklar., s. 251, ger samma alternativa öfversättningar af *bikar* på ifrågavarande ställe som Schlyter och utan någon invändning i öfrigt mot dennes uppfattning, hvilken han alltså utan tvifvel får anses i allo dela.

från saklig synpunkt, ingen visat, hvartill en "bägare" eller låt vara ett bägarliknande kärl skulle tjäna vid bifångst. Till att förvara den — helt visst flytande — blandning (*bland*), som skulle vara lockbete? Det vore synnerligen opraktiskt. Eller skulle bisvärmen lockas att slå sig ned på "bägaren" för att sedan fösas in i "stocken"? Det vore lika opraktiskt [1]). — Schlyter antager, att *bikar* 'poculum, calix' hoc loco skulle betyda 'vasculum' (efter Loccenius) — en mycket obestämd öfversättning — eller snarare 'bikupa, alveare' (efter Loccenius och Verelius). Likaså Noreen, anf. st., som tillskrifver *bikar* 'Becher' betydelsen 'Bienenkorb' (dock med frågetecken) på det ifrågavarande stället i Östg.-lagen. Men den högst underliga betydelseförändringen från 'bägare' till 'bikupa' återstår då att förklara.

Redan för längesedan [2]) framlade jag ett par skäl för att vårt *bikar* i själfva verket är en sammansättning af *bi* 'apis' och neutr. *kar* 'kar, kärl'. Jag misstänkte icke då, lika litet som Schlyter, att äldre, af honom refererade och delvis följda interpretatörer måhända haft samma mening. I archidiaconus Ragvald Ingemundsson's latinska öfversättning af MELL, från slutet af 1400-talet, återges originalets "ganger man meþ bland ok bikari . . ." med ". . . condumentum [*bland*] ferens in quovis vase [icke 'bicario' eller likn.!] ad alliciendas apes" [3]). Loccenius Lex. juris sveo-goth. af år 1651, s. v. bland och bijkar, öfversätter: 'vasculum ad inescandas alienas apes paratum . . . . alias skruff', och i upplagan af år 1674, s. 26: "*bijkar* Bijstock, apiarium"; likaså Verelius Index (1691), s. 34: "*bijkar* Apiarium, Alveus apum, Bijstok". Det är visserligen icke bevisligt, men ganska troligt, att de senare med sitt "*bijkar*" förstått ett

[1]) Ihre's förmodan (Gloss. Suiogoth. I: 160) om bägarens uppgift är ännu orimligare.

[2]) I ett föredrag i febr. 1899 i Humanist. Vetensk.-Samf. i Uppsala.

[3]) Själfva citatet efter Schlyter.

neutr. *bi-kar* [1]). — Från senare tid vet jag ingen mer än N. E. H[ammarstedt], som — om jag fattat honom rätt — afvikit från Schlyter's åsikt. I Fataburen 1907, s. 24, öfversätter han nämligen, i förbigående, lagarnes *bikar* med 'bikärl'.

Enligt min mening är det otvifvelaktigt, att de gamla lagarnes *bikar* skall fattas som *bi-kar* neutr. 'apiarium'. Visserligen är det okändt i senare fornsv. och i nysvenska (det saknas i Sv. Akad. Ordbok) liksom också i andra nordiska språk, men i stället ansluter det sig till det äldre samvästgermanska ordet för samma sak, nämligen:

fsax. *bī-kar* pl. (neutr.) 'aluearia', nlt. (Westfalen) *bîker* 'Bienenkorb' [2]), jfr mlt. *immen-kar* n. 'ds.'; — mndl. "*biecaer* (of een biestoc)"; — fht. *bī-kar*, *bini-kar* n., mht. *bin(e)-kar* n., nht. dial. (Baiern, Tyrolen) *beikar*, *impen-beikar*, (Schweiz) *bẹχər* (af **bin-char*) o. s. v. 'Bienenkorb' [3]).

En afledning häraf är forneng. *bēo-cere* m. 'a bee-keeper'; nndl. *bij-ker* 'biskötare'; därjämte nndl. *imker* (*ijmker*), nlt. *imker* (Brem. Wörterb.), nht. *imker* (väl egentl. lågtyskt), äldre nht. *immicher* 'Zeidler, Bienenzüchter', som ha till förled fht. *imbi* o. s. v. 'bisvärm'. Senare leden, forneng. *-cere* o. s. v., urgerm. **kazian-*, är ett sekundärt nom. agentis af **kaza-* 'kar, kärl' (fht., fsv. *kar* fvnord. *ker* o. s. v.) [4]) och motsvarar formellt got. *kasja* m. 'krukomakare' af *kas* 'kärl'.

Det är möjligt, men alls icke nödvändigt, att fsv. *bi-kar*

---

[1]) Så har i alla händelser Ihre, anf. st., uppfattat deras mening, ehuru han förkastar den som oriktig.

[2]) Woeste Wörterb. d. westfäl. Mundart, s. 31.

[3]) Schmeller-Frommann Bayer. Wörterb. I: 80, 226; Vetsch Die Laute d. Appenz. Mundart (1910), s. 108. — Citat ur fht. glossor se Hintner Zeitschr. f. deutsche Wortf. III: 250, n. 7.

Mht. *bine-korp* (nht. *bienenkorb*) anses vara en förtydligande ombildning af äldre mht. *bine-kar*.

[4]) Pogatscher Anz. f. deutsches Altert. XXV: 6; van Zandt Cortelyou, Die altengl. Namen der Insekten, s. 29 f.

är ett lån från nordtyskt språkområde. Rätt många termer hörande till biskötseln äro af gammalt gemensamma för nord. och västgerm. språk, såsom *bistock*, *bisvärm* m. fl. I den mån dessa kunna förmodas vara lån på nordisk sida, höra de i hvarje fall till ett uråldrigt lånordsskikt. Biskötseln, hvarmed i mera aflägsna tider är att förstå ett planmässigt tillgodogörande af vildbin, är, i motsats till trädgårdsskötsel, humleodling o. s. v., som inkommit ungefär samtidigt med kristendomen, urgammal i norden och hade, såsom redan Adam af Bremen intygar beträffande Sverge, tidigt nått en hög ståndpunkt. Flere hithörande termer böra därför utan tvifvel anses som samgermanska.

Den nu förordade uppfattningen af lagarnes *bikar* kan förefalla att stöta på en svårighet af grammatisk natur, nämligen Östg.-lagens form *bikare*, med *-e*, icke *-i*. Enligt de i denna lags dialekt gällande regler för växling af obetonadt *i* och *e* [1]) är formen *bikare* i sin ordning, om *bikar* är ett enkelt ord; är det åter en sammansättning med *kar* (dat. *kari*), skulle man vänta sig *bikari*. Men den afvikelse från vokalbalansreglerna, som ett sammansatt *bikare* sålunda företer, låter sig utan svårighet förklara genom inverkan af (det regelrätta) *-e* i det omedelbart föregående *blande*, med hvilket *bikare* var sammanokadt till ett häfdvunnet, logiskt enhetligt uttryck [2]). — Å andra sidan har *bi-kar*, fattadt som sammansatt med *kar*, ett starkt stöd i formen *bikari* i MELL (och ChrLL), hvilken form står i full öfverensstämmelse med den där mycket konsekvent tillämpade vokalbalanslagen [3]); vore ordet icke sammansatt, skulle man nödvändigt vänta *bikare* (jfr *domare*, *nakare* o. s. v. i samma lag), och för den

[1]) Se därom isynnerhet Olson Östgötalagens ljudlära, s. 79 ff.

[2]) Jfr därmed det fasta uttrycket "*guþi ok kunungi*" i MELL, ehuru dat. af det senare ordet annars regelrätt heter *kununge* (Kock Stud. öfver fornsv. ljudl. II: 258). Jfr ock formen *faþer* i skrifter med fullständig vokalbalans, i st. f. *faþir*, genom inverkan af *möþer*.

[3]) Se Kock Stud. öfver fornsv. ljudlära II: 255 ff.

i så fall förefintliga oregelbundenheten skulle jag icke kunna finna någon antaglig förklaringsgrund.

Om sålunda *bi-kar* formellt sett obestridligen betyder 'bikärl', så är dock därmed ordets noggranna innebörd från teknisk synpunkt och särskildt dess förhållande till *stokker* och *skruver*, hvilka omnämnas i samma flock, ingalunda klara.

En *bi-stokker* (SML, MELL o. s. v.), *stokker* var, som bekant, egentligen ett t. ex. genom hackspettars åverkan ihåligt träd, hvari vildbin sökt sig boning [1]), sedermera ett skogsträd, som urhålkats i afsikt att vildbin skulle slå sig ned däri, slutligen en ur en trädstam utsågad och till biboning urhålkad stock, en stockkupa. Bistockar af sistnämnda art placerades, stående eller liggande, på en fotställning antingen inom en inhägnad (*bigarþer*) intill gårdarne, eller ursprungligen i närheten af vildbins tillhåll, ofta långt från människoboningar [2]). Då det på nu afhandlade ställe i Östg.-lagen heter: "... sætær stok ok staþa ...", så är tydligen fråga om en dylik ute i skog och mark å ett underlag ("bock", *staþi*) uppsatt stockkupa, hvari svärmande vildbin väntades taga sig bostad [3]).

Hvad sedan *skruver* (*sætia skruf* Östg.-l., MELL, ChrLL) beträffar, så synas åtminstone senare uttolkare knappast ha varit fullt på det klara med dess betydelse i sakligt afseende. Enligt Schlyter Östg.-Lagen, s. 354, Glossarium, s. 568, är *skruver* "den bikupa eller det kärl (*bikar*), som bru-

---

[1]) På sådana naturliga bistockar syftas t. ex. i VGL och SML i uttrycket *hitta* (*bi*)*stok*.

[2]) Jag hänvisar särskildt till den kände lettiske språkforskaren och prästen A. Bielenstein's från flere synpunkter märkliga, med förträffliga teckningar försedda afhandling "Bienenstöcke", intagen i hans arbete "Die Holzbauten u. Holzgeräte der Letten" I: 184—224 (Petersburg 1907).

[3]) Stockkuporna hissades ursprungligen upp i och fastgjordes vid träd ute i skogen, hvarigenom binas naturliga lefnadsvanor ännu noggrannare tillgodosågos; se Bielenstein, sid. 218.

kades till bins fångande" [1]), hvarjämte han riktigt hänvisar till vissa belysande betydelser af *skruv* i våra dialekter; Noreen Altschwed. Lesebuch², s. 165, öfversätter: 'Düte (zum Fangen der Bienen)'. Häremot är i hufvudsak intet att invända. Helt afvikande förmodar Hammarstedt Fataburen 1907, s. 24, att *skruver* skulle "ursprungligen beteckna en ihålig stock eller stock i allmänhet" — en både språkligt och sakligt synnerligen felaktig tolkning.

Ordet *skruv* har en mängd skiftande betydelser i nordiska dialekter, men det gemensamma för alla därmed betecknade föremål är dock ständigt en topp- eller huflik, konisk eller pyramidisk, form [2]): sv. dial. *skruv* 'strut af näfver till bärplockning (*bär-*, *näver-skruv*), pappersstrut; kvarntratt; den nedre [hufliknande] delen af en skorsten, under spjället; takås där sparrarne sammanstöta'; fsv. *skruver* 'biskopsmössa', *biærghskruver* 'bärgstopp' [3]); — fvnord. *skrúfr* 'topp', *skrúf* n. 'liten sädesskyl' (*skrúf-hárr* 'som har styft, uppstående hår'); no. dial. *skruv* m. 'en liden Kornstak; Tørvstak', *skruv* n. 'Top, øverste Punkt (f. Eks. om den øverste Flade paa et Skab); en Hob Korn-Neg; et Slags Hovedpynt; Bræmme øverst paa Vanter'; *kyrkje-skruv* n. 'Vaabenhus'; — da. *skruv* (*skrue*) 'kvarntratt'; o. s. v. [4]).

Redan af språkliga skäl är det således i hög grad sannolikt att fsv. *skruver* såsom bifångarterm betecknat ett huf- eller trattliknande föremål.

Men full klarhet om själfva saken har jag fått först genom Bielenstein's förut citerade afhandling, där det (sid. 219) om letternas ålderdomliga bifångstmetoder, sådana de ännu för ett par mansåldrar sedan voro gängse, meddelas bl. a. följande: "Ausser solchen Bienenstöcken in Klotzform

---

1) Likaså Freudenthal, anf. st.

2) Nsv. *skruf* 'Schraube' är ett annat ord.

3) Om *biærghskruver* se Kock Arkiv f nord. fil. III: 149 f.

4) Rietz Ordb., s. 601; Aasen's o. Ross' ordböcker.

[d. v. s. stockkupor, som hissades upp i och fästes vid träd ute i skogen] hängte der Imker... Bienenstöcke leichterer Form, die aus Borke, aus Tannenrinde gefertigt waren, in den Baum [dess lett. namn är *kūfuls*, *kōsuls* eller *pulzenis*]. Der eingeflogene Bienenschwarm konnte darin den Sommer über leben; für den Winter war die Behausung zu kalt, und der Schwarm musste im Herbst in eine solidere Wohnung übergeführt werden. Die beiderlei Arten von aufgehängten Bienenstöcken werden oft Fangstöcke [lett. *aulis*, *aule*, *auris*] genannt; die letztgenannte Art von Borke oder Rinde war ausschliesslich ein Fangstock, der aufgehängte Klotzstock war in derselben Art ein Fangstock wie jede *drawa* [= ett ihåligt lefvande biträd], die oft lange leer stand, bis es einem Schwarm gefiel einzuziehen".

Det förefaller mycket sannolikt, att fsv. *skruver* betecknar väsentligen samma sorts fångstkärl som lett. *kūfuls*, och att den sattes upp i träd ute i skogen (*sætia skruf*). Att en dylik *skrūver* haft konisk form, kan med visshet antagas dels på grund af själfva namnet (se ofvan), dels däraf, att hänsynen till regnvattnets afledande betingade en sådan form. Att den liksom *kūfuls* varit af bark, finner stöd däri, att *skruv* i våra dialekter ofta afser föremål af bark och näfver; särskildt må erinras om de nu mycket vanliga hufvarna af bark öfver bikupor.

Det har för mig varit i hög grad både öfverraskande och intressant att efter nedskrifvandet af det föregående finna, att denna min uppfattning af *skruver*, hvartill närmast läsningen af Bielenstein's arbete gifvit upphof, i allt hufvudsakligt motsvarar Loccenius' definition af ordet. Den lyder i 1674 års uppl. af hans Lex. juris sueo-goth., s. 138: "*Skruff* vasculum è cortice vel aliâ materiâ, formam habens conicam (velut infundibulum molæ, quod eodem nomine appellatur) impletum favis aut reliquiis mellis impositumque arbori [!], ut odoratu ejus alliciantur apes et augeantur", hvarpå följer ett

träffande citat ur Verg. Georg. IV: 34. Man nödgas tro, att Loccenius kunnat stödja sig på sin samtids praktiska kännedom om själfva saken och dess användning.

Nu frågas, om *bikar* i uttrycket "mæþ blande ok bikare" åsyftar en *skrūver* eller en *stokker* eller en tredje art af fångstkärl. Schlyter's mening härom är icke klar; den framgår knappast tydligt af hvad han yttrar under uppslagsorden skruver och studh (stuþ) i Östg.-Lagen, s. 354 resp. 360, och Glossarium, s. 568 resp. 605: "*skruver* den bikupa eller det kärl (*bikar*), som brukades till bins fångande" och "*sætia studh ok stalla* sätta (i skogen) ett bräde på en stolpe (för att därpå ställa *bikar*)". Man får närmast det intrycket, att Schlyter anser *bikar* och *skruver*, kanske också *stokker*, för väsentligen samma sak.

Hvad först förhållandet mellan *skrūver* och *bikar* angår, så lemnar MELL en viss vägledning: den stadgar undantagslöst förbud att 'sætia skruf', i egen likaväl som i annans skog (enligt Östg.-l. var det tillåtet, såvida det skedde minst en half 'rost' från annans bigarþer), hvaremot förbudet att 'ganga meþ bland ok bikari' (liksom i Östg.-l. och Söderm.-l.) gäller endast annan mans skog. Skilnaden mellan det ena och det andra ligger dock måhända icke i själfva fångstkärlets art, utan i olika tillvägagångssätt vid dess användning. Därom har jag ingen grundad mening.

Förhållandet mellan *bikar* och *stokker* belyses, ehuru ofullständigt, af Östg.-lagens ord: "sætær stok ok staþa, far mæþ blande ok bikare..." De båda satserna måste antagas tillsammans beskrifva ett visst förfaringssätt vid bifångst. Den förra satsen saknas alldeles i Söderm.-l.: "ganger man i scogh annærs mæþ bikar oc bland, warþer fangin mæþ, bøte III. marker"; likaså — med oväsentliga formella afvikelser — i MELL och ChrLL; några senare handskrifter af Östg.-l. ha "*studh ok stalla*" i st. f. hufvudhandskriftens "*stok*

ok staþa" [1]). Då väl i alla fallen åsyftas ett och samma förfarande, så synes "bland ok bikar" ha framstått som det karakteristiska, "stokker (ok staþi)" som det självklara och mindre viktiga momentet vid den ifrågavarande fångstmetoden. — Nu är det tänkbart — så är måhända Schlyter's åsikt —, att i Östg.-lagens hufvudhandskrift *bikar* i sak blott upprepar det föregående *stok*, att alltså *blande ok bikare* i st. f. ett liktydigt "*blande ok stokke*" tillkommit för den verkningsfulla alliterationens skull. Detta förefaller dock ganska tvifvelaktigt. Det säges nämligen, att bisökaren 'far mæþ bl. ok b., farr ok fløghir'; således förde han med sig ett 'bikar' på sina spaningsfärder hit och dit i skog och mark; men därtill synes en stockkupa ha varit alltför tung och klumpig [2]). Ett 'bikar' torde snarare ha varit ett lätt transportabelt kärl, kanske en låda eller holk, hvari man provisoriskt inlockade bina för att sedan införa ("stocka") dem i den uppställda stockkupan (*stokker*).

Till ett slutgiltigt afgörande af de nu berörda och andra därmed sammanhängande spörsmål kräfvas bättre insikter i den gamla biskötselns enskildheter och termer, än hvad jag besitter. Så mycket synes mig dock vara tämligen säkert, att *stokker* (*sætia stok ok staþa*) i Östg.-lagen afser stockkupor, som utsattes på en fotställning i skogen, och att *skruver* (*sætia skruf*) åsyftar en konisk bikupa af bark, som uthängdes å träd i skogen (Bielenstein's *kūfuls*, *pulzenis*); *bikar* åter var möjligtvis egentligen ett generellt namn på fångstkärl för bin (Bielenstein's *Fangstock*, *aulis*), ehuru det i frasen "fara (ganga) mæþ blande ok bikare" kanske snarast

---

[1]) Varianten *studh ok stalla* synes visa, att stockkupan, sedan den i vertikal ställning placerats på ett underlag (*stalle*), därjämte försetts med sidostöd. En sådan uppställning åskådliggöres af en bild hos Bielenstein, s. 221; underlaget är där af sten.

[2]) Om storleken och utseendet af de gamla stockkuporna jfr uppgifter och afbildningar hos Bielenstein, s. 218, och Hammarstedt Fataburen 1907, s. 25 f.

har afseende på en särskild sorts lättare kärl, hvilket, bestruket invändigt med 'bland', kom till användning vid längre fångstfärder efter bin.

Slutligen må ett par ord tilläggas om andra enskildheter i Östgötalagens bi-flock.

Ordet *bland* tolkas allmänt som en blandning af honung och vatten. Olaus Magnus Hist. XXII: 10 betygar emellertid, att de gamle som lockbete för bin användt en blandning af honung och välluktande örter, hvarmed fångstkärlet invändigt ingneds ("vasa, quibus apes recipientur, dulcibus ac odoriferis herbis et melle interius liniuntur"). Denna uppgifts självständiga värde betviflas af Schlyter, Glossarium, s. 73, men den bekräftas tillfullo af de upplysningar, som artikeln *bisalfva* i Sv. Akad. Ordb. innehåller.

Beträffande ordet *gapa syn* ("nu gangær han a gapa syn, hittir bi, þa skal han mærkia træt [1]) þæt sum han standær i...") kan det icke gärna betviflas, att Loccenius' och Freudenthal's tolkning [2]) är att föredraga framför Ihre's och Schlyter's. I enlighet med Freudenthals träffande motivering är *gapa syn* 'spaning efter håligheter (i träd, där bisamhällen slagit sig ned)'.

Ordet *staþi* m. 'ställning eller fot (hvarpå en stockkupa hvilar)' är ett hapaxleg. i fornsvenskan och är mig icke heller bekant från senare tid [3]). Ganska märkligt är det, att samma betydelse synes förekomma blott i got. *lukarnastaþa* m. '*λυχνία*, candelabrum, det ställ hvarpå en oljelampa (*lukarn*) sattes eller hängdes'. Det motsvarande fnorska ordet *staði* m. betyder däremot 'Stakk, opstablet Mængde af Korn,

---

[1]) En intressant samling af lettiska "bomärken", inskurna i biträd, äro afbildade hos Bielenstein, anf. arb., s. 207—210.

[2]) Så nu också Noreen i andra uppl. af Altschwed. Leseb., s. 187.

[3]) Några senare handskrifter af Östg.-l. ha i stället det synonyma *stalle* m., hvilket likaledes är funnet blott här i fornsv. Jfr fvnord. *stalli* 'ställ' o. s. v.

Hø o. desl.' [1]), no. dial. *sta(d)e* m. 'ds.'; — jfr fht. *stado*, mht. *stade* m. 'Ufer, Gestade', som dock närmast är denom. af det likbetydande fht. *stad*, got. *staþs* 'Ufer'.

2. Hälsingelagens *byæ æmpni*.

I Norge — i Smaalenenes och i Akershus amt — finnas två gårdar, hvilkas namn i fornnorsk form lyda *Bǿar-*, *Biăr-efni* (*-empni*), nämligen:

Børen (Smaalen.): omkr. 1400 *Bøaræinfni*, 1483 *Byrefni*, *Byrempni*;

Bjørum (Akersh.): 1359 *Biarefni*, omkr. 1400 *Biaræfni*, *Byaarempne*. Se No. Gaardnavne I: 68 f.; II: 139, där namnet öfversättes med 'Emne til Gaard'.

Det synes icke vara uppmärksammadt, att samma ord förekommer som appellativ i den fsv. Hälsingelagen, Viþerbo balker XV: "Nu wil man gøra wp af nyæ aker æller æng. Gøræ ængin a annars landi vtan hans goþwiliæ, sum aa. Vil man takæ *byæ æmpnæ* aa almænnungæ, þa taki a breþ wiþ þæn, sum førræ byghdi, swa ath han hanom ænktæ fortaki. Taki swa skogh sum *byæ æmpni*, swa breþæn skogh sum aker ok æng".

De parallella uttrycken *skogh sum byæ æmpni* — *skogh sum aker ok æng* tillika med sammanhanget i det hela gifva vid handen, att *byæ æmpni*, egentligen "gårdsämne", in casu betyder '(obrukad) odlingsbar mark lämplig till grundande af en ny gård, af ett nybygge' [2]); alltså *takæ byæ æmpnæ* = 'röja till gård, (taga upp,) grunda nybygge'. — Huru-

---

[1]) Fno. *stall-staðr* 'spilta' är osäkert (Hertzberg, Norges Gamle Love, V: 608; Hægstad o. Torp Ordb., s. 425).

[2]) Väsentligen så Schlyter Helsinge-Lagen, s. 144: 'ställe, tjenligt till anläggande af gård eller by'. Tillägget 'eller by' är dock mindre lämpligt: *by* i detta sammanhang betyder påtagligen 'gård'.

Kjellström Hälsingelagen tolkad (Uppsala 1909), s. 79, återger *byæ æmpni* föga lyckligt med 'gårdsplats'.

vida *byæ æmpni* är att fatta som två ord eller som en sammansättning, kan näppeligen afgöras.

Sophus Bugge har i Festskr. til Univers. i Upsala (1877), s. 49 ff., sammanfört en rad ord och uttryck i Häls.-lagen, som visa speciell öfverensstämmelse mellan dennas språk och fornnorskan. Därtill kan nu läggas *byæ æmpni*. — Bugge's lista kan ytterligare ökas åtminstone med *oquiþæt* Viþerbo-b. XVI = fno. *okuidat* 1318, Dipl. Norv. IV, no. 124, och *i kulfiski watnum* Viþerbo-b. XIV = fno. *kulle fiskæ* 1482, Dipl. Norv. XIV, no. 149 [1]).

Utom fno. *Bøar-*, *Biār-efni* finnas andra sammansättningar med *efni* som gårdnamn i Norge. Det vanligaste är **Lands-efni*: det råkas dels säkert i 2 fall, sannolikt i ytterligare 3 fall i Norge (N. Trondhj. amt 3 ggr, Romsd. amt, Kristians amt), dels i 3 fall i det fordom norska Jämtland, dels i ett fall i Ångermanland [2]). — Vidare: **Bōls-efni* 1 à 2 ggr: Smaalen., S. Trondhj. amt (No. Gaardn. I: 212; III: 295; XIV: 234); — **Akrs-efni* 2 ggr: Busk. och Kristians amt (ibid. IV. 1: 204); — **Iarðar-efni* 1 g.: Hedemark. amt (ibid. III: 295).

Alla dessa sammansättningar äro helt visst ungefär likbetydande: "ämne", nyodling till gård, till bol, till (odlings-) land o. s. v.

Märkligt är, att **Efni* äfven utan bestämningsorden *bør*, *land* o. s. v. uppträder som gårdnamn: 1500-talet *Empno*, *Ebne*, *Effnne*, nu *Ebne* i S. Bergenh. amt (ibid. XI: 62). Därtill ansluter sig, med adj. *breiðr* 'bred, vidsträckt' som

---

[1]) Dessa båda fall påvisade af Kjellström, anf. arb., s. 77, n. 5; 80, n. 1. Den noggranna betydelsen af *kulfiski* är fortfarande outredd; Kjellström öfversätter med 'storfiske'.

[2]) Se No. Gaardn. IV. 2: 289; XIII: 428; XV: 51, 234, 277, och om de jämtl. och ångerm. namnen J. Nordlander, Sv. Fornm.-fören:s Tidskr. IX: 317 f., hvilken träffande återger **Landsefni* med 'nybygge' och hänvisar till HL.s *byæ æmpni*.

bestämningsord, **Breið-efni* i 3 fall: Hedemark., N. och S. Bergenh. amt (ibid. III: 323; XI: 9).

Hvad angår innebörden af de namn som innehålla ordet *efni*, så inrangeras de af O. Rygh No. Gaardn., Forord og Indledn., s. 44, bland 'nedsättande namn', hvaremot K. Rygh ibid. XIII: 423 anser, att 'disse Gaardnavne maa skrive sig fra Gaardenes Grundlæggelse og maa vel snarere opfattes som beskedne Navne, som er givet dem af Eierne, end som nedsættende Betegnelser fra andres Side". Ingendera meningen kan gärna vara riktig. Att *efni* som bebyggelseterm haft en så subjektiv, "känslobetonad" innebörd, uteslutes af Häls.-lagens rättsuttryck *byæ æmpni*. Ordet *efni* har i nämnda användning säkert haft samma konkreta betydelse som i fisl. *smíðar-efni* 'ämne hvaraf något smides', *mungáts-efni* 'satsen till en ölbrygd', *hleifs-efni* 'degämne till en kaka' = nsv. (*kak-*)*ämne* 'den förberedelsevis tillrundade degklump, hvaraf en kaka utformas' m. fl. [1]). Fsv. *byæ æmpni*, fno. *Bǿar-efni* är alltså 'mark, som genom nyodling blir (eller nyligen blifvit) till en gård'.

Det är bekant, att den ordfamilj, af ieu. *ŏp-*, dit *efni* hör, på flere håll företer en helt visst relativt primär specialisering på jordbruksarbete. Det må här t. ex. erinras om mht. *uop*, *-bes* i betydelsen 'Landbau' och fht. *uobo*, som glosseras med 'colonus', *gi-uapti* 'culta (plantaria)', *g-oubida* 'colonia', *giuupida* 'villa'; mlt. *den acker ōven*; fno. *afli*, fsv. *afl* 'afkastning af jordegendom'; lat. *opus* (*rusticum*), skördegudinnan *Ops*; o. s. v.

Det synes då sannolikt, att **op-no-* germ. **afna-* [2]) — grundordet till *efni* — bland annat betydt 'odling (af jord)',

---

[1]) Det sista ordet har jag annoterat från Västergötl. (Vedens hd) och Dalsland.

[2]) Jfr särskildt sskr. *apna-* i *apna-rā́j-* 'som besitter gods'; se Meillet's intressanta diskussion af sskr. *ápnas-* och därmed morfologiskt och semasiologiskt likställda ord i Mém. de la soc. de lingu. XV: 254 ff.

och att *efn-i* af gammalt också kunnat speciellt användas om '(mark tjänlig till) nyodling, nybygge'. Man förstår då lättast innebörden af det osammansatta gårdnamnet *Efni*; jfr ock fht. *goubida* 'colonia'. Att *efni* som bebyggelseterm representerar ett mycket gammalt språkbruk, är sannolikt dels på grund af denna dess användning i det ålderdomliga lagspråket, dels med hänsyn till dess förekomst i gårdnamn glest utströdda öfver största delen af norskt språkområde.

3. Fgutn. gieldeti.

Ordet *gieldeti* neutr. 'gäld, skuld' råkas 2 gånger i Gotlandslagen och saknar motsvarighet på annat håll. Man synes hittills icke ha egnat det någon uppmärksamhet, ehuru dess bildning icke är omedelbart klar [1]).

Ordslutet *-eti* kan icke vara ett suffix; som sådant vore det utan motstycke. Man måste utgå från att *gieldeti* är ett sammansatt ord. Dess fornvästnord. motsvarighet antager jag skulle heta **giald-ætti*.

Utgångspunkten för den förklaring, som jag vill föreslå, är verbet fsv. *egha*, fvnord. *eiga* i den välbekanta betydelsen 'debere, vara skyldig, förpliktigad till något eller att göra något'; vanligen åtföljes det af en infinitiv, men ofta har det ett nominalt objekt. För vårt syfte påpekar jag blott sådana exempel som fsv. "kallær sik eig *æghæ* hanum skyld at *gialdæ*" VGL I, Rætl.-b. VII, eller fno. "nv er sa dauđr er skulld *atte* at *giallda*" äldre Gulaþingsl. XXXVIII. — Detta bruk af verbet "*ega*" är allmännordiskt och äfven västgermanskt: jfr forneng. "ān *āhte* tō *geldanne* penningas fīf hund" Lukas VII: 41 Lindisf. Gosp. (Vulgata "unus debebat denarios quingentos"), fornfris. "wī *āgon* frethōpannig tō *ieldande*".

[1]) Rydqvist Sv. Spr. Lagar V: 17 nämner *gieldeti* bland afledningar med *-t-*, men utan någon utredning af dess bildning.

Genom specialisering af denna användning kom "*ega*" också att betyda 'vara skyldig någon (gods eller pänningar), häfta i skuld till någon' [1]), t. ex. fno. "j þeim iordum sem ...iarllenom voro dœmdar firir þa *skuld* sem Hoskollr *atte* Jone jarlle" ('den skuld, hvari H. häftade till J.') Dipl. Norveg. II, no. 168 (1329); — fsv. "þer *eghu* biscupi .III. markær" ('de äro skyldige att betala till biskopen 3 m.') VGL I, Gipt.-b. VIII: 2 [2]).

Af särskildt intresse i detta sammanhang är fsv. *egha* 'vara skyldig, häfta' med *giald* som objekt [3]); t. ex. "tha scal mins herra æmbetzman antwardha then som *gieldhit ægher* [= gäldenären] j hændher them som gieldhit skal opbæra" Magn. Erikssons gårdsrätt [4]). — Ännu mer belysande äro följande exempel, som jag antecknat från något senare källor: "thæt [näml. 60 mark] gaff syster Margareta til i et *gæl* wi henne *aattom*" ('det efterskänkte

[1]) v. Amira Nordgerm. Obligationsrecht I: 37, n. 4, anser, att fsv. *egha* fått betydelsen 'vara skyldig (att betala)' genom ellips af verben *gialda*, *bøta*.

[2]) Denna betydelse af "*ega*" har mycket stor utbredning i äldre och nyare tid. Kalkar Ordb. I: 442 har flere exempel från 1500-talets och senare danska, t. ex. ur Chr. Pedersens skrifter: "en aff hanss tienere, som *aatte* hannem X twsinde pund" (Matteus XVIII: 24); jfr Feilberg Ordb. I: 240. — Den betygas från norska dialekter (Hallingd., Romsd. o. s. v., Aasen Ordb., s. 125) och från en mängd svenska landskap (Rietz, s. 844; Linder Allmogem. i S. Möre, s. 194; K. Nilsson Ord o. talesätt fr. Blek., s. 159; m. fl.).

Utanför nordiskt språkområde träffas samma betydelse åtminstone i modern engelska: "we *owe* [forneng. *āgon*] him two pounds"; dial. "we *ought* [forneng. *āhton*] him a deal of money", Wright Engl. Dial. Dict. IV: 365.

[3]) Att uttrycket *egha giald* icke förekommer i landskapslagarna, torde vara en tillfällighet. Det är utan tvifvel gammalt. Jfr för öfrigt fno. *eiga skuld manni* 'vara skyldig någon något'.

Ett om fsv. *egha giald* påminnande uttryck träffas i Vǫluspá, str. 23: "...hvárt skyldu ǽsir afráð gialda, eða skyldu goðin ǫll *gildi eiga*". Enligt B. M. Ólsen Tímarit hins ísl. bókmentafél. XV: 33 f. skulle *gildi eiga* vara fullt liktydigt med *gialda*. Men *gildi* är flertydigt, och helt andra uppfattningar af såväl nämnda uttryck som af sammanhanget i det hela hafva gjorts gällande; se t. ex. Boer Zeitschr. f. deutsche Phil. XXXVI: 304, Detter o. Heinzel Sæm. Edda II: 32 f.

[4]) Småstycken på fornsvenska, saml. af Klemming, s. 56[11].

s. M. i en skuld, hvari vi häftade till henne') år 1560 [1]); — "Item hafuer Grefue per [Brahe d. ä.] fått een gård aff min moder... för the *gell* såsom min modher honom *ägher*" år 1594 [2]).

Fgutn. *gieldeti* 'æs alienum' är enligt gamla ordbildningsregler ett fullt normalt verbalabstraktum svarande mot det nyss exemplifierade uttrycket *egha giald* 'æs alienum habere, häfta i skuld' (jfr också det förut omtalade fsv. *egha at gialda*, fvnord. *eiga at gialda* o. s. v.).

Det till got. *aigan*, fvnord. *eiga* o. s. v. hörande abstraktum på *-ti-* är, som bekant, **aih-ti-*: got. *aihts* 'Habe; pl. Sachen, Güter'; fht. *ēht* 'Eigentum, Besitz, Sache', *un-ēht* 'inopia', *fr-ēht* 'Verdienst, Lohn'; (mlt., mndl. *vr-acht*); forneng. *ǣht*, vanl. i plur. 'Habe, Besitz, Fahrhabe (Vieh), Eigentumsrecht (an Land)'.

Motsvarande nordiska ord, fvnord. *ǽtt*, *átt*, fsv. *æt*, är hittills kändt blott i sekundära betydelser: 'ätt, släkt, släktled; väderstreck'. Men den ursprungliga betydelsen 'Besitz(en), das Haben' ligger till grund för fgutn. *gieldeti*: enligt en bekant ordbildningsregel bör fgutn. *ett* (fvnord. *ǽtt*) såsom senare led af ett kompositum substitueras af den neutrala *ia*-stammen *-eti* (fvnord. **-ǽtti*); jfr t. ex. fgutn. *gield*, men *þiauf-gildi* n. 'tjufvabot'; fsv. *bot*, men *en-bøte*; fvnord. *sǽtt*, men *full-sǽtti*; *nátt*, men *iafn-nǽtti*; o. s. v. [3]).

Skrifningen *gieldeti* med *t* i stället för ursprungligt *-tt-* står i öfverensstämmelse med handskriftens ortografi; jfr t. ex. gen. sg. *etar* (nom. *ett* 'ätt'), *drotin*, *natum*, *retum* [4]).

[1]) Ur Vadstena klosters uppbörds- o. utgifts-bok, utg. i Antiqv. Tidskr. f. Sv. XVI. 1, sid. 98[1]. Ett likadant exempel ibid., sid. 121[9] (1566); jfr ock sid. 188[5].

[2]) Ur en östgötsk adelsmans anteckningar, utg. hos Rääf Saml. o. anteckn. t. en beskrifn. ö. Ydre härad III: 408[3].

[3]) Senast behandlas denna ordbildningstyp af Ekwall Suffixet *ja* i senare leden af sammansatta subst. inom de germ. spr. (Uppsala 1904).

[4]) En i öfrigt fullständig samling af skrifningar med *tt* och *t* för ur-

Det är sannolikt icke endast en slump, att *gieldeti*, på de visserligen blott två ställen, där det förekommer, betyder 'æs alienum, debitum', under det att *giald* (fgutn. *gield*, jfr *þiauf-*, *þri-gildi*) dessutom betyder 'solutio—compensatio—multa —tributum etc.' [1]). I alla händelser står denna trängre betydelsesfär för *gieldeti* i bästa öfverensstämmelse med den ofvan förutsatta nära relationen till uttrycket *egha giald* 'häfta i skuld'.

Det må till slut erinras om, att Gotl.-lagen har ännu ett abstraktum af *aih-* 'ega', hvilket som självständigt ord icke träffas annorstädes, nämligen *atta* fem. 'egendom, tillhörigheter'. Äljest förekommer det som senare kompositionsled: särskildt är att nämna fgutn. *wiþr-atta* 'strid, tvist' (Guta saga), fsv. *widheratto-man* 'vederdeloman, motpart' (MELL), fno. *viðrátta* 'slagsmål' (Dipl. Norv. I: 349), hvilket obestridligen hör ihop med fsv. *eghas viþer* 'strida, slåss', fvnord. *eiga(sk) við* 'kämpa med, strida med hvarandra' [2]); vidare i ett antal västnordiska ord, såsom *veðr-átta* 'väderlek' (se därom sid. 280 f.), *for-átta* 'förevändning', *vin-átta* 'vänskap',

---

sprungligt *tt* efter lång vokal i Gotl.-lagen hos Pipping Guta lag och Guta saga, sid. LIV.

[1]) Jfr v. Amira, anf. arb., I: 431.

[2]) Denna förklaring af *wiþratta* ger först Rydqvist Sv. Spr. Lagar II: 218, V: 19; så ock Falk Arkiv IV: 356. Sedermera, Arkiv VI: 119, har Falk ändrat mening och anser, att fno. *viðr-átta* — den fsv. och fgutn. motsvarigheten lemnar han obeaktad — är en sen analogibildning efter öfriga ord på *-átta*; detta skulle, enligt Falk, stå för **-hátta*, som vore afledt af *háttr* 'beskaffenhet, art' — en i det hela osannolik och, hvad *viðrátta* särskildt angår, påtagligen oriktig uppfattning.

Som norskt ord har emellertid *viðrátta* mycket svag hemul. Det råkas, såvidt hittills bekant, blott *en* gång (skrifvet *vidþærata*) och därtill i en urkund af år 1356 utfärdad i kon. Magnus Erikssons namn. Det synes mig med största sannolikhet kunna hänföras till de icke ovanliga svecismerna i den tidens norska kanslispråk. Fsv. *widheratto-(man)* råkas just i den fsv. lag, som bär Magnus Erikssons namn.

barátta 'strid' m. fl., i hvilka *-átta* delvis antagit karaktären af ett suffix [1]).

Formen *ātta* är sannolikt en sekundär bildning, utgående från *ātt*, *ǣtt* i dess ursprungligare betydelse 'Besitzen, Besitz', liksom t. ex. fvnord. *slátta*, sv. dial. *slåtta* 'slåtter' snarast är afledt af sv. dial. *slått* f., fgutn. (*hoy*)-*slet* f., fvnord. *sláttr* m. 'ds.', eller som fvnord. *hugða*, *dripta* af *hugð*, *dript*; o. s. v. [2]). Men gifvetvis kan *ātta* också vara en gammal bildning, urgerm. **aihtōn-*; jfr i så fall forneng. *ǣhte* f. 'egendom o. s. v.' [3]), som möjligen fått *ǣ* från det likbetydande *ǣht* (men också kan vara en gammal bildning på *-tiōn-*, urgerm. **aihtiōn-*).

En annan sekundär afledning af *ātt*, *ǣtt* i dess gamla betydelse är troligen äfven det sällsynta nom. agentis *-ātti* 'egare'. Det ingår dels i fsv. *mal*(*s*)*-atte* 'målsegare' (Häls.-lagen), dels i ett **iorþ-atte*, hvilket ombildats till fsv. *iorþattare* 'jordegare' (Östg.-l.) på samma sätt som fsv. *arf-taki* ombildats till *arf-taghare* eller fvnord. *iáti* till *iátari*, *skyti* till *skytari* o. s. v.

Därmed torde vara ådagalagdt, att icke blott fgutn. *-eti* i *giefleti*, utan äfven andra afledningar hänvisa på en äldre, samgermansk betydelse af nord. *ātt*, *ǣtt*, hvilken detta i historisk tid icke längre eger.

4. Äldre nsv. *dråsabumper* och *drosagump*.

Då följande anteckningar stå i indirekt samband med äldre lagspråk (fsv. *aþnabaker*), torde de i viss mån försvara sin plats i denna uppsats.

---

[1]) Om ord på *-átta* Torp i Hægstad o. Torps Gamalnorsk Ordb., s. LXIII (§ 60), och i hufvudsak så redan Rydqvist Sv. Spr. Lagar V: 19. — Angående Falks åsikt se föregående not.

[2]) Om dylika sekundära afledningar på *-a* se Hellquist Arkiv VII: 59 och senast Torp anf. arb., sid. XL f. (§ 17, b, c, och § 20, 2).

[3]) Nu betygadt genom talrika citat hos Liebermann Die Gesetze der Angelsachsen II. 1: 6.

Enligt ett utdrag ur Ydre härads dombok, hvilket aftryckes af Rääf Saml. o. anteckn. till en beskrifn. öfver Ydre härad i Östergötl. III: 182, stodo år 1639 två Ydre-bönder åtalade inför sin häradsrätt, därför "at the på Stoorebönedagen, När the gingo ifrå kyrkian, hade Perlamentat [1]) och brukat onöttigh Mun på hwar andra, medh skielzordh, i thet at [den ene] hade kallat then andra *dråsabumper* .... therföre dömdes Hwarthera at böta 40 mark".

Därmed bör sammanhållas en passus hos Olaus Magnus Hist. de gent. septentr. XIII: 7 (ed. 1555): "si domestico furto è granorum aceruo sic triturato ... aliquid ablatum fuerit, ... fur ille, licet rarissimus (patria appellatione *Drosagump* dictus) sine graui supplicio absolui solet".

Genom Olaus Magnus veta vi alltså, att *drosagump* var en folklig "term. techn." för en person, som stulit från en *dråse*, en hög tröskad, ännu oränsad säd [2]). Ordets senare led är naturligtvis *gump* 'podex'.

Olaus Magnus var till börden östgöte. Hans *drosagump*, som hittills icke varit kändt från annat håll, kan då förmodas vara ett gammalt östgötskt dialektord, och det ligger närmast till hands att identifiera det med det hundra år senare uppdykande östgötska okvädinsordet *dråsabumper*. Senare leden i detta beror i så fall på missförstånd eller fel i original eller afskrift för *-gumper* [3]). Den gamla nominativändelsen (eller rättare vokativformen) är bevarad såsom i de talrika nedsättande orden på *-er*, t. ex. nsv. *tjufstryker*, *slisker*, *slusker*, *lufver* [4]).

---

[1]) Jfr Rietz Ordb., s. 499, *perlamenta, pälmenta* 'träta och svärja; ifrigt tala om en sak' — bl. a. i Östergötland.

[2]) Jfr Rietz, s. 103, *dråse* 'hög, hop, vanligen om aftröskad, men oränsad säd, som ligger kvar på loge'; fsv. *drosse, drusi* 'id'.

[3]) [Korr.-not. Originalet har med visshet *dråsabumper*, enligt godhetsfullt meddelande af arkivarien dr. C. M. Kjellberg.]

[4]) Se Kock, Alt- u. neuschwed. Accent., s. 40 f., Rydqvist SSL II: 293.

Fullt säkert är det dock icke, att *-bumper* är fel för *-gumper*. Tecknen *b* och *g* synes det icke vara lätt att förväxla. Därtill kommer, att från Skåne, Danmark och England är kändt ett ord *bump*, som betecknar dels vissa klumpiga föremål, dels ett doft, dunsande ljud, och som i eng. dialekter märkligt nog kan betyda bland annat 'gump, säte, bakdel'. Det engelska ordet anses vara nordiskt lån. Se Skeat A concise etym. Dict.², s. 66, och i synnerhet Ekwall Shakspere's Vocabulary I: 80, n. 2 (Uppsala 1903): jfr da. dial. (äfven i Skåne) *bump* 'ett doft slag, duns', ä. da. äfven 'en undersätsig person, en Tyksak' [1]), eng. *bump* 'dump, duns, stöt, slag', dial. äfven 'podex; hårknut i kvinnofrisyr; bergklint; vadarfågeln Ardea stellaris' m. fl. betydelser [2]).

De båda orden *drosagump* och *dråsabumper* vore i så fall ett nytt intressant exempel på obesläktade, men med hvarandra rimmande synonymer. — En betänklig brist hos sistnämnda förklaring af *-bumper* är dock, att ordet *bump*, så vidt jag kan finna, icke äljest är upptecknadt norr om Skåne, och framför allt, att betydelsen 'podex' är känd blott från England. Det är svårt att tro, att detta förhållande blott och bart skulle bero på våra dialektuppteckningars visserligen mycket stora ofullständighet.

I Ark. f. nord. fil. XIII: 33 har jag först hänledt uppmärksamheten på *drosagump* hos Olaus Magnus och hänvisat till det synonyma fsv. *agna-baker*, *agna-baka* (jfr *baker* 'rygg, bak') 'en som stulit (otröskad) säd', hvilket förekommer bl. a. i Östgötalagen. Fr. Läffler [3]) har därtill fogat den anmärkningen, att "de båda ordens senare sammansättningsled för-

---

[1]) Rietz Ordb., s. 65; Feilberg Ordb. I: 141; Kalkar I: 301 efter Moth.

[2]) Wright Engl. Dial. Dict. I: 442 f.

Andra utan tvifvel besläktade ord diskuteras af Lidén i Pippings Stud. i nord. fil. I. 1: 11 ff. under artikeln *bamse*.

[3]) I tidningen "Stockholms Dagblad" för den 29 juli 1896 (aftonnumret).

klaras däraf, att tjufven bar den stulna säden på ryggen". Detta vinner stöd af Östg.-lagen Eþsøre XXXII pr. "nu stial man korn af akre ute... bindær sær byrþe ok bær i læþiu ælla i skogh ok þriskær: han hetir aghnabakær".

Fvnord. *veðrátta*, sv. *väderakt*. — Nsv. *väderrot* o. s. v.

Exkurs till s. 276.

Bland de nordiska feminina på *-ātta*, hvilka ofvan sid. 276 f. blifvit i förbigående berörda, intager fvnord. *veðr-átta* 'väderlek', om man ser det i samband med dess nyare ekvivalenter, i flere afseenden en märklig särställning.

Samtliga öfriga ord ha i både äldre och nyare tid svag form, alltså på *-a*: fgutn. *wiþratta*; fvnord. *við-*, *bar-*, *for-*, *vin-átta* o. s. v.; no. dial. *vi-aatta*, *-aatte*, *-ootte*; *bar-aatta* [1]).

Men fvnord. *veðrátta* — no. dial. *veer-aatta*, *-ootte*, sv. dial. *vär-åt(t)a* Värml. [2]) — motsvaras i flere dialekter af en stark femininform, nämligen:

no. *veer-ætt* 'Veirlig', *gooveers-ætt* 'god og rolig Beskaffenhed af Veiret' Søndhordland [3]), hvaremot i samma dialekt *vii-aatta* (af *við-atta*) [4]); — *vær-oott* Hedem., men i samma dialekt *vii-ootte*; — *vær-aatt* Gudbrandsd. o. s. v. [5]);

sv. dial. *vär-akt* 'väderlek' Småland, *väder-akt* Uppland [6]).

Det är klart, att dessa starka former utgå från äldre *-ǫtt* (gen. *-áttar*), resp. *-ætt*.

---

[1]) Formen *vii-oott*, jämte *viotte*, i Smaalen. torde vara sekundär.

[2]) Rietz Ordb., s. 825; Ihre Dial. Lex. (1766), sid. 190; värml. formen *vär-ått* (Noreen Ordb. öfver Fryksdalsmålet, sid. 121) visar regelbunden sen förlust af *-a*.

[3]) Vidsteen Ordb. over Bygdem. i Søndhordl., sid. 224.

[4]) Vidsteen, sid. 228.

[5]) Ross Ordb., sid. 896.

[6]) Rietz, Ordb., sid. 825 b.

Vidare är att märka, att no. *væroott* Hedem. speciellt betyder 'Kant hvorfra Veiret (Vinden) kommer', och att sv. *väderakt* Uppl. utom 'väderlek' också betyder 'väderstreck; vind'.

Både denna betydelse och de nyssnämnda, från äldre *-ǫ́tt*, *-ǽtt* utgående formerna visa otvetydigt, att det ifrågavarande ordet står i den närmaste relation till fvnord. *ǽtt* — med biformen *átt* (*ǫ́tt*)[1]) — i betydelsen 'väderstreck'; jfr särskildt Aasens uppgift, att motsvarande nno. *ætt* vanligen brukas 'mere alm. om Veir fra en vis Kant, en vis Tilstand i Luften som nærmest beroer paa Vindens Retning'. Ross har också vid art. 'vedraatta' med rätta hänvisat till *ætt*, fvnord. *átt*.

Den svenska dialektformen *väder-*, *vär-akt* har jag hänfört hit, i det jag förutsätter, att *kt* står för *tt*[2]). Som bekant råkas ett ganska stort antal fall af *kt* för väntadt *tt* efter ursprungligen lång vokal både i äldre och nyare svenska och norska; närliggande exempel i detta sammanhang äro no. dial. *ækt* (*ægt*) 'väderstreck; ätt' (N. Bergenh., Østerd., Gudbrandsd.), *aakte* 'egde' (Guldal, Røros)[3]); jfr fisl. *aktag* för *áttak* (af *eiga*). De märkligaste äldre fallen äro *doctir*, *-ur* 5 ggr i Dalalagen och fno. *lyrictar* åtminstone 5 ggr. — Denna fråga behandlas utförligast af Bugge Arkiv IV: 116 och Kock Undersökn. i svensk språkhist., s. 81 ff., jfr Noreen Altschw. Gr., § 233, anm. 2; Altisl. Gr.[3], § 258, anm. 2, och där anförd litteratur. På grund af exemplens starkt sporadiska förekomstsätt gör företeelsen ett gåtlikt och svårförklarligt intryck. Formen *vä*(*de*)*r-akt* utgör i det afseendet intet undantag, men dess sammanhang med det likbetydande

---

[1]) Den senare i *norðr-átt* (Grágás) och i ortnamnet *Austr-átt* (= *austr-ǽtt*, No. Gaardnavne XIV: 58).

[2]) Vokalen *-a-* för ursprungligt *ā* beror på stafvelsens svaga betoning, såsom t. ex. i sv. *vadmal* (fsv. *-māl*).

[3]) Aasen, sid. 957; Ross, sid. 927, resp. 181.

no. *vær-aatt* torde det vara svårt att bestrida [1]). — Ordet har äfven från den synpunkten ett visst intresse, emedan nord. *ātt*, *ǣtt* i betydelsen 'väderstreck, vindriktning' förut, mig veterligt, icke varit kändt från östnord. språkområde.

Det ofvan diskuterade ordet visar beröringspunkter i form och betydelse med ett par andra sammansättningar med *veðr* 'väder' som förra led.

---

[1]) Då det *tt*, för hvilket *kt* sporadiskt inträder, i de allra flesta hittills samlade fallen står för urnord. *-ht-* (jfr utom de nämnda exemplen no. *okta*, *ogte*, *lægt* = fvnord. *ótta*, *ótti*, *hlátr*, m. fl.), så har man varit benägen att i *kt* (*gt*) se en direkt fortsättning af urnord. *ht*, hvilket under vissa hittills obekanta förhållanden icke skulle ha drabbats af den annars väl konstaterade assimilationen till *tt*; så isynnerhet Kock anf. st., och själf har jag en gång (Arkiv III: 238, n. 1) tvekande antydt samma tanke.

Jag är nu öfvertygad, att denna uppfattning icke kan vara riktig. Dels tala ojämförligt starkare fakta för att assimilationen af *ht* till *tt* är en samnordisk process af hög ålder. Dels har Bugge anf. st. framdragit åtminstone ett fall, där *kt* inträdt för ett *tt* af annat ursprung, nämligen *sjokt* Gudbrandsd. för *tjott*, ursprungligen best. form af fvnord. *þió* neutr.

Snarast har *k* (genom ett eller annat mellanstadium: *χ*, *h*) utvecklat sig ur en tonlös vokal (ɔ), hvilken bildade öfvergången mellan lång vokal och *tt*. Ett sådant uttal är bekant från olika håll: jfr Bugges (och Storms) förklaring af de fornisl. skrifningarna *aktag*, *freckt* (= *áttak*, *frétt*) och Ross' (Ordb., s. 131, s. v. 'eiga', och Norske Bygdemaal III—VI, s. 52[1]) uppgift om ett uttal *aahte*, *åhtte* ('egde') "mange Steder omkring Dovrefjeld". I vissa östsv. dialekter (Åland o. s. v.) inställer sig regelbundet ett *h* mellan vokal och *tt* (*pp*, *kk*), se Hultman De östsv. dial., s. 145. I Lule-lapskan blir tonlöst *a* framför *k* stundom gutt. spirant (*taχkat* för *taɔkat*, Wiklund Laut- u. Formenl. d. Lule-lapp. Dial., s. 4). — Företeelsen är för öfrigt fonetiskt lättförklarlig och väl bekant. Det underliga i de ifrågavarande svenska och norska fallen ligger uteslutande i det sporadiska sätt, hvarpå den antydda utvecklingen kommer till synes. I detta afseende kan jag visserligen icke gifva någon tillfredsställande förklaring. Den enda fasta hållpunkten är tillsvidare, att *kt* för *tt* synes uppträda endast efter ursprungligen lång vokal.

I ett exempel, påpekadt af Bugge och Kock, finner man under liknande förhållanden *ft* för *tt*, nämligen i tröndersk *ofta* (med slutet *o*; Indherred), *ooft* (Stjørdal) af fvnord. *ótta*. Jag kan tillägga, att samma ord råkas i Bleking under formen *ofte*, *jul-ofte* (K. Nilsson, Ord o. talesätt fr. sydöstra Blek., sid. 98). Alltså har här ljudförbindelsen *ω̄ɔtt* blifvit *ωft* eller, med andra ord, den här starkt labiala, tonlösa vokalen ɔ har resulterat i en tonlös labial spirant, hvilket fonetiskt ligger nära till hands.

Det ena ordet är no. dial. *veder-haatt* mask. 'en vis Beskaffenhed i Veiret' (Trondhj.), *veer-haatt* 'väderlek' (Nordmøre)[1]). Det ansluter sig gifvetvis till *haatt* mask. (fvnord. *háttr*) 'art, beskaffenhet'; jfr den af Aasen (s. 274) anförda frasen: ein annan *haatt* i Veere 'andet Slags Veir'. Det är möjligt, ehuru ingenting direkt talar därför, att *vederhaatt* mask. beror på en folketymologisk ombildning af *veder-aatt* fem., sedan dess senare led, fvnord. *átt*, kommit ur bruk som själfständigt ord; *haatt* (*i Veere*) i nämnda fras skulle i så fall vara frigjordt ur sammansättningen *veer-haatt*, på samma sätt som *ootta* i betydelsen 'Luft, Veirlig' Valders, enligt en mycket sannolik förmodan af Ross (s. 566), är en subtraktionsbildning af *veer-ootte* i samma dialekt.

Falk Arkiv VI: 118 f. har i *veerhaatt* velat finna ett stöd för sin åsikt, att efterleden i fvnord. *veðr-átta* — liksom i öfriga ord på *-átta* — är en afledning af *háttr*. Men denna hypotes faller redan på de nno. formerna *veder-aatt*, *-oott*, *-ætt*, nsv. *väder-akt* (fem.!), hvilka, såsom ofvan visats, icke kunna skiljas från *átt*, *ætt* 'vindriktning, väderstreck' och gifvetvis icke häller från *veðr-átta*. Andra argument mot Falk's förklaring af orden på *-átta* hafva ofvan, sid. 276, n. 2, kommit till tals.

Ett märkligt ord, som här måste omnämnas, är nsv. *väder-rot* fem., som af Weste Sv. o. fransyskt Lex. II: 1750 b (1807) öfversättes 'le point du ciel d'où semblent partir plusieurs traînées de nuages'. Det saknas annars, så vidt jag kan finna, i våra äldre och nyare ordböcker och har troligen varit föga användt i skriftspråket, men är rätt spridt i dialekter: Österb., Egentl. Finl., Nyland, Åland *väder-rot* fem. 'det väderstreck, hvarifrån vinden kommer, i synnerhet om

---

[1]) Aasen, s. 910 b; Ross, s. 896, artikeln 'vedraatta'. Det framgår icke med säkerhet af sammanhanget hos Ross, om hans *veerhaatt* är mask. eller möjligen fem.

en molnbank hvilar vid horisonten" — i Nyland äfven *moln-rot* 'molnbädd vid horisonten'; Kalmar län *vär-rota* f. 'väderstreck, från hvilket vinden blåser' (månne svagt fem. eller artikulerad form af *-rot?*); Värmland *vär-rot* fem. 'en öfver himlaranden uppkommande sky, som i mer eller mindre likhet med ett träd [!] skjuter mot höjden under inflytande af luftdraget i den högre luftkretsen; häraf spår allmogen den blifvande vinden' [1]).

Betydelsen 'väderstreck, hvarifrån vinden kommer' påminner om no. *vær-oott*, sv. *vä(de)r-akt*, men formellt är detta oförenligt med *väder-rot*. Grundföreställningen är också en helt annan: betydelseuppgifterna hos Weste och delvis hos Vendell, men i synnerhet den från Värmland gifva vid handen, att *väder-rot* (*moln-rot*) ursprungligen betecknar en vid horisonten uppstigande molnbank, från hvilken af vinden lösslitna skyar skjuta upp liksom ett träd från sin rot. Den från olika håll kända föreställningen om molnen som träd eller skogar har måhända spelat in.

Mot denna bakgrund torde man böra se vissa liknande norska ord, som ensamt för sig förefalla dunkla: Søndhordl. *uveers-root* fem. 'stormende og urolig Beskaffenhed af Veiret', äfven *u-root*, t. ex. 'hann æ kommen i uveersroot' (Veiret tegner sig ilde) eller 'hann æ kommen i uroot mæ veere'; i annan dial. *ill-rot* 'Uveirsluft, Vind som medfører et langvarigt Uveir', hvartill kommer det osammansatta *rot* i den af Aasen anförda frasen: d'er ei laak rot i vedret 'Luften er kommen i Oprør, Veiret tegner sig ilde' [2]).

Nu uppställa visserligen Aasen och Vidsteen för *rot* 'radix' äfven en betydelse 'Art, Beskaffenhed', hvilken skulle ligga till grund för (*uveers-*, *u-*, *ill-*)*rot*; men Aasen anför

---

[1]) Rietz, s. 825 a; Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., under orden väder-rot och moln-rot; Vendell Saml. ur Nyl. allmogem., s. 278.

[2]) Vidsteen, Ordb. over Bygdem. i Søndhordl., under orden rot, urot och uvedersrot; Aasen Ordb., under orden illrot och rot.

som exempel blott nyssnämnda fras, och Vidsteen säger uttryckligen, att i hans dialekt föreligger betydelsen 'Art, Beskaffenhed' blott i *u(veers)rot* [1]). Det synes alltså sannolikt, att *ill-rot*, *'u-root mæ veere'* och '(ei laak) *rot i vedret'* äro sekundära variationer af *uveers-rot*, abstraherade ur detta [2]). Men *uveersrot* torde vara en pendant till sv. *väderrot*; betydelsen har dock förskjutits i den negerande sammansättningen, hvarigenom *uveers-rot* blifvit synonymt med det ofvan omtalade *uveers-ætt* och förlorat den omedelbara åskådlighet, som framträder i det svenska *väderrot* [3]).

---

[1]) No. *rot* (jfr *røte*, *urøte*) kan visserligen betyda 'beskaffenhet såsom beroende på härstamning, indoles' — egentl. 'radix ex quo quis natus est', men därunder kan *u(veers)rot* icke gärna rubriceras.

[2]) Fno. *rót* 'Omvæltning, Røre, Forstyrrelse' (hörande till *róta* 'wühlen') brukas också om vädret: "létta allir stormar, kemr ró eptir hvíldarlaust rót" Kgs. Men detta *rót* är neutrum och kan svårligen stå i direkt eller indirekt samband med nno. *uveersrot*.

Göteborg i november 1910.

Evald Lidén.

---

[3]) Med anledning av det ovan s. 282 noten nämnda må följande meddelas. För några år sedan hade jag tillfälle iakttaga, att enligt nyisländskt uttal *tt* (åtminstone ofta) uttalas (väsentligen) såsom *cht*, och att detta kan vara fallet, även när *tt* ej uppstått ur urnord. *ht*. Till följe härav förmodade jag, att samnord. *tt* dialektiskt även i östnord. språk blivit (genom ett mellanstadium av en "hviskad vokal" + *t*) till *cht* (*kt*), som sporadiskt möter i vissa äldre urkunder. Axel Kock.

Otto Jespersen, Lehrbuch der Phonetik. Autorisierte Übersetzung von Hermann Davidsen. Mit 2 Tafeln. 1904. Leipzig und Berlin.

— Phonetische Grundfragen. Mit 2 Figuren im Text. 1904. Leipzig und Berlin.

Det förstnämnda av ovanstående arbeten är ett utdrag av Prof. Jespersens på danska skrivna verk *Fonetik*, København 1897—1899. I den andra boken framläggas de teoretiska grundvalarna för framställningen i den första.

Jespersens *Fonetik* anmälde jag i tidskriftens XVII. band, men gjorde det med en viss tvekan, emedan jag i de stora principfrågorna intar en helt annan ståndpunkt än Jespersen, och min anmälan därför måste antaga formen av en polemik. Denna gång går jag till min uppgift med något mindre tvekan. Ty ett av de mest omfattande kapitlen i Jespersens 'Phonetische Grundfragen' utgör i sin tur väsentligen en polemik mot mig, och jag anser mig därför ha full anledning att företrädesvis uppehålla mig vid de frågor, som Jespersen och jag bedöma på helt olika sätt.

I *en* viktig punkt äro Jespersen och jag ense.

I teorin erkänna vi båda, att kunskapen om språkljuden omfattar följande områden: 1) Den talandes och den hörandes psykologi. 2) Talorganens och hörselorganens anatomi och fysiologi. 3) Läran om de (luft)vibrationer, som överföra talet från den talande till den hörande. Differensen oss emellan består väsentligen däri, att prof. Jespersen i *teori* och *praktik* håller på, att talorganens funktioner så pass noggrant avspegla vad som försiggår på övriga områden av det mänskliga talet, att språkforskaren icke har mycket att lära av fysikern och akustikern, medan jag i *teori* och *praktik* drivit den satsen, att parallellismen mellan företeelserna på de olika områdena är ytterst bristfällig, att fonetiken måste omfatta en detaljerad kunskap även om talets fysik och akustik, samt att de akustiska företeelserna i många fall äro en viktigare faktor i språkets liv än de genetiska.

De teoretiska grunderna för min ståndpunkt har jag utlagt vidlyftigt både i min förra recension av Jespersen och i andra skrifter. En fortsättning av polemiken på denna bas skulle lätt leda till tröttande upprepningar, och jag skall därför överföra polemiken på praktikens område, i det jag framlägger typiska fall, i vilka akustiken, men icke genetiken, ger oss svar på spörsmål av språkhistorisk art. Jag skall taga ett exempel ur *vokalläran*, ett ur *konsonantläran* och ett ur *kombinationsläran*.

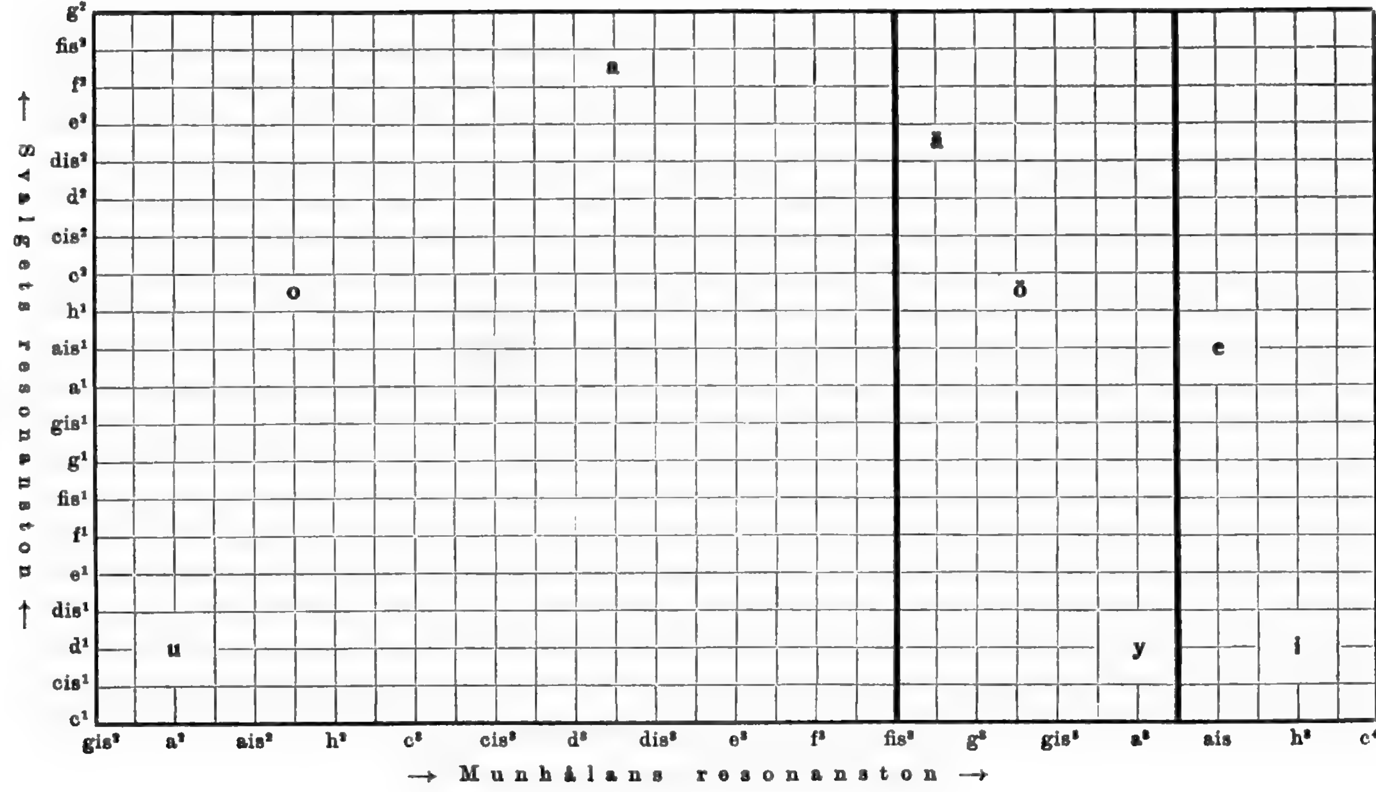
Diskussionen av mitt exempel ur *vokalläran* är förberedd genom en uppsats av Noreen med titeln 'Den fornnordiska vokalharmoniens fonetiska förklaring', tryckt i denna tidskrifts sjuttonde band. Min framställning täcker delvis Noreens, men innehåller därjämte nytt material, som framgått ur mina till större delen opublicerade undersökningar rörande behandlingen av ändelsevokalerna i äldre Västgötalagen. Referatet av mina vokalanalyser, som ligga till grund för Noreens slutsatser, skall jag även giva fullständigare än Noreen gjort det.

Alltsedan prof. Kock utgav sina grundläggande 'Studier öfver fornsvensk ljudlära', är det känt, att en del fsv. handskrifter vid valet mellan ändelsevokalerna *a* och *æ* gynna vokalen *æ*, om i föregående stavelse finnes någon av vokalerna *æ*, *ø* eller *y*. Närmare detaljer finner man i Kocks ovannämnda arbete, samt i Noreens Altschwedische Grammatik § 135 och där citerad litteratur. Detta faktum har Noreen i Ark. f. n. fil. XVII sammanställt med de analyser av de finska vokalernas resonanstoner, som jag verkställt i mitt arbete 'Zur Phonetik der finnischen Sprache' [1]. Om man ordnar de av herr Ekman [numera docenten Tunkelo] talade vokalerna sålunda, att deras läge i riktningen vänster-höger bestämmes av munhålans resonanston, medan läget i riktningen uppåt-nedåt bestämmes av svalgets resonanston, erhåller man följande vokaltabell: [Se sid. 288].

Av denna tabell finner man, att de mellan tjockare linjer inneslutna vokalerna *ä*, *ö* och *y* utmärka sig genom medelhög munresonans, medan *a*, *o* och *u* hava lägre munresonans, *e* och *i* däremot högre sådan. Den vokalharmoniska övergången *a* > *æ* innebar sålunda en assimilation med hänsyn till munresonansen. Att förhållandet framträder vid en analys av *finska* vokaler är i viss mån anmärkningsvärt, men egentligen icke förvånande, ty fornsvenskans vokalsystem torde hava varit närmare överensstämmande med finskans, än vad nysvenskan skulle ge vid handen. Det 'europeiska' *u*-ljudet, som står det finska *u*-ljudet ganska nära, begagnades ännu i fsv. tid över en mycket stor del av svenskans språkområde. Ett anmärkningsvärt undantag bildar fornvästgötskan. Den utveckling av kort *u* i riktning mot *ö*, som man kan konstatera i nysvenskt riksspråk, ägde i fvästg. rum *före* den sekundära förlängningen av kort *u*, ty i ord av typen *dūga* [< fsv. *dŭgha*] använder nyvästg. samma vokalkvalitet som i *gull*, där vokalen fortfarande är kort [2]. Om nu klyvningen av kvaliteten hos *ŭ* och *ū* inträdde redan i fvästg., varvid *ŭ* närmade sig riksspråkets nuvarande uttal, är det väl sannolikt, att även den förskjutning av långt *u* i riktning mot *y*, om vilken nysvenskan bär vittne, inträdde i fornvästgötskan. Ett indicium för detta antagande är, att

[1] Jfr framför allt sammanställningen sidd. 204 f.

[2] Se Beckman, Ark. f. nord. fil. XI, s. 174. Kock, Svensk ljudhistoria II, sidd. 190 f. Sandström, Studier över — — fsv. *ŏ* ock *ŭ*, sidd. 26 ff.

Svalgets resonanston
c¹ cis¹ d¹ dis¹ e¹ f¹ fis¹ g¹ gis¹ a¹ ais¹ h¹ c² cis² d² dis² e² f² fis² g²
Munhålans resonanston
gis² a² ais² h² c³ cis³ d³ dis³ e³ f³ fis³ g³ gis³ a³ ais h³ c⁴
u
o
a
ä
ö
y
e
i

fvästg. skrifter i stor utsträckning begagna *i* som tecken för gammalt *y*[1]. Uppenbarligen har en allmän förskjutning åt höger av bas-seriens vokaler ägt rum, varvid *ŭ* närmade sig till *ø* och *ū* till *y*, medan *y* samtidigt försköts i riktning mot *i*.

För oss uppställer sig då osökt följande fråga: I vilken mån har denna fvästgötskans särutveckling betingat särskilda regler för den vokalharmoniska växlingen *a* ~ *æ*?

Tyvärr fattas analyser av rikspråkets vokalljud, men mina analyser av vokalerna i finländsk svenska hjälpa oss här ett gott stycke på väg. För de finländska långa vokalerna *u*, *ä*, *ö* och *y* har jag[2] funnit följande munresonanser[3]:

u d^3
ä fis^3
ö g^3
y c^4

Då nu rikssvenskans *ū* uppenbarligen ligger mellan finländskt *u* och *y*, medan *ŭ* ligger mellan finländskt *u* och *ö*, torde det få anses sannolikt, att rikssvenskt *ŭ* [och i varje fall *ū*] står *ä* och *ö* nära med hänsyn till munresonansen. *Y* har däremot säkerligen, likasom i finländsk svenska [och i fvästg.], ryckt upp ganska högt emot *i* och dess munton avlägsnat sig från den för *ä* karaktäristiska.

Detta resonemang stöder sig på analyser, som jag verkställt på 1890-talet, förrän jag hade egnat mig åt studiet av fornsvenskan.

Låt oss nu se, i vad mån behandlingen av ändelsevokalerna i fvästg. svarar mot mina teorier.

Jag förfogar över fullständig statistik över ändelsevokalerna i Vgl I med undantag för Bryniulfs stadga, som jag lämnat åsido. Kyrkobalken intager, såsom jag på annat ställe uppvisat[4], en särställning och medtages icke i nedanstående statistik. Vidare har jag ur statistiken för växlingen *a* ~ *æ* avskilt de fall, där *a* ~ *æ* föregås av konsonantiskt *i*. Ändelsen *-ia* ~ *-iæ* förekommer ju väsentligen blott efter vokalerna *i*, *y*, *æ*, *ø*, och man måste dessutom inrymma möjligheten av att utvecklingen i detta specialfall ej varit densamma som eljes.

För lekmannabalkarna i Vgl I har jag funnit följande siffror.

---

[1]) Se Noreen, Altschwedische Grammatik, § 101. 2; Kock, Svensk ljudhistoria I, s. 445.

[2]) Se Zur Lehre von den Vocalklängen. Zeitschr. f. Biol. XXXI, s. 583.

[3]) Svalgresonanserna intressera oss icke i detta sammanhang, men för att förebygga missförstånd vill jag påminna om, att vokaler med nära nog samma munresonans kunna hållas åtskils med tillhjälp av de olika svalgresonanserna samt resonansområdenas olika bredd.

[4]) Neuphilologische Mitteilungen 1909, sid. 182, not 3.

Efter vokalen:		o	a	u	æ	ø	y	e	i
användes ändelsevokalen	*a*	28	193	9	66	26	17	39	55
	æ	73	527	60	376	158	66	102	208
Procenttalen för *æ*		72	73	**87**	**85**	**86**	80	72	79

Denna statistik verifierar fullständigt min teori, i det ändelsevokalen *æ* här icke uppträder oftast efter vokalerna *æ, ø* och *y*, utan efter *æ, ø* och *u*. Märkas bör ännu, att bland de 9 fall, i vilka *a* anträffats efter *u*, blott 3 hänföra sig till långt *u*. För *ū* + *æ* stiger procenttalet till 90 [28 *æ* mot 3 *a*], för *ŭ* + *æ* till 84 [32 *æ* mot 6 *a*]. Genom delning av det statistiska materialet på långt och kort *u* kommer man tyvärr till så små absoluta tal, att man ej längre är trygg för tillfälligheternas spel. Men det är varken oväntat eller osannolikt, att långt och kort *u* haft olika inverkan på ändelsevokalen. [Jfr sid. 289.]

För att undvika eventuella missförstånd vill jag ännu bifoga siffrorna för växlingen *-ia* ∼ *-iæ* i lekmannabalkarna, dock utan att bygga några slutsatser på dem.

Efter:	o	a	u	æ	ø	y	e	i
ia:	—	—	—	12	2	8	—	23
iæ:	1	—	—	109	12	21	3	75
iæ i %:	—	—	—	90	86	72	—	77

Akustikens tillämpning på *konsonantläran* skall jag illustrera genom följande exempel.

Användningen av dubbel, eller såsom prof. Jespersen skulle säga, 'lång' klusil har som känt vidsträckt användning i finskan, men är inskränkt till ställning efter tonande ljud [*akka, vaatteet, tarkka, palkka*]. Förbindelser sådana som *-skk-*, *-stt-*, *-spp-* äro okända.

För fsv. och i dag som är för finländsk svenska gäller samma regel [1]. Förbindelser sådana som *hulppit, bilttogha* äro vanliga i fsv. [2] och i finländsk svenska [*hulppit, bilttog*], medan kombinationerna *-skk-*, *-stt-*, *-spp-*, *-fkk-*, *-ftt-* icke anträffas, knappast

[1] Jespersen, Phonetik sid. 185, noten, tillskriver mig med orätt uppgiften, att hithörande förbindelser i finländsk svenska skulle bero på inflytande från finskan. Jag har aldrig påstått detta och tror icke att det är fallet.

[2] Se Kock i Skandinavisches Archiv I, 54 ff. och Noreen, Altschwed. Gr., § 301.

ens i sandhi. *Fast-taga* uttalar man gärna som *fasstaga*. Från genetisk ståndpunkt kan man icke förklara dessa förhållanden. Om förbindelserna *-kk-*, *-tt-*, *-pp-* ingenting annat vore än 2-moriga pauser, bildade med *k-*, *p-* eller *t*-ställning hos talorganen, förstode man icke, varför dessa pauser icke lika ofta skulle anbringas efter tonlös som efter tonande konsonant. Även akustiken hade för några få år sedan måhända stått spörjande inför fenomenet. Men genom Hensens utomordentligt viktiga uppsats 'Die Empfindungsarten des Schalls' [1]) hava nya vidder öppnats för utforskningen av konsonantläran. Det kan icke komma i fråga att här referera hela detta märkliga arbete. En viktig upptäckt måste dock omnämnas i detta sammanhang. Med tillhjälp av en apparat, benämnd 'Schlitzsirene', har Hensen konstaterat, att då en periodisk vibration plötsligt sätter in med full styrka eller plötsligt avbrytes under full styrka, så alstras i *örat* en *knall*, som icke har någon motsvarighet i de luftvibrationer som träffa örat. Ehuru övertygad om riktigheten av Hensens *förklaring* av fenomenet, skall jag här lämna densamma åsido. Själva *faktum*, att plötslig insats och plötslig avklippning av en periodisk vibration ovillkorligen alstrar en knall, kan envar med lätthet konstatera med tillhjälp av Hensens 'Schlitzsirene'. Vid ett besök, som jag gjorde hos prof. Hensen i april 1909, hade prof. Hensen godheten förevisa apparaten i fråga och jag har sålunda haft tillfälle att personligen övertyga mig härom. Såsom Hensen med rätta framhåller i sin uppsats, är den omtvistade frågan om implosionens natur härmed löst.

Tillämpa vi denna lärdom på vad vi veta om att 'lång' klusil i finskan och svenskan förekommer efter tonande ljud, men icke efter tonlöst, finna vi följande förklaring. Då klusilen avbryter ett tonande ljud i dess fulla styrka, alstras en subjektiv implosionsknall, men om ett tonlöst ljud avbrytes av en klusil, sker detta icke, eller i varje fall icke i samma grad. Efter tonande ljud är det sålunda lätt att göra implosion och explosion hörbara var för sig, efter tonlöst ljud är detta ej fallet.

Språkets utveckling har här uppenbarligen bestämts av subjektiva hörselförnimmelser, som icke hava något fysikaliskt underlag i de vibrationer som träffa örat, och vilkas uppträdande eller uteblivande regleras av förhållanden, om vilka genetiken icke kan ge oss någon upplysning.

Ovanstående exempel från konsonantläran utgör på samma gång ett belägg för akustikens betydelse för *kombinationsläran*. Men jag skall belysa detta sistnämnda ämne ännu på annat sätt.

Få frågor inom kombinationsläran hava vållat så mycket huvudbry, som diskussionen av begreppen *vokal* och *konsonant*. Alla genetiker måste misströsta om att finna definitioner, som hålla

[1]) Archiv für die ges. Physiologie, Bd. 119. Bonn 1907.

streck, vare sig man ser på språkljudens kvalitet eller på deras funktion. Akustiken ger frågans lösning utan svårighet.

Medan genetikerna anse, att ett nytt 'språkelement' inträder, där talorganen inträda i en ny ställning, anser jag — jag har ingen fullmakt att tala å andra akustikers vägnar — att man vid sönderdelning av det flytande talet i enkla beståndsdelar bör utgå från följande två principer, av vilka den senare egentligen utgör ett korollarium till den förra:

1. *Ett nytt språkljud börjar, då ett nytt retningstillstånd i örat inträder* [1]).

2. *Om ett eller flere av några samtidiga retningstillstånd upphör, uppfattas detta av oss icke som övergång till ett nytt ljud utan blott som ett bortklingande av det förra ljudet, och dettas kvantitet räknas ända till dess ett positivt nytt ljudelement tillkommer.*

Denna regel inbegriper *pauser*, vilkas längd icke överskrida det högsta för enskilda språkljud brukliga måttet. Så t. ex. uppfattas en kortare paus, som följer efter en hastigt bortdöende knall, såsom en förlängning av knallen. Ett alldeles likartat förhållande äger rum i musiken, där staccatotoner betecknas med sitt fulla rytmiska värde, ehuru detta strängt taget är starkt reducerat.

Om vi utgå från dessa principer för talets sönderdelning i enkla ljud, kunna vi giva följande definition på vokal och konsonant.

1. *Vokal alstras vid enbart periodisk retning av örat.*

2. *Konsonant alstras, så snart ett operiodiskt moment ingår i ljudförnimmelserna.*

Jag skall förtydliga användningen av dessa definitioner genom några exempel:

I *labbar* uppfattar jag *b*-ljudet på följande sätt:

Det första *b* begynner med en implosionsknall, beledsagad av stämton, och räknas ända till och med momentet just före explosionen. Det 'Blählaut', som ligger eller åtminstone kan ligga mellan implosionen och explosionen, bör enligt de av mig uppställda principerna icke räknas som ett självständigt ljud, ty varken vid dess början eller under dess fortgång inträder något nytt retningstillstånd i örat. Detta 'Blählaut' utgör en direkt fortsättning av den stämton, som beledsagade implosionsknallen, och den negativa omständigheten, att knallen dör bort, ger oss icke intrycket av att ett nytt språkljud vidtager. Detta intryck erfara vi däremot, då explosionsknallen höres. Både implosions- och explosions-*b*-et äro naturligtvis konsonanter, ty i båda ingår som kännemärke en operiodisk retning av örat, en enstaka knall. Implosions-*b*-et är långt, ty i dess kvantitet medräknas givetvis även säckljudet [jag tillåter mig att översätta 'Blählaut' på detta sätt]; explosions-*b*-et är däremot kort.

---

[1]) Såsom ett nytt retningstillstånd kan naturligtvis även ett starkt crescendo uppfattas.

Jag känner icke något språk, i vilket säckljudet skulle kunna bilda uddljud. Men även ett sådant teoretiskt fall fogar sig utan svårighet i min teori. Ljudet måste naturligtvis anses sluta, just innan explosionen sätter in såsom ett nytt hörbart moment, och då ingen implosion föregår, finna vi utan svårighet, att här föreligger en ren stämton, alltså en periodisk retning av örat. Enligt min definition är ett dylikt säckljud, som icke föregås av implosion, naturligtvis en vokal. Och det visar sig här, att definitionen icke utmynnar i spetsfundigheter, utan har en reell bakgrund. Ty i förbindelsen *b̥ba* fungerar det första *b*-et, d. v. s. det säckljud, som föregår explosionen eller det andra *b*-et, ovillkorligen som *sonant*.

Med andra ord: Ett *b*, som innehåller ett operiodiskt moment eller en knall, fungerar som konsonant och kallas konsonant. Ett *b*, som till sin kvalitet överensstämmer med vokalerna, i det att det icke innehåller något operiodiskt moment, fungerar precis som en vokal och bildar stavelse. Men om ett ljud överensstämmer med vokalerna både till *kvalitet* och till *funktion*, finnes det ingen anledning att icke kalla ljudet vokal.

Termen *sonant* blir då överflödig. Ty det resonemang, som jag fört på rent teoretisk grund i fråga om *b*-ljudet, kan i stor utsträckning överflyttas på praktikens område.

Ordet *vatten* uttalas vardagligt ofta *vattn̥*. Ljudet *n* föregås här av två *t*-ljud, det första bildat genom oral implosion, det andra genom velo-faucal explosion. Att båda dessa på olika sätt bildade ljud uppfattas som väsentligen likartade, står i överensstämmelse med en generell regel, enligt vilken kvaliteten av en som språkljud använd knall beror av skapnaden hos det resonansrum, som tillsluter sig eller som öppnar sig vid knallbildningen. Knallen uppfattas som identisk, oberoende av om den bildas vid öppning eller tillslutning och oberoende av den punkt, på vilken öppnandet sker. Det är uppenbart, att knallens kvalitet bestämmes av *det trängsta läge*, i vilket den med knallen samtidiga artikulationsrörelsen utmynnar, eller från vilket den utgår. Detta trängsta läge är detsamma vid de båda *t*-knallarna i *vattn̥* och består i postdental spärrning av munhålan och samtidig velo-faucal spärrning.

Den *t*-explosion, som föregår *n* i *vattn̥*, är tonlös. Härefter sätter stämtonen omedelbart in, varvid ett nytt ljud, *n*-ljudet, uppkommer. Detta ljud innehåller intet operiodiskt element och står sålunda med avseende å sin akustiska kvalitet i samma kategori som vokalerna. Men icke endast i *kvalitet* utan även i *funktion*. Ty *n* i *vattn̥* fungerar 'sonantiskt', d. v. s. som vokal.

Vid det vårdade uttalet *vatten* innehåller *n*-et i början av sin uttalstid ett operiodiskt element, implosionsknallen [1]. Det blir

[1] Det är allt skäl att antaga, att en plötslig och stark *reduktion* av en klang framkallar en knall på samma sätt som klangens totala *avklipp*-

då naturligtvis konsonantiskt till sin *kvalitet,* men *fungerar* även som konsonant.

Likasom uttalen *vatten* och *vattn̥* växla med varandra, så växlar även *stoden* med *stodn̥*. I *stoden* innehåller *n* ett operiodiskt element, implosionsknallen, och är kvalitativt så väl som funktionellt en konsonant. I *stodn̥* är *n̥* kvalitativt och funktionellt vokal [sonant]. Här gäller det emellertid att tillbakavisa en invändning hos en eller annan läsare, som kanske icke fullt satt sig in i min tankegång. Den velo-faukala *d*-explosionen är beledsagad av stämklang. Måhända kan någon i första ögonblicket komma på den tanken, att enligt min regel intet nytt ljud borde börja, där *n̥* sätter in, eftersom *n̥* består enbart av stämklang, och en sådan fanns redan i det närmast föregående ljudet.

Men denna anmärkning drabbar mig icke. Ty även om vi se bort från den nya gruppering av deltonserien, som inträder vid förändringen av *d*-resonans till *n*-resonans, så få vi icke glömma, att öppnandet av den förut slutna talkanalen åstadkommer ett crescendo, vilket verkar på samma sätt som en ny retning.

Alldeles så som *vatten* till *vattn̥* och *stoden* till *stodn̥* förhåller sig ty. *Handel* till *Handl̥*. I *Handel* innehåller *l* ett operiodiskt element, implosionsknallen, och är konsonant både till kvalitet och funktion. I *Handl̥* uppfattas den före *l̥* gående laterala explosionen som ett *d,* emedan det för knallens kvalitet avgörande *trängsta läget* är *d*-läget, med vilket explosionen börjar. Själva *l̥* är fritt från operiodiska ljudelement och är vokaliskt både till *kvalitet* och *funktion.*

En egendomlig mellanställning mellan vokalerna och konsonanterna intager *r*-et till sin kvalitet. Stämklangen försvagas *periodiskt* genom tungslagen, som även framkalla periodiska knallar. *R*-et kan sålunda sägas utmärka sig genom periodisk retning av hörselorganen likasom vokalerna. Men i motsats till vokalerna och i överensstämmelse med konsonanterna innehåller *r*-et bullerljud. Samma mellanställning mellan vokal och konsonant som *r*-et intager med hänsyn till sin akustiska *kvalitet* intager det även till sin *funktion* — det kan användas både som *vokal* (sonant) och som *konsonant.*

Märkas bör ännu, att ett *r* i interkonsonantisk ställning [t. ex. *prt-*] visar en så gott som fullständig periodicitet och med nödvändighet blir mer eller mindre tydligt stavelsebildande. Det tydligt konsonantiska *r*-et i förbindelsen *-arra-* visar icke samma periodicitet, ty här hava vi att taga i betraktande även effekten av den angränsande vokalens plötsliga ansvällning eller avklippning. Den första och den sista knallen måste här framstå som topp-punkter, betecknande början av var sitt ljud. Förbindelsen [*a*]*rr*[*a*] får härigenom karaktären av ett långt *r* + ett kort.

---

ning. Jag kan dock icke komma närmare in på detta område utan att utlägga Hensens teori för knallens uppkomst, vilket skulle föra mig för långt.

Jag har naturligtvis icke förbisett, att *i undantagsfall* ljud, som visa en ganska bristfällig periodik och äro bemängda med buller, kunna fungera som vokaler. Vid viskat tal ersättas stämbandsvibrationerna av friktion mot stämbanden, och i det av genetiker gärna citerade *'pst'* tjänstgör konsonanten *s* som stavelsebärare. Om någon för dessa och dylika undantagsfall vill bibehålla termen sonant eller införa en ny term, kan det icke förmenas honom, ehuru jag tror, att vinsten härav icke svarar mot olägenheterna av en komplicerad terminologi.

Framför allt må man därvid icke förgäta, att mellan ett bullerljud, använt som 'sonant', och motsvarande ljud, använt som konsonant, råder icke blott en *funktionell* utan även en *kvalitativ* åtskillnad. I kombinationen *pst* är *s* en åtminstone approximativt periodisk företeelse, ty under ljudets fortgång höras upprepade gånger de ljudelement, som alstras vid friktionen på det karaktäristiska förträngningsstället. I förbindelsen [*ka*]*ss*[*e*] föreligger utom dessa med en viss regelbundenhet återkommande ljud två knallar: en då vokalen *a* avklippes, en annan då vokalen *e* sätter in [1]). Skrivningen med två *s* är här, lika litet som skrivningen med två *p* i *kappa*, att fatta som en naiv beteckning för lång kvantitet. I själva verket föreligga här två *s*-ljud, båda bestående av en knall, beledsagad av ett friktionsljud. Det första *s* är långt, ty fastän dess knall hastigt dör bort, uppfattas friktionsljudets förlängning som en förlängning av *hela* ljudet, knall + friktion. Det andra *s*, som ävenledes består av knall och friktion, är naturligtvis kort. Ovannnämnda kvalitativa olikheter mellan det *s*, som i *pst* står i vokalisk funktion, och de rent konsonantiska *s*-en i *kasse* äro åtminstone väsentligen av akustisk natur, utan motsvarighet i ljudens genesis.

Det är mig icke obekant, att de här framlagda åsikterna om klusilernas natur samt om begreppen vokal och konsonant i huvudsak utgöra blott en upprepning av vad Läffler sagt för mycket länge sedan [2]). Men en åsikt är icke sämre för det den är gammal. Och det är först på sista tiden, genom Hensens undersökningar över knallens natur, som det blivit fullt klart, i huru hög grad Läffler i själva verket haft rätt.

---

[1]) Detta förhållande, som jag förbisett i min uppsats 'Språk och öra' Finsk Tidskrift, april 1909, har påpekats för mig av professor Fr. Läffler. Förklaringen vinnes naturligtvis genom Hensens knallteori. Läffler hade utan tvivel rätt, då han i sin artikel 'Explosiva ljud' i Nordisk Familjebok, 1:sta uppl., bd. 4, sid. 891, betecknade förekomsten av ett *momentant* element som kännemärket för en konsonant.

[2]) Jfr utom den nyss citerade artikeln i Nordisk Familjebok även: L. Fr. Leffler Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden. Första afdelningen: De klusila konsonantljuden. Upsala universitets årsskrift 1874.

I det föregående har jag skenbart alls icke talat om Jespersens fonetiska arbeten. Jag har varken uppehållit mig vid de verkliga fel Jespersen enligt min mening på sina ställen begått eller vid hans förtjänster, dem jag nu som förr är beredd att erkänna i amplaste form. Men på indirekt väg tror jag mig ha uppvisat vad som i främsta rummet brister hos Jespersen.

Jespersen har försökt bygga en mur kring det inskränkta område av fonetiken, som han själv vill odla. Specialisering är en god sak, men när man i likhet med Jespersen betraktar grannens odlingar som impedimenter och gör sina strövtåg hos honom, icke för att anknyta förbindelser, utan för att avklippa sådana, måste en varnande röst höjas. Jag har sökt fullgöra denna plikt genom att visa på frukter, som mognat utanför Jespersens murar.

Hugo Pipping.

Vilh. Grønbech: Lykkemand og Niding. Vor Folkeæt i Oldtiden. Første Bog. Kbhvn. 1909.

Det faller sig inte lätt att uttala sig om detta arbete, helst när man, som anmälaren, ej förut gjort de sidor av forntidslivet, som författaren vill belysa, till föremål för specialundersökningar, utan måste nöja sig med att mäta och pröva hans resultat endast efter den fällning, som under ett mångårigt studium av källorna småningom och självmant uppkommit i ens eget medvetande. Annorlunda ställde sig uppgiften för Axel Olrik, då han i Danske Studier 1909 anmälde Grønbechs bok, ty Olrik hade ju själv sysselsatt sig med ungefär samma problem som de, Grønbech här behandlat. Men att företaga en eftergranskning av materialet för att tillse, i vad mån man själv skulle komma till samma slutsatser som författaren, det bleve åtminstone för mig ett alltför stort och krävande företag. Jag nödgas alltså inskränka mig till att söka giva läsaren en allmän föreställning om bokens beskaffenhet och om det intryck, den gjort på mig såsom en representant för de många, som väl äro förtrogna med den nordiska fornlitteraturen, men ej gjort specialundersökningar i det av förf. behandlade ämnet.

Huru vidsträckt han vill taga ämnet, kan väl ej med full bestämdhet ses av den hittills utkomna volymen ("Første Bog"). Denna rör sig väsentligen kring "Lykkemanden"; och "Nidingen" framskymtar blott som negation av, motsats till den rätte medborgaren och familjemedlemmen, mannen med fast position, anseende, framgång, välmåga o. s. v. Emellertid tyckes förf. vilja giva oss en helbild av de hedniska germanfolkens livsåskådning i

dess innersta grund, underlaget för deras uppfattning av vad vi skulle kalla gott och ont, mannens värde eller ovärde, lycka och olycka.

Redan i bokens början framhåller förf. med styrka, att vi, nutida kulturmänniskor, äro så grundligt olika våra germanska förfäder från folkvandringstiden och vikingatiden, att vi rent av äro predisponerade för att missförstå deras tankevärld och drivfjädrarna till deras handlingar. Vi äro utsatta för att antingen, liksom antikens kulturfolk, romarna och grekerna, bedöma forntidsgermanerna som råa vildar eller åtminstone barbarer, ledda blott av nycker och otämda drifter, eller ock att, i likhet med en ännu ej alldeles utdöd tidsriktning, uppfatta de hedniska germanerna och speciellt de nordiska vikingarna såsom övervägande ljusa, härliga hjälteskepnader, värda att tjäna som föredöme för nutidens folk.

En riktig uppskattning av de gamla germanernas själsliv får man, menar förf., endast genom att noga pröva deras egna uttalanden och handlingar, deras seder, rättsförhållanden, sägner och sagor.

På grundvalen av sådana undersökningar bemödar sig förf. att visa oss, hur man i forntiden uppfattade begreppen fred, ära och lycka, samt vad man menade med särskilda slag av lycka, en storkonungs, en herses, en bondens o. s. v.

Det sätt, varpå förf. framlägger sina resultat, är ej det vanliga. Han går icke den omständliga vägen att först redogöra för källornas intyg, sedan visa, huru dessa intyg böra rätt tolkas och förbindas, därvid också vederlägga oriktiga tydningar och kombinationer, samt slutligen, på grund av den gjorda analysen, utdraga facit. Nej, han slungar ut den åsikt, han vunnit, i en störtflod av synonymer, antiteser och paradoxer; bevisställen från urkunderna komma visserligen också med, men ej såsom grundstenar i byggnaden, utan som skioptikonbilder eller illustrationer till föredraget. Förf. har väl känt sig tvungen att, om jag så får säga, genom upprepade hammarslag indunka i våra huvud de nya åsikterna, enär annars våra förutfattade meningar skulle göra ett för starkt motstånd. En sådan metod kan ju ha vissa förtjänster, särskilt vid muntligt föredrag, men den har också påtagliga olägenheter, framför allt den, att vi bli ur stånd att kontrollera berättigandet av författarens påståenden och att vi därför, oaktat de många och starka orden, ofta känna oss ovissa, om han har rätt eller ej.

Nu är det ingalunda min tro, att utredningen av så djupt liggande psykiska förhållanden i en länge sedan förgången epok kan verkställas som ett enkelt räkneexempel med de givna källskriftställena såsom faktorer. Tvärt om erkänner jag villigt, att det här kommer an mindre på de gamla skrifternas ord och uttryck än på det, som ligger bakom och under dessa, på den inre meningen, det inre sammanhanget, som alltid i någon mån måste

åtkommas genom intuition, och i högre grad ju sparsammare intygen äro.

Det kan ju hända, att författareintuitionens strålkastare med ens låter välbekanta, men förut oordnade fakta framträda i ett klart ljus, så att de för våra ögon bilda en organisk, en nödvändig enhet. Men så ofta som denna omedelbart övertygande kraft *icke* gör sig kännbar, så ofta vi märka, att författaren lämnat något oförklarat, som åtm. tyckes oss motsäga hans resultat, då draga vi en suck av längtan efter den visserligen omständligare, men tryggare och lättare kontrollerbara induktiva bevisningsvägen.

Vid utredningen av de forntida begreppen fred, ära och lycka bemödar förf. sig att klargöra för oss, huru omfattande dessa begrepp voro för våra förfäder, huru nära de sammanhänga med varandra och huru otillräckliga våra egna benämningar och föreställningar äro, när det gäller att få fram allt, vad de gamle menade med sina ord.

Så är "freden" närmast trygghetstillståndet inom ätten, då den enskilde ättmannen åtnjuter skydd och hjälp av de andra ättmedlemmarna samt själv bidrager till ättens trygghet och förkovran. Denna starka samhörighet med ätten är för den enskilde ej blott en plikt, den är en nödvändighet, en oumbärlig förutsättning för människovärdig tillvaro, för självhävdelse.

Utförligt dröjer förf. vid den betydelse *hämnden* hade i de gamles livsåskådning. Härvid anför han också talrika exempel ur fornlitteraturen.

Det kunde emellertid sättas i fråga, huruvida hämnden — förmågan att skaffa sig själv, sin ätt eller sin skyddsling upprättelse — varit en så dominerande, nästan ensamt gällande måttstock för uppskattandet af mannens värde, ära och lycka, som det tyckes framgå av författarens framställning och av det stora utrymme, skildringen av hämndens utkrävande upptager i sagorna. Vi få ju ej lämna ur räkningen, att sagornas förtäljande hade till huvudsyfte att *intressera* åhörarna. Men då måste man väl också framför andra ämnen föredraga strider, där modet, snarrådigheten, slugheten, kroppsstyrkan, vapendugligheten sattes på hårda prov. Och vid striderna landsmännen emellan blev ju vanligen hämnden huvudmotivet. Det kunde ju inte bli lika "skemteligt" att omständligt omtala en mans utmärkta duglighet i jordbruk, kreatursskötsel och köpenskap eller hans frikostighet och gästfrihet eller hans uppoffrande hjälpsamhat i fredliga värv eller ens hans lagklokhet och rådvishet. Men därav, att sådana egenskaper vanligen nämnas mera i förbigående och endast undantagsvis starkare framhållas, få vi knappast skäl att tro dem ha varit ringa uppskattade i jämförelse med en djärvt och skickligt utförd hämdeakt. Dråp eller andra kränkningar, som krävde hämnd, voro väl inom bygdelaget ej till den grad vanliga företeelser, att mannens förhållande till dessa kunde bli det väsentliga kriteriet på hans förmåga att

med heder fylla sin plats. Det bör ju redan tidigt ha varit uppenbart för storbönderna och deras hövdingar, hur viktigt det var för bygdens trevnad och välfärd, att släktfejder på det omsorgsfullaste förhindrades. Strävandet för ekonomiskt välstånd måste också ha tvungit till krafternas samlande på fredliga värv i trakter, där befolkningen sedan urminnes tid huvudsakligen levde av vad jorden, husdjuren, jakt och fiske kunde giva, och där ömsesidiga rättigheter grannarna emellan småningom ordnats genom gammal hävd. På Island var ju ställningen mera exceptionell under de första generationerna efter landnåmet. Att av isländingarnas inbördes fejder under "sǫguǫld" sluta till ställningen i de nordiska huvudlanden med deras fastare, mera enhetliga befolkning, är väl lika olämpligt som att bedöma 1800-talets europeiska kulturtillstånd efter skildringar från den "vilda västern" i Amerika eller av fribytarlivet i Australien.

Men på samma gång som jag uttalar min farhåga för att förf. i åtskilligt har allt för mycket generaliserat, vill jag med glädje erkänna, att många av hans resultat synts mig vara övertygande, så t. ex. hans utredningar av pliktkänslan hos de gamle, av begreppet "lycka", av ödestron m. m.

Så vitt jag kan döma, är "Lykkemand og Niding" en bok, som bör verka väckande och eggande till fortsatt undersökning av det svåra och viktiga ämnet. Att framställningen stundom inbjuder till motsägelse och efterprövning, blir ju på sätt och vis en fördel. Det energiska i framställningssättet skall väl i sin mån bidraga till att locka mången till läsning. Och har man läst denna "Første Bog", avvaktar man med nyfikenhet utkommandet av den nästa.

Göteborg dec. 1910.

Gustaf Cederschiöld.

Andr. Heusler: Lied und Epos in germanischer Sagendichtung. Dortmund 1905 (Ruhfus).

Forf. til denne lille, klart præciserede afhandling, som desværre ved et tilfælde først nu finder omtale her, går ud fra anskuelser, som prof. Ker har udtalt i sin bekendte bog Epic and Romance (1897), idet han dels vil uddybe dem, dels give korrektiver til de der udtalte tanker. Som titlen antyder, går undersøgelsen ud på at vise, hvorledes forholdet har været mellem 'sang' (lied) og 'epos', hvorledes man kommer fra 'sang' til 'epos'. Forf. vender sig da først mod Lachmanns bekendte teori, som han kalder 'samlerteorien', ifølge hvilken et epos kun skulde være en samling af 'sange' mere eller mindre mekanisk forbundne og ord-

nede af en 'ordner' (rhapsod eller lign.). Der påpeges, at man aldrig af de store epos kan udskille 'sange', der kan sidestilles med og væsenlig identificeres med de virkelig eksisterende 'sange', som navnlig Eddadigtene; dette påvises nærmere i det enkelte og på en meget slående måde. Hovedforskellen mellem 'sang' og 'epos' beror på udtrykkets og fremstillingens knaphed eller fylde; det er 'sangens' knaphed, der danner den mest afgjorte modsætning til den 'episke bredde'; derhos kan også andre forhold virke bestemmende som 'mundtlig : skriftlig', 'sunget : talt (fortalt)'. Forholdet er, efter forf:s mening, ikke som forholdet mellem et enkelt menneske og en menneskeskare ("samlerteorien"), men som mellem et embryon og et fuldvoksent menneske (s. 24). 'Sangen' er kort og kærnefuld og kan indeholde mere end en enkelt 'fabel' eller situation, medens eposet er svulmende, fyldigt, uden derfor egenlig at behøve at indeholde mere stof eller mere flersidigt stof. I tilslutning hertil diskuteres spörsmålet om et mellemtrin, som forf. er mest tilböjelig til at benægte. Hele forf:s udvikling er meget klar og simpel og, som det forekommer mig, overbevisende. I et særligt kapitel drøftes spörsmålet om 'stoffets vækst', i et andet, som empirisk-praktisk æmne, forholdet med den engelske geste om Robin Hood og de danske Marsk-Stigviser. — Endelig følger en kort kritik af herhenhørende tekniske udtryk, som, da det her drejer sig om tyske ord eller ord brugte i tysk sprog, har mindre interesse for os andre. Dog fortjæner det at fremhæves, at forf. polemiserer mod generelle udtryk som "Sigurdsagnet" i enkelttal, istedenfor "Sigurdsagnene", i flertal. Også heri har forf. uden tvivl ret.

Finnur Jónsson.

Bibliografi for 1909.

Af B. Erichsen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

Andersen, D. Nordgermanisch 1905. (IFAnz. XXIV, 18—26.)

Bygdén, Leonard. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. H. 13—14. (Bd. 2.) Sp. 289—480. [Preciosa—Specimen.] Upps. 8:o. (= Skr. utg. af Sv. Litt.-Sällsk. XVII: 11—12.)

Cappelin, O. Hvar finns Skåne beskrifvet? En förteckning öfver Skåne berörande litteratur, utg. såsom bidrag till en skånsk bibliografi. Helsingborg. 8:o. 12 + 163 s. 5 kr.

Collijn, Isak. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 26. 1907. (Samlaren XXIX.) 19 s.

— — — 27. 1908. (Smst. XXX.) 21 s.

— Bibliografiska Miscellanea. I. När trycktes det Svenska Gradualet? (Kyrkohist. Årsskr. X, 129—31.)

— — II. Tvänne tryckta latinska tideböcker för Linköpings och Skara stift. (Smst. 132—36.)

— — III. Några svenska katekesfynd. (Smst. 137—43.)

— — IV. En hittills okänd upplaga af Odense-breviariet. (Smst. 144—51.)

Dahl, Frantz, Motzfeldt, U. A., og *Schlyter, K. J. D.* Nordisk [retsvidenskabelig] Litteraturfortegnelse 1908. (Tidsskr. f. Retsvid. XXII, 374—444.)

Erichsen, B. Bibliografi for 1907. (Ark. XXV, 360—87.)

v. Fischer-Benzon, R. Literaturbericht für 1908—09. (Ztschr. d. Gesellsch. f. Schl.-Holst. Gesch. XXXIX, 514—63.)

Gebhardt, August. Zur Crymogæa. (Ark. XXVI, 95—96.)

Hermannsson, Halldór. The Northmen in America (982—c. 1500). A contribution to the bibliography of the subject. (Islandica II. 94 s.) (Anm. DLz. 1909, 2351—52 af B. Kahle.)

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 29. jahrg. 1907. Lpz. 8:o. 8 + 218 + 246 s. 10 m. (I, 51—87: *August Gebhardt,* Nordisch.)

Kålund, Kr. Codex Erfordensis af de Lundske annaler og de deri forekommende runetegn. (Ark. XXV, 303—09.)

Krarup, Alfr. Fortegnelse over historisk Litteratur fra Aaret 1907, vedrørende Danmarks Historie. (HTda. 8. R. II, L 1—L 56.)

Arne Magnussons i AM. 435, 4to indeholdte håndskriftfortegnelser med to tillæg udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat (ved *Kr. Kålund*). Kbh. 8:o. 19 + 130 s.

Setterwall, Kristian. [Svensk historisk] bibliografi 1908. (HTsv. XXIX. Bilaga. S. 117—60.)

Staffen Hanssøn Stephanius's Designatio variorum documentorum et antiquitatum. Ved *William Christensen.* (DM. 6. R. I, 1—71 (fortsættes).)

Andersen, Vilh. Tider og Typer af dansk Aands Historie. 1. Række: Humanisme. 1 Del: Erasmus. 2. Bog: Det 18. Aarhundrede. Kbh. 8:o. 382 + (10) s. 6 kr.

Boer, R. C. Attilas tod in deutscher überlieferung und die Hvenische chronik. (Beitr. XXXIV, 195—266.)

Brockstedt, Gustav. Über entstehungszeit und verfasser der Hvenschen chronik. (ZfdA. LI, 287—90.)

Bugge, Alexander. Den islandske sagas oprindelse og troværdighed. (NT. 1909, 407—19.)

— Entstehung und glaubwürdigkeit der isländischen saga. (ZfdA. LI, 23—38.)

— The Origin and Credibility of the Icelandic Saga. (The American Hist. Rev. XIV, 249—61.)

Bugge, Sophus. Die heimat der altnordischen lieder von den Welsungen und den Nibelungen. II—III. (Beitr. XXXV, 240—71, 465—93.)

— Det oldnorske Kvad om Vǫlund (Vǫlundar-kviđa) og dets Forhold til engelske Sagn. (Ark. XXVI, 33—77.)

Frank, Tenney. Classical Scholarship in Medieval Iceland. (American Journ. of Phil. XXX, 139—52.)

Jónsson, Jón. Um þátt Sigurđar slefu. (Ark. XXVI, 202—09.)

Kahle, B. Das motiv von der widergefundenen schwester im altisländischen. (Beitr. XXXIV, 420—23.)

Leach, Henry Goddard. The relations of the Norwegian with the English church 1066—1399, and their importance to comparative literature. (Proceed. of the Americ. Acad. of Arts a. Sc. XLIV, 529—60.)

Lotspeich, C. M. The Composition of the Icelandic Family Sagas. (J. of Engl. a. Germ. Phil. VIII, 217—24.)

Moos, P. Sønderjyllands Kirkesalmebøger. (Sønderjydske Aarb. 1909, 153—78.)

Neckel, Gustav. Aus der nordischen Nibelungendichtung. (Germ.-rom. Monatsschr. I, 349—56.)

Norlind, Tobias. Latinska skolsånger i Sverige och Finland. (Lunds univ. årsskr. N. F. Afd. 1. Bd. 5. Nr. 2.) Diss. Lund. 8:o. 16 + 187 + 4 s.

Nutzhorn, H. Den danske Menigheds Salmesang i Reformationstiden,

dens Ord og Toner. En historisk Skildring. H. 1. Kolding. 8:o. 150 s. 1,80 kr.

Paludan, J. En Overgangsgruppe i nordeuropæisk Digtning omkring Aar 1700. Univ.-pr. Kbh. 1908. 4:o. 40 s.

Petersen, Jul. Der Kreis der Bartholiner und die holländische Medizin. (Janus XIV, 457–66.)

Rørdam, H. F. Om de ældste Planer til Udgivelse af Anders Sunesens Hexaëmeron. (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 775–77.)

Schück, Henrik. Konungastyrelsens författare [Philippus Ragvaldi (Puke)]. (Samlaren XXIX, 45—55.)

Severinsen, P. Christiani Qvinti Bibel og Baggers Alterbog. (Kirkehist. Saml. 5. R. V, 206—07.)

Simonsen, D. Til Jacob von Thyboe, II Akt, 1. Scene. (Danske Studier 1909, 122.)

Swartling, Birger. Georg Stiernhielm. Hans lif och verksamhet. (Upps. Univ. Årsskrift 1909. Filosofi, språkvetenskap och hist. vet. 4.) Akad. afh. Upps. 8:o. 23 + 127 s. 3 kr.

Svensson, Jón. Aus Islands alten Schätzen. Eine kultur- und literaturgeschichtliche Studie. Aut. Übersetzung von *Johannes Mayrhofer.* (= Frankfurter zeitgemässe Broschüren. XXVIII, 10.) Hamm. 8:o. 40 s. 0,50 m. (Anm. DLz. 1910, 1632–33 af A. Gebhardt.)

Theding, Otto. M. Luthers lilla katekes i dess tidigaste svenska dräkt. (Kyrhokist. Årsskr. X, 29–113.)

Wieselgren, Oscar. Bidrag till kännedomen om 1600-tals-dramat i Sverige. Akad. afh. Upps. 8:o. 40 + 99 s. 2 kr. (S. 1–97: Studier öfver Lejonkulans dramer, äfven utg. ss. Skr. utg. af Sv. litt.-sällsk., 22.)

Bugge, Sophus.

Breve fra Sophus Bugge til Svend Grundtvig. Medd. ved *Karl Aubert.* (Maal og Minne 1909, 52—64.)

Karlsson, Karl Henrik.

Ark. XXVI, 224—26, af *L. Fr. Läffler.*

Rask, Rasmus.

Fra Rasks ungdom. Ved *Carl S. Petersen.* (Danske Studier 1909, 15—25.)

Wimmer, Ludvig F. A.

Danske Studier 1909, 11—14, af *Axel Olrik.*

II. Lærde selskabers skrifter, tidsskrifter og samlinger.

Aarbog for Historisk Samfund for Skive og Omegn. 1. Aarg. Skive. 111 s. 2,25 kr.

Aarbog udgivet af Randers Amts historiske Samfund. 1909. (Fra Randers Amt. III.) Randers. 8:o. 151 s.

Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift. II. 1909. Aarhus. 8:o. 124 s. 2 kr.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udgivne af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1909. 2. Række. Bd. 24. H. 1—3. S. 1—244 + 1 pl. Kbh. 8:o.

Antikvarisk Tidskrift för Sverige. Utg. af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien genom *Emil Ekhoff*. 18. d. 2. (slut-)h. (D. 18, nr. 2—4.) Sthlm. 8:o. 25 + 55 + 64 s.

Arkiv för nordisk filologi utg. genom *Axel Kock*. Bd. 25. (Ny följd bd. 21.) H. 3—4. S. 221—387. — Bd. 26. (N. f. bd. 22.) H. 1—2. S. 1—226. Lund. 8:o.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. På uppdrag af Södermanlands fornminnesförening utg. af *Isak Fehr*. XIV. Strängnäs. 8:o. 79 s. + 3 pl. 2 kr.

Bornholmske Samlinger. 4. Bd. Udg. af Bornholmsk Samfund. Rønne. 8:o. 185 s.

Danske Magasin, indeholdende Bidrag til den danske Histories og det danske Sprogs Oplysning. 5. R. Bd. 6. H. 4. S. 273—401. 6. R. Bd. 1. H. 1. S. 1—96. Kbh. 4:o. Hv. h. 2 kr.

Danske Studier udgivne af *Marius Kristensen* og *Axel Olrik*. 1909. Kbh. 8:o. 220 s.

Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift utg. af *Bernhard Salin*. 1908. H. 4. S. 193—256 + 50 s. — 1909. H. 1—3. 192 s. Sthm. 8:o.

Festskrift till *Ludv. F. A. Wimmer* ved hans 70 års fødselsdag 7. februar 1909. Kbh. 8:o. 219 s. (= Nordisk Tidsskrift for Filologi. 3. Række. 17. Bd.) 6 kr.

Finska Fornminnesföreningens Protokoll. I. 1870—1875. Helsinki. 8:o. 405 s.

Finska Fornminnesföreningens Tidskrift. XXIV. Helsinki 1908. 8:o. 56 + 391 s. + 2 tavler.

Finskt Museum. Utg. av Finska Fornminnesföreningen. XV. 1908. 100 s. XVI. 1909. 138 s. Hfors. 8:o.

Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1908. 64. aarg. Med 295 illustrationer i texten. Kria. 8:o. 211 s.

Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1908. Årg. 3. Under redaktion af *Emil Ekhoff*. H. 3—5. S. 105—379 + 6 s. 1909. Årg. 4. H. 1—3. S. 1—160. Sthm. 8:o.

Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi udg. af Østifternes historisk-topografiske Selskab. Bd. 4. H. 1—2. S. 1—228. Khh. 8:o.

Fra Dansk Folkemindesamling. II. Meddelelser og optegnelser ved *Hjalmar Thuren*. (Danmarks Folkeminder Nr. 4.) Kbh. 8:o. 82 s.

Fra Frederiksborg Amt. Aarbog for 1909 udg. af Frederiksborg Amts historiske Samfund. Helsingør. 8:o. 166 s.

Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger. III. Udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt. 1909. Kbh. 8:o. 152 s.

Fra Ribe Amt. Udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt. VII. 1909. Kbh. 8:o. 193 s.

Hardsyssels Aarbog udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Bd. 3. 1909. Kbh. 8:o. 172 s.

Historisk Aarbog for Thisted Amt. Udg. af Historisk Samfund for Thy og Hanherred. 1909. Kbh. (trykt Thisted). 8:o. 112 s.

Historisk Tidskrift för Skåneland utg. av *Lauritz Weibull.* Bd. 3. H. 4—6 (slut). S. 171—330. Lund. 8:o.

Historisk Tidskrift utg. af Svenska Historiska Föreningen genom *Torvald Höjer.* Årg. 29. 1909. Sthm. 8:o. 274 + 93 s. + Bilagor.

Historisk Tidsskrift, 8. Række, udg. af den danske historiske Forening. Redigeret af *J. A. Fridericia.* Bd. 2. H. 1—3. S. 1—210 + L 1—56. Kbh. 8:o.

Historisk Tidsskrift udg. af den norske historiske Forening. 4. Række. Bd. 5. H. 6—7. S. 433—644 + 7 s. —Bd. 6. H. 2—3. S. 81 —272. Kria. 8:o.

Historiske Meddelelser om København udg. af Københavns Kommunalbestyrelse ved *Villads Christensen.* Bd. 2. H. 1—4. S. 1—344. Kbh. 8:o.

Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic Collection in Cornell University Library ed. by *George William Harris.* Vol. 2. Ithaca. 8:o. (8) + 94 s.

Jämtlands Läns Fornminnesförenings Tidskrift. Bd. 4. H. 4 (slut). S. 145—92. Östersund. 8:o.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann.* 30. Jahrg. Lpz. 4:o. 432 sp. 11 m.

Maal og Minne. Norske studier utgit av Bymaals-Laget ved *Magnus Olsen.* 1909. Kria. 8:o. 7 + 164 s. 4 kr. (H. 1 anm. TfF. 3. r. XVIII, 122—23 af Finnur Jónsson.)

Meddelanden från Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförening. I: 4. S. 251—301. Gbg. 1908. 8:o. ill.

Meddelanden från Örebro Läns Fornminnes-Förening. IV. Örebro. 8:o. 96 s. ill. 2,50 kr.

Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening 1909. Utg. af *O. Klockhoff.* Linköping. 8:o. 40 s.

Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Nouvelle Série. 1908—9. Copenhague. 8:o. 142 s.

Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju, gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. IV. 3. S. 209—88. Kphfn. 8:o.

Saga-Book of the Viking Club. Vol. 5, Part 2. S. 197—430. April, 1908. — Vol. 6, Part 1. S. 1—161. January, 1909. London. 8:o.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott. 29 årg.. 1908. 7 + 169 + 19 s. — 30 årg. 1909. 7 + 170 + 21 + 6 s. Upps. 8:o.

Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. H. 135—136. Sthm. 8:o.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi udg. af Det jydske historisk-topografiske Selskab. Red. af *Villads Christensen*. 3. R. Bd. 6. H. 2—3. S. 97—312. Kbh. (Aarhus.) 8:o.

Skrifter udgivne af Bergens historiske Forening. No. 15. Bergen. 8:o. 12 + 8 + 22 + (3) s.

Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland. LXXXVIII. Förhandlingar och uppsatser. 22. 1908. 98 + 210 s. — XCI. Förhandlingar och uppsatser. 23. 1909. 93 + 233 s. Hfors. 8:o.

Språk och Stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utgiven av *Bengt Hesselman, Olof Östergren* och *Ruben G:son Berg*. Årg. 9. 1909. H. 1—4. Upps. 8:o. 176 s.

Svendborg Amt. Aarsskrift for 1909. Nyborg. 8:o. 190 s.

Vejle Amts Aarbøger udgivne af Vejle Amts historiske Samfund. 1909. Kbh. 8:o. 198 s.

Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. Bd. 2. H. 10. Utg. *F. Ödberg*. Sthm. 8:o. 124 + 15 + 4 + 4 + 22 s.

Østsjællandske Aarbøger. Bd. 9. Udg. af *Frederik Opffer*. Kjøge. 8:o. 94 s.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

Bremer, Otto. Die germanische "Brechung". (IF. XXVI, 148—73.)

Delbrück, B. Das schwache Adjektivum und der Artikel im Germanischen. (IF. XXVI, 187—99.)

Kock, Axel. Kritiska anmärkningar till frågan om *a*-omljudet. (Ark. XXVI, 97—141.)

Kristensen, Marius. Fra de sidste års sproggranskning. (Danske Studier 1909, 206—11.)

Logeman, H. Tenuis en media. Over de stemverhouding bij konsonanten in moderne talen met een aanhangsel over de fonetiese verklaring der wetten van Verner en Grimm. (Recueil de travaux publ. par la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Gand, 36:e fasc.) Gand. 1908. 8:o. (Anm. Ark. XXVII, 99—105 af Aug. Western.)

Neckel, G. Über einen altnord. wechsel von präsens und präteritum in beschreibenden zusammenhängen. (ZfdA. LI, 156—63.)

— Zur flexion von aisl. *fela*, aschw. *fiæla*. (Beitr. XXXIV, 580—81.)

Noreen, Adolf. Ein Paar altnordische Seenamen [hlér, Lee, Lungen, Lyngir]. (IF. XXVI, 222—24.)

Thorsen, P. K. Sprogforandringer. (TfF. 3. r. XVII, 205—19.)

Wood, Francis A. Etymological Notes. [2. norw. dial. *flana*. 5. sw. *fnas.*] (MLN. XXIV, 47—49.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

Fischer, Frank. Die Lehnwörter des Altwestnordischen. [T. 1—2.] Berlin. 8:o. 6 + 233 s. 6,50 m. (= Palaestra LXXXV.) T. 1 også udk. s. diss. (Anm. Litbl. XXXI, 357—60 af Kahle.)

Hægstad, Marius, og *Torp, Alf.* Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding. H. 7—8. S. 385—564 + 8 s. [*skatt-bóndi—ǫxultré.*] Hv. h. 0,80 kr. Tilleggshefte: I. Det norske maalet fyre 1350 ved Marius Hægstad. II. Gamalnorsk ordavleiding ved Alf Torp. S. IX—LXXI. 1 kr. Kria. 8:o.

Holthausen, F. Etymologien II. [59. *ǫmur-lig-r.*] (IF. XXV, 147—54.)

Høverstad, Th. Trællenavnet Hjalli. (Maal og Minne 1909, 101—02.) *K. Aubert,* Hjalli. (Smst. 162.)

Jakobsen, Jakob. Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland. H. 2. S. 241—480 [*gopn—liver*] Kbh. 8:o. 5 kr.

Jónsson, Finnur. Íslensk rjettritun. Kphöfn. 8:o. 44 s.

Kålund, Kr. Ordet *"lemæn"* i oldlitteraturen. (Ark. XXV, 302—03.)

Kahle, B. Die altwestnordischen Beinamen bis etwa zum Jahre 1400. Ergänzungen und Nachträge zu Finnur Jónssons Tilnavne i den islandske oldlitteratur (Aarb. f. nord. oldk. og hist. 1907). (Ark. XXVI, 142—202.)

Lind, E. H. Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. H. 4. Sp. 481—640. [*Hámundr—Ingivaldr.*] Upps. 8:o. 2 kr. (Anm. Ark. XXVII, 96—99 af Hj. Falk.)

Mogk, E. Die Halbvokale i̯ und u̯ in der isländischen Literatursprache. (IF. XXVI, 209—21.)

Olsen, Magnus. *Norpa (elvenavn). (Maal og Minne 1909, 64.)

— Ønavnet Álǫst, Alsten. (Smst. 92—93.)

Uhlenbeck, C. C. Etymologica [*aldin, fley, rǫðull, tapa, té*]. (IF. XXV, 143—46.)

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

Bing, Just. Norges ældste kirkeinventar. Et arkivfund. (Bergens Museums Aarbog 1909. Nr. 13.) 5 s. + 1 pl.

Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. Bd. 9. H. 1. [1262–1526.] Rvík. 8:o. 384 s.

Hálfs saga ok Hálfsrekka. Einleitung. Inaug.-diss. (Kiel) von *Albert Le Roy Andrews.* Halle 1908. 8:o. 68 s.

Hálfs saga ok Hálfsrekka. Hrsg. von *A. Le Roy Andrews.* (= Altnordische Saga-Bibliothek. H. 14.) Halle. 8:o. 8 + 141 s. 4 m.

Harðarsaga ok Hólmverja. *Þórleifr Jónsson* gaf út. Rvík. 1908. 8:o. 7 + 104 s.

Kålund, Kr. Bidrag til digtningen på Island omkring 1500 fra Stockh. perg. 22, 4to, med redegörelse for membranens marginalia. (TfF. 3 r. XVII, 108–25.)

— Islandsk digtning omkring 1500. (TfF. 3. r. XVIII, 37–46.)

Rémundar saga Keisarsonar. Utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur af *Sven Grén Broberg.* H. 1. Kbh. 8:o. 112 s. 3,50 kr.

Rimnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* H. 4. S. 273–352. Kbh. 8:o. 2 kr.

Skazanie o mečě Tjurfingě (Hervarar saga ok Heiðreks). I. Staroislandskij tekst s vvedeniem. *I Sarovolskago.* [Oldislandsk tekst med indledning af I. Scharovolski.] Kiev 1906. 8:o. 78 + 84 s.

Þiðriks saga af Bern. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Henrik Bertelsen.* H. 4. [Bd. 2.] S. 49–208. Kbh. 8:o. 5 kr.

Altnordische Erzählungen (Sagas). Bd. 1: Sechs Erzählungen von den Anwohnern der Ostfjorde Islands. Übersetzt und erläutert von *E. Wilken.* Lpz. 8:o. 160 s. 3 m. (Anm. DLz. 1910, 611–13 af A. Heusler.)

Collingwood, W. G. A legend of Shetland from Fljótsdæla saga. (Saga-Book V, 272–88.)

Isländska fornsagor i svensk tolkning af *A. U. Bååth.* 1. Nials saga. 2. genoms. uppl. Sthm. 8:o. 240 s. 1 kr.

Kongespegelen (Konungs skuggsjá). 1. parten. Umsett fraa gamalnorsk av *K. Audne.* (Gamalnorske bokverk utg. av Det norske samlaget. 7.) Oslo. 8:o. 85 s. 0,40 kr. (= Syn og Segn. 15 aarg. nr. 6—7.)

Soga um Vatsdœlerne. Umsett fraa gamalnorsk ved *Jørgen Reitan.* (Gamalnorske bokverk utg. av det norske samlaget. 6.) Oslo. 8:o. 107 s. 0,40 kr. (= Syn og Segn. 15 aarg. nr. 2–3.)

Die Winlandsagas. Die Erzählungen von der Entdeckung Nordamerikas durch die Normannen im Jahre 1000. Aus dem Altisländischen übersetzt und mit geschichtlicher Einleitung versehen von *Aug. Kromayer.* Halle. 8:o. 12 + 64 s. (= O. Hendels Bibliothek der Gesamtliteratur des In- u. Auslandes. Nr. 2133.) 0,25 kr.

Völuspa, done into English out of the Icelandic of the Elder Edda by *Ananda K. Coomaraswamy.* London. 8:o. 29 s. 2 s. 6 d.

Bley, A. Eigla-studien. Gand. 8:o. 253 s. (Recueil de travaux publ. par la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de

Gand, 39:e fasc.) 13 fr. (Anm. DLz. 1910, 2336—39 af A. Heusler. — Ark. XXVII, 209—14 af G. Neckel.)

Jónsson, Finnur. Versene i Hávarðarsaga. (TfF. 3 r. XVII, 86—97.)

von der Leyen, Friedrich. Die Entwicklung der Göttersagen in der Edda. (Germ.-rom. Monatsschr. I. 284—91.)

Neckel, G. Barditus. [Tolkning af Þorbjǫrn hornklofi's Glymdrápa, str. 4.] (ZfdA. LI, 110—12.)

Ólsen, Björn Magnússon. Strøbemærkninger til Eddakvadene. (TfF. 3 r. XVII, 150—61.)

— Om nogle vers af Arnórr jarlaskáld. (Ark. XXV, 289—302.)

Scisco, L. D. The Tradition of Hvittramanna-land. (American Hist. Magazine III, 379—88, 515—24; ref. af *Halvdan Koth.* HTno. 4 r. VI, 132—36.)

Sievers, Eduard. Zur technik der wortstellung in den Eddaliedern. I. (Abh. d. phil.-hist. Kl. d. sächs. Gesellsch. d. Wiss. XXVII, 513—50.) (Anm. Ark. XXVII, 105—06 af F. Jónsson.)

Whistler, Chas. W. Brunanburh and Vinheith in Ingulf's Chronicle and Egil's Saga. (Saga-Book VI, 59—67.)

Vogt, Walther H. Zur komposition der Egilssaga kapp. I—LXVI. Gymn.-pr. Görlitz. 8:o. 65 s.

— Egils Haupteslösung. (ZfdA. LI, 379—415.)

Færøsk.

Jakobsen, Jakob. Strejflys over færøske stednavne. (TfF. 3 r. XVII, 64—85.)

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

Berg, Ruben G:son. Svecismer hos Baggesen og Staffeldt. (Danske Studier 1909, 124—26.)

Dahl, B. T., og *Hammer, H.* Dansk Ordbog for Folket. H. 23—25. Bd. 2. S. 73—168. [*Nægtelse—Ret.*] Kbh. 8:o. Hv. h. 0,30 kr.

Glahn, Alfred. Av, Sjakker. (Danske Studier 1909, 220.)

Jessen, E. Etymologiserende Notitser. IV. (TfF. 3 r. XVIII, 21—36.)

Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). H. 46—49. Tillæg. S. 1—320. [*A—Fritte.*] Kbh. 8:o. Hv. h. 2,50 kr.

Lavrids Kocks danske grammatik. Ved *Carl S. Petersen.* (TfF. 3 r. XVII, 162—89.)

Kristensen, Marius. Hvor hørte Rydårbogens skriver hjemme? (TfF. 3 r. XVII, 98—107.)

Mikkelsen, Kr. Dansk Ordføjningslære med sproghistoriske Tillæg. Haandbog for Viderekomne og Lærere. H. 1. Kbh. 8:o. 80 s. 1 kr.

Mortensen, Karl. Et kapitel af dansk versbygnings historie i det 17. århundrede. (TfF. 3. r. XVII, 126—37.)

Olrik, Axel. Ønavne. (Danske Studier 1909, 204—06.)

Saabys Retskrivningsordbog. Udg. af *P. K. Thorsen.* 5. Udg. Kbh. 8:o. 264 tosp. s. 3,25 kr.

Skouboe, S. Brystdugs-Digtning. (Danske Studier 1909, 127—28.)

Steenstrup, Johannes. Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning. Avec un résumé en français. (D. Kgl. Danske Vid. Selsk. Skr. 7. R. Hist.-filos. Afd. I. 3.) Kbh. 8:o. 130 s. 4 kr.

— Pebersvende. (HTda. 8. R. II, 60—70.)

b. Tekster.

Aktstykker til Oplysning om Grønlands Besejling 1521—1607. Meddelt af *Louis Bobé.* (DM. 5. R. VI, 303—24.)

Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660—1676. Udg. ved *J. Lindbæk* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 2. H. 1. Kbh. 8:o. 320 s. 3 kr.

Bidrag til Falsters kirkelige Topografi i Slutningen af Middelalderen. Ved *Holger Fr. Rørdam.* (DM. 5. R. VI, 273—302.)

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1668. Udg. ved *V. A. Secher.* Bd. 6. H. 2. S. 161—320. Kbh. 1808. 8:o. 2 kr.

Dahl, Svend. Peder Syv som zoolog. Et gammelt udkast til en "Nordisk Fauna". (Danske Studier 1909, 51—68.)

Monumenta Scaniæ historica. Diplomatarium dioecesis Lundensis. Lunds ärkestifts urkundsbok. Utg. af *Lauritz Weibull.* Bd. 4. [1461—1485.] Lund. 8:o. 475 s. 15 kr.

Et gammeldansk digt-fragment. Medd. af *Kr. Kålund.* ["Den kvindelige kyskheds pris", se den AMske Katalog II, 763.] (Danske Studier 1909, 217—18.)

Harpestræng. Gamle danske urtebøger, stenbøger og kogebøger udg. for Universitets-jubilæets danske samfund ved *Marius Kristensen.* H. 1—2. S. 1—128. Kbh. 1908—09. 8:o. Hv. h. 2 kr.

Et Inventarium fra Frederiksborg Slot 1597. Ved *E. Marquard.* (Fra Frederiksborg Amt 1909, 1—30.)

Lucidarius. En Folkebog fra Middelalderen. Med Indledning og Oplysninger ved *Johannes Knudsen.* Med 41 Billeder. (Folkelæsning Nr. 288.) Kbh. 8:o. 190 s. 1,50 kr.

Nogle Juleprædikener fra Middelalderen. Ved *Ellen Jørgensen.* (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 735—50.)

Norske Herredags-Dombøger. Udg. af Det norske historiske Kildeskriftfond. 2. R. (1607—1623). III. Dombog for 1613. 2. Herredagen paa Eker ved *E. A. Thomle.* H. 1—2. Chria. 1908—09. 8:o. 273 s.

Palladius, Niels. Om Drukkenskab. Udg. ved *Carl S. Petersen* efter det eneste kendte Exemplar af den første Udgave fra Aaret 1556. Kbh. 1908. 8:o. 67 s. 4 kr.

Jørgen Sorterups Ligprædiken over Peder Syv (1702) udg. af *Viggo J. von Holstein Rathlou*. (Danske Studier 1909, 34—50.)
Ole Worms Beskrivelse af Helene Kilde og Helene Grav i Tisvilde. Ved *M. Mackeprang*. (Fra Arkiv og Museum. IV, 148—60.)

4. Norsk.

Aasen, Ivar. Om vort Skriftsprog. (Syn og Segn XIII, 1—5.)
Engelskjøn, C. Sopp, et glemt ord. (Maal og Minne 1909, 85—87.)
Falk, Hj. Ord og vendinger. I. [1. Slaa op med en. 2. Dra drøvlen paa en. 3. Dagdriver. 4. Pren. 5. Tysbast.] (Maal og Minne 1909, 81—84.)
— und *Torp, Alf*. Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch. Mit Unterstützung der Verfasser fortgeführte deutsche Bearb. von *Hermann Davidsen*. Lief. 9—14. S. 641—1120. [Germanische Bibliothek. I. Sammlung german. Elementar- und Handbücher. IV. Reihe: Wörterbücher. Bd. 1.] Heidelberg. 8:o. Hv. h. 1,50 m. (Anm. Germ.-rom. Monatschr. I, 587—89 af H. Schröder.)
Hægstad, Marius. Landsmaalsform og rettskrivning. (Syn og Segn XIII, 26—30.)
Larsen, Amund B. Præpositionsbruken ved vore stedsnavn. (Maal og Minne 1909, 105—19.)
Logeman, H. Sprogforholdene i Norge. (Samtiden XX, 83—102.)
— Perial og fiale. (Maal og Minne 1909, 137—41.)
Rygh, O. Norske gaardnavne. Bd. 5. Gaardnavne i Buskeruds amt. Oplysninger samlede til brug ved matrikelens revision. Udgivne med tilføiede forklaringer af *Hj. Falk*. Kria. 8:o. 14 + 533 s. 3,40 kr.
Schjøtt, S. Dansk-norsk ordbog. 16 (slut-)h. S. 961—96 + 16 s. [*Vindesyg—Øxeskaft*.] Kria. 8:o. 0,50 kr.
Utredning av spørsmaalet om et muligt samarbeide mellem landsmaal og riksmaal i retskrivningen. Ved *H. Eitrem, Amund B. Larsen* og *S. Schjøtt*. (Tillæg 3 til Universitets- og skoleannaler for 1909.) Kria. 8:o. 185 s. 0,75 kr.

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

Beckman, Nat. Till frågan om grammatiska kategorier och grammatisk terminologi. (Språk och Stil. IX, 11—28.)
Belfrage, Sixten. Interjektionerna. En språkpsykologisk studie. (Språk och Stil. IX, 159—73.)
Berg, Ruben G:son. Döende lånord. (Språk och Stil. IX, 1—10.)
Bergroth, H. Begreppsmotsatsen viljeakt—icke-viljeakt som språklig differentieringsgrund. (Språk och Stil. IX, 143—48.)
— Band i bet. gåva. (Smst. 176.)
von Friesen, Otto. Fornsvenska paradigm. Sammanställda för prope-

devtiska kursen nr 1 i nordiska språk. 2. uppl. Upps. 8:o. 18 s. 0,50 kr.

Hellquist, Elof. Politiska och publicistiska slagord. (NT. 1909, 328—46.)

Hylén, J. E. Pluralis vid konjunktionssammanbundna subjekt. (Språk och Stil. IX, 112—42.)

Kallstenius, Gottfrid. En folketymologi. [Bardalek.] (Språk och Stil. IX, 80.)

— Några förmenta och några verkliga konstruktionsfel. (Smst. 81—99.)

Kock, Axel. Svensk ljudhistoria. II: 1. Lund. 8:o. 240 s. 2,50 kr. (Anm. Neuphilol. Mitt. 1909, 177—82 af H. Pipping.)

— En form av vokalbalans i äldre nysvenskan. (Ark. XXVI, 1—11.)

Lindqvist, Axel. Studier över svenska verbaladjektiv. [Inledningsord. I. Om aktivitet och passivitet hos verbaladjektiv. II. Om de med *ja*-suffix bildade verbaladjektiven i svenskan.] (Ark. XXV, 221—88.)

Nordlander, J. Anmärkningar till J. Burei Sumlen, utg. av G. E. Klemming. (Språk och Stil. IX, 29—38.)

— Om betydelsen av "Bottnekarl". (Smst. IX, 174—75.)

Noreen, Adolf. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 13. (Bd. 5, H. 4.) S. 385—512. Lund. 8:o. 2 kr.

— Ortnamnen i Sverge. (Sommarkurserna i Uppsala 1909.) Upps. 8:o. 11 s.

— Ortnamnskommitténs arbeten. Några antikritiska anmärkningar. (Ark. XXV, 334—48.) *Elof Hellquist,* Svar. (Smst. 348—59.)

[Norén, O.] Det högsvenska uttalet och språkmännen. I. Anmärkningar ingifna till konungen. Af en lekman. Sthm. 8:o. 75 s. 1,25 kr.

Ordbok öfver svenska språket. Utg. af Svenska Akademien. H. 38—40. B, ark. 141—60. [*Bevand—Bildning.*] D, ark. 35—44. [*Dekorativ—Demokrat.*] Lund. 4:o. Hv. h. 1,50 kr.

Ortnamnen i Älvsborgs län. Utg. av Kungl. Ortnamnskommittén. Del 2. Ale härad. Sthm. 8:o. 175 s. 4,50 kr.

— — D. 4. Bollebygds härad. Sthm. 8:o. 96 s. 2 kr.

— — D. 14. Ås härad. Sthm. 8:o. 234 s. 3,75 kr. (De 1906—09 udk. dele anm. Fataburen 1909, 169—75 af J. Sandström.)

Palm, Nils. Något om Albert Engströms hexameter och pentameter. (Språk och Stil. IX, 149—58.)

Palmér, Johan. Till frågan om växlingen *-it* : *-et* i sup. och part. neutr. i äldre nysvenskan. (Ark. XXVI, 11—32.)

Paulson, Johannes. Metriska anteckningar till Johan Bergmans "Ur forntidens sång". (Språk och Stil. IX, 70—73.)

Sandstrøm, Josef. "Väne härad". (Språk och Stil. IX, 74—77.)

Sjöros, Bruno. Ordförråd och ortografi i Hel. Birgittas egenhändiga anteckningar. (Skrifter utg. af Svenska Litteratursällskapet i

Finland. LXXXVIII. Förhandlingar och uppsatser. XXII, 149 —191.)

Sommarström, Hugo. Jomalanamnet på Åland. (Finskt Museum XV, 86—90.)

Stenhagen, Alfred. "Fur å vänd i furu". (Språk och Stil. IX, 78—79.)

— Franskt *oi* -svenskt *oe.* (Smst. 175—76.)

Trotzig, Karl. Vad bör Pettersson kalla sig? En bok om släktnamn. (Studentfören. Verdandis småskr. 83.) 2. uppl. Sthm. 8:o. 38 s. 0,25 kr.

Wide, J. Verbalböjningen i 1526 års översättning av Nya Testamentet. Bil. t. Landskrona Realsk.-pr. 1909. Landskrona. 4:o. 36 s.

b. Tekster.

En drastisk supplik från år 1624 af en sacellan från Strängnäs stift till änkedrottning Kristina d. ä. Medd. af *H. Lundström.* (Kyrkohist. Årsskr. X. Medd. o. Aktst. 123—26.)

Fornhandlingar rörande Jämtlands län. Utg. af *S. J. Kardell.* [Forts.] (Jämtlands läns FmfT. IV, 190—92.)

Tvenne bref från Jakob De la Gardie till Gabriel Gustafsson Oxenstierna. Af *A. B. C—n.* (HTsv. XXIX, 169—75.)

Handlingar angående Karl IX:s räfst med professorerna i Uppsala med anledning af deras bref till konung Sigismund år 1598 m. m. Medd. af *H. Lundström.* (Kyrkohist. Årsskr. X. Meddel. o. Aktst. 85—120.)

Handlingar från rättegången med Olaus Petri och Laurentius Andreæ i Örebro 1539—40. Medd. af *H. Lundström.* (Kyrkohist. Årsskr. X. Meddel. o. Aktst. 54—84.)

Biskop Kenicius i Skara supplik af år 1603 hos hertig Karl att erhålla transport till kyrkoherdeembetet i Gefle. Medd. af *H. Lundström.* (Kyrkohist. Årsskr. X. Meddel. o. Aktst. 121—22.)

Biskop Nils' visitationsstadga för Vadstena kloster af jan. 1448 med bekräftelse af brödrakonventets stadga för den nyvalda abbedissan Ingeborg Gertsdotter. Efter en Upsala-handskrift utg. af *Robert Geete.* Sthm. 8:o. (Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1909. S. 191—205.)

Svenska böner från medeltiden. Utg. af *R. Geete.* 3 (slut-)h. S. 417 —536 + 12 pl. + 93 s. Sthm. 8:o. 4 kr. (Samlingar utg. af Svenska fornskrift-sällskapet. 135.)

Svenska medeltidspostillor. (Vinterdelen.) 5. Sthm. 8:o. 128 s. 2 kr. (= Samlingar utg. af Svenska fornskrift-sällskapet. 136.)

Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia under tidehvarfvet 1521—1809. IV: 1. 1597 maj—augusti. Utg. af Kungl. Riksarkivet genom *Torvald Höjer.* Sthm. 8:o. 158 s. 3,25 kr.

Svenska riksrådets protokoll. Utg. genom *Severin Bergh.* XII. 1647, 1648. H. 2. S. 257—476 + 12 s. 3 kr. (Handlingar rörande Sveriges historia. Ser. 3.)

Svenska Synodalakter efter 1500-talets ingång. Saml. och utg. af *Herman Lundström.* 2. serien. Strängnäs stift. 1. h. (Skrifter utg. af Kyrkohist. fören. II: 4.) Upps. 8:o. 80 s. 2 kr.

Svenske residenten *Lars Nilsson Tungels* efterlämnade papper utg. genom *Per Sondén.* (= Historiska Handlingar. D. 22, nr. 2.) S. 193—451. Sthm. 8:o. 7,50 kr. [Svenske breve, s. 193—292.] (Anm. HTsv. XXIX. Öfvers. 52—57 af E. Falk.)

Utdrag ur Magnus Erikssons landslag. Med inledning, anmärkningar och glossar af *Emil Olson.* Lund. 8:o. 33 + 181 s. 5 kr.

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 34—35. [Bd. 3.] S. 801—960. [*tilside—ufantet.*] Kbh. 8:o. Hv. h. 2,50 kr.

Fischer, Jean. Nyt og gammelt fra Bjerre herred. (Danske Studier 1909, 109—16.)

Kristensen, Marius. Om folkemålsoptegnelse. (Fra Dansk Folkemindesaml. II, 63—71.)

Levander, Lars. Älvdalsmålet i Dalarna. Ordböjning och syntax. Akad. avh. Upps. Sthm. 8:o. 127 s. (SvLm. 1909, h. 2.)

— I vad mån kan ett bymål kallas enhetligt? (Undersökning rörande Åsenmålet i Älvdalen.) (Språk och Stil. IX, 39—59.)

Pantzerhielm Thomas, S. Et finsk laaneord [*perkjel*] i Ranen-dialekten. (Maal og Minne 1909, 163.)

Ross, Hans. Norske bygdemaal. XII. Fyrdemaal. XIII. Oustegdemaal. XIV. Vestegdemaal. XV. Rygemaal. XVI—XVII. Hordemaal. (= Chria. Videnskabs-Selsk. Skr. 1909. II. Hist.-filos. Kl. Nr. 3.) Chria. 8:o. 148 s. 4 kr.

Swenning, Julius. Utvecklingen av samnordiskt *æi* i sydsvenska mål. Diss. Lund. Sthm. 8:o. 151 s. + 1 kart.

Wessman, V. E. V. Tillägg och rättelser till H. Vendells Ordbok över de östsvenska dialekterna. (Skr. utg. af Sv. Litteratursällskapet i Finland. LXXXVIII. Förhandl. o. upps. XXII, 192—96.)

b. Tekster.

Andersen, Nikolaj. Hvad è Sandhed? [Sundevedsk dial.] (Sprogforeningens Almanak for 1909, 106—07.)

— Voherr' ɔ e Folk. [Sundevedsk dial.] (Sprogforeningens Almanak for 1910, 67—70.)

Beiter, Andreas. Fræ en Bojl. Vestjysk Moel. (Albert Bayers jydske Bibliothek. Nr. 15.) Aarhus. 8:o. 35 s. 0,40 kr.

Ei gamall brudlaupsvisa fraa Nordmøre. (Syn og Segn XIII, 31—41.)

Jensen, Svend P. Saaren Husmands Løwnhistaarrier aa anne Smaating i jydsk Boenmaal. (Albert Bayers jydske Bibliothek. Nr. 14.) Aarhus. 8:o. 39 s. 0,40 kr.

[Schmidt, Niels.] Veteranen fortæller. Gengivet ved *M. Ring.* (Vejle Amts Aarbøger 1909, 111—17.)

Schneider, J. A. Bygdemaalsdigteren Hans Hanson. (Gammel bygdemaalsdigtning av navngivne forfattere. I.) Kria. 8:o. 76 s. 1 kr.

Viser i bornholmsk Mundart saml. og nedskrevne af *H. Johansen.* 2. Saml. (Bornh. Saml. IV, 1—40.)

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

von Friesen, Otto. Historiska runinskrifter. I. Yttergårdsstenarna i Orkestads socken, Uppland. II. Grindastenen i Spelviks socken, Södermanland. (Fornvännen 1909, 57—85. ill.)

— och *Hans Hansson.* Kylfverstenen. En 24-typig runrad. (Antikv. T. f. Sverige XVIII, nr. 2. 25 s.)

v. Grienberger, Th. Drei westgermanische runeninschriften. (ZfdPh. XLI, 419—37.)

Hjelmqvist, Theodor. Runinskriften på en bennål i Lunds Historiska Museum. (Lunds univ. årsskr. N. F. Afd. 1. Bd. 5. No. 5.) 40 s. + 1 bill.

Neckel, Gustav. Zur Einführung in die Runenforschung. I. Die Runen paläographisch und sprachgeschichtlich. II. Die Runen kulturhistorisch betrachtet. (Germ.-rom. Monatsschr. I, 7—19, 81—95.)

Olsen, Magnus. Runerne paa et nyfundet bryne fra Strøm paa Hitteren. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1908. No. 13.) Trondh. 8:o. 20 s. + 1 pl. (Anm. TfF. 3. r. XVIII, 122 af Finnur Jónsson. — AfdA. XXXIII, 234—35 af G. Neckel. DLz. 1910, 872—73 af Gebhardt.)

— — — Nye oplysninger tillikemed et spørsmaal. (Maal og Minne 1909, 100; 163—64.)

— Om sproget i de Manske runeindskrifter. (Chria Vid. Selsk. Forh. for 1909. No. 1.) Chria. 8:o. 26 s. (Anm. TfF. 3. r. XVIII, 121—22 af Finnur Jónsson. — AfdA. XXXIII, 235 af G. Neckel.)

— og *Haakon Schetelig.* En indskrift med ældre runer fra Fløksand i Nordhordland. (Bergens Museums Aarbog 1909. No. 7. 44 s.)

— A newly discovered inscription in crypt-runes from the Brodgar Circle, Stenness, Orkney. (Saga-Book V, 256—61.)

— og *Haakon Schetelig.* De to runestener fra Tu og Klepp paa Jæderen. (Bergens Museums Aarbog 1909. Nr. 11. 29 s.)

Pipping, Hugo. Sandhierscheinungen in Runeninschriften. (Neuphilol. Mitt. 1909, 213—19.)

Tuneld, Ebbe. Skånska runstensstudier. 1—3. (HT. för Skåneland III, 239—94.)

Friedrichs, Gustav. Grundlage, Entstehung und genaue Einzeldeutung der bekanntesten germanischen Märchen, Mythen und Sagen.

Lpz. 8:o. 15 + 495 s. (Anm. DLz. 1909, 753—56 af P. Ehrenreich.)

Golther, Wolfg. Religion und Mythus der Germanen. Lpz. 8:o. 4 + 115 s. 4 m. (Anm. IFAnz. XXVI, 35—36 af R. M. Meyer.)

Heusler, Andreas. Geschichtliches und Mythisches in der germanischen Heldensage. (Sitz.-ber. d. preuss. Akad. d. Wiss. 1909, 920–45.)

Levander, L. Sagotraditioner om sveakonungen Adils. (Antikv. Tidskr. för Sverige. XVIII, nr. 3. 55 s.)

von der Leyen, Friedrich. Die Götter und Göttersagen der Germanen. München. 8:o. 253 s. 2,50 m. (= Deutsches Sagenbuch hrsg. von *Friedrich von der Leyen.* T. 1.) (Anm. DLz. 1909, 1936—38 af E. Mogk.)

Läffler, L. Fr. Lytir, En hittills förbisedd fornsvensk gud. (Förberedande meddelande.) (Ark. XXVI, 96.)

Meyer, Richard M. Ymi—Tuisto. (Ark. XXV, 333.)

Olsen, Magnus. Fra gammelnorsk myte og kultus. (Maal og Minne 1909, 17–36.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og folklore.

Ailio, Julius. Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finland. T. 1: Übersicht der Funde. Mit 68 Abbildungen im Text. 10 + 114 s. (Diss. Hfors.) T. 2: Beschreibung der Funde. Mit 117 Abbildungen im Text, 18 Tafeln in Photolithographie u. 1 Karte. 280 s. Hfrs. 4:o.

— Huittisten hirvenpääase. [Ett vapen af sten i form af ett älghufvud från Hvittis.] (Finskt Museum. XVI, 1–6. ill.)

Almgren, Oscar. Symboliska miniatyryxor från den yngre järnåldern. (Fornvännen. 1909, 39—42. ill.)

Appelgren-Kivalo, Hj. Kivikauden tutkimuksia. (Finska FmfT. XXIV. No. 1. S. 1—42. Referat: Steinzeitliche Untersuchungen, S. 43—56. ill.)

Arkeologiska forskningar 1908. (Finskt Museum. XVI, 15–17, 59—62. ill.)

Arne, T. J. Om det forntida Södermanland. Några bidrag till historien om dess bebyggande. Strängnäs. 8:o. 79 s. + 3 pl. 2 kr. (= Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria XIV.)

— Stenåldersundersökningar. II. En Öländsk gånggrift. III. Hällkistan från Södra Bosgården i Horns s:n, Västergötland. IV. Ensamgrafvar från stenåldern i Sverige. (Fornvännen 1909, 86—108.)

Bjørlykke, K. O. Helleristning ved Frones i Ullensvang. (Naturen XXXIII, 82—84.)

Brøgger, A. W. Den arktiske stenalder i Norge. Med 270 avbildninger og "Résumé in deutscher Sprache". (= Chria Videnskabs-Selskabets Skr. 1909. II. Hist.-filos. Kl. Nr. 1.) Chria. 8:o. 8 + 278 s. 10 kr. (Anm. DLz. 1910, 235–36 af M. Hoernes.)

Brøgger, A. W. Om menneskets alder i Skandinavien. (Naturen XXXIII, 162—65.)
— Funde aus Norwegen. (Praehist. Ztschr. I, 239—42.)
— Et fund av en benpil med flintegger fra yngre stenalder. (Separataftr. af Norsk geol. Tidsskr. I, nr. 12. 15 s.)
— En kjökkenmödding fra ældre stenalder i Norge. (Ymer XXVIII, 122—40.)

Dahlén, Gustaf. Ett båtfynd i Mosjömossen vid Laxå. (Meddel. f. Örebro läns FmfT. IV, 75—81. ill.)

Du Chatellier, P., and *L. Le Pontois.* A ship burial in Brittany. (Saga-Book VI, 123—61.)

Frödin, O. Einzigartige Steinzeitfunde bei Alvastra. (Mannus I, 319—21.)

Fürst, Carl M. Das Skelett von Viste auf Jäderen. Ein Fall von Skaphocephalie aus der älteren skandinavischen Steinzeit. (Chria. Vid.-Selskabets Skr. I. Math.-nat. Kl. No. 1.) Chria. 8:o. 31 s. + 4 tavl. (Anm. DLz. 1910, 123—24 af G. Schwalbe.)

Gustafson, Gabriel. Notes on a decorated bucket from the Oseberg find. (Saga-Book V, 297—307. ill.)

Hallström, G. En nyupptäckt hällmålning [i Hinna i Tingvold pgd, Nordmøre]. (Fornvännen 1909, 55—56. ill.)
— Nordskandinaviska hällristningar. II. De norska ristningarna. (Forts. f. 1908.) (Fornvännen 1909, 126—59. ill.)

Hansen, A. R. Lidt om Stenaldergravene i Vestjylland. (Hardsyssels Aarbog III, 145—56.)

Hansen, Andr. M. Om helleristningerne. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1908, 1—62.)

Kjellmark, Knut. Järnåldersgrafvar i Jämtland undersökta 1908. (Jämtlands läns FmfT. IV, 145—74. ill.)

Kjær, Hans. Landnam i Danmark. Udsigt over den ældste Bebyggelse og Kultur i forhistorisk Tid. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 157.) Kbh. 8:o. 15 s. 0,20 kr.
— Om Olufshöjen i Svogerslev. (TfF. 3. r. XVII, 147—49.)

de Lange, Eyvind. Utgravninger i Hafslo prestegjeld. (Bergens Museums Aarbog 1909. No. 3. 41 s.)

Montelius, Oscar. Hjulformiga spännen. (Fornvännen 1909, 109—19.)
— Das Sonnenrad und das christliche Kreuz. (Mannus I, 53—69, 169—86.)
— Über die Benutzung steinzeitlicher Gräber während der Bronzezeit. (Praehist. Ztsch. I, 78—85.)

Müller, Sophus. Bronzealderens Begyndelse og ældre Udvikling i Danmark, efter de nyeste Fund. (Aarb. 1909, 1—119. ill.)
— Débuts et première évolution de la civilisation du bronze en Danemark d'après les découvertes les plus récentes. Traduit du danois par E. Philipot. (Mém. de la Soc. d. antiquaires du Nord. N. S. 1908—9. 142 s.)

Nicolaissen, O. Undersøgelser i Nordlands amt 1906. (Tromsø Museums Aarshefter. XXIX, 1—20.)

— Fortegnelse over oldsager indkomne til Tromsø museums oldsamling 1906. (Smst. XXIX, 21--25.)

— Undersøkelser i Nordlands amt 1908. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1908, 163—74.)

— Oldsamlingens tilvekst i Tromsø museum 1908. (Smst. 176—80.)

Olsson, Peter. Öfversigt af Jämtlands läns fornminnen från hednatiden. Tillägg 6. (Jämtlands läns FmfT. IV. 180—85.)

En pålbyggnad från stenåldern vid Alvastra, påträffad första gången i Skandinavien. [Efter *O. Frödins* Meddelelser i Dagens Nyheter $^{2}/_{10}$ 1909.] (Medd. f. Östergötl. Fmf. 1909, 27—30.)

Rinne, Juhani. Ett grafröse från bronsåldern på Räfsö holme i Kyrkslätt. (Finskt Museum XV, 90—96. ill.)

— Sotanuijista museomme kokoelmissa. [Om stridsklubbor i hist. museets samlingar.] (Finskt Museum XVI, 50—59. ill.)

Rygh, K. Oversigt over oldsagsamlingens tilvækst i 1908 af sager ældre end reformationen. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1908. No. 14.) Trondh. 8:o. 46 s

Shetelig, Haakon. Vestlandets ældste kulturhistorie. En fører til Bergens Museums oldsamling. Bergen. 8:o. 89 s. 0,50 kr.

— En ældre jernalders gaard paa Jæderen. (Bergens Museums Aarbog 1909. No. 5.) 18 s. ill.

— Fortegnelse over de til Bergens Museum i 1908 indkomne saker ældre end reformationen. (Bergens Museums Aarbog 1909. No. 14.) 62 s. ill.

— Notiser om bygdeborger. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1908, 124—30.)

Schirmer, Herm. M. Fortegnelse over de hidtil paaviste bygdeborge. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1908, 113—23.)

Schnittger, Bror. Nyupptäckta hällristningar i norra Skåne. (Ymer XXVIII, 407—12.)

— Gravfältet vid Ljunga i Skönberga socken. II. Undersökning 1908. (Medd. f. Östergötl. Fmf. 1909, 8—14.)

— Östergötlands fornborgar. Grävningsnotiser. (Smst. 14—17.)

Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Tillväxten under år 1908. (Fornvännen 1908, 201—311.)

Stjerna, Knut. Fasta fornlämningar i Beovulf. (Antikv. T. för Sverige XVIII, nr. 4. 64 s.)

Tanner, V. Kivikauden asuinpaikka Sodankylässä Lapissa. [En stenålders boplats i Sodankylä-Lappmark.] (Finskt Museum XV, 28—31. ill.)

Thümmel, Albert. Der germanische Tempel. (Beitr. XXXV, 1—123 + 2 kort. Også udk. s. Lpz. diss.) (Anm. DLz. 1910, 1041—47 af V. Guđmundsson.)

Wibling, Carl. Religiösa föreställningar och bruk under äldre tider. Helsingborg. 8:o. 52 s. 2 kr.

Wibling, Carl, Oscar Almgren och *Knut Kjellmark*. Stenåldersfynden i Råå vid Helsingborg. Bidrag till frågan om landhöjningen i Sydsverige. (Fornvännen 1908, 105—27.)

de Brun, Frans. Försök till bestämmande af 1400-talets gamla och nya aln. (Fornvännen 1908, 128—36.)

Hildebrandt, Ad. M. Das Wappen von Schleswig-Holstein. (Die Heimat 1909, 125—30. ill.)

Karlsson, K. H. Genealogiska anteckningar. 4. Medeltidssläkter med namnet Pik. (Personhist. T. XI, 16—22.)

— — 5. Roos af Ervalla och Roos af Hjelmsäter. (Smst. 81—86.)

— — 6. Arfsindelningen efter fru Birgitta Magnusdotter (Porse). (Smst. 86—91.)

Neovius, Ad. Om myntet som slogs i Finland under medeltiden. (Finskt Museum XV, 31—38.)

Tudeer, L. O. Th. Rahaväärennys Kustaa Vasan ajoilta. [En myntförfalskning på Gustaf Vasas tid.] (Finskt Museum. XVI, 12—15. ill.)

Ambrosiani, Sune. Lår från Mysslinge, Uppland, och dess släktingar. (Fataburen 1909, 15—36. ill.)

— Kakelfynd från Stockholm under år 1907. (Smst. 49—54. ill.)

Andersen, P. Bidrag til Søartilleriets Historie. Kbh. 8:o. 189 s. 3,50 kr.

Annerstedt, Claes. Uppsala universitets historia. D. 2: 1655—1718. Senare afd. Universitetets organisation och verksamhet. Upps. 8:o. 456 s. 8 kr. (Anm. HTsv. XXIX. Öfvers. 59—66 af H. S.)

— — Bihang II. H. 1—2. Handlingar 1655—1663, 1663—1671. Upps. 8:o. 160 s. (= Upps. univ. årsskr. Program 2—3.) For hv. h. 1,75 kr.

Bang, Ole. Om Havboerne. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt. 1909, 100—08.)

Bertelsen, Henrik. Pro Scholis Puerorum. (TfF. 3. r. XVII, 21—36.)

Bing, Just. Landskylden paa Munkelivsgodset 1463—1624. (HTno. 4. r. V, 560—72.)

Björkman, Rudolf. Die Hochteutschen Comœdianten. (Samlaren XXIX, 83—90.)

Bobé, Louis. De forbedrede Vægtervers fra Aar 1800. (Fra Arkiv og Museum. IV, 69—75.)

Bugge, Alexander. Seafaring and shipping during the Viking ages. (Saga-Book VI, 13—27.)

Büchner, Oskar. Die norwegische Agrarverfassung von der Kalmarer Union (1397) bis zur Verfassungsänderung (1660) unter besonderer Berücksichtigung des Pachtwesens. (Vierteljahrschr. f. Social- u. Wirtschaftsgesch. VII, 213—48, 391—410.)

Byriel, J. H. Mikkelsgrande i Øster-Vamdrup. (Fra Ribe Amt. VII, 100—03.)

Carøe, K. De gamle Bartskærkistes og deres Indhold. (Bibl. f. Læger CI, 345—66.)

— og *C. E. A. Schøller.* Danske, norske og holstenske Studenter indskrevne ved Universitetet i Strassburg. (Personalhist. Tidsskr. 5. R. VI, 143—62.)

— Danske og Norske, immatrikulerede ved Universitetet i Groningen 1615—1762. (Smst. 262—65.)

Cederblom, Gerda. Några af våra äldsta spånadsredskap och deras åttlingar. (Fataburen 1909, 1—14. ill.)

Damsgaard, Jens. Gamle Skikke i Vester Han Herred. (Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1909, 49—62.)

Davidsen, H. C. Kniplingsindustrien paa Vesteregnen [Sønderjylland]. (Sprogforeningens Almanak for 1909, 1—14.)

(Erslev, Poul.) Dansk Peberrod. (Fra Arkiv og Museum IV, 96—99.)

Falk, Hjalmar. Stuens oprindelse. (Maal og Minne 1909, 120—28.)

Flentzberg, Ant. Offerkällor och trefaldighetskällor. (Fataburen 1909, 65—84, 141—49. ill.)

Friis, F. R. Kulturhistoriske Studier. H. 2. S. 65—128. Kbh. 8:o. 1 kr.

Grundtvig, Fr. L. Livet i Klokkergaarden. Gammeldags falstersk bondeliv efter Lars Rasmussens skildring. Udg. af *Jørgen Olrik.* Kbh. 1908—09. 8:o. 287 s. ill. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 2.) (Anm. Fataburen 1909, 175—76 af N. E. H.) *P. Petersen,* Efterslæt. (Fra Dansk Folkemindesaml. II, 29.)

Grønbech, Vilh. Lykkemand og niding. Vor folkeæt i oldtiden. 1. bog. Kbh. 8:o. 220 s. 5 kr.

Gulowsen, I. De gamle Varder. (HTno. 4 r. V, 507—31.)

Hallgren, J. A. Kort öfversikt af det svenska allmänna läroverkets historia. Sthm. 8:o. 159 s. 2 kr.

Holm, Teodor. Sveriges allmänna postväsen. Ett försök till svensk posthistoria. III. 1663—1676. Sthm. 8:o. 8 + 294 s. 3 kr.

Hornemann, Gerh. Et Bidrag til Belysning af Christian VI's Helligdagslovgivning. (Fra Frederiksborg Amt 1909, 104—15.)

Høirup, Joh. Det gamle Bomhus. (Fra Holbæk Amt 1909, 131—38.)

J. R. A. Suomalaisten merenkulusta muinaisina aikoina. [Finnarnes sjöfart i förgångna tider.] (Finskt Museum XV, 25—28.)

Jensen, Chr. Axel. Snedkere og Billedsnidere i Danmark 1536—1660. I. (Tidskr. f. Industri X, 97—124. ill.)

— Ligsten i Sønder Kirkeby på Falster. (Fra Arkiv og Museum. IV, 169—73.)

Johnsen, Osc. Alb. Et træk af den dansk-norske regjerings handelspolitik under Kristian III og Fredrik II. (Chria Vidensk.-Selskabs Forh. for 1909. Nr. 3.) Chria. 8:o. 22 s. 0,50 kr.

Jørgensen, Ellen. Helgendyrkelse i Danmark. Studier over Kirkekultur og kirkeligt Liv fra det 11. Aarh.'s Midte til Reformationen. (Avec un résumé en français.) Disp. Kbh. 8:o. 184 s. 4 kr. (Anm. HTda. 8 R. II, 188—94 af Johs. Steenstrup.)

Kålund, Kr. Den norske ledingsgerd. (HTno. 4 r. VI, 197—98.)

Kornerup, Th. Postvæsendets Udvikling i Holbæk Amt. (Fra Holbæk Amt 1909, 117—30.)

Kristensen, Marius. Fra Als. [1. Land og folk. 2. Årets gang. 3. Vigtige begivenheder. 4. Det overnaturlige.] (Danske Studier 1909, 149—64.)

Landtmanson, Samuel. Anteckningar rörande äldre bygdelif i Västergötland. III. (Vestergötl. FmfT. b. 2, h. 10, s. 98—112.)

Larsen, L. Dagligt Liv i Nordsjælland. Højtidsskikke. I. (Julen.) (Fra Frederiksborg Amt 1909, 127—42.)

Liisberg, Beering. Urmagere og Ure i Danmark, med en kort Fremstilling af Urets og Tidsforkyndelsens Historie. Udg. af Urmagerlavet i Kjøbenhavn i Anledning af dets halvandethundredaarige Bestaaen den 18 Juli 1905. Kbh. 1908. 8:o. 7 + 291 s. + 16 tavl. 10 kr.

Lund, Fr. Macody. Norges økonomiske System og Værdiforhold i Middelalderen. Chria. 8:o. 140 s. (Vid.-Selsk. Skr. II. Hist.-filos. Kl. 1908. No. 1.) 4,40 kr.

Mortensen, C. F. P. Landsbyliv i Horns Herred. Minder fra Kyndby i Aarene 1820—40. (Fra Dansk Folkemindesaml. II, 30—62.)

Nielsen, M. H. Vestjydske Skoleforhold i det 18. Aarhundrede. (Fra Ribe Amt VII, 136—69.)

Nordling, Br. Ett blad ur vår skolas häfder. Raumo pedagogi. (FT. LXVII, 228—37.)

Nyrop, C. Fra Skaanes Gilder og Lav. (Fra Arkiv og Museum. IV, 92—93.)

— Et Handskemager-Segl. (Smst. 173—74.)

Olafsen, O. Prestelige Indtægter i den første Halvdel af det 17. Aarh. (Norsk theol. Tidsskr. IX, 283—86.)

Olrik, Axel. At sidde på höj. (Oldtidens konger og oldtidens thulir.) (Danske Studier 1909, 1—10.)

Olsdotter, Grop Anna. Brud- och brudpigeutstyrslar i Ore socken, Dalarna, på 1850—70-talen. (Fataburen 1908, 242—47.)

Pedersen, Laurits. Almueundervisning i en dansk Købstad fra Reformationstiden til vore Dage. Kbh. 8:o. 226 s. + 2 bilag. ill. 3,50 kr.

Qvistgaard, A. Om tolfhålakringlor och andra julbröd. (Fataburen 1908, 235—41.)

Raduns, Karl. Nordisches Seewesen früherer Zeiten, unter besonderer Berücksichtigung des Vereinsgebietes. Vortrag. (Die Heimat 1909, 213—17, 233—37.)

Reimer, Ludvig. Seder och bruk i Albo härad i början af 1800-talet. (Fataburen 1908, 208—19.)

Rinne, Juhani. Kultturihistoriallisia tutkimuksia v. 1909. [Kulturhistoriska forskningar 1909.] (Finskt Museum XVI, 133—35.)

Rockstroh, K. C. Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i

det 17. og 18. Aarh. Bd. 1. Tiden 1614—1670. Kbh. 8:o. 496 s. 6 kr.

Rørdam, H. F. Bidrag til Kateketembedets Historie, især i Christian VI's Tid. (Kirkehist. Saml. 5. R. V, 40—131.)

—S—S. Om gammal svensk sed och kultur i Estland. (NT. 1909, 252—56.)

— Svenska julminnen i Estland. (Smst. 559—66.)

Salenius, J. M. Om ekonomin, husgerådet och arkliet på Kexholms slott under slutet af 1500- och början af 1600-talet. (Finskt Museum. XVI, 65—70, 108—11.)

Schnitler, Carl W. Norske Byer for 100 Aar siden. Kulturhistoriske Kyststudier. (Kringsjaa XXXIII, 65—75, 129—36.)

Schøller, C. E. A. Danske, norske og holstenske Studenter ved Universitetet i Heidelberg 1386—1668. (Kirkehist. Saml. 5. R. V, 138—53.)

Skappel, S. Den norske faareavls historie i tidsrummet 1660—1814. (Tidskr. f. det norske landbrug. 1908, 505—19.)

Skar, Johannes. Bygdeliv. Gamalt or Sætesdal. IV. Kria. 8:o. 246 s. 3,60 kr.

Stefánsson, Jón. Western influence on the earliest Viking settlers. (Saga-Book V, 288—96.)

Thuren, Hjalmar. Orfeus og Eurydike. En dansk Operaopførelse i Aaret 1786. (Fra Arkiv og Museum IV, 101—32.)

Troels-Lund. Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarh. Illustreret Udgave. H. 39—88. Kbh. 8:o. Hv. h. 0,25 kr.

Ulvig, Elisa. Folkelivsbilleder fra Søndfjord. Fra 1880-aarene. (Samtiden XX, 189—202.)

Upmark, Gustaf. En gesällbok från 1700-talet. (Fataburen 1909, 37—45.)

Wahl, J. O. Den norske hærs utvikling mellem Gyldenløwefeiden og den store nordiske krig (1680—1700). (No. militært Tidsskr. LXXII, 537—62, 614—43.)

Weitemeyer, H. Fra Livet i Københavns Arresthus i 18. Aarh. (Hist. Medd. om Kbh. II, 265—344.)

West, Fr. Jürgensen. Den tønderske Kniplingsindustri ved Aar 1800. (Sønderjydske Aarb. 1909, 206—39.)

Wistrand, P. G. Ättartal hos Sveriges allmoge. (Fataburen 1909, 101—08.)

Witt, F. Zur Geschichte der mittelalterlichen Predigt in Schleswig-Holstein. (Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. IV, 460—556.)

Vogt, J. H. L. De gamle norske jernverk. Kria. 1908. 8:o. 83 s. (= Norges geol. Undersøgelse. Nr. 46.) 0,50 kr. (Anm. Naturen XXXIII, 123—24 af C. F. K.)

Bendixen, B. E. Stenkirker fra middelalderen i Ryfylke og paa Jæderen. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1908, 131—62.)

Billeskov Jansen, H. Middelalderlige Figurstene i Thisted. (Hist Aarbog f. Thisted Amt. 1909, 85–88. ill.)

Bruun, Daniel. Gammel Bygningsskik paa de islandske Gaarde (forts. og afsl.). (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1908, 63—112.)

Drikkehorn og Sølvtøj fra Middelalder og Renaissance. Udg. af Nationalmuseets 2. Afdeling ved *Jørgen Olrik.* Avec un résumé en français. Kbh. 4:o. 162 s. ill. 15 kr. (Anm. Finskt Museum XVI, 70–71 af J. Re. — Zbl. 1909, 1539–40 af A. M.)

Fett, Harry. Norges kirker i middelalderen. Med 426 billeder, 16 blade plancher og 1 kunstbilag. Kria. 4:o. 148 s. (O. m. T. Gammel norsk kultur i tekst og billeder. Udg. af Norsk Folkemuseum. [Bd. 4.]) 14 kr.

Gamla svenska städer, gator och gränder, hus och gårdar. Samlingsverk i bilder jämte förklarande text utg. af Svenska teknologföreningens afdelning för husbyggnadskonst. H. 2. Sthm. 4:o. 20 s. + 58 pl. 4,50 kr.

Gammel Guldsmedkunst i arbeider fra 15. til 19. aarh. Korpusarbeider, smykker, uhre, emaljer. Beskrivende fortegnelse udg. af Kristiania Kunstindustrimuseum. Kria. 8:o. 8+190 s. 0,50 kr.

Jensen, Chr. Axel. Om nogle danske Sølvarbejder, især fra Odense. (Fra Arkiv og Museum. IV, 161—68. ill.)

Kornerup, J. Om de middelalderlige Kalkmalerier i vore Kirker. (Uddrag.) (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 642—46.)

Lindblom, Andreas. En gammal-romansk torntyp från Östergötland. (Fornvännen 1908, 178—200.)

Lindblom, K. O. Kungsstugan i Örebro, dess historia och väggmålningar m. m. En kvarlefva från vår renässanskonst. (Meddel. f. Örebro läns FmfT. IV, 3—44. ill.)

Ljungdahl, D. "Fiskebod" vid Backa, Väddö, Uppland. (Fataburen 1909, 46—49. ill.)

— Bastu vid Backa, Väddö, Uppland. (Smst. 116—19. ill.)

Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. II. Gammel dansk Bygningskultur. Ved *Vilh. Lorenzen.* Kbh. 8:o. 96 s. 1,25 kr.

Meinander, K. K. Medeltida altarskåp och träsniderier i Finlands kyrkor. (Finska FmfT. XXIV. N:o. 2 391 s. ill.)

Meyer, Johan. Fortids kunst i Norges bygder. Hedalen og Kvikne. Udg. af Kristiania Kunstindustrimuseum. 2. Opl. Kria. 4:o. 24 s. + 11 pl. 6 kr.

— — — II. Lom og Skjack. Kria. 4:o. 31 s. + 15 pl. 9 kr.

Nationalmuseets 2. Afdeling. Redegørelse for dens Virksomhed siden 1892. Udg. ved *W. Mollerup.* Kbh. 1908. 4:o. 38 + 184 s. ill. 6 kr. (Anm. Architekten XII, 97—103, 138—46 af Vilh. Lorenzen. — Finskt Museum XVI, 112 af J. Re.)

Nervander, E. En flyktig blick på kalkmålningar i Sverige och i Finland. (Finskt Museum. XVI, 104—08.)

Romdahl, Axel L. Stenhuggarmärken i Linköpings domkyrka. (Fornvännen 1909, 42—50.)

Roosval, Johnny. Hufvuddragen af den svenska konstens historia. (Sommarkurserna i Uppsala 1909.) Upps. 8:o. 6 s.

— Gottländska portaler. (NT. 1909, 17—40. ill.)

Sauermann, Ernst. Schleswigsche Beiderwand. Frankfurt a. M. (Anm. Fataburen 1909, 177—78 af G. C—m.)

— Handwerkliche Schnitzereien des 16. u. 17. Jahrh. aus Schleswig-Holstein. Frankfurt a. M. 49 taf. + 10 s. text. 40 m.

Sidenbladh, Elis Th. Konst-ur i Stockholms Storkyrka. (Fataburen 1909, 119—24.)

Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *H. Storck.* 5. Saml. 2. R. H. 3—6. Kbh. 2:o. Hv. h., 3 tvl., 1,25 kr.

Asbjørnsen, P. Chr. Norske folke- og huldreeventyr i udvalg. 3. oplag. Revideret udg. ved *Moltke-Moe.* Illustr. af norske kunstnere. I—III. Kria. 8:o. 86 + 73 + 77 s. Hv. del. 1 kr.

Berge, Rikard. Norsk folkedigtning med opskrifter fra Sophus Bugges utrykte samlinger. Illustr. med norsk folkekunst af Johanna Bugge Berge. I. Eventyr og sagn med indledning af *Moltke Moe.* 1—2. opl. Kria. 8:o. 78 s. 4,50 kr.

Crookshank, Margaret. Old-time survivals in remote Norwegian dales. [Oversættelse af Stykker i: *Chr. Glückstad,* Sundalens og Öksendalens Beskrivelse. 1889.] (Folk-lore XX, 313—36.)

Danske Folkeviser i Udvalg ved *Axel Olrik* under Medvirkning af *Ida Falbe-Hansen.* Udgivne for Dansklærerforeningen. 2. Samling. Kbh. 8:o. 112 s. 0,85 kr.

Folkeminder. [Fastelavnsskikke på Møn. Kartegilde på Lolland. Vågestue og begravelse på Ærø. Om smedene på Møn. Taterkvinden Jahan Abraham og hendes slægt. Fortevej.] (Fra Dansk Folkmindesaml. II, 20—29.)

Gamle bryllupssongar, samla av *Ole Ville.* Nationale feleleikar og bolle-rim. Volden 1904 (udg. 1909). 8:o. 44 s. 0,50 kr.

Gottländsk bröllopsmusik. (Fataburen 1909, 150—58.)

Grüner Nielsen, H., Karoline Graves og *Axel Olrik,* At "göre vejr" og at hilse nyårsny. (Fra Dansk Folkemindesaml. II, 14—19.)

Grøn, Fredrik. Folkemedicin i Setesdalen. (Maal og Minne 1909, 65—80.)

Hård af Segerstad, Kerstin. "Julebispen" och "Saint Coisne". (Fataburen 1909, 54—59.)

Hammarstedt, N. E. Brorskål och blodsförbund. (Fataburen 1908, 220—29.)

Huru Ekebyborna kyrka kom att byggas. (En Birgittalegend.) Medd. af *E. Brate.* (Medd. f. Östergötl. Fnmf. 1909, 30—31.)

Kallstenius, Gottfrid. "Bergslagstroll". (NT. 1909, 272—80.)

Lassen, N. Ö. Sagn og Minder fra Aarhus—Silkeborg—Egnen. (Aarhus Stifts Aarb. II, 105—11.)

Laub, Thomas. Omkvæds-rytmen. (Danske Studier 1909, 165—87.)
Liestøl, Knut. Samanhengen millom dei engelske og dei norderlendske folkevisorne. (Syn og Segn. XIII, 106—21.)
— Dei tvo systar. (Maal og Minne 1909, 37—51.)
Lindblom, Andreas. Sankt Staffan i Östergötland. Några anteckningar. (Medd. f. Östergötl. Fnmf. 1909, 1—8.)
M. Å. Jultiggarne eller Staffansgossarne i Bingsjö. (Fataburen 1909, 159—61.)
Moe, Moltke. Det mytiske tankesæt. (Maal og Minne 1909, 1—16.)
Nokre gamle visestubbar og rim fraa Nordmøre og Romsdalen med tonar. Volden 1908. 8:o. 24 s. 0,30 kr.
Olrik, Axel. Epische gesetze der volksdichtung. (ZfdA. LI, 1—12.)
— Loke i nyere folkeoverlevering. II. De gammelnordiske lande. (Danske Studier 1909, 69—84. Også i særtryk s. Danmarks Folkeminder, nr. 3.)
— Hvad skal vi optegne? [Heri om børnesten.] (Fra Dansk Folkemindesaml. II, 10—13.)
Olsen, O. T. Norske folkeeventyr og sagn, samlet i Nordland. H. 1—2. Kria. 8:o. 48 s. Hv h. 0,50 kr.
Otterstrøm, C. V. Om Optegnelse af Folkedans og "Foreningen til Folkedansens Fremme". (Fra Dansk Folkemindesaml. II, 72—79.)
Paaskedagsmorgen. Gamle paaskeskikke fra Valdres, fortalte av *Olav K. Alfstad,* optegnede av *Amund B. Larsen.* (Maal og Minne 1909, 164.)
Patursson, Sverri. Nokur orð om hin føroyska dansin. Givið ut hevir Hitt Föroyska Bókmentafelagið. Tórshavn. 1908. 8:o. 15 s. 0,90 kr.
Rudberg, Gunnar. Psalm [nr 216 i 1695 års psalmbok] — visa. (Fataburen 1908, 230—35.)
— Ett seglifvadt grafbruk. (Fataburen 1909, 109—12.)
Schück Henrik. En medeltida balladstrof. (Samlaren XXIX, 56—63.)
Thomsen, Vilhelm. Overtro. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Skive I, 3—29.)
Þjóðtrú og Þjóðsagnir. Safnað hefir *Oddur Björnsson.* Jónas Jónasson bjó undir prentun. 1. bd. Akureyri. 1908. 8:o. 15 + 344 s.
Wahl, J. Av 1ste Bergenhusiske regiments justisprotokol. En forskrivelse til djævelen m. v. (No. militært Tidsskr. LXXII, 156—63.)

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

von Amira, Karl. Der Stab in der germanischen Rechtssymbolik. München. 4:o. 4 + 180 s. + 2 taf. (= Abh. d. Bayer. Akad., philos.- philol. u. hist. Kl. XXV, 1.) (Anm. Ztschr. d. Savigny-Stiftung. Germ. Abt. XXX, 436—51 af R. Schröder. DLz. 1910, 2565—72, 2629—35 af E. Goldmann.)
Beauchet, L. Loi d'Upland (suite et fin). (Nouv. rev. hist. de dr. franç. et étr. XXXII, 66—94.)

Bergman, Carl Gunnar. Studier i svensk servituträtt. 1. Gränslinjer. 2. Historisk utveckling af begreppet och dess förutsättningar. Akad. afh. Upps. 8:o. 21 + 65 + 241 s.

— 1. Om gåfva och gengåfva i äldre germansk rätt. 2. Kyrkan och den medeltida svenska testamentsrätten. Två profföreläsningar. Upps. 8:o. 49 s. 1 kr.

Berlin, Knud. Islands statsretlige Stilling efter Fristatstidens Ophør. Afd. 1. Islands Underkastelse under Norges Krone. Kbh. 8:o. 280 s. 4,50 kr.

— Om Islands statsretlige Stilling indtil 1851 (Forfatningsstridens Begyndelse). En kortfattet Oversigt. Trykt som Mskr. Kbh. 1908. 8:o. 28 s. Ej i bogh.

Dahlerup, Verner. Flensborg-håndskriftet af jyske lov. (TfF. 3. r. XVII, 37—45.)

Erslev, Kr. Fæstebondens Førlov og dens størrelse. (HTda. 8 R. II, 71—73.)

Guđmundsson, Valtýr. Sølvkursen ved år 1000. [Fortolkning af Grágås, Konungsbók, II, 192.] (TfF. 3. r. XVII, 55—63.)

Haff, K. Die Theorie des dänischen Grundregals. (Zeitschr. d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch. Germ. Abt. XXX, 290—98.)

Kjellström, Johannes. Hälsingelagen tolkad. Akad. avh. Upps. 8:o. 7 + 92 s,

Lehmann, Karl. Altnordische und hanseatische Handelsgesellschaften. (Ztschr. f. das gesamte Handelsrecht LXII, 289—327.)

Läffler, L. Fr. Till 700-årsminnet af slaget vid Lena. 3. Ett stadgande i Gutasaga, som ytterst föranledts af slaget vid Lena. En laghistorisk undersökning. (Fornvännen 1908, 137—77. 1909, 120—25.)

Maurer, Konrad. Vorlesungen über Altnordische Rechtsgeschichte. Aus dem Nachlass des Verfassers hrsg. von der Gesellschaft der Wissenschaften in Kristiania. Bd. 4. Das Staatsrecht des isländischen Freistaates. Lpz. 8:o. 6 + 525 s. 17 m. (Anm. DLz. 1910, 569—71 af Karl Lehmann.)

Neovius, Ad. Finlands administrativa, judiciela och kamerala indelning i äldre tider. (Finskt Museum XV, 57—74.)

Rietschel, Siegfried. Zur Hundertschaftsfrage. (Zeitschr. d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch. Germ. Abt. XXX, 193—223.)

Secher, V. A. Bandsættelse af ukendt gærningsmand til en forbrydelse. (TfF. 3. r. XVII. 190—204.) *L. Holberg* Bansættelse af ukendte Forbrydere. (Kirkehist. Saml. 5. R. V, 132—37.)

Et tingsvidne om bandsættelse i Jetsmark kirke af den ukendte gærningsmand til et tyveri. Medd. af *V. A. Secher.* (Jydske Saml. 3. R. VI, 298—302.)

Sering, Max. Erbrecht und Agrarverfassung in Schleswig-Holstein auf geschichtlicher Grundlage. Berlin 1908. 8:o. 28 + 588 + 180 s. + 2 kort. (= Landwirtschaftliche Jahrbücher. Bd. 37, Ergänzungsbd. 5. Die Vererbung des ländlichen Grundbesitzes im

Königreich Preussen. Bd. 2. T. 2.) 18 m. (Anm. Ztschr. d. Gesellsch. f. schl.-holst. Gesch. XXXIX, 301—19 af P. v. Hedemann—Heespen. — Ztschr. d. Savigny-Stiftung. Germ. Abt. XXX, 193—223.)

Andersen, J. Oskar. Bemærkninger om de ældste Perioder af Danmarks Kirkehistorie. (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 627—36.)

Biereye, Wilhelm. Beiträge zur Geschichte Nordalbingiens im 10. Jahrhundert. Berlin. 8:o. 7 + 192 s. + 2 kort. 10 m. (Anm. Hist. Vierteljahrschr. XIII, 427—28 af B. Schmeidler.)

Bugge, Alexander. Vestfold og Ynglingeætten. (HTno. 4. r. V, 433—54.)

— Skaldedigtningen og Norges ældste historie. (HTno. 4. r. VI, 177—96.)

Erik af Pommern i Venedig 1424. Antonio Morosinis Krønike og Aktstykker fra Archivio di Stato ai Frari, Venedig. Ved *Ove C. L. Vangensten.* (DM. 6. R. I, 72—88.)

Lampa, Sven. Slaget vid Lena, ett sjuhundraårsminne. Föredrag. (Västergötl. FmfT. b. 2., h. 10, s. 113—21.)

Magnússon, Eiríkr. The Last of the Icelandic Commonwealth. Part 1—2. (Saga-Book V, 308—40. VI, 90—122.)

Mawer, Allen. Ragnar Lothbrók and his sons. (Saga-Book VI, 68—89.)

Melsteð, Bogi Th. Íslendinga saga. Gefin út af Hinu íslenska bókmentafjelagi. 2. bd. 3. h. Kphöfn. 8:o.

Norges historie (fremstillet for det norske folk af A. Bugge, E. Hertzberg, Osc. Alb. Johnsen, Yngvar Nielsen, J. E. Sars, A. Taranger. H. 25—30 —)Bd. 1. D. 2. Tidsrummet ca. 800—1030 af *Alexander Bugge*, H. 1—6. S. 1—176, Kria. 8:o. Hv. h. 0,50 kr.

Olrik, Axel. Danmarks ældste kongegrav. Med et tillæg af *Hans Kjær.* (TfF. 3 r. XVII, 138—49.)

Olrik, Hans. Absalon. D. 2. Kbh. 8:o. 260 s. 4,50 kr.

Reuter, Christian. Die nordelbische Politik der Karolinger. (Ztschr. d. Gesellsch. f. schl.-holst. Gesch. XXXIX, 233—52.)

Sakses Danesaga. Absalons og Valdemars Tid (1157—1185). Oversat af *Jørgen Olrik.* Med Billeder. (Folkelæsning Nr. 285.) Kbh. 8:o. 337 s. 2,50 kr.

Sandström, J. Gustaf Vasas äfventyr i Dalarna. En ny relation af Folkernius om vistelsen i Svärdsjö. (HTsv. XXIX, 167—68.)

Stefánsson, Jón. The Vikings in Spain. From Arabic (Moorish) and Spanish sources. (Saga-Book VI, 31—46.)

Svensén, Emil. Det svenska väldet, dess upphof, tillväxt och aftagande. (Sommarkurserna i Uppsala 1909.) Upps. 8:o. 30 s.

Valdemar Sejrs sønner og den store ærkebispestrid. Udvalg af kilder till Danmarks historie i aarene 1241—1274 i oversættelse ved *Jørgen Olrik.* Udg. af Selskabet for historiske kildeskrifters oversættelse. Kbh. 1906—08. 8:o. 418 s. 5 kr.

Weibull, Lauritz. Annalerne og Kalendariet fra Colbaz. (HTda. 8. R. II, 170—87.)

Aaland, Jacob. Nordfjord fraa gamle dagar til no. Med mange bilæte. II. Die einskilda bygder. I. Eid-Hornindalen. Bergen. 8:o. 592 s. 6 kr.

Andersen, A. P. Købstaden Slangerups Nedlæggelse. (Fra Frederiksborg Amt 1909, 63—71.)

— Tryherred. (Smst. 72—103.)

Andresen, Ludwig. Acta Tunderensia. Mitteilungen aus einer tondernschen Kopiensammlung. 2. Teil. (Ztschr. d. Gesellsch. f. schl.-holst. Gesch. XXXIX, 174—232.)

Aspelin, J. R. Mustasaaren, Kyrönjoen entisen suistomaan muistoja. [Mustasaari, Kyroälfs förra mynningsland, och dess minnen.] (Finskt Museum. XVI, 101—04.)

Bang, Thomas B. St. Sørens Holmstrup. (Fra Holbæk Amt 1909, 34—44.)

Beck, Joh. Horten. Kort omrids af stedets historie. H. 1. Kria. 8:o. 8 s. 0,30 kr.

Bendixen, B. E. Kirkebygningen paa Hop i Fane. (Skr. udg. af Bergens hist. Forening. No. 15. II. 8 s. ill.)

Bjørnbo, Axel Anthon. Adam af Bremens Nordensopfattelse. (Aarb. 1909, 120—244 + 1 pl.)

Bobé, Louis. Brahe-Trolleborg. Odense. 8:o. Ill, 94 s. (= Fyens historiske Herregaarde udg. af William Norvin og Eiler Nystrøm. II.) 2,50 kr.

Bondesen, P. C. B. Et af de femten Bøller [Illebølle, Langeland]. (Svendborg Amt 1909, 95—121.)

Christensen, Villads. Belejringen 1658—60 og Københavns Privilegier. (Hist. Medd. om Kbh. II, 1—46.)

Collett, A. Gamle Christiania Billeder. Ny Udg. Med omkring 250 Billeder og Karter, samt flere Bilag i Farve- og Tontryk. Kria. 8:o. 526 s. 8 kr.

Detlefsen, D. Die Entdeckung des germanischen Nordens im Altertum. Nachtrag: Bemerkungen zur alten Geschichte der cimbrischen Halbinsel. Berl. 8:o. 18 s. (= Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie. Heft 8. Nachtrag.)

Diesen, Einar. Aremark og Ømark. En prestegjeldsbeskrivelse. Kria. 8:o. 139 s. ill. 5 kr.

Eliassen, P. Kolding fra Middelalder til Nutid. En historisk Beskrivelse. H. 3—13. S. 65—416. Kolding. 8:o. ill. Hv. h. 0,50 kr.

Eriksholm, Anders J. En gammel Herregaard [Knabstrup] og Rids af Livet paa Gaarden for omkr. hundrede Aar siden. (Fra Holbæk Amt 1909, 5—33.)

— Jernløsegaard. En nedlagt Herregaard. (Smst. 139—41.)

Evensen, A. C. Savn til Føroyinga søgu í 16. øld. H. 1—2 (bröv).

Givið út hevir Hitt Føroyska Bókmentafelagið. Tórshavn. 8:o. 128 s. Hv. h. 1,50 kr.

Fjelstrup, Aug. Borreby og dets Ejere. Af et sjællandsk Herresædes Arkiv. Kbh. 8:o. 112 s., 11 bill. 3 kr.

Finne-Grønn, S. H. Elverum. En bygdebeskrivelse med talrige portrætter, prospekter og karter. I. Gaardshistorie med ættetavler. Kria. 8:o. 348 s. 5 kr.

Gammelt Fredericia-Liv. Af en gammel Borgers Minder, bearb. og fremførte af *Hugo Matthiessen.* (Vejle Amts Aarbøger 1909, 41—82.)

Gran, T. O. Sandsværs Saga. H. 1—2. Kria. 8:o. 144 s. 2,60 kr.

Gravlund, Thorkild. Reersø og Oplandet. Besvarelse af Opgaven: Aandelig og legemlig Karakteristik af en dansk Egns eller Landsdels Befolkning. (Danske Studier 1909, 129—47.)

— Kristrup ved Randers. Besvarelse af Opgaven: Aandelig og legemlig Karakteristik af en dansk Egns eller Landsdels Befolkning. (Danske Studier 1909, 85—103.)

Grove, Gerhard L. Kjøbenhavns Havn. En Oversigt over Havnens Udvikling fra Christian IV's Tid til vore Dage. Udg. af Kjøbenhavns Havnevæsen. Kbh. 1908. 4:o. 113 s. + 1 kort. Ej i bogh.

Hall, Frith. Skokloster. (Fornvännen 1909, 1—38. ill.)

Hansen, Carl Adam. Nysted 1409—1909. Udg. af Byraadet. Nysted. 4:o. 66 s. ill. 3 kr.

Hansen, S. Rosenholms Forhistorie og Oprindelse samt Meddelelser om Familien Rosenkrantz i ældre Tid. (Fra Randers Amt III, 5—98.)

Henriksen, C. Stavanger i svundne Dage. Stavanger 1908. 8:o. 143 s. 3 kr.

Jensen, A. Løgismose i det 17. og 18. Aarh. Bidrag til Datidens Kulturhistorie. Odense 1908. 8:o. 54 s. 0,75 kr.

Jensen, Chr. Axel. Fra Holbæk gamle Kirke. (Fra Holbæk Amt 1909, 104—116.)

— Aalborg gamle Vesterport (Pumpen, muret Port). En middelalderlig Bygning og dens Skæbne gennem Tiderne. (Architekten XI, 218—23, 243—47. ill.)

— "Borgmestergaarden" i Aarhus, bygget 1597. (Smst. 509—16, 521—27. ill.)

— Apoteker Hermann Reiminchs Gaard i Kolding 1595 ("Borchs Gaard"). Medd. f. Foren. t. gamle Bygningers Bev. II, 39—42. ill.)

— Raadmand Jens Jensens Gaard i Randers 1643. (Smst. 43—45. ill.)

— Claus Cortsens Gaard i Horsens. (Aarhus Stifts Aarb. II, 62—70.)

Jensen, Isak. Gamle Mønsted med dets Beboere. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Skive I, 57—68.)

Johnsen, Oscar Alb. Raad mod borgerskab. Kristiania-interiør fra midten af det 17. aarh. (HTno. 4. R. V, 532—59.)

Kaas, Frederik. Bidrag til Helsingør Byes Historie. I. Indskrifter fra Karmeliterklostrets Kirke, kaldet St. Mariæ. Helsingør. 8:o. 70 s. + 3 bilag. 1,50 kr.

Klitgaard, C. Om hellige Kilder i Halsted og Avnede Sogne paa Laaland. (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 777—80.)

Krabbo, Hermann. Nordeuropa in der Vorstellung Adams von Bremen. Vortrag. (Hans. Geschichtsbl. XV, 37—51 + 2 kort.)

Krohn, Victor. Kastellet Frederikshavn som Fængsel. (Hist. Medd. om Kbh. II, 219—64.)

Levin, H. Bidrag till Visby stifts historia. III. Införandet af svenskt kyrkoskick på Gottland efter freden i Brömsebro. (Kyrkohist. Årsskr. X, 169—207 (forts).)

Liisberg, Bering. Skanderborg. Foredrag. (Aarhus Stifts Aarb. II, 1—18.)

Lorenzen, Vilh. Helligaandshuset i Næstved. (Medd. f. Foren. t. gamle Bygningers Bev. II, 15—26. ill.)

— Dueholm paa Mors. (Smst. 29—32. ill.)

— Den gamle Præstegaard i Nyborg. (Smst. 33—38. ill.)

— Efterslægtens Gaard i København, Østergade Nr 54. (Smst. 47—51. ill.)

Lütken, Vilh. Bidrag til Langelands Historie. H. 1—8. S. 1—384. Rudkbg. (Odense.) 8:o. Hv. h. 0,50 kr.

Mannerfelt, Otto. Västergötlands grafstenar. I. Skara domkyrka. Medeltiden. (Västergötl. FmfT. b. 2. h. 10. 15 s.)

Meyer, Hilbrandt. Samlinger til den Berømmelige og Navnkundige Norske Handel Stad Bergens Beskrivelse. Bd. 1. Skrevet udi Aaret 1764. Udg. af Bergens historiske Forening ved *B. E. Bendixen.* H. 6—7. S. 525—600. — *B. E. Bendixen,* Tillæg og Rettelser. H. 5—6. S. 235—314. Bergen. 8:o.

Nicolaysen, N. Om Trondhjems domkirke, særlig visse punkter i bygningens historie før dens første brand i 1328. (HTno. 4 r. VI, 156—73, 199—214.)

Nielsen, Yngvar. De gamle Jægere paa Hardangervidden. (HTno. 4 r. V, 573—98.)

Nordahl-Olsen, Joh. Livet i Bergen ved Slutningen af det 17. Aarhundrede. Bergen. 4:o. Ill., 81 s. 2 kr.

Nordlander, Johan. Försvarskyrkor i Norrland. (Fornvännen 1909, 50—54.)

Olsen, Emil. Slotsfjeldet ved Tønsberg. En historisk Beskrivelse. Tønsberg. 8:o. 16 s.

Opffer, Fredrik. De gamle Huse i Kjøge. (Østsjæll. Aarb. IX, 70—78.)

Pedersen, P. A. Farumgaard. Et Bidrag til Gaardens Historie. (Fra Frederiksborg Amt 1909, 116—26.)

Petersen, Peter. Beitrag zur Geschichte des ehemaligen adeligen Gutes Lindewitt. (Ztschr. d. Gesellsch. f. schl.-holst. Gesch. XXXIX, 411—42.)

Poulsen, Th. Store Restrup. En historisk-topografisk Beskrivelse. Et Bidrag til gamle Herregaardes Beskrivelse. Aalborg. 8:o. 53 s. + 1 bill. + 1 bilag. 0,85 kr.

Ramsing, H. U. Bidrag til det gamle Københavns Topografi. III. Ladegaardsaaen, Søerne og deres Afløb. IV. De ældste Gadeanlæg og det murstensfrie Kulturlag. (Hist. Medd. om Kbh. II, 169—218.)

Rinne, Juhani. P. Olavin luostari ja rauniot Kaskenkadun ja Ison-Hämeenkadun yhtymän tienoilla Turussa. Rakennushistoriallinen tutkimus. [S. Olofs kloster och ruinerna i närheten av korsningen av Kaskis- och Stora Tavastgatorna i Åbo. Byggnadshistorisk undersökning.] Hfrs. 1908. 66 s. 1,25 mk. (Anm. Finskt Museum XV, 22—23 af K. K. M.)

Rosencrantz, Adèle. Beskrifning öfver Glimmingegård. Lund. 8:o. 63 s. 1,50 kr.

Rosenkjær, H. N. Fra det underjordiske København. Bidrag til Byens Historie. (Hist. Medd. om Kbh. II, 47—74.)

Roskilde Domkirke. Opmaalt under Ledelse af *H. Storck.* Med forklarende Tekst af *J. Kornerup.* Kbh. 2:o. 8 s. + 26 tavl. 20 kr.

Rørdam Holger Fr. Kongens Lyngby i gamle Dage. Foredrag. (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 647—62.)

Schaumburg-Müller, S. Herregarden "Valbygaard" i Stevns. (Østsjæll. Aarb. IX, 45—48.)

Schlüter, Wolfgang. Zur Geschichte der Deutschen auf Gotland. [Anmeldelse af: *Adolf Björkander,* Till Visby stads äldsta historia. 1898]. (Hans. Geschichtsbl. XV, 455—73.)

Schnittger, Bror. Några medeltidsfynd från Söderköping. Ett bidrag till stadens äldsta historia. (Medd. f. Östergötl. Fnmf. 1909, 17—27.)

Severinsen, P. Aarhus Kirker endnu en Gang. (Kirkehist. Saml. 5. R. V, 154—63.)

— Hardsyssels Kirker. (Hardsyssels Aarbog III, 1—70.)

Simolin, Albin. Wiborgs stifts historia. Diss. Hfors. 8:o. 14 + 352 + 20 s.

Skýrslur um Kötlugos. (Safn til sögu Íslands. IV, 188—208 (forts.).)

Stjerna, Knut. Lund och Birka. (HT. för Skåneland III, 171—225.)

Strödda blad ur Sundsvalls stads historia 1621—1721. H. 1—2. Sundsvall. 8:o. 140 s. Hv. h. 1,50 kr.

Sørensen, K. W. J. Thureby Kirke. (Østsjæll. Aarb. IX, 49—55.)

Tank, Roar. Studier i Christiania Bys Folkemængde i det 17. Aarh. (HTno. 4. r. V, 478—506.)

Thiset, A. Broholm. Odense. 8:o. Ill., 79 s. (= Fyens historiske Herregaarde udg. af William Norvin og Eiler Nystrøm. I.)

Weibull, Lauritz. Ärkebiskop Birgers brev om Stora Herrestad och Borrie. (HT. för Skåneland III, 226—31.)

Viborg Domkirke. Joakim Skovgaards Billeder. Domkirkens Historie.

Udg. paa Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet under Ledelse af Kunstforeningen i Kjøbenhavn. Kbb. 2:o 114 tosp. s. 30 kr.

Vicarier ved Kirkerne i Odense. Optegnelser fra 1560. Ved *H. F. Rørdam.* (Kirkehist. Saml. 5. R. V, 202—06.)

Woll, V. Om den første Kirke udenfor Kjøbenhavns Nørreport. (Kirkehist. Saml. 5. R. V, 207—08.)

Tillæg.

Anmeldelser af tidligere udkomne arbejder.

Appelgren, T. G. Förteckning öfver Antellska myntsamlingens i Helsingfors svenska mynt. 1. Medeltidsmynt. Hfrs. 1908. 4:o. (Anm. Finskt Museum XV, 96—99 af J. Re. Jvfr XVI, 33—42.)

Bang, Nina Ellinger. Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497—1660. D. 1. Kbh. 1906. 4:o. (Anm. Nationaløkon. Tidsskr. 3. R. XVII, 504—12 af E. Arup. — Nina Bang, Et Gensvar. Smst. 613—17.)

Boden, Friedrich. Die isländische Regierungsgewalt in der freistaatlichen Zeit. Breslau. 1905. 8:o. (Anm. Ark. XXVI, 78—83.)

Brennu—Njálssaga (Njála). Hrsg. von *Finnur Jónsson.* Halle. 1908. 8:o. (Anm. Zbl. 1909, 1113 af --bh—.)

Brevvexling mellan *N. M. Petersen* og *Carl Säve.* Udg. af *Carl S. Petersen.* Kbh. 1908. 8:o. (Anm. Danske Studier 1909, 26—33 af S Gundel og Marius Kristensen. — Zbl. 1909, 1211—12 af —bh—.)

Clári saga hrsg. von *Gustaf Cederschiöld.* (Altnordisches sagabibliothek 12.) Halle. 1907. 8:o. (Anm. ZfdPh XLI, 77—81 af B. Kahle.)

Deutschbein, Max. Studien zur sagengeschichte Englands. T. 1: Die Wikingersagen. Cöthen 1906. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLI, 81—85 af L. Jordan.)

Diplomatarium Færoense. Føroysk fodnbrævasavn. I. Miđaldarbrøv viđ söguligun rannsóknun av *Jakob Jakobsen.* Tórsh. & Kbh. 1907. 4:o. (Anm. Ark. XXVI, 212—23 af M. Hægstad.)

The Elder or Poetic Edda. Part 1. The Mythological poems, ed. and transl. by *Olive Bray.* London. 1908. 4:o. (Anm. Beibl. z. Anglia. XX, 161—64 af E. Mogk. — Zbl. 1908, 1017 af —bh.—)

Espersen, J. C. S. Bornholmsk Ordbog. Kbh. 1908. 8:o. (Anm. TfF. 3 r. XVIII, 75—80 af Anders Pedersen.)

Falk, Hjalmar og *Alf Torp.* Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog. Bd. 1—2. Kria. 1903—06. 8:o. (Anm. Museum. XVI, 331—33 af N. van Wijk.)

Haff, Karl. Die dänischen Gemeinderechte. T. 1—2. Lpz. 1908. 8:o. (Anm. Ztschr. der Savigny-Stiftung. Germ. Abt. XXX, 451—66 af v. Schwerin.)

Hellquist, Elof. Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge och -unga. Gbg. 1904. 8:o. (Anm. DLz. 1909, 1959—61 af A. Gebhardt.)

Hofker, C. F. De Fóstbræđrasaga. Diss. Groningen. 1908. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLI, 388—89 af Finnur Jónsson.)

Hægstad, Marius. Vestnorsk maalföre fyre 1350. Innleiding. Kria. 1906. 8:o (Anm. J. of Engl. a. Germ. Phil. VIII, 602—05 af G. T. Flom.)

Jónsson, Finnur, og *Daniel Brunn*. Det gamle Handelssted Gásar (at Gásum) yngre Gæsir, ved Øfjord. (OversdVSF. 1908, 95—111.) (Anm. AfdA. XXXIII, 306—07 af B. Kahle.)

Kock, Axel. Svensk ljudhistoria. (D. 1.) Lund. 1906. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLI, 389—401 af R. Brieskorn.)

Konungs annáll. Annales Islandorum regii, utg. av *H. Buergel Goodwin*. Upps. 1906. 8:o. (Anm. Ark. XXVI, 87—95 af Emil Olson. — H. Buergel Goodwin. A short remark. Smst. 334—37. E. Olson, Svar. Smst. 337—38.)

The law of the Westgoths according to the manuskript of Æskil, lawman af Västergötland, done into english by *Alfred Bergin*. Rock Island 1906. 8:o. (Anm. Nouv. rev. de droit hist. franç. et étr. XXXII, 512—15 af G. Testaud.)

Martin, J. Gustave Vasa et la réforme en Suède. Paris. 1906. 8:o. (Anm. HTsv. XXIX. Öfvers. 73—74 av B. Lövgren.)

Maurer, Konrad. Vorlesungen über altnordische Rechtsgeschichte. Bd. 1. Lpz. 1907. 8:o. (Anm. GgA. 1909, 779—844 af von Schwerin.)

Neckel, Gustav. Beiträge zur Eddaforschung. Dortmund 1908. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLI, 381—88 af Finnur Jónsson.)

Noreen, Adolf. Vårt Språk. Nysvensk grammatik. Bd. 1. Lund 1903—07 8:o. (Anm. ZfdPh. XLI, 118—27 af H. Buergel-Goodwin.)

Den norsk-islandske skjaldedigtning udg. ved *Finnur Jónsson*. A—B. Kbh. 1908. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLI, 231—33 af H. Gering. — Zbl. 1909, 267—68 af —bh—.)

Olrik, Axel. Nordisk aandsliv i Vikingetid og tidlig middelalder. Kbh. 1907. 8:o. (Anm. Ark. XXVI, 210—12 af Th. Hjelmqvist. ZfdPh. XLI, 372—81 af A. Bugge.)

— Nordisches Geistesleben in heidnischer und frühchristlicher Zeit. Übertragen von *Wilhelm Ranisch*. Heidelb. 8:o. 1908. (Anm. AfdA. XXXIII, 136—43 af F. Niedner. — Germ.-rom. Monatschr. I, 396—98 af B. Kahle. — Museum. XVII, 257—58 af R. C. Boer. — Zbl. 1909, 778—79 af —bh—.)

Olsen, Magnus. Tryllerunerne paa et vævspjeld fra Lund i Skaane. (Chria Vid. Selsk. Forh. 1908. Nr. 7.) (Anm. TfF. 3 r. XVIII, 120—21 af Finnur Jónsson.)

— Hærnavi. En gammel svensk og norsk gudinde. (Chria. Vid. Selsk. Forh. 1908. No. 6.) (Anm. TfF. 3. r. XVIII. 121 af Finnur Jónsson.)

Schütte, Gudmund. Oldsagn om Godtjod. Kbh. 1907. 8:o. (Anm. Ark. XXVI, 83—87 af *Finnur Jónsson*.)

Wimmer, Ludv. F. A. De danske runemindesmærker undersøgte og tolkede. Bd. 1. Afd. 1. Bd. 4. Afd. 2. Kbh. 1908. 4:o. (Anm. TfF. 3. r. XVIII, 82—85 af F. Dyrlund.)
Visted, Kristoffer. Vor gamle bondekultur. Kria. 1908. 8:o. (Anm. Fataburen 1909, 63—64 af N. E. H.)

Till Vǫlundurkviða 29: 1—2.

"Vel ec!" qvaþ Volvnder,
"verþa ec a fitiom,
. . . ." (Bugges utgåva)

A. Kocks uppfattning av detta ställe (Arkiv XXVII: 131 f.) är onekligen skarpsinnig och intressant. Jag tror dock, att den hittills vanligaste uppfattningen låter väl försvara sig.

Den omständigheten allena, att "*Vel ek* i betydelsen 'väl mig' annars icke finnes i isländskan" synes icke vara tillräckligt skäl att förkasta denna tolkning. Det kan här föreligga ett fall av en ålderdomlig konstruktion, som bevarats i den gamla dikten Vǫlundarkviða, vilken ju har åtskilliga hapaxlegomena att uppvisa, ja även eljest en ovanlig konstruktion (se hos Detter und Heinzel, passim och särskilt s. 294).

Alldeles det samma som om *vel ek* gäller om *vel* med dativ: *Vel þér, selja* i en visa i Ånssaga bogsveigis (FaS. II: 336; Heusler und Ranisch, Eddica Minora, s. 104). Även denna konstruktion förekommer i den gamla litteraturen blott en gång, att döma av ordböckerna. Ingen har dock betvivlat riktigheten av denna senare fras. Det skulle då vara, att konstruktionen med nominativ förefaller osannolikare än den med dativ.

Nu är emellertid förhållandet det, att den förra konstruktionen även förekommer i fornhögtyskan, t. ex. *uuola du!* (Graff, Althochdeutscher Sprachschatz I: 834). Men även konstruktionen med dativ förekommer där. Müllenhoff säger (Denkmäler[3], II: 74; jfr I: 27), att "der dativ ebensowohl als der nominativ oder vocativ auf die interjection uuola euge folgen kann". Då sådant är förhållandet i fhty., inser man ej, varför detta icke också kunnat ega rum i fno. Jämförelsen med fhty. visar, menar jag, att båda konstruktionerna äro av gammalt ursprung.

Då i handskriften skrivits *Uel ec* (så fototypiska avtrycket), torde det vara sannolikt, att skrivaren funnit detta vara språkligt riktigt, såsom, efter vad nu visats, väl också får anses vara förhållandet.

Det synes därför icke vara skäl i att med Kock ändra handskriftens lydelse till *vele'c = véli'c*.

Och Gerings översättning: "heil mir, wenn ich wieder auf die füsse käme", synes väl kunna bibehållas.

Djursholm 8. XII. 1910. **L. Fr. Läffler.**

Frið-: grið, gruð.

De to sidste led i denne række har fristet den i ordenes historie ingenlunde sjældne skæbne: at overleve sig selv og derfor i affældighedens dage og end mere i livet efter døden at blive genstand for alskens mishandling og mistydning, henholdsvis af skriverne og skribenterne. I Kristian d. 4des Norske lov af 1604 er *grið* blevet til *Greed* (Mandh. b. kpt. 16, 17 og 19), d. v. s. har faaet langt e, sandsynligvis under påvirkning af det "Greede", hvormed det allerede, trods forskellen i betydning, stilles på linje af J. Bjelke i registret til hans Summarisk indhold (udg. 1644 s. 36, 1657 s. 29). Men *grið* og *greiði* har i virkeligheden kun ét tilfælles: at *g* i dem bægge viser tilbage til forstavelsen *ga* [1]). — Ægte aflægger af *grið* er derimod "gred" med kort *e*, der, rimet på "fred", endnu forekommer i Landstads Norske folkeviser s. 210 med betydning (natte)ro.

Vandskud er også formen med langt i (se "Grijd" hos Bjelke), hvad der ikke tör siges om "*grī*" i senere Færøsk, hvor selvlydens forlængelse efter udlydens bortkastelse er lydret udvikling (= i *lið*, *mið*, *skrið*, *við*).

I den efter et dårligt håndskrift trykte udgave fra 1505 (optrykt 1576) af Eriks sælandske lov skrives *gruð* i anden bog § 13 ff. (svarende til § 10 ff. hos Thorsen) en enkelt gang "*grwd*", men oftest enten "*grwth*" eller "*grwt*", og, som et vidnesbyrd om, at ordet stod som en fremmed for de talende og skrivende, forplantedes dette forvredne *grut* gen-

---

[1]) Om *grið* se nedenfor, om udso. *greiða* m. m. Bugge i Ark. f. nord. fil. II 212 f. — Det samme gælder for øvrigt om Diefenbachs forsigtige antydning i Vergl. Wrtrbuch d. got. Spr. I 406 af et sammenhæng mellem *grið* og *gríð*; jf. nedenfor.

nem Ostersön Vejles glossar lige ned til Vid. Selsk.s ordbog (1802)!

I løbet af de to sidste hundredår har adskillige sprogmænd lagt deres hjærner i blød for at udrede forholdet med eller mellem de tre i overskriften nævnte ord. For saa vidt man gik ud fra, at *griđ* og *friđ* enten havde været brugte i flæng eller i al fald var saa godt som enstydige, laa det nær at tage dem som "et og samme ord" i lidt forskellig form. Franciscus Junius († 1677) formodede i sin først 1743 udgivne Etymologium Anglicanum, at *griđ* lidt efter lidt havde trængt sig frem ved siden af det ældre *friđ*, vel at mærke, fordi han havde iagttaget, at *φ* i græske ord var gået over til *g* i latinske (som eksempel opføres bl. a. *φέρω* = *gero*!). Ihre i sit Glossar. Suiog. (1769) gik ikke på denne vildmand, men holdt sig til den gængse opfattelse, hvorefter det var uvist, hvilken af de to former, *friđ* eller *griđ* (som også kaldtes *gruđ*), der var den ældste. Medens i mellemtiden Verelius i sin Ind. linguæ veteris Scytho-Scandicæ (1691) helt havde bortforklaret *gruđ* som opstået ved fejllæsning af *ü* som u, tog Spegel i sit Glossar. l. Goth. (1712) både *griđ* og *gruđ* for gode varer, men satte det første i forbindelse med eng. *greet* og pommersk *gröten*, hilse, hvoraf "God gröte ju!", hvortil Ihre föjer, at svenske bønder [1]) hilste med et "Guds frid!" og således hævder sammenhængen med *friđ*.

Hvor meget vrangt og uklart der nu end er i alt dette, står det dog fast, at Ihre har haft fornæmmelsen af et sprogligt slægtskab mellem de tre ord, hvilket er mer, end man kan sige om vor V. S.s ordbog, der finder, at *griđ* "synes at være beslægtet med lat. *gratia*" (hvorfor ikke lige så godt med gr. *χαριτ*?), eller om Holmboe, der i sin sammenlig-

[1]) Han kunde tilföjet "ligesom deres danske standsfæller", der endnu langt ind i det 19de hundredår hilste med et "Guds fred!" (trykket på det sidste ord), kun at de ikke havde bevaret *i*-lyden i denne nedarvede formel; sml. Kock i Stud. öfv. fornsv. ljudlära s. 458.

nende ordbog (1852) er i tvivl, om han skal sætte *grið* i forbindelse med et sanskritord eller med *greiði.*

Et dristigt forsøg på at lade *gruð* bryde ud af rækken og æventyre sig på egen hånd møder os i Kalkars ordbog II 78 a. Her forklares nemlig "met grwd oc gislæ" i den halmstadske reces af $\frac{1}{2}$ 1483 ved dansk *gruð*, mig gammelkendt fra Holbæks amt (jf. Feilbergs Jysk ordbog) — d. v. s. *grus*, med henvisning til Herodot 6, 7, der må være trykfejl for 6, 48, hvor talen er om de af Darius udsendte herolder, der skulde afæske Grækerne jord og vand som tegn på underkastelse. Det er altså i sin "klassiske" lærdom, at også denne forfatter har søgt rygstød for sin udlægning. Men ved denne er straks at mærke, at hin bogstavrimede forbindelse (der gentages i Kalmarrecessen af $\frac{7}{9}$ 1483) er trængt ind i danske aktstykker (også i Kristjærn d. 1stes forsikringsbrev af $\frac{30}{8}$ 1476 § 11) fra Sverrig, hvor den i mere oprindelige böjningsformer (jf. nedenfor) fra flere af landskabslovene var gået over i bægge landslovene og gennem den af Carl d. IX öfversedde landzlagh (f. e. i udgaven 1634 s. 21 f.) forplantede sig langt ned i tiden, om end til sidst som en blot og bar floskel uden tilsvarende livsindhold. Oprindelig faldt hin formel ind under reglementet for kongens *Eriksgata* (d. v. s. hans hyldingsrejse fra landskab til landskab), om hvis skæbne og bedrifter henvises til Schlyters Jurid. afhandlingar I² (1891) s. 12—28 jf. II (1879) s. 193 ff. Overses bör det nu ikke, at dette *gruð* (d. v. s. lejde) i svenske håndskrifter altid som udlyd har *þ*, *th*, *dh*, sjælden *d*, aldrig *t*, som derimod har holdt sig i svensk *gryt*, svarende til det af Kalkar omhandlede *gruð*. Overhøres bör det ej heller, at medens *gruð* = grus som selvstændigt ord udtales med stød (svarende til akcent 1), fordi det oprindelig har haft lang selvlyd, der tilmed er bevaret i Jysk, må det for længe siden uddøde *gruð* = *grið*, med oprindelig kort selvlyd, i ubestemt form have været udtalt uden stød d. v. s.

i lighed med *freð* eller som det første led i sammensætningen *grudgrav.*

I sin Wbuch d. fries. Sprache har Outzen uden nærmere redegörelse slået *gred*(sted) i hartkorn bl. a. både med isl. *greiða* og med lat. *gradior*, *ingredior*. Skarpsindig, men efter min mening uforenelig med ordets udviklingshistorie i Nordisk, er derimod Noreens tydning af fornsvensk *griþ* (med aflydsformen *gruþ*) i Arkiv f. nord. filol. VI 382 jf. Altschwed. Grammat. § 172. Efter ham er dette *grið* identisk med det gotiske hunkönsord *grið-*, der forekommer 1 Timoth. 3, 13, svarende til gr. *βαθμός*, og er af stammen *greði*, hvortil også hører lat. *gressus*; betydningsovergangen bliver da fra gang til uhindret adgang. Hos denne forfatter er det altså *frið-*, der er sat ud af spillet, og hermed stemmer påstanden i Grimms Wbuch (under Friede): trods ligheden i klang og bemærkelse må *grið* være "bogstavelig ubeslægtet" med *friðr*, "da *fr* og *gr* aldrig ombyttes". Ja, man skal nu "aldrig sige aldrig"; hvem ved, om ikke *g* kunde have udtrængt et *f*?

Lige så lidt kan jeg samstemme med Wadstein, når han i Indogerm. forsch. V 28 lader Noreens fortolkning stå ved magt med hensyn til *grið* i betydningen fred, men i andre betydninger, — en i virkeligheden vilkårlig adskillelse (jf. nedenfor) — sætter det i aflydsforhold til *greiði.*

For mig har det nemlig længe stået som en afgjort sag, at de trende meningsfæller *frið-*, *grið* og *gruð* tillige er stammefrænder. *Gruð*, som senere, i Vestnordisk ganske ukendt, aflægger uden væsenlig selvstændigt begrebsindhold, lader jeg foreløbig ude af betragtning. *Grið*, der på nordisk grund er oprindeligt intetkönsord, tager jeg som efterkommer af et urnordisk **gafriða*, i flertal **gafriðo*(u). Om muligheden af en sådan lydovergang tvivler jeg ikke. Selv om jeg holdt mig til den ældre antagelse om slige ords udtale med trykket på hovedstavelsen, tiltror jeg vore stamfædre

snarrådighed og tungefærdighed nok til, når de over ruinen af den trykløse forstavelses selvlyd — sagtens med et halvlydende *e* som mellemtrin — var nåt frem til trykstavelsens forlyd, da uden videre at sætte denne på dören, idet det som sædvanlig var den mellemste af de tre sammenstødende medlyd, der måtte lade livet. Når jeg dog, i tillid til Kluges fortolkning i Kuhns Zeitschr. XXVI 70 af *gaman*, foretrækker den nyere opfattelse (jf. Uhlenbeck i Arkiv f. n. fil. XV 152): at höjtrykket i didhørende sammensætninger har hvilet på forstavelsen, kommer jeg ad en lille omvej til samme mål: først droges *f* som *w* over på den foregående selvlyd [1]), dernæst udfaldt *w* [2]) af dette "gaw", og så havde *ga* fri bane over til det følgende *r*. (Inden **gahríð* blev til *gríð*, efter Wadstein i Indog. forsch. V 18, har *h* vel fået sig en lignende omgang).

Er nu end hint **gafriþa* en selvstændig nordisk dannelse, står den ikke uden tilknytningspunkter inden for vor sprogklasse. Ulfilas har jo adskillige böjningsformer af det med ha. *friþus* nær beslægtede hunkönsord *gafriþôns*, så vel som af udso. *gafriþôn*, svarende til henholdsvis "forligelse" og "forlige" i vore bibeloversættelser. Scherz i Glossar. Germ. medii ævi har s. 540 (jf. s. 495) et eksempel på "sich mit einem *gefriden*", oversat: slutte fred med. Lexer i Mhd. Wbuch I 965 har flere kildesteder med *gevriden*, gengivet ved beskytte. Hos Diefenbach Vgl. Wbuch d. got. Spr. I 404 opføres som "ældre nyhöjtysk" ik. *Gefride* med bemærkelse "einfriedigung". — Særlig oplysende for os er det gotiske udsagnsord; ti til dettes lange *o* (vel af aa) svarede et nordisk (vel oprindeligt langt) *a*, og netop af et udso. **gafriðan*, böjet efter a-klassen (datids første person i ental lød

[1]) Jf. Bugge i Nord. tidsskr. f. filol.[2] III 268, Lundgren i Ark. f. n. fil. III 229, sml. Åsens navnebog under "Sæfred".

[2]) Jf. Bugge i Arkivet II 165, Lundgren i III 230.

uden tvivl **gafriðado*) er intetkönsordet **gafriða* en naturlig affødning.

Vedrørende begrebsindholdet af *grið*, så "forliges" dette, når hensyn tages til den foregåede samfunds- og retsudvikling, særdeles godt med mit udgangspunkt. Først fremdrager jeg Vestnordisk (Islandsk-Norsk), hvor ordet udelukkende er intetköns, og hvor stoffet i det hele er ældst og fyldigst. Sammenfatter jeg altså, hvad forskellige fagmænd har sagt og samlet om sagen, stiller denne, set i sin almindelighed, sig, efter min lægmandsopfattelse, på følgende maade. *Grið* betyder 1) i entallet: under særegne, indenhjæms, forhold fredet (sikret) tilstand, grundet på personlig overenskomst, der dog havde bindende kraft ("*löggrið*"); 2) i flertallet: under særlige, udenhjæms, forhold fredet (sikret) tilstedeværelse, grundet på offenlig vedtægt. I entallet havde ordet et familieretligt, i flertallet et kriminalretligt præg. Skulde jeg oversætte "*grið*" på Nydansk, måtte det blive ved sær-fred.

Ser vi nu hen til Østnordisk (Svensk-Dansk), viser der sig her den selvsamme tvedeling af betydningen efter ordets oprindelige köns- og talforhold. Entallet har dog næppe efterladt sig spor udenfor en afledning og en sammensætning. Den af V. Thomsen i Ryska rikets grundl. s. 111 og Bugge i Arkiv II 171 omtalte *griði*, der var huskarl (som Nordmændene kaldte det) eller drabant hos en russisk fyrste, var sagtens indkommen fra Sverrig; men dette kendingsnavn på en mand, der nød huslivets goder hos sin herre mod til gengæld at værge ham mod overfald, forudsættes i Rolv krakes saga kpt. 34 (Fas. I 68) som brugt i Danmark, idet kongens hirðmænd spottende kaldte Boðvar bjarke "Hattargriða", fordi han tog sig af Hott (den senere Hjalte). Hid hører ogsaa Gutalags *griþcuna*, der, som fødselshjælperske, havde ophold og tilhold hos eller i nærheden af vedkommende familier.

Med hensyn til flertallet og den dertil knyttede bemærkelse staar derimod en halv snes middelalderlige love til vor rådighed. Betydningen dækkes her fuldstændig af den ovenfor givne begrebsbestemmelse, kun at stillingen, hvor talen er om "Eriksgatan", får et vist statsretsligt præg. Et tilfælde, der efter Schlyters fortolkning vilde falde uden for rammen, kan vi nu heldigvis slå en tyk streg over. Når det nemlig i den ældre Vgl. (Schlyters udg. s. 60) hedder, at den, der solgte sin træl, en måned efter salget skulde "værþe (bære ansvaret) firi brote" (ligfald), men altid "firi *griþum*", så er det klart, at også det sidste ord må have været navnet på en sygdom, og det så meget mere, som lignende flerleds forskrifter findes i andre landskabslove fra den skandinaviske halvø [1]). Meningen var jo at sikre køberen mod at få en træl, hvis arbejdskraft svækkedes ved visse stadig tilbagevendende sygdomsanfald. Det er nu Wadsteins fortjæneste at have påvist (i Nord. tidsskr. f. filol.[3] III 5), at den pågældende sygdoms navn stammer fra flertal af et **ga(h)ríð-* (sml. ovenfor om isl. *gríð*), og talen er vel snarest om den slemme koldfeber, der spillede en så fremtrædende rolle i vor sygehistorie til langt ind i det 19de hundredår; men under alle omstændigheder har dette kunköns *gríðir* [2]) intet som helst at göre med vort intetköns *grið*.

Af de østnordiske love er det i øvrigt kun Vestgøtalagen (bortset fra senere tillæg) og Dalalagen [3]) (af Schlyter omdøbt til den ældre Vestmannalag), der i dette ord har bevaret den fra *frið-* nedarvede selvlyd. At formen *grið* en-

---

[1]) Om Guletings- og Frostetingsloven se Gjessing i Ano. 1862 s. 242; tilföj Gutalag udg. 1905 s. 47 nd.

[2]) Det kan neppe heller sættes i umiddelbar forbindelse med det, som det synes, sønder fra indkomne *rithæ* (*ridha riða*), der nærmest gennem de harpestrengske lægebøger forplantede sig helt op til Kongespejlet (Munchs udg. s. 82) og til den, med en indholdsrig fortale, 1907 af Kålund udgivne islandske lægebog (s. 31 f. och 36).

[3]) Om navnet se Karlsson i sv. Hist. tidskr. 1889 s. 45 ff.

gang har været til stede i det mindste på jysk retsområde, tör imidlertid med sikkerhed sluttes, — hvad der allerede er formodet i Videnselsk. ordb. (II 436 a), — af det sydjyske bynavn "Gredsted", der endnu 1291 i Ribe oldemoder (O. Nielsens udg. s. 64 og 67, jf. fort. s. XVI f.) findes skrevet *Grithæstath*, hvilket aldeles stemmer med vestnord. "*griðastaðr*", og kun kan sidestilles med dette. Ti ikke alene mangler ethvert bevis for tilværelsen af et olddansk kvindenavn "Grith" (O. Nielsens navnebog s. 33), svarende både til jættekvinden *Gríðr* og til Sakses *Grytha* (hvorom nedenfor); men desuden er det höjst usandsynligt, at et sådant langt *i* i en stavelse med höjtryk vilde blevet til kort *e*, endsie til *æ* [1]). Tæt ved grænsen af Nörre- og Sønderjylland har der altså været et fristed, af lignende art, tænker jeg, som de, der omtales i Grimms Rechtsaltertümer (1828) s. 289 f., sml. også J. N. Schmidt i Ano. 1851 s. 170 og 207 øv. om de tre eiderstedtske "fribjærge".

I formen *gruð* forefinder vi ordet i rigeligt mål: af svenske love i Uplands-, Vestmanna-, Södermanna-, Østgöta- og Smålandslagen, af danske i Valdemars og i Eriks sælandske lov, hvorimod det slet ikke forekommer i de øvrige af Schlyter og Thorsen udgivne love, altså bl. a. hverken i jyske eller i skånske lov, medens *gruth* fra Valdemars sæl. lov, 2, 31 gik over i "Orbodemål" § 2.

Tager vi dernæst, til en begyndelse, de svenske loves böjningsformer af *grið* og *gruð* lidt nærmere i öjesyn, viser det sig snart, at disse enten er oprindelige flertalsformer eller udgaaede fra sådanne. Ikke til at tage fejl af er hf. på *um* og ef. på *a*: "mæth *gruþum* ok gislum" (Upl., Sdm., til dels

[1]) *Græsted* på Frederiksborg amt kommer — ikke just af "Græstofte", men — af **Græstved*, med samme overgang som f. e. af Næs-tved til Næsted. — Når *Swinæburg* er blevet til Sven(d)borg, er det snarest som frugt af senere halv ubevidst folkelig omfortolkning efter personnavnet Svenne. En anden sag er det, at vi stundum i en trykløs stavelse, f. e. i Erik, har fået kort *e* for langt *i*.

endnu i de to landslove); "the seen alle skylde til gizla oc *grutha*" (Smål.). Men også gf. (selvfølgelig da også nf.) har været og er bleven følt som flertals. Når det således i Østgøtal. s. 100 hedder: "þer skulu *mæþ gruþum* til garzs riþa ok *gruþ* af bonda beþas. bonde skal þem *gruþ* giua", vilde det være aldeles urimeligt her at tage *gruþ* som entals. Det er åbenbart flertals ligesom *gruþum* (jf. s. 54 "han gange mæþ gruþum"); men heraf følger, at dette ligesom *gruþ* er intetköns, — alt i bedste overensstemmelse med mit vestnordiske udgangspunkt.

Naturligvis har *gruð* ogsaa været flertals gf. i forbindelsen "a gruþ oc göræ sæt", ligesom tilfældet er med *lagh* (d. e. éd) i Sdm's tilföjning "eller a gangin lagh"; men netop i sådanne stående forbindelser med et entalsord lå der en fristelse til efterhånden at forstå også *gruð* som entals, hvad der kunde blive medvirkende grund til senere könsskifte, jf. nedenfor om det formodede smålandske *gryð*. Af lignende art er forbindelsen "mæth gruþ oc friþ" i Sdm. og de to landskabslove, hvortil i disse slutter sig "mæþ *gruþ* oc gislum" ved siden af "m. grudhum ok gislum", en dobbelthed, der holdt sig langt ned i tiden.

Helt anderledes stiller sagen sig både for den ældre og den yngre Vestgøtalags vedkommende [1]). På den ene side kendes dér ingen former på *-um* eller *a*, på den anden side møder os i de tvende lovtekster hele fire gange en utvivlsom entals hunkönsform, nemlig i den ældre (s. 16 øv.) "*griþær* æstæ", i betydning svarende til "æsta sèr *griða*" i Járnsíða udg. 1847 s. 39 øv., samt to gange i den ældre (s. 10 og 35), én gang i den yngre (s. 122) "griþær at beþas". Vel kan disse to udsagnsord i Svensk også styre genstandsform ("griþ at beþas" s. 148); men dels er ejeformsstyrelsen den oprindelige, dels har vi her at göre med en

[1]) Om Dalalagens standpunkt i så henseende tör jeg intet afgöre, da den kun har ordet i forbindelsen "hæmpnas a griþ oc giora sæt".

på nordisk sprogomraade vidtrækkende Fremtrædelse: omdannelsen af intetköns flertalsord til entals hunkönsord, en overgang, hvortil vejen var jævnet ved de flertalsformer af ik. (her *griđ* og *griđin*), der i det ydre fuldkommen stemmede med tilsvarende hunkönsformer i ent., som allerede fremhævet af N. M. Petersen (Sproghist. I 11 f. og II 238) jf. Rydqv. II 99 [1]). Da betydningen naturligvis gik uforandret over fra flertals- til entalsformen, krævedes nødvendig en yderligere udstykning af begrebsindholdet, inden der kunde blive tale om at böje det nyskabte hunkönsord i flertallet; men til en sådan eftergrøde, i lighed med f. e. *lagar*, *lover* (love), viste der sig ingen trang ved det til en snæver begrebskreds indskrænkede *griđ*. I modsætning til Rydqvist (II 87) er jeg derfor "fuldt forvisset om", at ovennævnte "griþær" ikke er gf. i flert., og at, som følge deraf, *griđ* i denne lov helt igennem er hunköns ental. Medens i øvrigt *lagh* i betydning lov er bevaret som intetköns flertal i Vgl., har dennes *griđ* et sidestykke i *lön* (jf. Rydqv. II 110), idet dette oprindelige ik.'s flertalsord netop i Vgl. viser sig som hunk.s ental i sammensætningen "*lönær* droten", hvormed stemmer gf. "godæ lön" og "slikæ lön" i en ukendt forfatters vedtagninger til loven (Schlyter s. 301 og 305), lad være, at hint "lönær" måske er indkommet ved en misforståelse.

Går vi endelig over til de to sælandske love (Valdemars 2, 31, Eriks 2, 10 til 13 og 22), finder vi der også *gruđ* som entals hunkön. Entallet ligger tydelig for dagen i forbindelsen "*then* gruth" (flere gange i E. l.), ligesom i den udelukkende brug af udsagnsordets entalsform efter *gruđ* som grundord: "gruth *warthær* takin (æn)", "*ær* (*war*) giuæn" [2]); og det er en selvfølge, at *then* her, som oftere i disse love

[1]) En del danske eksempler på denne overgang er samlet af P. K. Thorsen i "Sprogarten på Sejerø" § 130.

[2]) "Gruth ær giuit (æt)" E. l. 2, 13 begynd. er en åbenbar fejl, måske fremkaldt ved det følgende "hauær giuæt".

(then sak, scam i V. l.), gör hunköns-tjæneste. Den i Sælandsken mere fremskredne udjævning af endelserne havde uden tvivl yderligere lettet overgangen fra flert. ik. Den bestemte form *gruthæn* som gf. (bøtæ for gr., gaf gr. E. l.) stemmer bl. a. med "giuær *sakæn*" (E. l. 2, 42)[1]. Den i bægge lovene stående formel "*a gruth gi(f)uæn*", — sml. i Vestnord. "griđ váru gefin" f. e. i Heimskr. ved F. Jónsson III 170, — holdt sig uanfægtet, uden for så vidt et *gifnæ* muligvis skjuler sig i den af Thorsen i hans udgave af E. l. s. 31 nederst anførte forvredne form.

Endnu kun den tilföjning, at både "*gruþspiæll*" i Øgl. og "*gruthni(th)ing*" i E. l. naturligvis, ligesom de tilsvarende former i Vestnordisk, er udgåede fra *griđ* i sin oprindelige flertalsbetydning. Det samme gælder om det, efter *a*-klassen böjede, udsagnsord *gruthæ* i E. l. 2, 10 og 12. Dog tör jeg ikke føre dette i lige linje tilbage til grundformen **gafriđan*; det er snarest en nydannelse, udgået fra navneordet *gruđ*, hvilket udsagnsordet under alle omstændigheder skylder sit *u*; sml. ellers *frithæ* i J. l. 2, 6 sl. og jf. oldeng. *griđian*, formet efter *friđian*.

Men nu overgangen af *griđ* til *gruđ*: hvorledes skal den forklares? Ja, her er det, tampen brænder! Næmmest var det unægtelig at lade overgangsformen løbe med stemplet "aflyd", der jo nu bruges over en lav sko, men netop derfor forekommer mig at være blevet en del fladtrådt. Fornsvensk (og fda.) *brust* (brist) har åbenbart lånt sit *u* fra udsagnsordets mange former med denne selvlyd og fortjæner da i det höjeste navn af andenhånds aflyd. Skulde nogen mene, at, ligesom i adskillige afledsendelser (Noreen under aflyd) *i* sænkes til *u*, idet afledsstavelsen får "bitone" (lavtryk)[2], så-

[1]) E. l. 2, 38 har dog "trycdinæ gøræ!"

[2]) Se Bugge i Arkiv XXI 269 øv. — Når ved midten af det 12te hundredår "Thorkil" i Lunds gavebøger ved Weeke s. 303 øv. optræder som "Thorkul", ligger deri måske tillige en art tiljævning, der i den reichenauske

ledes kunde også sammensætningen **gáfriđ(a)* være bleven **gafruđ*, da måtte jeg på det bestemteste tage afstand fra denne slutning, så længe det er ubevist, at "*gruđ*" nogen sinde har været knyttet til et oprindeligt entals "*griđ*".

Efter min overbevisning er *u* i dette ord fremkommet under påvirkning af eller som eftervirkning af flertals-endelsen i **gafriđu(o)*. At *u*'et uden videre, ved en art "ligedannelse", skulde have fortrængt *i*'et, drister jeg mig dog ikke til at påstå. Sandsynligere finder jeg det, at vi her har at göre med en mere gradvis udvikling, rent ud sagt: med en ytring af hvad Läffler meget træffende kalder "brydningsomlyd", skönt jeg vel ved, at dette vil vække uro i lejren, eftersom dagsbefalingen jo lyder på: brydning kun af oprindeligt *e*, og aldrig efter *r*. Selvlyden vedkommende tör jeg vel ikke, hvor fristende det end kunde være [1]), sætte *e* som ældre end *i* i *friđ-*; men heldigvis kan jeg hjælpe mig med mindre. I Arkiv f. nord. filol. II 251 forklarer Bugge *e* i "oldnorske" mandsnavne på *-fređr* (f. e. i Hallfređr) og i deres "urnordiske" forbilleder på **freþur* dels som en fra ejeformsendelsen udgået a-omlyd, dels som følge af, at ordet i sin efterledsstilling kun havde bitone (lavtryk). I overensstemmelse hermed antager jeg nu, at **gáfrìþ(a)* på sine steder har affødt en sideform **gáfrèđ-* (senere sammendraget til **gređ-*), hvis *e* gik over på flertalsformen **gáfrèþu* (**gređu*). At et sådant *e*, med en ærværdig alder på bagen [2]), skulde være utilgængeligt for brydning, forekommer mig alt andet end rimeligt. Heller ikke hensynet til det foregående *r* volder mig skrupler (skönt jeg her endog får Bugge imod mig), idet jeg trøster mig med, at kunde vore stamfædre i det tiende hundredår komme til rette f. e. ikke alene med

---

broderskabsbogs "Trucul" (Pipers udg. i Monum. Germ. hist. 1884 s. 257) er bleven fuldstændig ligedannelse.

[1]) Jf. Läffler i Nord. tidsskr. f. filol.[2] II 163.

[2]) Sml. også, at blandt Förstemanns oldtyske personnavne (under Frithu) på *-frid* og *-frida* adskillige, fra det 7de hundredår af, har *e* for *i*.

griūt (Bækkestenen II), men også med "Sigtriug" (Vedelspangeren II)[1]), har de sikkert også magtet et **griuð* (jf. kvindenavnet *Griuð*, hvorom nedenfor).

Noget helt andet er det, at man i tidens løb lettede sig udtalen ved at bortkaste *i(j)*, efter at dette dog først i nogle tilfælde eller på sine steder havde omlydt *u* til *y*; således fik man da både **grūt* (senere *gruð*, se ovenfor) og *grȳt*; *-trygg*; fremdeles *grŭð*, hvorimod der er adskillige hager ved den i Rietz's Dial.-lex. opstillede omlydsform deraf. Fra Kalmar län var der nemlig meddelt et hunkönsord "*gryt*, säkerhet", hvilket R. så henfører til det middelalderlige *griþ*, *gruþ*. Desværre gives ingen nærmere oplysning enten om ordets udtale eller om den brug deraf i sammenhængende tale, hvoraf betydningen er udledet. Hvis dette "gryt" virkelig nedstammer fra hint gamle lovord, må *y* være kort og *t* være tegn for *d*, der på nysvensk vis har fortrængt *ð*. Overgangen til hunkön kunde, efter det ovenfor udviklede, ikke overraske. Selv det betænkelige i, at allerede det eneste levnede, Kristnisbalken, af Smålandslagen har "*gruþ*", lader sig bortforklare som umiddelbar overførelse fra kilden, i Upplandslagen. Alligevel: så længe der ikke foreligger fuld redegörelse for begrebsindholdet af en stedkyndig sprogmand[2]), vilde det være overilet at fastslå tilværelsen, i al fald i Kalmar län, af et fra **griuð* udrundet *gryð*. Indtil videre lader den mulighed sig ikke afvise, at meddeleren har taget fejl af det fra svenske ordbøger i en særegen betydning velkendte intetkönsord *grȳt*, og det så meget mindre, som dette også møder os i Gadds Allmogemålet i Östra härad

[1]) Trods Lindroths indvendinger i Arkiv XXIV 356 ff. ser jeg med Kock heri en brydningsform. Wimmer, som fra først af (i Universitetets festskr. Maj 1892 s. 32) tog *iu* som tegn for *y*, opgav snart, med god grund, denne opfattelse og opstiller nu udviklingsrækken: *i—iu—y*, se runeværket I s. LI, LXVIII og 70, II 427 sv. samt IV (ordbogen) s. LXII.

[2]) I Linders Allmogem. i södra Möre härad af Kalmar län (1866) finder jeg intet hidhørende.

af Jönköpings län (1871) s. 42, hvor ordet oversættes "täthet, fasthet" og betydningen oplyses ved eksemplet: "dä ä *gutt gryt* i den slipestenen" (vi Danske vilde i slige tilfælde snarest hjælpe os med "god grund").

To spörsmål, der dog går op i en höjere enhed, påtrænger sig her: til hvilken udviklingsform af ordet knytter brydningen sig, og hvor gammel kan denne vel være? Brydningens forudsætninger: *e* i stammen og *u* i endelsen, er jo bægge til stede i **gafreðu*, og udtalen vilde næppe lagt nogen hindring i vejen for et **gafriuð(u)*, så lidt som den omstændighed, at *e* havde plads i en tryksvag stavelse [1]). Når jeg alligevel tvivler om tilværelsen af en sådan forløber for vort **griuð(u)*, så er det af sproghistoriske hensyn. På den ene side har forstavelsen *ga*, afstumpet til *g*, på nordisk grund i adskillige ord forved selvlyd og visse medlyd holdt sig lige ned til nutiden, medens den på den anden side må antages allerede meget tidlig at være helt bortkastet i nogle vestnordiske ord (se Bugge i Tidskr. f. nord. filol. og pædag. VII 228 og i Arkiv XXI 270) [2]), hvoraf et på Tunestenen, altså fra "urnordisk" tid. Hertil regner jeg også *heit*, løfte og *heita* i betydningen at love i Vestnordisk [3]), svarende til henholdsvis got. *gahait* og *gahaitan*. At derimod forstavelsen i *gaman* (og *gamal*?) har holdt stand til den dag i dag, er for så vidt mindre påfaldende, som både bortkastelsen og afstumpningen her omtrent forbød sig selv: den første på grund af meningen, den sidste af hensyn til udtalen

[1]) Når Noreen i Altschwed. Grtk § 75, 2 som eksempel på manglende brydning nævner *Øþbern* o. fl. lign., opfatter jeg ikke dette *e* som den til grund for brydningen liggende selvlyd (i **bernuʀ*), men som senere svækkelse af en brydningsform, jf. Kock i Arkiv IX 150 og Wimmers ordbog under Asbiorn.

[2]) For så vidt talen er om *nautr*, kommer Østnordisk også med, se nöter (gull nautr) hos Schlyter og "nøder" (senere "*netter*" hos Kalkar under "bislopper" og "Sengenetter(e)".

[3]) I Østnordisk er navneordet slet ikke og udsagnsordet i denne betydning lige så lidt påvist, jf. Arkiv XI 36.

("Gmunden" er os endnu en hård nød at knække!) [1]). At det "urgermanske" *ga* også engang har haft fuld livskraft i Urnordisk, er der ingen grund til at drage i tvivl, selv om der måske ikke er levnet os noget eksempel derpå i de lidet omfangsrige indskrifter med "de ældste nordiske runer". Men så langt tilbage i tiden kan der ikke være tale om at sætte brydningen, så lidt som den dermed "likartade företeelse" (Söderberg) *u*-omlyden, end ikke i deres ældste fremtrædelse, hvor den brydningen eller omlyden virkende selvlyd for os kun lever i sit afkom. Bortfalder altså hin usammendragne brydningsform, må vort **griuð* — gennem en mellemform med *eo* eller *eu* — stamme i lige linje fra det sammendragne **greðu*, og kan da næppe føres længre tilbage end til det ottende hundredår; sml. bl. a. Bugge i Arkiv XIII 358.

I forbindelse hermed henleder jeg opmærksomheden på kvindenavnet *Griuþ*, der i genstandsform forekommer i indskriften fra omtrent 980 på Ravnkildestenen (Ålborg amt), og som jeg har omtalt i Nord. t. f. filol.[3] XVIII 83, men på hvilket jeg nu sér med andre öjne. Jeg skönner nemlig ikke rettere end at dette *Griuð* viser tilbage til et oprindeligt **Gafriþu(o)*, böjet efter *ô*-klassen (*a*-klassens hunkönsafdeling), idet denne hunkönsform i entallet måtte være underkastet de samme udviklingsmuligheder som det enslydende intetkönsord i flertallet. Bærersken af et sådant navn var derved stemplet som en "Friðkolla", fra første færd vel nærmest som pant på "god forligelse" mellem pigebarnets forældre. Mere tvivlsomt, dog næppe umuligt, er det, om det er dette runiske navn, der går igen som *Grŷð* i Sakses "Grytha", som jo rigtignok göres til en tysk "matrone".

---

[1]) Foretrækkes de af Wadstein i Indogerm. forsch. V antagne efterled, begyndende henholdsvis med *a* og *h*, kan der tvistes om, hvilket af de to *a* det er, som har måttet fortrække.

Tillægsvis et par ord om *grið*'s forekomst på to vidt adskilte landområder.

På Færøerne møder det os som en ret vel bevaret fortidslevning i flere kvæder og i enkelte folkesagn, kilder, der nu er forholdsvis let tilgængelige, takket være dels den uvurderlige bloch-grundtvigske samling på det kngl. bibliotek (jf. Arkiv VI 246 ff.) dels forskellige trykte arbejder af de utrættelige færøske banebrydere og foregangsmænd: Hammershaimb og Jak. Jakobsen. En folkelig misforstaaelse eller lærd mistydning af ældre sprogformer er det dog, når Hergeirs bidende svar på kongens råb om pardon: *slíkan* skaltú *griðin* af mær nú fá" o. s. v. (af Sigurðar kvæði i Færøske kvæder I 139 sp. 1) af Hammershaimb oversættes: "*slig fred* skal du få" (s. st. sd. 209 nd.), og når i overensstemmelse hermed *grið* i Jakobsens ordbog (Færøsk anthologi II 95) siges her at være hankøns. Det sande forhold er, at "slíkan" på dette sted (og i Egils saga ved F. Jónsson s. 44 øv.), i lighed med en lang række former på *-an* og et par (lítinn, mikinn) på *-inn*, gör det ud for biord, men i virkeligheden, som alt gisnet af Rask i hans to ældste islandske sproglærer, er tillægsord i hankön ental [1]), oprindelig vistnok med underforståelse af et til meningen passende navneord, ved *slíkan* uden tvivl *hátt*, sml. "allan hátt" hos Fritzner. I ovenstående sætning betyder "slíkan" da: således, på sådan vis, og "griðin" bliver så den oprindelige bestemte form af ik. flt. (i yngre Færøsk vilde endelsen været *-ini*). Intet ligger da nærmere end også i kongens lige forud gående bön: "tú gef mær nú *grið*!" at tage ordet som ik. flt. og at overføre dette på lignende forbindelser andetsteds (F. kv. I 13 sp. I, F. anth. I 349 linje 34 og 368 l. 4). Se i øvrigt den bl.-grundv. ordbog I 425 (spörsmål, om det der anførte "hleypa á grið" (grī) ikke snarest bliver at sammenstille med "ganga

[1]) I Østnordisk har ældre sv. *genstan*, ældre da. *gensten* længe været forklaret på samme måde.

á grið" hos Fritzner og lignende forbindelser i de østnordiske love). Det eneste sted, hvor overgangen til hu. ental synes sikker, bliver nok i kvædesamlingen nr 62: við *ta* manna grið".

I England, hvortil *grið* menes indkommet fra Danmark (da vel nærmest over Jylland, jf. ovenfor om Grithastath), fik ordet tidlig fuld borgerret (det bruges allerede i Edvards og Guthrams love, kort efter 900) og indtager længe en fremragende plads, også uden for lovgivningen, ja i nogle landsmål skal det have holdt sig langt ned i tiden. Idet jeg om den noget særegne udformning på engelsk jordbund af retsbegrebet "*grið*" henviser til Steenstrups klare udvikling i Normannerne IV (Danelag) s. 247 ff., indskrænker jeg mig her til den grammatikalske bemærkning, at i England er ordet, om jeg ikke fejler, helt igennem opfattet som intetkön i ental. Ejeformens flertal i begyndelsen af Knud den stores love: "Godes grið is *ealra griða* selost tô geearnianne", af alle grið den mest eftertragtelsværdige, falder i al fald uden for den nordiske flertalsbrug af ordet. Leos opstilling i Angelsachs. glossar. s. 560 af grið som hankøns staar på meget svage fødder, om end påvirkning i saa henseende af *frið* ikke var utænkelig.

F. Dyrlund.

Ett bidrag till läran om de reduplicerade preterita.

Till fvn. inf. *láta*, *gráta*, *ráða* bildas i regel pret. med stamvokalen *é*.

Men vid sidan af pret. *lét*, *grét*, *réð* anföras i den grammatiska litteraturen — dock endast den nyare — också *leit*, *greit*, *reið*. Dessa former med *ei* ha varit föremål för ett rätt lifligt intresse från den jämförande språkforsk-

ningens sida. Åtskilliga lärde ha lämnat bidrag till frågan om deras uppkomst och flera skarpsinniga förklaringshypoteser ha blifvit framställda. Det gåtfulla *ei* beror enligt en del forskare på afljud, växling af stamvokaler redan i det indoeuropeiska urspråket (så Brugmann IF VI 89, 97, Noreen i Pauls Grundriss[2] § 242 s. 634, dens. Altn. Gr. I[3] § 166, 2; jfr Altn. Gr. II § 177), enligt andra åter har det uppkommit genom olika, delvis rätt invecklade analogiska ombildningar efter mönster af besläktade, delvis hypotetiska verbparadigm (så Janko IF XX s. 281, Feist PBrB XXXII s. 493 ff., W. van Helten IF XXIII s. 114 f., Kock Svensk Ljudhist. I s. 285). Emellertid synes ingen af de framställda meningarna ha vunnit odelad anslutning från medforskare.

I denna uppsats är det ej min afsikt att öka antalet af möjliga hypoteser öfver formernas uppkomst. Jag vill endast söka upp i källorna de hittills funna beläggställena för *leit*, *greit*, *reið* för att se till, om man icke i de tillfälliga förhållanden, under hvilka dessa former uppträda, kan finna en eller annan omständighet, som kan vara af betydelse för deras språkhistoriska bedömande.

Den fullständigaste förteckningen på ifrågavarande citat finner man, så vidt mig bekant, i Noreens Altisl. Gr.[3] § 166, 2 och § 495 anm. 2.

Det sammanlagda antalet är tämligen litet, framför allt i jämförelse med den stora mängden af normala former med *é*. Men citat finnas från flera olika handskrifter, af äldre och yngre datum. Och på alla de åberopade ställena, i texterna eller handskrifterna, står det utan tvifvel *leit*, *greit*, *reið* — skrifna med *ei* (eller *æi*). Endast i en liten punkt kan Noreens citatsamling ge anledning till en missuppfattning om det verkliga förhållandet i källorna.

Det är då han på det sist anförda stället (§ 495) vill

ytterligare styrka pret. *leit* med en hänvisning till Hertzbergs Glossarium til Norges gamle love. Man väntar ju af detta, att hos H. finna nya bevis för formens existens. Men vid närmare eftersyn märker man, att Hertzbergs enda citat på *leit*: *Hk.* 9, sammanfaller med det ena af de två citat: *Js.* 14.12 och 119.12, som Þorkelsson anför i Beyging sterkra sagnorða s. 291, och hvilka Noreen redan förut åberopat (i § 166). De återgå på ett och samma ställe i Cod. AM. 334 fol., den handskrift som legat till grund för såväl (den af Þ. citerade) arnamagnæanska upplagan af "Járnsíða" 1847 som editionen af "Hákonarbók" i Norges gamle Love, bd. I.

Af öfriga citat genomgår jag först några i de äldre källorna.

I den grupp isl. handskrifter (från tiden c. 1200—1250), hvilkas språkformer äro registrerade i Larssons arbete Ordförrådet etc., Lund 1891, förekommer en gång ett hithörande pret. med *ei* [1]). Det är *leit*, som står s. 103.8 i Cod. AM. 645 4:o. Eljes skrifves i denna handskrift *lét* eller *let*: 67 ggr, liksom för öfrigt alltid i "Ordförrådets handskrifter". AM. 645 4:o är utgifven af Larsson, Lund 1885. I Inledningen redogör L. för hs:s skrifsätt i fråga om diftongen *ei* och långt *é*. Först s. XLIII: "*ei* är alltid tecken för diftongen *ei* utom i *heit* 88.10 och *leit* 103.18 — — — Det bör påpekas, att skrifvaren på flere ställen i st. f. *ei* skrifvit ett *e* eller *i*, som han sedan rättat till *ei*; jfr anm. till sid. 13.22, 36.19 . . . . [s:a 15 ggr], hvartill kan läggas, att *leitoþo* 111.4 är r. fr. *letoþo*". Vidare s. LIV: "För likheten i uttal mellan *ei* och *e* tala dels de 13 ställen, där skrifvaren i st. f. *ei* skrifvit ett *e*, som fått stå kvar i — — — — — *letøþo* 36.22 och *sveɴen* 116.4, men på de öf-

[1]) "Ordförrådets" *firlęit*, som af Larsson föres till *fyrirlíta*, kan enligt Wadstein, Arkiv VIII s. 90, också föras till *fyrirláta*. "Bådas betydelse passar nämligen". (Det af Wadstein afsedda citatet är väl ett ur AM. 645, 4:o, snarast s. 107.6? Jfr i texten ofvan!)

riga rättats till *ei*, dels 4 ord, där han i st. f. *e* skrifvit *ei*, som han sedan rättat till *e* i *hét* 78.8 och *léte* 64.10, men som fått stå kvar i *heít* 88.10 och *leit* 103.18". Larsson drar af de anförda skrifsätten den berättigade slutsatsen, att *ei* och *é* i skrifvarens af 645 4:o språk sammanfallit i uttalet, snarast så, att diftongen *ei* kontraherats till *é*. Af andra skrifningar sluter L., att också *au* och *øy* haft monoftongiskt uttal. Dessa slutsatser har L. med mera bestämdhet upprepat i en särskild uppsats om uttalet af diftongerna i vissa äldre isl. hss. i Arkiv V s. 142 ff., och de ha accepterats af Noreen Altisl. Gr.[3] § 93 an. 1, 94 an., 95 an. 1.

Det enstaka *leit* i Larssons "Ordförrådet" är alltså endast hvad man kallar en "omvänd skrifning" för *lét*.

Gå vi utanför "Ordförrådets" handskrifter finna vi ett hithörande pret. med *ei* först i AM. 677 4:o ä. d. Texten är tryckt af bl. a. Unger i Heilagra manna sǫgur, Kria 1877. Här står, del I s. 199.16, Þorkelssons af Noreen a. st. (och Wadstein Arkiv VIII s. 89) åberopade citat på *greit* = *grét* [1]). Det är så vidt jag vet det enda hittills uppvisade beläggstället för detta pret. i den fornisl. litteraturen. S. 208 i samma text står 2 ggr *gret*. Om skrifsättet i hs. anmärker Unger s. X: "ofte bruges *e* eller *é* = *ei*". De tre gånger då ordet *þeir* 'de' står helt utskrifvet, tecknas det *þer*. 208.9 står *letaþi* för *leitaþi*. Flera gånger träffas *ei* för *e*. På samma sida som *greit* står 1 g. *steindr* = *stendr*. AM 677 4:o hör också till de handskrifter, af hvilkas skrifsätt Larsson (och Noreen) slutit till en kontraktion af *ei* > *é*. Enligt L. tecknas *ei* med *e* 136 ggr, *e* med *ei* 6 ggr — bl. a. 1 g. *eir* för *er*. L. betraktar de sistnämnda fallen som "omvända skrifningar" [2]).

---

[1]) I Bjarnarsons ed. af samma hs. (Leifar etc. s. 19 ff.) återfinnes formen s. 104.19.

[2]) Ur AM. 677 4:o citeras också en pluralform *lito*. Den är kanske snarast en nybildning till sg. *lét* l. *leit* (uttaladt: *lēt*) efter typen *beit* (ut-

Första gången som pret. *leit*, *greit*, *reið* infördes i den linguistiska diskussionen, var, så vidt jag känner, i Noreens exkurs, not[2] s. 25 f., i den bekanta uppsatsen om nasalvokalerna, Arkiv III, 1886. N. föreslår här att uppfatta Rökstenens **raiþ** i **raiþiauriкʀ** såsom ett pret. *reið* till *ráða*, som "förhåller sig till isl. *réð* (fsv. *ræþ*) såsom fsv. *let* (**leit*) : isl. *lét* (fsv. *læt*), fsv. *gret* (**greit*) : isl. *grét* (fsv. *græt*), fsv. *het* (**heit*) : isl. *hét* (fsv. *hæt*); samma preteritibildning — om hvilken mera vid annat tillfälle — uppträder i isl. *sveip* af *sveipa* liksom fsv. *het* (**heit*) af *heta* (isl. *heita*); kanske [!] Cod. AM. 677, 4:o *leit*, Cod. AM. 291, 4:o *heit*, *reið*, *leit* m. m. också höra hit". Om det här åberopade citatet ur 677 4:o se straxt ofvan. AM. 291 4:o är utgifven i C. af Petersens' Jómsvíkinga saga, Lund 1882. I denna hs. är det, som utgifvaren upplyser i Inledn. (s. IX, X), rätt vanligt, att *e* — eller *æ* — skrifves där man skulle vänta *ei*, t. ex. "*meri* 16.18 m. fl. st.", liksom att *ei* — eller *æi* — träffas för *é*. Så skrifves särskildt *ei* "nästan alltid" i de här behandlade pret. af redupl. verb [1]), men också, inemot 30 ggr, i andra ord, t. ex. *eir* 40.24 m. fl. st. för *ér*, *eíl* 27.14 eller *lǽitta* för *létta* 82.21 osv. Man torde häraf kunna sluta till kontraktion af *ei* till *ē*, såsom i AM. 645 och 677. (Emellertid tycks AM. 291 icke ha att uppvisa några spår af den motsvarande kontraktionen af *au* och *øy*.) Om nu *ei* verkligen — som det ser ut efter Petersens' statistik — förekommer proportionsvis oftare för *é* i pret. *lét*, *réð* än för *é* i andra ord, har detta sin naturliga förklaring däri, att dessa skrifningar måste ha förefallit skrifvaren som relativt mera regelrätta, på grund af associationen med den stora

taladt: *bēt*) *bito*: jfr liknande nybildningar i fsv., se Hesselman Språk och Stil V s. 107 ff., s. 114, jfr äfven Kock Sv. Ljudh. I s. 149 f. Men man kunde också tänka sig, att *i* står för *é*. Jfr att enl. Larsson a. st. s. 145 *meir* skrifs *miʀ* 25.10 (i Leifar).

[1]) Obs.! att *ei* också några ggr uppträder i pret. af typen *falla*, t. ex. *feill* 41.11, *feillu* 8.24. Om detta kanske mera i annat sammanhang.

gruppen pret. af typen *beit* (till *bíta*), *leit* (till *líta*), osv., hvilkas stamvokal han likaledes förmodligen uttalade med *ē*, men — tack vare sina grammatiska insikter — alltid skref med *ei*.

Som ofvan omtalats, har man velat styrka pret. *leit* också ur Járnsíða (Js.) = Hákonarbók, dvs. (se ofvan) ur Cod. AM. 334 fol., den s. k. Staðarhólsbók. Hs. innehåller också texten af Grágás, men enligt förordet till arnamagnæanska upplagan af Grágás, Kbhn 1879, s. V f., är denna lagtext skrifven med en annan hand än texten af Járnsíða. I ed. af Járnsíða, Havniæ 1847, finner man *he(i)lags* (så tryckt) 11.4, *lærisve(i)nnom* 11.9, *ale(i)ðes* 53.15, *he(i)man* 59.14. I Hákonarbók, Norges gamle Love I, står på alla dessa ställen *e* i st. f. *e(i)*, utom på det sista stället, där det står *heiman* [1]). Dessa citat äro funna vid en mycket flyktig bläddring i texten. De visa tydligt nog, att också Js. hör till den grupp texter, som visa spår af diftongkontraktionen. I enlighet härmed bör *ei* i *leit* 14.12, 119.12 [2]) betraktas som en grafisk variant till *é*. Detta drag i Hákonarbóks skrifsätt är för öfrigt påpekadt redan af P. A. Munch — som visserligen har en annan, i och för sig kanske ej omöjlig uppfattning af dess betydelse — i Annaler for Nord. Oldkynd. 1846 s. 233: "udtalen af *é* er nuomstunder paa Island *je*, og som synes efter oldskrifterne snart at have været *je*, snart *ei*, snart simpelthen *é* (som i Fransk)". Och i noten: "Hvad dette angaaer, see især Hákonarbók, hvor Former som *leír* [3]) f. *lér* (Cap. 3) *leit* f. *lét* (Cap. 9) oftere forekomme".

För pret. *reið* af *ráða* åberopar Noreen också Hægstad

[1]) [Hs. har här *heman*.]

[2]) På detta ställe kan enl. noten i ed. 1847 också läsas *létt*. NGL I s. 295 står *léit*. [Enligt min uppfattning står i hs. nästan säkert *léit*. Accent öfver dift. *ei* och *æi* är i hs. ej ovanlig, och det är ofta svårt att säga, öfver hvilkendera komponenten den är placerad.]

[3]) Upplagorna [och hs.] ha här *læir*.

Gamalt Tröndermål s. 70. H. anför *ræið* ur Ungers Postola sögur I s. 823. Texten är tryckt efter det fornno. handskrift-fragmentet n:o X af Cod. AM. 655 4:o. Det innehåller tre små legendbrottstycken, som, af språket att döma, knappast äro skrifna med samma hand. Det stycke, där *ræið* står, upptar i Ungers uppl. något mer än 2 trycksidor. Det är tydligt, att denna lilla text lämnar alldeles för litet material, för att medge några som hälst slutsatser angående värdet af det enstaka *ræið*.

Jag har nu genomgått alla hittills framdragna citat för fisl. och fno. pret. med *ei* till *láta*, *gráta*, *ráða*. Resultatet har blifvit, att de samtliga — med undantag af det sist anförda *ræið* — uppträda i sådana handskrifter, i hvilka *ei* förekommer som tecken för *é* (samnord. långt *e*-ljud) [1].

De isl. skrifningarna *leit*, *greit*, *reiþ* ha sammanställts med de östn., närmast fsv. och nysv. språkformerna *lēt*, *grēt*, *rēþ*, som förekomma vid sidan af östn. *læ̅t*, *græ̅t*, *ræ̅þ*. Det fsv. (och nysv.) långa *ē* skulle enligt vedertagen teori endast kunna återgå på samnord. *æį*: de fsv. formerna skulle alltså bekräfta och stöda uppfattningen af de isl. *leit* etc. som representerande samnord. sidoformer med *æį*. I det ofvan anförda uttalandet af Noreen från 1886 var det ju rent af i främsta rummet de fornsvenska och nysvenska *lēt* och *grēt* (i förening med Rökstenens **raiþ**), som skulle bevisa det samnord. *æį*, medan de isländska skrifningarna åberopades endast med en viss tvekan.

[1]) Antalet citat kan förmodligen ej obetydligt förökas. Själf har jag funnit ännu ett par — af samma värde som de ofvan behandlade. I Hauksbók står 2 ggr *lœit* för *lét*, men enl. F. Jónssons förord s. LIII finner man också, af samma hand skrifna, *leir* för *lér*, *réði* för *reiði*! Jfr nedan! — Till *blása*, som ju eljes är likställdt med *láta* etc. har endast pret. *blés* påvisats. Verbet är ju ej så vanligt som de öfriga!

I en uppsats med titeln "Preteritum af *gråta*, *låta* (sonare) och utvecklingen af samnordiskt *ē*", tryckt i Språk och Stil, Upsala i Mars 1905, har jag för svenskans vidkommande sökt gendrifva denna uppfattning af pret. *lēt*, *grēt*. Jag tror mig där ha visat:

1) "Utvecklingen af samnord. *ē* > *ǣ* har inträdt endast i en del af svenska språkområdet", närmare angifvet: i södra och mellersta Sverige. Däremot står *ē* kvar som *ē* i västra Sverige [1]), Norrland och en del af Svealand.

2) "Några former af verben *gråta* och *låta*, som göra troligt antagandet af äldre grundformer med diftongen *æi̯*, äro hittills ej uppvisade i äldre eller yngre svenska" [2]).

Angående förhållandena på västnordiskt område nöjde jag mig i den citerade uppsatsen med att framhålla den enligt min mening betydelsefulla omständigheten, att formerna med *ei* alldeles saknas i de nutida norska [3]) dialekterna (liksom i nästan alla sådana svenska dialekter, där samnord. *æi̯* bevaras okontraheradt).

De "mycket sällsynta" fisl. skrifningarna med *ei* lämnade jag alldeles ur räkningen.

Att de tyska forskare, som efter 1905 behandlat frågan om nordiska redupl. pret. med isl. *ei*, fsv. *ē*, skulle ha tagit hänsyn till min framställning i Språk och Stil V, var kanske icke att vänta. Den tyska beläsenheten i skandinavisk språklig litteratur synes ju numera i allmänhet inskränka sig

---

[1]) Jag kan här komplettera redogörelsen i S. o. S. med uppgiften, att *ē* står kvar också i Dalsland.

[2]) Y. fsv. *bleste* och nysv. *blēs* 'blåste' behandlas af Tamm Et. Ordbok s. 46 och Kock Sv. Ljudh. I s. 285 och anses af dem vittna om ett ä. fsv. pret. "*blēs* (motsvarande isl. **bleis*)". Men y. fsv. *bleste* står åtminstone som oftast i sådana texter, där *e* är en vanlig beteckning för *æ* (t. ex. Rk II) och nysv. *blēs* hör hemma i dialekter som t. ex. värmländskan, där samnord. *ē* aldrig blifvit *ǣ*, eller i texter som västsvensken (dalbon, jfr not 1 ofvan) Dahlstiernas Kunga-Skald.

[3]) Man kan tillägga: de isländska och färöiska.

till de gängse auktoritativa handböckerna och etymologiska lexika.

I Sverige har Axel Kock i Svensk Ljudhistoria I s. 175 f. accepterat min åsikt, att "samnord. *ē* i vissa, särskildt nordsvenska bygdemål kvarstår som *ē*", och han medger [1]), att de fsv. och nysv. *lēt*, *grēt* kunna "bero på inflytande från dylika mål". Men samtidigt vidhåller han den gamla meningen, att *lāta*, *grāta* haft samnord. pret. med *æi*. Nu är det de isländska skrifningarna, som anses styrka utvecklingen *læit* > *lēt* etc. i fornsvenskan. Formerna äro "dubbeltydiga": delvis kunna de bero på "inflytande från bygdemål", men de kunna också ha uppstått "ur samnord. *læit*, *græit* (jmf. isl. *leit*, *greit*), och säkerligen hava de delvis detta ursprung".

Men har jag öfverhufvud lyckats visa något i uppsatsen i S. o. S. V, är det väl ändå det, att de svenska *lēt*, *grēt* säkerligen icke uppkommit "ur samnord. *læit*, *græit* (jmf. isl. *leit*, *greit*)". Ty hvarför skulle de eljest uteslutande uppträda i sådana trakter eller i sådana texter, för hvilka man har skäl att antaga en dialekt, där samnord. *ē* kvarstår som *ē*-ljud, däremot alls icke i dem, där *ē* blifvit *ǣ*? Och hvarför skulle en ristning **lait** (**raisa stain**) icke en enda gång vara funnen i någon af de många runinskrifter, där detta ord ingår?

De förklaringar af de supponerade samnord. *læit* etc., som på sista tiden blifvit framställda, gå i det hela ut därpå, att de äro att betrakta som analogibildningar. Som mönster skulle ha tjänstgjort preteritiformer af *heita* och *leika*. Man har antagit att af dessa verb på ljudlagsenlig väg eller annorledes uppstått samnord. växelformer *hēt* : *heit*, *lēk* : *leik*. Efter dessa "och då man dessutom hade en stor massa preteriti-former av typen *beit* (till *bīta*) *reif* (till *rīfa*) etc., så antog t. ex. pret. *lēt* (till *lāta*) på analogisk väg sidoformen

---

[1]) Jfr äfven Ljudh. I s. 285.

leit"[1]). Man kan möjligen tveka, om ett inflytande från *heita*, *leika* på gruppen *lāta* är teoretiskt sannolikt. Men frånsedt detta — hur förhåller det sig i källorna med de förutsatta mönsterformerna *heit* och *leik*? Så vidt jag känner, saknas i fvnord. helt och hållet *leik* och "styrkes" endast af fsv. *lēk*. För nutida mål äro båda formerna främmande, eller så godt som främmande; i fall de förekomma, äro de lätt förklarade som unga analogibildningar. Liljegren Runurkunder har 1 g. **ait** = 'hette', hvilket för Janko IF a. st. är ett afgörande bevis, att fsv. *hēt* återgår på samnord. *hæit*! Annorlunda om **ait** Noreen Aschw. Gr. § 541 an. 1. Slutligen träffas skrifningen *heit* några få gånger i fisl. handskrifter. Men — i AM. 645 4:o och i Jómsvíkinga saga! Se ofvan. Samt 1 g. i Hauksbók. Se om detta F. Jónssons Inledn. s. XXXVII; han förmodar: "dittografi?, foran står *leíf*". Men obs. emellertid, att samma hand i Hb. också kan skrifva *e* för *ei* 8 ggr, *é* en gång: *héms* för *heims*: Indledn. s. XXXVII[2]).

Nu har jag endast att tillägga, att också enstaka fornhögtyska skrifformer ansetts stöda våra samnordiska *læit* etc. Rörande dem nöjer jag mig med att hänvisa till Braunes Ahd. Gram.[3] § 36 an. 3: "In älteren denkmälern, zuweilen auch später, findet sich für *ê*, *ea* hie und da die schreibung *ei*", t. ex. *meida*, *biheilt*, *furleiz*, *speigela*.

Mot Braune invänder Feist Beitr. XXXII s. 493: "Es geht wol nicht an, in ahd. *ei* [i *furleiz*] mit Braune — — — nur eine ältere schreibung von *ie* zu sehen, obwol sich in derselben Fuldaer beichte, aus der die *ei*-form stammt und in demselben text A z. 16 auch *gihiezi* ebenso wie in den beiden anderen texten findet, weil das aisl. *heit* eine stütze für ahd. *-heiz* abgiebt"!

[1]) Så Kock Ljudh. I s. 285 (§ 350). Liknande framställningar hos t. ex. Janko IF 20 s. 281, W. van Helten IF 23 s. 114.

[2]) I St. Hom.-bok 104.3 står *heíto*, som Wisén uppfattar som pret. = *hę́to*. Men enligt Larsson Studier öfver etc. s. 79 är det ett af följande *hǫfþo* framkalladt skriffel för *heita*. Jfr dock Brieskorn Arkiv XXV s. 177.

Och s. 495 a. a. säges om ahd. *biheilt*, *int-pheing*, *reitun*, att de ej kunna uppfattas som blott "graphische varianten" till de reguliära *ie*-prefecta, "da sich auch im nordischen *ei*-formen finden".

Man ser, i hvilken återvändsgränd forskningen förirrat sig.

Köpenhamn, Juli 1909.

Bengt Hesselman.

Den islandske lægebogs "*herbrad*".

I den af mig i det Danske Videnskabernes Selskabs skrifter 1907 udgivne islandske lægebog Codex Arnamagnæanus 434 a, 12mo forekommer s. 14 en besværgelse mod "h*er*-br*a*d", et ellers ukendt ord af tvivlsom betydning. I fortalen til Alfræđi íslenzk I (Kbh. 1908), som bl. a. indeholder en parallel til en del af Cod. 434, har jeg s. XXIX benyttet lejligheden til i en note at henvise til nogle i Samlinger til Jydsk Hist. og Topografi IV (Ålborg 1872—73) meddelte "Signeformularer og trylleråd efter yngre jyske håndskrifter", hvor dette ord vistnok genfindes i en formular fra et nordslesvigsk håndskrift mod 'gigt og *herrebrod*, som sætter sig i öjet'. Ordets oprindelse har dog hidtil været uklar og forsögene på at aflede det af nordisk rod lidet tilfredsstillende. Utvivlsomt er ordet et låneord fra tysk. Blandt de af Steinmeyer og Sievers udgivne Althochdeutsche Glossen forekommer III, s. 476 *hertprat* som navn på den "Ordiolus" (bygkorn) benævnte öjensygdom [1]). Samme ord i formen "herbrate" möder i en af K. Weinhold efter et håndskrift fra 12. årh. udgiven höjtysk öjensignelse (Zs. des Vereins f. Volkskunde XI, 1901, s. 79—82, 226). Andre af

[1]) Af Steinmeyer ifg. Weinhold tydet som "hartes Fleisch".

Weinhold anförte öjensignelser har formerne "hürbraten--herbroten—herbrodt—herbrant (herbrand, herebran)" o. fl., og nogle tekster nævner röd og hvid "hürbraten (herbroten)", svarende til det umodne og det med materie tiltrukne bygkorn. At vi i alle disse former har samme ord som de nordiske teksters "herbrad", "herrebrod" synes indlysende.

Når i den udförlige Münchener Nachtsegen fra c. 1300 (Zs. f. deutsches altertum XLI, 1897, s. 335 ff.), hvori allehånde hekse, utysker og natteroen forstyrrende ånder opregnes, Herbrote og Herebrant manes til at fare bort til et andet land, kan det næppe betvivles, at disse navne falder sammen med den ovennævnte, varierende betegnelse for "bygkorn", og at vi altså her har öjensmertens dæmoner personificerede. I øvrigt forekommer ordet "herbrand" nu brugt om ildkugler og lignende luftsyner, i hvilke tysk overtro ser fabeldyret dragen, og i en af Weinhold omtalt besværgelse optræder dragen som öjensygens repræsentant. Sml. P. Hermann, Deutsche Mythologie, 2. Aufl., 1906, s. 32, 81—82.

Kr. Kålund.

Honorificabilitudinitatibus i Codex Erfordensis af de Lundske annaler.

Blandt de i Arkiv f. n. fil. XXV, s. 306—7 anförte pennepröver fra bagsiden af Erfurt-håndskriftet af Annales Lundenses forekommer sætningen "Fulget honorificabilitudimitabus iste", hvor ordet h. ikke giver mening. Min opmærksomhed er senere bleven henledet på, at der her utvivlsomt foreligger en fejlskrift for "honorificabilitudinitatibus", et ord, som i sin tid har spillet en så ejendommelig rolle, at det kan have sin berettigelse at henvise til hvad der af en tysk forsker (M. Hermann, Euphorion I, Bamberg 1894) er frem-

draget angående dette. Ordet synes nemlig at være indgået som led i den middelalderlige skoleundervisning og muligvis dannet med dette formål for öje. Allerede hos en grammatiker fra 8de årh. anföres "honorificabilitudinitas" som paradigma, og i ordböger fra 12.—15. årh. fremhæves det som det længste ord, exemplificeret ved verset "Fulget honorificabilitudinitatibus iste". Forskellige omstændigheder tyder på, at ordet har været anvendt som bogstaverings-övelse i skolerne, og navnlig fremgår dette af et tysk, satirisk skuespil fra 16. årh. (Narren Schul), hvor der drives spot med den pedantiske indövelse af dette ords bogstavering, stavelse for stavelse med gruppevis repetition af disse. Så vel Hermann som uafhængig af ham K. Borinski (Anglia XVIII—XIX, Halle 1896—97) har gjort opmærksom på, at Shakespeare i skuespillet "Love's labour's lost" (i Lembckes oversættelse "Elskovs Gjækkeri") gör löjer med dette lange ord, og at ligeledes Dante kender det som et ved sin længde mærkværdigt ord. Derimod findes det kun en enkelt gang i en middelalderlig tekst anvendt efter sin betydning. Sandsynligvis skyldes også dets forekomst (om end i forvansket skikkelse) blandt det Lundske annal-håndskrifts penneprӧver en reminiscens fra skolestuen, så meget mere som der blandt disse findes endnu en versificeret skole-anvisning.

Kr. Kålund.

Stedord i gamle vers.

I sine tidligere metriske arbejder, dels de bekendte afhandlinger i Beiträge, dels i sin Altgermanische Metrik påviste E. Sievers, at stedord — foruden andre mindre stærkt betonede småord — meget hyppig gjorde linjen for lang, hvorfor han mente, at de var senere tilföjede (enten under den mundtlige tradition eller af afskrivere). Intet kunde i og for sig være mere forståeligt end dette, og der er mange, — deriblandt også jeg —, som har sluttet sig til denne opfattelse og som i deres behandling af versene har indført dette princip. Nu har imidlertid Sievers selv gjort et tilbagetog med hensyn til dette punkt i sin sidste afhandling: Zur technik der wortstellung in den Eddaliedern (1909) § 14, anm.: "eine genauere nachprüfung der Eddaverse nach rhythmus und insbesondere melodie hat mich mehr und mehr zu der überzeugung geführt, dass die meisten dieser wörtchen doch mit recht im texte stehen". Da det forekommer mig, at dette spörsmål har sin betydning, vil jeg i det følgende tage det lidt nærmere i betragtning, idet jeg ikke kan undlade at forudskikke den bemærkning, at rytme og melodi dog altid beror noget på en subjektiv følelse og kan næppe opstilles som nogen absolut målestok. Den indrömmelse kan man på den anden side på forhånd göre, at metrum langt fra altid kræver udstødelsen af et ubetonet ord, og at der ofte kan være tale om opløsning; ikke desto mindre forekommer det mig, at melodi og rytme ofte vinder ved at sådanne ord ligefrem udstødes, for ikke at tale om at de af syntaktiske grunde heller ikke kræves. I en drotkvædet linje som: *villir hann vísdóm allan* føler man sikkert intet i vejen for at læse således (*villir hann*); ikke desto mindre må *hann* her ubetinget udskydes, *villir vísdóm allan* er mindst lige så godt. Men drotkvædet versemål er,

kan man sige, strængere end Eddaversemålene; jeg vil også i det følgende kun holde mig til disse.

Jeg skal da give en nogenlunde [1]) fuldstændig oversigt over de tilfælde i codex regius af Eddadigtene, hvor et stedord som subjekt er udeladt.

Selvstændige, ligefremme sætninger (hvor verbet i reglen står i spidsen, men kan også stå længere tilbage): nótt ok niðjum | nǫfn of gǫ́fu, | morgin hétu 1_{4}, afla lǫgðu | auð smíðuðu 1_{6}, Tefldu í túni | teitir vǫ́ru 1_{7}, fundu á landi 2_{2}, skǫ́ru á skíði 2_{9}, Urð hétu eina 2_{9}, geirum studdu | hána brendu | þrysvar brendu 2_{12}, Fyllisk fjǫrvi 3_{19}, hefisk lind fyrir 4_{4} (alt i Vǫluspá), — eyrum hlýðir | en augum skoðar 5_{18}, þá es móðr 6_{15}, sitr ok snópir | lætr . . ok kann 7_{3-4}, sjaldan sút ala 7_{30}, né of rǫ́ðum þǫgðu 11_{16}, þér munu góð 11_{18}, þó sé þér góð 14_{3} (alt i Hávamál), — hristu teina | ok á hlaut sǫ́u 26_{27-28}, Fóru drjúgum 27_{5-6}, hurfu at hǫllu 27_{7}, hafði hǫfða 27_{8}, gekk inn í sal 27_{12}, svá forða sér 27_{16}, hamri kníði 28_{4}, kvaðat mann ramman 28_{13}, Fórut lengi $28_{26.\,30}$ (alt i Hymiskv.), — ok era þó ónu verr 31_{17}, ok tak við hrímkálki 32_{16}, ok síns hamars | of saknaði 33_{13-14}, skegg nam at hrista | skǫr nam at dýja 33_{14} (her kan dog Jarðar burr i det følgende måske betragtes som subjekt), gollbǫnd snøri 33_{22}, skyldu vel rinna 34_{15}, Laut und línu 34_{27} (alt i Þrymskv.), svanfjaðrar dró 35_{22-23}, sǫ́tu síðan 35_{24}, allan þrǫ́ðu 35_{24}, sali fundu auða | gengu út ok inn | ok umb sǫ́usk 35_{27}, gengu inn 36_{1}, vissi sér á hǫndum 36_{8}, kómu til kistu 37_{2}, sneið af hǫfuð 37_{3}, sendi Bǫðvildi 37_{6}, tregði fǫr friðils 37_{14} (alt i Vǫlundarkv.), — þann bǫ́ðu fylki 39_{24}, seint kvað at telja 41_{1}, slǫng upp við rǫ́ 41_{17}, hefr í hreysi | hvarleiðr skriðit 41_{26}, gollbitluð vast 42_{3} (alt i Helg. hund I), — hǫfum erfiði 43_{25}, urðum síðan 43_{26}, heima eiguð 48_{7}, eigum heima 48_{9}, bíðum byrjar 48_{9} [2]) (i Helg. Hjǫrv.), heim nam sœkja hǫnd 48_{33}, hefðir eigi mat 50_{27}, vel skulum drekka 51_{29} (Helg. hund II), — ok halt við funa 61_{11}, ræðr umb við sik | vill tæla mǫg 61_{27} (Fáfnismál), — hratt af halsi 70_{14}, léta sik letja 70_{14}, hvarf sér óhróðigr 70_{21}, gollbrynju smó 70_{23}, (Sig. sk.), — Lét of sal minn 72_{15} (Helreið), — vǫll lézk mundu gefa 78_{22} (Atlakv.), — feldi stoð | stríddi sér | af bragði boð sendi $81_{14.\,15}$, hugði at manviti 81_{15-16}, rúnar nam at rísta 81_{18}, ǫlværir urðu | ok elda kyndu | hugðu vætr 81_{21}, sýsti of þǫrf 81_{24-25}, dulði þess vætki | sagði horsk hilmi 81_{32}, létuat heldr segjask 82_{36-37}, sǫ́usk til 83_{7}, Róa nǫ́mu ríki | rifu kjǫl $83_{8.\,9}$, gerðut far festa 83_{10}, Óðir þá urðu | es þat orð heyrðu 83_{23}, slǫngði silfri 83_{27}, ypðit lítt hurðum, fóra fælt þeygi 83_{28-29}, mælti af manviti 83_{32}, hugði á harðræði 83_{33}, hæg vasat hjaldri 83_{34}, þjǫrku þar gerðu

[1]) Det er muligt, at jeg har overset et eller andet, men det er temlig ligegyldigt.

[2]) Side 52_{20}—58 er ikke excerperede.

84$_{1}$, gerđir svá fyrri | móđur tókt mína 84$_{13-14}$, lifira svá lengi 84$_{24}$, helta rúmi | kunni verđa | osv. 84$_{25-26}$, tóm lézk at eiga 84$_{29}$, kunni of hug mæla 85$_{11}$, sǫtu samtýnis sendusk fárhugi 86$_{9}$ (alt i Atlamál), — Gengu ór garđi . . liđu þá 89$_{15}$, Fundu á stræti 89$_{19}$, létu mǫg ungan, skóku lođa, skalmir festu, góđbornir smugu 89$_{23-25}$ (i Hamđismál).

I mange af disse tilfælde står sætningen allerførst i verset, i andre er der en sætning med bestemt subjekt gået forud.

Bisætninger: *es*-sætninger: es fremst of man 1$_{3}$, es til húsa kom 2$_{14}$, es áttar hǫfđu 4$_{27}$, es at þingi kømr 6$_{19}$, es at hǫndum kom 28$_{14}$, es í bǫndum skal 31$_{22}$, es brotit hafđi 37$_{7}$, þeirar es lǫgđu 40$_{12}$, es svínum gefr 41$_{19}$ (jfr fortsættelsen: ok tíkr teygir), þá es brjóst raufađir 42$_{2}$ (jfr fortsættelsen: gerđir þik), es sefa hefnduđ 48$_{16}$, es vígspjǫll segir 48$_{20}$, es á bjóđi liggr 80$_{2}$, þá es í brjósti lá 80$_{3}$, es skyldi vilt rísta 81$_{37}$, es réđ heita 87$_{9}$, — *at*-sætninger: at þessu trúi ǫllu 10$_{4}$, at einugi dugi 12$_{17}$, at mér einn gefi 29$_{28}$, at myni 31$_{6-7}$, at væri ór silfri 33$_{20}$, at hug hafa 42$_{13}$, at ein farir 52$_{13}$, at viđ menn mæltir 75$_{28}$ (ok mik sæir er fortsættelsen), at munim skammæir 82$_{31}$, at sér né stríddit 89$_{9-10}$, — *þótt*-sætninger: þótt til kynnis komi 6$_{28-29}$, þótt á brautu búi 7$_{5}$, þótt sé síđ of alinn 9$_{5}$, þótt á brautu mœti 10$_{2-3}$, þótt ór golli væri 33$_{20}$, þótt mist hafim 51$_{30}$, þótt benjar líti 51$_{31}$, þótt fǫđur missi 58$_{4-5}$, þótt sjau alir 69$_{16-17}$, þótt mér leiđr séir 75$_{14-15}$, — *svá at-* og *þvíat*-sætninger: svá at ferr menn yfir 15$_{13}$, jfr $_{33}$, þvíat sakrúnar bar 50$_{29}$, — *ef*-sætninger: ef sér geta mætti 5$_{11-12}$, ef lengi sitr 7$_{7}$, ef þægi (laun) 7$_{14}$, ef at spǫkum yrđi, ef oss hollar væri 24$_{31-32}$, ef koma mættiđ 28$_{23}$, ef afli treystisk 45$_{16}$, ef hafa kynni 61$_{31}$, ef mundu sættask 83$_{31}$, — *unz-* og *síz*-sætninger: unz sínn bíđr bana 6$_{1}$, unz til Egils kómu 27$_{6}$, unz kom 33$_{21. 28}$, unz at hári kom 76$_{19}$, unz þær vélar vissi 77$_{11}$, síz komt í hendr 84$_{11}$, — *áđr*-sætninger: áđr á bál of bar 3$_{6-7}$, áđr á bál stigi 16$_{27}$, áđr sađir yrđi 26$_{27}$, áđr sik miđlađi 70$_{23}$, — *nema*-sætninger: nema á njósn séir 11$_{18}$, nema kálk bryti 28$_{14}$, nema á hræum spryngir 50$_{27}$, — *međan*-sætning: međan lifum 63$_{9}$, — spörgende sætninger: sé hvar sitja 27$_{16}$, hví hvetjask lézk 60$_{1}$, hvat úti drýgđu 83$_{25}$.

Det er således klart at det ikke er nogle få eksempler, det her drejer sig om.

At de sætninger, hvor subjektet (et stedord) findes i traditionen (håndskrifter), ikke er færre, men vil vise sig ved optælling at være flere, er nu sikkert nok, og forståeligt nok. Ser man imidlertid på dem, vil man uvilkårlig spörge, hvorfor er stedordssubjektet mere nødvendigt eller rimeligt i disse sætninger end i hine, uagtet de i øvrigt er ganske ens-

artede?; jeg skal her anføre eksempler fra de første sider i cod. reg.:

ǫnd þau né ǿttu | óđ þau né hǫfđu 2_{3-4}, jfr sitr ok snópir, Laut und línu osv.; her er rytme og melodi ganske den samme i de sammenlignede eksempler, hvorfor skal det hedde þau i det første?, mens stedordet udelades i de sidste? vitti hon ganda 2_{14}, veit hon Heimdallar 2_{23}, á sér hon ausask 2_{24}, osv. osv., jfr hafđi hǫfđa, vissi sér á hǫndum osv.; fundu þeir at ægis 26_{28}, jfr fundu á landi osv. — at þú gangir snimma at sofa 6_{9}, jfr at ein farir, at viđ menn mæltir; at hann á formælendr fáa 6_{19}, jfr at sér né stríddit osv. — þótt hann sé firr of farinn 7_{6}, þótt hann sét væddr til vel 8_{19}, jfr þótt á brautu búi osv. — ef hann međ snotrum sitr 6_{18}, ef hann sylg of getr 6_{4-5}, jfr ef lengi sitr osv. — hvar hon sali átti 1_{11}, hvat hann skal viđ kveđa 6_{21}, hvers hann af rótum renn 12_{29}, jfr hvat úti drýgđu osv.

Jeg behøver ikke at anføre flere eksempler. Der er nok at tage af. Om dem alle gælder det, synes mig, at melodi og rytme hverken kræver eller anbefaler stedordets tilstedeværelse mere i den ene række af tilfælde end i den anden; det er, forekommer det mig, rimeligst, ja sandsynligst, at stedordet i alle eller dog de fleste tilfælde ikke hidrører fra digtenes forfattere. At metrum i flere tilfælde kræver tilstedeværelsen af stedordet (f. eks. seiđ hon kunni, seiđ hon leikin osv.), taler selvfølgelig ikke herimod. Forholdet er et lignende som ved *ek* og *es*, deres sammentrækning med det foranstående ord eller deres selvstændighed. I flere tilfælde i drotkvædet kræver rimet sammentrækningen (som f. eks. sék á blóđgum búki, sás međ Sygna ræsi — dette kan naturligvis kun ses af de drotkvædede digte, eller digte i dermed beslægtede versemål); lige så vist er det, at i enkelte, men forholdsvis få, tilfælde kræves *ek*, *es* usynkoperet, (f. eks. mest selda ek mínar Eyvindr, i alt c. 35 eks., Hinn es varp á víđa Bragi, i alt c. 55 eks.). I cod. reg. skrives (e)s sammen med foranstående ord i henved 40 tilfælde; de er opregnede i Skjaldesproget s. 82. Hvad *ek* angår, skrives det i cod. reg. meget hyppig sammen med verbet, dels således, at der foran verbet står *ek* (stedordet altså to gange), i alt omtrent 77 gange

(incl. sådanne udtryk som *ek stǫðvigak*); dels bagefter former med tilföjet nægtelse (som *fanka ek*) omtrent 34 gange, éngang efter *-k* men med et ord i mellem 74_{25} (*vilk* eigi ek). Uden forangående *ek* föjes *-k* til verbet omtrent 50 gange. Det er således et ganske anseligt antal eksempler på sammentrækningen, og de fører, forekommer det mig, et ret veltalende sprog. At *ek* i den første række i virkeligheden er overflødigt er jo givet (i nogle tilfælde som 13_{24} er det selvstændige *ek* krævet); at det i det hele beror på senere tilföjelse, uagtet det ikke altid er metrisk urigtigt, forekommer mig sandsynligst. Hverken rytme eller melodi taber ved at disse småord udelades, tværtimod, mig forekommer at de netop vinder derved.

Noget lignende gælder også i mange tilfælde, hvor stedordet er et ubetonet objekt; det udelades (i hds) i tilfælde som: at ek stǫðvigak 13_{16}, ef þú þiggr 14_{4}, þótt ek á lopt berak 17_{28-29} osv. Ikke mere end i disse tilfælde kræves stedordet f. eks. i Heiði *hana* hétu 2_{13}, hjarðir *þat* vitu 6_{11}. Dog må man sikkert behandle disse tilfælde med större varsomhed end de første.

Det er muligt, at det vil lykkes prof. Sievers at bevise sin nye opfattelse, men jeg har ikke villet tilbageholde den i ovenstående bemærkninger indeholdte tvivl.

I oktober 1909.

Finnur Jónsson.

Feginsbrekka.

Der abt Nikulás von Þverá nennt in seinem itinerarium *við Rómaborg fyrir norðan* einen 'Freudenhügel': *Feginsbrekka* (Alfræði íslenzk ed. Kålund 17^{15}). Dieser name, für den der neueste herausgeber noch keine erklärung hat, ist offenbar übersetzung von *mons gaudii* (vgl. *Hangandaborg*

für Acquapendente) und bezeichnet also den heutigen Monte Mario. Im altertum hiess diese die stadt nördlich überragende höhe *clivus Cinnae*, im mittelalter, nach einer quelle des 12. jahrh.s, bei den Deutschen *mons gaudii*, bei den Römern *mons malus*, beides angeblich mit bezug auf die hinrichtung des Crescentius, der die stadt gegen Otto III. verteidigte. Gregorovius jedoch, dem ich diese notizen entnehme, erklärt *mons gaudii* ohne zweifel richtiger aus dem 'jubeln der pilger beim ersten vollen anblick Roms' (Geschichte der stadt Rom im mittelalter 3). Er citiert Martial:

Hinc septem dominos videre montes
Et totam licet aestimare Romam.

So war also Fritzner auf dem richtigen wege, wenn er den namen der anhöhe daraus erklärte, "at ned fra samme aabnede sig til glæde for pilegrimene udsigten til deres reises maal" (Ordbog 1, 398).

Nach Gregorovius aao. 4, 641 (4. aufl.) wäre der früheste mittelalterliche reisebericht über Rom das itinerarium des spanischen juden Benjamin von Tudela aus dem ende des 12. jahrh.s. Dabei ist unsere isländische quelle (um 1150) übersehen. Sie bietet zwar nicht viel, aber neben ihren angaben über reliquien scheint das eine bemerkenswert, dass sie den umfang der stadt genau halb so gross wie Benjamin berechnet (2 × 6 *mílur*; Benjamin [1]): 24 millien).

Breslau.

Gustav Neckel.

Ett par rättelser.

1. I 2:dra upplagan av Fritzners ordbok upptages med tvekan ett verb *omla*. Vad ordet skulle betyda, anjer Fritzner icke, men hänvisar till *umla* "mumla". Förmodligen

[1]) The Itinerary of Benjamin of Tudela ed. Adler London 1907 p. 6.

efter Fritzner uppta Hægstad ock Torp i sin Gamalnorsk ordbok *omla* ock anje dess betydelse som "slamra (um **hurđ**)". Det enda ställe, där detta ord påträffats, synes emellertid vara i de av Þorvaldur Bjarnarson utjivna Leifar fornra kristinna fræđa íslenzkra, där det förekommer på sidan 46 rad 23 i uttrycket *hurþ omlar*. Men i handskriften, Cod. AM 677 4:o, står icke som Bjarnarson läst, utan i stället det vanliga bekanta *hurþ*om *læc* "dörren jick". Skulle *omla* icke förekomma på något annat ställe än detta, bör ordet således utgå ur ordböckerna.

2. Med hänvisning till sid. 48.25 i Leifar upptar Fritzner ett *gómi* med samma betydelse som *gómr*. Men på det anförda stället står i Leifar (ock även i handskriften) *af gómi hiartans* ock icke *af góma hiartans*. Stödes formen *gómi* icke av något annat ställe i literaturen, bör således även uppslagsordet *gómi* strykas ur ordböckerna.

3. I Nordisk Tidskrift for Filologi för 1879 sid. 149—154 har Dahlerup utförligt påvisat bristerna hos Leifar. Själv har jag för många år sedan jämfört hela boken med handskrifterna ock kunde på grund därav, om så behövdes, bekräfta Dahlerups kritik. En ganska stor brist har han emellertid gått förbi. I cod. AM 677 4:o skrives ø dels på vanligt sätt med ett streck tvärt ijenom o-et, dels som ett o med ett streck uppåt, men utom o-et, fast sammanhängande med detta. (Ledsamt nog förekommer på faksimilerna icke ett enda dylikt ɵ, som jag kunnat hänvisa till). Skrivet på det senare sättet får ø någon likhet med ett *o* med aksent över (ó), men är dock i hds. alldeles tydligt skilt därifrån. Hade nu utjivaren icke velat återje båda ø-formerna med *ø*, hade han för det senare bort skaffa en särskild typ. Men i stället har han nästan överallt (på några ställen återjer han det med ɵ) avtryckt det som ó. Därför finner man överallt i hans text sådana orimliga former som *bó*, *bón*, *bóta*, *bróþr*, *dómi*, *fóra*, *fótr*, *fóþa*, *glóþr*, *góra*, *gróþa*, *móndi*, *móþa*,

ródo, *slócþi*, *snóri*, *óngvir*, *óþle*, *óþri* i stället för *bø*, *bøn*, *bøta*, *brøþr*, *dømi*, *føra*, *føtr*, *føþa*, *gløpr*, *gøra*, *grøþa*, *møndi*, *møþa*, *rød(d)o*, *sløcþi*, *snøri*, *øngvir*, *øþle*, *øþri*. Det vore ju inte förvånande, om en eller annan av dessa former blivit missuppfattad. Ett fall, där så skett, tror jag det vara, då Fritzner upptager ett *sannanardómr* blott med hänvisning till Leifar sid. 132.11 samt avtrycket av samma ställe i Heilagra manna sögur I 238.31. Detta ställe lyder (eller borde lyda) i Leifar *En sva sem ec scil lif andar ilicam af licams hrøriŋo. sva vilda ec scilia lif heɴar eptir licam af necqveriom saɴonar dómom.* Men i handskriften motsvaras *ó* i *dómom* av ett *ø* skrivet på det sätt jag nyss påpekat, ock *saɴonar dómom* bör därför icke uppfattas som dat. plur. av ett *sannanardómr* utan av *sannanardømi*. Det förefaller mig osannolikt att något *sannanardómr* över huvud taget skulle kunna förekomma, åtminstone med den betydelse Fritzner vill lägga i ett sådant ord. Fritzner har icke något annat stöd för ett sådant ord än det nu undanrödda stället i Leifar, ock den betydelse det skulle ha "exempel till bekräftande (sannan) av ngt" synes mig icke kunna förenas med de hittills kända betydelserna av *dómr*. Jag tror därför att *sannanardómr* bör utgå ur ordböckerna, men i stället bör upptagas ett *sannanardømi* med här anjiven betydelse.

4. I ordböckerna uppföras *heimsmálugr* ock *heimsmælgi*, såsom det tyckes, blott med stöd av två former i Stockholmska homilieboken. Nu förekommer emellertid i cod. AM 686 B 4:o (sid. 177.13 i avtrycket i Leifar) formen *heimscmǫlǫgr* (anförd redan i Oxfordordboken). Därav torde vara tydligt, att *heimsmologr* ock *heimsmælge* i Stockh. hom.-boken 142.29 ock 212.23 blott avspegla ett tillfälligt, vårdslöst uttal av *heimskmálugr* ock *heimskmælgi* ock att ordböckerna därför böra upptaga orden i sist nämda former.

5. Ordböckerna uppta blott sammansättningen *u-rækinn* "försumlig, vårdslös"; i Vígfússons ordbok finnes visserligen

rækinn som uppslagsord men blott med hänvisning till sammansättningen *trú-rækinn* efter Lex. Poeticum. Man synes således ha förbisett att även det enkla *rækinn* verkligen förekommer åtminstone på ett ställe, nämligen i handskriften AM 677 4:o (avtrycket i Leifar sid. 101.14), där det heter *Prestr necqueʀ heilagr vas ivaleria heraþi sa es røciɴ vas at tíþagørþ siɴi. oc goþom vercom oc lifþi heilagt lif.*

6. I Fritzners ordbok uppjives *gangari* betyda dels "et Slags Ridehest", dels "et Slags Ridt forskjelligt fra *turnreið*". Den senare betydelsen skulle ordet ha på ett ställe i Þiðreks saga af Bern. Detta ställe har emellertid Fritzner säkert missförstått en smula. Där står (jag siterar Bertelsens upplaga sid. 39.4-5) "*Studas kann allra manna best ad rida hesta og ath nema bædi turnreíd ok gangara*". Här bör man säkert till *gangara* i tanken låna *reid* ifrån det föregående *turnreíd* ock uppfatta det såsom *gangarareid*. På alldeles samma sätt måste man i samma saga sid. 153.5—6 (i Bertelsens upplaga), där det heter "*oc er oss þat vandalavsast oc amælis*," till *amælis* tänka sig ett *lavsast* ifrån det föregående *vandalavsast*. Ordet *gangari* torde således icke böra anses betyda något slags ritt.

Växjö.

Ludvig Larsson.

Om s. k. katt-eder i svenskan.

En fransk-svensk etymologi.

I Studier i modern språkvetenskap, utgifna af Nyfilologiska sällskapet i Stockholm, II (1901), har Åke W:son Munthe skrifvit en artikel "om användningen af ordet *katt* i svenska eder och liknande uttryck" (t. ex. "ta mig katten, det var katten, jag ger honom katten, af bara katten" o. s. v.).

Författaren kritiserar — på ett öfvertygande sätt, synes det oss — förut framkomna förklaringsförsök och redogör, stödd på ett omfattande undersökningsmaterial, för olika slag af katt-eder, däribland äldre uttryck från sjuttonhundratalet enligt typerna "vass katten" (jämför *vasserratre*), "fammikatten" och "hvad alla de grå kattor". "Fammi" i "fammikatten" uppgifves vara räkneordet *fem* (jämför "vass-fammunder" = vårs (herras) fem sår).

Munthe synes vara benägen att förklara "fammikatten" såsom en utvidgning på grund af ljudassociation ur det af honom påvisade "fammicken" (jämför den skämtsamma eufemismen "bofink" i st. f. *bof* m. fl.), hvarjämte de i edsuttryck vanliga grå kattorna skulle ha spelat en påverkande roll. Från "fammikatten" till "ta mig katten" behöfver steget uppenbarligen icke ha varit långt, men äfven denna utveckling belyses utförligt. Författaren anser dessutom möjligt, att kattens påstådda samhörighet med den onde och måhända äfven alliterationen *knäfveln* : *katten* i någon mån bidragit till katt-edernas fortkomst och utbredning.

Det är icke vår afsikt att framställa några anmärkningar mot de särskilda länkarna i denna skarpsinnigt uttänkta utvecklingskedja, men om vi här nedan göra ett annat förklaringsförsök, så sker det därför, att utvecklingens början — *fammicken* > *fammikatten* — är och måste vara rent hypotetisk och sålunda icke utesluter andra förklaringsförsök,

samt äfven därför att frågan möjligen kan lösas på ett enklare sätt.

Det är bekant, att språken i större eller mindre utsträckning använda sig af räkneorden i sekundär betydelse. Vi behöfva blott erinra om sådana uttryck i svenskan som "tusen tack, sju för tu, det var sjutton, säkert som sex" m. m.

Denna företeelse kan iakttagas icke minst i franskan, där bland andra räkneordet *quatre* kommit att spela en ganska framträdande roll i detta afseende. Äfven mera knapphändiga ordböcker ha af gammalt upptagit sådana uttryck som "comme quatre" (t. ex. *crier comme quatre* = skrika med full hals, *manger comme quatre* = äta glupskt, omåttligt o. s. v.) och "*faire le diable à quatre*" = föra ett förfärligt oväsen. Samtliga dessa uttryck innebära, att något sker i hög grad eller i stor myckenhet, och stämma sålunda väl öfverens med våra katt-eder. I vanliga i Frankrike utgifna ordböcker likställes också uttrycket *comme quatre* med "beaucoup, excessivement".

Det är vidare bekant [1]), att vårt modersmål ur franska språket upptagit icke blott en mängd enstaka ord utan äfven åtskilliga uttryck eller till och med hela meningar. Dessa användas antingen oöfversatta (t. ex. *noblesse oblige*) eller öfversatta (t. ex. "sådan herre, sådan dräng", fr. *tel maître, tel valet*) eller så, att en del af uttrycket lämnas oöfversatt och då antingen bibehålles oförändradt (t. ex. "göra les honneurs") eller försvenskas i mer eller mindre mån (t. ex. "förlora kontenansen"). Denna försvenskning är ofta underkastad analogisk inflytelse från liknande svenska ord, tavtologiska förändringar och folketymologiska förvrängningar. Såsom exempel på sådana uttryck kunna nämnas: "hålla sig på sin kant" (*se tenir sur son quant-à-soi*), "kaffe med avec" (*café*

[1]) Se vår artikel om franska lånord i ofvannämda årgång af **Studier i modern språkvetenskap**, sid. 67 f.

avec cognac), "hela tutten" (*le tout*), "en toujour karl" (af "un homme toujours aimable" eller något dylikt).

Med hänsyn till sådana företeelser ligger det mycket nära till hands att antaga, att t. ex. *il crie comme quatre* eller *il fait le diable à quatre* utvecklat sig till "han väsnas af (bara) katten".

Hvad de öfriga katteds-typerna beträffar ("det var katten" m. m.), så var det på förhand att vänta, att katten, sedan han väl nästlat sig in i hithörande uttryck, skulle med lätthet låta inpassa sig i ett flertal kraftuttrycks-typer. Vi tro också, att det ligger föga vikt på den frågan, i hvilken typ katten först börjat användas, och anse för vårt ändamål tillräckligt, om det kan visas, att de mera generella kriterierna icke lägga hinder i vägen för den förklaring vi sökt åstadkomma.

Vi öfvergå därför till att undersöka, i hvad mån förklaringen låter sig upprätthålla ur sådana synpunkter, och använda därvid för bekvämlighetens skull den Munthe'ska utredningen på så sätt, att vi understryka de allmänna slutsatser, som därur kunna dragas.

1:o) Katt-ederna förekomma såsom allmän företeelse nästan endast i svenskan [1]). Denna omständighet tyder på, att de uppstått på svensk botten och utgör åtminstone i fråga om våra typer ett skäl emot den Nyrop'ska förklaringen, enligt hvilken de skulle vara att härleda ur föreställningen om kattens förbindelse med den onde och häxorna, enär man ju i så fall bort påträffa dem som en mera allmänspråklig företeelse. Påfallande är särskildt, att de förekomma mycket sparsamt i norskan (jfr. 2:o).

---

[1]) Visserligen förekomma rätt allmänt en del sådana uttryck äfven i danskan, men mest i dialekterna och delvis af annan typ. Munthe anser, att de på något sätt sammanhänga med de svenska uttrycken, och det låter ju väl tänka sig, att de typer, som öfverensstämma med våra (t. ex. "fy for katten"), lånats från svenskan.

2:o) De svenska katt-ederna äro, såsom framgår af ofvanstående, af mycket växlande typer, men betecknande är, att de icke hos oss användas på sådant sätt, att kattens natur spelar in. Så säges aldrig, såsom Munthe påpekar, "nu är katten lös" eller "jag menar katten rider dig" eller "tag fast den katten" o. s. v. Detta är så mycket egendomligare, som dylikt vore helt naturligt i sekundära bildningar, sedan katten väl vunnit insteg i våra kraftuttryck, och det talar ännu starkare emot Nyrops förklaring. Man jämföre hithörande uttryck i fråga om åtskilliga andra djur, t. ex. "det var en hund att vara ovettig, det var en räf att vara slug, det var en ål att vara hal"; jämför äfven sådana uttryck som "det var en kolugn en, han äter som en häst, han har ett riktigt hästminne" (hit hör måhända äfven det kuriösa "syhäst" = en som syr som en häst, d. v. s. mycket och ihärdigt) o. s. v. o. s. v.

Intressant är att se, att djurets naturell däremot spelat en påtaglig roll i de få norska katt-ederna (t. ex. "katten klore mig") och i de flesta danska (t. ex. "katten rive mig"), hvilket synes visa, att dessa typer uppstått oberoende af de svenska.

3:o) De svenska katt-ederna förekomma i litteraturen från tiden något före midten af sjuttonhundratalet och synas omkring år 1800 ha användts ungefär på samma sätt som nu. Denna iakttagelse står uppenbarligen väl tillsammans med vårt förklaringsförsök, då ju sjuttonhundratalet var de franska lånordens guldålder i vårt land.

4:o) De s. k. katt-ederna äro till sin natur lindriga kraftuttryck, som begagnas af hög och låg, af bildade och obildade och — skulle jag med afsikt vilja tillägga — af såväl det starka som det svaga könet. Äfven detta passar förträffligt till teorien om deras uppkomst ur de franska *comme quatre* och *à quatre*. Man kan nämligen lätt föreställa sig, hur tilltalande sådana uttryck i jämförelse med

de många råa inhemska ederna skulle ha varit för sjuttonhundratalets mer eller mindre franskkunniga kretsar, och om det vore tillåtet att gissa, skulle vi vara benägna att föreställa oss företeelsens uppkomst bland det kvinnliga elementet. Ännu i dag trifvas dessa uttryck bland damernas ordförråd, särskildt "det vore väl katten" etc., och formen "kattsingen" veta vi oss aldrig ha hört från manliga läppar.

Såsom man finner, föreligger från dessa synpunkter ingenting, som strider mot vårt förklaringsförsök, utan tvärtom mycket, som kan utgöra ett stöd därför. Vi skynda att tillägga, att de allmänna synpunkterna icke heller motsäga den Munthe'ska förklaringen, och vi hoppas åtminstone ha visat, att dessa båda förklaringsförsök ha vissa företräden framför andra.

I själfva verket är saken den, att man i fråga om förklaringen af katt-ederna befinner sig i ett ganska starkt öfverflödets bryderi. Så kunna vi i likhet med Munthe icke annat än anse sannolikt, att kattens — påstådda eller verkliga — sataniska egenskaper, såsom hans tillhåll hos häxor och troll, hans skarpa klor och lysande ögon, hans ilskna fräsande m. m., bidragit till katt-edernas hastiga utbredning och popularitet. Men skillnaden mellan vår förklaring och den Nyropska är bland annat den, att vi anse katt-ederna ha uppkommit på språk-analogisk väg, därefter ställts i samband med andra kraftuttryck och visserligen hämtat näring ur traditionen om kattens förbindelse med den onde men också till gengäld bidragit till att stärka och fastslå denna tradition i fråga om de i verkligheten rätt oförargliga kräken, hvadan vi sålunda snarare skulle ha att betrakta proceduren som ett ganska intressant exempel på ordets makt öfver tanken.

Frågan om de vanliga katt-edernas samband med de mystiska grå kattorna lämnar jag tillsvidare därhän och

hänvisar i detta afseende till Munthes intressanta utredning i saken.

För att möta en eventuell invändning bland andra vill jag till sist påpeka, att det franska räkneordet *quatre* i alla ställningar i talspråket kan uttalas "katt" och väl länge så uttalats, fastän detta icke låter sig med säkerhet kontrollera från de tider, då fonetiken ännu var en okänd vetenskap. I hvarje fall anser jag denna omständighet icke göra något vare sig till eller från, enär anpassningarna af franska lånord till svenskt uttal i allmänhet äro så ogenerade, att öfvergången *quatre* till det svenska *katt* hör till den fullt naturliga normaltypen [1]).

---

[1]) Det kan vara af intresse att iakttaga — utan att däraf draga några förhastade slutsatser —, att ett af de allra äldsta af Munthe funna katt-uttrycken förekommer under formen "Wass fammi-kat*ter*", nämligen i Gyllenborgs "Den Swenska Sprätthöken" (1740). En jämförelse med den franska komedi, Boissy's "Le François à Londres", af hvilken Sprätthöken utgör en bearbetning, lämnar tyvärr ingen upplysning i frågan, enär den person, i hvars mun uttrycket förekommer, är tillagd af Gyllenborg.

Alfred Nordfelt.

Erik Björkman, Nordische Personennamen in England in alt- und frühmittel-englischer Zeit. Ein Beitrag zur englischen Namenkunde (Studien zur englischen Philologie, her. v. Lorenz Morsbach XXXVII). Halle a. S. Max Niemeyer, 1910. XI u. 217 S. 8:o. M. 7.

Einen Beitrag zur englischen Namenkunde nennt Bj. seine verdienstvolle Arbeit, fast könnte man sie ebensogut einen solchen zur nordischen benennen, denn mehr als 550 nordische Personennamen werden nachgewiesen (vgl. Bj.'s Selbstanzeige GRM 2, 520). Im Vorwort äussert er sich über seine Absicht und die Anlage des Werks. Die Arbeit ist hauptsächlich eine sprachliche, nicht eine biographische oder genealogische. Die Schwierigkeiten, die sich einer auch diese Seiten der Forschung berücksichtigenden Behandlung entgegengestellt hätten, waren zu grosse. Dass eine solche erwünscht gewesen wäre, wird man nicht leugnen wollen, wird aber andererseits auch mit dem Verfasser nicht rechten, der ja in erster Linie Sprachforscher ist, zumal da er des öfteren, besonders in zweifelhaften Fällen, doch auch den Versuch macht, auf anderem als rein sprachlichem Wege, der Nationalität eines Namenträgers beizukommen. Denn oft ist die Entscheidung nicht leicht. Haben wir es doch mit eng verwandten Sprachen zu tun, aus denen die Namen stammen können, wobei nicht nur das englische in Betracht kommt, sondern in grösserem Masse auch, als man früher anzunehmen geneigt war, wie Bj. zeigt, auch das fränkische und vielleicht auch andere deutsche Dialekte. Besonders fanden sich unter den Münzmeistern der Wikingerzeit viele Franken oder andere vom Festland stammende Germanen. Von diesen aber waren manche auch schon romanisiert, wie aus der Schreibung ihrer Namen hervorgeht. Später kamen dann die normannischen Eroberer hinzu, die zum grossen Teil nordische Namen führten, die aber wiederum in folge besonderer lautlicher Entwicklung manche Veränderung erlitten hatten. Auch sie brachten ausserdem eine Menge kontinentalgermanischer Namen herüber. Hier hat Bj. in den meisten Fällen darauf verzichtet, die Nationalität der einzelnen Namenträger festzustellen, weil dies vielfach überhaupt unmöglich war. Auch hat er im allgemeinen davon Abstand genommen, die alten nordischen Namen in westnordische, dänische und schwedische zu trennen, da noch nicht genügend vollständige Sammlungen für diese drei Sprachgebiete vorlagen. Die Arbeit von Lind (Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden) lag ihm erst in den ersten drei Heften vor, vom weiteren Manuskript konnte er Einsicht nehmen. Wo jedoch die lautliche Form oder sonstige Kennzeichen für ost- oder westnordisch sprechen, ist dies hervorgehoben worden. Bj. hatte also einen 'ganz bestimmten Zweck' und er 'will eine festumgrenzte Aufgabe

lösen'. Sein Hauptzweck war, 'der Sprachforschung (Anglistik und Germanistik), sowie auch der künftigen geschichtlichen und genealogischen Forschung eine sichere Unterlage zu bieten, damit über die Frage, wie ein nordicher Name in England lauten muss oder kann und wie das nordische Substrat geheissen hat, möglichst wenige Zweifel bleiben'.

Soweit ich als Nichtanglist dies beurteilen kann, hat Bj. seinen Zweck erreicht, und auch die nichtenglische germanistische Philologie ist ihm zu Dank verpflichtet, insbesondere natürlich die nordische. In wie weit die von Bj. benutzten Quellen, hauptsächlich Urkunden und Münzen, vollständig ausgeschöpft werden, und ob alle einschlägigen herangezogen worden sind, dies zu beurteilen, muss ich den Anglisten überlassen. Man wird aber zu dem Verfasser das Zutrauen haben können, dass dies ausreichend geschehen ist.

Dem Hauptteil, der alphabetischen Aufzählung der Namen, folgt eine 'Übersicht über die nordischen Personennamen in England'. I. 'Lautliche Kriterien'. Eine Hauptschwierigkeit bei der Beurteilung, ob ein Name englisch oder nordisch ist, liegt, wie schon hervorgehoben, in der nahen Verwandtschaft der Sprachen. Dazu kommt noch, dass die nordischen Namen vielfach anglisiert worden sind. Doch gibt es auch eine Anzahl lautlicher Merkmale, die bestimmt für nordische Herkunft sprechen, wie z. B. *gg*, *æi*, *ei* für engl. *ā* u. a., über die Bj. eine Übersicht gibt. Weiteres wird in dem Abschnitt II 'Andere Kriterien' behandelt. Hier kommt besonders in Betracht die Verschiedenheit der Bildungsart der Personennamen bei Engländern und Skandinaviern. Eine grosse Rolle spielten bei den letzten die Bei- und Spottnamen, und von diesen sind sehr viele zu Eigennamen (wie ich lieber statt 'Taufnamen' sage, was für die heidnische Seit nur schlecht passt) geworden. In der hier von Bj. angeführten Literatur über die altwestnordischen Beinamen, darf ich wol meine, dem Verf. noch nicht bekannte Arbeit 'Die altwestnordischen Beinamen bis etwa zum Jahre 1400' im Ark. 27, 142 ff., 227 ff. hinzufügen, Ergänzungen und Nachträge zu Finnur Jónssons Tilnavne i den islandske oldlitteratur (Aarb. f. nord. oldk. og hist. 1907); in der ich einen von Bj. ausgesprochenen Wunsch, die Heranziehung des norwegischen und des isländischen Diplomatariums bereits erfüllt habe. Treffen wir nun einen Eigennamen, der unzweideutig ursprünglich ein Bei- oder Spitzname war, so können wir, selbst wenn die lautliche Form uns keinen Anhalt gibt, immer vermuten, dass wir es mit einem nordischen Namen zu tun haben, denn die Engländer hatten bei weitem nicht die Neigung zu solcher Namengebung wie die Skandinavier, insbesondere die Westskandinavier, über die wir wenigstens am besten unterrichtet sind. Ausserdem gab es ganze Anzahl nordischer Namenbildungselemente, die Wegweiser sein können, wie *-brand*, *-finn*, *-grim* u. a. Zum Schluss werden noch

behandelt III. 'Anglisierte und hybride Formationen', bei denen es oft schwer ist, die Grenze zu ziehen.

Ich wende mich nun zu einigen Einzelheiten des Namenverzeichnisses. S. 24, 7. Das Citat muss heissen Lind Sp. 107, nicht 109. *Birkabein*, wahrscheinlich auch als Beiname, vgl. K. 173 (so citiere ich die oben erwähnte Arbeit von mir). *Blome*, vgl. den westnord. Beinamen *blómakinn*, FJ. 203 (so die Abhandlung Finnur Jónssons). *Bonda*, vgl. die Liste der Beinamen K. 189. *Bretecoll*, von Bj. als *Breta-Kollr* aufgefasst, 'der brittische Kollr', unter Ablehnung der Deutung 'Brittenkopf', also eine Zusammensetzung wie *Styrcoll* gleich *Styr-Kollr*. Es kommt nun aber auch der Name *Scotcol* vor, und zu diesem haben wir einen westnord. Beinamen *skotakollr*. Ihn deute ich K. 161, abweichend von FJ 195, als 'Schottenkopf'. Es liegt also hier der Fall vor, dass ein ursprünglicher Beiname zum Eigennamen geworden ist, was dafür spricht, dass, wie auch Bj. annimmt, das gleiche bei *Bretecol* der Fall ist. Ob nun aber *Bretecol* als *Breta-Kollr* aufzufassen ist, wie Bj. will, d. h. also dass der Mann ursprünglich *Kollr* hiess und den Zunamen *Breta-* bekam, ist nicht so ganz sicher, wie grade der Beiname *skotakollr* mir zu beweisen scheint, denn hier haben wir den wirklichen Eigennamen daneben, *Þorgeirr*. Die Sache liegt ähnlich, wie z. B. bei *Dalakollr*, das wir als Eigennamen, und zwar bereits im 9.—10. Jhd., FJ. 183, haben; daneben findet sich aber auch ein Norweger des 14. Jhs. *Árni Dalakollr*, K. 158. Dagegen glaube ich, dass Bj. recht hat, wenn er S. 43 Anm. 2 meint, dass in einer Anzahl Beinamen mit *-kollr*, dieses nicht mehr die Bedeutung 'Kopf' hat, sondern zu der Bedeutung 'Mann' abgeblasst ist. Hierher werden grade solche Namen gehören, wie die eben behandelten, die die Herkunft aus einer Gegend, oder, wie ich bei *Þorgeirr skotakollr* glaube wahrscheinlich gemacht zu haben, irgendwelche Beziehungen zu der durch den Beinamen angedeuteten Gegend bezeichnen. Weitere solche Beispiele findet man bei FJ. 189 und bei K. 158. Vermutungsweise stellte ich hierher auch den Namen *Inga Rodokolla*, 159. Prof. M. Olsen bestätigt diese Vermutung, indem er mich (schriftlich) auf einen Hof *Roða*, der in der Nähe des Ausstellungsortes jenes Diploms, aus dem der Name stammt, weist (Norske Gaardn. V 273). So glaube ich denn, Bj. hat recht, wenn er in einem Beinamen wie *afráðkollr*, FJ. 194. 295, für *-kollr* die Bedeutung 'Mann' annimmt. Die Entwicklung war also eine ähnliche wie bei *-skegg, -skeggi*, das ursprünglich 'der bärtige' bedeutete, dann aber auch einfach die Bedeutung 'Mann' erhielt, vgl. die Bemerkung Kålunds zum Beinamen *Mostrarskegg*, Laxd. c. VII, § 25, wie ich diese Bedeutung denn auch für Beinamen wie *gullnálsskeggi, gyrðilskeggi* annehme, FJ. 207 f., K. 169. Ähnlich wird es mit dem Fem. *-kolla* gegangen sein, das auch als selbständiger Beiname vorkommt und da natürlich die Bedeutung 'Kopf' haben muss; FJ. 195 hat ein

solches Beispiel, ich, 161, bringe zwei weitere. So ist denn die Bemerkung Fritzners Ordb., dass *kolla* nur in Zusammensetzungen vorkommt, nicht richtig. Auf sie stützt sich A. Kock (Från filologiska fören. i Lund 1897, S. 1 ff.) hauptsächlich bei seiner Herleitung von *-kolla* = schwed. dial. *kulla* 'Mädchen, Jungfrau' aus urn. **kunilō*. *kolla* wird also auf dieselbe Weise, wie *kollr* zur Bedeutung 'Mann' kam, zu der von 'Jungfrau, Frau' gekommen sein, und diese wird in dem Beinamen *friđ-kolla* vorliegen, auf den Bj. in der erwähnten Anmerkung verweist. Ob wir es nun in dem Namen *Friđcol* mit einem **Friđ-Kollr* oder einem ursprünglichen Beinamen *friđkollr* zu tun haben, wird sich nicht ausmachen lassen. Der Beiname *friđkolla* spricht jedoch eher für das letzte. S. 46. Zu den Zusammensetzungen *Gamebar*, *Gamelbar*, *-ber*, *-carle* fehlen Bj. die nordischen Entsprechungen. Solche sind *Gamli-Knútr*, FJ. 171, *Gamall-Bulsi*, *-Galle*, *Gamla-Ingibjǫrg*, *-Guđrún*, K. 157. S. 65, Z. 7 Lind Sp. 363, füge hinzu Sp. 343. *Irfara*, weitere Beinamen mit *-fari*, s. FJ. 279, K. 195. S. 75 Anm. 1. Den bei FJ. vermissten awestn. Beinamen *kafli* findet man K. 241 angeführt. Carec. Der Eigenname des Sklaven *Karkr*, *Þormóđr*, wird nicht einmal, sondern zweimal genannt, vgl. K. 241. *Craca*, nach Bj. vermutlich Frauenname. Aber den Beinamen *kráka* tragen auch Männer, vgl. FJ. 309, K. 233. S. 102 und 109 erörtert Bj. den Schwund von intervokalischem *-đ-* in Namen wie *Oinus* (awestn. *Auđun*, altostn. *Ødhen*), *Raulfus* (awestn. *Ráđulfr*, altdän. *Radolf*, altschwed. *Raþulver*) und schreibt ihn anglonormannischer Lautentwicklung zu. Meine, Ark. 20, 294 ff. versuchte Gleichsetzung des Namens der Fahne des Jarls Siward von Northumberland, der *Landeye*, mit der des norwegischen Königs Haraldr harđráđi, der *Landeyđa* erhält dadurch eine weitere Stütze. Unter der S. 118 Anm. 3 über diesen Jarl angeführten Literatur fehlen meine Ausführungen a. a. O.

Rudcarl. Die von Bj. vermutete westnord. Entsprechung *ruđkarl* kommt tatsächlich als norweg. Beiname des 14. Jhs. vor, K. 248, und ich habe dort den ersten Teil wie Bj. zu *ruđ* 'Lichtung durch Ausroden entstanden' erklärt. Was die Bedeutung anlangt, so kann man den Beinamen *rótakarl*, ebd., heranziehen, den ich vermutungsweise mit 'ein Mann, der Neuland ausrodet' übersetzte. **Scage*, auch awestn. Beiname *skagi*, FJ. 340, ebenso **Scalle*, awestn. *skalli*, FJ. 197, K. 162. *Sceitman*, zu dem vermuteten altwestn. **Skeiđmađr* mag man die Beinamen *Skeiđar-Brandr*, FJ. 346, *skeiđarnef*, K. 166, vergleichen. *Snel*, nur zweifelnd wird altwestn. *snjallr* verglichen. Nach Lind kommt der Eigenname *Snjallr* nur einmal im altwestn. vor. Immerhin sei an den Beinamen *snjalli*, FJ. 251, K. 185, erinnert. *Wađlos* usw. ist Bj. geneigt, als ursprünglichen Beinamen zu fassen, und es mit altschwed. *vaþ* 'Pfand' zusammenzustellen. Doch denkt er auch an die Möglichkeit, dass es zu altwestn. *vađr* 'Fischleine' gehöre.

Dieses kommt als norweg. Beiname des 14. Jhs vor, K. 255, vielleicht ist davon auch das von FJ. 357 f. angeführte *vaði* abzuleiten. *Widfara*, ein altwestn. **Víðfari* (versehentlich *Við-* gedruckt) kann Bj. nicht belegen. Ein Mann dieses Namens findet sich Hønsnaþóriss. c. 7. 8, es war natürlich ursprünglich ein Beiname, vgl. Kahle 190.

Ein Verzeichnis der besprochenen nordischen Wörter, ein Sachregister, einige Berichtigungen und Nachträge, sowie ein Quellen- und Literaturverzeichnis schliessen die wertvolle Arbeit Bj.'s, die eine wichtige Grundlage für weitere Forschungen schafft.

Heidelberg.

B. Kahle.

Emil Olson: Utdrag ur Magnus Erikssons landslag med inledning, anmärkningar och glossar. Lund, C. W. K. Gleerups förlag, 1909. XXXIII + 180 s., 8:o, 5 kr.

Såsom doc. Olson framhåller i sitt förord, afser hans arbete att utgöra en första läsebok i fornsvenska, närmast afsedd för dem, som studera på fil. kand.- eller fil. ämbetsexamen. Den kommer sålunda att på sätt och vis konkurrera med Noreens Altschwed. lesebuch. Hvilken af dessa som därvid afgår som segrare, beror naturligtvis hufvudsakligen på, huruvida man anser, att studiet af många mindre till ålder, stil och affattningsort skilda litteraturprof eller af en enda större och representativ text lemnar den största behållningen för nybörjaren. För egen del anser jag det vara af stor vikt för honom, att denna hans första bekantskap med fornsvenskan koncentrerar sig kring ett enda språkminnesmärke. Först när han grundligt tillägnat sig dess språkbruk, kan han utan risk gå vidare. På anm:s tid spelade äldre Västgötalagen denna roll, och jag kan ej neka till, att jag af flera skäl helst skulle önskat, att den alltjämt fått behålla denna sin ställning. Men då så ej skett, måste det medges, att Magnus Erikssons landslag har många viktiga betingelser i språkligt och kulturhistoriskt afseende att värdigt ersätta densamma. Noreens läsebok kommer i alla händelser att ha en viktig uppgift att fylla utanför det egentliga akademiska nybörjarstadiet. Men äfven här torde den alltjämt böra tjänstgöra, om också blott som ett bihang till en fullständigare text, såsom t. ex. just den föreliggande, särskildt med hänsyn till de väl valda prof på den yngre fornsvenskans språkbruk, som där föreligga lätt tillgängliga och hvarifrån studeranden väl knappast kan befrias, äfven om han läst Olsons bok.

Arbetet inledes af en öfversikt öfver de viktigaste dragen i textens ljud- och formlära. De många i MELL förekommande

formerna med *a* för väntadt *æ* är utg. i allmänhet och sannolikt med rätta mest böjd att betrakta som skriffel. Beträffande växlingen *ŏ* : *ŭ* må anmärkas, att utjämning till förmån för *o* regelbundet skett framför *r* + kons. och *st* samt med undantag af perf.-part., framför enkelt *r* och vanligen framför kakuminalt *l* + kons. Icke blott *æntiggia* utan möjligen äfven *antiggia* bör förbindas med *æin-*; jfr *aìn-lófti* > *allofte*. Den undersökning, som utg. företagit af *R*-bortfallet, har gifvit vid handen, att fördelningen af formerna med och utan *r* endast i ringa mån reglerats af fonetiska faktorer, men däremot visar fördelningen på de olika grammatiska formgrupperna, att — åtminstone delvis — analogiinflytanden spelat in.

Till grund för texten har utg. lagt den Schlyterska utgåfvan. Någon jämförelse med handskriften har han med skäl ansett icke behöfvas: den vinst, som däraf kunnat skördas, hade knappast motsvarat besväret. I rätt många fall ha emellertid hufvudhandskriftens läsarter återinsatts, då Schlyter enligt utgifvarens mening utan tillräckliga skäl frångått dem; men endast på några ställen har han däremot ändrat sådana, som af Schl. upptagits från samma handskrift.

Den jämförande granskning, som anm. underkastat arbetet, har gifvit vid handen, att utg. förfarit med en noggrannhet och en omsikt, som synes mig snart sagdt höjd öfver allt beröm.

Äfven på anmärkningarna har mycken omsorg nedlagts. De lemna rikliga upplysningar af språklig, kulturhistorisk och juridisk art och komma helt säkert att blifva en god och välkommen ledning för läsebokens publik. Om i hvad mån den rent juridiska litteraturen behörigen tillgodogjorts, kan anm. emellertid inte fälla något omdöme.

Lägga vi nu härtill, att arbetet afslutas med ett likaledes rikhaltigt glossar, torde vi kunna anses ha fog för det uttalandet, att den studerande ungdomen vid sina studier af nordiska språk erhållit ett nytt hjälpmedel af stort värde.

Beträffande Eriksgatan synes mig utg. gärna också kunnat hänvisa till Knut Stjernas uppsats om Erik den helige. Af tryckfel har jag utöfver de af utg. själf anmärkta lyckats finna endast ett och icke något lejon: s. 67 därill för därtill!

Göteborg.

Elof Hellquist.

Rättelser.

Läs s. 95 r. 9 *borg* — r. 11 Bretaborg — r. 24 óss eða — s. 193 r. 27 þó — s. 197 r. 2 írar — s. 384 r. 6 Vǫlundarkviða.

